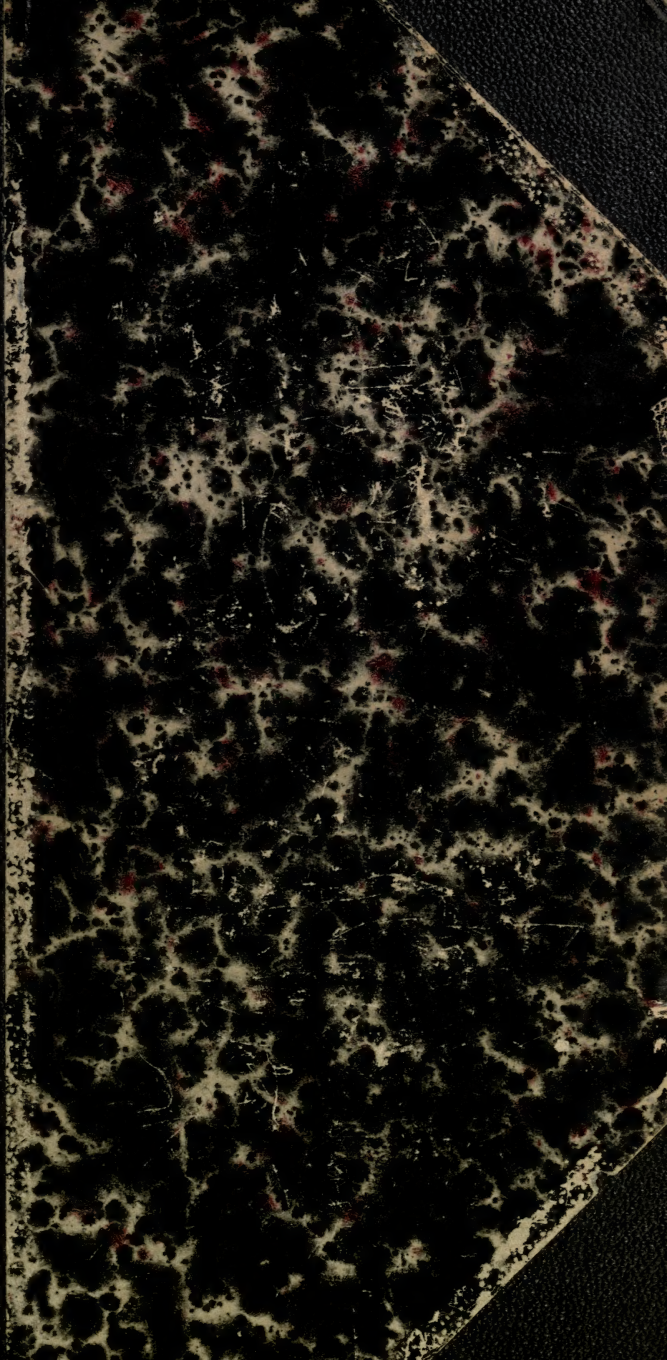

UNIVERSITY OF TORONTO

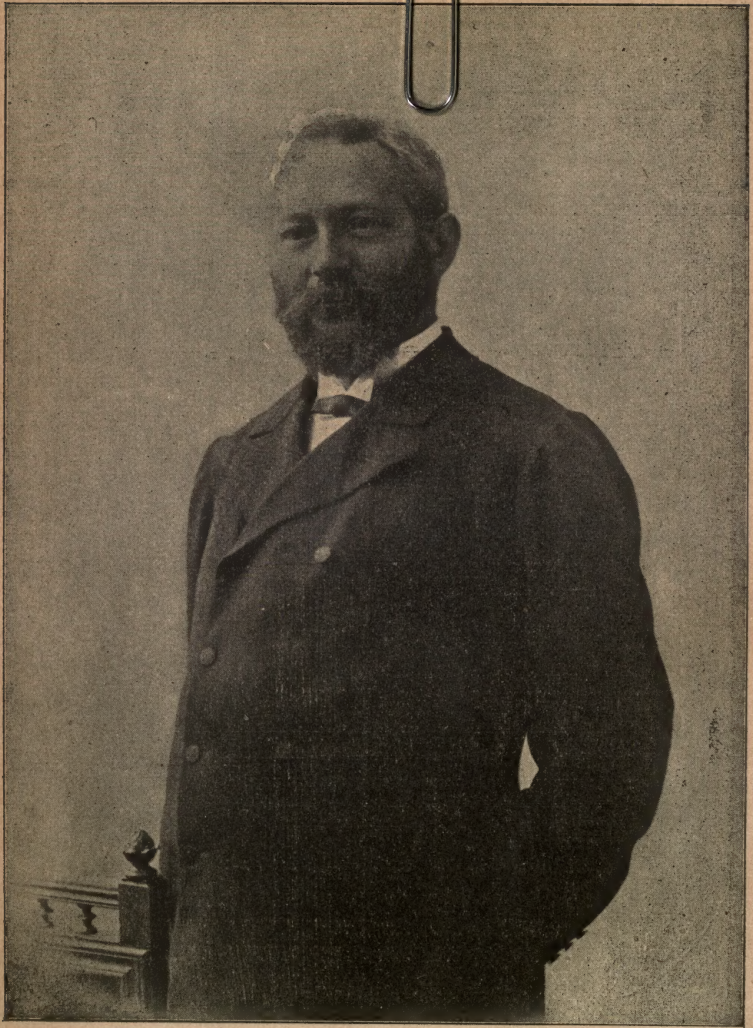
3 1761 00304113 4

A. 180 -

411/852

G. R. Small

DIE MEMOIREN
DER
GLÜCKEL VON HAMELN

1645—1719

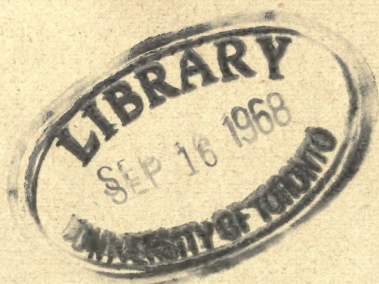
HERAUSGEGEBEN

VON

PROF. Dr. DAVID KAUFMANN.

FRANKFURT AM MAIN.
J. KAUFFMANN

1896.

1892

ZUR FEIER DES 70. GEBURTSTAGES
MEINER ELTERN

LEOPOLD UND ROSA KAUFMANN

UNTERNOMMEN.

1896

ZUM HOCHZEITSFESTE
MEINES BRUDERS

IGNATZ KAUFMANN

(24. MÄRZ)

VOLLENDET.

Vorwort.

Die Ausgabe der Memoiren Glückel Hamelns, die ich hier zum ersten Male vorlege, ruht vor Allem auf der vortrefflichen Handschrift 91 der Merzbacheriana in München¹⁾, deren ich Dank der Güte des Besitzers, des Herrn Dr. Eugen Merzbacher, schon eine Reihe von Jahren hindurch zu geschichtlichen Studien mich bedienen durfte, bevor ich mich entschloss, sie mit seiner Erlaubniss der allgemeinen Benutzung zugänglich zu machen. Mit Ausnahme des fehlenden Blattes 15 und der am unteren rechten Ende beschädigten zwei letzten Blätter ist die sorgfältig, in jüdischer Currentschrift geschriebene Copie in allen ihren 188 Blättern vollständig und unversehrt erhalten.

Durch die bereitwillige und unermüdliche Unterstützung des Herrn Liepman Ph. Prins in Frankfurt am Main habe ich aber auch alle wesentlichen Varianten der einzig bekannten zweiten Handschrift²⁾ zur Verbesserung dieser Ausgabe

1) R. N. Rabinowitz **אהל אברהם** p. 9.

2) M. Kayserling, die jüdischen Frauen S. 154, der von Tendlau's Mittheilungen Nichts wusste, spricht von diesen Memoiren als von einem „in der Nationalbibliothek zu Paris handschriftlich aufbewahrten Geschichtswerke.“ Wer daraus auf eine dritte Handschrift unseres

VIII

benutzen können, die einst A. Tendlau zu seinen Mittheilungen über diese Denkwürdigkeiten vorgelegen hat¹⁾ und jetzt im Besitze des Herrn Theodor Hecht in Frankfurt am Main sich befindet. Leider war das fehlende Blatt auch aus dieser Abschrift nicht zu ergänzen, die erst mit Blatt 6 beginnt und von Blatt 10 bis 22 eine Lücke aufweist.

Um diese Denkwürdigkeiten, wo es angieng, in ihren zeitgeschichtlichen Angaben aus anderen zeitgenössischen Quellen zu beleuchten, habe ich dieser Ausgabe auch die Gans-Megilla (S. 334—94) und die Notizen Samuel b. Meir Hekschers (S. 394—400) einverleibt. Mögen auch die Aufzeichnungen des Phöbus Gans aus Minden in cod. Oxford 908⁷, durch deren Abschrift Herr Prof. Dr. Adolf Büchler in Wien mich verpflichtet

Buches zu schliessen sich verleiten liesse, würde sich bald enttäuscht sehen. Diese angebliche Pariser Handschrift ist die der Merzbacheriana und ehemals in Goldberg's Besitze gewesen (S. 354). Die Angaben bei Kayserling enthalten hier überhaupt fast ebensoviele Irrthümer als Worte. Der Rabbiner Moses Hameln in Baiersdorf, der Sohn Glückels, der Diaskeuast ihrer Memoiren, wird hier, ein moderner Oedipus, der Gatte seiner Mutter „Glikel Hamel“, nach dessen Tode sie erst ihr Buch geschrieben haben soll. In der „Probe“ wird das Fehlen eines ganzen Blattes nicht bemerkt, das fehlende Ende vor der Lücke willkürlich ergänzt, in der deutschen Umschrift aus dem Worte in genere in jener Zeit gemacht u. s. w.

¹⁾ S. „Der Israelit“ herausg. von Dr. Lehmann V. (1864), 53 f., 89 f., 107 f., 117 f. und VI. (1865).

hat, in Folge der schlechten Ueberlieferung und des schadhafteu Zustandes der vorläufig allein vorhandenen Handschrift lückenhaft und unfertig erscheinen, so werden sie doch, wenn erst archivalisches Material sie ergänzen wird, für die Geschichte der quellenarmen Gegend, aus der sie stammen, ebenso erwünschte als werthvolle Aufschlüsse bieten können. Die von mir aus der Handschrift des Herrn Rabbiners Dr. Siegmund Auerbach in Halberstadt mitgetheilten Aufzeichnungen über den Mord in Hamburg geben uns ein Mittel an die Hand, die Sorgfalt der Berichte Glückel Hamelns an diesem besonderen Falle wie an einem Beispiel zu prüfen.

Ich habe bei so viel Gelegenheiten, da die Handschrift dieser Memoiren noch die stille Freude meiner geschichtlichen Studien gebildet hat, unter diesem kurzen Namen als Quelle und Unterlage von Behauptungen und Ermittlungen darauf hingewiesen, dass es nunmehr dabei verbleiben muss, wenn ich gern auch eine anspruchslosere Bezeichnung für dieses von seiner Urheberin unbetitelt hinterlassene Gedenkbüchlein hätte wählen mögen.

Bedarf es auch noch der Rechtfertigung dafür, dass ich das Buch nicht in deutscher Umschrift vorlege, sondern getreu in der Gestalt es belassen zu müssen glaubte, in der es aus der Hand der Verfasserin hervorgegangen ist? So sehr ich im Interesse einer allgemeinen wis-

senschaftlichen Benutzung dieser Denkwürdigkeiten deren volle Verdeutschung gewünscht hätte, so schien mir gerade das Gebot strenger Wissenschaftlichkeit einen solchen Versuch, so lange nicht das Original vorgelegt war, auszuschliessen. Mit der blossen Umschrift, die überdies den Reif von den Früchten, die Farbe von den Schmetlingsflügeln wegwischt, war es hier nicht gethan. Die Sprache erscheint von Worten und Wendungen, Entlehnungen und Anspielungen aus dem hebräischen und rabbinischen Schriftthum so durchsetzt, geht oft so unversehens und ungesucht aus der deutschen Rede in das Idiom der Bibel über, dass eine Uebersetzung erforderlich wäre, durch die aber gerade das im Munde einer Frau so merkwürdige Gepräge, das Charakteristische dieses Stiles einfach aufgehoben würde. So weit durch leise Nachhülfe das Verständniss dieses in seiner dialektischen Färbung den Hamburger Ursprung der Schreiberin verrathenden Deutsch erleichtert werden konnte, ist es in den Anmerkungen geschehen.

Eine sorgfältige Benutzung des Index wird an vielen Stellen, wo besonders die Bestimmung der verwandschaftlichen Verhältnisse Schwierigkeiten bereitet, einen Commentar ersetzen und die in den Anmerkungen gegebenen Andeutungen ergänzen.

Die Feststellung des sprachlichen Elementes, die Aufsuchung der besonders in den einge-

streuten Erzählungen benutzten Quellen aus der jüdisch-deutschen Litteratur, die Behandlung der hier überreich vorhandenen culturgeschichtlichen Momente und so viele andere Forschungen, zu denen der neugewonnene Stoff Anregung und Veranlassung bietet, hätten ebenso viele besondere Abhandlungen erfordert, die in der ersten Ausgabe eines Buches keine Stelle finden können. Es mag hier genügen, die Quelle gefasst und ihrer Benutzung übergeben zu sehen; ich muss es Anderen überlassen, sie auf Flaschen zu ziehen.

B u d a p e s t, den 19. März 1896.

Einführendes.

Es ist kein Grab, was sich in diesem Buche vor uns aufthut, sondern ein Menschenherz. Die Denkwürdigkeiten, die hier zum ersten Male ans Licht treten, hätten schon um der Person ihrer Urheberin willen längst die Herausgabe verdient. In einem Schriftthume wie dem jüdischen, in dem alles Persönliche schein zurücktritt, die Zufälligkeiten des Einzellebens neben dem Bleibenden und Ewigen der Gesammtheit gar nicht zu Worte kommen, sind autobiographische Aufzeichnungen einer Frau vollends ohne Beispiel. Es muss eben eine ausserordentliche, das geistige Niveau ihrer Umgebung weitaus überragende Frau von ungewöhnlicher Kraft des Innenlebens gewesen sein, die nur die Bethätigung des Dranges, ihren Kindern und Nachkommen schriftlich sich mitzuthellen, von jeder Spannung des Gemüthes und aller Trauer der Seele zu befreien vermochte. Mögen diese stillen Blätter, bei denen die grangebeugte Wittwe, wie sie uns selber erzählt, in kammerschweren Nächten gegen die Melancholie Schutz suchte, ursprünglich nur für das Auge der Familie bestimmt gewesen sein, sie gehören gleichwohl der jüdischen Litteraturgeschichte an, die auf viele Zeugnisse und Denkmäler aus dem Geistesleben jüdischer Frauen, aber auf keines von so hoher Selbstständigkeit und

alles Herkommen durchbrechender Einzigartigkeit hinzuweisen vermag.

Mehr aber noch als durch diese persönlichen Vorzüge werden diese Denkwürdigkeiten durch ihren cultur- und sittengeschichtlichen Inhalt eine Kostbarkeit, ein reicher Besitz der an Quellen für die Erforschung des gesellschaftlichen und inneren Lebens so armen jüdischen Schriftthums. Diese schlichten, auf keinerlei Eindruck berechneten, von aller Selbstbespiegelung freien Herzensergiessungen der trefflichen Frau werden für den prüfenden Blick des Forschers ebensoviele Urkunden, die für die Cultur und Gesittung der jüdischen Familie in der zweiten Hälfte des 17. und im ersten Viertel des 18. Jahrhunderts ein absichtsloses und darum um so werthvolleres Zeugniß ablegen. Ungerufen werden wir hier zu Beobachtern und Mitwissern von Vorgängen, die im Schoosse der Familie sich abspielen und von ihren innersten Regungen und Bestrebungen ungeschminkte Kunde bringen. So wird bei aller ursprünglichen Anspruchslosigkeit das Buch eine Quelle der Culturgeschichte, wie jene Puppenstuben der Museen ein Abbild der Häuser und ihrer Einrichtungen für die Jahrhunderten liefern, aus denen sie stammen.

Aber auch durch das, was an thatsächlichem Inhalt darin auf der Oberfläche liegt, werden diese Aufzeichnungen eine werthvolle Ergänzung unseres geschichtlichen Wissens. Wir erhalten hier Ein

blick in das Leben von Gemeinden in Deutschland wie in Frankreich, in Dänemark und Holland wie in Oesterreich und Polen. Für die Geschichte der jüdischen Gemeinden Altona, Amsterdam, Baiersdorf, Bamberg, Berlin, Cleve, Danzig, Frankfurt am Main und Frankfurt an der Oder, Fürth, Hamburg, Hameln, Hannover, Hildesheim, Kopenhagen, Lissa, Leipzig, Metz, Stettin, Wien, um nur die hauptsächlichsten zu nennen, werden diese Denkwürdigkeiten fortan nicht zu entbehren sein. Ich habe durch langjährige Erfahrung den Werth dieser Denkwürdigkeiten nicht nur für die jüdische Familiengeschichte, sondern auch für die Erforschung der geschichtlichen Vorgänge in Gemeinden und Ländern in einem so hohen Grade kennen und schätzen gelernt, dass ich nicht länger zögern mochte, diese aufschlussreiche Quelle allgemeiner Benutzung zugänglich zu machen.

Die Urheberin dieser Aufzeichnungen stand durch ihre weitreichenden Familienbeziehungen und durch die Eheverbindungen ihrer Kinder so sehr im Vordergrund des jüdischen gesellschaftlichen Lebens ihrer Zeit, dass ihre Denkwürdigkeiten naturgemäss die Geschicke so vieler Menschen aus den verschiedensten Städten und Ländern umspannen. Wenn auch der Kreis ihres Lebens durch die drei Punkte Hamburg, Hameln und Metz beschrieben erscheint, so hat ihr wechselvolles Geschick sie doch an so viel Orten vorbeigeführt und mit so viel Familien in Bezie-

hung gebracht, dass ihre scharfe Beobachtungsgabe und ihr treues Gedächtniss einen fast chronikartig reichen Stoff zur Niederschrift ihr an die Hand gab.

Glückel Hameln, wie sie nach dem sagenumwobenen ersten Wohnorte ihres Gatten genannt wurde, war aber auch durch ihre Abstammung und Erziehung bereits dazu angeleitet, mit aufgeschlossenem Sinne das Leben zu beobachten und seine Erscheinungen in gesammelter Betrachtung festzuhalten. Ihr Vater, Löb Pinkerle, hatte zuerst wieder die Stättigkeit, die ruhige Niederlassung von Juden in Hamburg bei den Behörden ausgeübt. Bei aller Frömmigkeit und strengen Vätersitte, die im Hause geübt wurde, hatte doch neben dem über die Kräfte geübten Wohlthun und edler Gastlichkeit (S. 28) die feinere Sitte darin längst eine Heimstätte; eine Halbschwester Glückels war als Kind bereits im Französischen unterrichtet worden (S. 34). Die Stellung, die der Vater in der Gemeinde einnahm, machte das Elternhaus zu einem Mittelpunkte, in dem die öffentlichen Vorgänge mehr als anderorten beachtet und besprochen wurden. In die frühesten Erinnerungen aus der Kindheit mischten sich die Schrecken des Schwedenkrieges und die Bilder der jüdischen Flüchtlinge, die vor dem Schwerte Bogdan Chmielnicky's ruhelos bis in den deutschen Norden sich gejagt fühlten. Halb ein Kind, ward Glückel aus der Grossstadt, deren bildenden Ein-

fluss sie voll erfahren hatte, nach dem öden Hameln versetzt, wohin sie Chajjim Hameln in die Ehe folgte. Aber früh gewöhnt, in frommen Werken und hingebendem Studium des Gesetzes das Ideal des Mannes zu verehren, fand sie von der trotz alles frommbeschaulichen Lebenswandels sonnigen Heiterkeit im Wesen ihres Schwiegervaters Josef sich so angemuthet und angezogen, dass sie Elternhaus und Vaterstadt verschmerzte und in die neuen Verhältnisse mit jugendlicher Leichtigkeit hineinwuchs. Als sie nach kurzem Aufenthalte Hameln mit Hamburg vertauschte, war aus dem Kinde die wackerste Frau, die Stütze, der Trost und die Lebensfreude des Gatten geworden, der auch in geschäftlichen Dingen auf ihren Rath zu lauschen sich gewöhnt hatte. Von einer wachsenden Kinderschaar umdrängt, von der Sorge um Haus und Erwerb eingenommen, mochte sie damals noch nicht geahnt haben, dass sie die Eindrücke, die ihr dankbares Herz und ihr offener Sinn in sich aufnahmen, dereinst gestaltend und nachschaffend aus sich herauszusetzen in die Lage kommen werde. Sie stand in ihrem 44. Lebensjahr, als der Tod ihr am 16. Januar 1689 den treuesten Gatten und ihren zwölf Kindern den Ernährer entriss. Damals zuerst ist ihr in bangen Nächten, wenn sie mit ihrem Kummer und ihrer Verzweiflung allein war, der Gedanke gekommen, für ihre Kinder das Bild des Vaters festzuhalten und ihnen durch den Hinweis

auf ihre Abkunft und die edlen Vorbilder ihrer Familie das Ausharren auf dem Wege der Pflicht zu erleichtern. Als wäre es aller Ertrag ihres Lebens gewesen, Gottes Gerechtigkeit und die Kraft der Elternliebe als die Pole dieses Daseins »in der Erscheinungen Flucht« zu erkennen, sendet sie ihrer Lebensgeschichte eine Theodicee und die Betrachtung über den aller Creatur eingepflanzten wunderbaren Instinct der Elternliebe voraus, in dessen Schilderung sie durch Wort und Bild und Beleg sich gar nicht zu lassen weiss. Aber als erröthete die keusche Seele vor sich selber, da sie so sich selbst zum Gegenstande einer Schilderung gemacht sieht, eilt sie die Erklärung hinzuzufügen, dass sie nicht etwa als etwas Besonderes sich »ausschliesse« (S. 20), um einer Lebensbeschreibung werth zu sein, sondern in Seelenangst, da die Trübsal ihrer sich zu bemächtigen drohe, zur Aufzeichnung ihrer Lebensgeschichte sich flüchten wolle.

Sie hat gleich, als sie 1691 die Feder ansetzte, sieben Bücher ihrer Denkwürdigkeiten zu schreiben sich vorgenommen und diese Zahl auch wirklich vollendet. Aber zwischen den ersten und letzten Büchern klafft ein Zeitraum von nahezu einem Menschenalter. Das hatte sie nicht geahnt, als das Unglück sie zur Schriftstellerin zu weihen anfing, dass sie das unter Thränen begonnene Buch an ihrem Lebensabend in einem zweiten Witthum zu Ende führen werde. Ganz der

Erziehung und Versorgung ihrer Kinder gewidmet, hatte sie in der Einsamkeit ihres Herzens wie ein stilles Gelübde es sich vorgesetzt, von den Kämpfen und Leiden ihres Lebens im heiligen Lande auszuruhen, in dem sie nach dem Muster so vieler frommer Frauen ihre Tage zu beschliessen gedachte. Aber ihre eigenen Kinder stellten sich der Ausführung ihres Vorsatzes entgegen. Wie hätten sie auch in den Entschluss willigen sollen, der sie des Segens beraubte, der von der Nähe einer solchen Mutter ausgieng! Mehr als ein Jahrzehnt hatte sie den Anerbietungen, die von den verschiedensten Seiten ihr gemacht wurden, sich entgegengestemmt, die angesehensten Männer, die um ihre Hand anhielten, zurückgewiesen. Als aber ihre Kinder selbst sie bestimmten, ihre trauervolle Einsamkeit aufzugeben und an der Seite eines würdigen und allgemein geschätzten Mannes ein neues Leben zu beginnen, liess die sonst so scharfdenkende und entschlossufeste Mutter sich bereden, zumal noch Pflichten ohne Zahl in dem weitgezogenen Kreise ihrer Familie ihr Verbleiben in der Nähe der Ihren erforderte. Am 9. Juni des Jahres 1700 ward sie in ehrenvollem Geleite nach Metz abgeholt, um als Gattin Cerf Lévy's, wie man ihr verhiess, das so lang entbehrte Glück wiederzufinden.

Unter all den Orten, an denen der vielverehrten Frau Kinder und Enkel blühten, war

Metz ihr der theuerste. Dort lebte in Ehren und gesegnetem Ueberfluss als vielbenedigte Gattin Mose Krumbach-Schwobs, des angesehensten und besten Mannes der Gemeinde, ihre Tochter Esther. Schon das Elternhaus Mose Schwabs hatte den stolzen Mittelpunkt dieses mächtig emporgeblühten jüdischen Gemeinwesens gebildet. Kein Geringerer als der vom grossen Kurfürsten so begünstigte weithin berühmte Elia Gomperz von Emmerich hatte Abraham Schwob oder Schwab für seine Tochter Agathe zum Manne ausersehen. Wohlthun und Förderung rabbinischen Wissens waren die Aufgaben, in deren Erfüllung die Ehegatten wetteiferten. Um ihren Bestrebungen einen dauernden Erfolg zu sichern, errichteten sie in gemeinsamer Stiftung in der Gemeinde Metz eine reichfundirte Talmudklausur, aus der nachmals das am 1. November 1859 nach Paris verlegte Rabbinerseminar hervorgieng¹⁾. Ein grosses Haus, 18000 Thaler und die Einkünfte einer andern Liegenschaft bildeten das Eigenthum der neuen Schule, die unter dem Rabbinat des nachmals als Landesrabbiner von Mähren wirkenden R. Gabriel Eskeles ihrer Wirksamkeit übergeben wurde und Schüler von nahe und fern nach Metz brachte. Abraham und Agathe Schwab hatten aber auch ihre Tochter Genendel

1) Ab. Cahen in der Revue des études juives VIII, 200.

(S. 313) nur einem Manne zur Frau geben wollen, der Familienansehen und talmudisches Wissen in seiner Person vereinigte, und darum Samuel Lévy, den Sohn des angesehenen, langjährigen Vorstehers der Gemeinde Metz Cerf Lévy zu ihrem Schwiegersohne ersehen, der bald zur Verwaltung eines Rabbinates im Elsas berufen wurde. Cerf Lévy war im Jahre 1700 ein bereits im Alter vorgerückter Mann, der auch schon eine Tochter an den Metzger Kaufmann Isai Willstadt verheirathet hatte (S. 314). Als Banquier genoss er in Stadt und Land das weitgehendste Vertrauen. Juden und Christen bewarben sich förmlich darum, ihm ihre Capitalien leihen zu dürfen. Nie war eine Stockung in der Wiedergabe oder bei der Kündigung der Depositen vorgekommen. Die Handelsbeziehungen des Hauses waren immer ausgedehnter geworden, der Name der Firma hatte den besten Klang. Ein selber begüterter Mann wie Lemle Wimpfen, der nachmals vor dem jüdischen Neujahrstage im Jahre 1727 bei der Rückreise aus Paris ermordete Lambert Levi, stand dem Chef, den häufig seine Finanzunternehmungen nach Paris führten, in seinen ausgedehnten Geschäften zur Seite¹⁾.

Es war daher eine würdige und nach menschlicher Berechnung aussichtsvolle und glückliche Verbindung, die da Glückel Hameln

¹⁾ S. p. LXXII. die Ergänzungen zu S. 294 n. 3.

auf den Rath und das Betreiben ihrer Kinder mit Cerf Lévy in Metz eingieng. Aber es war ein erborgter und trügerischer Glanz, in dem das Haus leuchtete; an der scheinbar so blühenden Pflanzung nagte bereits im Geheimen der Wurm. Die Zinsenlast, die Cerf Lévy auf sich geladen hatte, war immer unerschwinglicher geworden. Man hatte sich dazu gedrängt, ihm Gelder anzuvertrauen, und unbedenklich die Wucherzinsen eingestrichen, die das Haus, so lange es eben gieng, leichten Muthes bewilligte. Als aber durch einen Umschwung der Lage die alten Erträgnisse ausblieben, die Habsucht der Gläubiger die ersten Enttäuschungen erfuhr, da war es mit dem Vertrauen auf einmal vorbei und statt dem Hause durch Geduld und Entgegenkommen Zeit zur Sammlung und zur Ueberwindung der Schwierigkeiten zu lassen, trieb man es durch überstürzte Kündigungen in kopscheu gewordenem Misstrauen gewaltsam zum Untergang. Das durch Jahrzehnte in Ehren und unbedingtem Ansehen dastehende Haus war 1702 bankerott geworden. Die eigene Gattin Cerf Lévy's war unter den geschädigten Gläubigern. Aber empfindlicher als die Einbusse ihres Vermögens war für Glückel Hameln der Schlag, den ihre Ehre erlitten hatte. In all den Jahren ihrer Wittwenschaft war es ihre unablässige Sorge gewesen, aus aller Ungunst der Verhältnisse, aus allen Schwankungen und Erschütterungen, in die sie durch das Unglück

ihrer Kinder gerathen war, den Schild der kaufmännischen Unbescholtenheit blank und unbeinakelt hervorgehen zu lassen. Fast war es ihr noch ein Trost, ihren Mann brodlos, bettelarm dastehen zu sehen, von dem Unheil, in das Fremde durch ihn gerathen waren, aufs Tiefste selber getroffen. Als hülflose Wittwe hatte sie den reinen Namen, den der Vater zurückgelassen, den Kindern erhalten und aus allen Stürmen gerettet, Achtung, Heilighaltung fremden Eigenthums als unverbrüchlichsten aller Grundsätze eingepägt, um jetzt, da sie aller Sorge ledig zu werden gedachte, in den schmutzigen Wirbel hineingerissen zu werden, gegen den jede Fiber ihres Herzens sich sträubte. Darum hatte sie also die Vereinsamung und den ungleichen Kampf mit dem Leben getragen, darum auf die süsseste Hoffnung ihrer Seele, auf den Abschluss ihrer Tage im heiligen Lande verzichtet, um am Abend ihrer Jahre der Noth, die sie nie gekannt, in die hohlen Augen zu sehen und das Bewusstsein eines vor Gott und den Menschen reinen Namens, das bisher sie stark gemacht hatte, so schuldlos dahinopfern zu müssen. Wie mag ihr jedes Wort in die Seele geschnitten haben, das sie als verlassene Frau ihren Kindern nach dem Tode ihres in fleckenlosem Andenken fortlebenden Gatten in ihre Denkwürdigkeiten eingeschrieben hatte! War sie von einer Vorahnung beschlichen worden, als sie die Mahnung aussprach, dass »man vor Allem sein

Geschäft ehrlich treibe, mit Juden wie mit Nichtjuden, damit es, Gott verhüte, zu keiner Entheiligung des göttlichen Namens dabei komme. Hat man Geld und Waare von anderen Leuten in Händen, muss man mehr Sorge dafür tragen als für das Eigene selbst, damit man, Gott behüte, Keinem Uebelthat oder Unrecht zufüge. Denn dieses ist die erste Frage, die man im Jenseits stellt, ob man auch in Handel und Wandel rechtschaffen gewesen ist« (S. 19).

Aber Glückel Hameln war auch durch ihre Treue im Unglück das Musterbild einer jüdischen Frau. Ihre Stelle war auch fortan an der Seite Cerf Lévy's. Es war ihr Trost geblieben, dass sie ihn auch weiter achten konnte, da sie wenigstens von seiner Unschuld überzeugt war und den letzten «zinnernen Löffel» (S. 311) ihn hatte hingeben sehen, um die Forderungen seiner Gläubiger zu decken. Seine persönliche Freiheit sollte denn auch Niemand anzugreifen wagen. Man hatte viel zu genau gewusst, wie Viele an dem Manne sich bereichert hatten, als dass man bei dem Zusammenbruche seines Vermögens auch noch den Unglücklichen unter den Trümmern zu begraben hätte wünschen können. Wohl versuchte ein Uebelwollender, wie sie stets zur Hand sind, aus dem Bankerott Cerf Lévy's der ganzen Gemeinde Metz den Strick zu drehen und auf die Behandlung der Juden in der Stadt als Fremde

anzutragen¹⁾, allein die Ruchlosigkeit dieses Beginnens, welches die rauchenden Trümmer eines niedergebrannten Hauses entwendete, um sie als Feuerbrand in friedliche Hütten zu schleudern, war viel zu durchsichtig, als dass man auf die Absicht des Schadenstifters eingegangen wäre. Cerf Lévy blieb vor dem Schmerze bewahrt, in sein Unglück auch noch seine unschuldige Gemeinschaft hineingerissen zu haben. Aber er war ein stiller Mann geworden, der von der Hülfe seiner Kinder lebte und die Frau, deren Seelengrösse er jetzt erst voll begreifen und verehren lernte, nicht ohne bittere Selbstanklage und schmerzliche Rührung anblicken durfte. Siech und gebeugt, an Leib und Seele gebrochen, schleppte er seine Tage hin, bis ihn in der Nacht auf Sonntag

1) Das giftgeschwollene Aktenstück des de Gipsy genannten Angebers aus dem Jahre 1702 findet sich, wie mir Herr Oberrabbiner Isaac Weil, früher in Metz, jetzt in Strassburg, mitgetheilt hat, dem ich auch die Auszüge aus den Todtenregistern der Gemeinde Metz verdanke, im Archiv der Stadtbibliothek daselbst. Unter Anderem heisst es darin: que si on les avait fait payer (les banquiers) les 50000 Ecus réclamés aux étrangers pour faire la banque beaucoup bons français ne se trouveraient pas abimés par la Banqueroute Cerf Lévy. In der Replik der jüdischen Gemeinde wird erwiedert: La faillite Cerf Lévy n'intéresse pas la Communauté des Juifs. Outre que les fautes sont personnelles, ce particulier a fait voir, que l'avidité des chrétiens auxquels il payait des intérêts exorbitants a la plus de part à sa chute que son désordre et son peu de conduite.

den 24. Juli 1712 der Tod von der jahrelangen Trauer an dem Grabe seiner Hoffnungen und Ehren erlöste¹⁾).

Wieder war es der Tod des Gatten, der Glückel Hameln die Feder in die Hand drückte. Wie hatte sich wieder so viel in ihrem Herzen angehäuft, was nach Ausdruck rang und ihren Kindern nicht vorenthalten bleiben sollte! Es war ein genügend grosser Zeitraum dahingegangen, in dem ihre Schmerzen und Erfahrungen sich wie ein fertiger Stoff von ihr ablösen konnten, um als abgeklärtes Ergebniss und Erlebniss für die Nachfahren aufgezeichnet zu werden. Aber sie war niemals trotz aller Prüfungen des Geschickes so ganz in ihren eigenen und persönlichen Angelegenheiten aufgegangen, dass sie nicht auch Sinn und Aufmerksamkeit für die öffentlichen Vorgänge und Interessen ihrer Gemeinschaft sich bewahrt hätte. Besonders war es das Leben in der Gemeinde Metz, wo ihr so unheilbare Wunden geschlagen wurden, dem sie den Balsam des Trostes und der Stärkung entnahm. Die unter dem Rabbinat von Männern wie R. Gabriel Eskeles, Ahron Worms und Abraham Broda erblühenden frommen Institutionen waren ihr eine Augenweide, eine Herzerquickung. Sie hatte sich inmitten so viel treu geübter Vätersitte und eifrig

¹⁾ Im Todtenregister der **חברא קדישא** von Metz heisst es: **הוקן כהר"ר הורין לוי נפטר בליל משי"ק ב' תמוז תע"ב לפ"ק למעלה מראשותיו חמו ויזילה טרעני.**

gepflegter Gelehrsamkeit so wohl und heimisch gefühlt, dass sie es ihre Neigung für die neue Heimath nicht entgelten liess, was das Schicksal ihr darin zu tragen auferlegte. Mit liebevollem Blicke für alle Vorgänge im Schoosse der Gemeinde führte sie denn auch ihre Denkwürdigkeiten, die dadurch zugleich die der Judenschaft von Metz geworden sind, bis zum Jahre 1719 fort. Sie hatte ihr siebzigstes Lebensjahr lange überschritten, als sie das siebente Buch ihrer Aufzeichnungen abschloss. Weiter hatte sie diese auch gar nicht zu führen beabsichtigt. In ihrem Leben war es still geworden, ihr Blick hieng an so viel Gräbern, in denen ihr Theuerstes zum ewigen Schlaf gebettet lag. Fromm und gottergeben, wie sie gelebt, ward sie Dienstag den 19. September 1724, neunundsiebzig Jahre alt, aus dem Kreise hinweggenommen, in dem man mit anbetender Verehrung zu ihr emporzublicken gewohnt war. Als der Vorsteher der frommen Bruderschaft zu Metz in das Todtenregister der Gemeinde einschrieb, dass die Greisin Glück, die Wittwe des Vorstehers Hirz Lévy, in gutem Namen am 2. Tage des Neujahrsfestes 485 gestorben sei¹⁾, mochte er nicht geahnt haben, dass hier ein Leben zu Ende gegangen war, von dem man noch erzählen wird, wenn die

1) Die Eintragung lautet: הוקינה מרת נליק אשת ר' דורץ לוי פ"ו ע"ה נפטרה ונקברת בש"ס יום ג' ב' דר"ה תפ"ה לפ"ק.

Denkmäler des Friedhofs, wie es leider in Metz geschehen ist, verfallen, zerstäubt und vergessen sein werden.

Glückel Hameln hat in ihren Denkwürdigkeiten ein Selbstporträt hinterlassen, das um so treuer und sprechender ist, aus je ungesuchteren Zügen es sich zusammensetzt. Man braucht kein Herzenskündiger, kein rückwärts gewandter Seher zu sein, um die Gestalt der ehrwürdigen Matrone an der Hand ihrer Aufzeichnungen aus dem Grabe der Zeiten in lebensvoller Wahrheit heraufsteigen zu sehen. Sie war gewiss, wie sie in der Bescheidenheit ihres Herzens es selber sagt, nur Eine von Vielen, aber ein Typus, der festgehalten zu werden, in seinem vollen Gepräge auf die Nachwelt zu kommen verdient hat. Der Nachgeborene hat bei ihrem Bilde das Gefühl, an der Quelle, an dem heiligen Ursprung zu stehen, aus dem die geschlechtererhaltende Kraft des Stammes, das Leben der Gesamtheit strömt. Von solchen namenlosen Heldinnen, von solchen Müttern schreibt sich der Segen, die Unverwüstlichkeit her, die das Erbe von Generationen bilden, wie auch in dankbarer Erkenntniss die Namen solcher Stammütter häufig zum Ehrenschild, zum Familiennamen ausgebreiteter, vielverzweigter Geschlechter geworden sind. Eine Frömmigkeit, welche die Gesundheit und Heiterkeit der Seele, das Geheimniss der Lebenskraft bedeutet, bildet den Grundzug in ihrem

Wesen. Mit der Sicherheit eines Instinctes sehen wir in allen Lagen das Gottvertrauen in ihr seine führende und stützende Kraft bewähren. Auf dem festen Grunde dieser tiefen Religiosität spriessen die zartesten Blüthen einer edlen, duftigen Sittlichkeit. Ihr gilt selbst im Gedanken Unrecht thun als Sünde (S. 202). Es ist dem Menschen nicht verliehen, auf den Grund fremder Herzen zu blicken und die Antriebe ihrer Handlungen mit Sicherheit zu beurtheilen. Darum scheut sie es, Beschuldigungen zu erheben, über die nur Gott allein Sicherheit besitzt, und verschweigt die Namen derer, die ihr wehe gethan haben (S. 125). Frei von aller Selbstgerechtigkeit, ihrem Schöpfer gegenüber schuldbewusst und demuthsvoll, weiss sie in der Freude sich zu bescheiden, im Unglück sich zu fassen. Der Gedanke, dass Frömmere leiden, Schuldlosere untergegangen sind, hilft ihr dem Schicksal seinen Stachel entwenden. »Du grosser Gott, du weisst es, so hören wir sie (S. 125) ihr Herz beschwichtigen, wie ich mein' Zeit in grossen Sorgen und Betrübniß meines Herzens zubringe! Ich bin eine Frau gewesen, die in grosser Aestimation bei ihrem frommen Gatten so lange und wie sein Augapfel gewesen ist, aber mit seinem Absterben ist mein Reichthum, meine Ehre, Alles mit hinweggegangen, was ich all meine Tage und Jahre zu bejammern und zu beklagen habe, ob ich auch wohl weiss und meine Schwachheit und, dass ich einen

grossen Fehler begehe, bekennen muss, dass ich meine Zeit in solchem Elend und Jammer zubringe. Viel besser wäre es, dass ich alle Tage auf meine Kniee fiel und den grossen gnädigen Gott lobete und für die grosse Gnade dankte, die er mir Unwürdigen thut. Ich sitze noch bis dato an meinem Tisch, esse, was mich gelüstet, lege mich zu Abend in mein Bett, habe noch einen Schilling zu zehren, so lange es dem grossen Gott beliebt, ich habe meine lieben Kinder, ob es auch zu Zeiten dem einen oder dem anderen nicht geht, wie es gehen soll, so leben wir doch und erkennen unsern Schöpfer. Wie viel Leute sind in dieser Welt, die besser, frömmer und gerechter und wahrhafter sind als ich und haben viel weniger, nicht Speise für Eine Mahlzeit, und zwar solche, die ich selber kenne, dass es ausbündig fromme Leute sind, wie sollte ich da meinem Schöpfer genug loben und danken können für all die Gnaden, die er ohne unsere Verdienste an uns thut!«

Ihren wahren Reichthum, ihre glühendste Innigkeit entfaltet aber diese kernhafte Natur auf dem Boden der Familie. Keusch und zurückhaltend im Ausdruck ihrer Empfindungen, ergreift sie uns durch die mächtigen Accente der Gatten- und Mutterliebe um so tiefer, je ungewollter und ungesuchter sie aus ihrem Munde hervorbrechen. Was sie am Liebsten im Herzen verschlossen hielt, das strömt über die Lippen, wenn sie des

totden Gemahls, des »lieben, herzigen Freundes« gedenkt, der seinen letzten Athem in den Worten ausgehaucht hat: tröstet mein betrübtcs Glückelchen (S. 85)! Es ist wie ein Blick auf den Grund des jüdischen Familienlebens, der sich bei dem schnell dahingehenden Blitze solcher Aeusserungen uns eröffnet. Wir werden inmitten harter Wirklichkeit Zeugen eines Eheglückes, eines Herzensbundes von einer Zartheit und Feinheit der Empfindungen, wie sie sonst nur die Dichtung erfindet. In liebender Verehrung hängt die glückliche Gattin auch an den Eltern ihres Gemahls. Da ihr Josef Hameln in Hannover entgegkommt, mit rothen Wangen, im schneeweissen bis an den Gürtel reichenden Bart, da ist es ihr, als ob ein Engel, als ob der Prophet Elias ihr erschiene. »Wenn man einen alten schönen Mann sollte abmalen, hätte man ihn nicht schöner können abmalen« (S. 156).

Aber nirgends offenbart sich die Kraft und die Hoheit dieses liebenden Herzens stärker als in dem Verhalten zu der Schaar ihrer Kinder. Wie theilt sie so gleichmässig ihre Sorgfalt und Zärtlichkeit aus! Ganz Pflichtgefühl und Opferfreudigkeit, sorgt und schafft sie Tag und Nacht für ihre Wohlfahrt, ihre Erziehung, ihren Namen und ihre Ehre. Zu Thaten der Tapferkeit durch ihre Mutterliebe angefeuert, ist sie jedoch gegen Fehler nicht blind, Schwächen gegenüber nicht nachgiebig. Sie hat Kindesliebe geübt und durch

ihr Beispiel bewährt, wie man greisen Eltern begegnen soll. Sie weiss aber auch, dass abgrundtief und unvergleichlich auf Erden Elternliebe allein ist, mit der selbst die treueste Kindesliebe sich nicht messen kann.

Diesen Eigenschaften eines ebenso tiefen als kraftvollen Gemüthes stehen in dieser reich von der Natur ausgestatteten Persönlichkeit auch ungewöhnliche Gaben des Geistes gegenüber. Wohl hat sie als Kind nur die dürftige Schulbildung des Cheder genossen (S. 26), aber ihre Auffassungskraft war so gross, dass ihr die Körner des jüdischen Schrifthums genügten, um daraus Mehl und geistige Nahrung in Fülle zu ziehen. Von Natur lernfreudig und wissensdurstig, verschlang sie das Schrifthum, welches das jüdische Haus der Frau darbot, so dass der Stoff von Weisheit und Moral, der aus der heiligen Schrift und der rabbinischen Litteratur darin aufgenommen war, mit ihr verwuchs, in Fleisch und Blut bei ihr übergieng. Unvergleichlich ist die Leichtigkeit, mit der sie die Kernsprüche und geflügelten Worte des jüdischen Weisheitsschatzes im Wortlaut anwendet, das hebräische Wissen, das sie mühelos und fast unwillkürlich in ihre Sprache mischt. Sie ist in der Geschichte der Rabbinen des Talmuds so zu Hause, dass sie spielend nur darnach zu langen braucht, um ihr die Beispiele zur Beleuchtung ihrer ethischen Lehren zu entnehmen. Was sie gelernt und gelesen, ist so sehr

ihr Eigenthum, so lebhaft ihr gegenwärtig, dass sie stets aus dem Vollen schöpft, dem sich herandrängenden Ueberfluss stets zu wehren und zu steuern hat. Neben diesem heimischen Wissensstoffe ist ihr aber auch die Welt der Fabeln und Erzählungen zur Hand, die im Gewande der hebräischen Schrift früh den jüdischen Frauen und Mädchen zugänglich gemacht worden war, jener eiserne Fond von Märchen und Legenden, die auf ihrer Wanderung auch in die Judengasse eingekehrt sind, wärmer und entgegenkommender auch hier begrüsst, als man zu vermuthen geneigt wäre¹⁾. Sie ist auch dieses moralisirenden Erzählerstoffes so voll, dass ihr nur zu leicht der Mund davon übergeht. Wie im Volksstück der Gesprächston jeden Augenblick in das Lied überzuschlagen bereit ist, so hat in ihrer Darstellung der ruhige Fluss der Erzählung die stete Neigung zur Inselbildung gleichsam, zu immer wiederkehrender Unterbrechung durch fremden Gedächtnisstoff, durch eingestreute entlehnte Episoden²⁾, moralisirende Lesefrüchte. Mit einer Lust am Fabuliren, die wir, denen an jedem Worte ihrer eigenen Mitthei-

1) Vgl. P. F. Frankl über die Erbauungs- und Unterhaltungslektüre unserer Altvordern in Frankel-Graetz' Monatschrift 34, 145—65.

2) Die Aufsuehung der Quellen dieser Episoden: S. 39—57, 94—97, 130—33, 137—142, 166, 171—5, 203—9, 264—7, 279—89, 303—7 verdient den Gegenstand einer besonderen Studie zu bilden.

lungen und Herzensergiessungen mehr als an all dem fertig übernommenen Stoffe lehrhafter angewendeter Ethik gelegen ist, nur beklagen können, weiss sie in der Freude an den erbaulichen Geschichten sich gar nicht zu lassen, ihrer gewohnten Knappheit und kernigen Kürze vergessend, wie vom Reiz des Predigens gebannt und hingerissen.

Dadurch hat sie uns aber auch, wie sie ihr Herz nicht für sich allein behielt, auch zu Mitwissern ihres Wissens gemacht, einen Einblick in die Quellen ihrer Bildung eröffnet, den Durchschnitt gleichsam ihres geistigen Lebens hinterlassen. In »Mutter Glückel von Hameln« lebte eben Etwas von dem Drange nach freier dichterischer Gestaltung des Erlebten, eine Art schriftstellerischer Mittheilsamkeit, der das eigene Geschick gegenständlich und zu fügsamem Stoffe wird. Ihre Aufzeichnungen sind darum nicht gleich jenem »Gedenkbüchlein« ihrer Zeitgenossin in den Bergen der Steiermark, Maria Elisabeth Stampfer¹⁾, Tagebuchblätter, die dem Gang der eigenen und der öffentlichen Ereignisse folgen, sondern freie aus der Entfernung der Jahre und des Schauplatzes nachgeschaffene Memoiren, die bei aller Treue und Wahrhaftigkeit der Darstellung eine unbewusste, aber trotz aller Schlichtheit und Geringfügigkeit der Mittel künstlerische Tendenz, die innere Form durchdringt.

¹⁾ S. Adam Wolf, Geschichtliche Bilder aus Oesterreich II, 60—84.

Mit Recht haben daher auch ihre Kinder die sieben Bücher der Denkwürdigkeiten ihrer frommen und gelehrten Mutter wie einen Schatz gehütet und durch Abschriften den späten Nachkommen überliefert. Ganz besonders liess es sich ihr Sohn Mose Hameln, nachmals Rabbiner in Baiersdorf, der Schwiegersohn des Hoffactors des Markgrafen von Bayreuth, Samson aus Baiersdorf, angelegen sein, die Memoiren Glückels sorgfältig aus ihrer eigenen Handschrift zu »translatiren.« Dies bezeugt sein Sohn, der Namensträger seines Grossvaters, der Sonnabend den 5. April 1788 im Alter von 76 Jahren verstorbene Chajjim Hameln, aus dessen Nachlasse das Buch der Grossmutter wie ein forterbender Familienschatz in den Besitz seines Sohnes, des den Namen des Stammvaters der Hameln führenden Urenkels Josef Hameln, und dessen Neffen Chajjim in Königsberg übergieng. In diese brandenburgische Gemeinde war wohl bereits Chajjim Hameln übersiedelt, da wir ihn 1779 an der Spitze der Vorsteher der frommen Brüderschaft von Königsberg antreffen¹⁾. Und wie mit den Namen der Ahnen der Geist der Treue in dieser Familie fortgeerbt hatte, sehen wir einen andern Chajjim b. Josef Hameln, den Arzt in Frankfurt am Main, wo das Geschlecht der Hameln damals bereits seit nahezu

¹⁾ Ihn erkenne ich in dem התורני הנבאי מהור"ר חיים
 כנ"ל in den handschriftlichen Statuten der חברה קדישא von
 Königsberg (ע"ה שבט תקל"ט) in meinem Besitze.

anderthalb Jahrhunderten die grösste Ausbreitung gefunden hat, Mittwoch den 11. December 1799 sein Exemplar des Gedenkbuches seines Hauses aus einem anderen zerlesenen und zerschlossenen »Original«, das ihm daselbst zugänglich war, sorgfältig und pietätvoll ergänzen.

Völlig wird aber der Bedeutung dieser Denkwürdigkeiten, der geschichtlichen Absicht und tiefen Bescheidenheit ihrer Urheberin nur der gerecht, der die seltene Frau auf dem Hintergrunde ihrer Zeit in ihrer gesellschaftlichen Stellung als Mittelpunkt einer der verzweigtesten und angesehensten unter den jüdischen Familien Deutschlands betrachtet. Für sie hat der Hinweis auf Abstammung und Familienadel nur den Zweck, die Selbstzucht, das Pflichtbewusstsein, das Sittlichkeitsideal der Nachgeborenen zu heben und zu läutern, Tugenden in Ueberlieferungen, Vorzüge des Herzens und des Geistes in Erbeigenthümlichkeiten umzusetzen. Es ist keine Spur in ihr von dem Wahne des Sichbesserdünkens, einer auserlesenen Besonderheit durch die blosse Geburt; ihr gilt der Mensch, was er leistet und selber bedeutet. Noch weniger war sie von der Art derer, denen die Häufung der Glücksgüter im Leben Alles ist, Vermögen zu Kopfe steigt und äusserer Besitz den Massstab des inneren Gehaltes abgiebt. Sie verweilt in der Schilderung selbst ihrer Nächsten bei denen nur mit liebevoller Andacht, die ihr als Beispiel für ihre Kinder,

als Musterbilder jüdischer Frömmigkeit, Gelehrsamkeit und Gesittung vorleuchten. Die Verbindung mit der Familie ihres Gatten hat darum nur ihr ganzes Herz ausgefüllt, weil sie ihr nicht nur Ansehen, das sie schon durch ihre eigene Herkunft besass, sondern auch einen Schatz von Ueberlieferungen brachte und zu Personen sie in Beziehung setzte, in denen sie eine unerschöpfliche Quelle der Verehrung und Nacheiferung entdeckte.

Die Wahrheit ihres Urtheils hat die Geschichte bestätigt. Das Andenken der Kinder Samuels Stuckert's, d. i. Stuttgarts aus Witzhausen im Hessischen hat sich so tief und lebhaft in die Erinnerung ihrer Zeitgenossen eingegraben, dass noch nach anderthalb Jahrhunderten kein Glied in der Kette der Ueberlieferung fehlte, als Heinrich Heine's Grossonkel, Simon von Geldern, daran gieng, den Stammbaum seiner Familie bis auf ihre Zeiten hinaufzuführen¹⁾. Vor Allem war es Josef Hameln, an den die Familientradition als an ihren stolzesten Ruhmestitel anknüpfte. Sein Andenken hat sich in den Gemeinden, in denen er auch nur vorübergehend gewilt hat, unauslöschlich befestigt. Auf ihn geht mit die Gründung der 1668 errichteten frommen Bruderschaft in Hildesheim zurück, in deren ersten

¹⁾ D. Kaufmann, Aus Heinrich Heines Ahnensaal p. 297—303.

Statuten sein Name überliefert ist¹⁾). Sein Seelengedächtniss in Hannover, wo er am 30. Januar 1677 verstorben ist, preist seine Gottesfurcht und Wohlthätigkeit in Worten²⁾, die uns die Werthschätzung erklärlich machen, die seine treffliche Schwiegertochter für ihn hatte. Und noch ein später Nachkomme, Josef Fürst, Rabbiner von Hrodno, der Sohn des der Familie Hameln verwandten Rabbinatebeisitzers von Altona und Hamburg, Jeremias Fürst, preist sich glücklich, den Namensträger des berühmten Stammesoberhauptes Josef Hameln sich nennen zu dürfen³⁾.

1) M. Landsberg, Zur Geschichte der Synagogengemeinde Hildesheim (Hannover 1868), 14 und 21.

2) Im Memorbucho von Hannover, wo auch unter Nr. 117 sein Grabstein erhalten ist, lautet sein und seiner Gattin Seelengedächtniss: יא"נ החסיד ועניו זקן ונשוא פנים פרנס הדור האלוף מהר"ר יוסף בר ברוך דניאל שמואל הלוי וצלה"ה ע"נ אי"ו שרר"ו עבור שעסק בתורת ה' תמימה, מימים ימימה ובעבודה זו תפלה ובנמילות חסדים טובים, הטיב עם רחוקים וקרובים, זן ומפרנס רעבים וכל עוברים ושבים, הוא היה מתחילה ועד סופו אחי מנדיבים, שמו היה נודע בשערי בת רבים, הדרוך בניו לתלמוד תורה ולא זו מביתו לומדים ומלמדי עשירי ואביונים, כמה מאות הפריז מכיסו לנדוני כלות וחתנים, כל שנה ושנה נדב ושלח לארץ הקדושה מתנת הגונים, וגם צוה לבניו אחריו לשלוח לארץ הקדושה זהב ואדרכמונים, מי יוכל למלל ממדות השוכות שהיו בו מנעוריו עד שבא לגבורת שמונים, בי"ז תנצביה עם אבית הקדמונים אכ"ר. יצאה נשמתו בטהרה בש"ק בין מנחה למערב ז"ך שבט ונקבר למחרתו ביו" א' כ"ח בו שנת תל"ז לפ"ק פה הנובר והיה נקרא בפי כל מהר"ר יוסף האמיל.

יא"נ החסידה והגבירה מרת וריידן בת נתן שפנייר זיל ע"נ שרר"ו.

3) Am Schlusse des Vorwortes zu R. Mordechai Süsskind Rothenburg's Responen, als deren Diaskeuast, Abschreiber

Aber Josef war nicht der Einzige, der unter seinen Geschwistern zu Namen und Ansehen gelangte. Im Seelengedächtniss der Gemeinde Fulda¹⁾ stehen auch die Namen seines Sonnabend den 1. März 1670 verstorbenen Bruders, des frommen, demüthigen und gelehrten Mose Kramer aus Stadthagen und seiner Gattin, der vor ihm Montag den 29. Juli 1669 heimgegangenen Gütele, Tochter des Rabbiners Meir, verzeichnet, der Begründer der nachmals zu grosser Verbreitung und hohem Ansehen gelangten Familie Stadthagen²⁾. Ihr Sohn Josef,

und Herausgeber der im Hause des Autors erwachsene Josef Fürst sich einführt, zeichnet er: **נין ונכד המפורסם ממשפחת רם המיוחסות אשר שמו כשם רבו מהורר יוסף האמיל מצלה"ה**. Ein zweiter Sohn Jeremias Fürst's, Salomo Salman (vgl. Hurwitz עיר רחובות p. 30), war der Schwiegervater des Herausgebers von Ascheri's Commentar zur Mischna-ordnung **זרעים**, Elischa b. Abraham aus Hrodno, und 1735 schon verstorben. Er heisst vollends nach Glückels Gatten: **י"א החסיד העניו החבר ר' משה בר ברוך דינאל שמואל** (Altona 1735) am Schlusse der Vorrede. Ein dritter Sohn, der in Berlin am 17. Ab 1748 verstorbene Bendit Fürst, ist 1729 auf R. Mose Lembergers Aufnahmebriefe unterschrieben. s. **Landshuths אנשי תולדות אנשי** s. Landshuths **אשל אברהם** p. 25. Ueber Israel Fürst in Hamburg s. das Vorwort zu Abr. Broda's **אשל אברהם**.

1) **י"א החסיד העניו החבר ר' משה בר ברוך דינאל שמואל** 1) הלוי ז"ל משטטהגנין ואשתו החסידה ניטלה בת מוריני הרב ר' מאיר ז"ל בעבור שהתנדב לעניי עירנו ק"ק בולדא חמשים ריכש טאליר תהא נשמתיהם צרורה וכו'. הוא נפטר יום שבת קודש ט' אדר ת"ל לפ"ק ונקבר יום א' יו"ד אדר והיא נפטרת ליל ב' שלמחרתו יום ב' ר"ח אב תכ"ט ונקברת בו ביום.

2) Benjamin Wolf Stadthagen war Vorsteher in

der Namensträger seines Grossvaters Josef Stathagen, erscheint nach der Approbation der Vierländersynode von Jaroslau 1683 als Mäcen des von Meir Teomim-Fränkels 1684 in Amsterdam herausgegebenen *En Jakob*¹⁾. Eine Tochter dieses Josef, Namens Edel, war die erste Frau Hirsch Benjamin Fränkels, des Vaters des gefeierten Lehrers Moses Mendelsohns, David Fränkels, nachmals Rabbiners von Berlin²⁾.

Aber mit nicht geringerem Hochgeföhle als auf die alternden Zweige am Baume ihrer Familie konnte Glückel von Hameln beim Abschlusse ihrer Denkwürdigkeiten auf die jungen Sprossen blicken, die sie aus den neuen Verbindungen ihres Hauses hervorgehen sah. Wie viel ihr auch das Leben genommen hatte, sie konnte beruhigt Halberstadt s. Auerbach, Geschichte der isr. Gemeinde H. 100. Sein Sohn Jehuda St., Lehrer in Altona, klagt vor und hinter seinem *מנחת יהודא* (Altona 1768) über sein unablässiges Unglück.

1) Er heisst hier: *האלוף המרום והקצין*. Die beiden anderen Mäcene dieser Ausgabe sind Fränkels Schwager *האלוף המרום הראש ומנהיג והקצין* Isak Seckel b. Mose Israel Josef, der Vater Salman Norden's (s. Ch. N. Dembitzer *כלילת יוסף* I ענ' n. ט), und Elia Ries, der Schwager Glückel Hamelns. Hendle, eine Tochter Josef Stathagens, ist es, von der die Rechtsgutachten des R. Zebi Aschkenasi Nr. 64—5 handeln. Rebekka, eine zweite Tochter Josefs, war an ihren Gliedcousin Samuel b. Löb Bonn verheirathet s. Kaufmann a. a. O. 298.

2) Sie starb nach Landshuths handschriftlicher Sammlung der Berliner Grabschriften ^{32/34} Mittwoch den 26. Nisan 1717.

sich sagen, dass sie das Erbe von Ruhm und Namen, das sie angetreten hatte, nicht ungemehrt zurücklassen werde. Wo sie auch den Blick bei ihren Kindern in der Runde in so viel Städten und Ländern ruhen liess, überall sah sie ihre Geschicke mit denen der erbangesehensten Familien verknüpft und ihre Namen mit den besten der neuern jüdischen Geschichte verwachsen. Als hätte man allerorten gewetteifert, die Söhne und Töchter dieser trefflichsten der Mütter wie edle Reiser den besten Stämmen einzupflanzen, sehen wir die ersten jüdischen Familien ihrer Zeit um die Kinder Glückels von Hameln sich bewerben. Nicht wenig hat neben der eigenen Trefflichkeit der Umstand dazu beigetragen, dass Glückel durch Jente, die Schwester ihres Gatten, die Schwägerin des hannöverischen Kammeragenten Liepman Cohen, genannt Leffmann Berens¹⁾, und durch dessen Tochter Genendel die Tante des berühmtesten Rabbiners in deutschen Landen, des nachmaligen Landesrabbiners von Mähren und Böhmen, David Oppenheim, geworden war.

Schon bei der Eheverbindung ihres ersten Sohnes Nathan, nachmals in Kopenhagen, zeigte es sich, welche Aussichten ihren Kindern winkten. Kein Geringerer als der erste Geschäftsmann, der bedeutendste Financier unter den Juden

¹⁾ Kaufmann, Samson Wertheimer 86 n. 1 und Aus Heinrich Heines Ahnensaal 52 f. Das. S. 53 Z. 4 ist statt Sussmann zu lesen: Salman.

Deutschlands, der spätere Wiener Oberhoffactor Samuel Oppenheimer hatte seine Tochter dem Sohne Chajjim und Glückel Hamelns zgedacht. Es war ein blosser Zufall, der die bereits beschlossene Verbindung der beiden Häuser vermittelte (S. 159). Aber auch die Ehe mit Mirjam, der Waise Elia Ballin's, vormals des reichsten Mannes unter den Juden Hamburgs (S. 30), war ehrenvoll und glückverheissend genug.

An der Spitze ihrer Töchter sehen wir Zippor dem Sohne des Elia Gomperz in Cleve, des berühmtesten und bei Hofe angesehensten Juden in preussischen Landen, Kossmann Gomperz, die Hand zum Bunde fürs Leben reichen. Die Hochzeit in Cleve, die der Kurprinz von Brandenburg, der nachmalige König Friedrich I. von Preussen, in Gesellschaft des Fürsten Moritz von Nassau, durch seine Anwesenheit verherrlichte, war mit einem Glanze gefeiert worden, wie kein jüdisches Haus jener Tage ihn bis dahin gesehen hatte (S. 146).

Nicht minder hob die Familie die Verbindung mit dem begüterten und hervorragenden Hause der Krumbach-Schwob oder Schwab in Metz. Agathe Gomperz, die Gattin Abraham Schwabs, durch ihren Bruder Kossmann mit Glückel Hameln verschwägert, ersah bald eine zweite Tochter Glückels, Esther, als Gattin für ihren Sohn Mose. Ein Hochzeitsfest, wie es seit 100 Jahren in Amsterdam nicht gesehen worden

sein soll, vereinigte 400 Personen zur Feier dieser bedeutungsvollen Verbindung zweier so angesehener Familien (S. 215).

Den Gatten in der eigenen Familie fand nur Eine Tochter, Channa, die auf den Wunsch der Grossmutter, der Wittwe Josef Hamelns, Samuel, dem Sohne Abraham Hamelns, ihrem Vetter also, dem Brudersohne ihres Vaters, in die Ehe folgte (S. 176).

Am Wohnsitze der Mutter, in Hamburg, nach dem Tode des Vaters ihr Stab und ihre Stütze, verblieb Marchochai Hameln, der die Tochter Mose b. Nathan's als Gattin sich erwählte (S. 193).

Ganz nach dem Sinne der frommen, jüdische Gelehrsamkeit über Alles schätzenden Mutter war die Ehe ihres Sohnes Löb, die ihr, ein Beispiel menschlicher Kurzsicht, am Meisten Schmerz und Enttäuschung bringen sollte. Löb Hameln ward der Gatte einer Enkelin des einstigen Beisitzers des Wiener Rabbinates, des R. Mordechai Model Ries, und seiner von Glückel Hameln einer der Erzmütter gleich verehrten Gattin Pessel Ries, der Schwiegersohn ihres Sohnes Hirschel Ries in Berlin (S. 212).

Berlin sollte auch die Heimath und nur allzu bald auch das Grab eines anderen Kindes Glückels werden. Ihre mit dem Herzen der trefflichen Mutter besonders verwachsene Tochter H e n d e l

folgte dem Sohne¹⁾ der Wiener Exulanten Benedictus und Bona Veit dahin, um nach einem kurzen Eheglück von 17 Wochen ihr junges Leben zu beschliessen (S. 228).

Josef Hameln²⁾, der Namensträger des Grossvaters, war unter den Söhnen der Einzige, der die Braut im eigenen Hause sich ersah. Er heirathete die Tochter eines Veters seines Vaters, Meir Stadthagens, um an dessen Wohnorte, in Kopenhagen, sich niederzulassen.

Zur Mehrung des Familienansehens trug ganz besonders die Ehe bei, die Samuel Hameln mit der Nichte des Wiener Oberhoffactors und zugleich Landesrabbiners Samson Wertheimer, der Tochter Mose Wertheimers in Bamberg, einging (S. 251). Diese Verbindung war nahe daran, auch in das Lebensgeschick Glückel Hamelns selber entscheidend einzugreifen, die bereits entschlossen war, ihren Wohnort Hamburg mit Wien zu vertauschen und der Einladung Samson Wertheimers zu folgen, der ihr in seinem

1) Den Namen hat auch Simon von Geldern nicht mehr gekannt s. Kaufmann a. a. O. 299.

2) Eine Tochter Josef Hamelns, Namens Freudchen, wie die Urgrossmutter, die Gattin Josef Hamelns h'ess, war in Schwabach an Elia Beer verheirathet. Dieses Ehepaar preist Abraham Mühlhausen, der Sohn Josef Breslau's und Enkel Abraham Broda's, als die Mäcene von תולדות אברהם (Fürth 1769). Elia Beer war ebenfalls ein Enkel R. Abraham Broda's.

eigenen fürstlichen Hause eine Wohnung eingeräumt und zur Uebersiedlung nach Oesterreich bereits einen kaiserlichen Reisepass ausgewirkt hatte (das.).

Durch diese Eheschliessung ist Bayern aber auch noch die Heimath eines zweiten ihrer Söhne geworden. Mose Hameln ward der Schwiegersohn des durch seine Beziehungen zum Markgrafen von Bayreuth bekannten Samson aus Baiersdorf, wo Mose nachmals, so ganz nach dem Herzen der Mutter, auch als Rabbiner wirkte (S. 291).

Glückels Tochter Freudchen war nahe daran, die Gattin eines der hervorragendsten Männer der Dreigemeinden, des Gründers der Hamburger Talmudklausur, Berend Kohens zu werden¹⁾, folgte aber Mardochai, dem Sohne Mose b. Löbs in Altona, um nachmals in London sich niederzulassen.

In Metz, wo Glückel an der Seite ihrer Tochter Esther Schwab ihre Tage beschloss, sollte auch ihr jüngstes Kind Mirjam sich ansiedeln, die Mose, dem Sohne des Isak Willstadt in die Ehe folgte.

Der Name Hameln, den wir die Söhne Chajjim und Glückel Hamelns als Familiennamen führen und beibehalten sehen, ist aber nicht nur durch ihre glänzenden Eheverbindungen und die

¹⁾ D. Kaufmann in Monatschrift 40, 220 ff., 262 ff. und 330 f.

daraus entsprossenen Kinder in deutschen Landen verbreitet worden, sondern auch noch durch die Söhne eines zweiten Sohnes Josef Hamelns, des in Frankfurt am Main angesiedelten und hier an Hindche, die Tochter Löb Oppenheims, verheiratheten Isak Hameln zu Ansehen und weiter Verbreitung gelangt. Vier seiner Söhne, Löb, Nathan, Mose und Chajjim Hameln verblieben in Frankfurt¹⁾, wo ihre Familie in stetigem Wachsthum mit dem Leben der Gemeinde immer enger sich verknüpfte. Isak, der Sohn Nathan Hamelns, war bereits 1716 Einer der Vier, bei denen die Scheine der zur später vereitelten Herausgabe des Alfasi beabsichtigten Lotterie abgeholt werden konnten²⁾. Isak wirkte als Besitzer des Rabbinates³⁾ und war an eine Tochter des Frankfurters Löb Weissweiler⁴⁾ verheirathet. Wohl ein Zweiter dieses Namens war der Isak

1) Nach Simon von Geldern's Stammbaum a. a. O. 297—8. 1657 correspondirt bereits der Buchhändler Jakob Hameln von Frankfurt a. M. mit Johann Buxtorf dem Vater s. *Revue des études juives* 8, 76.

2) Schudt, *Jüdische Merkwürdigkeiten* IV, 2, 150.

3) Horowitz, *Frankfurter Rabbinen* 3, 92; s. Anhang Nr. 16.

4) Ein Sohn Löb Weissweilers, der selber 1763 schon verstorben war, starb in diesem Jahre in Wien s. L. A. Frankl, *Inschriften des alten jüdischen Friedhofs in Wien* Nr. 47 und Kaufmann, *Aus Heinrich Heines Ahnensaal* 116. Mittwoch 28. Tischri 1713 bittet Mendel Drach in Wien Nata Hameln, seinen Wechsel von Löb Weissweiler herauszunehmen (Isr. Gemeindearchiv 107 a).

Hameln, der als Agent der Baumeister d. i. der Bürgermeister von Frankfurt am Main in den Jahren 1728/29 in Wien sich aufhielt¹⁾. Phöbus Hameln erscheint 1719 im Gemeindevorstand bei Gelegenheit der Ausschliessung Salomon Bings aus allen Aemtern²⁾. Meir b. David Hameln sehen wir 1742 unter den 23 Mitgliedern der Commission für die Wahl des Vorstandes³⁾. Itie d. i. Gütchen Hameln war die Gattin des Cassiers der ganzen Judenschaft, wie sein Titel lautete, des Fürsprechers und Baumeisters Mendele Drach. Ihr Testament vom 20. Kislew 5517, d. i. 1756 hat sich noch erhalten⁴⁾. Mehr aber als diese nur gelegentlich auftauchenden Angaben in Be-

1) Von Wien aus berichtet er Montag den 11. Tebeth ט"ב, Mittwoch 26. Schewat 1729 und Sonnabend Nachts 21. Adar 1729 an Leser Oppenheim (Israelitisches Gemeindearchiv von Frankfurt am Main 110a; s. Anhang Nr. 17.

2) Ib. 110a.

3) Horovitz a. a. O. 3, 15 n. wo jedoch Hammel in Hameln zu verändern ist.

4) Israel. Gemeindearchiv 111a. Sie vermacht dem Richter in Fürth, ihrem Schwestersohne David Strauss 600 Reichsthaler, dem Sohne des verstorbenen Kalman Strauss 100 Reichsthr., Löb b. Bär Wirz-Gans aus Mainz 10 Gulden und dessen Kindern 600 Reichsthr., den Kindern von Sanwil und Anselm Gans je 50 Gulden und R. Hertz b. Bär Bonn 600 Reichsthaler. Am 24. Januer 1758 erklärt der Bürger und Conversus Simon Friedrich Belgrad, dass er irrhümlich in der deutschen Uebersetzung dieses Testaments Hirtz Bonn statt Hirtz Bär, Sohn des verstorbenen Bär Bonn geschrieben habe.

treff der Mitglieder der Familie Hameln in Frankfurt am Main zeigt ein Ueberblick über die noch erhaltenen Epitaphien der Gemeindemitglieder dieses Namens, welche eine Verbreitung der Familie hier gewonnen und wie sie allgemach durch ihre Verbindungen mit den ältesten Stammhäusern in den Vordergrund des gesellschaftlichen Lebens vorgerückt war¹⁾.

An dem Stammesmerkmal der Leviten und durch die Wiederkehr der bekannten Namen ihrer Stammväter in ihrer Zugehörigkeit zur gleichen Familie kenntlich, begegnen uns, zum Theil von Frankfurt aus sich verbreitend, die Sprossen des alten Geschlechtes in den verschiedensten Gemeinden Deutschlands, aus denen hier nur die Namen eine Stelle finden mögen, die in Worms²⁾, Bingen³⁾ und ganz besonders in

1) Die im Anhang veröffentlichten Grabchriften der Familie Hameln in Frankfurt am Main habe ich aus der mir durch die Güte des Herrn Rabb. Dr. S. Horowitz zur Verfügung gestellten handschriftlichen Copie der Frankfurter Grabchriften gesammelt.

2) Im grünen Buche von Worms f. 247b finden sich die Eintragungen: ער"ה תע"ה נפטר ונקבר הילד יאקב בן דוד האמל ושבק חי לכל ישראל.
יו"ה כ"ג סיון [תצ"ד] נפטר ונקבר האשה בילא אשת דוד האמל ושחל"ח.

3) Im Memorbuche von Bingen wird der folgenden Mitglieder der Familie Hameln gedacht:

1) יא"ג החבר ר' יהודה בה"ה הק' כהר"ר משה האמיל
הנפטר דך בשנים ומנעוריו עסק בתורת ה' לכבוד ולתפארת לא לשום פני אחרת, צנוע ומעלי שייף עייל שייף נפיק, על פתח

בדו"מ דפק, עשה תפילתו בכוונה, לאל שוכן מעונה, אשתו מרת הענלי נתנה עבורו ב' זהו לצדקה, בשכר זה תנצב"ה ע"נ אברהם יצחק ויעקב שרר"ל ושאר צדיק[ים] וצדקניות שבנ"ע אמן.
נפטר ונקבר בש"ט יו"ג עשרה בטבת תקט"ל.

יא"ג איש משה עניו מאוד בכל מעשיו גדול ליהודים 2)
ורצו לרוב אחיו ה"ה האלוף והוקר הקצין כ"ה משה בן כ"ה יחיאל הלוי עבור שה' בסתר נתן פז לאביונים, במקום שאין יד שולט(ות) ננו מטמונים, ומיא[ו]ם בתענוגי העולם עבר, ומדבר שקר הרחיק מלדבר, ולהלות לעניים בשעת החקס ממאודו, לא מנע עצמו מעודו, ואחרי שה' חר מהמנוי דסיוענה[ת] המס פה, ציוה קודם מותו, להפריש מעובונו כמנין שמו ו' צל' שטיק העולה לסך שלשים וארבעה זהו למז"ץ לקרן קיימת עולמית להחברי דסיועת המס הנ"ל והמבוררים ההחברי' ושינחו שיהי' הקרן קיימת הנ"ל תמיד ביד איש בטוח והרווחים אשר יעלו על הקרן הנ"ל יחלקו החבר' הנ"ל לסיועת המס וגם יורשוו נתנו עבורו ב' זהו לצדקה בש"ז תנצב"ה ע"נ א"י שרר"ו וע"ש צו"צ שבנ"ע ויוכה לעמוד לתחי' אמן ה' נקרא בפ"כ ר' משה בן ר' מיכל האמיל מפ"פ.
נפטר בפורים ונקבר בש"ט למחרתו תק"מ לפ"ק.

יא"ג שמעון בן כ' שמואל האמל סג"ל, שה' רך בשנים, 3)
והלך בדרך ישרה נפ' בש"ט יו"ג ט"ז אדר ונק' ביום ה' ח' אדר ראשון תקע"ג וה' נקרא בפ"כ שמעון האמל.

יא"ג הישיש והוקן ה"ה כמר שמואל בן כמר ג"ה ר' משה 4)
האמל היה איש תם לבנו שלם עם ה' והשכים והעריב לבית התפלה . . . יו"א ג' אדר שני בשנת תקפ"ו לפ"ק ונקרא בפ"ו כל האמל. Vgl. Löwenstein, Geschichte der Juden in der Kurpfalz 195 n., wo statt Homel zu lesen ist: Hameln.

יא"ג הבח' אברהם אליעזר חיים בן כ' יוסף האמל מפה 5)
עבור שה' רך בשנים וה' עובד את ה' באמונה, ובענוה, וכבוד אומר כולו וכל מנ[י]מותיו, ה' לכבד אבותיו וה' להם לסעד(ם), ומחזיק(ים) בע[ת]ת[ד]ם, וגם כפו פורס לעניים, והוא ה' בן טובים, וכמעט שה' בן כ"ז שני' ונפל עליו יד ה' ולא עמד מחליו, ומדוכא תמיד ביסורין קשים כמעט חמש עשרה שבועות, ובכל זאת לא עזב את יראתו . . . נפטר בליל ה' הנכנס ליום ה' ד"ו טבת תקצ"ל ונקרא בפ"ו כל ליפמן חיים בן לא"א כ' יוסף האמיל.

Mannheim) ein Seelen-Gedächtniss gefunden haben.

1) Im Memorbuche von Mannheim werden aus der Familie Hameln die folgenden Namen erwähnt:

יא"נ פ"ו הקהלה, לו נאה תהלה, ה"ה החבר'ר ישראל 1) יוסף נפתלי בר יעקב המכונה ר' הירץ האמיל ז"ל בעבור שהיה עוסק בצרכי צבור באמונה, וצדקה נתן לכל בטמונה, ובנמילוי חסדים הי' מתעסק ולמד(ה) [י] תורה הי' מחזיק, ויורשיו נדרים בעבורו מתנה לצדקה בשכר זה תנצב"ה עשצשבע"א. נפטר ביום ד' ט' כסליו ונקבר ביום ה' למחרתו בשנת תפ"ג לפרט קטן. Ueber Hirt Hammel s. Löwenstein a. a. O. 133.

2) יא"נ האישי הישר כמר שלמה זלמן [m. בר יו[ספ]] [צדקה ענאי'ו בעבור שהי' כל מעשיו באמונה, גם יורשיו נדר[ו] לצדקה מתנה הגונה נפטר בשם טוב ונקבר ביום ו' עש"ק י"א סיון תפ"ד Ueber Salmon Hamell s. ib. 132. נקרא בפ"ו כל זלמן המיל

3) יא"נ האשה היקרה מרת רחל בת כמר ישראל דמונטעל 3) אשת זלמן המיל ענאי'ו שרר'ו בעבור שכל ימיה עוסקת במצות וגם בנה נדר בעבורה לצדקה בשכר זה תנצב"ה עשצ"ו שבנע"א. Ueber Israel de Montel s. ib. נפטרת בש"ק ונקברת ביום א' ט' אייר תפ"ה לפ"ק.

4) יא"נ האשה הישרה מרת טייכי בת פ"ו כהר"ר אורי פייכש ז"ל מהיידלבורג שהיתה אשת כמר ליור האמיל * * * וגם בעלה נתן צדקה עבודה והשמיד ללמוד כל השנה שתהי' למנוחת נפשה * * * נפטרת בשם טוב ליל מ"ש ונקברת למחרתו ביום א' יו"ד סיון שנת תצ"ז לפ"ק.

5) יא"נ ר' אליעזר בר ר' יצחק בעבור שיורשיו נתנו לצדקה 5) בעדו * * * נפטר ביום ד' ונקבר ביו"ד א' לחדש טבת תקח"ל נקרא בפ"ו כל ליור האמיל.

6) יא"נ הר"ר יוסף בהמנוח הר"ר משה האמיל סג"ל ענאי'ו 6) בעבור שהיה איש ישר וכשר ופו"ה בק"ק פ"פ המיון והתנהג את עצמו כל ימיו במידת אמת ונשא ונתן באמונה והניח אחריו ברכה דבר טוב לקרן קיימת לחלק הרווחים בכל שנה ושנה בי"ז תנצב"ה עשצ"צ שבנע"א. נפטר ונקבר יום א' י"ז אדר תקי"א לפ"ק.

7) יא"נ האשה חשובה מרת בילה בת פ"ו כ"ה ליב אפנהיים 7) מפ"פ יצ"ו היתה אשת כ"ה ליב האמיל סג"ל * * * נפטרה ונקבר'

בש"ט ליל ד' ונקברו יום ה' יוד חית מרחשון תקל"ז נב"כ בילה דרום.

יאאינ ר' ישראל בן ר' זלמן האמיל בעבור שהלך כל 8) ימיו בדרך הישר ותמיד היו מן המקדוים[י]ם לבי כנישתא ביז תנצב"ה עשצשכנע"א נפטר בליל ד' ונקבר ביום ה' כ"ז אדר ראשון תקל"ז ל.

יאאינ האשה הצנועה מ' מאטה אשת ה"ה פ"ו כה' מאיר 9) רנאנים נפטר[י] ט"ז תמוז תקל"ב לפ"ק נב"כ מאטה האמיל.

יאאינ האשה חשובה המהוללה מ' שינכא ע"ה בת המנוח 10) נ"ה אהרן פולדא ז"ל היתה אשת המנוח פ"ו כהר"ר דוד האמיל סג"ל ז"ל ובעבור שכל ימיה נגד כל אדם היתה פועלת טוב ק"א אצח תפוחי יד ליתן צדקה בכל עת מושלמת במעלות ומדות הנאותים לנשי הכשרות ביז תנצב"ה אצל נהצו"צ אשר בה"צ ובניע תנוח במנוחה נכונה במעלה העליונה אמן. נפטרת בש"ט עש"ק ר"ח אב יום סיתת אהרן כהנא ונקברת ביום א' ג' אב תקנ"ה לפ"ק נב"כ שינכא האמיל.

יאאינ המנוח החכם ר' יחיאל המכונה מיכל בן המנוח 11) פ"ו כ"ה דוד האמיל הלוי נ"ע והיה האיש ההוא תם וישר מעורו עד עת יציאתו)ת נשמתו הטהורה השכים והעריב לבית התפלה והתפלל בכוונה רצויה וקבע אחריה עת ללמוד בתורת ד' נאמנה: מאז נהיה לאיש החזיק ידי עני ואביון. והצנע לכת להיות מהנותנים בסתר כטל משכים הו"י לחולים ונדכאים. בהיותו זה שנים רבות נבאי הח"ק הגדולה רב"ח וה"כ. חקר ותקן כל המכשלה אשר היתה בה לפניו ויעזקה ויסקלה)ו העמיד בה גדרים גדרים ומתם מיוסדים על חומת הח"ק היקרים לעין כל כספירים גם עם המתים לא עזב חסדו שה"י חד מח"ק דקברנים ונ"ח ושאר מעלותיו מי ימל"י מיכ"ל מימון ומשמאל מהל"י ומכל מכירו יול"י ובחצי ימיו כט"ל משכים והולך לבית עולמו וקבל באהבה היסורים הגדולים שסבל על משכבו ואשתו נתנה צדקה בין מיתה לקבורה בעבור נשמתו ביז צדק לפניו יהלך וינח במנוחה נכונה על משכבו ועם המתים יחיה אל ברב חסדו לקץ הימים יעמוד לגורלו ועצו"צ בהתצ"נ א"ס. נפטר בש"ט ליל ש"ק ד"י כסלו ונקבר ביום א' ט"ז כסלו תקס"ה לפ"ק נקרא בפ"י כל ר' מיכל האמיל.

יאאינ האיש הישר כהר"ר ליב ב' המני פ"ו כהר"ר דוד 12) האמיל סג"ל ז"ל מפה * * * נפטר ביום ו"ו עש"ק פ' וישב כ"י כסלו ונקבר ביום א' כ"ב כסלו תקע"ט לפ"ק נקרא בפ"י כל ר' ליב האמיל.

Anhang :

Die Epitaphien der Familie Hameln in Frankfurt
am Main.

765 ת"ז.

1

מרת הענדלי א' מיכל המיל
 פה טמונה אשה
 הגונה מרת הענד
 לי אשת מיכל
 הנפטרת ונק
 ברת ר"ח שבט
 ת"ז לי תנצב"ה.

תע"ט

2

היקרה מרת לאה א' ה"ה פ"ו הר"ר נתן האמיל
 נפ' ונק' יום
 א' ז' תשרי תע"ט
 לפ"ק צור הינטר¹⁾ . . .
 ותמת לאה ותקבר פה
 במטמונים אשה ה
 צנועה והיקרה ומנוע
 ישרים ונבונים עשתה
 תפילתה לאל השוכן מ
 עונים מ' לאה בת ה"ה
 פ"ו והגובה מו . . .
 צונק וצ"לה²⁾ . . .
 תנצב"ה.

981 ת"פ

3

הצנועה והיקרה מ'
 חלה א' ר' איצק המיל סנ"ל
 מצבת אשה יקרה והגונה

1) Wohl = zur hinteren Wanne.

2) Vgl. Kaufmann Monatschrift 1894, 485—93.

הענוגה ורכהי כפה פרשד
 לעניינם בכל [עת] ועונה כל
 מעשיה היתה לאל השוכן מ
 עונהי כשרה וכהנה אשר
 במותה נשאו קינה על מנצח[ע]ש
 יה הטובים מי מנהי מי חנלה
 בת הריר זלמן הזי) זיל נפי ונקי
 יום שני של פסח ת"פ ל' תנצב"ה

4446 תפ"א

4

היולד(ות הצנועה מי חוה א' היה המני
 ב' איצק האמיל סניל צור וואניק) נפ'
 במשיק כ"ז טבת תפ"א ל' . . .
 בת היה פ"ו הריר זלמן זבלי מענין תנצב"ה.

4823 תפ"ו

5

הצנועה והענוגה רכה בשני
 מ' ריוכן א' ב' אברהם האמיל
 סניל בת היה ב' בענדיט לוי מק"ק
 המבורג נפ' במוצאי יו"ט של ר"ה
 ונקי ד' תשרי תפ"ו ל' נהי וקינה
 ע' אשת נעוריו אשר שכבה
 במטמוני השכמה והערבה
 לכה"כ תפלתה בכונה
 ותחנוני תנצב"ה ענשצובני"ע

4508 תפ"ז

6

היולד(ות האשה צנועה מי עדיל א' הריר שמשון מארקברייד³⁾
 צור וואני בת האלוף הפרנס היה הריר איצק האמיל
 סניל נפ' בש"ט יו" ד' הושענה רבא תפ"ז ל' נהי
 . . . והי רכה בשנים

1) Vgl Kaufmann Revue des études juives 25, 205 n. 4.

2) Das Haus führte den Namen: Wann und Blassbalg s. Schudt a. a. O. III, 196.

3) Vgl. Kaufmann, Urkundliches aus dem Leben Samson Wertheimers p. 119.

7 4182 תפ"ח הנבירה והצנועה מי לאה א"א ה"פ הר"ר
 יוסף האמל סג"ל ממנהיים נפי אור ליו"ו עש"ק י"ז
 אדר תפ"ח צור וואני

8 946 תצ"ה

האשה חשובה מי פרוטט
 אשת בי זלמן
 האמל ני בליל
 בי ונקבי ביום בי
 ד"ו חשון תצ"ה
 לפ"ק תנצב"ה

4617 תצ"ז

הילדה מי פאניל א"ר יוזפא ב"ב
 פ"ט אשה הנונה מי פאניל בת הקצין פ"ו
 הר"ר לוי האמיל סג"ל נו"נ כ"א אדר
 תצ"ז תנצב"ה

10 3640 תצ"ז הבחי חשוב הר"ר יוסף בן האלוף והקצין
 כהר"ר חיים האמיל סג"ל . . ונסמך בשם החבר ר'
 יוסף הנ"ל הנפי וני ביו"ו עש"ק כ"ז אדר תצ"ז ל'

11 2485 תצ"ט

הצנועה והחסידה היולדת מי ישלה
 נפי ביו' א' וני ביום בי' ב' אב תצ"ט ל'
 אשת האלוף והקצין כהר"ר
 מרדכי האמיל סג"ל ז"ל
 פה טמונה אשה חשובה
 והגונה שבחה מי יוכל
 להימנה היקרה מי ישלה ב'
 האלוף והקצין המרוטם פ"ו
 כהר"ר איצק שפיאאר ז"ל
 תנצב"ה

12 212 ת"ק

האשה החשובה הו"ה מי אסתר
 א' הו"ה הריון כהר"ר
 איצק בר"ן האמיל סג"ל

בת ה'יה הזקן הר'ר
 ליב ווייסווילר נויג
 ביו' א' כ'ז ניסן
 ת'ק לפ'ק תנצב'ה

3447 ת'ק

13 האשה החשובה נעלטכה אשת ה'יה בהר'ר
 חיים האמיל סג'ל נפט' בשם טוב בש'ק וני
 ביו' א' כ'ז ניסן ת'ק ל'
 פיט אשה הגונה לכל
 דבר מציה ה'י מזומנה
 שבחה מי יוכל להמנה
 עית לבעלה גם תפלת'
 ה'י בכזונה נזחרה בת
 הר'ר גומפריכט בון תנצב'ה

722 תק"ב

14 חיים בן הוקר בני מיכל
 האמיל קמ נפט'
 וני בשם טוב יו' ג'
 י"ד אדר שני
 תק"ב לפ'ק תנצב'ה

1410 תק"ד

15 האשה החשובה מר' יענדלה
 בכ' נעם קמ ז'ל א'
 כי מיכל האמיל
 נפטר ביו' ש'ק וני
 למחרת כ'ג אדר
 ראשון תק"ד ל'
 תנצב'ה עשצבניע

3623 תק"ו

16 התורני הו'ה מופלא ומופלג בתורה הדיין
 כמהור'ר איצק בהר'ר נתן האמיל
 נפ' בליל ש'ק וני ביו' א' ט' טבת תק"ו ל'
 פה נטמן איש שעלה ממעונו אריו'
 סהררי נמרים מדיונא מומחא באיש

אהברים? תנא ומתנא הוא ר' יצחק
 דשמעתתא ידיו היו רב לו

.

17 4619 תקי"ו

האלוף וקצין המרוסם ונוכה הקהלה כה' איצק בה"ה הקצין
 כ"ה משה האמל סג"ל צו פאדר [ואן] נפ' בשוק וני יום כ"ה אייר
 תקי"ו ל' בזה הקבר חלף ועבר צורת הנבר בנוברין
 נבר אשר כבר הו' לעולמים איש צדיק תמים במעלות
 ומדות הנעים . . סמים כסאו מטלת בין
 גדולים ורמים אבן יקרה מסוכתו וכחומה נשנבה
 במשכיתו ינוח על משכבותיו באבני המקום מראשותיו
 איש צדיק תמים הו' בדורותיו צדיק בכל דרכיו וחסיד
 בכל מעשיו על פי מדותיו אבן הראשה
 ואבן פינה הזאת שמתו מצבה למי שעסק בצרכי
 צבור קמה וגם נצבה לראש צדיק עובד ה' ביראה
 ובאהב' וכל כוונתו הו' לש"ש במעשהו . .
 תנצב"ה עשצבנ"ע

18 3622 תקי"א

האלוף והקצין התורני ה"ה כהר"ר חיים בן מהר"ר איצק האמל
 סג"ל ז"ל צו נאלדין שוואנין²⁾

נפ' ביו" נ' עת ערב ונק' בשם
 טוב ביו" ד' יו"ד אייר תקי"א ל'
 פ"ט אי"א צדקה וחסד ימצא בחיים
 ידו פשוט' לכל אדם תרום ינתן
 בעין יפה מן המשי' (א)[מ]דר לא שלט
 בו עין רואה כל ימיו לא זו תיה
 מאוכלי שולחנו ערב וצהרי . . . ל
 ולא מנע רגלי' השכים והערים
 לבה"כ להתפלל לאל השוכן מעונה
 יפיו אלא תורה
 כי

1) = zur vorderen Wanne.

2) Ueber das Haus: Gülden Schwan; s. Schudt a.
 a. O. III, 198.

- 19 3639 תקי"א היקר והנעלה היה כהן איצק כה"ה כהר"ר
 היים האמיל סג"ל צו נאלדין שוואמן בליל ג' ונק'
 ביו' ד' היה של פסח י"ט ניסן תקי"א ל'
- 20 3468 תקי"ב האשה חשובה הצנועה והחסידה מ' העבלה
 אשת היה כהר"ר משה האמל סג"ל
 בת הו"ה כ' הירש גונדשהיים
 נפ' ביו' ה' אחר חצות ונק' ביו'
 ו' עשיק ה' שבט תקי"ב
- 21 762 תקט"ז
 היקר כ' שלמה בכ'
 מיכל האמיל
 ז"ל קט נפט' ונק'
 ביו' ערי"ח תמוז
 תקט"ז ל' תנצב"ה
 עשיצ' בנן עדן א'
- 22 4620 תקי"ח
 האשה חשובה הצנועה והחסידה מ' פיליה א' פ"ו וניה
 המנו' כהר"ר איצק האמיל סג"ל ז"ל בת פ"ו כ"ה
 שמואל פב מבננ ז"ל (!) נפ' עשיק ד' ניסן ונק' יו' א'
 ח' הפסח תקי"ח ל' פ"ט א"ח והגונה צדקת במעשי'
 ותמים בדרכיו' י"א נצמד בלבה לא נחתה יומם
 ולילה מלהתפלל לאל שוכן מעונה רבות עשתה
 מנה[ח] שבות הנכרים מתוך מעשיה גמלתהו טוב ולא
 רע כל ימי חייה כפה פרשה לעני' ולאכיון שלחה
 ידו' לרפאות פצעות ומכות טריה ידים רפות
 החזיקה כאמרי פיה ובמעשי' ידו' שבחיה מ'
 יוכל לספרה אשה בכל אלה לא ימצא עלי' קנני
 המקונני' חבל על האבדין תנצב"ה
- 23 4832 תקי"ח האשה חשובה הצנועה והחסידה מ'
 פריידיכי א' הקצין היה כ' שלמה האמיל בת היה פ"ו
 ונזפה הקהלה כהן איצק האמל סג"ל ג' יו' א' . . . ערבית
 ונק' יו' ב' הדיח אלול תקי"ח ל'

- 4723 תקב"א 24
האלוף והקצין הישיש והזקן כי מיכל בהמנו הו"ה המפורסם
פ"מ כהר"ר משה האמל סג"ל ז"ל נז"ג יו"ו ע"ש"ק ט"ז אדר
ראשון תקב"א ל'
- 3672 תקב"ב הצנועה והחסודה הקצינה מרת 25
שארלה א' הקצין כה' ליב האמל נפ' ונק' ביו"ה
י"ד אלול תקב"ב ל'
- 4728 תקב"ג 26
ה"ה האלוף והקצין ה' שלמה בהמנו' . . .
האמל סג"ל ז"ל נז"ג יו"ו ע"ש"ק א' . . .
דפסח תקב"ג ל' צו ווייסן בערן
- תקב"ז 27
האשה חשובה הו"ה
מרי עליכה אשת
המנוח כ' נטע בן
פ"מ כה' משה האמיל
ז"ל בת המנוח כה' ליב
לימבורג ז"ל נפטרת
אור ליו"ו ד' ונקברת ביו"ו
הנ"ל ג' כסליו תקב"ז
לפ"ק תנצב"ה
- 4858 הבח' כי הירש בהמנו' פ"מ כהר"ר יוסף האמיל 28
סג"ל ז"ל נפ' אור ליו"ו ג' ב' אדר ונק' למח' יו"ו הנ"ל תקב"ז
- 4858 תקב"ט 29
הו"ה היקר והנעלה כהר"ר אברהם בן פ"מ ה"ה
כהר"ר יוסף האמיל סג"ל ז"ל נפ' במש"ק ונק'
למחז' יו"ו א' ח' טבת תקב"ט ל' פ"ט אי"א
ויושב בתענית מידי שבוע בשבועה בה"ב²⁾ כמה
שנים השכם והערב תמידין כסדרן בהכ"ג
להתפלל ערב ובוקר צדקה עשה בחיים חייתו
ויותר מכדי יכולתו וגם שארי מידות טובות
ב"ז תנצב"ה

¹⁾ = Weiss Bär s. Schudt III, 197.

²⁾ = שני וחמשי ושני.

- 3620 תקב"ט האשה צנועה והגונה מ' שינכה
 אשת הויה כ' לימא הענא סגיל איכ איצק ברי"ח
 האמיל סגיל ז"ל נפ' ונק' ביו' ב' ט"ו אייר תקב"ט ל'
- 3621 תקל"א הוקר והנעלה כהר"ר מרדכי בן
 המנ"י כהר"ר חיים בהמנ"י מהר"ר איצק האמיל
 סגיל ז"ל נפ' אור ליו' ג' ונק' למחר' ביו' הגיל ב' אייר
 תקל"א לפ"ק
- 4837 תקל"א האלוף והוקר כ"ה משה בהויה פוי"מ וז"ה
 המנוח כה' איצק האמיל סגיל ז"ל נפ' י"ו ה' כ"ד סיון
 תקל"א ל' וכתב לו לעצמו ס'ת בכתיבה תמה זכה וברה . . .
- 4730 תקל"ב 33
 האלוף והקצין המרום כהר"ר ליב
 בהויה המנ"י ר' מיכל האמיל סגיל נפ'
 אור ליו' ו' עשיק ונק' למחר' ז' ניסן . . .
 תקל"ב ל'
- 4838 תקל"ו האשה חשובה הצנועה והחסידה מ'
 עדיל א' ה"ה התורני כהר"ר יוסף בהמנ"י פוי"מ כהר"ר
 משה בהמנ"י פוי"מ כהר"ר איצק האמיל סגיל ז"ל נפ'
 י"ו א' לאחר הצות ונק' י"ו הגיל י"ג ניסן תקל"ו ל'.
- 4857 ה"ה האלוף והקצין הוקר והנעלה כ' איצק
 בהמנ"י הו"ה פו"מ כהר"ר יוסף האמיל סגיל ז"ל
 נפ' ונק' י"ו ה' כ"ה סיון תקמ"ד
- 4851 תקמ"ז 36
 האשה חשובה יראת ה' היא תתהלל מ' בילא אשת הויה
 פו"מ כ"ה איצק בון יצו בת המנ"י פוי"מ כ"ה יוסף האמיל
 סגיל נפ' ונק' י"ו ו' עשיק כ"ו השון תקמ"ז ל' פ"ט א"ח
 שהי' בעלת יראת ה' כשרה והגונה ג"ח עש[ת]ה בכל
 עת ועונה כפה פרשה ותפלתה עשתה בכונה
 ערב ובוקר וצהריים לשוכן מעונה בזו תנצב"ה
 ענשצ"ו בניע א"ם
- 4699 תקמ"ח האשה הזקנה צנועה במעשיה 37
 מ' בילא א' המנ"י הויה ר' איצק האמיל סגיל ז"ל

נפ' ונק' יו' ו' עשיק נ' טבת תקמ"ח ל' פ"ט א"ח
 בדרכי' ובמעשיה' כשרה ותמימה והדריכה
 בני' בדרכיה' להנות בתורה ולא היה בה רוח
 גאווה וגבוהה רק נמוכה ושפלה מנשים באהל
 תברך נאמר עליה כל כבודי פנימה נמלתהו
 טוב ולא רע כל ימיה תפלתה הית' בכוננה
 לאל שוכן מעונה ב"ז תנצב"ה

471 תקנ"א

38 האשה חשובה הו"ה מ' הינדכה א' המנ' כה'
 ליב אופנהיים ז"ל בת המנ' ב' מיכל
 האמל סג"ל נ"נ יו' ב' כיג תמוז תקנ"א

4491 תקנ"ה

39 האשה חשובה הצנועה והחסידה הזקנה מ' מערלה
 דארטשטאט בת המנ' הו"ה פו"מ כהר"ר איצק האמל
 סג"ל ז"ל נפ' יו' ד' לאחר תפלת מנחה ז'
 תמוז ונק' למחר יו' ה' ה"ל תקנ"ה ל'

4496 תקנ"ז

40 ה"ה היקר והנעלה ב' זלמן בהמנ' כהר"ר
 אברהם האמיל סג"ל נפ' אור ליו' ד' ונק' יו' הנ"ל
 א' דחה"מ של סבות תקנ"ז ל'

41 8619 תקנ"ח האשה חשובה הזקנה מ' לאה בת
 המנ' הדיין . . . איצק האמל סג"ל זצ"ל אשת ב' מרדכי
 אופנהיים נפ' ונ' ביו' ד' יו"ד כסליו תקנח"ח

4492 תקס"ד

42 היקר והנעלה הו"ה ב' גומפל בהמנ' כ"ה אברהם
 האמיל סג"ל ז"ל נפ' משיק ונק' למחר יו' א' כ"ה
 אייר תקס"ד ל'

43 4855 הצנועה החסידה הקצינה מ' הינדכי א'
 האלוף והקצין ג"צ וממונה הקהלה ב' יסל קולפא
 ב' האלוף והקצין ומנהיג הקהילה כהר"ר יוסף
 האמיל סג"ל נפ' ונק' יו' ב' כ' סנחם . . .

Register.

- R. **Abraham Broda** 323, 324.
Abraham Cantor aus Hildesheim in Kopenhagen 73, 101, 122.
Abraham de Fonseca 197.
Abraham Hameln in Hannover 62, 63, 84, 88, 89, 176, 341, 343.
R. **Abraham Hurwitz'** Testament 264.
Abraham Krumbach-Schwob in Metz 182, 213, 289, 296, 313.
Abraham Lichtenstadt in Prag 169.
Abraham b. Sabbatai Hurwitz 9.
Dr. Abraham Lopez in Hamburg 196, 197, 198, 199, 200.
Abraham Metz in Altona 234, 240, 241, 245.
Abraham שמע in Hamburg 32, 33.
Abraham Speier in Halberstadt 294.
Dr. Abraham Stadthagen in Emden 152.
Abraham Walch 369.
Abraham Wannefried aus Posen 378.
Ahron Bak 357.
Ahron Todelche 145.
- Ahron b. Jochanan Hamburg** 177.
Ahron b. Mose Hamburg 397, 400.
R. **Ahron Worms** in Metz 295, 321, 322.
Alexander von Macedonien 303, 304.
Altona 24, 26, 27, 29, 32, 77, 83, 91, 107, 145, 228, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 270.
Amersfort 214.
Amsterdam 73, 111, 112, 123, 144, 145, 149, 182, 213, 214, 215.
Anschel Emden 395.
Anschel Hamburg 38, 144, 259, 260, 261, 262.
R. **Ascher** aus Frankfurt am Main 118, 119.
Aurich 35, 153.
Baiersdorf 252, 253, 254, 290, 293.
Bamberg 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 290, 292.
Baruch Berlin-Benedictus Veit 216.
Bär Cohen in Hamburg 257, 259, 260, 261, 262, 263, 264.
R. **Bärusch Eschkeles** 321.

- Bär Warndorf od. Berend Lewi
344, 345, 346, 347, 350, 352,
353, 354, 358, 359, 363, 366,
370, 373, 375, 376, 378, 384.
- Bärmann s. Dick-Bärmann.
- Bärmann, Bärs Neffe 366.
- Bayreuth 255, 256, 270.
- Bella Pinkerle 31, 34, 36, 37,
38, 58, 59, 60, 70, 71, 72,
73, 129, 169, 171, 175, 176,
186, 187, 188, 195, 198.
- Bella Cohen 257, 258, 261,
263, 264.
- Bella Krumbach in Metz 295.
- Belling, Lieutenant 387.
- Benjamin Mirels in Berlin 212.
- Berlin 158, 161, 162, 170, 212,
215, 216, 217, 219, 220, 221,
223, 225, 226, 227, 228, 233,
352, 396.
- Bielefeld 344, 345, 354, 385, 386.
- Blümchen Gans in Minden
334, 336, 337, 346.
- Blümchen, Hirz Lewis erste
Gattin in Metz 300.
- Botenbrod 60, 187.
- Bonn 67, 171.
- בעצין 357.
- Brabant 123.
- Brandenburger Drittels 158.
- Brandspiegel 13.
- Bräunele, die Rabbinerin von
Metz 298.
- Bräunele Wittmund 153, 154.
- Braunschweig 217, 218, 230,
248, 290.
- Breihahn-Weizenbier 102, 104.
- Bremervörde 61, 154.
- Briefträgerin 109, 110.
- Bückerburg 357.
- Buditz, General in Aurich 153.
- Caspar Gisler 338.
- Chajjim Boas in Posen 62.
- Chajjim Cleve 247.
- Chajjim Fürst in Hamburg
25, 32, 151.
- Chajjim Hameln in Hamburg
67, 68, 73, 75, 77, 79, 84,
85, 86, 91, 92, 98, 99, 106,
107, 108, 111, 112, 113, 114,
115, 116, 117, 119, 120, 123,
128, 129, 132, 149, 150, 151,
152, 153, 154, 155, 159, 161,
162, 163, 164, 165, 167, 169,
176, 177, 178, 179, 181, 182,
183, 185, 187, 190, 191, 192,
193, 194, 195, 198, 199, 200,
201, 308.
- Chajjim Meisels 392.
- Chajjim Pollak in Hamburg
178.
- Channa Gans 334.
- Channa Hameln 67, 128, 134,
176, 180, 184.
- Chawa 178.
- Chmielnicky 63.
- Cleve 145, 146, 182, 214, 252,
253, 254, 360, 361, 362.
- Dänemark 27, 29, 134.
- Danzig 75, 79, 80, 122.
- David Emden 356.

- David Hanau 339, 341, 342, 343, 347.
- David Hanau, Rabbiner in Friesland und Altona 31.
- David Hildesheim 335, 336, 337, 341.
- David Wesel 361.
- Delft 151.
- Delfzyl 149.
- Dessau 177.
- Detmold, Judenvertreibung aus 29.
- Deventer 360.
- Dick-Bärman 346, 348, 351, 359, 360, 362, 366, 367, 368, 375, 377, 386.
- דישערי 190.
- Dollart 149, 150, 152.
- Duisburg 254, 358.
- Ehrenburg** 388.
- Einpass 102.
- Elia Ballin 30, 158, 160, 184.
- Elia Cohen-Hanau 32, 234.
- Elia Gomperz in Cleve 144, 145, 146, 147, 148, 182, 361, 385.
- Elia Ries in Berlin 123, 212, 223.
- Elia Schwob in Metz 303, 313.
- Elkele Pinkerle 36, 249.
- Elsass 313, 322.
- Emden 151, 152, 395.
- Emmerich 148, 360, 385.
- England 123.
- Esther Schwob geb. Hameln in Metz 67, 86, 158, 182, 199, 210, 213, 275, 295, 296, 298, 302, 212, 328.
- Esther Hildesheim in Altona 30.
- Esther, Gattin des Lehrers Jakob in Metz 330, 331.
- Fabrik** Hamburger Strümpfe 217.
- Feiweilmann Hamburg 32.
- Feiwesch b. Senior Gans in Minden 64, 65, 336, 337, 353, 359.
- Feiwesch Cohen 257, 263.
- Feiwesch Levi in Hamburg 199, 200, 203.
- Fisch 60.
- Frankfurt am Main 65, 109, 118, 155, 176, 249 (Klaus), 250, 292, 293, 294, 324, 339, 340, 341, 343, 347, 349, 363, 369, 374.
- Frankfurt an der Oder 221, 222, 233.
- Freudche Hameln geb. Spanier 59, 60, 61, 64, 68, 98, 99, 143, 156, 176, 182.
- Freudchen Metz 300, 301.
- Freudchen, Tochter Chajjim Hamelns 248, 260, 267, 270.
- Friedrich III. von Brandenburg 146, 148.
- Friedrich III. von Dänemark 27.
- Friesland 31.
- Frumet Lewi in Metz 298.
- Fulda 176.
- Fürth 253, 254, 293.
- R. **Gabriel** Eschkeles 321, 322, 323.

- Gabriel Levi in Fürth 289, 293.
 R. Gabriel Sinai aus Prag 337.
 Gelnhäuser 65.
 Genendel Lewi 313.
 Gerson Chasan 392.
 Gerson Posen 378.
 Gladbeck, Landdrost 380.
 Gluck [-Glückel] Ree 33.
 Glückchen Cohen 257, 259, 260, 261, 263, 264.
 Glückstadt 134.
 Gumpel Gomperz in Cleve 28.
 Goslar 392.
 Grün-Mose 98, 99, 109, 110, 122.
 Gumpel Emmerich 361, 385.
 Gumpel Wesel 361, 385.
Halberstadt 177, 178, 256, 294, kurfürstliches Rabbinat 354.
 Hamburg 23, 24, 26, 27, 36, 59, 61, 68, 70, 74, 75, 77, 80, 82, 83, 84, 86, 87, 91, 98, 99, 100, 101, 106, 107, 114, 122, 153, 154, 156, 164, 177, 186 (Pferdemarkt), 189, 190 (Wall), 211, 212, 213, 215, 217, 221, 223, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 234, 237, 240, 242, 244 (Schiffergesellschaft), 245, 246, 248, 249, 250, 251, 254, 257, 268, 269, 277, 290, 299, 307.
 Hameln 58, 59, 61, 63, 68, 82, 84, 98, 99, 101, 142, 224, 225, 341, 353.
 Hannover 58, 63, 66, 75, 76, 77, 78, 80, 84, 85, 87, 88, 90, 91, 98, 101, 144, 155, 156, 179, 181, 185, 224, 225.
 Harburg 106, 165, 181, 239.
 Helmstädt 157.
 Hendele Hameln 191, 215, 226, 227, 228.
 Hendelche Pinkerle aus Hamburg 28, 38, 148.
 Mendele Lewi in Metz 296.
 Herfurth 234, 348, 350, 358.
 Hessen 59.
 Hildesheim 29, 66, 73, 76, 77, 78, 82, 90, 101, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 142, 143, 144, 157, 335, 336, 337, 339.
 Hindele Gans 336.
 Hirschel Ries in Berlin 212, 213, 215, 216, 217, 219, 220, 221, 222, 223, 229.
 Hirz Hannover 258, 263.
 Hirz Levi in Metz 275, 296.
 Hirz Wallich in Metz 294.
 Hochheim 99.
 Holland 123, 230.
 Holstein 30.
Isachar Minden 348, 359, 360, 389.
 Isachar Cohen 76, 119, 121, 163, 164, 165, 169, 177, 178, 212.
 Isai Wilstadt in Metz 314, 317, 318.
 Isak Gans 335.
 Isak Hamburg 219, 220, 222.

- Isak Hameln in Frankfurt 67, 118, 159, 160, 181.
- Isak Kirhhain in Halberstadt 178.
- Isak Pas in Hamburg 189.
- Isak Pollak in Hamburg 231.
- Isak Rintel 378.
- Israel Hildesheim 341.
- Jachet-Agathe Schwob in Metz 183, 184, 210, 295, 297, 302, 320.
- Jacob Ebernkirhhain 78.
- Jacob Cleve-Gomperz 340.
- Jacob Cohn aus Statthaggen 339.
- Jacob, der Geschossene 61, 62, 101, 102, 105, 106.
- Jacob b. Liepman Cohen Hannover 184, 224.
- Jacob Krumbach-Schwob in Metz 314, 317, 331.
- Jacob, Lehrer in Metz 330.
- Jacob Lichtenstadt in Prag 169.
- Jacob Marburg in Metz 319.
- Jacob Pollak 178.
- Jacob Ree 33.
- Jente Hameln 63, 66, 86, 101.
- R. Jesaja Hurwitz' Buch = של"ה 199, 264.
- Jesaja Krumbach-Schwob in Metz 297.
- Jochanan Hamburg 176.
- Jokel aus Rszeszow, Vorbeter in Metz 325, 332.
- Josef Bielefeld 353.
- Josef פני"ל, Glückel Hamelns Schwager 168, 169, 197, 198, 209, 210, 211, 216, 217, 223, 249, 251, 257, 258, 290.
- Josef b. Chajjim Hamburg 397.
- Josef Hameln 59, 60, 61, 63, 64, 65, 66, 68, 82, 84, 98, 99, 119, 142, 143, 156, 179, 180, 181, 340, 341 (= Josef Stuttgart), 342, 343, 344, 353, 355, 356, 357, 358, 359, 363, 368, 370, 371, 372, 373, 374, 377, 378, 379, 380, 381, 384, 385, 391, 392.
- Josef b. Chajjim Hameln 185, 186, 231, 232, 233, 246, 247.
- Josel שרביץ in Hamburg 215.
- Josel Petershagen 370, 382, 394.
- Juda Berlin d. i. Jost Liebmann 76, 78, 79, 80, 90, 91, 107, 108, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 119, 120, 121, 123, 212, 226, 263.
- Juda Hamburg 38.
- Juda Höckscher aus Giessen 390, 391, 392, 393, 394.
- Kalman Aurich 35.
- Kaperschiffe 153.
- Karl Emil von Brandenburg 146.
- Kopenhagen 58, 74, 122, 246, 247.
- Koppel Baiersdorf 292.
- Kossmann Gompérz 144, 184, 213.
- Krösus 172.

LXVI

- Kurfürst, der grosse 121, 170, 197, 225.
- Lang-Nathan in Hamburg 75.
- Langenhagen 102.
- Lasi אִסַּל 346, 367.
- Lasi Gans 355.
- Lathandy 316.
- לב טוב 13.
- Leine 98.
- Leipzig 107, 108, 109, 176, 177, 192, 215, 219, 220, 250, 251, 262, 268, 269.
- Lemgo 360.
- Lemle Wimpfen in Metz 294, 295.
- Leser Metz 292, 294.
- Liebermann Halberstadt aus Metz 294.
- Liepmann Cohen = Leffmann Behrens in Hannover 66, 75, 76, 79, 88, 89, 91, 101, 144, 225.
- Liepmann b. Jakob Osterode in Hamburg 236, 237, 238, 239, 240, 397, 398, 399.
- Liepmann Hildesheim 30.
- Liepmann Schnutthahn 353, 377.
- Liwa Rindsfuss in Frankfurt am Main 348.
- Lissa 231, 232, 233, 384.
- Löb Altona in Hamburg 153.
- Löb b. Anselm Hamburger in Amsterdam 144, 145.
- Löb Biber aus Bamberg 255, 293.
- Löb בִּישְׁעָרִי 122, 222.
- Löb Eschkeles 321.
- Löb Goslar 176, 177, 222.
- Löb Hameln in Bonn 67, 88, 170, 171.
- Löb b. Chajjim Hameln 164, 168, 198, 211, 212, 213, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 248, 308.
- Löb Hannover 84, 88, 89, 91.
- Löb Herfurth 234, 392.
- Löb Hildesheim in Altona 29, 30, 60.
- Löb Minden 345, 348, 350, 385.
- Löb Pinkerle in Hamburg 24, 25, 26, 28, 29, 32, 34, 36, 37, 38, 57, 60, 68, 73, 106, 167, 168.
- Lothringen, Leopold Joseph Herzog von 314, 316, 317.
- Lothringen 316, 317.
- Lothringer Geld 316.
- Lüneburg 155.
- Lüneburger Drittels 158.
- Luneville 314, 315, 316.
- Man b. Mardochai Cohen in Fürth 253.
- Mannheim 321.
- Mardochai Bielefeld 345, 391.
- Mardochai Cohen 122, 123, 145, 303.
- Mardochai Hameln 124, 142, 143, 147, 178, 192, 203, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 233, 234, 246.

- Mardochai Mehlreich 31, 38.
 Mardochai aus Polen 75, 76,
 77, 78, 121.
 Mardochai Tokels in Lissa 232,
 234.
 Mate, Anschel Hamburgs Gat-
 tin 259, 260, 261.
 Mate, Glückels Grossmutter
 29, 33, 36, 37, 38.
 Mate Hameln 78, 80, 83, 84,
 128, 169.
 Meir מֵיר אֵילִישׁ 145.
 Meir Aurich 153, 154.
 Meir, Rabbiner in Friedberg
 145, 371, 373.
 Meir Heksheer in Hamburg
 236.
 R. Meir Meiler 363, 365, 368,
 372.
 Meir Pollak aus Petershagen
 366, 381.
 Meir Raudnitz, Rabbiner in
 Cleve 147, 385.
 Meir Statthagen in Kopen-
 hagen 246, 248.
 Meir Walch 335, 336, 338.
 Mendel Hamburg 176.
 R. Mendel Rothschild in Fürth
 255, 293.
 Mendele b. Michel Speier 177.
 Mendele Oppenheimer in Wien
 246, 247, 267, 268, 269.
 Metz 184, 210, 211, 213, 275,
 289, 290, 291, 292, 294, 295,
 309, 313, 315, 317, 321, 325.
 Michel Emden 395.
 Michel aus Polen in Hannover
 und Hildesheim 90, 91, 92.
 Minden an der Weser 63, 64,
 334, 338, 339, 340, 343, 344,
 348, 349, 354, 357, 358, 361,
 362, 386, 389, 394.
 Mirjam Gomperz in Cleve 114.
 Mirjam Hameln 184, 248, 273,
 276, 278, 290, 292, 298, 311,
 328.
 Mirjam, Nathan Hamelns Gat-
 tin 270.
 Mirjam, Gattin Dick-Bärmanns
 386.
 Mocatti, ein Portugiese in
 Cleve 147, 148.
 Model Ries in Berlin 170.
 Model b. Hirschel Ries, 217,
 218, 221.
 Moritz von Nassau in Cleve
 146, 148.
 Mose Brilin in Bamberg 249,
 250, 251, 252, 253, 254, 255,
 256, 293, 310.
 Mose Emmerich-Gomperz in
 Amsterdam 213.
 Mose Goldzieher 30.
 Mose Grigel 371.
 Mose aus Hamm 335, 339, 340.
 Mose aus Hameln 61, 62.
 Mose Hameln 61, 62.
 Mose b. Chajjim Hameln 191,
 248, 251, 252, 253, 254, 256,
 270, 273, 275, 290, 292, 293,
 295.

LXVIII

- Mose Helmstädt 134, 157, 160,
 162, 163.
 Mose Hildesheim 30.
 R. Mose Kann 365, 367, 369,
 371, 372, 374, 375, 376, 377,
 378, 379, 380, 381.
 Mose Kramer 152, 355.
 Mose Krumbach-Schwob in
 Metz 182, 215, 275, 289, 301,
 312, 315, 318, 319, 330.
 Mose Lübbecke 369.
 Mose b. Löbin London 267, 270.
 Mose b. Meir Statthagen 247.
 Mose b. Nathan 177, 193.
 Mose Rothschild in Metz 316,
 317.
 Moskau 100.
 Moskaufahrer 100.
 Münster 344.
Nathan Hameln 74, 84, 158,
 159, 160, 162, 164, 184, 203,
 214, 219, 221, 224, 247, 248,
 251, 267, 268, 270, 278, 293,
 311.
 Nathan Mehreich in Detmold
 29, 30.
 Nathan Spanier 29, 30, 59, 60.
 Naumburg 256.
 Nikolsburg 322.
 Norwegen 135.
Oldenburg 154, 155.
 Osenbrüggen 360.
Papst Hermann Dr. in Cleve
 361.
 Paris 295, 298, 301.
 Peinholz 88, 92, 98.
 Perrücke, verpönt 320.
 Pessel Ries in Berlin 170.
 Petersen 103, 105.
 Petershagen 346, 347, 348,
 351, 352, 353, 354, 355, 356,
 357, 359, 363, 364, 366, 370,
 372, 379, 380, 381, 385, 387,
 389, 394.
 Philipps[ohn]= Feiwesch Gans
 352, 360.
 Pinchas Harburg 79.
 Pinneberg 29.
 Polaken 217, 218.
 Polen 62, 64, 66, 75, 90, 98,
 233, 313, 336, 341, 356, 375,
 380, 384.
 Pommern 157.
 Portugiesen 81, 147.
 Posen 61, 385, 389.
 Posthaus in Hamburg 109.
 Prag 146, 169, 219, 323.
Rahden in Westfalen 388, 389
 Rebekka Bonn geb. Pinkerle
 170.
 Rebekka, Gattin des Liepmann
 Osterode in Hamburg 236,
 237, 238, 239, 240, 241, 243,
 398, 399.
 Reize Pinkerle 34.
 Ruben Rothschild in Hamburg
 259, 260, 261.
 Ruben Krumbach-Schwob in
 Metz 328.
Sabbatai Zewi 80, 81.
 Sabbathweiber 187.
 Salman Cohn in Lissa 394.

- Salman Emden 395.
- Salman Fürst in Hamburg 33.
- Salman Gans aus Minden in Hannover 64, 65, 66,
- Salman Gans aus Minden in Hildesheim 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 344, 349, 353, 355, 356, 357, 363, 364, 368, 371, 373, 376, 377, 378, 380, 383, 385, 386, 391, 392, 393.
- ר' זעצקי in Minden 337.
- R. Salman Mirels in Hamburg 218.
- Salomo, -- Kammerdiener in Metz 297.
- Samson Baiersdorf 252, 253, 255, 256, 270, 290.
- Samson Wertheimer in Wien 249, 250, 251, 252, 269, 321.
- Samuel Bonn 170, 224.
- Samuel, der feine 143, 145.
- Samuel, der grobe 143.
- Samuel b. Abraham Hameln 63, 66, 108, 176, 224.
- Samuel b. Isak Hameln 181.
- Samuel b. Josef Hameln, Rabbiner in Hildesheim 66, 354, 355, 356, 362, 363, 366, 368, 370, 393.
- Samuel Lewi in Metz 313, 314, 316, 317.
- Samuel Orgels in Hamburg 257, 258, 262.
- Samuel Oppenheim in Wien 159, 160, 246, 267, 268, 269.
- Samuel Stuttgart 59.
- Sanwel Hameln 191, 212, 248, 249, 250, 251, 252, 254, 290, 292, 309, 310.
- Sanwel Hekscher in Hamburg 234, 236.
- Sara Boas 62, 63.
- Sara Metz in Altona 234, 235, 244, 245.
- Schalom, Rabbiner in Lemberg 66.
- Schamberg, Graf 29.
- R. Scheftel Hurwitz in Posen 384, 385, 389.
- Schottland bei Danzig 122.
- Schönchen Gans 335.
- Schwanenthurm in Cleve 361.
- Seckele Wiener 256.
- Selig Beer 381, 386.
- Selig b. Feiwesch Cohen in Hannover 258, 263.
- Seligmann Bielefeld 386.
- Seligmann Hamburg 340.
- Simon b. Man aus Hamburg 219, 220, 222.
- Simeon, Rabbiner von Hildesheim 334, 336.
- Solon 172, 194.
- Spinnholz 64.
- Sprüchwörter:
- Eine Thür und Geld lassen sich nicht bergen 162.
- Die ganze Welt ist oll Dein
- Ein Jeder findet das Sein 166,

- Wirst du mich mehr rufen,
 so giebt es kein[en] Zorn,
 Rufst du mich nicht mehr,
 so hab ich dich geschor'n 205.
 Wenn das Seil am Strengsten
 ist, so bricht es 264.
 Alle Kargheit bereicht nicht
 Und mässige Mildigkeit ver-
 armt nicht 307.
 Statthagena 60, 152, 355, 356.
 Stettin 157, 158, 160, 161, 162,
 163, 164, 165.
 Stettinsche Drittels 158.
 Sulka Hameln 63, 86.
 Sussmann Gans in Minden 63,
 64, 334, 335, 336, 337, 339,
 340.
 Sussmann Lübbecke 336, 339,
 340, 342.
 Süsse Hannover 184.
Tewele Schiff 262.
 Todros, ein Koch 190.
 Trutzenburg 382.
Ulk [=Ulrike] Mehreich 31, 33.
Wandsbeck 136.
 Wangeroog 152.
 Wesel 181.
 Wien 170, 247, 249, 250, 252,
 269, 321.
 Wilnaer, die 36.
 Wittgenstein 383.
 Wittgenstein Johann, Graf
 346.
 Wittmund 152, 153, 154, 155.
 Wolf Biber in Bamberg 255.
 Wolf, Elia Ries' Schwager 218.
 Wolf, Hirschel Ries' Schwager
 in Prag 219.
 Wolf b. Salman Mirels in Berlin
 218.
 Wolf Pinkerle in Hamburg
 169, 260, 261, 269.
 Würzburg 292.
Zelldorf 387.
 Zippor Hameln 74, 84, 85, 144,
 145, 184, 214.
 Zollenspiker 109.
 Zuckerbäcker, Secretär 376.
 Zwolle 360.

Berichtigungen und Ergänzungen.

- 10 n. 3 tasigen = 42 Z. 17, 47 Z. 16, 56. Z. 4 u.
5 v. u., 206 Z. 13.
- 18 n. 1 umgewent = umgekehrt
- 28 n. 3 magnifique
- 34 Z. 2 v. u. Tendlau in Israelit V, 89 spricht
von dieser Stieftochter, die Churga geheissen.
- 36 n. 1 = Bett-Hemden.
- 45 Z. 3 v. u. l. איב[רינ]ע = übrige.
- 60 Z. 8 l. בוך.
- 61 Z. 5 v. u. l. איין חתן.
- 66 Z. 4 l. איזט [אשתו].
- 72 n. 1 herab = 86 n. 3, 106 n. 1, 180 n. 2, 238
n. 7, 326 Z. 15 u. 18, 327 Z. 8 u. 12, 330, 31.
- 84 n. 2 l. = eingeladen.
- 96 n. 4 l. Gewalt.
- 105 Z. 5 v. u. l. אין דער הערבארט.
- 154 Z. 14 l. איך האב [פארכט] פאר[Furcht = פארכט].
- 157 Ueber Moses Helmstädt s. die überraschend reichen
archivalischen Aufschlüsse Karl Adam's in der ersten
Beilage der Stralsundischen Zeitung vom 24. Nov. bis 29.
December 1889.
- 180 n. 6 l. 30. Januar 1677.
- 183 n. 2 l. Freitag 22. Nov. 1709.
- 201 Z. 1 = mögen sie, die Lebenden, lange von den
Totden durch Gottes Liebe geschieden sein!
- 310 u. 2 l. zu Grunde gehen.
- 211 Z. 1 l. איר.
- 213 Z. 7 v. u. l. תי' l. תין.
- 233 Z. 9 l. מוסר.
- 234 Z. 14 l. איין.
- 234 Z. 5 v. u. l. מנכסיו.

237 Z. 6 v. u. l. [גושטיין] [גשלאפין].

243 n. 2 l. Handwerkspersonen.

244 n. 1 l. 235.

246 Z. 2 v. u. l. ובני נתן.

259 Z. 4 l. אחיה של = 260 Z. 17

279 Z. 5 l. עולם.

282 Z. 6 v. u. l. ווערין.

286 Z. 12 l. קיניגש.

292 n. 4 l. 22. Mai.

294 n. 3 Lemle Wimpfen ist wohl der auch Lambert Levi genannte vor dem Neujahrsfeste 5488 (1727) bei seiner Rückreise von Paris ermordete Metzger, von dem das Responsum R. Jakob Reischers שבות יעקב III, 114 und R. Ezechiel Katzenellenbogens כנסת יהוקאל Nr. 53 handelt.

307 n. 5 l. menschengleich,

312 Z. 1 l. בנו.

313 Z. 1 l. בנו (des Mose Schwob).

314 Z. 1 מ"ש = מהורר שמואל.

314 u. 1 Nach dem Theatrum Europaeum 1707 p. 148a wird der Herzog von Lothringen von den Juden gebeten, ihnen in Nancy Aufenthalt zu gewähren. Der Bischof von Toul beschwört in einem Briefe den Herzog, die Erlaubniss nicht zu geben, nachdem Lothringen 100 Jahre den christlichen Glauben rein gehalten habe.

314 n. 6 l. Isai.

322 Z. 1 v. u. l. האבין.

זכרונות מרת גליקל האמיל

משנת ת"ז עד תע"ט.

הר"ל

דוד ב"ר יהודה קויפּמאנן.

דרוק פֿאַן אדאַלף אלקאלאי, סרעסבורג.

השער לה' צדיקים יבואו בו

הספר הלז איזט אונט אונט באונט מנוקף הכתב של הצדיקין אמי זקנתי
 בליקל ע"ה תהא נשמתה צרורה בצרור החיים טראנצלאלאדיהרט
 ווארדן, ע"י אדוני אבי האלוף התורני הרבני מופלא ומופלג מוה"ר
 משה האמיל סג"ל נרו יאיר לנצח, אב"ד דק"ק פייארשדורף
 והמדינה וכאשר זכינו לסדר אותו בן נוכח לעשותה, ולמען ידעו
 דורותיכו עשיתי זאת לכבוד בית אבא

וזאת היא מאתי

הקטן חיים האמיל בן הרב הג"ל
 מק"ק פייארשדורף

לפרט למען תספר באוני בנדך ל'פ'ק'

זאת לזכרון אתי מאת דודי מוה"ר חיים האמיל סג"ל הג"ל מפ"ד
 הלך לעולמו ושבק לנו ולכל ישראל חי זקן ושבע ימים ביום ש"ק
 ד"ז איש תקמ"ח לפ"ק ושני חייו היו ששה ושבעים, וזאת כתבתי לזכרון
 הקטן חיים האמיל בן כ"ה יוסף סג"ל זצ"ל מפייארשדורף
 פה קעניגסבערג.

DS
135
G5H326
1896

שנת הנ"א אתחיל לכתוב זה מרוב דאגות וצרות
ומכאובי לב וויא ווייטר פולגין ווערט, וה' ישמחנו
כימות ענותינו וישלח משיחינו וגואלינו במהרה אמן.

כל מה שברא הקב"ה לא ברא אלא לכבודו, והעולם
בחסד יבנה מיר ווישין דאז המקום ב"ה וב"ש אליש בישאפין
אונ' גיטאן מיט אייטיל חסד ורחמים כי המקום ב"ה האט
ניט נייטיג אייניש פון זיין בישעפנים, אביר דאש הש"י זוא
פיל ארלייא האט בישאפין איזט אליש צו זיינר גרושי ער¹⁾
אונ' האט אליש מיט חסד ורחמים בישאפין דאז עש אונש
זינדיגע מענשין אליש צו נומץ קומט, דאן אליש וואז בישאפין
איזט קומט אונש מענשין אליש צו נומצין, דאז מיר מענשין
שונט ניט ביגרויפין אודיר ביטראכטין קענין, אליש וויא דוד
המלך ע"ה גיפראגט האט וואר צו איין נאר אונ' איין
וועשפא אונ' איין שפין איזט בישאפין ווארדין, דען איהם האט
גידאכט וואז קומין דיא דרויארלייא צו נומץ אין דער וועלט,
אביר ער איזט ענטליך גיוואר ווארדין דאז איהם זעלבירט אלי
דרויארלי זענין צו נומץ קומין אונ' איהם זיין חיות גאט
צו פאר ערהאלטן אלש וויא אין ספר מלכים בישריבן איזט,
ווער ווישין וויל קאן אין עשרים וארבע²⁾ לייאין, נון איזט אויך
ווישיקליך³⁾ וויא פיל טריפואל אילינד ווידרווילין דאז מיר
זינדיג מענשין אין דיזיר פרגענקליכי וועלט האבין צו דעם
פינדין מיר וויא פיל פרויטי לייט זיינין אין דער וועלט דיא
עש גאר איבל גיט אונ' בעולם הזה גאר אילינדליך לעבן,
קיגן דעסין פינדיט מאן ווידרום כמה רשעים דיא אין גרויש
וואל טעגן אונ' עשירות לעבן אונ' עש גיט איינין איר קינדר
גאר וואול, דאר עש נעביך דען גירעכטין גאטישפערכטיג גאר
איבל אים אונ' זייני קינדיר גיאט נון וואלטין מיר אונז

1) Ehre 2) h. Schrift 3) wissiglich = bekannt.

איזט נעביך אלי יום גישטארבין, אלזו האט ער אלי צייט זיין
 הבטחה להמקום ב"ה גיהאבט דאז ער איהם ווערט בעה"ב
 בעשיר גין, אונ' האט אין זיין הוה אמינא דאז ער אצל
 המקום ב"ה איין גרוישן חוב האט, דאן אל זיין הענוגים אונ'
 אל זיין תנחומה בעה"ז איזט אליש אויף עולם הבא מתי
 אבוא ואראה פני אלהים אלזו האלט איך לפי קט שכלי דאז
 עש אים ניט זוא שוואר אונ' אין אונ גידולט אן קומט משא"כ
 אביר דער רייכי רשע דער אל זיין וואול לושט מיט גוט
 אונ' געלט גינמיין האט אונ' זיכט ניקש אנדרשט פאר זיך
 אלז אליש גומץ, עש גיט איהם אונ' זיין קינדיר גנץ וואול
 עש הינדרט איהם ניקש, אביר ווען דען זיין צייט אך קומין
 טוט דאז ער זאלי פון דיזיר וועלט הין וועק גיהן, דאס ער
 ווייס וואו פאר לושט אונ' פרייד אונ' גומיש ער אין דיזיר
 וועלט גיהאבט ובפרט וואן ער זיך ווערט בפנידן אונ' אין
 זיין לעטשטיין ביטראכטין וואו פאר גומיש אליש איהם השי'
 אין דיזיר וועלט האט גיגעבין, אונ' ער דען העכשטיין ניט
 רעכט מיט גדינט אונ' זיין גבאות ניט רעכט פאר זעהן
 בוודאי ווען ער גידענקט פון אל זיין רייכטום הין וועק צו
 גיהן אונ' צו שידין פון דיזיר וועלט אונ' צו גין אין דער
 אנדרי איביגע וועלט דאז ער מוז זיין גבאות נידר ליגן אונ'
 חשבון געבן וויא ער זיך בעה"ז פאר האלטין האט, אלזו
 איהם דיא רייו פיל שוואריר אונ' זויאריר אן קומט אליש
 דען אביזנים נעביך, מה לי להאריך מיין ליבי קינדיר איך
 האבי דיזוש אן גיפאנגין בס"ד צו שרייבין נאך דען טוט פון
 אייער פרומין פאטיר דאז עש מיר איזט גיוועזין לקצת לנחת
 רוח, ווען מיר דיא מאלקולישי¹⁾ גידאנקן זיינען גיקומין אונ'
 פון שווארי דאנות שהיינו כצאן בלא רועה אונ' מיר אונזרין
 גיטרייאן הירטן האבין פר לאהרין, אלזו איך מעניכי לילה

¹⁾ melancholisch.

גידאנקין מאכין וויא קאן דאז זיין גאט דער אלמעכטיג איזט
 יא איין גירעכטיר ריכטיר, איך האב מיר אביר גידאכט גם
 זה הבל דען דיא מעשים פון הש"י ב"ה זענן און מיגליך
 אויז צו טראכטן אודיר אויז צו גרינדן, משה רבינו ע"ה
 האט עש גערין וואלין אונ' גיזאגט הודיעני נא את דרכיך,
 אביר דאך ניש דאר צוקומין, דארום זאלין מיר דאז ניש טראכטן
 דיזיש איזט עכ"פ גוויש דאז דיזיר עולם איזט פון ניקש
 אנדרשט וועגן ווארין בישאפין אליש פון עולם הבא וועגן, אונ'
 דארום האט אונש המקום ב"ה אך ברוב חסדיו אין דיזין
 עולם בישאפין דער ניקש און פאר גענקליך איזט, זא מיר
 נון וואול טון אונ' אונזרין גרוישן הערין וואל דינין ברענגט
 ער אונש און ערגענקליך¹⁾ איניז איביגי אויז דער בישוועהר-
 ליכי מיא זעליגי²⁾ וועלט אין אייטיל רויאינג³⁾ אונ' זעניפטקייט
 אונ' בישטיט אל אונזרא איבל אונ' וואוללעבן אין דיזיר וועלט
 נור אויף איין קלויני צייט דאז מענשין לעבן איזט גיזעצט
 שבעים שנה וויא בלד זיין דיא הין, וויא פיל הונדירט טוויינד
 מענשין זענן דיא לנג דאר צו ניש גרייבן, אביר עולם הבא
 דאז איביג אונ' אימיר גיווערט, ומה רב טובך אשר צפנת
 ליראך, וואול דעם דער המקום ב"ה שכר גיבט בעה"ב דער
 איביג אונ' ניש פאר גענקליך איזט, דען אלי צער זורג אונ'
 פורענות דיא דער מענש אויף דיזיר וועלט האט איזט נאר
 איין צייט לנג, ווען דער מענש נאך אל זיין צרות אונ' אלי
 לייט אונ' אליש ווידר ווערטיגי אויז גישטאנדין האט אונ'
 זיין שעה איזט אויז גילאפין דאז ער שטערבין זאל, אלזו
 שטערבט ער מיט דענין אלי צו גלייך וועלכי כל יטיהם אין
 גרוישן וואול לושט גילעבט האבין, אדרבה יענער אביון דער
 נעביך זיין טאג אין צרות אונ' לייט האט צו גיבראכט
 בוודאי שטערבט ער גירושט⁴⁾, דען על אותו יום קייתי ער

1) unergänglich = unbedingt 2) mühselige 3) Ruhung
 = Ruhe 4) gerüst = ruhig.

מיר מיגין טון וואז מיר וואלין ביז¹⁾ ת"ו אודיר גומיש, אביר
 דער גרוישי גינעדיגי גיטיגיר גאט מיט זייני גרושי בארימ-
 הערציגקייט האט אונו שטריק אויז גיווארפין וואוראן מיר
 זיך פאשט האלטיין זאלין דאז איזט תורתינו הקדושה דיא
 אונש אויף אלין מזהיר איזט דאז מיר ניט פאר זויפין אוני'
 גיזאנט וויא וואול מיר מאכט האבין וואז מיר וואלין אביר
 אין אונזיר ליכי תורה אליש גישטעלט דאז מיר זוליין פרום
 זיין אוני' טון אליש גומיש אליש דיא מלאכים אוני' אין דער
 תורה אן גישריבן דען שכר אוני' עונש פון מצות אוני' עבירות
 זבחרת בחיים, ת"ו דאז מיר אונזיר בישעפיר ניט זולטיין דינין
 אוני' זולטיין נאך אונזיר ביזין הערטצין לושטיין לעבין אליש
 וויא דאז און פארניפטיגי פיך, דאז קיין שכר אודר עונש ניט
 בעה"ז אודיר בעה"ב האט, ווען מיר ת"ו זא מעטין זא
 יוערין מיר פיל ערגיר אליש דיא בהמות, דען דיא בהמה
 פאלט נידיר אוני' שטערבט הויף קיין חשבון צו געבין אביר דער
 ארמי מענש זא בלדי ער שטירבט מוז ער חשבון געבין
 פאר זיין בישעפיר, וואול נון צו אונו מענשין דא מיר אונזיר
 חשבון היפש פערטיג מאכין דארווייל מיר נאך לעבין, דהיינו
 מיר ווישין וואול דאז מיר זינדיג זיינין אוני' דער יצר הרע
 אן אונש שולט איזט כי אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב
 ולא יחטא אלזו זאל זיך דער מענש נוהג זיין, זא בלדי ער
 איין קלייני אודיר גרושי עבירה גיטאן דאר קיגין מתחרט צו
 זיין אוני' תשובה צו טוהן וויא אונזרי חכמי מוסר גישריבן
 האבין כדי דאז דיא עבירה אויז זיין פנקס גימעקט²⁾ ווערט
 אוני' אליש דען אפי' מצות דארפיר אן גישריבן ווערין אביר
 זוען דער זינדיגי מענש זא הין לעביט אליש דיא בהמה אוני'
 קיין גומיש אוני' אפילו אליש ביז טוט אוני' אין זייני זינדין
 אלזו הין שטערביט אוי וויא ווערט ער אויף יעניר וועלט

1) bös = Böses 2) gelöscht (מחק).

שלאף לאז צו גיבראכט אונ' איך ביזורגט דאז איך הי' איך
מאליקולי גינדנקן זולטי קומין, אלזו איך אופט בלילה אויף
גישטאנדין אונ' דיא שלאף לוזין שעות דאר מיט צו גיבראכט,
סיין ליכי קינדר איך בין אך ניט אויזן¹⁾ אייך איין ספר מוסר
צו מאכין אונ' צו שרייבין, איך בין ניט קפאביל דאר צו
דעם זענין אונזרי הויל דיא כמה וכמה ספרים פון גיטאכט
האבן, אונ' מיר האבין תורתינו הקדושה דאר מיר אליש
אויז זעהן אונ' ביגרייפין קענין וואז אונז ניצליך איזט, אונ'
פון עה'ז לחיי עה"ב ברענגיט אונ' אן אונזיר ליכי תורה
קענין מיר זיך פאשט האלטין למשל עש איזט איין שיף מיט
לייט אים ים גיפאהרין האט איינר אויף דען בארטין²⁾ פון
שיף גאנגן אונ' זיך זער אין ים אניין גיבוקט איזט ער אין
ים היינין גיפאלין אונ' ווער פאר זאפין, דער שיפיר האט
דאז גיזעהן אונ' כמה שטריק צו גיווארפין אונ' מזהיר
גיוועזין זאל זיך פאשט אן דיא שטריק אן האלטין זא ווערמ
ער ניט פאר זויפין, אלזו מיר זינדיגט מענשין זענין אין דויר
וועלט גלייך אליש ווען מיר אין ים שווימיטין, מיר ווישן
אונש יא קיין רגע עין³⁾ זיכיר דאז מיר ארוויפין, אביר גאט
דער אלמעכטיג' דער אונז מיט הסד ורחמים בישאפין גנין
אהן זינד מיר זולטין זיין, אביר מפני הטא של אדם הראשון
האט דער יצר הרע בעו"ה אן אונש שולט גיוועזין, נון האט
המקום ב"ה בישאפין כמה חילות מלאכים אלי טון רצונו
של המקום ב"ה אונ' האבין קיין יצר הרע במילא⁴⁾ טונן זא
אליש גוטיש הייסט זא ניקש, נאך האט המקו' ב"ה בישאפין
בהמות והיות ועופות ושאר בישעפניש, דיא האבין אייטיל
יצר הרע אונ' ווישן פון קיין גוטיש צו טוהן, נון האט המקום
ב"ה אונש מענשין בצלמו בישאפין אונ' האבין שכל אליש⁵⁾
דיא מלאכים, אביר אונז מענשין דיא ברירה גיגעבין דאז

1) darauf aus 2) Bord 3) Augenblick 4) folglich 5) wie.

ווישן זאלט דאש עש זיך זאלט פאר רעקן, אביר מיר ארמי קינדיר מיר זינדיגן קיגן אונזיר הימילשין פאטיר אלי צייט אלי שעה אלי רגע, אביר דער גרוישי גיטויג הימילשי פאטיר לאט אונש דאך דורך זייני גרוישי בארימהערטציקייט ווישן ווען מיר שוין זערמיט עבירות ביזלפירט¹⁾ זענין, אונ' דאו מיר אים מיט גאנטצין הערטצן אן רופן אונ' תשובה אויף אונזיר עבירות טונן נעמט ער אונש פיל איאיר²⁾ ווידר אן אליש איין מענשליכר פאטיר זיין ביז קינד, דארום מיין הערץ ליבי קינדיר זייט אייך ניט מייאש ח'ו פון תשובה תפילה וצדקה צו טון דען דעם גרוישן גאט זיין בארימהער- ציקייט איזט גאר גרוישי יי אל רחום וחנון ארך אפים אלו וואול צו דען רשעים אליש צו דען צדיקים באם³⁾ זיא איר ביזי מעשים לאזין אונ' ביא צייטן תשובה טונן, בוודאי זאל זיך איין זינדיגר מענש וואול פיר זעהן דאו ער ניט זינדיגט זוא פיל אלש איהם מיגליך איזט כי ידועה לכל בני אדם וואש פאר איין עבירה עש איזט דער ווידר זיין פאטיר זינדיגט, אונ' וואש פאר איין מצוה עש איזט דער פאטיר אונ' מוטיר מכבד איזט מכ"ש⁴⁾ דאו מאן זאל אין אכט נעמטן דאו מיר אונזירן הימילשן פאטיר דער אונש אונ' אונזרי עלטרן בישאפין האט ניט זולין ערצירנין דען דער גרוישי גיטויג גאט האט אונש זינדיג מענשין בישאפין נאקיט אונ' בלוז ער גיבט אונש דאו לעבין עסין אונ' טרינקן קליידיר אונ' אל אונזיר בידערפניש האבין מיר פון זיינר הייליג מילדי האנד אויב עש שונט איינר בעשיר אליש דער אנדרי אויף דער וועלט האט קענין מיר ניקש פון יודיצירין איזט אופט מעניכים זיין זכיות אויף דיזין עולם מעניכן זיין זכיות ביהאלטן בעה"ב אונ' זייט פאר זיכירט דאש ביא דען גרוישי גיטויג גאט ניקש פאר לארין איזט אויב עש דען גירעכטן

1) besülwert = beschmutzt 2) eher 3) wenn = באם
4) geschweige = מכל שכן.

זיין בוך מיט אייטל חובות וועלכיש דיא עבירות זיין גפינדן
 אונ' קיגן איבר אויף דען בלאט דאר דער פרען בילד¹⁾ זולט
 שטין דאז איזט תשובה ומעשים טובים איזט עש לדיג אלזו
 בלייבשטו זינדיגער מענש אליש חייב אונ' וואר מיט ווילשטו
 דיינין בישעפיר ביצאלין דער דרך זוא טרייאלך האט לאזין
 ווארנין, נון וואז זאל איך אלי צרות אונ' ענוים שרייבן דיא
 דער זינדיגער מענש מוז אויז שטיהן, אונ' מיט וואש אנשט
 אונ' ביטרי נויט אונ' קוואל אונ' וויא לנג ער איבר זיין
 חובות בעה"ב צו ביצאהלין האט, דאר דאך השי"ב זוא
 דארבארטיג איזט אונ' נעמיט פון אים זייני חובות אפ אויף
 דזיר וועלט ווען דער מענש אים איינציג ביצאהלט דהיינו
 דאז ער תשובה תפילה צדקה אונ' מעשים טובי היפש
 איינציג ווייז²⁾ טוט זוא קאן ער זיין חובות בעה"ז ביצאהלן דען
 גאט ביגערט נים מאן זאל זיך מיט דער תשובה אומש חיות
 ברענגין, ניין אליש היפש וויא אונזרי חכמי גשריבן אונ'
 אין אונזר תורה שטיט אונ' וואן דער מענש דען זולכיש מיט
 זוא מאכט ער זיין פנקס קלאר אויף דזיין עולם זוא האט ער
 בעה"ב קיין פאר ווארנין³⁾ חשבון אונ' קאן אליש דען מיט
 פריידן צו זיין בישעפיר קומין, דען דער גרושי גאט איזט
 בארימהערטציג, וואז איזט השי" זונשטין אן גילעגין אויב
 דער מענש גוט אודיר ח"ו ביז איזט אך ורק מרב צדקותיו
 ומדותיו הרחמים האט ער אונש דאש גיטאן כרחם אב על
 בנים, מיר זענן זייני קינדר, המקום ב"ה האט רחמנות איבר
 אונש, ווען מיר נור זעלבירט וואלן מיר ביטין כרחם אב על
 בנים, ח"ו ווען זיך המקום ב"ה ניש זולט יותר מרחם איבר
 אונש זיין אלש עלטירן איבר קינדר, דען איין מענש ווער
 איין ביז קינד האט טוט בייא איהם אונ' העלפט איהם ב'
 ג' פעמים ענטליך ווערט איין מענש אליש מיד אונ' פאר
 שטוסט זיין ביז קינד פון זיך אונ' לאמ⁴⁾ עש גיהן ווען ער אך

1) billig 2) einzelweise 3) verworrenen 4) lässt.

זיין גלייך איר ווערט לייאין פון דען מעשה מיט דען רופא, מצאתי מעשה בספר של הגאון מהור"ר אברהם בן מהור"ר שבתאי לוי שכתב בספרו מוסר באם המקום איינים ח"ו צרות ויסורים צו שיקט איזט דיזיר טראנק גנץ גוט, עש איזט גיוועזן איין מלך וועלכיר האט בייא זיך גיהאט איין רופא דער איזט גאר איין גרוישר חכם גיוועזן אונ' איזט גאר הויך אן גיזעהן גיוועזן בייא דען מלך, איין מאלט האט דער רופא וואש ווידר דען מלך גיטאן זוא האט דער מלך גאר זער איבר איהן גיצערניט אונ' האט ביפאהלין מאן זאל¹⁾ איהם קעשטיגן²⁾ אונ' פייניגן מיט אייזן אום זיין האלז אונ' אום זיין פיס אונ' מאן זאל איהם זיין גומי קליידר אויז טון אונ' מאן זאל איהם גראבי שטאכילדיגי קליידר אן טון, מאן זאל דען רופא ניקש אנדרשט צו עסין געבין אליש איין שטיקן גערשטין ברויט אונ' איין מעסכין וואשיר צו טרינקן, דער מלך האט זייני קנעכט דיא איבר דער תפיסה גיזעצט זיין ביפולין דאז זיא זאלין וואול אכטונג געבין, וואז דער רופא ווערט רידן אונ' זאלין אין עטליכי טאג ווידר צום מלך קומין אונ' עש אים זאגן וואז זיא פון דען רופא גיהערט האבין, אלזו זיינין דיא שומרים צו דען מלך גיקומן אונ' גיזאגט מיר האבן ניקש פון דען רופא קענין הערין, דען ער האט גאר ניקש גירעט, אלי צייט האבן מיר וואול גישפירט דאז ער איין גרוישר חכם איזט נאך לגני צייט אליש דער רופא זוא תפום גיזעסין האט דער מלך גישיקט נאך דאז רופא זייני קרובי זיא זאלטין צום מלך קומין אלזו זענין דען רופא זייני קרובים מיט גרוישי זורג אונ' ציטירניז פאר דען מלך קומין דען זיא זענין זעהר ביזורגט גיוועזן פאר איר קרוב דען רופא זיין לעבין דאז אינין דער מלך דען רופא זיין טויט טויכט אן קינדיגין, וויא זיא פאר דען מלך קומין זיין האט דער מלך

F: דען רופא אין איין גאר ביזי תפיסה ליגן אונט האט ¹⁾ züchtigen (castiger) ²⁾ ניכאטיין

שונט אויף דיזיר וועלט ניט וואול גיט זוא זיאי ער דאך
 פאר זיכירט דאש אים זיין גירעכטיגקייט אויף עולם הבא
 ווערט גינוגין רווחים טראגין אונ' אליש דען ווערט ער זיין
 עושר זיין תענונים אליש וואו ער נעביך אין דיזיר וועלט ניט
 גיהאט האט אונ' מוזין צו זעהן דאז פיל רשעים אין דיזיר
 וועלט זענן דיא גרויש גומיש גרושי תענוגי' בעולם הזה
 האבין אונ' דער פרוימי מענש אופט זו פיל ניט האט דאז
 ער זיך קאן דאז ליבי ברויט זאט עסין, נעמט ער עש אלזו
 פאר ליפ, אונ' זיין בישעפיר פאר אלן לויבט אונ' דאנקיט
 אונ' ער אלזו מיט זינר גידולד אונ' פרומיקייט ענטליך אויז
 זיין טריפזאל פאר דען היכשטין ריכטיר קומט אלזו ווערט ער
 פינדין ווארום עש אויף דיזיר וועלט דעם גירעכטין אונ'
 פרוימין איביל גיאט, אונ' פיל אויף גיבלאזיני גוותני' רשעים
 וואול גיט, זוא ווערט ער זעהן וויא זיין פרומיקייט אונ' זייני
 אמונה זוא גירעכט גיוועזין אונ' דען העכשטין לויבן אונ'
 דאנקין, ווען נון הש"י וואו אויף דען מענשין שיקט, טוט ער
 אליש צו רעכטין, דען מיר זינדיגי מענשין זענן ביזי קינדר
 דיא דער גרושי גינעדיגי גאט וואלט גערין ציאין דאז מיר
 גומי קינדר אונ' קנעכט אונזירן גינעדיגין הערין אונ' פאטיר
 ווערין, דארום שטראפט ער אונש כדי מיר זולין פון דער
 שטראף קלוג ווערין אונ' לערנין דאז מיר אין גאטיש וועג
 זולין גען, דען אלי דאש גומיש וואש אונש גאט דער אל-
 מעכטיגי גיביט דאז האבין מיר ניט אום אין פאר דינט דען
 מיר קענין אים ניט גינוגין דינין פאר דען אלום וואש ער
 אונש טוט, זולכיש ווער מיר אך צו פיל צו שרייבן אביר
 מיר מוזין ווישין אליש וואו מיר האבין דאז איזט אליש פון
 זיינר גרוישי גינאד אונ' בארימהערציקייט אונ' מתנת חנם,
 אביר דאז מיר אופט גישטראפט ווערדין דאז גשיכט אויף
 אונזיר מעשים צו ביצאלין אונ' וואול דעם, דען גאט אויף
 דיזיר וועלט שטראפט וועלכיש מאן אליש זאל מקבל באהבה

דאז הילפיש מיר דאז מיר מיין פנים איזט ניט פאר ענדירט
 אונ' דאז מיין פלייש ניט אויף מיר גימינדירט אונ' דאז איך
 בייא מיין כה בין, אונ' קן דיא יסורי' אויז שטיהן, אונ' בין
 גנץ וואול צופרידיק, אלזו זאגן דען רופא זיין קרובים צו דען
 רופא אונזיר הער אונ' פריינד מיר ביטן דך גאר זעהר זאג
 אונש וואז דאז פאר קרייטיר זיינן דיא דער הער אין זיין
 טראנק גיטאן האט פילייכט מויכט עש זיך טרעפן דאז איינר
 פון אונז אך זולכי גרושי יסורים אונ' צרות העט אליש וויא
 דער הער האט אונ' דאז מיר מויכטין אונז אך זוא איין
 טראנק מאכין אונ' דאר פון טרינקן דאר ווארטין¹) דאז מיר
 אין אונזירי יסורי' אונ' צרות אך ניט שטערבין, אלזו זאגט
 דער רופא מיין ליבי פריינד איך וויל עש איך זאגן דאז
 ערשטי קרייטיך איזט דאז איך מיין פאר זיכרונג אויף הקב"ה
 ב"ש האבי דער מיך פון אל מיין יסורים אונ' צרות ווען זיא
 אך נאך זוא ביז ווערין בישערמין קאן אונ' אך פון דען מלך
 זייני האנט דען דאז לב פון דען מלך איזט אין גאמיש האנט
 וואש הש"י האבן וויל מוז ער טון, דאז אנדיר קרייטיך איזט
 דיא האפינונג אונ' גוטי עצות דיא איך מיר זעלבשטין גיב
 דאז איך אליש פאר גוט אן נעם אונ' אל מיין יסורי' באהבה
 מקבל בין אונ' דאז איזט מיר איין גוטי עצה דאז איך אין
 מיין צרות ניט פארלארין ווער, דאז דריטי קרייטיך איזט דאז
 איך וואול ווייז דאז איך גוינדיגט האב אונ' וועגן מייני
 עבירות בין איך אין דער תפיסה גיקומין אונ' אין דיא גרושי
 יסורי' וצרות, נון ווייל דאז אליש וועגן מייני עבירות גישעהן
 אלזו האבי איך יוא זעלבשטין שולד דראן ווארום זולטי איך
 דען אונגידולדיג אודיר מתרעם זיין אלזו וויא דער פסוק זאגט
 אייער זינד האבין אפגישידין צווישן איך אונ' אייער גאט
 אונ' דאר אויף האבין אונזרי חכמי' ז"ל אך גיזאגט עש קומין
 קיין יסורי' אויף דען מענשן דען דער מענש מוז עבירות

1) erwartend.

אינין ביפולין זיא זאלין צו אירן קרוב דען רופא אין דער תפיסה גיהן אונ' זאלין אים ביזוכן אונ' מיט איהם רידן, פלייכט ווערדן אירי ריד אים אן גינעס זיין אונ' אין זיין אורין גין. דיא קרובים זענן צו דען רופא אין דער תפיסה גנגין אונ' האבן אלזו מיט איהם אן גיפאנגין צו רידן אונזיר הער אונ' פריינד עש איזט אונש זער לייט דאו מיר זעהין דאו זיין לייב אין גרוישן צרות אין דער תפיסה איזט דען מאן קעשטיגט אונ' פיינגט דען הערין מיט אייזן אום זיין האלז אונ' פיס אונ' אן שטאט דאו אונזיר הער פלעגט צו עסקן אליר האנט גוטי שפייו זוא איזט איצונדיר¹⁾ זיין עסקן איין שטיקן גערשטין ברויט אונ' אן שטאט דאו ער פלעגט צו טרינקן דען אליר בעשטין וויין קריגט ער ניקש מעהר אליש איין מעסקין וואשיר, אונזיר הער אונ' פריינד איזט זיין קליידונג גיוועזן אין סאמיט אונ' זייד איצונדירט זעהן מיר וואול דאו ער ניקש אנדרש אן האט אליש גראבי וואולני שטאכילדיג קליידיר אינ' דאו פאר וואונדרין מיר אונז גאר זעהר בייא דען אלין איזט דען הערין זיין פנים ניט פאר ענדירט זיין פלייש פון זיין לייב איזט אים ניט גימנדירט אונ' זיין קראפט איזט נאך פולקומליך וויא אונזיר הער אונ' פריינד מיט אלין איזט אין זייני גוטי צייטונג²⁾ גיוועזן אלזו פינדין מיר אים איצונדירט אך מיר ביטין אונזיר הערין ער וואלי אונש דאך זאגן וויא ער בייא אלי דען דאזיגין³⁾ אונ' זייני גרושי יסורים אליש קן אויז שטיהן אונ' דאך איהם ניקש שאט אודיר אן צו זעהן איזט, אלזו האט דער רופא צו זייני קרובים ווידר גיענפירט⁴⁾ אונ' גיזאגט, מיין ליבי פריינד דאר איך אין דער תפיסה בין גיקומין האב איך זיבן ארלייא קרייטריך גינומין אונ' האבי זיא אונטיר אנאנדיר גימישט אינ' וואול צו שטויסן אונ' מיר איין טראנק פון גימאכט אונ' פון דען זעלבן טראנק טרינק איך אלי טאג איין וויניג אונ'

1) itzunder = jetzt 2) Zeiten 3) dermaligen 4) geantwortet.

דאז איך ווינטשי ווען עש מורגינז וועהר ווער וואלטי עש
 מויכט נאכט זיין אונ' ווען עש נכט איזט ווער וואלטי עש
 מויכט טאג זיין אלוו נעם איך דיא יסורים פרלפ, דאז
 זיבנדי קרייטיך איזט תשועת ה' כהרף עין דאז איזט טייטש
 גאטיש הילף קאן קומין אין איין אויגן בליק, דען גאט איזט
 ארבארמיג אונ' לייטזעליג אונ' טוט זיך בידענקין אויף דען
 ביזין, וואז ער איין מענשין צו שיקט אונ' הש"י ב"ה קאן דען
 מענשין אויז זיין צרות ארויז ציאין אונ' קאן אים היילין פון
 זיין וויטאג אונ' יסורים אלוז מין פריינד האב איך דיא זיבן
 קרייטיך גיפונדין אונ' גיברויכט דאז זעלבי האט מיך בייא
 מין פנים אונ' בייא מין כה ארהאלטן דארום איין אידיר
 מענש דער גאטיש פארכיט אין זיך האט זאל דיא שטראף
 מן המקום ב"ה וויליג ובשמחה אן נעמין דען דיא יסורים
 זיינין איין ארליזונג צו זיינין גוף אונ' זיין זכיות בעה"ב דיא
 איביג איזט אונ' איזט מובטח אן זיין בישעפיר דאז ער אים
 ווערט אליש גטיש געבין דען ער פארלאזט זיך אויף זיין
 בישעפיר ע"כ זו מעשה לראות, ליבי קינדר איך מאגי מיך
 ניט ווייטר איין לאזין דען איך קעם זונשטין אל צו טיף הנין
 אונ' ווערין מיר ו' ביכר ניט גיננדין, לייאט¹⁾ אים טייטשין
 בראנד שפיגיל אים לב טוב, אודיר דער לערנין קאן אין
 ספרי מוסר פינדיט מאן אליש אין, דיזוש ביטי איך מייני
 ליבי קינדיר זייט גידולדיג, שיקט איך המקום ב"ה איין
 שטראף נעמט אליש מיט גידולד אן אונ' הערט ניט אויף צו
 ביטן אולי ירחם ומי יודעה וואז אונז זינדיג מענשין גוט
 איזט, אויב עש אונז גוט איזט דאז מיר בעה"ז אין גרויש
 עשירות לעבין אונ' פיל וואול טעג האבין אונ' אין אלי וואול
 לושט אונזיר צייט אין דיזיר פאר גענקליכין וועלט צו ברענגן
 אודיר אויב עש אונזר בעשיר איזט דאז אונז דער הימילשי
 פאטיר אלי צייט אין זיינר גינאדין (רויט) [הוט]²⁾ האלט אויף

1) lesot 2) Gnadenhut.

האבין גיטאן, דאז פירדי קרייטריך איזט דיוזש ווען איך יוא
און גידולדיג ווער אונ' וואלטי עז ניט ערליידן אונ' מתרעם
אין מיין יסורי' אונ' צרות זיין וואז זולטי אודיר קענטי איך
טון, קענטי איך עש דאר מיט אנדרשט מאכין עש שטיט
איך נאך פיל ערגיר דרויף דען וואן דער מלך זולטי גביטין
דאז מאן מיך זולטי טיטין מוזטי איך יוא שטערבין איאר
מיין צייט קומט אונ' אליש דען ווער יוא אליש פאר לארין
אליש וויא שלמה המלך ע"ה האט גיזאנט טוב כלב חי
מארי' מת דאז איזט טייטש עש איזט בעשיר איין לעבינדיגר
הונט אליש איין טויטר ליב, דאז פיניפטי קרייטיך איזט דיוזש
דאז איך ווייס דאז מיך השי' ב"ה צו מיינין גוטין שטראפט
ביסורי' קשים דאר ווארטין דאז איך פון מייני עבירות פטור
ווער אויף דיוזין עולם אונ' ווער זוכה זיין לחיי עולם הבא
אליש וויא דער פסוק גיט וואול דען מענשין דען גאט
שטראפט מיט יסורים, אלזו בין איך מיך מיט דען יסורי'
משמח אונ' מיט דער שמחה דאז איך מיך משמח בין ברענג
איך איין גרושי טובה אין דער וועלט שנאמר אל דער זיך
פרייאט מיט זייני יסורי' ברענגט דיא גאולה אין עולם, דאז
זעקסטי קרייטיך איזט איך בין מיך משמח בחלקי אונ' לויב
אונ' דאנק השי' ב"ה דארפיר דען איך קענטי נאך מעהר
מיט אייזירני בענדיר יסורים האבין אונ' מאן קענטי מיך
שלאגין אונ' קעשטיגין מיט שטעקן אונ' רומטן אודיר נאך
מיט אנדרי יסורי' דיא ביטריר אליש דער טוט ווערין, איך
עש איצונדיר גערשטין ברויט, ווען דער מלך וואלט געב מאן
מיר גאר ניקש צו עסן ניט גערשטין אודיר וואטצין ברויט,
איצונדיר לאט מיר דער מלך געבין וואשיר מיט איין מעסכין
וואן דער מלך וואלט געב מאן מיר גאר ניקש צו טרינקן,
איצונדיר זיין מייני קליידיר פון גראבי שטאכילדיגי וואול וואן
דער [מלך] וואלט מוזט איך גאר נאקדיג גין זומיר אונ' ווינטיר
אונ' עש קענטי גיזין דאז מאן מיר זאלכי יסורי' אן טעט

אונ' זייני מצות צו האלטן אונ' זיך פאשט אן תורתנו הקדושה צו האלטן כי היא הייך ואורך ימך צווארין¹⁾ איזט עש אך קיין עבירה דאז זיך דער מענש מיאומט²⁾, דאז ער קן אשתו ובניו בכבוד קאן מפרנס זיין עושה צדקה בכל עת איזט גימיינט דער זייני קינדרכיר ובני ביתו קאן מפרנס זיין, בישערט אים המקום ב"ה דאר בייא דאז ער קאן צדקה אן עניים געבין אשרי לו זולכי עמל ויגיעה איזט אך איין מצוה, דען דער גרוישי הימילשי פאטיר אונ' איינציג גאט אליש זוא בחכמה גישטעלט איין פאטיר ליביט זיין קינד דעסין גלייכן דיא נעגשטי אן פארוואנטן איינר דען אנדרין זונשטין קענט דער עולם יוא קיין קיום האבן, וואור צו זולטי זיך לאזן איין מענש זויאר אום זייני קינדר ווערין, איין אידיר מענש זולטי זיך לאזן וואול זיין אונ' פאר זייני קינדר אונד נעגשטי פריינט ניט זורגן, אביר דער גרוישי גיטיגי גאט האט דאז אליש נאך זייני באריכהערציקייט גיטאן דאז דיא עלטירן ליבן אירי קינדר אונ' זיא צו רעכט העלפן אונ' דען דיא קינדר זולכיש פון אירי עלטירן זעהן אונ' זולכיש ווידר אן אירי קינדר טון, למשל עש איזט איין מאהלט איין פאגיל גיוועזן האט דרייא יונגי פיגליך גיהאט אונ' זיך אן בארטין דאז ים מיט איהנן אויף גיהאלטין, מיט איין מאלט זיכט דער אלטי פאגיל דאז איין גרוישר ווינד קומט אונ' דאז ים ווערט גרעשיר אונ' אן דען בארטין קומין זוא זאגט ער צו זייני קינדר ווען מיר ניט באלדי אויף יעניש זייט דאש ים ליגין זוא זיינין מיר פאר לאהרין, אביר דיא יונגי פיגליך האבן נאך ניט פליגין קענן אלזו נעמט דער פויגיל דאז אייני פיגליכי צווישן זייני פיס אונ' פליגט מיט אים איבר דאז ים וויא זיא מיט אן ים זיין זאגטי דער אלטי פאגיל צו זיינין זון מיין קינד וואז צרות איך מיך מיט דיר גניט³⁾ אונ' וויא איך מיין חיות אום דינט האלבין וואג ווען איך נון ווער אלט זיין ווילשטו אך

1) zwaren = jedoch 2) mühet 3) genöthet.

דיזיר זינדיגן וועלט כדי מיר אונזר אנן אלי צייט קיגן
 הימיל האבין אונ' אונזרן גינעדיגן פאטיר אלי צייט מיט
 גנטצין הערמטצין אונ' אונזרי היישין טרעדן אן רופן זוא בין
 איך מוכטת דאז זיך דער גיטרייא גיטיגי גאט אונזריר ווערט
 מרחם זיין אונ' אויז דען לנגן ביטריפטין גלות ארליון, זייני
 באריטהערציקייט איזט גרויש זייני גינאד איזט פיל וואז ער
 אונש פארשפראכן ווערט בוודאי קומן לאזן מיר נור מיט
 גידולט ערווארטן מיין ליבי קינדר זייט פרום אונ' גוט דינט
 גאט דען הערן מיט גנטצין הערמטצין זוא וואול ווען עש אייך
 וואול גיט אליש ווען עש אייך ח"ו איבל גיט כשם שמברכין
 על הטובה כך מברכין על הרעה, שיקט אייך המקום ב"ה
 וואש צו זייט אייך ניט צו זעהר מצער גידענקט עש קומט
 אליש פון דען הערין שיקט אייך המקום ב"ה איין שטראף דאז
 אייך ח"ו קינדר נאהנטי¹) פריינד אפשטערבין זייט אייך ניט
 יותר כדאי מצער דען איר העט זיא יוא ניט בישאפן דער
 גרושי גאט דער זיא בישאפן האט ווען עש איהם גיפאלט
 נעמט ער זיא ווידר צי זיך, וואז זאל אודיר קאן דער לאמינדיג²)
 מענש דער צו טון דער דאך זעלבשטין דען וועג גין מוז,
 אלזו אך שיקט אייך גאט איין שטראף דאז איר געלט
 פאר ליריט דער העכישטי דער גיבט אונ' נעמיט מיר זיין
 נאקיט גיבארין אונ' מוזין נאקיט ווידר דאפון גין, אלי דאז
 געלט העלפט אונש ניקש, אלזו מיין ליבי קינדיר אליש וואז
 דער מענש פאר ליריט אודיר אום קומט זאל ער גידולט
 האבין דען עש איזט אליש זיין ניט³), עש איזט נור גילינטי⁴),
 וואור איבר זאל זיך דער מענש דען מצער זיין, ווען איין יום
 פארבייא גיט אונ' ער קיין מצות גיטאן האט, מכ"ש זאל ער
 זיך מצער זיין ווען ער ח"ו עבירות גיטאן האט, דען מיר
 מענשין זענן צו ניקש אנדרשט בישאפן אליש גאט צו דינין

1) nahe 2) unmündige = hilflose 3) nicht 4) gelehnt = geliehen.

דען און פאר נינפטיגן פוגיל אין גיגעבין דאש זיא אירי יונגין ארציאין אונ' זיכט מאן אך וויא איין אונטר שיד איזט וויא עלטירן זיך אום אירי קינדר במיאין אונ' זיא מיט גרושי זורג-פעלט ערציאין, אביר ווען דיא קינדר אלזו פיל צרות אונ' זורג פון אירי עלטירן זולטין האבין וויא בלד זולטין זיא עש מיד ווערין, נון ווידר צו אונזרין ציועק צו קומין דאז מיר מענשין איינר דען אנדרין גיהערט צו ליבן כמו שנאמר ואהבת לרעך כמוך וועלכיש צווארן איין הויפט פונקט איזט אביר מיר פינדין עש בדורות הללו זער וויניק אונ' גאר זעלטין דאז איין מענש דען אנדרין פון הערטצין ליביט אדרבה ווען איינר דען אנדרין קאן אין גירונד פאר דערבין גשיכט עש גערין, דאז עלטירן איר קינדר ליבן דאז איזט קיין וואונדיר דאש זעהן מיר אונ' בפינדין מיר פון דען אונפערניפטיגן מירין דיא אירי יונגין האבין אונ' זעהן זיא צו ארנעהרין ביזקין¹⁾ זוא לנג זיא זיך זעלבירט קענין ארנעהרין, אונ' דאר נאך ווערין זיא פון אירן עלטירן פאר לאזן מיר מענשין זעני נון אין דען שטיק בעשיר אונ' פארשטענדיגיר ניט אליינד דאז מיר זוכין אונזיר קינדיר צו ארציאין צו ארנעהרין זואלנג זיא גרויש זענין אונ' אונזריר מיסין²⁾ קענין אך ורק מיר מענשין מיר זורגין אונ' טראכטן אויף אונזיר קינדר וואולגנג זוא לנג מיר לעבין אוב מאן שוינט מיינט מעניכי צו פינדין דער זאלט זאגן אייא וואז זאל מיר דאז איך איביג זאל טראכטן אונ' זארגין פאר מייני קינדר, איזט עש ניט גינגין דאז איך זיא ארציא אונ' פאר זיא זארג אונ' טראכט דאז איך זיא אויז גיב אונ' אינין ערליכי נדוני נאך גיב אונ' צו עהרליכי לייט ברענג ווייטר מיגין זיא פאר זיך זעלבשטין זורגין דאז זיא אן איר ברויש קומין, בוודאי איזט דאז דער רעכטי דרך אונ' ווער אך גניץ רעכט אונ' גוט אונ' ביליך דען ווערט דען דער מענש איביג איין שלאף³⁾ זיין יוא דאז קאן וואול אן גין אונ'

1) bis gen = bis gegen 2) missen 3) Sklave.

וואו ביא מיר טון אונ' אין מיין עלטיר ארנעהרין, זאגט
 דאז יונגי פעגילכן מיין הערטן ליבר פאטיר ברענג מיך נאר
 איבר דאז וואשיר איך וויל אין דיני עלטיר אליש ביא דיר
 טהון וואז דוא פון מיר פארלנגשט, דער אלטי פוגיל ווערפט
 זיין זון אויף דיין רידן אינש ים דאז עש פר זויפט אונ' זאגט
 אלזו זאל מאן עש איין שקרון אלזו דוא ביזט מאכן אלזו
 פליגט דער אלטי פאגיל ווידר הניבר אונ' הוליט דאז אנדרי
 פיגילכן וויא זיא מיטן אין ים קומין רעט דער אלטי פאגיל
 ווידר צו דען פיגילכן וויא ער מיט דען ערשטין גירעט האט
 דאז פיגילכן זאגט אים אך אליש גומיש אין דער וועלט
 צו טוהן גלייך דאז ערשטי גירעט האט אביר דער אלטי
 פאגיל נעמט עש אך אונ' ווערפט עש אין ים היניין אונ'
 זאגט דוא ביזט אויך איין שקרן אונ' פליגט ווידר אן בארטין
 דאש ים אונ' הוליט דאז דריטי פעגילכן וויא ער אך מיט
 דעם דריטין פעגילכן מיטן אין ים קומיט זאגט ער אך צו
 איהם מיין קינד זיך¹⁾ וואש איך פאר צער אונ' וויא איך מיין
 חיות פון דיניט ווענין וואג וואן איך נון אין מיין עלטיר קום
 אונ' מיך ניט מעהר רירין קאן ווילטו אך גומיש ביא מיר
 טוהן אונ' מיך אין מיין עלטיר ארנעהרין וויא איך דיק איין
 דינר יוגנט טוא, אלזו ענטפירט דאז יונגי פעגילכן זיינין
 פאטיר מיין ליבר פאטיר עש איזט וואר אליש וואז דוא זאגשט
 דאז דוא גרושי צרות אונ' זורג פאר מיר האשט איך בין
 זולכיש אך שולדיג אן דיר ווידר אפצו געבין ווען עש מיגליך
 ווערט זיין אביר גוויש קאן איך דיר עש ניט צו זאגן אביר
 דאז וויל איך דיר צו זאגן ווען איך אך איין טאלט ווערט
 יונגי קריגן זוא וויל איך ביא מייני יונגי קינדער טון וויא דוא
 ביא מיר טושט זוא זאגט דער פאטיר דוא רידישט רעכט
 אונ' בישט אך קלוג דיק וויל איך לעבין לאזן אונ' איבר
 דען וואשיר העלפין דאר זיכט מאן יוא וואו דאז גאט האט

¹⁾ sieh.

שמועה זאלי דען המקום ב"ה אויף איהם ווארטן זאלנג ער מיט יענים פערטיג איזט, נון דאר האבין אונזר חז"ל גינגין פין גישריבן וויא שונט גידאכט דאר קענט איר אין לייאנין, דאר נאך היפש איין שיעור תורה לערנין זוא גוט ער ווייש אונ' קן, אונ' אליש דען פלייסג אויף זיין מחי' זיין דאז מאן זיין ווייב אונ' קינדר ערליך מחיה איזט וועלכיש אך איין גרושי מצוה איזט, ובפרט דאז מאן זיין מ"ו ערליך טרייבט דין עם ב"י או אינס ב"י דאז ח"ו קיין חילול השם קומט, האט מאן מעות או סחורות פון אנדרי לייט אין הענדין מוז מאן מער זארג פיר האבין אלז פאר דאז זייני וועלבשטין דאז מאן ח"ו קיינים קיין עולה או און רעכט טוט דען דיווש איזט דיא ערשטי שאלה בעה"ב דיא מאן פראגט אויב מאן אך האט נושא וניתן באמונה גוועזין, אויב מאן זיך בעה"ז שונט פיל במיאט אונ' פיל געלט ח"ו מיט גזילה וגיבה גיזאמילט אונ' זייני קינדיר גרושי נדונש'ט פון נאך גיביט אונ' אינן גרושי ירושה נאך זיין טויט לאזט וויא אונ' ווינד¹) דען רשעים דיא פון אירי קינדר רייכטום וועגן עה"ב פאר לירן אונ' דאר זיא דאך ניט ווישין אויב זולך גיגנבת אונ' גיגזלת מעות ביא אירן קינדר בישטאנד האט, ואלמלא עש שונט בישטאנד העט, זוא גיווארט²) עש דאך איין צייט אונ' ניט איבג אונ' ווארום זאל דען דער מענש דאז צייטליכי פאר דאז איביגי פאר קאפין, ווען איין גרוישר בערג מיט זאנט זאל אויז גיגראבין ווערן אונ' מאן נעמט אלי יום נור איין וויניק דאר פון איזט דאך דיא האפינונג דאש מאן אין קאן ענטליך דין וועק מאכין, אביר דיא איביגקייט ח"ו צו פאר לירן דאז איזט עה"ב דאז איזט צו ביטראכטן אונ' צו ביאטרין, דאז מיר ניט זאלין ביאפאכטין³) ווער וואלט דאז מיר קאנטן זוא לעבין אלז וויא מאן פינט אין דער בישרייבונג פון אלכסנדר בוקרן דאז דאר לייט אין איין לאנד גיוואונט האבין דיא

1) Weh und Wind 2) währt 3) beobachten.

איזט אך איין רעכטיר דרך בשעת עש זייני קינדר אונ' נעגשטי פריינד נאך וואונש וואול גיאט אביר גיאט עש ה'י קונטרארי וועלכיר מענש דער איין פאר נפטיג הערטין אין זיך האט קאן לאזין ניט דען לאשט פון זייני קינדר אונ' נעכשטי פריינט צו טראגין רחל מככה על בניה, אני הגבר ראה את עניי בוודאי איזט עש איין גרעשיר צער אן זיין קינדר אילינד צו זעהן אליש אן זיך זעלבשטין ובוודאי לפי שבלי המעט ווער עש אבינו זקינ[נ] ו אברהם ניט זוא שוועהר אן קומין ווען עש וועהר אום גיווענט¹) גיוועזין דאז מאן איהם העט זולין שחטן אליש דאז ער בנו יחידו יצחק האט זאלין שחטן כי מי יוכל לראות באבדן מולדתו דאך האט דער ליבי אברהם אליש גיטאן מאהבת של המקום ב"ה אונ' אין אויף אלים ניקש קשה גיוועזין, ווען מיר ה'ו בעולם ניקש אנדרשט העטין אליש דאז עקסעמפיל ווער עש גינוגין וויא מיר זולטין המקום ב"ה באהבה דינין אונ' ניקש וועלטליכש אודיר פר גענקליכש צו אכטין דען דער גרושי גאט האט אליש גיגעבין אונ' ווען עו אים ביליביט מאג ער ווידר נעמין מיר קענן אויף זייני מעשים ניקש רידן, גיאט פיל רשעים בעוה"ז וואול, דעסין גלייכין ניאט עו אך פיל צדיקי' וואול וכן להיפך גיט עש אך פיל צדיקי' בעה"ז איביל אונ' פיל רשעים ג"כ, אלזו ניקש בעשירש מיין ליבי קינדר דינט גאט מיט אל אייער הערטצין אוהן אלי פאלשקייט אונ' הייכליי, דאז איר אייך וואלט פאר לייטין זוא שטעהלין²) אונ' ה'ו אנדרשט אין אייער הערטציר האבין, אייאיר תפילה בכונה באימ' ובירא' טון אונ' ניט בשעת התפילה שטין אונ' אנדרי שמוע' זאגן, האלט זאלכיש פאר איין הויפט עבירה דאז מאן זיין תפילה צו דען גרוישן בישעפיר טוט מיטין דרין אין דער בעסט' תפילה זאל מאן מיט איין בשר ודם רידן גנץ איין אנדרי

1) gewähnt = zugemuthet 2) stellen.

אליש געבין, פֿנגן זיא מיט אננדר אן צו רופן אדוני מלך
גיב אונש דאז איביגי לעבין זאגט דער מלך וויא קאן איך
איך דאז געבין הלוואי איך דאז צו פאר געבין העט וואלט
איך מיר עש זעלבשטיג געבין זוא זאגן דיא חכמי נון אדוני
המלך פריף אין דיני אייגיני גידאנקן דאר ווייל דוא יוא
ווייסט דאז אליש וואש דער קיניג שוט כל עמל ויגיעה זוא
פיל לייט אונ' לאנד האט ער מהריב גיוועזן אונ' דאז אליש
ביהאלשטו נאר אויף איין קלייני ווייל אונ' ניקש אויף איביג
זואור צו האט דעם קיניג דאז אליש גיזאלט, האט דער מלך
ניקש גיוואושט צו ענטפרין, דאך צו אינין גיזאגט איך האבי
דען עולם אלזו גיפונדין זוא מוז איך אין אך זוא לאזן דער
קיניגש הערטציר קאן ניט אהן ביוועגונג דאז קריגשוועזן זיין,
דיוי גשיכט שרייב איך ניט פאר איין אמת עש מאג נאך
איין היירישער¹⁾ פאכיל זיין איך האבי עש דרום היר אן גישטעלט
דיא צייט מיר צו פאר קירטצין אונ' זעהן דאז לייט אין דער
וועלט גיביט דיא קיין רייכטום אכטין אונ' זיך אויף אירן
בישעפיר אלי צייט פאר לאזן, נון מיר האבין ת"ל אנדרי
ספרי מוסר דאז מיר אליש גיטיש קענין פון לערנין איך שרייב
איך דיזוש אך ניט פאר קיין ספר מוסר גשיכט נור וויא
שוין גידאכט, דאז אויבינטש²⁾ דיא לנגי נאכט דיא מאלקולישי
גידאנקן מיט צו פאר ברענגין, בכו תבכה בלילה אלזו דיזוש
פאר דיא האנט גינומין אונ' זוא פיל מיר ביוואוסט אונ' זוא
פיל עש זיך טון לאזט, פון דיא בישרייבונג פון מיינר ויגינט
זואז מיר נאך אין גידענק איזט וואז פאסירט איזט, ניט דאז
איך מיך זולטי אויזשליסן אודיר מיך ח"ו פאר פרוים בישרייבין
אודיר האלטין ניין בעו"ה גדול עוונות מלהנשאה איך בין
איין זינדיגרין דיא אלי יום אלי שעה אלי רגע עין ממש פול
עבירות אונ' בין בעו"ה פון וויניק עבירות אויז גישלאסן על

¹⁾ heidnischer ²⁾ des Abends.

מאן פאר גרושי חכמי האט גיהאלטן וועלכי פון דער גנטצי
וועלט ניקש גיהאלטן אונ' ניקש אנדרשט גיגעסין אליש וואו
דיא נאטויר האט וואקסין לאזין, דעסין גלייכין ניקש אנדרשט
אליש וואשיר גיטרונקין אינ' קיין צאנק קיין שנאה צווישן
אינין גיוועזין אונ' קיין קליידיר אן גיהאט אלכסנדרוס מוקדון
וויא וויסנמליך האט דען גנצין עולם כובש גיוועזין האט גאר
פיל פון דיא לייט איר לעבין אונ' חכמה גיהערט, אלזו האט
ער זייני משולחים צו זיא גשיקט זיא זולין צו איהם קומין
אונ' פאר איר הערן אונ' מלך חן נעמין ווערין זיא דאז ניט
טון וויל ער זיא אלי פאר טילגין האבין זיא איהם צור תשובה
געבן מיר קומין נירגניץ היין אונ' גיאין נירגניץ היין אונ'
גיאין ניט אויז אונזיר לנד דאן מיר גלושטן ניקש קיין זילביר
קיין גאלד מיר בניגין אונש מיט דעם וואו אונש [גאטט] גיביט
אונ' דיא נאטויר ארפאר ברינגט נון דאז אייער מלך ווען מיר
ניט קומין צו אונש קומין וויל אונ' אונזו אלי טיטין וויל מאג
ער וואול טון דאר צו הויף ער קיין גרוישי רישטונג, דאן
מיר ווערדין אים קיין ווידרשטאנט טון אונ' מיר פראגין אך
ניקש נאך אונזיר לעבין דען ווען מיר טויט זיין זיא לעבין
מיר ערשט וויל אביר אייער מלך אין פרידן צו אונז קומין
אונ' אונזיר זיטין אונ' חכמה אן הערין זאל עש אונז ליפ
זיין אלזו זענין דאז קיניגש אלכסנדרוס זיין אפ גיזאנטין ווידר
צום מלך גיקומין אונ' אים אליש גיזאנט האט זיך דער קיניג
אלכסנדרוס תכף מיט זייני פירנעמישטי לייט אויף גימאכט
אונ' צו איהנן גיצאגין בייא זיא עטליכי טאג גיבליבן אונ'
גרושי חכמות פון איהנן גיהערט אונ' גילערנט פון אינין דאז
ער גר וואול פרידליך מיט אינין גיוועזין אונ' אינין וואלין
גרושי מתנות שענקין אביר זיא האבין ניקש האבין וואלין
אונ' גיזאנט מיר ברויכן קיין געלט קיין זילבר קיין גאלד
דיא נטוואר גיבט אונש גינוגין אלזו זאגט דער קיניג אלכסנדר
זיא ביט דאך פון מיר וואו איר האבין וואלט וויל אייך עש

אך ווא פיל אונ' פאשט מעהר ווידרווערטיגקייט אונ' זורג
שטעקט אלז ער ליכירשט דאז זייני וואלץ ביהאלטן, אלזו
איזט אך דאז גימייניש שפריכווארט דיא וועלט איזט פול פיין
איין אידריר פינדיט דאז זיין, נון וואז זאל מאן טוהן, זוא
מיר השי' ב"ה מיט גנטצין הערטצין אן רופן ווערט ער
אונש ניט פאר לאזין אונ' אין אונזר הילף אונ' אין דיא הילף
פון כל ישראל זיין אונ' אונש מבשר לאזין זיין בשורות
טובות ונחמות, וישלח לנו גואלינו משיח צדקינו במהרה
בימינו אמן וכן יהי רצון.

סליק פון מיין ערשטין בויך.

ספר שני בס"ד.

דאר ווייל איך דיזוש אונ' וואז שונט גישריבן אונ' וואש
איך שרייבן ווער אויז גרוישן ביטריפטין הערטצין גישעהין,
נאך אפ שטערבין פון מיין ליבן מאן ע"ה וועלכיר איזט
גיוועזין אונזיר גיסרייאיר הערט, נון בוודאי פון אונזיר עבירות
וועגן האט אין המקום ב"ה צו זיך גינומין כי מפני הרעה
נאסף הצדיק, נון ווייל מיך היר ניט לנג אויף האלטין דען
איך בין גזינט אי"ה איך דיזוש צו לאזין אין שבעה קטנים
ביכליר אם יגזור ה' בחיים, אלזו פאר מיין איך ווערט עז
זיך אן בעשטין שיקן דאז איך זאלכיש פון מיין גיבורט אן
פאנג, מיין גיבורט מיין איך איזט גיוועזין בשנת ת"ז בק"ק
האמבורג דאז מיך מיין כשרי פרומי מוטיר האט צור וועלט
גיבראכט מיט הילף אונ' בארימהערציקייט דען גרוישן גאט
אונ' אויב אונזיר חז"ל שונט גיזאגט טוב שלא נברא משנברא
ווייל דער מענש אלזו פיל אויף דער זינדיני וועלט מוז אויז
שטיהן, זוא דאנק אונ' לויב איך דאך מיין בישעפיר דאז ער

זה אני בוכיה ועיני יורדה מים ומי יתן דאז קענט בוכה
 ומתחנן אונז רעכטי תשובה כראוי טון על עוונותי אביר
 הטילטול ממני ומבניי ודאגותי בעויה שנשאר לבד אצל בניי
 ובנותי היתומי אונז דאז וועלטליכי וועזין לאזין מיך ניש צו
 מיין שטאנט וויא איך גערין וואלט אונז זולט, איך ביט גאט
 מיין בישעפיר ער וואלי זוא גינעדיג זיין און מיר העלפין אויך
 אל מיין צרות ודאגות דיא איך אויף מיר האבי, כי במסתרי
 תבכה נפשי, ומטתי בדמעותי דען מיר האבין נוימיץ¹⁾ על מי
 נשעון ורק על אבינו שבשמים, דען מיר מענשן וויזן אייניר
 פון דען אנדרין זייני גרושי זארג ניש צו זאגן, אונז איין
 אידיר מענש מיינט דאז זייני זורג דיא גרעשטי איזט, עש
 איזט איין פילוסופא אויף דער גאס גנגין איזט אים זיין גוטיר
 פריינד אייניר ביגענינט אונז אים זער גיקלאגט וויא ער זוא
 גרושי דאגות אונז בישווערניש העט, זוא זאגט דער פילוסופי
 צו זיינין פריינט קום מיט מיר לאזין אויף דער הינט²⁾ אויף
 דען טאך שטייגן, אלזו איזט ער מיט זיינין פריינט אנויף
 גישטיגן, דאר האבין זוא אלי הייזר אין דער גנצי שטאט
 זעהן קענין, אלזו זאגט דער פילוסופי צו זיינין פריינד נון
 קום הער מיין פריינד, איך וויל דיר דאר אלי הייזר אין דער
 גנצצי שטאט וויזן אונז זיך אין דעם הויז שטעקט דאז לייך
 אונז און גליק אין יענים הויז איזט ווידר דיא בישוועהרנים
 אונז זורג אין סומ³⁾ דער פילוסוף האט זיינין פריינד גיוויזן
 דאז אין אלי הייזר דער שטאט אין איין אידרין הויז
 אפ זונדירליך זייני גיווישי זורג אונז בישוועהרנים שטעקט, נון
 מיין פריינד נעם נון דיין בישוועהרליכקייט אינז זורג אונז
 ווערף עש מאנק⁴⁾ דיא הייזר אונז ארגרייף דיר אייניש פון
 דיזי הייזר פאר דיין בישוועהרניש, אביר ער האט אליש
 וואול אפזארפירט⁵⁾ אונז איברליגט דאז אין דיא יעניגי הייזר

1) niemand 2) Höhe = ? היכט 3) in summa 4) mang =
 unter, zwischen s. Grimm WB. VI, 1539 5) observirt.

זיא תפוס גיליגט, האט אליש דען גרויש מעות גקאשט אונ' צרות גיהאט דאז מאן זיא ווידר האט פטור קראגין למהרת בהשכמה זוא בלדי זיא נעביך אויז דער שויל זיינין גיקומין זיינין זיא תוך מקום גנגן, אונ' קיגין לילה אליש מאן דאז טויר האט וואלין צו מאכין ווידר לאלטנה גנגין אונ' ווען זיא נעביך הרויז זיין גנגין דאז חיות אופט ניש זיכר גוועזיין פון רשעות וועגן מן בוז לייט ריקים ופוחזים אונ' לומפין גינד דאז איין אידר אשה נעביך האט גאט גיראנקט דאז זיא אירן מאן ווידר בשלו' בייא זיך גיהאט האט, אונ' זענין צור זעלבי צייט קיין מ' ב"ב מיט דען זעלבין דיא מהמבורג לאלטנה קומין זיין, זענין אך אין דער זעלביגי צייט קיין גרושי עשירים גוועזיין דאך איין אידריר זיך ערליך ארנערט דיא גרעשטי עשירים אין דער זעלבי צייט איזט גוועזיין חיים פירשט ע"ה איזט איין מאן גוועזיין מן עשרת אלפים ר"ט אבי זצ"ל איזט איין מאן גוועזיין מן ה' אלפי' ר"ט אנדרי מן ו' אלפי ר"ט אך מן ב' אלפי' אביר זיך זער שין גיפירט אונ' גאר באהבה ובחיבה מיט אנאנדיר גילעביט, אביר אינשיענרי¹⁾ האבין בעשיר גילעבט אליש לע"ע דיא גרעשטי עשירים אונ' חאטשי²⁾ דער נור האט ת"ק ר"ט זיין אייגינש גיהאט האט זיך לאזין גנץ וואול זיין אונ' איין אידריר זיך לאזין משמח בחלקו זיין פיל מער אלש לע"ע אין דיזי דורות דאז דיא עשירים ניש צו ערזעטיגן זיין ועליהם נאמר אין אדם מת וחצי (טוב) [תאו]תו בידו עכ"פ גידענקט מיך נאך דאז מין פאטיר זוא איין בעל הבתחה איזט גוועזיין אליו ער קיין גילייכניז גיהאט האט ואלמלא ער ע"ה ניש זוא גאר מיט דען ציפירלי³⁾ ווער ביהאפט גוועזיין העט ער עש דאך גאר ווייט גיבראכט אונ' האט זייני קינדר גאר וואול אונ' ערליך בישטאט דיזש איזט גוועזיין אין מייניר קינדהייט לערך עשרה שני' אלט גוועזיין דאר

1) allgemein (in genere) 2) selbst 3) Zipperlein.

מיך נאך זיינין ווילין אונ' וואול גיפאלין בישאפין האט אונ'
 ביט דען גוטין גיטיגן גאט, דער וויל ער מיך יוא נאך זיין
 הייליגן ווילין בישאפין האט מיך דאך אין זיין הייליגן שוטין
 צו נעמן אונ' מיך פאר דען (1)
 הונגריג איזט גיוועזן בביתו גאננין, איזט זאט ווידר ארוין
 גאננין, זייני קינדיר זוא וואול זין אלש טעכטיר לאזין לערנין
 במילי דשמיא ובמילי דעלמא, איך בין אין המבורג גיבארין
 אביר כאשר שמעתי פון מייני ליבי עלטירן אך אנדרי איך
 בין קיין ג' שני' אלט גיוועזן, אליש אלי בר ישראלים האבין
 איין גירוש מהמבורג²⁾ גיהאט אונ' אלי מוזין לאלטנה ציאין
 וועלכיש המלך מדעני מארק יר"ה גיהעריט אונ' ב"י גוטי
 קומי' ממנו האבין דאו אלטנה איזט קוים איין רביעי' שעה
 מהמבורג תוך אלטנה האבין עמליכי ב"ב גיוואונט לערך
 כ"ה הוין האלטונג אונ' לשם האבין מיר אונזיר ב"ה אונ'
 בית החיים גיהאט, אלזו האבין מיר גיוואונט תוך אלטנה
 איין צייט לאנג אונ' ענטליך תוך המבורג משתדל גיוועזן
 דאו מאן דיא ב"י באלטנה האט פאסן געבן דאו זיא האבין
 מעגין תוך מקו' גיהן אונ' מו"מ טרייבין איין אידיר פאס האט
 גיהאלטן על ד' שבעות דען זעלכין האט מאן פון דען
 ריגירינדין ראש עצה מהמבורג ביקומן אונ' האט גיקאשט א'
 הגר³⁾, אונ' וואן דער פאס איזט אויז גיוועזן האט מאן ווידר
 איין נייאין מוזין נעמן אביר אויז דען ד' שבעו' זענין אופט
 ח' שבעות גיווארין דאו לייט קונשאפט מיט דען ראש עצה
 או שוטרי' גיהאט האבין עש איזט דען לייטין נעביך גאר
 שוועהר גיפאלין דען האבין איר מו"מ אליש מוזין אין
 מקום זוכין ובפרט דאו נעביך עניים ואביונים זיין גיוועזן
 מעניכי זיך אופט ארוועגט⁴⁾ אהן פאס אינו מקום צו שלייכין
 ווען זיא דען זענין מן שוטרים ארטאפט גיווארין האט מאן

1) Hier fehlt ein Blatt 2) am 16. August 1648 s. Schudt,
 Jüdische Merckwürdigkeiten I, 373 3) Dukaten 4) erkühnt.

דאז שיכטערין שאף האבין מיר מוזין נאך אלטנה שולין גין, דיזיש האט איין צייט לנג גיווארט זענן מיר נעביך ווידר אין אונזירי שילכיר גיקראכין אלזו איזט עש גיוועזן דאז מיר לעתים האבין מנוחה געהאט ולעתים זיינן ווידר פאר יאגט גווארן עד היום הזה, ודואג אני דאז זאלכיש זוא ווארין ווערט זוא לנג מיר בהמבורג זענן אונ' זוא לנג דיא בערגרייא תוך המבורג ריגירין¹⁾, המקום ב"ה ברחמיו וברוב חסדיו ירחם עלינו וישלח משיח צדקינו ולעבדו המקום ב"ה וב"ש בתם לבבינו דאז מיר מויכטין אונזר תפילה טון בבית מקדשינו בירושלים עיר הקודש אכן, אלזו זענן זיא גיזעסין בהמבורג ואבי זצ"ל זיין מו"מ איזט גיוועזן עם אבנים טובות ושאר זאכן וויא איין ב"י דער פון אלים וואש נאשט, המלחמה עם דעני מרק ושוויד הולך ומתגבר והמלך שוויד האט גרושי הצלחה גיהאט דאז ער אליש האט המלך הין וועק גינומין אונ' קומין פאר דאז מלך זיין הויפשטאט דאר ער זיין ריזידענטשטאט אין גיהאט אונ' זעלביגי בילעגרט²⁾ אונ' ניט פיל גיפעלט דאז ער זיא אין ביקומין העט ווען ניט דער מלך זוא גיטרייא יועצי אונ' אונטירטאנין גיהאט העט דיא המלך יר"ה מיט גוט אינ' בלוט זענן בייא גישטאנדין, דאז ער אליש בס"ד ארהאלטין האט אביר בוודאי אליש טן המקום ב"ה וב"ש דער אין האט ערהאלטין דען ער איזט איין מלך חסיד אונ' גירעכטיר פרומיר מלך יר"ה גיוועזין³⁾ אונ' מיר ב"י זענן וואול אונטיר אין גיזעסין, האטשי⁴⁾ מיר האבין תוך המבורג גיוואונט האט דאך איין אידריר ב"ב מוזין ו' ר"ט מס געבין ווייטיר ניקש, לאחר זה האבין האלענדיר המלך בייא גישטאנדין אונ' מיט אירי ספינות דורכים זונט⁵⁾ קומין אונ' איין לאך אין דער מלחמה גימאכט דאז שלום איזט גיווארן אביר דענימארק אונ' שווידין זענן זיך ניטר גוט האטשי זיא זיינן פריינט

1) Vgl. Schudt I, 376 2) belagert 3) Friedrich III
4) obgleich 5) durch'm Sund.

האט דער שוויד מלחמה גיהאלטן מיט המלך מדעני מרק
יר"ה איך קן ניט פיל הירושי שרייבן ווייל זאלכיש בילדותי
נישעהין אונ' אליש איין קינד דאז אין הדר האט זיטצין מוזין,
אלוז באותו זמן זענין מיר תוך אלטנה גיזעסין אין אייטיל
דאגות דען עש איזט גאר איין קאלטיר ווינטר גיוועזין דאז
אין נ' שני' זוא קיין ווינטר איזט גיוועזין, מאן האט אין דען
שווידישן ווינטיר גיהיישן אלוז האט דער שוויד אליר וועגן
קענין איבר קומין ווייל עש זוא הארט גיפרארין איזט גיוועזין,
מיט איין מאלט אס שבת קומט דיא צעקה דער שוויד קומט
איזט נאך למחרות גיוועזין זענין נאך אים בעט גילעגין זענין
מיר נעביך אלי אויז דען בעטן גישפרונגין אונ' נאקדיג אונ'
בלויז מיט אונז קינדיר אין מקום גילאפין אונ' לקצת אצל
ספרדיים לקצת אצל בערגיר זיך מוזין ביהעלפין אלוז זענין
מיר זמן מעט זוא גיזעסין אליש ענטליך אבי ז'ל האט משתדיל
גיוועזין, אונ' ער איזט דער ערשטי ב"י גיוועזין דער זיך ווידר
תוך המבורג גיזעצט צו וואונין, דאר נאך אליש נאך גראד
האט מאן ווייטיר משתדיל גיוועזין דאז יותר ב"ב זענין אינש
מקום קומין צו וואונין, אונ' אלוז פאשט אלי ב"ב אינש מקום
גיזאגין צו וואונין, מלבד דיא פאר דען גירוש תוך אלטנה
גיוואונט האבין דיא זענין תוך אלטנה וואונין בליבין, תוך
אותו זמן האט מאן גאר וויניק מסים אן דער שררה גיגעבן
איין אירריר האט פאר זיך עצמו מיט דען זעלביגן דיא דאר
צו זיין גיזעצט גיווארין אקורדירט, אביר מיר האבין קיין בית
הכנסת גיהאט במקום המבורג אונ' אך גאר קיין קיומ'י
גיהאט, אך ורק זענין זוא גיזעסין על פי החסד מן עצה יר"ה,
ב"י זענין דאך צו זאמין גאנגין אונ' מנין גימאכט אין חדרים
זוא גוט זיא נעביך גיקענט האבין, אויב זאלכיש העצה יר"ה
שונט לקצת גיוואושט האבין זיא דאך דורך דיא פינגיר גערין
גיזעהין אביר באם עש גייסטליכי האבין גיוואר גיווארין האבין
זיא עש ניט ליידין וואלין אונ' אונש נעביך פאר יאנט אליש

זה ער גאר זעהר גיאילט מיט זייני קינדר אויז צו געבין, ער ע"ה האט אמי תי' גינומין איזט איין אלמון גיוועזן וואל ט'ו שני' ויותר איין אשה גיהאט אונ' קיין קינדר עמה גיהאט וויא זיא ע"ה גישטארבין איזט לאחר מותה האט אבי ע"ה אמי תי' גינומין זיא איזט נעביך איין פארלאזין יותם גיוועזין אונ' מיין ליבי פרומי מוטר מיר אופט פארצילט וואש זיא זיך נעביך אין איר יותם שטאנט גיניט¹) האט מיט אירי פרומי מוטר הצדיקות מטה ע"ה דיא האב איך נאך גיקענט איזט קיין פרומיר קלוגיר פרא גיוועזין אלש זיא ע"ה, מיין עלטיר פאטיר ע"ה האט גיהיישין ר' נתן מעלרייך האט גיוואונט במקום דעטמול איזט איין גרוישר עושר אונ' וואקריר פאר נעמיר מאן גיוועזין ענטליך האט ער לשם איין גירוש ביקומין דאז ער מיט אשתו ובניו משם הין וועק גימוזט אינ' האבין זיך נאך אלטנה ביגעבין, צור זעלבין צייט האבין קיין עשרה ב"ב לשם גיוואונט אונ' זיך ערשט אן גיפאנגין לשם מיישב צו זיין, אין דער זעלביג צייט איזט אלטנה איין גראף שאפט גיוועזין דאז דען שר משאמבערג צו גיהעריג גיוועזין אונ' נתן שפאניער ע"ה איזט דער ערשטי גיוועזין דער עש האט אויז גריכט דאז ב"י תוך אלטנה גיוואונט האבין, אונ' צו דער זעלביג צייט האט אלטנה אונ' דיא גנטצי גראף שאפט פיניבארג²) נאך ניט צום מלכות דעני מארק גיהערט אביר לאחר זה איזט דער זעלביג גראף זונדיר³) זרע גישטארבין אלזו איזט עש דען מלכות דענימארק אהיים גיפאלין, אלזו האבן זיך אליש איינציג ווייס דארהין גיזעצט, דער נתן שפאניער האט חתנו מהור"ר ליב ג"כ תוך אלטנה גיזעצט, דער ר' ליב איזט איין הילדסמיר גיוועזין איזט צוואהרין קיין עושר גיוועזין אביר דאך איין עהרליכיר מאן ע"ה גיוועזין דער זיין קינדר האט עהרליך אויז געבין, וויא עש אין ד"ה

1) in Nöthen gewesen 2) Pinneberg 3) ohne.

אונ' זיך מתחתן זיין יחדיו פיקן דאך אלי צייט איניר אויף דען אנדרין, בזמן הזה איזט אחותי הענדילכי ע"ה אין כלה גיוועזן עם בנו של מהור"ר גומפיל מקליב אונ' איר ח"י מאו' ר"ט נאך געבין דאש איזט צו דער זעלביגי צייט גאר פיל גיוועזן אונ' איזט קיינר בהמבורג גיוועזן דער ביו צו דער זעלביגי צייט אזו פיל האט נאך געבין, דאר קיגן איזט עש אך דער פרינציפאלשטי שירוך אין גנץ אשכנז גיוועזן אונ' כל עולם זיך איבר דער גרושי נדוני אונ' גוטן שירוך פאר חידושת¹⁾, אביר אבי זצ"ל איזט אין זיין מו"מ גיזעסן אונ' אין גרושיר בעל הבטחה גיוועזן דער זיך אויף הש"י ב"ה פאר לאזן האט דאז ער אים ווערט העלפין זיין אנדרי קינדר אך בכבוד איזו צו געבין, דען ער האט זיך ע"ה אין זיין הויז האלטונג אונ' מיט געשטונג²⁾ מיט אלים בעשיר גפירט אלש לע"ע דיא עשירים דיא ל' אלפי ויותר אין איר אייגנש האבין, אונ' זאלכיז אך עד יום מותו איזו גפירט נון זאלל איך שרייבין פון דער חתנה דיא ער לאחותי ע"ה גימאכט, האט אונ' דיא וואקירי חשובי לייט דיא עם מחותני מהור"ר גומפיל קומין זיין, אונ' וואש פאר איין איש קדוש ע"ה ער גיוועזט איזט קאן איך ניט גינוגן בישרייבין, אביר ער האט ניט גיגליכן דיא לע"ע זיינן וויא ערליך ער גליפירט האט אונ' וויא מאנפיו³⁾ עו אויף דער חתנה איזט צו גאנגין, קען איך ניט ארשרייבין אונ' העיקור וויא ער ע"ה עניים ואכיונים האט משמה גיוועזן זאלין מיר אלי זיין זכות גניסין, אבי זצ"ל איזט ניט זוא גרוישר עושר גיוועזן אביר וויא שוין גידאכט זיין הבטחה על המקום ב"ה גיהאט איזט קיינים ניקש הייב גיוועזן אלזו האט ער זיך ערליך ע"ה מחיה גיוועזן אונ' זיך גאר זויאר לאזן ווערין דאז ער אשתו ובניו בל"ד האט מחייה גיוועזן, ער ע"ה איזט מדוכא ביסורין גיוועזן אונ' איזט שוין אין מאן צו זייני יארן גיוועזן משום

1) verwundert 2) Gästen 3) pompös?

גיוועזן וועלכיש אביר בעו"ה ניט לנג גיוועהרט איזט ב"מ¹)
 דבר אויז גיקומין איזט מיין גרויש פאטיר אונ' עטליכי קינדר
 גישטארבין מיין גרויש מויטר זעליג האט נאך איבריג גיהאלטן
 ב' ליריג בנות איזט מיט אינן בעירוים ובהוסר כל ארויז
 גאנגין אונ' מיר פאר צילט וויא זיא זיך נעביך מוזין גיניטן,
 קיין בעט ניקש גיהאט אויף האלטן אונ' שטיין איר נאכט
 לעגיר האבין מוזין, אויב זיא שונט צווארין איין טאכטיר גיהט
 אויז געבין, אביר האט איר נעביך ניט קענן צו הילף קומין,
 האט איין זון ג"כ גיהאט אויז געבין בשמו ר' מרדכי איזט
 עש גאר וואל גנגין איין גרוישר עושר אביר דער זעלבי
 איזט ג"כ באותו זמן הוא ואשתו וילד אין דבר ב"מ גישטארבין,
 אלזו האט זיך מיין ליבי גרוישמוטיר מיט אירי בידי יתומי
 גרוש צרות גניט אונ' ממש פון איין הויז צום אנדרן מוזין
 קריכין עד כי יעביר הזעם דאך דער דבר האט לקצת אויף
 גיהערט האט זיא איר בית וואלין ווידר ביוואונין אונ' לאזין
 אויז וועטרין איר זאכין, אביר דאר האט זיא וויניק גיפונדין
 איר בעשטי זאכין זענן הין וועק גיוועזן שכנים האבן בייא
 זיא גיוואונט אונ' דיא ברעטיר אויז דיא בעדים²) אויף גיהויבן
 אונ' אליש אויף גיבראכין אונ' מיינשט אלי דיא איריגין הין
 וועק גינומין אונ' גאר וויניק פאר איר אונ' אירי יתומים נעביך
 איבר גילאזין נון וואז האט זיא נעביך טון זאלין, מיין פרוימי
 גרוישמוטיר ע"ה נאך איין וויניק משכנות גיהאט דאר זיא
 זיך מיט אירי יתומי' פון ארנערט, דיא בידי יתומי' זענן
 גיוועזן דודתי אולק אונ' אמי מורתי מרת בילה תי' ענטליך
 האט דיא גוטי פרא אמי זקיני ע"ה זוא פיל צוואמין (גישראפט)
 [גישפארט] אונ' גיבראכט דאז זיא היתומה אולק האט אויז גיגעבין
 אונ' זיך משדך גיוועזן צו ר' דוד העני ע"ה איזט איין גדול הדור
 גיוועזן אונ' דיא מרינה גיהאט אונ' כמדומה לי אב"ד תוך
 פרישלאנד גיוועזין, דאר נאך איזט ער תיך אלטנה קיכן

1) Pest, Gott bewahre uns = בר מנן 2) Böden.

זעלבי צייט איזט דער סידר גיוועזן, אשתו אסתר ע"ה איזט גאר אין וואקרי פרוימי עהרליכי פרא גיוועזן אונ' זיך גאר וואול' אויף מו"מ פאר שטאנדן האט ממש דאז גנמצי בית מחייה גיוועזן אונ' אלי מאהלט ליריד קיליר אום שלאק¹⁾ גירייזט מיט סחורות דהיינו ניט פיל סחורות מיט גינומין דיא לייט האבין זיך באותו פעם בניגן לאזן, זיא האט גאר וואול גירעט המקום ב"ה האט איר חן געבין בעיני כל רואיה, קעהרתות²⁾ תוך הוילשטיין³⁾ האבין זיא זעהר וואול פאר מויכט⁴⁾, אלזו האבין זיא איר קינדר ג' עד ד' מאות ר"ט נאך געבין אונ' דאך איידימיר⁵⁾ גיהאט דיא גרושי עשירי זיינן גיוועזן אליש ר' אלי' באלין ע"ה איזט אין גרוישר עושר גיוועזן מן ל' אלפי' ר"ט ור' משה גאלדציהר⁶⁾ איין גרושיר עושר אונ' דעהרי מער בנו מהור"ר משה איין גרוישר עושר אונ' וואקריר מאן עד יום מותו גיוועזן, בנו ר' ליפמאן צווארן זוא קיין גרושיר עושר גיוועזן האט זיך דאך היפש ערליך מחיה גיוועזן אונ' דערי זייני קינדר יותר, דאז איך זולכיש דארום שרייב דאז עז עבין ניט אן דיא גרושי נדוניות גילעגן איזט אליש וויא אין דיא זעלביגי צייטן צו ארזעהן איזט גיוועזן דאז לייט אירי קינדר האבין וויניק נאך גיגעבין אונ' גרושי עשירים גיווארן זיין, נון ווידר צו אונזיר צוועק צו קומין דאר מיין עלמיר פאטיר ר' נתן מעלריך ע"ה איין גירוש ביקומין וויא גידאכט האט ער זיך אצל ר' ליב חתנו של נתן שפניר בביתו ביגעבין אונ' גרויש עשירות מיט גיבראכט דיא מיר אופט דיא אסתר אשת של ר' ליב הנ"ל מיר הידושי' פון דען עשירות פארצילט האט גנצי קיסטין פול גילדני קעטין ושארני תכשיטות אונ' גנצי גרוישי בייטלין מיט מרגליות דאז אין דער זעלבי צייט אויף מאה פרסאות זוא קיין עושר

1) Kellerumschlag 2) adelige Damen 3) Holstein 4) gemocht
5) Eidame 6) S. Cod. 335 der Stadtbibliothek zu Hamburg in
Steinschneiders Catalog p. 162.

עדות זאגן, חיים פירשט ע"ה האט איין זון גיהאט האט ר' זלמן גיהיישן איזט גבאי גיוועזן ג"כ גישטארבן איזט איין אדם חשוב גיוועזן ע"ה איין גרושיר למדן ושאר ב"ב וואש מיר איזט פאר געסן אלזו האט המקום ב"ה דען שטרייט עם פרנסי' גיענדירט, נון ווידר צו אמי זקנתי כטה ע"ה צו קומן דאר זיא נון האט דודתי אולק ע"ה אויז געבן לא נשאר לה מאומה אונ' האט היתומה אמי תי' גיהאט איזט איין בתולה מן י"א שני' גיוועזן האט זיך עמה ביגעבן בבית של בתה גלוק¹⁾ ע"ה וועלכי גיהאט האט יאקב ריא ע"ה, נון דער יאקב ריא ע"ה צווארין קיין גרושיר עושר גיוועזן אביר דאך איין עהרליכר מאן דער זיין קינדיר האט נאך געבן תי' עד ת"ק ר"ט אביר אייטיל אויז בינדליכי שידוכים מיט זייני קינדר גיטאן אונ' אייטיל פייני בחירים אין גיזעצט אונ' זיך לבן טובים מדביק גיוועזן ווען נון אמי זקנתי זמן מה בייא אינין גיוועזן אונ' האט עניקליך יתומ' ג"כ גיהאט זעלבי לעתים אפשר צו פיל גיקומן אודיר זונשטין וואו ווידריגיט פיר גיפאלין וויא וואול בייא עלטרין אונ' קינדר פלעגט צו זיין זוא איזט זיא נעביך צו דודתי אולק מיט איר יתומה גנגין אונ' זיא האבין זיך אליש עצמו מפרנס גיוועזן דהיינו אמי תי' האט גאר וואול קניפלין²⁾ קענין כסף וזהב שפיצין זוא האט המקום ב"ה איר חסד גיטאן דאז סוחר' תוך המבורג איר האבין כסף וזהב צו קניפלין געבין אונ' יאקב ריא ע"ה איזט דאז ערשטי מאלט ערוב פאר איר גיוועזן דאר נאך האבין דיא סוחר' גיזעהן דאז זיא עהרליך האלט אונ' דען סוחרים דאז איריגי צו רעכטיר צייט ווידיר ליפירט האבין זיא איר לבד ניטרוואט אמי תי' האט אך כמה מאטכיר³⁾ גיהאט אצלה דיא פאר איר גיקניפילט האבין אונ' אמי תי' איזט איר לער מיישטרין גיוועזן דאז זיא גילערנט האבין,

1) In F. verbessert in אולק 2) klöppeln 3) Mädchen.

האבין זיא אים לשם פאר איין אב"ד אויף גינומין דער חתן
האט גיהיישן אלי' כהן ע"ה האט איהם ת"ק ר"ט נאך
גיגעבין דער זעלבי איזט בקרוב ימ' צום גדול עשירות
גיקומין אונ' איין גרוישר איש מוצלח גיוועזין, אביר ער איזט
בע"ה בנערותיו גישטארבין איזט נאך קיין בן ארבע' שנה
גיוועזין, באם אים המקום ב"ה העט זיין לעבין גילאזין וועהר
איין גרוישר מענש אויז אים גיווארין כי ה' מצליח בידו ווען
ער ע"ה¹⁾ אשפה בידו גינומין איזט ממש זהב דרויז גיווארין אביר
דיא מערכה²⁾ אים גאר צו גישווינד גיקומין ובאותו פעם ג"כ
גיצענק גיוועזין, איבר פרנסות אבי זצ"ל איזט פרנס כמה
וכמה שני' גיוועזין אונ' דער אלי' כהן ע"ה האט זיך לאזין
דונקין³⁾ איזט איין יונגיר מאן גיוועזין אונ' זיין עשירות הולך
ומהגבר בכל יום ויום איין חכם אונ' איין בן טובים אביו
איזט מהור"ר דוד העני גיוועזין דאז ער זיך כמה וכמה
פעמי' פאר לויטן לאזין ווארום זאל איך ניט זוא וואול פרנס
זיין אליש מיין שוואגיר ליב איזט בין איך ניט זוא קלויג
אליש מיין שוואגיר ליב איזט, בין איך ניט זוא רייך אלש
ער איזט בין איך ניט מבני טובים אלש ער איזט. אביר
המקום ב"ה דער זיין צייט אונ' ציל אלזו פאר זעצט אונ'
אורדנירט האט, אין באותו פעם הין וועק גינומין, בחייו זענין
קהל באותו פעם ג"כ אין מחלוקות גיקומן אונ' וויא הסידר
עולם איזט דער דיזי דער אנדרי יעני פארטייא גיהאלטן אלזו
איזט עש באותו פעם גאר איביל אין אונזיר קהילה בעו"ה
גאנגין, בראשון גישטארבין פייבלמן ע"ה פרנס גיוועזין, דאר
נאך איזט גישטארבן חיים פירשט ע"ה דער גרעשטי עושר
בקהילה גיוועזין, ג"כ פרנס גיוועזין דאר נאך האט זיך אברהם
שמש נידר גיליגט אונ' גישטארבין וקודם יציאת נשמתו ער
גיזאגט מאן האט מיך בירופין בישיבה וב"ד של מעלה זאל

¹⁾ mit Verlaub = עמכם הסליחה ²⁾ Schicksalswendung

³⁾ dünken.

אלו שטינן דיא ראשים בייא איר אונ' בירדין זיך יחדיו ווען דער יהודי ווערט קומין מיט אונזיר משכון וואלין מיר עז נעמן זונדר געלט אונ' דאר פון גיהן דאז האבין זיא אויף פראנצעזיש גירעט אונ' ניט גידאכט דאז עש דיא בתולה פאר שטיט, אלוז איזט אבי זצ"ל מיט דען משכון גיקומין אלוז היבט זיא הויך אן צו זינגין בחיית לא המשכון היום בכאן ומחר ויברה האט נעביך אין דער האשט¹⁾ ניקש קענין אנדרשט הריוז ברענגין אלוז זאגט אבי זצ"ל צום ראש מין הער וואור איזט דאז געלט, זאגט דער ראש געביט מיר דאז פפאנד זאגט אבי זצ"ל איך גיב קיין פפאנד איך מוז דאז געלט ערשט האבין אלוז היבט דער אייני ראש צו דיא אנדרי ברידיר מיר זיינין פאר ראטין דיא הור מוז פראנצעזיש קענין אונ' לאפן מיט טרייא ווערטיר²⁾ צום הויז הריוז, דען אנדריין טאג קומט דער ראש לבד צו גין אונ' גיבט אבי זצ"ל זיין קרן ורבית פר המשכון אונ' זאגט איר העט³⁾ עש פיל צו גינישין גיהאט, אונ' אייער געלט וואול אן גיליגט דאז איר אייער טאכטיר העט פראנצעזיש לאזין לערנן אונ' גיט דאר מיט זיין וועגיש, נון אבי זצ"ל האט דיא שטיף טאכטיר אצלו גיהאט אונ' זיא ניט אנדרשט אליש זיין אייגין קינד פון זיין לייב גיבורין גיהאלטין זיא אך אויז געבין אונ' גאר איין גומין שידוך מיט איר גיטאן האט גיקראגין⁴⁾ מן אוריג⁵⁾ בן ר' קלמן אוריג אביר זיא איזט אין ערשטין קינד גישטארבין ע"ה אונ' איזהו ימי' דער נאך האט מאן זיא ביגזלת אונ' אירי תכריכי' אויז גיצאגין איזט זיא צו הלום גיקומין אונ' עז מגלה גיוועזין האט מאן זיא אויף קובר גיוועזין אונ' זאלכיש ביפונדין זענין דיא ווייבר פלוקש גאנגין אונ' האבין איר אנדרי תכריכי' גיניט וויא זיא זיטצין אונ' ניאין קומט דיא פילציל⁶⁾ אין דער

1) Hast 2) Drohworten 3) habt 4) gekrogen = gekriegt, bekommen 5) Aurich 6) Pulcelle = die Magd s. Grünbaum. Jüdisch-deutsche Chrestomathie p. 175 n. 1.

אונ' דאז זיא זיך אונ' אירי מוטיר ענטליך דא פון ערנערט האבין אונ' זיך היפש אונ' ריינטליך דאר פון אך קליידין קענן, אביר האבין נעכדיך ניט פיל איבריג גיהאט דאז אמי ת"י זיך אופט האט דען גנטצין יום מיט איין שטיק לחם ביהאלפין אונ' אליו פאר ליפ גינומין אונ' איר הבטחה אויף הש"י ב"ה גיהאט וועלכיר זיא עד הנה ניט פאר לאזין אונ' זיא דיא זעלבי הבטחה אך עד היום הזה ביהאלטן ומי יתן איך ג"כ זולכי נטוואר¹⁾ אן מיר נעמין קענט נין המקום ב"ה וב"ש גיבט איינים אידרין מענשין ניט גלייך, נון אבי זצ"ל וויא שונט גידאכט האט צו פארין איאר²⁾ ער אמי ת"י ביקומן איין אשה גיהאט זעלכי רייצא גיהיישן, זאל גאר איין וואקיר מענש אונ' גרושי גברתנית גיוועזין זיין אונ' גרושי חשובי הויזהאלטונג גפירט ענטליך גישטארבין אונ' קיין קינדר עם אבי זצ"ל גילאזין, דיא זעלבי האט צופארין איין איינציני טאכטיר גיהאט אלש אבי זצ"ל עם אשתו ראשונה איין שטיק טאכטיר ביקומין וועלכי קיין גלייכניז גיהאט הן ביופי' ובמעשיה פראנצעזיש אליש איין וואשיר גיקענט וועלכי אבי זצ"ל אך פעם אחת זער צו נוטץ קומין דען אבי זצ"ל האט איין משכון מן ראש גיהאט מן ת"ק ר"ט אלזו קומט הראש לאחר זמן מה מיט נאך ב' ראשים אונ' וויל המשכין ליוזין³⁾, אבי זצ"ל איזט ניקש קשה גיוועזין גואט הינויף אונ' לנגיט המשכון, בתו חורגה שטיט בייא דער קלאף צימיר⁴⁾ אונ' שפילט דרויף כרי ראש דען ראשים הזמן זאל ניט לנג ווארין

1) Natur 2) zuvoran eher = bevor 3) auslösen 4) beim Clavier; Klaffzimmer, offenbar eine deutsche Volksetymologie für clavicymbalum, woraus auch das franz. clavecin entstanden ist; Grimm D. W. V, 899 kennt nur die Form Klaffenzimmer; über den Familiennamen Klaffzimmerer = קלפצימיר s. meine Bemerkung zu S. Hoek, die Familien Prags 319 n. 1.

גילענין, מיין פרוימי גרוש מוטר ע"ה איזט בייא אל דען קראנקין גיוועזין גנגין אונ' גיזעהין דאז קייניר קיין מנגיל גיהאמ האמ, הגם אבי ואמי עש ניט גערין ליידין וואלין האמ זיך דאך ניט וועהרין וואלין לאזין אונ' אלי יום ג' או ד' פעמי' אופים באדים גאנגין בייא דיא קראנקן ענטליך איזט זיא אך קראנק גיווארין אונ' י' יום גילענין דער נאך בשם טוב ובשיבה טובה גישטארבין איזט ע"ד שני' אלט גיוועזין אביר איזט נאך זוא פריש גיוועזין אלש וואן זיא איין בת מן ארבעי' שנה ווער, דאש רידין אונ' דיא ווידויס דוא זיא גיזאגט איזט אין להגיד אונ' דען שבה דען זיא אן אבי זצ"ל האמ געבין אונ' דיא דאנק זאגונג דיא זיא קיגן איהם גיטאן האמ איזט ניט צו בישרייבן אבי ואמי איר אלי שבוע געבן פעם אחת חצי ר"ט פעם אחת ב' שוק¹) דאז זיא זיך זאל וואש פיר²) צו גוט טון אונ' דאר פיר קאפין וואש זיא וויל אך איזט אבי זצ"ל אין קיין יריד³) גירייזט אודיר ווידר הייס קומין האמ איר כל פעם וואש מיט גיבראכט דאז זעלביג האמ זיא ע"ה אליש צוזאמין גישפארט אונ' אויף קטנים משכנות פארליניט⁴), דאר זיא נון האמ שטער- בין זאלין האמ זיא לאבי ע"ה גיזאגט מיין זון איך גיא איצונדיר דען וועג פון אלי מענשיק, איך בין זוא לנג אין אייעיר הווי גיוועזין אונ' העט מיך גיהאלטין אלש ווען איך אייאיר לייפליכי מוטר וועהר גיוועזין, ניט דאז אליינט דאז איר מיר העט דאז בעשמי עסין אונ' טרינקן גיגעבין אונ' מיך בכבוד-גיקלייט איר העט מיר נאך געלט דער צו גיגעבין, וואו האב איך מיט דען געלט גיטאן דאז האב איך מיר צו זאמין גיהיגט⁵) אונ' גישפארט דאז איך ניט דאר פון גינומין אונ' אליש זוא נאך גיראד אויף קלייני משכנות פאר לענט דאז איך און גיפער איין ר' ר"ט ווער בייא אזמין⁶) האבין, נון וועהם זולמי

1) Schock Heller 2) dafür 3) Messe 4) verlehnt = ver-
liehen 5) gehegt = gehalten 6) beisammen.

שטויב צו גין אונ' זאגט אומיש גאמיש ווילין איילט אייך מיט אייער ניאין זעכט איר ניט דאז מת צווישן אייך זיצט אביר דיא ווייבר האבין ניקש גיזעהין, וויא זיא פערטיג זיין גיוועזין, האבין זיא דעם מת זייני תכריכים געבין זוא איזט זיא אך איר לעביש טאג ניט ווידר קומין אונ' אין איר רוא גיבליבן, נון וויא איך שונט גידאכט וויא אבי זצ"ל אמי גינומין אונ' קצת מה וויא עש אין גנגין האט זוא בלדי אבי זצ"ל עם אמי תי' האט התנה גיהט האט ער תכף מיין גרויש מוטר מטה ע"ה צו זיך גינומין אונ' איבר זיין טיש גיזעצט אונ' כל ימי חייה זיא בייא זיך גיהאלטין אונ' איר כל הכבוד שבעולם אן גיטאן אליש ווען עש זיין אייגני מוטר וועהר גיוועזין, דאז בעט העמדיר¹⁾ דאז מיין גרויז מוטר נעביך אן מיין מוטר געבין האט דאז זעלביג האט איר מיין מוטר אליש ווידר געבין אונ' אליש מיט ווישן שאפט פון מיין פאטיר ע"ה לקצר זיא איזט זוא וואול גיהאלטין ווארין אליש ווען זיא אין איר אייגין בית וועהר גיוועזין הש"י זאל דען זכות אן אונש אונ' אונזרי קינדיר גנישין לאוין, איזט יותר אלש טו"ב שנים בייא איהם גיוועזין אין אלן כבוד, לאחר זה איזט ער גיוועזין אלז דיא ווילנר²⁾ זענן אויז פולין גילאפין אונ' פיל להמבורג קומין אונ' איין אן שטעקינדיגי קרענק אן זיך גיהאט אונ' צור זעלבי צייט האט מאן קיין הקדש אודיר זונשטין הייזיר גיהאט דאר מאן האט קראנקי לייט קענין איין ליגין אלזו האבין מיר וואול י' קרנקי לייט אויף אונזיר באדים³⁾ גיהאט ליגן דיא אבי זצ"ל אלי האט לאזין אויז האלטין קצת מהם זענין גיוונד גיווארן קצת מהם זענין גישטארבין, איך ואחותי עלקלי תי' זענין אך באותו פעם אין דער קרענק

1) Das Bett Hemden = die Anzahl 2) Wilnaer s. Kaufmann, die letzte Vertreibung der Juden aus Wien p. 62 n. 5 3) Bodem = Boden.

גנטצין הערטצין אויף המקו' ב"ה פאר לאזט דען ווערט דער העכשטי ניט פאר לאזין בטחו בי"י והי' ה' טבטחו גילובט זיין ער אימיר אונ' איביג, דיזש איזט גאר איין שין מעשה און איין טרושט פאר אלי ביטריפט ביזורגטי הערטציר דאז מאן זיך ניאמאליש זאלי מייאש זיין פון דער הילף מן המקום ב"ה גלייך דיזין חסיד אך גישעהין איזט, אויב שוין ארמוט ווידר ווילין אונ' פילירלייא צרות אויף אים זענין קומין זא האט ער דאך אליש מיט גידולט אן גינומין אונ' פון זיינים גאט ניט גוויכין וועלכיר אים אך זא גינעדיגליך בייא גישמאנדין אונ' גיהאלפין וויא איר פולגיניש¹⁾ לייאין ווערט, עש וואר איין מאלט איין חסיד אונ' דער זעלבי האט צווייא קלייני זין²⁾ אונ' איין פרומיש ווייב ער האט אך עטוואז געלט דאר פון ער צעריט, אביר ער וואוזט קיין מר"מ צו טרייבין ניקש אנדורשט אליש צו לערנין אונ' דער חסיד וואלט זיך דאך אליז מיט גיוואלט גערין ארנערין כדי דאז ער זיין ווייב אונ' קינדיר זונדיר דער לייטין גיפט אונ' גאב ארנערין קינט, אביר דאז גליק וואלטי אים ניט וואול אונ' ער וואר זיך נעביך איין שולדיגין³⁾ דאז ער דיא לייט ניט ביצאלין קונט אונ' האט אך קיינים דער פאר איהם וואלט ערוב זיין אונ' דיא לייט דיא ער שולדיג וואר דיא פאר קלאגטין אין פאר דען ריכטיר, אלזו שפראך דער ריכטיר דען פסק אויז דאר ווייל ער ניט ביצאלין קונט אונ' קיין ערוב אך ניט זא זאלטי מאן איהם תפוס ליגין וועלכיש אך גישאך, נון [זיין]⁴⁾ פרום ווייב ווייניט איין גרושי ווייננג אונ' זא וואשט זיך ניט מיט אירי צווייא קלייני קינדיר צו ארנערין ובפרט דאז איר ארימיר מאן אך תפוס זאס דאש דאר זא נעביך אך מוזט פיר זורגין, אליש זא נון אין אירין יאמירין אונ' [וויינין]⁴⁾ וואר קאם צו איר איין

1) folgendes 2) Söhne 3) hatte sich eingeschuldigt; vgl. noch bei Lessing: ich war vermuthen 4) nach F.

דיווש בליכר גיהערין אלש מיין ליבר איידים, דען עש איזט
 אליש פון דען זיינגין, אביר ווען מיין ליבר איידים וואלטי דאר
 אויף מוחל זיין, אונ' עש מיין צווייא ארמי עניקליך דען יתומים
 פון בני ר' מרדכי לאזין איך שטעל עש אין זיין בליבן וויא ער
 וויל אונ' דארבייא האט מוזין ר' יודה אונ' ר' אנשיל אונ' אל
 איר קינדר אונ' איידימיר זיין אלזו האט איר אבי זצ"ל
 גיענטפרט, מיין ליבה שוויגער אונ' מוטיר איך ביט איך זייט
 גירושט¹⁾ גאט ווערט געבן דאז איר נאך לאנג ביא אונש
 בלייבן ווערט אונ' דאז איר דאז געלט מויכט זעלברט אויז
 טיילין אן וועס איר וואלט איך בין עז איך פון הערשצין מוחל
 אונ' [ווען]²⁾ הש"י ב"ה ווידר אויף העלפט זוא וויל איך איך נאך
 מאה ר"ט דאר צו שענקן כדי איר מער רווח' פון קריגן
 קענט אונ' דען מיט מכין קענט וואש איך ביליביט, אליש
 נון מיין גרויש מוטיר דיווש מאבי ז"ל גיהערט איזט זיא
 נעביך פול שמחה גיוועזין אונ' אין אונ' אמי ת"י אונ' זיין
 קינדיר אן גיפאנגן מיט אלי ברכות שבעולם צו בענשין אונ'
 פאר אלי לייט מספר בשבחה גיוועזין אונ' דען אנדרין טאג
 רוהיג אונ' זאניפט איין גישלאפין אונ' מיט גרושין כבוד צו
 קבורה קומין אלש וויא זיא אך וואול ווערט איזט גיוועזין
 איר זכות זולין מיר אונ' אונזרי קינדר ורע זרעינו גיניסן
 ווידר צו קומין פון אבי זצ"ל דאש ער אחותי הענדלה ע"ה
 האט חתנה גימאכט האב זולכיש בקצרה גידאכט כי מה לי
 להאריך ניר גישריבן לקצת וויא אמי ת"י נעביך זוא איין
 פאר לאזין י(ות)[תי]ם גיוועזין אונ' איר הבטחה אויף הש"י ב"ה
 גיהאט דער איר זו הערליך אונ' רייכליך גיהאלפין וויא
 פולגינדי מעשה אויז ווייזט אויב עש שונט איר קינדר איינין
 ניט זוא וואול אליש דען אנדרין גיט עש דאך דען טיינשטין
 ת"ל וואול אונ' האבין איר ברויט דארום ווער זיך מיט

1) ruhig 2) nach F.

הוילין וויל¹) אונז אונז אונזיר קינדיר קיין ברויט ברענגן איך וויל גיהן אונז זעהן וואז מיר גאט ווערט בישערין צו ערביטן דאז איך וואז פאר דינן אונז דרך מיט דען קינדר קן מתייה זיין, זוא זאגט דער חסיד נון גיא הין מיין ליפ ווייב גאט וויל אין אונזיר הילף זיין אלזו איזט זיא היים גאנגן בייא איר קינדר שלאפן, צו מארגניש איזט זיא גאר פריא אויף גישטאנדין וויל²) איר קינדיר נאך שליפן אונז זיא גינג אין דער שטאט אין דיא הייזיר אונז בעטיט מאן זאל איר צו וועשן געבין אונז דיא שטאט לייט ארבארטיטין זיך איבר איר אונז גאבין איר צו וועשן אונז זיא וואר אין וועשירין געביך, דיא שטאט וואר אן בארטין דאז מעהריש אונז זיא גינג אלי טאג הרויז מיט איר צווייא קינדיר אן מער אונז זיא וועשט דאר אונז שפרייטיט דיא וועש אויף דען גראז צו טריקנין³), נון וואר עז איין מאלט דאז זיא זוא וועשיט זו פאריט איין שיף פאר בייא אונז דער שיף מאן פאריט אויף איר צו אס לאנד. אונז ער זאך דיא פרויא אן דאז זיא זוא היפש וואר אונז ער פאר וואונדירט זיך איבר דיא שונהייט, זוא שפריכט דיא פרויא מיין הער וואז וואונדירט איר אייך איבר מיר אלזו זער זוא ענפירט דער שיפיר איר מיין ליבי פרא איך ארבאריס מיך זער איבר אייך, זאגט מיר וואז גיבט מאן אייך פון איין העמיט צו וועשין זוא זאגט דיא פרויא הער מאן גיבט מיר פון איין מאניש העמיט⁴) צווייא גראשין צו וועשין, דאן איך מוז עש זויבר וועשין זוא זאגט דער שיף מאן מיין ליבי פרויא איך וואלט אייך גערין פיר גראשין געבין זו איר מיר מיין העמיט היפש זויבר וועשין וואלט דא שפריכט זיא הער גאר גערין וויל איך עז וועשין, אונז זיא נאס דאז העמיט אונז וועשמי עש גאר זויבר אונז שפרייטיט עז אויף דען גראז צו טריקנין אונז דער שיף מאן ווארטיט אלדאר אויף זיין

1) wird 2) während 3) trocknen 4) Manneshemd.

אלטיר מאן אונ' פראגט זיא ווארום זיא זוא ווייניטי אונ' זיא זאך דאז עש זוא איין היפשיר ערבארער אלטיר מאן וואר דא ארצילטי זיא אים אל אירי נוט דאר זאגט דער אלטיר מאן הער אויף צו וויינין דען גאט ווערט דיר ווידר העלפין דאר ווייל דיין מאן דיא תורה לערניט זוא ווערט גאט דייןר ניט פאר געסין דען גאט לאשט קיין תלמיד חכם פאר פאלין העלפט ער אים ניט אין דער יוגנט זוא העלפט ער איהם אין דיא עלטיר אונ' איך ווייז דאז דוא דיך פיל גיניטין ווערשט אונ' ווערין דיר אונ' דיין מאן אונ' דיני קינדר פיל ווינט אונטיר אנין גין אביר גאט ווערט אייך אליש צו גוטין טון ווען איר גידולד טראגין ווערט אונ' ער טרישט זיא נאך מעהר אונ' גאב איר איין ראט דאז זיא איין וועשרין¹⁾ זולט ווערין אונ' דיא לייט אים לון אירי העמדיר וועשין זוא ווערשטו דיך מיט דיין מאן אונ' קינדר ארנערין קענן ווען רוא דיך נור ניט שעשטט איין אידרין אן צו מויטן²⁾ דאז מאן דיר וואז צו וועשין גיבט, נון דיא פרא לאזיט זיך טריסטין פון דען אלטין מאן אונ' זיא דנקיט אים זער פריינטליך אונ' זאגט זיא וואלט אים פאלגין נון דער אלטי מאן גינג זייניש וועגש, אונ' זיא זאך אים ניט מער, אונ' זיא גינג אין איר הויז אונ' מאכט דען מאן עטוואז עסין אויף דער נכט, אונ' זיא טרישטיט אירן מאן ער זאלטי זיך דאך ניט און גידולדיג ווערין אונ' נור בייא זיין לערנין בלייבין זיא וואלטי ערביטין³⁾ טאג אונ' נכט דאש זיא אין אונ' אירי קינדרכיר ארנערט, דא הויב דער חסיד ערשט אן ביטירליך צו וויינין אונ' זיין פרוים ווייב מיט אים דאז עש וואול גאט אין הימיל מוכט ארבארמן אביר דיא קלויגי פרומי פרא ארמאנטי⁴⁾ זיך אס ערשטין ווידר אונ' שפראך מיין ליבר מאן דאז שרייאן אונ'

1) Wäscherin 2) anmuthen = angehen 3) arbeiten

4) ermannte.

אליש דיא חיות רעות דיא זעלבי זאכין לישין אים שמיין אונ' לאפטיין דיא בהמות נאך אונ' ער אנטלף אונ' קאם צו איינים שלאס דאז בייא איין וואשיר וואר דא הירומט פיל שיפין ווארין אונ' ער קאם אין דאז שלאס אונ' מאן זעצטי אין אויף איין שטויל דער מלוכה אונ' ערפרייאט זיך מיט זייני שיף לייט זער זער, אונ' נון ער אנטוואכט פון זיין שלאף אונ' בידענקיט דען טרוים אונ' זאגט צו זיך זעלבירט דער טרוים ווייסט אויז דאז נון ווערט פאר בייא זיין מיין אילינד אונ' גאט ווערט מיר ווידר העלפין אונ' ער ווערט מיר דורך שיף לייט ווידר ארפרייאין ווייל איך דורך שיף לייט בין ווארדין בילידיגט נון אין דער זעלביגי צייט וואר דער קניג אין דיא שטאט גישמארבין, אונ' דיא לאנדש לייט זעצטיין זיין זון צו איינין קניג אין דער שטאט אן זיין פאטיר שטעל, אונ' דער יונגי קניג מאכט דיא שטאט פרייא פון מס אויף דרייא יאר דאר מיט דאז ער זיך איין גוטין נאמין ביקעם אונטר זיינין פאלק אונ' ער מאכט אך לאז אלי גיפאנגני לייט אין דער שטאט, אונ' ער וואר אך לאז גימאכט דער גוטי ת"ח מיט זייני צווייא זין אונ' ער גינג אויף דען מארק הין אונ' הער אונ' וואושט ניט איין טפעניג צו פאר דינין דען קינדרין ברויט צו קאפין אונ' ער היבט אויף זיין אגין אונ' זאך איין שיף שטיהן, דאז עש וואלט פארין נאך אושטיניא¹), זוא זאגט ער צו זייני צווייא קינדיר קומט נון ווייל אייער מוטיר פון דען שיף לייטין איזט הין וועק גיפירט ווארדין זוא וואלין מיר אך אין שיף גיהן פיל לייכט מויכטיין מיר אייער מוטיר ארקענין אונ' מויכט אונש גאט ווידר צו אנגדיר העלפין אונ' ער גינג צום שיפיר אונ' בעטיט אים ער זאל אים מיט זיין צווייא קינדיר אין זיין שיף מיט נעמין דאר ווייל ער זוא ארים איזט דאס ער ניט האט איין ביסי

1) Ostindien.

העמיט אונ' ער זאך איר צו וועשן אונ' זיא טריקניט דאז
 העמיט אונ' ליגט עז גאר היפש צו דער שיפיר קאנטי מיט
 זיין שיף ניט אן בארטין פאהרין אונ' ער הילטי דאז שיף
 איין איל¹⁾ ווייט פון בארטין אונ' ער ווארף איר דיא פיר
 גראשין אין איין פאפיר איין גוויקלט אניבר אונ' זיא נאם זיא
 אונ' ער שפראך לנגיט מיר מיין העמיט היא הער אונ' זיא
 בראכט עז אונ' לאנגיט אים דאז העמיד אין דאז שיף אונ'
 ער טאפיט זיא אן איר הנט אונ' צאך זיא אין איין צויק אין
 זיין שיף אניין אונ' פארטי שטראק²⁾ פורט אונ' זיא שרייא איין
 גרושי שרייאונג פון אינין דאז שיף אונ' דיא צווייא קלייני
 קינדר פון הויז³⁾, עז וואלטי אביר אליז ניקש העלפין אונ' זיא
 וואר שוינט ווייט אין מער אונ' מאן קונט זיא ניט מער
 הערין שרייאין, נון וויא דיא צווייא קינדר ניקש מעהר הוריטין
 אודיר זאכין⁴⁾ פון אירי מוטיר זוא ליפטין זיא צו אירין פאטיר
 אין גיפענקנים אונ' זיא ווייניטין ביטירליך אונ' זאגטין אים
 אלי גשיכטינים פון אירי מוטיר נון אליש איר פאטיר העריט
 דיא ריד דיא דאזיגן אונ' ער היבט אויף זיין שטים אונ' ער
 וויינט איין ווייננג איין גרושי אונ' ער שריא אונ' שפראך
 גאט מיין גאט ווארום פאר לאזטו מיך אין זאלכין אילינד
 אונ' איך האבי יוא איצונדירט קיינן מער אויף ערדין דער
 מיך ארנערין ווערט אין מיין גיפענקנים אין זאלכין גרוישן
 וויינין אונ' יאמיר איזט ער איין גישלאפין דא טרוימט איהם
 איין טרוים וויא דאר וואר איין גרויש וויסטנייא אונ' דיא
 וויסטנייא וואור פויל מיט ווילדי טירין אונ' זיא שטונדין
 איבר אים אונ' וואלטין איהם צו רייסקן אונ' זיין פלייש וואלטין
 זיא עסין אונ' ער וואר ציטירין פאר פורכט אונ' אנגשט אונ'
 ער זיכט אום הין אונ' הער אין זיין אילינט אונ' ער זאך
 וויא דא קומין איין גרושי הירט מיט שאף אונ' רינדיר אונ'

1) Elle 2) stracks 3) - von aussen 4) sahen.

בלדי קיין אטום אין אים אונ' זיא זאך עש דאז קיניגש
טאכטיר אונ' זיא ווייזט אים דאז ער זיך ניקש פערכטין זולט
אונ' זיא גינג צו דען קיניג אירן פאטיר אונ' באט אין גאר
זער דאז ער דען מענשין זולט לעבין לאזין, דען זיא וואלט
אין נעמין פאר איין מאן, אלזו פאלגט ער איר אונ' לים אין
לעבין אונ' דער ת"ח מויזט זיך בייא דער נאכט בייא איר
ליגין אונ' ער וואר נון איר מאן אונ' זיא וואר זיין ווייב, וויא
וואול ער אופט מאליש אין זיך זעלבשט אן זיין היפש פרום
ווייב גידאכט דאז זיא אילינד גלייך¹⁾ פון אים קומן איזט זיא
וואר אליש דאך ניט צו ענקרין אונ' נאם אליש מיט גידולד
אן אונ' האט דיא האפינונג נאך אליש דאז אים השי' צו
זיינן פרוימן ווייב אונ' ליבי קינדר העלפין ווערט, אליש ער
נון צייט לנג מיט איר גיהויזט דא ווארד זיא פון אים טראגין²⁾
און גיוואג³⁾ איין קנעבלין איין ווילדיש, נון ער הימט פון טאג
צו טאג דאז פיך אין דער וויסטיניא אונ' ער וואר בייא אינן
שונט צווייא יאר או' ער מוזט מיט זיא עסין דאז פלייש
פון דען ווילדין מוילאיזלין אונ' טירין אונ' ער לאג אין דיא
ליכר אין דען גיבערגין מיט זיין ווילדיש ווייב ער אונ' דאז
ווייב ווארין גנץ מיט הארין ביוואקסן אונ' ער זיכט איין
ווילדין מאן גלייך נון שטונד ער איין מאלט אין דער מדבר
אויף איין קלייניש בערגליין ניט ווייט פון דאז מער, אונ'
בידענקט זיך אן אל דאז לייט דאז אים זיין טאג צו הנדין
קומין זייא אונ' וויא ער פאר לארין האט זיין קלוג פרום
ווייב אונ' קינדר אונ' דאז נאך דאז אליר שווערישטי איזט
דאז ער זיין איביגע יארן זאל פאר שלייסין⁴⁾ אונטר און פאר
שמענדיגי ווילדי טירן אונ' דאז זיא דאך ענטלך מיט דער
צייט ווען זיא זינר ווערין מיאד⁵⁾ זיין, זיין פלייש ווערין עסין

1) elendgleich = elendiglich 2) schwanger 3) gebar s.
Grünbaum a. a. O. p. 116 4) verbringen 5) müde.

ברויט צו קאפין, אונ' ער ערצילט דעם שיפיר אליש וויא עש
אים גנגן האט, אונ' ער ארבארימט זיך איבר אין דער שיפיר,
אונ' ער נאם אין מיט זיין צווייא קינדיר אין זיין שיף אונ'
ער גאב זיא צו עסין אונ' צו טרינקן נאך איר בליבין, אונ'
עש וואר אלז זיא קאמין טיטין אין דאז ים, זוא לים גאט איין
גרוישן שטורים ווינט וויאין אונ' ער צו שמעטירט דאז שיף
אונ' זיא דארזויפן אלי דיא אין דאז שיף ווארין, זונדרין דער
תלמיד חכם אונ' זייני צווייא קינדיר אונ' דער שיפיר דער
זיא גישפייזט האט אין דען שיף דיא ווארין ניט ערטרונקין,
דען זיא ביגרייפן איין ברעט פון שיף איין אידריר אונ' הילטין
זיך דראן אונ' דיא צווייא קינדיר הילטין זיך אן מיט אננדריר
אן איין ברעט פום שיף, אונ' דאז מער ווארפיט זיא אויז אין
אנדרי לענדיר, אונ' דער תלמיד חכם וואר אויז גיווארפן
אין איין גרושי וויסטנייא אין איין אורט וואור זיך דארטין
דיא ווילדי לייט אויף האלטין אונ' דאז קיניגש טאכטיר פון
דיא ווילדין ארזאך¹) אין, דען זיא ווידיט דיא שאף אונ'
רינדיר אין דער וויסטנייא אונ' זיא וואר גאנץ נאקיט מיט
האר פאר וואקסין אונ' אום גיגערט²) מיט פייגין בלעטיר צו
בידעקן איר שנד, אונ' זיא גינג צו איהם אונ' בוויזט איהם
ליפשאפט אליש זאלט ער זיא נעמין פאר איין ווייב, אונ'
אויז גרוישר פורכט וויזט ער איר אך ליפשאפט אונ' איר
צו פאר שטיהן גאב דאז ער זיא נעמין וואלט אונ' עש
ארזאכין עש דיא אנדרי ווילדי לייט אונ' זיא טפייפטיין³) דאר
קומין דיא ווילדי לייט יונגי אונ' אלטי צו שפרינגן אויז דיא
לעכיר וואור זיא אירי וואוננג האבין אין דאז גיבערג, אונ'
זיא לופטין אלי אויף אים, זיין בלויט צו טרינקן אונ' זיין
פלייש צו עסין אונ' איר קיניג וואר אך דאר ביא אונ' דער
תלמיד חכם ארשראק איין גרושי ערשרעקניש, אונ' עש וואר

1) ersah 2) umgürtet 3) piffen.

בארטין דאז מער אונ' ער היבט אויף זיין אנגן דא זאך ער וויא איין שיף מיט לייט אין דאז ים גיאט, זוא שרייאט ער אויף זיא מיט גרוישר שטים זיא זולטן דאך היא הער פארין אונ' אין מיטנעמן, דען ער ווער אך איין מענש וויא זיא, אונ' זיא העריטין זיין שטים אונ' דאז ער רידט וויא דיא לייט רידן, זוא פארין זיא אויף אים צו אונ' ער ערצילט זיא וויא עש אים גנגן איזט, אונ' זיא נעמיטין אין גישווינד אין דאז שיף מיט זיין קאשטין אליש ער נון אין דאז שיף וואר אונ' זיא העריט זיין ווילדיש ווייב זיין גישרייא אונ' זיא קענט זיין קול, זוא קענטי זיא זיין קול אונ' האט דאז ווילדי קינד אויף אירי הענד אונ' זיא לופט גאר שנעל צו אים, אונ' זיא ארוואך אים אין דאז שיף אונ' זיא רופט אויף אים, ער זולטי זיא דאך אך מיט נעמן אביר ער שפאטיט אויז איר אונ' זאגט וואז האבי איך מיט דיא ווילדי טיר צו שיקן איך האבי שוין איין בעשיר ווייב אלז דוא בישט אונ' ער רידיט דיא ווארטין נאך פיל מער צו איר אליש דיא דאזיגן ווארטין, וויא זיא זוא העריט זיין ווארטין דאז ער ניט מער צו איר קאמין וואלט, אונ' עז גרימט אין איר דער צארן אונ' זיא נאם דאז ווילדי קנעבליין בייא דיא פיס אונ' צו רייסט עש אין דיא העלפט אונ' ווערפט אים דיא העלפט אין דאז שיף אננין אונ' דיא אנדרי העלפט פרעסט זיא אננין אין רוגו אונ' לויפט דאר פון אונ' דער ת"ה פארט¹⁾ מיט זיין לייט דאר פון, נון ער קאם אין איין לנד דאר וואר איין אינזיל אים מער אונ' זיא שטיגן ארויש, אונ' ער נאם דען קאשטין אונ' מאכט אין אויף אונ' זיא וואר פויל מיט גאלד אונ' אבני טובות דיא קיין שאטץ האבין²⁾, אונ' ער גאב דען שיף מאן זיין לויק³⁾ מיט פריידן אונ' ער לים זיך דען קאשטין טראגן אין דיא הערברג אונ' ער לאג בייא דער נאכט אויף זיין שטרייא, אונ' דענקיט

1) fährt 2) die unschätzbar sind 4) Lohn.

אונ' זיין גיבויין צו ברעכין אונ' ער ווערט ניט בייא אנדר גומי יהודים ביגראבין ווערדין אונ' אליש איינעם פרוימן יהודי גבירט אלזו איזט דאך ניקש בעשירש¹⁾ אלזו דאז איך איין צו לאף²⁾ נעם פון דען בערגליין דאר איך אויף שטיא אונ' לאף ביז אין דאז ים אונ' ארטערענק מיך אלש וויא מיין צווייא ליבי קינדר אך ארטרונקין זיין ווארין, דען ער וואשט ניט דאז זיא דאז ים העט ארויז גיווארפין זוא ווערט ער צו אינין קומין אונ' ווערט זיך פרייאין מיט אינין אן עה"ב, אלזו ביקענד ער זייני זינד פאר גאט מיט הייסי ביטרי טרענין אלזו ער נון זייני ווידויס אויז האט, זוא פאנגט ער אן צו לאפין אויף דאז ים צו, אין ווילין זיך צו ערטערענקין, אלזא קאם איין שטים צו אים [דאס רופט אין בייא זיין נאמין אונד זאגט צו אים]³⁾ דוא פאר צווייפילטיר מענש ווארום ווילשט פר צווייפלין אונ' דיין נשמה צו פאר דערביין, זוא גיא מאן⁴⁾ ווידר צורוק אויף דאז בערגליין דאר דוא בישט אויף גישטאנדין אונ' גראב דאר אויף זוא ווערשטו דארין פינדין איין קשטין מיט געלט אונ' אבנים טובות איין רייכטום איין גרוישי זער זער אונ' צייך⁵⁾ דען קאשטין ביז צו בארטין אן דאז מער אונ' בלייב שטין איין ווייל, זוא ווערט קומין איין שוף מיט מענשין דיינש גלייכין צו פארין נאך אנטיוכא⁶⁾ זא שרייא אויף אינין דאש זיא דיך זולין מיט נעמין אונ' דיך מיט דען קאשטין מציל זיין אין איר שוף זוא ווערשטו ענטליך איין קיניג ווערין, אונ' ווערט דיר וואול גין אונ' דוא ווערשט נון זעהן דאז ענד פון דיין ליידין, אונ' פאנג זיך נון אן דייני פריידין, אליש דער תלמיד חכם זולכיש גיהערט האט איזט ער צורוק אויף דען בערגליין גנגין אונ' אן פנגין צו גראבין וויא אים דאז שטים ביפוהלין האט אלזו גיפאנד ער דען קאשטין מיט גאלד אונ' אבנים טובות אונ' ער שלעפיט⁷⁾ דען קאשטין ביז אן

1) Besseres 2) Zulauf 3) nach F. 4) einmal 5) ziehe
6) Antiochien 7) schleppt.

דער מאן זולטי אים פאסירן לאזן, עש וואלט אביר ניקש העלפין, ער מוזט דארט בלייבן אונ' מיט אים שפיזן, אלזו פראגט ער אים פון וואנן ער איזט, אויב ער אך ווייב אונ' קינדר האט אלזו זאגט אים דער שיף מאן פון וואנן ער אייט אונ' ער האט צווייא ווייבר דיא אייני איזט צו הויז מיט דער זעלביג העט ער דרייא קינדר דיא האלטי איך פאר איין הויז ווירטיק, דיא אנדריי אביר איזט גאר צארט טויג ניט צו דער הויז ערביט אביר זיא איזט גאר פאר שטענדיג ווא פיר איך זיא אלי צייט מיט מיר אכט צו האבן אויף דאז שיף אונ' זיא נעמט פון לייטן מיין געלט איין אונ' שרייבט עש אויף אונ' פאר ווארט מיר אל מיין זאכן, אונ' איך האב זיא אל מיין טאג ניט בישלאפן, דא פרעגט דער ת"ח מיין ליבר שיפיר זאגט מיר דאך ווארום איר זיא ניט בישלאפן העט, זוא ענפירט אים דער שיפיר דיא פרא האט צו פארין¹⁾ איין מאן גיהאט וועלכיר גאר זער פאר שטענדיג איזט גיוועזן אונ' זיא האט פון אים גילערנט איין רעטונש זוא ווער דאז רעטיניש טרעפט דער איזט מיין מאן גלייך אין פאר שטאנט זוא לאזי איך אין בייא מיר שלאפן וואור אביר ניט, לאז איך מיך ארשלאגן איאיר דען איך איינים לים בייא מיר שלאפן אודיר ברעכט מיך זעלבשט אומש לעבין, דען עש איזט ניט ביליך דאז דער פויאר פלעגיל אויף דאז קיניגש פפערט זאל רייטיק, זוא שפריכט דער ת"ח ליבר שיפיר איך ביט אייך ארציליט מיר וואש דאז רעטנוש²⁾ איזט, זוא זאגט דער שיפיר דיא פרא גיבט פאר וויא איין פויגיל וואר פליגן פון הימל ביז אויף דער ערדין אהן פליגיל אונ' זעצט זיך אויף איין קלייניש ביימליין גאר היפש אונ' גאר פיין, ער ווענדיט אונ' קעריט דאז ביימליין הין אונ' הער, מאן זיכט דען פוגיל נימר מער, ער קרעפטיגט דאז ביימליין ביז עש

1) vorher 2) Räthniss = Räthsel.

ווען איך דיא אינויל פון דען מלך קענטי קאפין זוא וואלטי
 איך איין שלאס אונ' איין שטאט דאר הער בוואן, זוא העטי
 איך מיין אין קומניש¹⁾ אונ' דורפט מיך ניט צו פירכטן דו
 מיר מיין געלט גיגנבט וואורד, אונ' עש וואר צו מארגניש
 פריא זא גינג ער צו דען מלך אונ' ער קופט אים אפ דיא
 אינויל אין דאז מער וועלכי עטליכי מייל לנג וואר אונ' ער
 בוואט זיך דאר איין שלאס אונ' איין שטאט, אונ' ווערט
 ענטליך איין גנץ לנד אויף דער אינויל גיבוואט, אונ' דיא
 לייט אויף דער אינויל נעמין אין פאר זיין פערשטין אן אונ'
 עש וואר אליש ער קיניגש, זו גיראכט ער אן זיין ווייב אונ'
 קינדר דאז ער זיא זוא יעמירליך פאר לארין האט, אלזו קאם
 אים אין זין, ווייל זיין ווייב דורך איין שיפיר הין וועג גינומין
 ווארין איז, אונ' ווייל נון אלי דיא שיף לייט פאר מיין שלאס
 דאז איך היר גיבוואט האבי פאר ביא מוזין פארין, זוא וויל איך
 אין מיינין לנד לאזין אויז רופין, דאז קיין שיף זאל פאר ביא
 פאהרין, זונדירן זאל זיך ערשט ביא מיר אן מעלדין ביא פאר
 לושט זיין גנץ שיף אונ' גוט אונ' ער טעט אלזו אונ' עש גישאך
 אלזו, אונ' זיא מעלדיטן זיך אלי שיף לייט ביא אים אן אונ'
 שפייזטן מיט אים, נון עש וואר איין צייט לנג אונ' ער קאנט
 פון זיין ווייב אונ' קינדר ניקש ארפאהרין אונ' עש וואר איין
 טאלט אן פסת אונ' דער תיה זיצט אונ' עסט צו מיטאג
 אונ' וואר גאר לושטיג, דא קאם זיין קנעכט אונ' מעלדיט
 אים אן וואקרין רייכין שיף הערין, אונ' ער לים ביטין מאן
 זולטי אים ניט לנג אויף האלטיין, זוא זאגט דער תיה היינט
 איזט יום טוב איך דערף אים ניט פראגין וואז ער פירט ער
 מוז ווארטין ביז נאך ייט ער זאל ארויף קומין אונ' זאל מיט
 מיר שפייזן אונ' ער זענדיט נאך אים, אונ' דאז ער קאם
 אמפינג ער אים אונ' לוי אים זיטצין, אביר דער שיפיר ביטיט

1) Einkommniss = Einkommen.

אליש וויא אייני דיא פאר איין קיניג גין זאל, נון זיא קאם
 אין דאז שלאם אונ' מאן זאגט זיא בייא דען קיניג אן, אלזו
 שפריכט ער מאן זאל זיא אריין לאזן אלזו וואר זיא אניין
 גפירט אונ' מאן גאב איר איין שטויל דרויף צו זיטצן אן
 טיש נעבן דען שיפיר אונ' דער ת"ח אמפנגט זיא, אונ' ער
 צווייפילט עטוואז אן איר אן גזיכט אונ' ארקענט זיא ניט רעכט,
 אונ' זיא ארקענט אין גאר ניט דען עש ווערין שונט פיל
 יארין דאז זיא פון אזאמין ווארין אונ' זענין גנץ פאר ענדירט
 גיווארין אן איר אן גזיכט, אונ' קליידונג, אונ' דער ת"ח שוויג
 שטיל אונ' זיא אסין אונ' טרינקן אונ' ווארין לושטיג, אביר
 דער ת"ח קאנט ניט לושטיג זיין, אונ' ער זאס אליש איינר
 דער דא זיצט אין גרושי גידאנקן דא שפריכט דער שיפיר
 צו דען ת"ח מיין הער ווארום זייט איר ניט לושטיג אונ'
 זיצט זיא אין שווארי גידאנקן, איזט אייך לייט דאז מיר זוא
 לנג עסין אונ' טרינקן, זוא וואלן מיר אויף הערין אונ' אונז
 בידאנקן אונ' אונזרין וועג ווייטיר נעמין, זוא שפריכט דער
 ת"ח ניין איר זייט מיין ליבי געשט אונ' איך בין נור ביטראכט
 וועגן דאז רעטיניז, איך מויכט עש פאן דער פרויאן זעלבשט
 גערין הערין, אונ' ער גבוטי דער שיף מאן אן זיינר פרויא
 דאז זיא דאז רעטיניז זולט זעלבשטין דען פירשטין פאר צילין,
 אונ' זיא ארצילט אים דאז רעטיניז וויא אויבן גידאכט, אונ'
 ער זאגט צו איר פון וועס האבט איר דאז רעטיניז, זיא
 שפריכט הער איך האבי איין פרומין מאן גיהאט איין גרוישן
 יידישן ראבינר אונ' ערצילט מיר אלי צייט זולכי אלטי
 גשיכטיניז אונ' רעטיניז אונ' פון דיזין רעטיניז ווייס קין מענש
 דאר פון וואז דיא בישידניס¹⁾ איזט, זוא אנטווארט דער ת"ח
 אונ' ווען אייך נון איינר דען בישיד זאגן מויכט וואלט
 איר דיא ווארהייט ביקענין, זיא אנטווארטיט אים מיין ליבר

1) Lösung.

טוט בליאין דיא שענשטין בלוימן, עש ציאט אן זיך אלי קרעפטין דיא עז נור קאן ביקומין, אום פאר זונין¹⁾ דעריט²⁾ דאז בומליין אונ' ווערט גנץ פאר גיפט דער פוגיל פליגט פון אים אין דיא לופט, היבט אן צו זינגן אונ' צו ברומין שרייאט אייא דוא ביטרפטיש בומליין ווער האט דיר דיין קרעפטין גינומין, דאר דוא זיא גערן גיהאט העשט, קנשטו זיא ניט ביקומן נון האשטו זיא ביקומן דורך מיך, זוא פאר דערישטו³⁾ וואש הילפט עש דרך, נון מיין קינג דאז איזט איר רעטיניש וועלכיש מיר ניט מיגליך איזט צו טרעפן, אונד אליש דער ת"ח העריט דאז דעטיניש, אונ' ער אנטזעטן זיך גאר זער, דען ער וואוסט דאז עש זיין רעטיניו וואר אונ' מערקט דאז דיווש זיין ווייב זיין מוזט, אונ' ער זאך דער שיף מאן דאז דער ת"ח זו ארשראק, זוא שפריכט ער צו אים ליבר הער ווארום ערשרעקט איר אלזו אונ' ער ענטפערט אונ' זאגט איך פאר וואונדיר מיך אויף דען הערליכן פאר נופטיגן רעטיניו, איך מויכטי עש פין דער פרויאן זעלבשט גערין הערין פיל לייכט האבט איר וואז פאר געסן אודיר מער צו גיזעצט אונ' ווען זיא עש אך אלזו ארצילן ווערט, זוא וויל איך עש אין בידאכט נעמין פילייכט מויכט איך עש אראטין, וישלה אונ' ער זענדיט דער ת"ח איין באטין פון זייני קנעכט נאך איר אונ' דער קנעכט לויפט גאר גישווינד אונ' זאגט צו איר בירייט אויך אן, איר זולט מיט צום פירשטין גין, אונ' זולט מיט אים עסין אונ' טרינקן מיט אייראן מאן אלש דיא גוטי פרא דאז הערטי, קלאפיט איר דאש הערין דען זיא וואושט ניט ווארום זיא דאר הין גפירט ווערט, אונ' זורגט דאז זיא ניט אויז און גליק אין איין אנדירש דאז גרעסיר איזט קומין זאלט, וואז זאלט דיא גוטי פרא אביר טון זיא מוזט גין וואור מאן זיא הין פירט, נון זיא ביקליידיט זיך אונ' ציריט זיך

1) unversonnen = unverhofft 2) dorrt 3) verdorrest du.

דען ת"ח רעכט אן אונ' זיא ערקענט אין דאז ער איר מאן
 וואר אונ' זיא שפראנג אויף אונ' זיא פאלט איהם אום זיין
 האלז אונ' זיא ווייניט מיט איהם איין וויינונג איין גרושי,
 אונ' זיא ווארין דאר ארפרייאט אונ' מאכטין איין גרושי מאלצייט
 אונ' דער שיף מאן פיל פאר שרעקין אויף זיין קניא אונ' ער
 באט פאר זיין לייב אונ' ער זאגט דער ת"ח ווייל דוא מוין
 ווייב ניט בישלאפין האשט זוא שענק איך דיר דיין לעבין
 אביר דער ווייל דוא גינומין האשט וואז ניט דיין איזט זוא
 נעם איך דיר דאז דייני ווידר אונ' ער נאם אים אל זיין
 רייכטום אונ' ליס אין לאפין אונ' זיא פאר בלייבטין דאר אין
 איר פרומקייט אין גרוישן פריידן מיט גרוישן רייכטום נון
 זיא ארצילטין איינר דען אנדרין וויא עז אינגן גאנגן וואר
 אונ' זיא ווארין זיך אביר זער מצער וועגן איר קינדר דען
 זיא מייניטין זיא ווערין ארטרונקן, נון עז וואר איין מאלט
 איין גרושי היץ דאז מאן בייא דער נאכט ניט שלאפין קעניט,
 אונ' עז ווארין דאר פיל שיפין אונ' זיא גינגן אל דיא קנעכט
 אויז דיא שיפין אין דיא לופט צו רידן איינר מיט דען אנדרין
 דאר מיט דאז זיא זיך וואלטין בייא דער נאכט דיא צייט
 פאר טרייבין אונ' דיא צווייא זין ווארין אויך אונטר אינן
 וויסטיין ניט דז איר פאטיר אונ' מוטיר דאר ווארין אונ' זיא
 זאגטין דיא צווייא קנאבין מיר וואלין נון איין אנדיר וואז
 אויז צו ראטין געבין דאר מיט דאז מיר דיא נכט דוירך
 ברענגין, נון זיא ווארין אלי צו פרידן אונ' זיא מאכטין צווישן
 זיך ווער איינר דען אנדרין זיין בישיד טרעפין ווערט אויף
 זייני רעטיניז דער זאל צעהן גולדין האבין אונ' ווען קיין
 בישידיר זיין ווערט אויף זיין רעטיניז זוא זאל דער רעטיר
 צעהן גולדין האבין אונ' זיא זאגטין לאזין¹⁾ דיא צווייא קנאבין
 פאר אויז צו ראטין געבין, דאר ווייל זיא פאר שטענדיגר

1) lassen = mögen.

הער עז איזט קיינר אויף דער וועלט דער דיזיש רעטיניו מיט דער ווארהייט בישידין קאן זונדרין מיין פאריגיר מאן, אונ' דער ת"ח ענטפערט, נון בין איך דער בישידיר דער עש בישידין קאן, דער פאגיל דער דא פליגט פון הימל ביו אויף דער ערד דאז איזט דיא נשמה פום מענשן אונ' זיא זעצט זיך אויף איין בומליין, דאז איזט דער גוף פון דען מענשין דער איזט גיגליכן צו איינים באם דער דא אויף וואקסט גאר היפש גרין אונ' צווייגהאפטיג דאז איזט דיא יוגנט דיא איזט גיגליכן צו איינים היפשין לושט גארטין אונ' דאז דער פוגיל קערט אונ' ווענדיט דען בוים דאז איזט דיא נשמה דיא רגירט קעריט אונ' ווענדיט מאכט גענקליך¹⁾ אלי גלידר אביר קיינר זיכט דען פוגיל, דען דיא נשמה איזט פאר בורגין אין גוף אונ' דאז דער בוים אן זיך ציאט אלי קראפטן אונ' פאר דעריט דער נאך דאז איזט דאז זיך דער מענש אן דאז זייניגי ניט בניגין לאזט אונ' וויל אליש וואש ער זיכט אן זיך ציאין אונ' פאר לירט אופט דאז זייני דאריבר, דאז דאש אום רעכט דאש רעכטי פרעסט אונ' אום פאר זונין שטערבט דער מענשט אונ' פאר לאזט אליש הינטר זיך זוא פליגיט דער פוגיל אין דיא לופט דאש איזט דיא נשמה אונ' זיא קלאגט אויף דען גוף אונ' זיא זגט ווייל דוא גילעבט האשט וואר אליש ניט גינוגין אונ' האשט ניט גירואט נאך גישלאפין ביז איך דיר האב גיאכט²⁾ איין רייכטום, נון אימצונד פאר דערישטו מיר אונ' לאזט אליש הינטר דיך נון שטירבשטו וואז הילפט עז מיך אודיר דיך העשטו ליבר פון דיין רייכטום גוטיש גיטאן זוא ווערין מיר וואול אן קומין, אונ' נון דאז איזט דיא בישידונג פון דאז רעטיניו מיט דער ווארהייט וואלט איר דיא ווארהייט ביקענין זוא ווער איך דיך אך ווידר אן נעמין, אונ' זיא היכט איר אויגן אויף אונ' זיכט

1) gänglich = gelenkig 2) ?

אלטין קויף מאן דאז זיא גיט וואר איזט זיא ענטפירן ליבר
 הער אונזיר פאטיר וואר איין וואל גילערינטיר מאן אונ' דער
 האט זיך דיא רעטינים ארדאכט אונ' דיא בישידונג דרויף
 גישטעלט אלזו קן עש קיינר רעכט בישידן אלש מיר אודיר
 אונזיר פאטיר. זוא שפריכט דער פירשט ווען איך עש נון
 בישידן זולט ווער איך דען דארום אייער פאטיר זיא ענט-
 ווארטין אים ווען איינר דאש רעכטי בישיד מיט דער ווארהייט
 זוא מוז ער אונזיר פאטיר זיין דען ער האט דאז רעטיניז זיין
 טאג קיין מענשין גיזאגט זונדרין צו אונז קנאבין אונ' מיר
 האבין עש גיט אויז געבין ביז אויצונד זוא שפריכט דער פירשט
 נון פאר נעמט דאך איין מאלט מיין בישידונג פיליכט מויכט
 אויך דיא ווארהייט שפרעכין ויאמר אונ' ער זאגט דער קיניג
 נאך מיינים פאר שטאנד זוא איזט דיא שיני יונגי פרויא דיא
 יוגנט פון דיא קנאבין זיא דענקין דען גנטצין טאג ניקש
 אנדירשט אליש אויף די שיני יונגפרוואן, אלזו זעהן זיא בייא
 דער נאכט אין טרוים אליש פאר אינין וואר אייני שיני יונג
 פרויא אביר זיא זיכט ניקש אויף איר אויגן דאר ווייל זיא
 זיך אין דער פינשטרי נכט ערצייגט אין טרוים, זוא העלפי
 דיא אויגן ניקש דען ווען שונט דיא אויגן אויפן זיין זו זיכט
 מאן אויך ניקש דארום קאן דיא שיני יונג פרויא אויף איר
 אויגן ניקש זעהן, זיא גיאמט צו מארגינטש הין וועק ווען דער
 מענש אויף וואכט צו מורגינטש זו גיט דער טרוים הין וועק
 אונ' בלייבט אויזן דען גנטצין טאג ביז אויף דער נכט ווייזט
 זיא זיך ווידר מיט היפשי צירונג דיא גיט בישאפין זיין אודיר
 פאר האנדן אין דיא וועלט זיין דאז איזט גוט צו פאר שטיהן
 דאר ווייל ער זאלכיש נור אין טרוים גיזעהן זוא זיין דיא
 צירונג ניקש בישאפין אודיר פר האנדן, נון האכט איר דיא
 בישידונג וואלט איר דיא ווארהייט ביקענין זא ווייל איך אייך
 פאר מייני קינדר אן נעמין, אונ' דיא קנאבין פאר וואונדירטין

זיין אלש מיר אונ' זיא פינגין אן דיא קנאבין אונ' זאגטיק, מיר האבן גיזעהן גאר איין קעסטליכי שיני יונג פרויא אונ' זיא זיכט ניקש אויף איר אויגין, זיא ווייסט¹⁾ איין היפשין צארטין לייפ אונ' ער איזט אביר ניט פאר האנדין, דיא יונגי פרויא שטיט אויף אלי מורגיני פריא, זיא ווייזט זיך ניט דען גנטצין טאג אויף דער נכט קומט דיא יונג פרויא ווידר גצירט מיט גרושי צירונג²⁾ וועלכי צירונג דיא ניט איין מאל בישאפין זיין אונ' גאר ניט אויף דיא וועלט זיין, מיט צו גיטאני אויגן זיכט מאן זיא מיט אופני אויגן פאר שווינד זיא, נון דאז איזט דאז רעטיניז בישיידיט איר נון איצונדיר דיא בישידונג, אונ' זיא פאר וואונדירטין זיך אלי אויף דאז רעטיניז אונ' זיא זאגטיק עש וועהר זוא שוועהר דאז ניט מיגליך איזט צו בישידין זוא וואר דאז מאלט אונטר אינין איין אלטיר קאף מאן אונ' וואלט עש דער זעלבי מיט גיוואלט בישידין, אונ' דיא קנאבין וואלטיין דען בישיד ניט אן נעמין דען זיא זאגטיק עש וועהר דיא וואהר הייט ניט אונ' זיא צאנקיטיין דערינט וועגין ביז עש טאג וואר אונ' מאן וויסט נון ניט וועהם מאן דיא צעהן גולדין געבין זולטי, זוא שפריכט דער שיף מאן הערט מיר צו איר זולט אלי אויף דאז שלאס גיהן צום פירשטיין אונ' ער זאל ארקענין דאז רעכט צווישן איך, אונ' זיא ווארין צו פרידין אונ' גינגין צום פירשטיין, זוא שפראך דער פירשט צו אינין וואז וואלט איר גומיש זוא פריא אונ' זיא ארצילטיין אליש וואז פאר גאנגין איזט, צווישין אינין אונ' איר קינשטליך אויז רעטיניז אונ' דיא בישידונג פון דען אלטיין קויף מאן, דאר נון דער פירשט דאז רעטיניז העריטי דא ארשראק ער איין גרושי ערשרעקנים אונ' ער זיכט דיא קנאבין אן אונ' ער ארקעניט זיא דען זיא ווארין ניט זער גרויש גיוואקסן אונ' ער זאגט צו זיא וויא וויסט איר דען דיא בישידנים פון דען

1) weist = zeigt 2) Zierung.

ניקש געבין קאן, ווא ווערט גאט זיינר אך צו גוטן גידענקן אונ' אין בהיטן פאר אלן ביזין אונ' אונז אונזרין שווארין לנגן גלות ארלויין, אונ' אונש ברענגן אין ארץ הקדושה היניין, ווא ווערין אלי טרויאריני הערמצייר ארפרייאט זיין, זולכיש טוא איך שרייביר ביגעהרין, איך האף הש"י ווערט זיך מרחם זיין אונ' איין מאלט אונזיר ביט גיווערין, אונ' ווען מיר ווערן פרוים וויא מיר זאלטין, ווא טעט גאט וויא מיר וואלטין, אביר דאר ווייל אונזיר זינד זיינן נאך צו גרויש אונ' אונש נאך ניט רעכט לייט, ווא מוזין מיר וואול ווארטין פון גאט דיא גיזעצטי צייט, דיזוש מעשה האב איך אין איין ספר גישריבן וועלכיש איין אדם חשוב האט גימאכט איין פרעגיר בשמו. . ווידר צו אונזרין צוועק צו קומן אונ' ווייטיר פון אבי זצ"ל צו שרייבן ווערין מיר ד'1) בעגין [ניט] צו פיל ער ע"ה האט שטעטש גיטראכט זייני קינדיר אויז צו נעבין מיט עהרליכו לייט אונ' דאריבר מער כפי יכלתו גיטאן אונ' אך דיא חשובשתי שידוכי צור זעלביגי צייט גיטאן וויא שוינט אין מיין ערשטין בויך לקצת גידאכט איזט לנגי צייט פרנס תוך הקהילה גיוועזין אונ' איזט בייא זיין פרנסות גאר גליקליך צו גאנגין אונ' הקהילה בכל דבר במעמוד הטוב גיוועזין דאז זיא ממש גיזעסין זיין איש תחת גפנו ואיש תחת תאנה, קהל איזט ניט פרוטה אהת חייב גיוועזין, הגם דאז מיך גידענקיט מנעורי דאז זיא האבין גרושי אן שטיש²⁾ גיהאט וויא בעו"ה גימיינליך בקהילה איזט דאז זיך רשעים אויף שטעהלין³⁾, אלזו אך בשעת אבי זצ"ל פרנס גיוועזין בינעבין זייני חברים האבין גרושי רשעים איבר זיך גיהאכט, דיא פיל ביו האבין אויף קהל וואלין אן ריכטיג אונ' שונט אירי ב'4) זיך האבין כתבי כן המלכות יר"ה אויז גריכט דאז זיא זאלין פרנסי זיין דהיינו המלך זיין פרנסי מאהר זיא אל טוט זיין אונ'

1) Nach F.: ק' = 100 Bogen 2) Anstösse 2) aufstellen 4) ihrer zwei.

זיך איבר דער בישידונג אונ' זיא לוגיטק¹⁾ איינר אויף דען אנדרן אונ' זיא ארקענטין דאז דיזיש איר פאטיר איזט אונ' זיא הויבן פאר גרושי פרייד אן צו וויינין איין ווייונג איין גרושי אונ' זיא קונטין ניט רידן פאר גרושי שרעקן אונ' איר פאטיר אונ' מוטיר שפרינגין אויף פון אירי שטולין דאר זיא אויף זאסין אונ' זיא האלזטין²⁾ אונ' קושטין דיא קנאבין אונ' זיא ווייניטין מיט אנאנדיר איין שטים איין גרושי דאז מאן עש זוא ווייט גיהעריט האט אונ' מאן העריטי דאז דיא קנאבין זייני קינדר ווארין אונ' לנג דער נאך ארמאנטין זיך דיא קנאבין אונ' זיא פינגטין אן צו רידן מיט אינן אונ' זיא ארצילטין זיך איינר דען אנדרין וויא עז דיא צייט הער ארגאנגין אונ' זיא ווארין אל צו גלייך ארפרייאיט אונ' דער קיניג מאכטי איין גרושי מאלצייט צו אל זייני לייטין אונ' זיא פרייאן זיך מיט אינין איין פריידונג איין גרושי אונ' ער וואר נון איין פירשט אונ' זייני קינדיר פירשטין אונ' ער גביטיט זייני קינדר זיא זאלין פרוים זיין אונ' גאט פלייסג דינין זוא ווערט ער זיא אלי צייט העלפין אונ' ווען גאט איינים איבילש טון וויל זיא ווערין זייני פריינד אלי שווייגין שטיל, זיא ווערין אים ניט העלפין נאך ראטין, זיא ווערין אפ ווייכין פון אים אונ' ווערין זאגין ער איזט איבל גראטין זוא בלייבט דער זעלבונג מענש אליין, אונטיר טוויזנד זאגט קיניר דוא בישט מין, זוא אביר גאט דען מענשן וואול וויל, זוא ווערין זייני פינד שווייגין שטיל, אונ' ווען דיא פינד ווערין נאך זוא פיל, נון דיא שיף לייט זאכין אלי דיא דאזיג זאכין אונ' העריטין דיא ריד דיא דאזיגין אונ' עז ווארן זיך פיל פון אינן מנייר אונ' עש וואורד דאר איין היפשי קהילה, אלזו איזט דאר אויז צו נעמין דער מענש מוז גידולד טראגין אונ' זאל אליש פאר גוט אן נעמין און אך דיא ארמין טרישטן ווען ער אין שונט

1) lugten = sahen 2) umarmten.

קאן זוא קומטשין האבין אלז וויא אין המבורג אויף ווינגשטין האט זיך אמי ת"י גידאכט דאז חמי שי' ווערט אין קומש שיקן דאז הכלה מיט איר לייט אין¹⁾ קאן פארין אביר דען דריטן טאג זענן דרייא פיר פויארין וועגן גיקומין דיא האבין פפערט גיהאט דאז נישג ווער גיוועזין מאן העט זיא אויף דען וואגן גיליגט, נון אויב אמי ת"י איזט לקצת ברוגז גיוועזין האט זיא עש דאך ניט ענדרין קענין אלזו האבין מיר זיך בשם אלהי ישראל אויף דיא פויארין וועגילכיר גיזעצט אונ' להאמיל גיקומין, לעת ערב האבין מיר איין גנצי סעודה גיהאט, וויא חמי זצ"ל וחמותי וואקרי לייט גיוועזין זיין אונ' וויניק ר' יוסף האמיל זצ"ל גלייכניש גיהאט, אלזו האט חמי זצ"ל איין גרויש גלאז מיט וויין אמי ת"י צו גיטרונקן אמי ת"י האט נאך אליש קטן רוגז גיהאט דאז מאן קיין קומש אנטקויגן גשיקט²⁾, חמי זצ"ל האט דען רוגז גיוואושט אונ' וויא ער ע"ה איין ליפליכר³⁾ וואקריר מאן גיוועזין אונ' גרושיר קטוב⁴⁾, אלזו זאגט ער לאמי ת"י הערט צו מיין ליבי סתותנת איך ביט אייך זייט ניט ברוגז האמיל איזט ניט האמבורג מיר האבין היר קיין קומטשין אונ' מיר זענן שלעכטי לאנדיש לייט⁵⁾, איך וויל אייך פאר צילין וויא עש מיר גאנגן איזט, דאר איך בין איין התן גיוועזין אונ' אויף מיין חתנה גיצאנגן, מיין פאטיר האט גיהיישן שמואל שטאקירט⁶⁾ איזט פרנס תוך גנץ העסן גיוועזין אונ' איך בין איין חתן גיוועזין מיט מיין פריידכן נתן שפאניערש טאכטיר האב צור נדוני' גיקראגן ב' אלפי' ר"ט אונ' אבי זצ"ל האט מיר ט"ו מאות ר"ט פאר שפראכין

1) darinnen 2) entgegengeschickt 3) löblicher 4) Witzling von קטבות = Scherzräthsel vgl. Zunz, Literaturgeschichte der synagogalen Poesie p. 497, Kaufmann in Berliners Magazin XVI, 58 f. und Perles, Beiträge zur Geschichte der hebr. Sprache 177 5) schlichte Landleute 6) Stuttgart.

איר משפט פאר דען היכשטין מוזין אויז שטיהן, זוא וויל
 איך זיא אך ניט זענן עש איזט גינגין מפורסמי אין אונזר
 קהילה ווער זיא גיוועזין זיין, אביר ה' הפר עצת רשעים
 ואלהי נצב בערת אל, אלוו האלופי פרנסי ומנהיגי אליש
 בס"ד גידעמפט אונ' לקאפין האגין להמלך יר"ה גיצאגין אונ
 איהם אליש בריכט והמלך יר"ה איזט איין גרושיר חסיד
 גיוועזין אונ' אוהב מן הישר דו אליש ת"ל וואול איזט פאר
 ריכט גיווארין אונ' המקום ב"ה רשעים משפיל גיוועזין אפי'
 ניט פיל מעות גיקאשט דען זיא האבין איר קהל אונ' יחידים
 גישוינד¹) כבבת עיניהם, דאז זיא ניט אין חיובה זענן גיקומין
 האבין זיא איזהו מאות ר"ט ניטיק גיהאט האט הפרנס אויז
 גיטאין²) אונ' אחת לאחת ווידר ביקומן, כדי עש קהל איזט
 ניט בישוועהרליך גיפאלין מיין גאט ווען איך מיך רעכט
 בידענק זוא איזט דאז זעלביגי מאלט זוא איין גליק זעליג
 לעבין גיוועזין, פאר³) דען איציגין צו שטאנד אויב דיא לייטכיר
 שונט באותו פעם ניט דיא העלפט גיהאט האבין וואז זיא
 לייט גאט גין זוא⁴) לע"ע האבין, המקום זאל עש איהנין מערין
 אונ' ניט מינרין⁵) בימיהם ובימינו תושיעה יהודה וישראל
 ויגאלינו, לאחר זה בין איך נאך איין בת ניט י"ב שני' אלט
 גיוועזין האט מיך אבי זצ"ל פאר קנסת אונ' לערך ב' שני'
 אין קנס גנגין מיין חתנה איזט תוך האמיל גיוועזין אבי ואמי
 זענן מיט מיר על החתנה גיצאגין, מיר זענן עם ב' מינינים
 גיוועזין באותו פעם איזט נאך ניט גיוועזין דו עש זוא מיט
 דען פאשטיין⁶) גיוועזין איזט אלוו האבין מיר מוזין פון כפרים
 עגלות הייארין⁷) ביז קין הנוביר, אונ' מיר האבין תכף אלו
 מיר זיינין להנוביר קומין להאמיל גושריבן זולין אונש וועגין
 שיקן להנוביר אמי ת"י האט פאר מיינמ, דאז מן תוך האמיל

1) geschont 2) ausgelegt 3) im Verhältniss zu 4) Gott
 gönn' sie = ihnen 5) mindern 6) Postwagen 7) miethen.

גרויש נחת רוח מן חמי החסיד זצ"ל גיהאט האבי אונ' מן חמותי
 ע"ה זענן זוא גאר חשיבי פרומי לייט גיוועזן אונ' מיך זער
 וואול גיהאלטן מער אליש איך בין ווערט גיוועזן וואו קאן אודיר
 זאל איך פיל שרייבן מן החסידות וצדקו' של חמי וחמותי ז"ל
 אונ' וואו פאר איין וואקריר מאן ער ע"ה גיוועזן איזט כמלאך
 אלקי', עו איזט ידועה לכל בני אדם וואו האמיל קיגן המבורג
 איזט אונ' בין איין יונג קינד גיוועזן דאש אין אלן וואול
 לושט איזט אויף ארצאגין אונ' אין מינר יוגנט פון מיין
 עלטרין פריינד אליש ביקאנטין, אויז זוא איין מקו' אליש
 המבורג איזט אויף איין ישוב דאר נאר שני ב"ב גיוואונט,
 אונ' האמיל אן זיך זעלבשטן איין לומפן און לושטיג¹⁾ אורט
 איזט, אכיר דאז אליש ניט גיאכט, דען נחת רוח וואו איך
 גיהאט האבי מחמי זצ"ל ווען ער למחרת אום קלאג ג²⁾ איזט
 אויף גישטאנדין אונ' אין זיין שול ראק איזט גיזעסן אונ'
 גיברומט זולכיש איזט דיכט אן מיין שלאף קאמיר גיוועזן
 האבי איך גנץ המבורג פאר געסן וואו דאז פאר איין איש
 קדוש ע"ה גיוועזן איזט, זיין זכות זאלן מיר אלי גניסן אונ'
 זאל זיך דאך פאר המקום ב"ה במיאין³⁾ דאז ער אונש ווייטיר
 קיין צרה זאל צו שיקן אונ' דו מיר ניט זולין לידי חרפות
 ובזוי ועבירות קומין, עו איזט אך צו זעהן גיוועזן אן זיין
 פרומי חשובי קינדר דיא ער ע"ה גיהאט האט, זיין עלשטיר
 זון איזט איין בחור חשוב גיוועזן האט ר' משה גיהיישן
 איזט מיין חתן גיוועזן אלזו איזט ער מיט מהור"ר משה איין
 אדם חשוב אונ' איין משרת האט גיהיישן דער גישאסני
 יאקב נאך זיין חתנה גיצאגין אונ' איר נדוני' מיט גינומן וויא
 זיא זיין גאהנט בייא ברעמיר טפערט⁴⁾ גיקומין זענן גזלנים
 איבר זיא גיקומן אונ' ביגזלת אונ' אל דרייא אויף דאז חיות

1) lumpen unlustig = armseliger, freudloser Ort;
 über lumpen als adj. s. Grimm VI, 1295 2) um 3 Uhr 3) be-
 mühen 4) Bremervörde.

דאז איזט צור זעלבי צייט איין גרושי נדוני גיוועזין אלזו
 איזט עש קיגן חתנות גנגין זוא האט אבי זצ"ל איין של'ח
 גידונגין דען האט מאן דען פיש גיהיישן, דעם זעלבין האט
 מיין פאטיר מיין נדוני אויף זיין פוקיל¹⁾ געבין צו טראגין נאך
 שטאט הגין²⁾ דאר האט מיין שוועהר³⁾ נתן שפאניער ע"ה
 גיוואונט אונ' איך אונ' מיין של'ח פיש האבין אונש אויף
 אונזר פיס גימאכט אונ' נאך שטאט האגין גנגין, באותו פעם
 איזט ר' ליב וועלכין איך אין מיין ערשטין בוזך גידאכט תוך
 שטאטהאגין גיוועזין דען ער איזט ג"כ חתנו של חמי זצ"ל
 גיוועזין, וויא איך גון ניט ווייט פון שטט האגין בין גיקומין,
 אלזו איזט הצעקה גיקומין דאז דער חתן ניט ווייט ווער אלזו
 ר' ליב ע"ה מיט זיין חברות' ארויש גרישן דעם חתן אנטקין
 אונ' דער ר' ליב איזט פון הילדסום⁴⁾ גיוועזין פון לייט דיא
 זיך אלי צייט גאר פרעכטיג גיהאלטן האבין, וויא ער גון
 צום חתן קומט טרעפט ער אין מיט זיין של'ח דען פיש ביד⁵⁾
 צו פוס אן, אלזו קומט ר' ליב ע"ה ווידר היניין צו רייטן
 אונ' זאגט דער כלה דאז בעטן ברויט⁶⁾ פריידכן זיין חתן קומט
 אויף איין פיש צו רייטן, דאר איך לע"ע וואול קען אויף גומי
 פפערט רייטן דארום ביט אייך דאר איבר ניט און גידולדיג
 צו זיין דאז אלזו דוידר רוגז אין אייטיל גילעכטיר אונ' פריינט
 שאפט אפ גילאפין אונ' החתנה תוך ששון ושמהה איזט נגמור
 גיווארין, לאחר חתנותי איזט אבי ואמי ווידר אהיים גיצאגין
 איך בין איין קינד נאך ניט י"ד שני' אלט גיוועזין אונ' מן
 אבי ואמי אין פרעמדי לנד בייא פרעמדי לייט זיין מוויין,
 אביר איזט מיר אליש ניט שוואר אן קומין דאר איך זוא גאר

1) Buckel = Rücken 2) Statthaggen 3) Schwiegervater
 4) Hildesheim 5) beide 6) das Botenbrod = die Nachricht s.
 Zunz, Ges. Schriften III, 288 und Grünbaum a. a. O.
 p. 99 f.

שטערבין האט זיא בתה אשת של גיסי מהור"ר אברהם לאזין צו זיך הולין אונ' גיזאגט, מיין ליבה טאכטיר איך ליג אין גאטיש גיוואלט אונ' ווער שטערבין ווען איך איין זכות ווער פאר הש"י האבין זוא ווער איך אויז בעטן דאז דוא ווערשט קינדר האבין, אלזו איזט זיא גישטארבין איזט גאר איין חשובי פרומי פרא גיוועזן לאחר מותה איזט גיסתי סולקה אשת מהור"ר אברהם טראגין ווארין אונ' צור רעכטיר צייט איין בת גיוואונין אונ' זעלבי נאך איר מוטר שרה לייאק¹⁾ לאזין ז' שנים דאר נאך האט זיא איין זון גיקראגין, וועלכיר שמואל גיהייסן עש וועהר פיל פון דען מאן צו שרייבן, חמי זצ"ל האט אין להנוביר גיזעצט איזט דאר גאר וואול גיזעסין אביר איזט פון הנוביר הין וועק גינארט²⁾ גיווארין להאמיל צו וואונין דאר זיין אונ' זייני קינדר כליון בעו"ה פון³⁾ קומין איזט מאן האט אים פיל צו גיזאגט אונ' חברותה מיט אין גימאכט אביר ניקש גיהאלטין ווארין, הש"י זאל עש דען יעניגי מוחל זיין, גיסי מהור"ר אברהם איזט ע"ה איין גרושיר למדן גיוועזן אונ' חכם מחוכם אביר גאר וויניק גירעט אביר ווען ער גירעט האט איזט דער הבל שיוצא מפיו לויטר חכמה גיוועזן האט מאן פרייא מעגין צו העריין ווען ער וואז גירעט האט, ווער אפשר נאך יותר פון אים מזכיר זיין, דאר נאך האט ער איין טאכטיר גיהאט זעלבי האט גיהייסן יענטה חמי זצ"ל האט זיא בנעורה פאר קנסת⁴⁾ עם בנו של ר' זוסמאן גנו וועלכיר גיוואונט האט תוך מינדין אן דער וועזיר, דאז זעלביג מאלט דער ר' זוסמאן גנו ע"ה איין שם גיהאט דאז ער מאה אלפי איזט רייך גיוועזן אונ' חמי זצ"ל אונ' דער זוסמאן גנו איבר דער צעך גיזעסן אונ' שירוך אין שכורת גימאכט אונ' דען אנדרין יום דאר דער ר' זוסמאן גנו ווידר ניכטירן גיוועזן

1) nennen 2) getäuscht 3) davon 4) verlobt; vgl. Güdemann, Geschichte des Erziehungswesens und der Cultur der Juden in Deutschland 119 n. 2.

פאר וואונט, מאן האט זיא אין מקום היניין גיבראכט תכף דאקטורים אונ' באלבירירש הולין לאזין, אלזו דיא רופאים דען חתן אונ' דען מהור"ר משה פאר לעבינדיג אן גינומין אונ' דען משרת גישאסין יאקב פאר טויט גיפארליך גיהאלטין אביר לאחר ב' ימים זענן זיא בידי גישטארבין אונ' דער גישאסני יאקב דאר פון גיקומין, וואור פון ער דען שם ביקומין דאז מאן אים דען גישאסנין יאקב האט גיהייסן, וואו נון פאר צער אונ' אילינד בייא דען ביטריפטין עלטריין ווערט גיוועזין זיין איזט לייכט צו דענקין, נון אויב מאן שוין פיל אן גישטעלט אן פילין בלאטציין¹⁾ דאז מאן גימיינד איין נקמה צו טון איזט עש דאך אליש בחנם גיוועזן אונ' קיינין נקמה ניט גישעהן הש"י ינקום את דמם, דער אנדרי זון האב איך גיקענט איזט מלא תורה גיוועזין כפלה הרימון, חמי זצ"ל האט איהן כחור ווייז (פולין)²⁾ גשיקט האט גילערינט אונ' איין מעכטיגין שם גיהאט אלז ער לשם איין חתן גיווארין אונ' תוך פוזנה איין חשובן שידוך גיטאן עם ר' חיים בועז מפוזנה זיין בת, לאחר חתנותו גאר פלייסיג גילערינט אונ' הולך ומתגבר גיוועזין דאז ער איין גרושיר חשוב בק"ק פוזנא איזט גיווארין אביר לאחר איזהו שנים אליש המלחמה עם האמעל³⁾ גיוועזין דאז גנץ פולין אונ' אלי קהילות אינ' גרושי גזירו' גיוועזן איזט ער עם אשתו ובת אחת בעירום ובערי' ובחוסר כל הרויז לחמי קומן דיא טאכטיר דיא ער גיהאט האט איזט ממש בנס גיבוהרין דען ער האט י"ז שני' עם אשתו חתנה גיהאט אונ' קיין קינדר עמה גיהאט אלזו איזט חמותו קראנק גיוועזין אונ' זולין

שארית ישראל 2) Menachem Mann Amelander 1) Plätzen c. 32 ed. Amsterdam f. 124 b berichtet: אין דיא צייט ווארן אין פולין זער גרושי לומדים דארום איז דיא גואנהייט נקומן דש מן דיא קינדר אויש אלי מדינות האט גשיקט נאך פולין צו לערנן 3) Bogdan Chmielnicky, s. Perles, Geschichte der Juden in Posen p. 58 n. 87.

עשירות וויניק ביקומן אלוו ער תוך קנטור¹) גנגין אונ' גיזעהין ער ביקומן האט קיסטכן מיט שטרות כ"י דען ער האט גימיינט העט רעכט דאר צו אביר מה לי להאריך ווערין מיר כ' ביגין פאפיר ניט גיננגין וואן איך אליש וואלט שרױבן וואו היראינין פיר גאנגין איזט, ר' פייבש האט למחרות זיין קיסטכן מיט כתב' גימזט, אונ' תכף אויף בנו חורגו גיטראכט אלוו האבין אן גיפאנגין צו צנקין אונ' חמי זצ"ל אי'ט מיט אין צאנק גיקומן אונ' עש האט חמי אונ' ר' פייבש ג"כ איין אידרין יותר אליש ב' אלפי' ר"ט גיקאשט דען האבין כמה שני' גיצענקט אליש פאר שררות אונ' ממש אייניר דען אנדרין אויף דאו חיות גנגין פעס האט דער ר' פייבש חמי זצ"ל תפוס ביקומן אונ' אופט האט חמי זצ"ל דען ר' פייבש תפוס ביקומן²) דאו האט זוא לנג גיווארט³) דאו זיא בירי האבין קיין מעות גיהאט, דאך האט עש חמי זצ"ל קענן בעשיר אויו שטיין, לבסוף האבין זיך לייט דרין גליגט אונ' האבין רבני' אונ' דייני' מק"ק פרנקפורט לאזין קומין דיא זולין דיא זאך אויו מאכין, נון דיא זענין קומין אונ' זמן ארוך דיא צייט צו גיבראכט אונ' דאך ניקש אויו גריכט אך ורק גרויש מעות דאר פון גיבראכט איזט אייניר פון דיא דיינים גיוועזן פון דיא גאלהיייר⁴) האט זיך פון דען מעות דאו ער מיט גיבראכט האט איין שין חדר לאזין מאכין אונ' דארין לאזין איין גנו. מאלין אונ' בייא דער גנו זענין וואול דרייא אודיר פיר רבנים מיט הארטץ קאפין גישטאנדין אונ' איין אידריר האט דער גנו איין פעדיר אויו גירישן, דאר נאך האט חמי זצ"ל חתנו ר' זלמן גנו ובתו יענטי פון מינדין הין וועק גינומן אונ' זיא וזוך הנובר גיזעצט אונ' נאך פאר איין קינד ג"כ

1) Kantor = Comptoir 2) Vgl. die ausführliche Darstellung dieser Vorgänge in Anhang 1 3) gewährt 4) Gelnhäuser; vgl. Horowitz, Frankfurter Rabbinen II, 1 n. 2.

האט ער חרטה געהאבט אביר חמי זצ"ל זוא גאר איין וואקרייך
 מאן גיוועזן אונ' וואו גישעהן איזט ניט צו ענדרין אלזו עש
 זיין פאר בלייבן דאר ביא גיהאט, דער חתן אונ' כלה זענן
 נאך גאר יונג גיוועזן אלזו האט דער ר' זוסמאן גנו זיין זון
 אין פולין גשיקט צו לערנין, קורטץ דאר נאך איזט דער ר'
 זוסמאן גנו ע"ה גישטארבן אינ' קייני פריינד גיהאט דיא גאך
 זיין עזבון גיזעהן האבן אלזו זיין עושר צו קול אונ' ניכט¹⁾
 גננין דעם ר' זוסמאן ע"ה זיין אלמנה האט איין אנדרין מאן
 גינומין האט גיהיישן ר' פייבש²⁾, נון לאחר איזה שני' איזט
 דער חתן ווידר אויז פולין גיקומין אן שטאט דאו חמי וחמותי
 ע"ה האבן גימיינט דאו איר חתן זאל האבן כמה אלפי' האט
 ער ברוחק איזה מאות גיהאט, נון האט חמי זצ"ל השידוך
 וואלין לאזין אפ גין אביר חמותי תי' עו ניט ליידן וואלין,
 היתום ניט וואלין בחרפה מאכין, אונ' חתנה גימאכט אונ'
 תוך מינדין גיוואונט איזהו שני' דאר האט ר' פייבש זיין
 פרא איין זון אויז געבין וועלכין זיא מיט ר' פייבש גיהאט
 אלזו זענן זיא אויף דען שפין האלטיץ³⁾ גיוועזן זענן מעכטיגי
 כלים על השולחן גישטאנדן⁴⁾ אונ' גרויש עשירות זעהן לאזין
 דער ר' זלמן גנו חתנו של ר' חמי זצ"ל האט גיזעהן דאו
 גרויש עשירות אונ' אפשר פיל כלים גיקענט דיא אביו ר'
 זוסמאן גנו גיוועזן זיין אונ' ער האט פון אל זיין פאטיר

1) zu Kohle und Nichte 2) Phöbus b. Senior, nach dem Memorbucho von Minden gestorben 1682, s. Löwenstein in Zeitschrift für die Geschichte der Juden in Deutschland I, 195 3) Ueber Spinnholz, den Freitagabend vor der Hochzeit, s. Zunz, gottesdienstliche Vorträge 2 457 n., Berliner, Aus dem innern Leben der deutschen Juden p. 26 n. 127. Isidor Loeb in Annuaire de la société des études juives I, 89 n. 1 = Güdemann a. a. O. 119 n. 8. 4) über dieses Aufstellen s. Schudt IV, 3, 84.

קינד גיוועזן מהור"ר איציק זצ"ל וועלכן איך ניט גיקענט
האט בק"ק פרנקפורט גיוואונט וואו דאז פאר איין נשמה
טהורה איזט גיוועזן אונ' וואו פאר איין למדין וויל איך דיא
לאזין פון יודיציריק¹⁾ דיא אין גיקענט האבין לא קס כמותו
איזט אך ניט אלט גיווארין איבר נ' שני' ניט איזט אין עושר
זכבוד גישטארבין ובשם טוב האט ממש יום ולילה גילערנט
זמקיים גיוועזן והגית בו יום ולילה, זיין פיניפט קינד איזט
גיוועזן בתו אסתר²⁾ ע"ה וואו דאז פאר איין אשה חשובה
וצנועה גיוועזן איזט ניט לכתוב אונ' וואו זיא זיך ע"ה גניט
האט אונ' ניט מתרעם גיוועזן אליש מיט גידולד ארליטין
עד שיצאת' נשמתה הטהורה ווער וואול פון דער אשה צנועה
פון אירי מעשי' אונ' גידולט פיל צו שרייבן אביר יפה
שתיקתי מדיבורי גינוגין דאז עש וועלטקונדיג איזט וואו זיא
פאר איין אשה חשובה גיוועזן איזט, זיין זעקשט קינד איזט
גיוועזן ר' ליב בון איין אדם חשוב דער זעלבי צוואר קיין
גרושיר למדן גיוועזן אביר דאך איין שינר יודע ספר גיוועזן
איין וואקריר מאן איזט לנגי צייט פרנס אין דער קעלישי³⁾
מדינה גיוועזן האט צו בון גיוואונט אביר גאר יונג גישטארבין
תוך עושר וכבוד, זיין זיבינד קינד איזט בתו חנה⁴⁾ ע"ה
גיוועזן איזט וואול בייא⁵⁾ חנה צו פאר גלייכן גיוועזן גאר
איין וואקיר פרום מענש אך בנערותיה בעו"ה גישטארבין
אביר קיין עשירות גילאזין, דאז אכטי קינד איזט אייער ליבר
גיטרייאר פאטיר זצ"ל גיוועזן וויל מיך היר ניט פיל פון אים
אויף האלטין ווערט זולכיש שוין במקומו פינדין, מיין ליבי
קינדר שרייב אייך דאז אויב היינט אודיר מארגין ווערין
קומין אייאיר ליבה קינדר אודיר עניקליך אונ' אירי משפחה
ניט קענין זוא האב איך זיא אייך דאר אין קארטצין אויף

1) darüber urtheilen 2) verheirathet an Löb Hannover

3) kölnische 4) verheirathet an Jakob Speier 5) = zu.

קיומ' אויז גריכט, דאז הנוביר איזט איין מעכטיג ישוב גיוועזין דאז זיך דער ר' זלמן גנו זער משמה גיוועזן אונ' און גרויש עשירות קומין, אביר דיא שמחה האט ניט לנג גיווארט אונ' ער אין זיין בעשטי יונגי יארין גישטארבן איזט איזהו שני' אלמנה גזעסין אונ' קיין מאן ווידר נעמן וואלין, ווייל זיא איין יונגי וואקרי פרא גיוועזין אונ' גיסי הקצין ר' ליפמאן¹⁾ דיא מערכה גיהאט דאז פאר אים ר' זלמן גנו האט ווייכין מוזין אונ' דאז ער גיטתי יענטה גיקראגין האט איז ער דער מאן ניט גיוועזין דער ער איצונדיר איזט, אביר דער גרושי גאט דער מרי' ומשפיל איזט אליש אין זיינר גיוואלט, אונ' חמי זצ"ל דעם דאז [ישוב] הנוביר כמה מאות גיקאשט אונ' גרושי מרחה גיהאט ער זעלבי צו וועגין גיבראכט אונ' גימיינט זולכיש [זולטי] פר זייני קינדר זרע זרעו אויף עולמות זיין אביר פאר וועם האט דער גומי מאן כל עמל ויגיעה גיטאן פאר פרעמדי שנאמר ועזבו לאחרים חילם נון מה לי לכתוב עש איזט אליש וויא [עש] דען ליבן גאט גיפעליג איזט נון ודי בוז, חמי ז"ל זיין דריט קינד האט גיהייסן מהור"ר שמואל האט אך תוך פולין גילערינט, אך איין אשה גינומין איין גרושי מיוחסת איין גרוישן רב זיין טאכטיר אביו האט גיהייסן מהור"ר שלום איזט תוך לעמבורג אב"ד גיוועזין לקצר איזט אך תוך פולין גיוועזין אונ' ג"כ אין דער מלחמה הרויו גיקמן אונ' אך ניקש מיט גיבראכט, אלזו אין חמי זצ"ל ג"כ זמן מה עם אשתו ובניו אויז גיהאלטין דאר נאך איזט ער פאר איין אב"ד תוך הילדסום אויף גינומין ווארדין וואו זאל איך פיל שרייבן וואו דאז פאר איין חסיד אונ' איש קדוש גיוועזין איזט קאן איך ניט בישרייבן האט ממש הרגע מן מיתתו גוויסט דאר ווייס נון גנץ הילדסום פון צו זאגין, דאר נאך איזט זיין פירד

¹⁾ Leffmann Behrens; vgl. Kaufmann, Samson Wertheimer 86 n. 1.

איט המו"מ מן יובלאטציא¹) ניט זוא שטארק פורט גאנגן אליש איצונדר אונ' בערגיר וחתנים אצל אינם ניטולים האבין וויניק אודיר גר קיין יובלאטציא גיטראנגן אונ' איזט דיא מודי גיוועזן דאז זיא גיטראנגן האבין אייטיל גאלדיני קעטן אונ' זוען זיא האבין וואלין שענקן איזט זאלכיש אן גאלד גיוועזן, אויב זאלכיש צווארין ניט זוא גרוישן ריווח אליש אן יובלאטציא גיוועזן, זוא איזט דיווש בעלי זצ"ל זיין ערשטיר מו"מ גיוועזן דאז ער מיט זעב גיהאנדילט אונ' הרומיר גילאפין²) מבית לבית אונ' זעב אויף גיקאפט אונ' דאר נאך ווידר אן צורפי' געבין אודיר אן סוחרים דיא חתנים זענן גיוועזן ווידר פאר קאפט אונ' שינין ריווח אן³) גיוועזן, אונ' וויא וואול בעלי ז"ל ווינד אונ' וויא גיטאן ממש דען גנטצין יום נאך זיין מו"מ גילאפין האט ער דאך ניט פאר פעלט אלי יום זיין שיעור צו לערנין אונ' לנגי ליבי צייט אלי קריאת התורה גיפאסט, ביזקין⁴) ער אן גיפאנגן גרושי רייזן צו טון אונ' זיך בעו"ה זער אן גיפאנגן אפ צו מארטירין⁵) דאז ער ע"ה בימי נעוריו גאר קרענקליך גיוועזן אונ' פיל גידאקדירט⁶), אונ' דאר בייא זיך נערגניץ אין גישונט אונ' גרושי טריוואליא⁷) גיטאן דאז ער אשתו ובניו האט בכבוד מפרנס גיוועזן אונ' איזט זולכיר ליבר גיטרייאר פאטיר פאר אשתו ובניו גיוועזן דיא מאן וויניק גלייכענס פינדיט, אונ' אשתו ובניו זוא אויז דער וויז גליכט דאז פיל [ווער] דאר פון צו שרייבן אונ' דער מזג טוב האט קיין דמיון גיהאט איזט כל ימיו נאך קיין מנהיגי' שבועולם גישטאנדין אדרבה זיך גנץ דאר פון מונע גיוועזן אונ' דען גנטצין עולם אויז גילאכט ווען ער גיזעהן האט וועלכי לייט דיא זוא זער נאך זאלכי זאכין זענן גישטאנדין לקצר ער איזט איין רעכטיר אויז בונט⁸) פון איין פרוימן יהודי גיוועזן

1) Juwelen 2) umhergelaufen 3) daran 4) bis gen = bis
5) abzumarten 6) gedoktert 7) travail = Mühe 8) Ausbund.

גישמעלט כדי איר ווישן קענט פון וואש פאר לייט איר הער זייט נון לאחר התנותי בין איך עם בעלי זצ"ל א' שנה בהאמיל גיוועזן אונ' אונזיר טוניש¹⁾ לשם גאר וויניק גיוועזין, דען האמיל איזט קיין אורט פון האנדיל שאפט גיוועזין, האבין מיר מו"מ מיט כפרי' אונ' משכנות גיהאט וואר אין זיך בעלי זצ"ל ניט לאזין וואלין, אונ' זייני גידאנקין זענין פון דער ערשטי שעה אליו מיר התונה גיהאט ניט אנדרשט גיוועזין אליש להמבורג צו וואונין ציאין כשנאמר²⁾ בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו, דער גרושי גיטיגי גאט העט אונש אך רעכט אונ' וואול גפירט, וואן מיר נור עטרת ראשינו העטין ביהאלטין, נון ה' נתן וה' לקח וואש ניט צו ענדרין איזט מוז מאן זיך גידולדין, אליין נון דאז שנה לאחר התנותינו איזט אויז גיוועזין האט בעלי זצ"ל ניט לענגיר בהאמיל בלייבן וואלין הגם חמי וחמתי ז"ל אלי בידי גערין גיועהין דאז מיר ווערין תוך האמיל גיבליבן אונ' אונז איר הויז אונ' הויף וויא עש דאר שטיט אן פרויזנטירט אביר בעלי זצ"ל ניט ניוואלט אלזו זענין מיר ברצון הטוב מחמי ומחמתי ז"ל לכאן המבורג גיצאגין, מיר זענין בידי נאך יונגי און גיניטי³⁾ קינדר גיוועזין דיא וויניק אודיר ניקש פון מו"מ גיוואוסט וואז אין המבורג דינליך גיוועזין אביר דער גרושי בארימהערציגי גאט דער בעלי זצ"ל גיפירט האט מבית אביו ומלדתו איזט אים אלי צייט טרייאל'יך בייא גישטאנדין אונ' גיהאלפין ברוך ה' על כל הטובות שעשית עמנו, וויא מיר נון-זענין בהמבורג קומין זוא האט אונש אבי זצ"ל ב' שני' מזונות פאר שריבן אונ' מיר זיינין אצלו גיוועזין, נון בעלי זצ"ל אלש איין פרעמדיר מאן דער אין איין אורט קומיט אונ' גאר פון ניקש ווייס זוא האט ער זיך [דאך] אום גיועהין וואז פאסירט, ובאותו זמן

1) Thuniss = Geschäft 2) Maccoth 10 a 3) unerfahren.

אין קינד בעט קומין כדי זיא מיר נאך אליש זוא איין יונג
 קינד איין וויניק אכטונג קאן געבין, ח'1) יום דער נאך איזט
 אמי תי' גיב מיט איין יונגי טאכטיר אינז קינד בעט קומין
 אלזו איזט קיין קנאה אודיר פיר ווארף צווישן אונז גיוועזין
 אונז זענן בייא אנאנדיר אין איינר שטויב גילעגין, מיר
 האבין קיין מנוחה גיהאט פאר פאלק זענן קומין צו לאפן
 אונז דאז חידוש וואלן זעהן דאז מוטיר אונז טאכטיר אין
 איין חדר אין קינד בעט ליגין, איך מוז דאך פאר דיא לנג
 ווייל שרייבן איין היפשיין שפאז וואז אונש גישעהן איזט אום
 דאז בוך איין ביזלכן מיט²) צו פאר לענגדין וויא אמי תי' און
 איך זענן ביחד אים קינד בעט גילעגין איזט איין קלייני שטויב
 גיוועזן אונז ווינטירש טאג געוועזן אונז אבי זצ"ל איין
 גרויש גזינד גיהאט דאז עש אונש גאר ענג אין דער שטויב
 גיפאלן איזט דען נאך אליש עלטרין אונז קינדיר איינר מיט דען
 אנדרין גערין פאר ליפ נעמין, איך בין ח' יום איאר אויז דער
 קינד בעט גנגין אלש אמי תי' אליש אום דיא שטויב איין
 וויניק גרוימיר³) צו מאכן בין איך הינויף אין מיין קאמיר גנגין
 ליגין אביר מאחר איך נאך גאר יונג בין גיוועזן, האט אמי
 תי' ניט ליידן וואלן דאז איך בייא דער נאכט מיין קינד
 זאלט מיט מיר נעמין אין מיין קאמיר, אלזו האבי איך דאז
 קינד אין איר שטויב דאר זיא גילעגין איזט, אונז דיא מייט
 בייא זיך גיהאט האט ליגין לאזין, אמי תי' צו מיר גזאגט
 זולט מיך ניקש אום מיין קינד בקימרין, ווען עש היילן ווערט
 זולטי מיר עש דיא מייט הרויף ברענגין דאז איך אים צו זויגן
 גיב, אונז עש דען ווידר פון מיר נעמין אונז אין דיא וויג ליגן
 וועלכיש איך וואול בין צו פרידן גיוועזן, בין אלזו עטליכי
 נכט גילעגין דאז מיר דיא מייט אלי צייט דאז קינד זוא פאר
 מיטרנכט גיבראכט צו זויגן, איין מאלט בייא דער נכט, וואך

1) F.: ד' 2) ein bisschen damit 3) geraumer = ge-
 räumiger.

וויא זיין פאטיר אונ' ברידר אך גיוועזין זיין, אך ווייס וויניק ווען ער אך שונט גרושי רבנ' זיין גיוועזין דיא איר תפילה זוא בכונה גיטאן גלייך ער וויא מיר וואול ביוואושט איזט ווען ער ע"ה אין זיין חדר גיוועזין אונ' זיין תפילה גיטאן אונ' ווער אימיץ¹⁾ גיקומן אונ' אין וואור הין גירופין דאז איין גרושי מציאה ווער גיוועזין העט איך אודיר מיין גנץ הויז גזונד קיינר דאז לב גיהאט אונ' צו אים גנגין אונ' אים וואור פון גיזאגט דאז אים באמת פעם אחת וואז פאר זוימט דאז כמה מאות הויק גיוועזין אביר ער ע"ה אליש ניט גיאכט אונ' זיינים גאט זוא טרייא גדינט אונ' פלייסג אן גירופין דער איהם אך אליש האט כפל כפליים ווידר אין גיבראכט שנאמר בטחו בה' והי' ה' מבטחו, וואז דער ליבי מאן [ע"ה] פאר איין עניו וסבלון גיוועזין איזט פינד מאן זיינש גלייכן ניט וואו אים אופט פון פריינד אונ' פרעמדי גישעהן אונ' אן גישטעלט איזט גיווארין, אונ' אליש מיט גידולד אן גינומין דאז איך אופט בעו"ה מיין מענשליכיש שוואכהייט דאריבר גן לאזין אונ' אופט און גידולדיג דאריבר גיוועזין האט ער מיך ע"ה אויז גילאכט, אונ' גיזאגט דוא ביזט איין נעריק, איך פאר טרויא גאט אונ' אכט דער מענשין ריד²⁾ וויניק, זיין זכות זאל אונש בייא שטיין בעה"ז ובעה"ב, וויא מיר נאך המבורג קומין זיין בין איך שטראקו מעוברת גיווארין אונ' אמי תי' מיט מיר צו גלייך, הש"י האט מיר צו רעכטיר צייט גינעדיגליך מיט איין יונגי טאכטיר גיהאלפין, איך בין איין יונג קינד גיוועזין אויב מיר זולכי און גיוואונטי זאכין שונט זענן שוואר אן קומין, זוא בין איך דאך היכליך דיפרייאט גיווארין דאז מיר דער היכשטי איין היפשיו גיזונד קינד געבין, מיין גיטרויא פרומי ליבי מוטריר איזט אך אויף דער צייט גנגין אונ' אויז גירעכניט האט איין גרושי שמחה גיהאט דאז איך בין ערשט

1) Jemand 2) Rede.

אמי תי' איר קינד געבין אונ' מיינש גינומין דאו גנמצי בית
 איזט דאריבר וואך גיווארין אונ' אין שרעקניש קומין, אביר
 דער נאך איזט דיא שרעקניש אין גילעכטיר פאר קעריט
 גיווארין אונ' גיזאגט בלד העטן מיר שלמה המלך ע"ה ניטיק
 גיהאט, אלזו זענין מיר א' שנה אצל אבי ואמי גיוועזין אונ'
 מיר האבין צווארין ב' שנים קאשט גיהאט, אביר מאחר עז
 אונז גאר זער ענג גיפאלין בבית אבי זצ"ל האט בעלי זצ"ל
 ניט לענגיר בלייבין וואלין אונ' ניט פון מייני עלטרין פרוטה
 אחת האבין וואלין פאר דען שנה מזונות, אלזו האבין מיר
 זיך איין יפה בית גיהיארט אונ' נ' ר"ט הייאר¹⁾ דאו שנה
 געבין אונ' זענין [למו"ט] מיט מייט אונ' קנעכט אין אונזיר בית
 גיצאגן, וואור אונש אך דער היכשטי זוא גינעדריגליך דאר בייא
 ארהאלטן ביז דאטי אונ' ווען גאט דיא מכה ניט אויף אונש
 גשיקט העט דאו ער זוא גאר פריא עטרת ראשי פון מיר
 גינומן האלט איך ניט²⁾ דאו איין גליקליכר אונ' ליבר פאר
 פאלק³⁾ אים עולם ווער גיוועזין אלז מיר מאן מזו מיט אליין
 גידולט טראגן נור צו ביטן הש"י זאל זיך ווייטר מרחם זיין
 אונ' אונז מיט גינאדין אונ' בארימהערציקייט שטראפן דען
 זיין געטליכי גינאד איזט גאר גרויש, אלזו האבין מיר אין
 אונזיר אייגיניז גיוואונט אליש יונגי לייט אונש קצת קארג אונ'
 גינוא ביהאלפין דאך אליש רעכט צו זיינר צייט אונ' איין
 היפשי ערליכי הויז האלטונג גיפירט, אונזיר ערשטיר משרת
 דען מיר בייא אונז גיהאט האבין איזט אברהם קנטור מהילדסום
 גיוועזין וועלכין מיר פאר ערשט בייא אונז גיהאט די קינדיר
 צו ווארין⁴⁾ איזה שני' לאחר זה איזט ער איזה שני' פון אונז
 גיוועזין אונ' איין וויניק פאר זיך גיהאנדילט דאר נאך כאן
 איין אלמנה גיוועזין זאלכי גינומין, וועלכי ער ניט לנג גיהאבט
 אונ' גישטארבין, ווידר איין בתולה מאמשטארדאם גינומין

1) Miethe 2) glaube ich nicht 3) Paar Volk = Eheleute 4) pflegen.

איך אויף און גיפעהר אום דיא קלאג דרייא, זאגני איך לבעלי
 זצ"ל, וואז מאג דאז בטייטין דאז מיר דיא מייט דאז קינד
 נאך ניט גיבראכט האט, מיין מאן ע"ה גיזאגט דאז קינד
 ווערט גוויש נאך שלאפן איך אביר האב דאר מיט ניט צו
 פרידן גיוועזין אונ' בין אראפיר¹⁾ אין דער שטויב גילאפן אונ'
 נאך מיין קינד זעהן וואלין אונ' גיא איבר דער וויג פינד
 מיין קינד ניט אין דער וויג איך בין זער ארשראקן אונ'
 האב דאך קיין צעקה מאגן אן פאנגן דאז אמי תי' ניט זאל
 אויף וואכין אונ' זיך ארשרעקן אלזו האבי איך דיא מייט
 אן גיפאנגן צו שיטלין אונ' העט זיא גערין אין שטילים אויף
 גיוועקט אביר דיא מייט איזט זער פער פאפין²⁾ גיוועזין איך
 האב הויך מוזין אן פאנגן צו צעקנן איאיר איך האב זיא
 קענין אויז דען שלאף קריגן, אלזו פראג איך זיא וואור האשטו
 מיין קינד דיא מייט ווייס ניט וואז זיא רעט אויזים שלאף
 אמי תי' ארוואכט אך דאר איבר אונ' זאגט צו דער מאט
 בעו"ה וואור האשטו גליקליכיש קינד³⁾, אביר דיא מייט איזט
 זוא פאר שלאפן גיוועזין דאז זיא קיין אנטווארט האט קענין
 געבין אלזו זאגני איך צו מיני מוטיר מעמה תאמר האשטו
 מיין קינד בייא דיר אין בעט זוא זאגט זיא ניין, איך האבי
 מיין קינד בייא מיר אונ' האלט עש זוא פעשט אן זיך אליש
 ווען מן איר דאז קינד וואלט אין וועק נעמין, אלזו פאלט
 מיר איין דאז איך איבר איר וויג בין גאנגן אונ' נאך איר
 קינד גיזעהן איזט איר קינד אין דער וויג גילעגן, אונ'
 זעניפט⁴⁾ גישלאפן זאגני איך מעמי גיב מיר מיין קינד הער דיין
 קינד ליגט אין דער וויג, האט זיא עש דאך ניט גלאבין
 וואלין, אונ' איך האב איר איין ליכט מוזין ברענגן אונ' איר
 קינד ברענגן דאז זיא עש רעכט ביזעהין האט אלזו האב איך

¹⁾ hervor ²⁾ verpoffen = verschlafen ³⁾ Glückelchens
 Kind ⁴⁾ sanft.

דאז מייניגי אך בייא גיטאן אונ' שרייב מיר עש ניט צום רום
 דאז בעלי זצ"ל קיין עצה פון קיינים גינומין אליש וואו מיר
 זיך יהדיו אונש ברעט¹⁾ האבין, באותו זמן איזט איין יונגיר
 גיוועזין תוך הנזכיר בשמו מרדכי הי"ד איזט אצל גיסי ר'י
 ליפמן גיוועזין דער זעלביגי יונגיר איזט קומין להמבורג אונ'
 בייא אונש גאשט גיוועזין, לקצר דער יונגיר האט אונז וואול
 אן גישטאנדין, מיר האבין אין צו אונש גינומין דאז ער פאר
 אונז רייזין זאל אונ' וואר מיר מיינין אין היין צו שיקן דאר
 וואש מו"מ צו טון איזט דער יונגיר איזט אויז פולין גיוועזין,
 אונ' גאר נוט פולניש גירעט אלזו איזט ער גיצאגין לדנציק,
 מאחר מיר גיהערט האבין דאז לשם זאל פיל אונצין²⁾ מרגליות
 צו קאפ זיין ובאותו פעם איזט דער עיקר מו"מ פון יובלאטציא
 אין אונטצין מרגליות בישטאנדין אלזו האבין מיר אים איין
 קרויט כתב³⁾ מן איזה מאות ר"ט מיט געבין לדנציק אונ'
 אים אונטר וויזין לקצת וויא ער זאל מרגליות אין קאפין,
 אונ' ווען מיר באותו פעם זוא גיטראכט העטין בדנציק אין
 יובלאטציא צו פאר קאפין אליש אין צו קאפין העטין מיר
 פיל מער טון קענין אביר מאן איזט זוא גאר זער אויף המו"מ
 מן אונטצין מרגליות גיהאנגין דאז מאן קיין מו"מ זונשט
 גידאכט האט, אלזו איזט דער מרדכי הי"ד נאך דנציק גיצאגין
 אונ' אן גיפנגין מרגליות צו קאפין אונ' זיא לכאן גשיקט אונ'
 אך גאר וואול אין גיקאפט דאז שיניר ריווח איזט אן גיוועזין,
 דער מרדכי הי"ד איזט איין יונגיר צו זיינע יארן גיוועזין אונ'
 ניט לענגיר וואלין תוך דנציק בלייבין האט וואלין איין
 פרא נעמן אונ' איזט לכאן גיקומין אונ' זיך לאזין תכף איין
 קנס ליגין עם בת של לנג נתן ז"ל אונ' הקנס נור חצי שנה
 לאזין אויף שלאגין, בעלי זצ"ל האט האבן וואלין ער זאלי
 דאר ווייל עד לזמן התנותו ווידר לדנציק ציאין אביר בעו"ה

1) besprochen 2) Unzen 3) Creditbrief.

אונ' תוך המכורג גיוואונט מיר האבין אים מעות פאר שאסקין¹⁾ אונ' לקאפינהאגין גשיקט, לקצר איזט היינט איין מאן וויא מאן זאגט מן עשרת אלפים ר"ט ויותר וויא בתי ציפור איזט נון ב' שני' אלט גיוועזין בין איך ווידר אין קינד בעט קומין מיט מיין נתן ש"י וואז פאר איין שמחה אליש בעלי זצ"ל גיהאט האט איזט ניט צו בישרייבן הש"י זאל געבין מיר פיל שמחות אן אלי קינדר ארלעבין זולין, אונ' וואז פאר איין חשובי ברית מילה בעלי זצ"ל גימאכט האט איזט ניט צו בישרייבן²⁾, אונ' דאר ווייל איך נון מער בעו"ה קיין ישועה ונחמה מער האבי אליש וואז איך האף אן מייני קינדיר צו ארליבין זוא ביט איך דען גרוישן גאט זיין גינאד אונ' בארימהערציקייט דאר צו געבין היר מיט וויל איך נון מיין אנדיר ספר אך בשליסין אונ' ביט דאך אל דיא דאז לויאין³⁾ מיר מיין שטות אין גומין אויז צו ליגין וויא שונט גידאכט פון צרות אונ' זורג גישעהן, נון מיט דער הילף דאז גרושי גאט דער מיר נאך ביא אל מיין זורג גיביט דאז איך עש קאן אויז שטיהן, ברוך הנותן ליעף כח אלזו וויל איך מיט הילף דאז העכשטיין מיין דריט בוך אן פאנגין.

סליק ספר שני.

ווער קאן אודיר דערף אליש שרייבן אודיר זאגין וואז אונז זינדיג מענשן אליש ביא אונזריין לעבין פאסירט אונ' וואז פאר וואונדירליכי זאכין [אונז] אליש פיר קומט, איך בין לערך כ"ה שני' אלט גיוועזין אלזו איזט בעלי זצ"ל גאר פלייסג אין זיין מו"מ גיוועזין אונ' איך אויב איך שונט נאך יונג בין גיוועזין

1) vorgeschossen 2) F.: וואז פאר איין שמחה אליש בעלי זצ"ל גיהאט האט אונד וואז פאר איין חשובי ברית מילה בעלי זצ"ל גימאכט האט איז ניט צו בישרייבן הש"י זאל געבן מיר פיל שמחות אן אללי קינדר ארלעבין זאלין 3) alle, die das lesen s. Grünbaum a. a. O. 43 f.

איזט גאר איין קארגיר מענש גיוועזין דאז ער זיך ניט גיצעמט¹⁾ האט פון הנובר אויף הילדסום אויף דער פאשט צו פארין אודיר פיל מעהר דאז עש המקום ב"ה ניט האט האבן וואלין אלזו איזט ער צו פוס גנגין דען הנוביר איזט נור ג' מייל וועגיש פון הילדסום אלזו איזט ער לבד צו פוס גנגין להילדסום, וויא ער פאר הילדסום קומט קיין תחום שבת דארפון, ביגעניט אים איין כפרי איין ווילדשיטץ אונ' זאגיש צו אים יוד גיב מיר איין טראנק געלט²⁾ אודיר איך ארשים דיך דער מרדכי הי"ד לאכיט אים אויז דען צווישן הנוביר אונ' הילדסום איזט עש זוא זיכר אליש צווישן המבורג אונ' אלטנה אלזו זאגיש דער שיטץ ווידר צו אים דוא יהודישיר נבילה וואש בידענקשטו דיך לנג זאג יוא אודיר ניין ענטליך נעמיט דער שיטץ זיין גיווער אונ' שיסט דען מרדכי הי"ד גלייך אים קאפף הנין דאז ער שטראקס נידיר פאלט אונ' טוט איזט, נון איזט עש אויף דען וועג קיין רביעי' שעה שטיל, אונ' דאך האט עש בעו"ה זוא צום שלים מזל שיקן³⁾ מוזין דאז קיין עוברי' ושבים דאר זענין גיוועזן אלזו דער ערליכי וואקרי רעדליכי יונגיר זיין ענד אונ' יונגי יארין דאר נעמין מוזין, אונ' אן שטאט זיין התנה אונ' ערין טאג⁴⁾ אין דער פינשטירני ערד מוזין קריכין אונ' זוא שענט לוז⁵⁾, מיין גאט ווען איך נאך דראן גידענק שטינן מיר מיין האר צו בערג, דען איזט איין רעכט פרום גוט גאטיש פערכטיג קינד גיוועזין, אונ' העט אים גאט זיין לעבין גיגנט ווער ער צו גרושי דינגין גיקומין אונ' ווער פאר אונש אך וואול גיוועזין גאט דער ווייס וויא הערטצליך עז מיר אונ' בעלי זצ"ל גישמערצט האט, אונ' וואז פאר צער מיר גיטריבן וויא ווייטיר פאלגין ווערט וויא ער נון ניט לנג דאר גילעגין איזט

1) gezähmt = über sich gebracht hat 2) Trinkgeld

3) = sich schicken, fügen 4) Ehrentag 5) und noch dazu so schuldlos.

איזט אין גזר מן השמים גיוועזן דאז ער ניט גיוואלט לדנציק ציאין אונ' גיזאגט עש איזט קיין חצי שנה מער צו מיינר חתנה איאר איך הין אונ' הער ציא גיט דיא צייט הין וועק איך וויל ציאין אין טייטש לנד אונ' וויל יין קאפין, זוא זאגט מיין מאן ע"ה וויא פאלשטו אויז אויף יין צו קאפין איך ביגער קיין חלק צו האבין אן דיין מו"מ מיט יין, זוא זאגט דער מרדכי הי"ד וואלט איר קיין חלק האבן דראן וויל איך לכד פאר מיין מעות קאפין, אויב בעלי זצ"ל זולכיש שונט ניט גערין גיהאט אונ' אים אליש אין גירעט מיט גוטין אונ' ביזין אביר בעו"ה אליש ניקש העלפין וואלין אונ' ער זיך דיא ביטריפטי רייז זוא פאשט פיר גינומן דאז אים קיין מענש האט קענין פון אפהאלטין, בעלי זצ"ל האט זיין צו קומינדין שוועהר¹⁾ אן אים גשיקט אום מיט אים צו רידן פון דער שלימולדיגי רייז אפ צו האלטין אביר אליש ניקש העלפין וואלין האט זיך דאז זוא פעשט אין זין גישטעלט דאז אים קיין מענש דאר פון האט ברענגין קענין אונ' עז שיינט דאז דער גוטי מענש אנדרי האט מוזין אויז ריימן²⁾ דען ווען אים גאט זיין לעבין גילאזין העט זוא וועהר אפשר ר' יוד' אונ' יששכר כץ צו איר עשירות ניט גיקומין וויא ווייטיר פאלגין ווערט, אלזא וויא שונט גישריבן זיך מרדכי הי"ד ניט וואלין לאזין אפ רידן אונ' בעלי זצ"ל אך ניט וואלין שותפות עמו אויף דען וויין האנדיל מאכין אלזו איזט ער פאר זיין רעכנונג לכד גיצאגין אונ' לערך ת"ר ר"מ מיט גינומין וויא ער תוך הנוביר גיקומין איזט האט ער זיין מעות לגיסי ר' ליפמן געבין זאל אים המעות איבר מאכין אן דען אורט דאר ער האט וואלין הין ציאין אונ' יין קאפין, וויא ער נון מן הנוביר האט וואלין הין וועק ציאין האט ער אויף הילדסום צו גימוזט אונ' הי"ד

1) seinen zukünftigen Schwiegervater 2) Raum machen.

אין שדכין גיוועזין אונ' האט לר' יודא הנ"ל גרעט בת של פנתס הארבורג, נון זאלכיש איזט יוא מן המקום ב"ה ניט בישערט גיוועזין, אן וועמין עש אפ גאנגן האט ווייס איך ניט אלזו איזט דזיר ר' יודא זמן מה בבתי גאשט גיוועזין דען איזט מחותן עם בעלי זצ"ל גיוועזין דער ר' יודא איזט שני בשני עם גיסי ר' ליפמן¹⁾ גיוועזין וויא ער נון איזהו שבועות אצלינו גיוועזין אלזו האט ער אונז בכל דבר [זעהר] וואול גיפאלן איזט אין היפשיר ידעון²⁾ גיוועזין אונ' אך היפש אין מו"מ ווישין צו רידן אונ' אך גאר קלוג גיוועזן אלזו זאגט בעלי זצ"ל צו מיר גליקליכי וואז דיכט³⁾ דך ווען מיר דען יונגן צו אונש נעמין אונ' שיקמין אין לדנציג, איך זיך אין פאר איין קלוגן יונגן אן, זוא זאגי איך לבעלי זצ"ל איך האבי אך שונט איזהו פעמי' דרויף גידאכט מיר מוויין דאך איינין ווידר האבין, אלזו האבין מיר מיט אים גרעט איזט ער אך תכף פרידליך גיוועזין אונ' קיין ח' יום דאר נאך איזט ער לדאנציק גירויזט, וואז ער אצלו גיהאט האט דאז זעלבי איזט גיוועזין כל אשר לו איזט בישטאנדן אין בארין שטיין לערך פאר ד' או ל' ר"ט, דאז זעלבי האט ער לבעלי זצ"ל גילאזין זאל עש אים פאר קאפן אודיר פאר ווארן נון מיין ליבן קינדר זעכט ווען דער גיטרייאר גאט איינים העלפין וויל וויא ער אויז וויניק קאן פיל מאכין אונ' אויז דען קטן קאפיטאל דאז ממש ניקש גיוועזין, אלזו ר' יודא צו זולכין

1) Jost Liebmann, der Hofjuwelier des grossen Kurfürsten, war der Vetter des hannöverischen Kammeragenten Leffmann Behrens, d. i. Liepman Cohen, da Lea, Liepmans Mutter, eine Schwester von Josts Vater Elieser Liepman aus Göttingen war, s. Landshuth השם תולדות אנשי p. 2.
 2) über das Lehrhaus, das nachmals Jost Liebmann in Berlin erhielt, s. Kaufmann, die letzte Vertreibung 217 n. 2
 3) düncht.

אונ' אין זיין יונגן בלויט גיוואלצט האט, זענן לייט פון הילדסום ארויז גאנגן אונ' אין זוא אילינדיגליך בעויה גיפונדין אונ' האבין אין תקף ארקענט דען ער גאר ביקאנט אין דער גנצי מדינה גיוועזן איזט אלוז האבין זיא משתדל גיוועזן אונ' תקף צו קבורה גיטאן וואש פאר צער אונ' וויא קלאגין¹) אין דער גנצי מדינה גיוועזן איזט קאן מאן ניט גינגן ארשרייבן אביר וואז מאג דאז אליש העלפין זייני יונגי יארין זענן הין וועק גיוועזן, מאן האט עש פון הנוביר אונ' הילדסום אן אונש תקף גישריבן דען זיא האבין וואול גיוואושט דאז ער הי"ד האט חברות' מיט אונש גיהאט אונ' פאר מיינט דאש ער פיל פון אונש האט בייא זיך גיהאט, אביר ער האט ניקש בייא זיך גיהאבט אליש עטליכי ר"ט צער מעות²), נון דאר מיר הכתבים ביקומין האבין בין איך מעוברת גיוועזן עם בתי מאטי ע"ה נון קאן מאן וואול גידענקין וואז בעלי זצ"ל אונ' איך האבין פאר שרעקין אין גינומין אונ' וואז פאר צער מיר גיהאט האבין, דען וויא שוינט גידאכט גאר איין פרומיר ערליכיר מענש גיוועזן אונ' מיר העטין גרושין מו"מ קענין מיט אים אן שטעלין, נון אלי דינגן וואז גישעהן איזט שטיט ניט צו ענדרין ובפרט וואז טוט פעל³) זיין מוז מאן אליש דען העכשטין אהיים שטעהלין, אויב מאן שונט בהנוביר גם בהילדסום פיל הקירה גיהאט דאז מאן גימיינט איין נקמה צו טוהן אביר איזט ניקש פאר ריכט גיווארין, דאן דער רוצח ימ"ש איזט הין וועק גילאפין אך דאר זינטר⁴) ניט ווידר גיזעהן ווארדין ה' ינקום את דמו עם שארי קדושים וחסידים, אלוז האבין מיר קיינין גיהאט, דען מיר צו זולכין מו"מ קענטין גיברויכן, אביר עש איזט זמן קציר אן גישטאנדין, אלוז איזט הקצין ר' יודא ברליניר לכאן גיקומין עם ר' יעקב איברין קירכהאן⁵), דער ר' יעקב איזט

1) Wehklagen 2) Zehrgeld 3) Todesfälle 4) = seither, seit damals 5) ? Kirchhain.

נאך אל איר שמערטצין אונ' וויא טאג קומט ניקש אנדרשט
 אלז דאז זיא איין ווינט גיהערט, אלזו מיין גרויזר גאט אונ'
 קינג איזט אונש אך גישעהן מיר האבין גיהערט אונ' אל
 דיין ליבי קנעכט אונ' קינדיר האבן זיך זער גימיט מיט תפילה
 תשובה וצדקה דורך דער גנצי וועלט אונ' דיין ליפ פאלק
 ישראל זענן אויף דען גוויין שטויל גיזעסין אונ' גימינט נאך
 אל איר שווארי תשובה תפילה וצדקה דאש זיא ב' ג' שנים
 זיינן אין גוויין שטויל גיזעסין איזט דאר נאך ניקש אליש
 ווינט הרויז גיקומין לא די דאז מיר האבין דאז קינד ניט
 זוכה גיוועזן צו זעהן, דאר מיר זיך זוא זער אום גמיט¹⁾
 האבין אונ' זוא ווייט זענן גיקומין דאז מיר אונש גנץ פאר
 זיכרט האבין גיהאלטן זענן מיר בעו"ה שטעקן בליבן,
 מיין גאט אונ' הער דערניט האלבין פארצאגן דיין פאלק ישראל
 דאך ניט אונ' האפן טאגליך אויף דיין באריטהערציקייט
 דאז דוא זיא ארלויזן ווערשט אפי' שיתמהמה אחכה בכל
 יום שיבא ווען עש דיין הייליגיר וויל ווערט זיין, זוא ווערשטו
 דיין פאלק ישראל שונט גידענקן, דיא שמחה וואו גיוועזן
 איזט ווען מאן כתבי האט גיקראגן דאז איזט ניט צו
 בישרייבן, דיא מיינשטי כתבי דיא קומן זיין, האבין דיא
 ספרדיי' ביקומן, זוא זענן זיא אלי צייט מיט אין איר בית
 הכנסת גנגין אונ' לשם גילייאט זענן מייטשי יונג אונ' אלט
 אך אין איר בית הכנסת גנגין אונ' דער פורטיגזיין יונגי
 גיזעלין האבן זיך אלי מאלט אין איר בעשטי קליידיר אן
 גיטאן אונ' איין אידריר האט זיך איין גרינין בראטין²⁾ זיידן
 באנד אום זיך גיבונדין דאז איזט שבתאי צבי זיין ליברויא³⁾
 גיוועזן אלזו זענן זיא אלי בתופי ובמהלות אין איר ב"ה
 גנגין מיט שמחה כשמחות בית שאיבה דיא כתבים גילייאט,

1) darum gemüht 2) breites 3) Livrei = Livrée.

גרויש עשירות גיקומין אונ' זאלכיר גרושיר מאן גיווארן איזט
אלוז איזט ר' יודא זמן מה בדנציק גיוועזין אונ' גומי מו"מ
גיטאן דהיינו אליש אונטצין מרגליות גיקאפט אביר איזט
ניט זער גילאפין נאך מו"מ צו דעם תוך המבורג הקורדיט
נאך ניט זוא גרויש גיוועזין אלש לע"ע אונ' מיר זענין נאך
יונגי לייט גיוועזין דיא זוא גרויש עשירות ניט גיהאט האבין,
דאך האבין מיר אים פאר זעהין מיט קרודיט כתב' אך לפעם
ח"כ¹) גשיקט דאז ער אן מעות קיין מנגיל גיהאט האט, אלוז
ער אין ב' שני' לערך דרינגן גיוועזן אונ' ווידר הרויז גיקומן,
בעלי זצ"ל מיט אים גיחשבונת אונ' אים ח' או ט' מאות
ר"ט רווח' על חלקו גיגעבין איזט דאר מיט גיצאנגין להנוביר
אונ' זיך דאר הרומיר²) אויף גיהאלטין אונ' וואלין איין שידוך
טון, צווישן דעסין בין איך אין קינד בעט קומין עם בתי מאטי
ע"ה איזט גאר איין שין קינד גיוועזין וויא ווייטיר פאלגין
ווערט, אין דער זעלביג צייט האט מאן אן גיפאנגין צו רידן
פון שבתאי צבי אביר אוי לנו כי הטאנו אונ' דאז מיר עש
ניט ארלעכטי האבין אונ' וויא מיר גיהערט האבין אונ' וויא
מיר זיך פאשט איין גבילט האבין, ווען איך גידענק אן דער
תשובה וואז פון יונגי אונ' אלטי גישעהין איזט דאז ניט צו
ערשרייבן וויא עש ידועה ומפורסם איזט דורך דען גנצין
עולם אָה רבש"ע אין דער צייט דאז מיר גיהאפטי האבין
דאז הוא דיך בארים הערציגיר גאט דיך ווערשט איבר דיין
ארים פאלק ישראל מרחם זיין אונ' אונש ארליוין, אלוז האבין
מיר וואול גיהאפט אליש וויא איין אשה דיא דאר זיצט אויף
דען גוויין שטויל³) אונ' ערביט זיא מיט גרושי שמערטצין אונ'
וויא טאג אפ, אונ' פאר מיינט נאך אל איר שמערטצין אונ'
וויא טאג ווערט זיא מיט איר קינד ארפרייאט ווערין אביר

1) = כתבים Wechseltbriefe 2) da herum = in
dieser Gegend 3) Gebärstuhl s. Grünbaum a. a. O. 116.

גיט טון, דען נאך דוא ליבר הער גאט וואו דוא אונש האשט
 צו גיזאט דאז ווערשמו קיניגליך אונ' גינעדיגליך האלטין
 אויב עש זיך שונט וועגין אונזרי זינד ווילין זוא לנג פאר
 ציאט זוא ווערין מיר עש דאך גוויש האבין, ווען דיין
 גיזעצטי צייט איזט אונ' דרויף וואלין מיר האפין אונ' ביטין
 צו דיר גרושין גאט דאז דוא אונש איין מאלט מיט דער
 גאולה שלימ' זולשט משמח זיין, אלזו פאר דאז מאלט פון
 דער מאטעריא¹⁾ בישליסין אונ' ווידר אן פאנגין וויא איך נון
 עם בתי מטה תוך קינד בעט גילעגין איזט תוך המבורג
 האט מאן אן פאנגין צו מומלין אליש ווען ל"ע דבר ב"מ²⁾
 תוך מקום ווער האט ענטליך איבר הנט גינמוין דאז ג' או
 ד' יהודי הייזר בעו"ה זענן טמא גיווארין אונ' ממש אלי
 דיא דרין גיוועזין זיין אויז גישטארבין דאש דיא זעלבי בתים
 פאשט זיין לעדיג גישטאנדן איזט איין גרושי עת צרה אונ'
 אילינד גיוועזין ווען מאן רחמנא ליצלן מיט דען מתים זוא
 אילענד איזט אום גאנגין אלזו זענן דיא מיינשטין ב"ב
 מהמבורג לאלטנה גיצאגין אונ' דיא לייט האבין גיהאט פאר
 איזה אלפי ר"ט וואור אינין מנקין גיוועזין משכנות מן י'
 ר"ט עד ל' ר"ט וגם ק' ר"ט דען ווען מאן תוך מו"מ איזט
 גיוועזין עם משכנות האט מאן מוזין זוא וואול לינין משכנות
 מן ה' שי' אליש משכנות מן ד' ר"ט אלזו איזט דער דבר
 ב"מ אים גנצין מקום גיוועזין אונ' מיר האבין קיין מנוחה
 גיהאט פאר דען פאלק האטשי דאז דאז מיר גיוואושט האבין
 דאז טמא זענן האבין מיר דאך אינין מוזין אירי משכנות
 צו לזין געבין אונ' ווען מיר שוינט ווערין לאלטנה גיצאגין,
 ווערין זוא אונש דאר נאך קומין, אלזו האבין מיר זיך

1) von der Materie = von diesem Gegenstande 2) mummeln [= munkeln], als wenn, behüte (= לא עליכם) die Pest בר מנן

טייליש האבין נעביך אל דאז איריגי פאר קאפין¹⁾ הויז אונ
הויף אונ' אליש גיהויפט²⁾ דאז זיא אלי יום זולין ערלויזט ווערדין,
חמי ע"ה האט צו האמיל גיוואונט אלזו האט ער משם עוקר
דירה גיוועזין אונ' זיין הויף אונ' הויז וכלי בית מלאה כל
טוב אליש שטיהן לאזין אונ' איזט לק"ק הילדסום גיצאגין צו
וואונין אונ' האט אונש לכאן המבורג ב' גרושי פעסיר מיט
אליר הנט ליינין צייק גשיקט אונ' דרין איזט גיוועזין פון אליר
הנט עסין שפייו כגון ערביזין [בונין] דערפלייש³⁾ אונ' זונשטין
אנדרי גראמפילשפייו פון קוועטשיך שניץ⁴⁾ אליש זוא וואש
זיך ווארין⁵⁾ קאן, דען דער גוטי מאן ע"ה האט גידאכט מאן
ווערט כפשוטה מן המבורג לארץ הקדושה פארין, דיזי פעסיר
זענין וואול יותר אליש א' שנה בכיתי גישטאנדין ענטליך
האבין זיא מוראה גיהאט דער פלייש ושאר זאכן ווערין
מכולה גין האבין זיא אונש גישריבן זולין דיא פעסיר אויף
מאכן אונ' וואש עסין שפייו איזט הרויז נעמין, דאש דאש
ליינין גיצייק ניט מכולה ווערט אלז עש וואול ג' שני
גישטאנדין אונ' אליש גימיינט זולטי עש צו זיינר ריז ברובין
אביר דעם היכשטין האט עש נאך ניט גיפאלין, מיר ווישן
וואול דאז עש אונש דער היכשטי צו גיזאגט אונ' ווען מיר
גגץ פרום ווערין פון גרונד אונזיר הערטץ אונ' ניט זוא ביז
ווערין, זוא ווייס איך גוויז דאז זיך המקום זולט איבר אונ'
מרחם זיין, דאז מיר נור זולין האלטין ואהבת לרעך כמוך,
אביר גאט זאל זיך ארבארמין וויא מיר דאש האלטין דיא
קנאה דיא שנאות חנם דיא מנקין אונש⁶⁾ איזט דאז קאן קיין

1) Vgl. Schudt II, 41, נחלת שבעה II RGA. 81,
Kaufmann a. a. O. 93. 2) gehofft 3) Erbsen, Dörrfleisch
4) Grämpel [= Kram] — Speise von Quetschich, d. h. wohl
Pflaumenmus und Schnitz = geschnittenem Backobst 5) wahr-
ren = halten 6) unter uns.

גידנקין אויז מיין ביטריפטין לב אליש וויא¹⁾ מיין ליבר הערציגיר פריינד אך אין ויין טוטיש ניט²⁾ גיזאנט האט קיין חצי שעה קודם יציאת נשמתו הטהורה דאז מיין פרומי מוטר אויט איבר זיין בעט גיפאלין אונ' מוריד דמעות גיוועזן אונ' צו אים גיזאנט מיין ליבר אדים וואלט איר מיר ניקש זאגן אודיר ביפעהלן האט ער משיב גיוועזן מיין ליבי מיטיר איך ווייס ניקש צו זאגן אודיר צו ביפעהלן אליש טרישט מיין ביטריפט גליקליכן דאר מיט האט ער ווייטיר קיין דברי בעלמא ווייטיר רידן וואלין וויא אין זיין אורט שונט ווערט ווייטיר פאלגין ווער אויט נון מיין טרישטיר וועם זאל איך נון מיין ביטרי גויט קלאגן אונ' וואור זאל איך מיך הין קערן אודיר ווענדן בעויה לעיע פאר זויף איך ממש אין מיין צרות אונ' שווארי גירנקן מיר האבין יא מעניכי אן שטיש גיהאט גליך דיזוש פולגנדי אך איין גרוש צרה גיוועזן דיא דער גרושי גיטיגי גאט בחדס וברחמי באלדי פון אונש גיווענט, אונ' ווידר אן צופנגין וואיר איך אויז גילאזין האבי דאז איך בתי ציפור תי' האב אן גיצאגין אלזו האט זיך דאז קינד זער גיקרימט ווען איך האבי עש אן גיריגט³⁾, אלזו זאג איך ציפור לעב וואש שאט דיר⁴⁾, זאגט דאז קינד מעמה לעב אונטיר מיין ארים טוט עש מיר זער וויא. זיא זיך איך צו וואש דעם קינד שאט, האט דאז קינד איין שוועהרין⁵⁾ אונטיר דען ארים, איך האבי מיין משרתת ביא מיר גיהאט אלזו בעלי זצ"ל האט איין קטן גישווירכן אן זיך גיהאט, האט אים איין באלביריר תוך הגוביר איין פלעשטירכן אויף גיליגט זוא זאג איך צו דער מייט גיא נאך היים אויט אויבן אין דער שול אונ' פראג איהם ביא וואש פאר איין באלביריר ער גיוועזן אויט אונ' וואור ער וואונט גיא מיט דען קינד הין

1) als wie 2) Todesnöthen 3) = angerührt 4) = was fehlt dir? 5) Schwär = Geschwür.

ריזילפירט אום נאך האמיל צו ציאין מיט אונזר קינדרכיר
 דען חמי זצ"ל האט באותו פעם לשם גיוואונט אלזו זענן
 מיר תכפ אס(ור)[רן] חג מן יום כיפור מהמבורג הין וועק גיצאגן
 אונ' זענן א' יום פאר חג הסוכו' בהנוביר אן גלנגיט זענן
 בבית של גיסי מהור"ר אברהם גאשט גיוועזן וועלכיר צור
 זעלבי צייט נאך בהנוביר גיוואונט האט אלזו האבין זיא אונש
 ניט וואלין ציאין לאזין ווייל עש זוא נאהנמ¹⁾ אן י"ט איזט
 גיוועזן אלזו זענן מיר סוכות בהנוביר גיבלויבן איך האב אזלי
 גיהאבט בתי צפור תי' איזט איין קינד מן ד' שני' גיוועזן
 אונ' בני נתן שי' ב' שני' אונ' ילדי מטה ע"ה ח' שבועות
 לערך, גיסי ר' ליב הנובר האט אונש דיא ערשטי מעג סוכות
 גיפרייאט²⁾ גיהאט אונ' אין ר' ליב הנ"ל זיין הווי איזט דיא
 ב"ה גוועזן, אס י"ט וויא בעלי זצ"ל למחרתו אים ב"ה איזט,
 זוא בין איך אונטיין אין דער שטויב גיוועזן אונ' בתי ציפור
 וואלין אן טון³⁾ איך מוז שרייבן איין קליינן אן שטויס וועלכיש
 בחייו של בעלי זצ"ל גיהאט האבן אונ' זונשטיין אנדרי שווארי
 דאנות דאר בייא דיא מאן אופט ניט קאן פון זיך זאגן
 ובפרט לע"ע בעו"ה וועם זאל איך עש קלאגן אודיר וועם
 זאל איך עש לע"ע זאגן מיר האבין נימוק⁴⁾ על מי שנשען רק
 על אבינו שבשמים שהוא יהי' בעזרינו ובעזר כל עמו ישראל
 ושמתנו כימות ענותינו. צווארין בחייו של בעלי זצ"ל אך הין
 אונ' ווידר גינגן דאנות גיהאט עם צער גידול בני' טייליש
 מן זאגן קן אונ' טייליש דאז מאן ניט זאגן דערף או זאגן
 קן, אביר אל מיין צרות האט מיר דער ליבה פריינד קענן
 אויז רידן אונ' ווען איך אל מיין צרות גיהאט האבי איזט
 מיר אליש מיט זיינן צו שפרעכין גרינג אן קומין, אביר נון
 ווער איזט מיין טרישטיר ווער שפרעכט מיר נון מיני שווארי

1) nahe 2) gepreit eingeladen s. Grünbaum a. a.
 O. 35, 111 3) ankleiden 4) Niemand.

ווערדין, איך דענק אויף קיין ביו, פיר דאז קינד צו איר דיא
 בזיכט דאז קינד אונ' לאפיט פון דען קינד הין וועק אונ'
 לאפיט ווידר הנויף צו דיא ווייבר אונ' מאכט איין צעקה
 אונ' זאגט צו דיא ווייבר פליגט אלי הין וועק ווער נור פליגין
 אונ' לויפן קאן דען איר העט בעו"ה דען רעכטין דבר אים
 הוין, דאז מיידלי האט בעו"ה דען רעכטין איפוש¹⁾ ב"ט אן זיך,
 נון קן מאן זיך וואול גידענקן וואז דאז פאר איין בהלה איזט
 גוועזין אונ' וואז פאר איין יללה מנקין דיא ווייבר גוועזין
 איזט, ובפרט ביא זולכי גרושי פחדנים, נשים ואנשים איזט
 אליש אויז דער שויל גילאפין אונ' בעו"ה אין דיא בעשטי
 תפילות ארויז גילאפין אן הייליגין י"ט אונ' תכף דיא מייט
 מיט דען קינד גינמוין אונ' פאר דער מיר גישטויסן אונ' זיא
 קינד וואלין אים בית נעמין אודיר גין לאזין מאן קען זיך
 וואול (מ) [ש] יג זיין וויא אונש צו מוט מוז זיין גוועזין, איך
 האבי אליש גיהיילט אונ' גישריאן אונ' אום גאמיש ווילין
 גיבעטין אונ' גיזאגט רבותי זעכט גאט אן וואש איר מוט
 מיין קינד שאט ניקש איר זעכט יוא וואול דאז מיין קינד
 ת"ל פריש אונ' גיוונד איזט דאש קינד האט נעביך אינן
 פליסינדיגין קאפף גיהאט קודם נסיעתי מהמבורג האב איך
 עש גישמערט האט זיך דער פלוס פום קאפף צום גישוויר
 גיצאגין ווען ח"ו אייניר זוא וואז אן זיך האט ער י' ארלייא
 סימנים אן זיך זעכט מיין קינד לאפיט דאך אויף דער גאס
 הרומיר אונ' עסט איין שטוטין²⁾ אויז דער האנד, אביר דאז
 אליש האט ניקש העלפין וואלין אונ' גיזאגט בעו"ה ווען דאז
 זאלטי לאור קומין דאז עש אונזיר דוכס יר"ה זולטי גיוואר
 ווערדין דאז מאן אין זייניר רעזידענט שטאט זולכין ווערק
 ח"ו זיין זולט וואש פאר איין אילינד זולטי עש געבין, אונ'
 דיא אלטי איזט מיר אין מיין פנים גישטאנדין זיא וויל איר

1) עיפוש = Pest 2) Stute = Weissbrot.

אונ' לאז אים איין פלעסטיר אויף ליגן איך האב אויף ניקש
 ביזיש גידאכט דיא מייט גיט אין דער שול אונ' פראגיש
 בעלי זצ"ל וואור דער באלביריר וואונט זאגט ער ע"ה וואור
 ער וואונט אונ' דיא ווייבר שול מוז מאן דאר דורך גין ווען
 מאן אין דער מאנן שול גין וויל, וויא דיא מייט וויל הרויז
 גין זיצט גיסתי יענטה סולקה אסתר ע"ה תוך ב"ה אונ' פראגין
 דיא מייט וואש האשטו אין דער מאנן שויל גיטאן זאגט דיא
 מויט אך כפשוטה אונ' ג"כ אויף ניקש ביזיש גיטראכט
 אונזיר קינד האט איין שוועהרין אונטרים ארים האב איך
 מיין ב"ב גיפרעגט ביא וואש פאר איין באלביריר ער זיין
 שוועהרין האט היילין לאזין וויל איך מיט דען קינד אך הין
 גיה, דיא ווייבר ארשראקין זיך תכף מעכטיג זער מאחר זיא
 אהן דעסין¹⁾ גרושי פחדנים זענן אין זולכי דינגין גיוועזן אונ'
 דאר ווייל מיר מן המבורג אויז זולכין חשש קומין זיין אלזו
 האבין זיא דיא קעפף זער צו זאמין גישטויסן אונ' גירעט
 דאר פון, אלזו איזט ג"כ תוך ב"ה גיוועזן איין געשטין איין
 אלטי פלעקין²⁾ דיא הערט ג"כ דיא שמועה אונ' זיכט דאז זיך
 מיין שוועגירש הנ"ל אלזו ארשרעקין אלזו זאגט זיא צו דיא
 ווייבר ארשרעקט איך ניט עש ווערט ניקש זיין איך בין וואול
 ד' שני' מיט זאלכי עסקים אום גאנגין ווען איר עש האבין
 וואלטיט זוא וויל איך הנאפ גין אונ' וויל דאז מיידלי ביזעהין
 אונ' איך תכף זאגין אויב עש ח"ו מסוכן איזט אונ' ווער
 איך זאגין וואש איר טון זאלט דיא זאגין יוא למען הרחמים
 גיט אראפיר³⁾ אונ' זעכט וואול צו דאז מיר זיך ניט ח"ו מסכן
 זיין איך האב פון דיא שמועות אליש ניקש גיוואוסט דיא
 אלטי פאלעקין קוכט אראפיר אונ' זאגט וואור איזט דאז
 קלייני מיידיל, איך זאג ווארום אייא זאגט זיא איך בין איין
 רופאנית איך וויל דעם מיידיל וואש ברויכן זאל בלדי בעשיר

1) ohnehin 2) Polakin 3) hervor.

טעמין אלזו האט זיך גיסי מהור"ר אברהם אונ' גיסיר' ליפמן
 וגיסיר ר' ליב אין קונסיליא גיזעצט אונ' דען מלמד בהנוביר
 וועלכיר ג"כ איין גרושיר למדן גיוועזן האבין דרוין גילערניט
 אויב מאן דערף מתלל י"ט זיין דאו מאן אים אים י"ט געלט
 גיביט אלזו האבין זיא ביחד מסכים גיוועזן מאן זאל אינין
 דאו מעות געבן דען האבין גיזאגט עש איזט בשעת סכנה,
 אונ' ממש סכנות נפשות אלזו האבין מיר מוזין אונזיר ליב
 קינד אם הייליגן י"ט מוזין פון אונש שיקן, אונ' אונז מוזין
 לאזן איבר רידן אונ' איין בילדין לאזן אליש וואן דאש קינד
 ח"ו וואש אן זיך העט, איך וויל דערניט ווענין¹⁾ איין אידריר
 פרוים פאטיר אונ' מוטיר יודיצירן לאזן וויא אונש איזט צו
 מוט גיוועזן בעלי זצ"ל האט זיך אין אין ווינקיל גישטעלט
 אונ' בוכה ומתחנן גיוועזן אונ' איך אים אנדרין ווינקיל
 בוודאי מיין פרומין מאן ע"ה זיין זכות גיוועזן, דאש אים
 המקום ב"ה ארהערט שנאמר ויעתר לו, איך האלט ניט
 דאו אברהם אבינו איזט וויאיר²⁾ גיוועזן בייא דער עקירה
 אליש אונש באותו פעם גיוועזן איזט, דען אברהם אבינו האט
 זאלכיש גיטאן בצוה של המקום ב"ה ומאהבתו אליו אלזו
 ער זיין צרה מיט שמחה פאר בראכט, אביר אונש איזט זוא
 איין סיבה אונטר פרעמד צו קומין³⁾ וועלכיש אונש גאר זער
 איזט צו הערטצין גנגין, נון מה לעשות מאן מוז זיך אין
 אלין גידולדין כשם שמברכין על הטובה כך מברכין על הרעה
 האב מיינר מייט איר קליידר אום גיווענט אן גיטאן אונ'
 דעם קינד זיין גיצייק אין פינטילכן גיבונדין אונ' דער מייט
 איין פינטיל גלייך איין געשטיין⁴⁾ אויף גיבונדין דעם קינד נעביך
 אך אלטי צו ריסני הודילכר⁵⁾ אן גיטאן אונ' אלזו מיין גוטי
 מייט מיין ליב קינד אונ' דער אלטי מאן אונ' פרא הין

1) derentwegen 2) weher 3) zugekommen 4) wie einer
 Bettlerin 5) Hudelcher = Lappen, Hadern.

הלז געבין ווען דאז קינד ניט וואש ביז' אן זיך האט, וואש האבין מיר טוהן זאלין איך האב גיבעטין למען הרחמים לאט מיך בייא דען קינד בלייבן וואור מיין קינד בלייבט וויל איך איך בלייבן לאט מיך נור הרווי צו אים דאז האבין זיא איך ניט ליידן וואלין, לקצר תכף האט זיך גיסי מהור'ר אברהם סג"ל אונ' גיסי ר' ליפמן וגיסי ר' ליב עם נשותיהם אין קונסיליא יחדיו גיזעצט וואש צו טון איזט, וואור מאן דיא מאט מיט דען קינד הין טוט, אונ' דאז אליש בסוד בלייבט פאר השררה יר"ה דען שטינד אונש ה"ו גרושי סכנה דרויף ווען ה"ו הדוכס זולטי וואש גיוואר ווערדין, אלזו איזט עש דאר בייא גיבליבן מאן זאל דאז קינד מיט דער מאט אן טון אין אלטי צוריסני קליידיר אונ' זאלין אויף איין דארף גין דאז קיין תחום שבת מן הנוביר איזט דאז זעלביני דארף האט גיהיישן פיאיין האלטיק²), אונ' זאלין זיך אין איין כפרי בית³) אין געבין אונ' זאלין זאנין, דאש דיא יהודי' בהנוביר יום טוב ניט האבין וואלין ביהערבי(גר)[רג]ן, ווייל זיא שוינט זא פיל ארמי לייט העטין אונ' העטין זיא ניט וואלין אין הנוביר איין לאזין, אלזו וואלטיין זיא אויף דען דארף דיא פיאר טעג איבר האלטיק⁴) בייא אינין בלייבן אונ' אינין פאר איר מיא ביצאלין, איך ווישין מיר גיוויש דאז זיא אונש פון הנובר ווערדין עסין אונ' טרינקן שיקן, דען זיא ווערין אונש איבר דיא פיאר טעג ניט אהן גיגעסין אונ' הונגיר ליידן לאזין, בהנוביר איזט איין אלטיר מאן איין פאלאק גיוועזין גאשט דען האבין זיא גידונגין אונ' דיא אלטי פאלעקין הנ"ל דיא זעלבי ביידן זולין איזהו ימי' בייא זיא בלייבן ביזקין מאן זיכט וויא עש אפלאפט⁵), דיא ביידו האבין איבר ניט אויז דער שמעל גין וואלין מאן זאל אינין לר"ט מעות געבין דאז זיא זיך אין זיא איינר סכנה

1) etwas Böses 2) Peinholz 3) Bauernhaus 4) halten
= also 5) abläuft.

אויז דער שול איזט גיוועזן האט ר' ליב אונש רופן לאזן
 צו דער סעודה וויא שוינט גידאכט דאז ער אונש עי"ט האט
 לאזן פרייאן אביר מאן קאן וואול דענקן וויא אונש איזט
 צו מוט גיוועזן בעלי זצ"ל גיזאגט איאיר מיר וואז עסין מוז
 איך מיין קינד אונ' דיא אנדרי וואז צו עסין ברענגן עש
 איזט י"ט זיא זאגן יוא פשיטה, דוא האשט אך רעכט מיר
 וואלין קיינר ניקש עסין ביוקין דיא דרוין וואש האבין דען
 עש איזט גאר נאהנט אן הנובר גיוועזן אלש וויא אלמנה
 אצל המבורג, אלזו האט מאן צו זאמין גיבראכט עסין, איין
 אידריר האט וואז אויז גיטאן ווער זאל עש נון ברענגן איין
 אידריר האט זיך גישייאט אלזו האט ר' יודא גיזאגט איך
 וויל עש אינין ברענגן ר' מיכיל האט גיזאגט איך וויל ג"כ
 מיט גין אונ' בעלי זצ"ל ג"כ מיט גנגין, דען ער האט ע"ה
 דאז קינד גאר זעהר ליפגיהאט האט אלזו האבין דיא הנובירשי
 בעלי זצ"ל ניט טרויאן וואלין דען האבין גידאכט ווערט בעלי
 זצ"ל הרויז גין מויכט ער עש ניט לאזן בייא דען קינד צו
 גיהן, אלזו האט גיסי ר' ליפמן ג"כ מוויין מיט גין אלזו זענן
 זיא יחדיו גנגין אונ' דאז עסין הנויז גיבראכט אלזו איזט דיא
 מייט מיט דעם קינד אונ' איר חברותה יחדיו פאר רעב
 נעביך אויף דען פעלד שפאצירין גנגן פאר גרוישן רעב אליש
 דאז קינד נעביך בעלי זצ"ל גיזעהן האט איזט עש נעביך
 מלא שמחה גיוועזן אונ' צום פאטיר וואלין צו לאפין אליש
 איין קינד, אלזו האט גיסי ר' ליפמן גיצעקנת מאן זאל דאז
 קינד צו רוק הלטין אונ' דער אלטי מאן זאלטי קומין אונ'
 דאז עסין הולין, בעלי זצ"ל האבין זיא ג"כ ממש אליש בייאים
 שטריק מוויין הלטין דאז ער ניט צו דען ליבין קינד קומין
 איזט, אלזו האט ער אונ' דאז קינד גיהיילט, דען בעלי זצ"ל
 גיזעהן דאז קינט ת"ל פריש אונ' גיזונד גיוועזן אונ' ניט
 דערפין צו אים קומין, אלזו האבין זיא דאז עסין אונ' טרינקן
 נידר גישטעלט אויף דען גראז אונ' דיא מייט מיט אירי

וועק מארשירט נאך דען דארף, מאן קאן וואול דענקין וואו פאר איין ברכת כהנ' מיר דען ליבן קינד האבין נאך גיזאגט אונ' וויא פיל מיט הונדירט טרענין מיר עש האבין פון אונש גשיקט, דאו קינד אביר איזט לושטיג אונ' פריליך גיוועזן אליש איין קינד דאו נעביך נירגיניץ פון ווייס אביר מיר בכלל זוא פיל אונזריר אין הנוביר גיוועזן אלי בוכה ומתחנן גיוועזן אונ' בעו"ה דען הייליגין י"ט אין אייטיל צער צו גיבראכט, נון דיא זענין נאך דען דארף גנגין, זענין אך וואול אין אירי הערבערג אין איין כפרי בית אן גינומין ווארין דען האבין מעות בייא זיך גיהאט, אונ' זוא לנג מאן דאו האט מאכט זיך עש דער זעלבי צו נומצין, דער כפרי האט זיא גיפראגט עש איזט יא אייאר י"ט ווארום זיא ניט בייא יהודים ווערין האבין זיא צור תשובה געבין דאו שונט פיל ארמי לייט אין הנובר ווערין אלזו העט מאן פארבאטין זיא ניט אין צו לאזין אביר זיא מיינין דאך דאו דיא יהודים פון הנוביר ווערין אינין איבר דיא פיארטעג עסן הרזיו שיקן, נין זענין מיר צווארין יחדיו ווידר אין ב"ה גנגין אביר מאן האט אל אויז גיאורט¹⁾ גיהאט, ובאותו פעם איזט בהנוביר גיוועזן ר' יודא ברלינר איזט נאך לידג גיוועזן האט שוינט מיט אונש גיהאנדילט גיהאט, גם איזט לשם איינר גיוועזן בשמו ר' מיכיל איזט איין יונגיר אויז פולין גיוועזן האט מיט דיא קינדר גילערנט דאר נאך האט ער איין אשה מן הילדסום גינומן אונ' וואונט לע"ע בהילדסום תוך עושר וכבוד איזט פרנס תוך הילדסום, דער זעלביגער ר' מיכיל האט זוא פאר איין האלבין משרת ג"כ גיוועזן וויא דער סידר אין אשכנז איזט ווען זיא זוא בחורים האבין בייא זיך צו קנעליק²⁾ וויא מאן נון

1) zu Ende gebetet 2) unterrichten s. Güdemann, Quellenschriften zur Geschichte des Unterrichts und der Erziehung bei den deutschen Juden 264 n. 1.

פול שריב ניט אליש ארשרייבן קאן, דען אליש וואו מיר
 דער גרוישי גינעדיגי גאט צו שיקט שפיר אונ' זיך¹⁾ איך דאך
 זייני גרוישי גנאד אונ' בארימהערציקייט ביא איזט²⁾ איך וויל
 פאר שווייגן וואש פאר גרוישי הלא' לע אופט מאלש מיט
 מייני ליבי קינדיר בין אויז גישטאנדן דאז מיר אופט גיוואונשן
 ווען איך דיא העלפט פון דען מייניגין העטי קענן פיר געבין,
 אונ' מין קינט צו זינר גיזונדהייט העט קענן העלפן, אביר
 דער אינציגי גירעכטיג גאט מיט זייני בארימהערציקייט בהרף
 עין ממשי, זוא גינעדיגליך גיהאלפן דאז איך ניט גיוואושט
 האב וואור עש גיבליבן איזט דאר מיר זיך כמה שני' מיט
 גישלעפט אונ' גיאנגשט האבין אונ' גיפלאגט, האט דער
 גרעכטי גאט מיט איין מאלט פון אונש גינומן אונ' אונש
 איין גיזונד פריש קינד געבין וואור פיר דען היכשטין אימיר
 אונ' איביג זיין גידאנקט דער גרוישי גאט וויל³⁾ עש דאר ביא
 ארהאלטן, זעכט נון וואש דער גיטרייא גאט טוט ווען מיר
 מיינין דאז מיר גנן הילף אונ' טרושט לויז זיין זוא שיקט
 ער זיין הילף אס ערשטין דאז מיר ניט דרויף דענקן, אונ'
 אויב זולכיש שונט ניט נאך אונזיר פאר דינשטין זיין זוא איזט
 עש דאך פון דען הימילשין פאטיר זיין בארימהערציקייט, דען
 איך בפינדי מיך זינדיגרין אונווערדיג גינונגין חסד פון אונזרין
 גיטרייאן גאט דאז ער מיר דאז לעבין גיביט אונ' מיך ביז
 דאטי בכבוד גישפייזט האט אהן אנדרי טויזנר חסדים דיא
 ער דער גרוישי גאט זוא מילדיקליך גיגעבן ווען איך אלי טאג
 פיל אויף מייני קניא אונ' דען בארים הערציגין גאט אן רופטי
 איזט עש דאך אליש ניקש פאר דעם, וואש ער אן אונש
 זינדיגי מענשן טוט אונ' אויב עז שונט לעתים ניט נאך
 אונזיר ווילן גיאט אונ' מיר מענשליכי פאר דרויז האבן זוא
 וואל מיט קינדיר אליש מיט פרעמדי זוא בילד איך מיר איין

1) spür' und sehe 2) dabei ist 3) = wolle.

חברותה האבין עש גיהולט דאר בעלי זצ"ל מיט זיין חברותה
 זענן ווידר הין וועק גנגין, נון דאז האט גווערט ביוקן שמיני
 עצרת, דער אלטיר מאן אונ' פרא האבין ביא זיך גיהאט
 פלאסטיר אונ' זאלב וואו צו איין שוועהרין גיהערט צו היילין
 האבין דען קינד דען שוועהרין אך היפש אויז גיהילט אונ'
 דאז קינד איזט אך פריש אונ' גיונד גוועזין אונ' אויף דען
 פעלד אליש איין יונג הירשכן הירומיר גישפרונגין, אלזו
 האבין מיר צו דיא הנובירשי גיואגט וואו ווערט אויז אייער
 שמות ויערין איר זעכט יוא דאז מיין קינד ת"ל פריש אונ'
 גיונד איזט אונ' דאז ת"ל קיין סכנה בעולם מער האט לאט
 מאן דאז קינד נעביך לאזין ווידר הרין קומין, אלזו האבין
 זיא ווידר קונסיליא גיהאלטין אונ' גיבליבין מאן זאל דאז
 קינד איאר ניט אלש שמחת תורה מיט זיין חברות' לאזין
 אין הנוביר קומין, נון וואו האבין מיר טון זאלין האבין אינש
 זאלביש אך מוזין גיפאלין לאזין, אלזו איזט ר' מיכל אן
 שמחת תורה הנויז גנגין אונ' דאז קינד מיט דען לויט ווידר
 אין הנוביר גיבראכט דער באותו פעס ניט גיזעהן האט פון
 מיר ובעלי זצ"ל אונ' אלי אן וועזינדי דיא שמחה דיא מיר
 יחדיו גיהאט האבין דז מיר אלי פאר גרושי שמחה האבין
 מוזין שרייאין עין בוכה ולב שמח איין אידיר מענש האט
 דאז קינד גערין אויף גיפרעסין דען גאר איין שין לייטיש¹⁾
 קינד גוועזין דאז קיין גלייכניש גיהאט האט אלזו האט מאן
 דאז קינד לנגי צייט ניט אנדרשט גיהיישין אלש דיא יונגפיר
 פון פיין האלטין, אלזו מיין ליבה קינדר איזט דיוי צו שיקונג
 ת"ל גליקליך אפ גילאפין אונ' הסוף תוך ששון ושמחה
 גוועזין וואר פיר דען היכשטין ניט גינוגין לויבן אונ' דנקין
 קענין, דער אן מיר אליש זיין און ווירדגי מייט זוא פיל
 גמיש אונ' בארים הערציקייט ארצייגט דאז ווען איך י' ביכיר

1) liebes.

גנייגט גוועזין, אונ' גיזאגט וואלט אינן אין עטליכי טאג [גוטי] בישייד זאגן, דיא אפ גיזאנטין פון דען קייזר זענן גאר פריליך איבר דיא אנטווארט גוועזין אונ' זיך גריכט אויף גוטיר אנטווארט דאז זיא אירן קייזר באלדי ווערדין זוא איין גרוישן שאץ צו פירן, אונ' פאר מיינט אין דער שטאט קונשטאנטינאפיל גרושי פריידין צו ריכטיק, אונ' דאש זעלבי זיא אך פון דער גנצצי שטאט ווידרום אמפאנגן ווערין, אלזו זיא אויף דער שלויס אנטווארט פון דער קייזערין גיווארטיט אביר מייך גאט וויא איין גרויש פאר ענדירונג האט זיך אין קארצין טאגן מיט דער פרומין קייזרין צו גיטראגן, אונ' אן דער שטאט דאז דיא גיזאנטין מיינטיק דען שלויס פון דער פאר האבינדין הייאראט צו ערווארטין, אביר היר קיגין מיט איר אגין איין גאר טרויאריגן צו פאל זעהן מוזן וויא נאך בייא אירן אן וועזנהייט דיא קייזרין אירעני פון אירין קייזרליכן שטול גיהאבין וואורד אונ' דאש רעגומענט גענטצליך אנטזעצט וואורד דען איין פאר נעמיר הער אויז דען פוטריציוס¹⁾ צו קונשטאנטינאפיל ניקי בורש²⁾ גינאנט דער זיך זעלבירט צום קיסר אויף גיווארפין, אונ' זיך איין גרושין אן האנג גימאכט אל דיא קייזרליכי דינר אויף זייני זייט גיבראכט אונ' זיך אין גרושי אייל צום קיסר לאזין קרינין, שטראקס נאך פאר ריכטיר קרינונג האט ער דיא קיסרתי אירעני פארשענליך³⁾ צו גישפראכין אונ' איר אויז פאלשן הערטצין גוטי ווארט געבין אונ' זיך גאר ווייטליפטיק⁴⁾ אן גיפאנגן צו אנטשולדיגן אונ' גיזאגט דאז אליש וואז היר אינן פאר גאנגן ווער, ווידר זיין ווילן גישעהן ווער, אונ' ווער איהם ניקש ליבירשט גוועזין דאז ער אין זיינר פארדיגן נידריגן שטאנט גיבליבין ווער אונ' איר אלי צייט אליש איין גיטרייאן דינר גבירט איר אויף ווארטין קענין, ווייל אביר דיא פאר

1) Patricier 2) Nikephoros 3) persönlich 4) weitläufig.

דאז זאלכי הובות אויף אונזרי מעשים זיין דען מיר זינדיגן
 אלי יום אלי שעה אלי רגע עין אונ' דינין דעם העכשטין ניט
 וויא מיר גיהערין אונ' זולטין דען נאך טוט אונש המקום
 ב"ה אליש גומיש וואר פיר מיר אים אימיר איביקליך דנקין
 אונ' ביט דען גרושין בישעפיר ניקש מער אלש אום גומי
 גדולד, דאז מיר ארמי זינדיגי מענשין אל אונזיר צו שיקואלש¹⁾
 מיגין באהבה אן נעמק אונ' דען גרוישן גאט פאר אלין לויבן
 אונ' דנקין, דען עז קומט אליש פון דען הערין, גאט גיביט
 אונ' גאט נעמיט דער הער זיין צו איביג גלויכט אונ'
 גיפרייזט, היר ביא איזט איין היפש מעשה צו זעהן וואש
 איין קיסרתי גישעהן איזט אונ' זוא גידולדיג זיא איר אילינד
 האט אן גינומין אונ' וואו ארפאלגט, קיסר קאריל מאנגני²⁾
 איזט איין מעכטיגיר קיסר גיוועזן וויא מאן אין אלי טייטשי
 ביכר גישריבן פינדיט, אלזו האט ער צור זעלבין צייט קיין
 גימאלין גיהאט אלזו האט ער אונ' זייני רעט פאר גוט אן
 גיועהן דאז ער מיט דער קיסרתי אירעני וועלכי קיסרתי אין
 דיא מורגין לענדיר גיוועזן אונ' דיא זעלבי האט קיין מאן
 גיהאט אונ' דאש גנצי מארגין לאנדיש קיזירטום אליינט
 גפיהרט, אלזו האט דער קיזיר אין גאר אן זעהנליכי
 גיזאנדשאפט נאך דער קיזירין גשיקט אונ' זיא פאר איין
 גימאלין ביגערט, דאר ווארטין³⁾ דאז דיזוש אריאנטאלישי אונ'
 טייטשי קיזירטום צו זאמין אין ליב אונ' פריינדשאפט אונ'
 אייניקייט זיין מאג אלזו זענין דאז קיסר קאריל מאנגני זיין
 קעסטליכי גיזאנטין נאך קונשטאנטינאפיל אן דער קיסרתי
 גשיקט אונ' פון זיינטוועגין אן פודרין לאזין אונ' זיא פאר איין
 קיסרתי ביגערט, אונ' איין בישטענדיגין פרידן מיט ביידן
 רייכין זולטין אן ריכטין, אלזו איזט דיא קיסרתי גנץ ניט און

1) Zuschicksale = Verhängnisse 2) Magne, der Grosse
 3) in der Erwartung.

זיין גיפרייזט, אוב אביר היר קיגן זולכי הויכהייט ארינמליכר ווייז¹⁾ אן דך גיקומין שטיט צו דינר פאר אנטווארטונג אונ' ווערשטו גאט דערניטוועגן צו זיינר צייט רעכין שאפט געבין מוזין וואו מיר אביר דאז וועגן אונטערשידליכי מאלט איזט פאר גיקומן ווייס איך אם בעשטין עו העט מיר אך אן מיטלין ניט גימנגלט בייא גוטיר צייט דיין פאר נעמין צו הינדרין אונ' מיט דינר פרשון אלזו אום צו גיאן וויא אירי פיל דיא זיך דעזין גלייכין אונטר שטאנדין פאר דיזין ביגעגניט איזט, דען נאך אביר דוירך מיין גלינדיקייט איך מיר זעלבשט צו דיזיר ענדירונג אורזאך געבין אונ' דאז איך אלזו זעלבשטין האב ביפאדרין²⁾ העלפן וואו איך פאר אגין זעה, אונ' נון מער ניט צו ענדרין איזט, זא ביט איך דך צום פלייסגיגשטין דוא זאלשט מיין פירשון שונין אונ' מיר פאר גינין דאז איך דיא איברגי צייט מייני לעבינש אין דעם פון מיר ארבוויטין פאלאשט אין פריד אונ' רוא צו ברענגין מאג, ניקיבורז ארקלארטי זיך צוואר איר ביט אונ' ביגעהרין רוים אונ' שטאט צו געבין³⁾ וואור פערין זיא אים איין לויפליכן אייט שוועהרין ווערט דאז זיא אלי קיזירליכי שאטץ אויפין בארין אונ' אים איין הנדיגין וואורדי אונ' אים גרינגשטין ניקש דראן פאר לאקנין⁴⁾ וואלט,] אליש זיא אביר דען אייט גיטאן אונ' אים דיא קיזירליכי שאטץ אלי צו גישטעלט האט ליס ער זיא בייא דאז קיזירש קארלי מאנגני אפ גיזנטין אן וועזינהייט איניז עלענד⁵⁾ פאר וויזין אונ' אין דער אינויל לויפן⁶⁾ שיקין, דארין זיא אך אלזו באלד אין פולגינדין יאר אויז גרוישר ביקימירניש גישטארבין אלזו צו זעהין זוא איין הויכי קיזירין זולכיש גישעהין איזט אונ' מיט גידולט אן גינומין היר פון צו לערנין דאז איין אידריר אין זיין ליידין זאל גידולדיג זיין אונ' אליש [וואש איינים השב"ה צו שיקט גידולדיקליך] אן

1) ordentlicher Weise 2) befördern 3) Raum — und stattzugeben 4) verläugnen 5) in die Fremde 6) Lesbos.

נעמשי הערין דאז רייך זאמפט אלי דען פאלק, זיא דער
 בישוועהרליכו קיזירליכו רגירונג גערין בינעמין¹⁾ וואלן
 אונ' זיא אין רואיגין שטאנט צו זעמטין היר קיגן אין מיט
 דען בישוועהרליכן רייכיש זורגן וויא וואול ער זיך גאר און
 ווירדיג דאר צו ארקענטי צו בילאדין צו זאמין בישלאסין
 האבין זיא האטי ער ענטליך גרויז און גליק אונ' אליהננט
 און גילעגין הייט צו פאר היטין זייגין ווילין אך דרין גיגעבין,
 אונ' דיא אויף גיטראני הויכהייט²⁾ אן נעמין מוזין פאר האפטי
 אך ניט דאז זיא היר אן אייגיניש מיספאלן העטי אודיר
 עטוואז פון דאז רייכיש היימליכקייטין אונ' דען קיזירליכן
 שאטצין אים פאר בורגין אודיר פיר אנט האלטין וואורדי,
 ביפאר אב ווייל ער ארביטיג³⁾ ווער איר אים גרינגשטן קיין
 און גימאך צו פיגין לאזין זונדרן פיל מער זיך אלי צייט בייא
 זיינר גנצי ריגירונג קיגן איר אלוו צו פאר האלטין דאז זיא
 זונדיר בארי בליבונג אונ' וואול גיפאלן טראגין זולט הירויף
 האט אים דיא קיזירין אירענא מיט גאר ביוועגליכו ווארטין
 גיאנטווארט, ליבר ניקיבור נאך דעם דער היכשטי דער איבר
 אלי מענשליכו קיניגרייך גיוואלט⁴⁾ האט אונ' זיא גיביט וועם
 ער וויל אן נאך זיין וואול גיפאלן קיניג אפי אונ' קיניג איין
 זעצט, צו פארין מיך אליש זיין און ווירדיג דינרין אהן אל
 מיין פאר דינסט אין דיזין העכשטין ערין שטאנט גיזעצייט
 אונ' ביז אל הער גינעדיג דארין ארהאלטין. אביר נון מעהר
 וועגן מיין פילפעלטיג זינד אונ' מיססאטין דאז רייך זאמפט
 אלי גיוואלט פלאטצליך פון מיר גינומין זיא מוז איך אלי
 צייט זיין נאמין דעש וועגין לויבן אונ' אליש איין רעכטשאפני
 מיטרוין⁵⁾, מיט דען גידולדיגן אויב זאגין דער הער האט עש
 גיגעבין דער הער האט עש גינומן דער נאמין דאז הערין

1) überheben 2) Hoheit 3) vor Allem, weil er erbötig
 4) gewaltet 5) Matrone.

איזט אים קאלטן ווינטר גיוועזין אונ' האט איין קורפומז¹⁾ איבערס קאפף גיהאט גיצאגין מיר האבין אים שטראקו ארקענט אונ' גיוואונקין ער זאל הרויז גין, דען עש איזט קיינר אין דער שטויב גיוועזין, דער אין גיזעהן האט אליש (ער) [מיר] ובאם חמי וחמותי ז"ל העטין גיוואושט דאז איינר פון המבורג ווער צו אונש גיקומין ווא העטין זיא אונש מיט אין הין וועק גיאגט, ובאמת איזט עש איין גרושי סכנה פאר דער שררה גיוועזין, ממש חיות זאבין גיוועזין ווען מאן איינים פון המבורג העט בייא זיך גיהאבט אונ' אויף אלי פלאטצין אונ' אונטר אלי טאר אלי רייזינדי לייט גאר שארף עקסאמנירט גיווארן, מיר האבין דען גרין משה גיפראגט וויא בישטו אים מקום קומין האט ער גיזאגט איך האב גיזאגט איך בין איין שרייבר בייא דען אמטמאן פון האכיס²⁾ איזט איין דארף ניט ווייט פון האמיל, נון וואש האבין מיר טון זאלין ער איזט נון דאר גיוועזין אונ' האט אלי דיא מרגליות בייא זיך גיהאט, נון האבין מיר דאך ניט קענין נערגיניץ³⁾ פאר שטעקין דאש עש חמי וחמותי ניט גיוואושט העטין, מיר האבין עש אינין זאגן מוזין אויב עש אינין שונט ניט גיפאלן עש איזט ניט צו ענדרין גיוועזין, נון האט דער גרין משה ניט וואלין נאך לאזין בעלי זצ"ל זולט מיט אים ציאין אונ' דיא מרגליות פאר קאפין כדי ער קן ווידר הין וועק ציאין אונ' וואש פרישי סחורות קאפין, נון וואש האט בעלי זצ"ל טון זולין עש איזט אך גרויש מעות דרין גישטאבין אונ' זולכי סחורה לנג ליגין צו לאזין דינט אך ניט דען איזט קיין גרושי רווחי דראן אונ' ווען זיא לנג ליגין פרעסט דער ריבית דיא רווחי אויף, אלזו ער זיך ריזילפירט, מיט גרין משה להמבורג צו ציאין אונ' צו זעהין דיא פארטייא מרגליות צו פאר קאפין אונ' אך צו זעהין וויא עש אין המבורג שטיהן טוט, דאז איך מיט דען קינדרין קענט ווידר

1) Kapuze 2) Hochheim 3) nirgends.

נעמין וויא איך שונט גישריבן האבן, נון וויל איך ווידר אן פאנגן פון מיין יומפיר¹⁾ פון פיין האלטן אלזו האבן מיר ת"ל גאר איין גוטן שמחת תורה גיהאט אונ' אונש משמה גוועזן דאז אונש הש"י אויז אונזיר צרה גיהאלפן האט דער וויל אונש אונ' כ"י ווייטער אויז אלן צרות העלפן אמן, מיר זענן נאך ביז קין ר"ח חשון תוך חנוביר גיבליבן דער נאך זענן מיר מיט אונזיר קינדרכיר אונ' מאט להאמיל גיצאגן אונ' אונש פאר גינומין בהאמיל לבד צו בלויבן ביז קין עש ווידר במעמוד הטוב תוך המבורג ווערט, נון האבן מיר דאך קיין גרוואטי²⁾ שעה גיהאט, דען מיר זענן אין גרושי מו"מ גישטאכין³⁾ אונ' האבן איינין תוך פולין גיהאט דער האט גרין משה גיהיישן דאר האבן מיר כתב' פון גיהאט דאז ער בייא אנאנדיר גיהאט יותר אליש ת"ר לויט אונצין מרגליות אונ' דער זעלביר איזט דאר מיט להמבורג קומן אונ' אן בעלי זצ"ל גישריבן דאז ער זוא איין פארטייא⁴⁾ מרגליות מיט גיבראכט האט, בעלי זצ"ל זול ניט אנדרשט טון אונ' תכף להמבורג קומין, אלזו איזט בעלי זצ"ל ניט תכף הין וועק גיצאגן אונ' נאך ד"י ימ' לערך בהאמיל גיבליבן דען עש איזט גאר שלעכט בהמבורג גישטאנדין אונ' חמי וחמותי האבן ניט ליידן וואלין דאז בעלי זצ"ל זאל זיך מסכן זיין אונ' להמבורג ציאין אפילו ניט ליידן וואלין דז מיר איין כתב זולטין אן נעמין, ווען מיר יוא איין כתב ביקומן האבן, האט מאן איהם ב' ג' פעמי' ביראכירין⁵⁾ מוזין, אונ' ווען מיר אין קום גיליאטי⁶⁾ האבן האט אין מוזין אין דאז וואשיר דיא לאין⁷⁾ גוהיישן ווערפן, פעס א' זיטצין מיר זוא בייא אנאנדיר אונ' שמועתן⁸⁾ קומט גרין משה אין דער שטויב ניין צו גין

1) Jungfer 2) geruhte = ruhige 3) gestochen = gesteckt 4) Partie 5) beräuchern 6) kaum gelesen 7) Leine 8) sprechen.

זצ"ל איין ב"ב גשיקט האט גיהיישן יאקב ע"ה איזט נאר איין
 גיטרייאר מאן גיוועזן אביר דען חסרון גיהאט דאז ער גערין
 גיטרונקין האט, אונ' זיך ממש ניט קעגן אנט האלטן אלוו
 איזט מיין גוטיר יאקב גיקומן נאך הנוביר אונ' לשם ליגן
 בליבן אונ' מיר גישריבן דאז איך זולטי מיט מיין קינדר
 להנוביר קומין דען משם נעמט מאן דיא פאשט להמבורג
 אלוו האבי איך תכף להילדסום גשריבן אן הנער אברהם
 קנטור וועלכיר מקדמת בייא אונש גדינט האט דאז ער זאל
 תכף צו מיר להאמיל קומין אונ' מיט מיר להמבורג ציאין
 זאל אלוו זענין מיר גיצאגין להנוביר אונ' אונזירין גישאסינן
 יאקב דאר גיפונדין, נון איזט ער תכף נאך דען שליה גאנגין
 וועלכיר זיין גישווארניר זויף ברודיר גיוועזן איזט, אונ' אונש
 יחדיו אויף גידונגין אן פרייאטאג אונ' מיר זענין שבת צו
 הנוביר גיבליבן, עש איזט גאר איין מיאום וועטיר גיוועזן
 אונ' האבי ג' קלייני קינדר בייא מיר גיהאבט, גנץ שבת האט
 גיסי ר' ליפמן וגיסתי יענטי מיט דען יאקב גירעט אונ'
 גיבעטין זולט דאך וואול אכטונג אויף אונש געבין אונ' השמר
 והזהר זיך ניט שיכור זויפין וויא זיין סידור גיוועזן איזט,
 האט ער ר' ליפמן אונ' יענטי מיט האנד אונ' מויל צו גיזאגט
 זיך ניט שיכור צו טרינקן, נור צו טרינקן לפי ספוק, אביר
 וויא ער עש גיהאלטין האט ווערט איר ווייטיר פאר נעמין,
 אם זונטאג פריא זענין מיר פון הנוביר הין וועק גיצאגין איך
 אונ' מיין קינדר גבי¹⁾ גם מייט ומשרת אונ' מיין גשיקט שליה
 יאקב, נון ציאט אלי מאלט דער שליה דער דיא פאשט פאר
 וואלט, עצמו מיט, אונ' וויא שונט גידאכט דעם יאקב זיין
 זויף ברודיר גיוועזן אלוו האט אונש דער יאקב אויף דיא
 וועגין גיהאלפין אונ' אליש צו רעכט גימאכט אונ' ער אונ'
 השליח זענין בייא דיא וועגין הער גאנגין, איך האבי גידאכט

1) Gott beschütze sie.

אין מיין נעשטמכין¹⁾ קומין דען בין עש גאר מיר גיוועזן, אויב מיר שוין קיין מנגיל אין קיינרלייא זאך גיהאט האבין זוא בין איך דאך נון בהמבורג גיוואונט גיוועזן אונ' אין אונזיר מו"מ גיועסין, אלוו איזט בעלי להמבורג גיקומן אונ' תכף מיט זיין מרגליות וועלכי וואול ששה אלפי ר"ט בנקי²⁾ אן גיטראפין אצל סוחר' מושקאפיא פארירש³⁾ גנגין אונ' זיין מרגליות זעהן לאזין, איזט וואול ביא ו' סוחרים גיוועזן אביר אים אלי ניט וואול גיבאטין דאז וויניק ריווח ווער דראן גיוועזן, זולכיש איזט גיוועזן אין שבט, נון האט בעלי זצ"ל ניט גיוואוסט וואש ער טון זאל, ער האט ח"כ צו ביצאלין גיהאט [דאס מאן צו המו"ט המרגליות האט נישג גיהאט], נון אין אפ [I. אב] ציאין דיא מושקאפישי שיף אלי מהמבורג הין וועק זוא איזט אין תמו. דיא בעשטי צייט צו פאר קאפין, ווייל נון איזט שלעכטי פרייוין גיבאטין ווארין אלוו האט זיך בעלי זצ"ל ריזלפירט אונ' דיא פארטייא מרגליות פאר זעצט אונ' ו' אלפי ר"ט דרויף גינומין ביו ר"ח תמוז אונ' גידאכט ווערט דערנאך בעשרי פרייוין ביקומן, אביר עש האט אים ווייט גיפעלט דען עש זענן כתבי' גיקומין אויו מושקאפיא⁴⁾ דאז גרושי מלחמה לשם איזט אלוו סוחר' אן גיפאנגין אונ' איר מוט עם מרגליות צו קאפין צו פאר לירין, נון וואש האט מאן טון זאלין האט מוזין פאר קאפין אונ' יותר אלש ת' ר"ט וויינגר ביקומן אלש אום מקדמת⁵⁾ איזט גיבאטין גיווארן מלבד איין חצי שנה ריבות מוזין צלין, דארום איזט אלי צייט דער ערשטי סוחר דער בעשטי וועלכיש מאן זאל אין אכט נעמין אונ' איין סוחר מוז ווישן זוא באלד יוא אליש ניין צו זאגן, נון איזט בעלי זצ"ל תוך המבורג גיוועזן אונ' זיך אינקורירט⁶⁾ וויא עש שטיט, אלוו האט אים כל עולם גיזאנט עש ווער שטיל, ובאמת איזט עש אך זוא גיוועזן אלוו האט מיר בעלי

1) Nestchen 2) Banco 3) (Moscavia =) Moskau-Fahrer
4) = Russland 5) als früher darum 6) enquérirt.

אונש גיפאלין איזט עש גיפרארין, קינדר נעביך האבין גרוישן צער גליטין אונ' איך זעלבשטין, האב דען פאשטיליאן נאך איין מאלט גיבעטין זולט דאך פארט פאהרין ער זיכט יוא זואל וואו דאז פאר איין וועטיר איזט דאז מיר דאר אונטירם בלוישן¹⁾ הימיל זוא שטין מוזין, אלזו זאגט דער פאשטיליאן איך דערף היר ניט וועק פאהרין ביוקין אליש דער פאשט באט קומיט, דער האט מיר ביפוהלין איך זאל היר זוא לנג ווארטין ביז דאז ער מיט יאקב צו אונז קומיט, וואש האב איך טוהן זאלין מיר זענין זוא נאך ב' שעות גיזעסן ביוקין דער מוכסין²⁾ קומין איזט אונ' איבר אונש רחמנות גיהאט אונ' אונש לאזין פום וואגין שטייגין אונ' אין זיין ווארמי שטויבן גינומן דאש זיך דיא קינדר נעביך האבין ווידר דורך גיווארמיט, נון דאר האבין מיר אך א' שעה צו גיבראכטי, זוא זאג איך צו דען מוכסין איך ביט דיך אדוני מאך דאש דער פאשטיליאן פארט מאך אונ' דאז מיר פאר נכט אין דער הערבוערג קומין מיט מיינין קלייני קינדר, דען דער הער זיכט יוא וואל וואש דאז פאר איין וועטיר איזט דאש מאן בייא טאג ניט קאן פארט קומין וואור זאל מאן דען אין דער פינשטירני נכט הין, ווען גאט פאר זייא³⁾ אין דער נכט איין וואגין זאלט אום שלאגין וועהר עש יוא אייטיל האלז ברעכין ערביט⁴⁾, אלזו זאגט דער מוכסין צום פאשטיליאן ער זולט שטראקס פארט פארין דער פאשטיליאן זאגט אדוני ווען איך זולטי פארט פאהרין דער שליח פיטירשין⁵⁾ דער צו ברעך מיר מיין האלז, אונ' איך קריג קיין טפעניג פאר מיין פוהר לון, אביר דער מוכסין איזט גאר איין וואקריר גוטיר מאן גיוועזין אונ' דען פאשטיליאן כופה גיוועזין דאש ער מיט אונז איזט פורט גיפארין אונ' גיזאגט ווען דיא בידי פאר זופני שעלימש⁶⁾

1) blossen 2) Mauthner 3) Gott sei davor 4) eitel halsbrecherische Arbeit 5) Petersen 6) Schelme.

דאז זיא גין ווערן ביוקין אויזם טור¹⁾ דער נאך ווערדין זיא זיך בייא אונש אויף דיא ווענין זעטצין, וויא מיא נון אויזם טור זענין זאג איך צו יאקב ער זול זיך נון מיט דען שליה איך זעטצין כדי מיר אונש ניט זיימין אונ' בייא צייטין אין דיא הערבארג קומין, אלזו זאגט דער יאקב פארט איר מאן אין גאטיש נאמין פאר אייך איך אונ' דער שליה וואלין אום דאז דארף גין אונ' דער שליה וויל נור איינין אין דאז דארף שפרעכין, מיר וואוליין זוא האשטיג גין אלש איר פארט, אונ' תכף ווידר בייא אייך זיין איך האבי אביר דען סוד ניט גיוואוסט, דאז דארף ליגט דיכט בייא הנוביר הייסט לנגין האגי²⁾ איזט איין גנצי מייל לנג אונ' אים גנצין לנד איזט קיין בעשיר ברייא האן³⁾ אליש אין דען זעלבגיין דארף אלז מיין גוטיר שליה יאקב אונ' דער פאסט שליה זיך היפש אין לנגין האגיין דען גאנטצין יום אונ' איין גוט שטיק פון דער לילה זיך גיזעצט זויפין וויא ווייטיר פולגין ווערט, איך האב דאר אליש ניקש פון גיוואושט, מיר זענין פאר אונש גיפארין, אונ' איך האב מיך אלי אגיין בליק אום גיזעהין נאך מיין יאקאב אביר דער ניט קומין איזט יאקב גיוועזין⁴⁾ אלזו זעני מיר פורט גיפאהרין ביז קין איין פאס⁵⁾ איזט ב' פרסאות מהנוביר דאר מאן מוז מיכס⁶⁾ געבין אלזו זאגט דער פאשטיליאן דער דיא פאשט פירט היר מוז מאן מיכס געבין אלז האב איך מיכס ביצאלט אונ' דען פאשטיליאן גיזאגט ער זולט פארט פארין דאז מיר בייא צייטין אין הערבארג קעמין דען עש איזט איין וועטיר גיוועזן דאז מאן קיין הונט זולטי אויז יאגיין עש איזט גיוועזן קיגן פורים צייט האט עש זוא קליין גירעגניט אונ' גישניט אונטר אנאנדיר אונ' וויא עש פום הימיל אויף

1) bis ausser dem Thor 2) Langenhagen 3) Breihahn, Weizenbier 4) aber wer nicht gekommen, ist Jakob gewesen 6) Einpass 6) Mauth.

ער פאר זיך גיפאהרין איזט דער פאשטיליאן טוט זיין פאר ענטפירונג¹⁾, ווא גוט ער קן דער ווירט קומט אך הרין אונ' מאכין דאז זיך דער שלוח ענטליך צו פרידין גיביט, איך בין נעביך גזעסין אין ווינקלכן אונ' גיטאשט²⁾ אליש איין מיוזכין, דען דאז איזט איין שיכור אונ' משוגעה גיוועזין, אונ' איך בין דאך אין אייטיל אנגשט גזעסין, דאז איך דען יאקב ניט גיזעהן האב, איין וויילכין דער נאך האט זיך דער שלוח גיזעצט פרעסין האב איך גיזעהן דאז אים דער רוגו עטוואו פאר גנגין איזט, בין איך צו איהם גנגין אונ' גיזט הער פיטירשין וואר העט איר דען מיין יאקוב גילאזין, וואר זולט איך אין גילאזין האבין. ער האט ניט ווייטיר קענן פורט קומין איזט ער אן איין צוין דיכט אין איין וואשיר ליגין בליבין אויף דער שטונד מאג ער אל פאר זאפין זיין, נון דאש האט מיך זער ארשרעקט האב ניט גיוואושט וואז איך טוהן זאל איזט איין ב"י אונ' איין נפש גיוועזין אונ' בין אליינט גיוועזין, האב דען ווערט גיבעטין זול מיר ב' כפרי' שיקן דיא זולין זעהן דאז זיא אין פינדין אונ' הער ברענגין אלזו זיינין דיא ב' כפרי' גיריטין אונ' איין חצי שעה פום דארף האבן זיא מיין גוטין יאקב אליש איין הורג גיפונדין אפ גיטארטירט גיוועזין פום וועג אונ' שכורת, האט איין גוטין מנטיל אן גיהאט אונ' נאך לקצת מעות בייא זיך גיהאט אליש הין וועק גיוועזין, אלזו האבין דיא כפרי' אין אויף איין סום גיזעצט אונ' אין דער דער הערבארג גיבראכט, אוב איך שונט זער ברוגו איבר אים בין גיוועזין, ווא האבי איך דאך גאט גידנקט אלש איך אין האב ווידר צו זעהן ביקומן, האט מיך איבר ו' ר"ט גיקאשט, נון האב אים וואש צו עסין געבין אונ' מיין שינין משרת דער דיא האט זאלין אויף מיך אונ' מייני קינדר פאסין³⁾

1) thut seine Verantwortung = vertheidigt sich
2) getastet? oder geschwiegen 3) aufpassen.

קומין מיגין זיא איין אידריר איין טפערד¹) נעמין, אונ' נאך רייטין, איר בלייבט דאך אין דער הערבערג איבר נכט ליגין, נון וואש האט דער פאשטיליאן טון זולין האט מיט אונז מוזין פארט פארין, אלזו זענן מיר צווארין אין דען בעזין וועטיר פארט גיפאהרין, אביר זענן היפש כייא גוטיר צייט אין דער הערבערג גיקומין, דאר מיר איין גומי ווארמי שטויב גיפונדין אונ' אלין גוטין ווילין אין גיהאט האבין אוב צוואהרין דיא שטויב פול אן גישטעקט גיוועזן מיט פור לייט אונ' אנדרי עוברי' ושבי' דאז עש גאר ענג אין דער שטויב איזט גיוועזין, אביר דיא לייט אונש אלין גיטין ווילין ארצייגט אונ' רחמנות איבר דיא קינדר נעביך גיהאט, האבין נעביך קיין טרוקנין פאדיס²) אן זיך גיהאט, האב זיא איר קליידרכיר הין גיהענקט דאז זיא האבין גיטריקניט, אונ' דיא קינדר נעביך זענן ווידר צו זיך זעלבשטין קומין, מיר האבין גוט עסין בייא אונש גיהאט, אונ' אין דעם ווירטש בית איזט גאר גיטיר ברייא האן גיוועזין, אלזו האבין מיר אונזיר מיא זעליגי ריז ווידר אונש ארקוויקט מיט גוט עסין אונ' טרינקן אונ' זענן גיועסין נאך גאר לאנג אין דער נאכט אונ' פאר מינט דאז אונזיר בידי זויף ברירר זולטין קומין, אביר עש איזט גיטיץ קומן אלזו האב איך מיר לאזין איין שטרייא מאכין אונ' מיך מיט מיין קינדרכיר דרויף גיליגט, איך האב נאך גיט שלאפין קענין, האב איך גאט גידאנקט דאז איך מיין קינדרכיר האב אין דער רוא גיקראגין³), אלזו בין איך זא אין גידאנקן גילעגין ביו לערך אום מיטיר נאכט, קומט איין צעקה אין דער שטויב, אלזו איזט גיוועזין דער שליח קומט שיכריר הייט מיט איין בלוזין דעגין אין דער שטויב צו לאפן איבר דען פאשטיליאן הער, אונ' וויל אים הרגין אונ' ראטצין⁴) דאז

1) Pferd 2) keinen trockenen Faden 3) in Ruhe ge-
kriegt = gebracht 4) töteten und morden (רצח).

גיוועזין, אביר הרעש איזט נאך ניט רעכט גישטילט גיוועזין
 אונ' נאך הין אונ' ווידר לקצת גיצופט¹⁾ אביר המקום ב"ה
 זיין גידאנקיט ביא יהודי' אליש גוט גיוועזין אונ' אך גיבליכן
 המקום ב"ה וויל ווייטר אונש אונ' כ"י משמר זיין אונ' אויז
 אלן צרות ארלזיין, אלזו זענין מיר ווידר אין אונזיר ליב
 המבורג גיוועזין ותאמן לי מיר זענין חצי שנה זוא פון
 המבורג גיוועזין דאז מיר האבן בירעכנין קענין עם הזיקות
 פון דיא מרגליות וריבותי' אונש איבר י"ב מאות ר"ט גיקאשט
 האט דאך דען היכשטיין גילוביט אונ' גידנקט דש מיר פון
 דער צרה מיט אלי אונזיריגי זיין ניצול גיווארין, איזט וויניק
 אן געלט גילעגין תן לי הנפש והרכוש קח לך הש"י האט
 אלי מאלט ווידר בישעריט, לאתר זה זענין דיא לייט וועלכי
 מהמבורג לאלטנה מפני הדבר גיצאגין זיין, ענטצלין²⁾ איינר
 נאך דען אנדרין ווידר זיין אין מקום גיצאגין, אונ' איין אידריר
 אן גיפאנגין זיין מו"מ נאך צו גיאין, דען בשעת הדבר ב"מ
 איזט וויניק מו"מ גיוועזין דען מאן האט נירגינין קענין הין
 קומין, זמן מה דאר נאך איזט בעלי זצ"ל ליריד לייפציג
 גיצאגין אונ' איזט בלייפציג זער קרנק גיווארן אונ' באותו
 פעם איזט עש זער מסוכן גיוועזין תוך לייפציג, דען ווען ח"ו
 איין ב"י לשם גישטארבין ווער העט עש אים כל אשר לו
 גיקאשט, באותו פעם איזט ר' יוד³⁾ ג"כ תוך לייפציג גיוועזין
 אונ' אצל בעלי זצ"ל פיל גומיש גיטאן אונ' אים זער אויף
 גיווארט אונ' דאר ער נון לקצת בעשיר עם בעלי זצ"ל גיוועזין
 האט ער עם בעלי זצ"ל גירעט אלש וויא איין גוט פריינד מיט
 דען אנדרן רידן זאל אונ' גיזאגט צו בעלי זצ"ל וואש ער זיך
 גידענקט דאז ער זיך אין זאלכי שווארי ריזין גיביט⁴⁾ ער ווער
 קיין שטרקיר מאן, בעלי זצ"ל זולטי מיט אים אינש יענרי⁵⁾

1) gezuckt 2) einzeln 3) Jost Liebmann 4) begiebt
 5) in genere, überhaupt.

האבי איך אים בדינין מוזין, נון עש איזט טאג גיווארין דאז
דיא פורלייט האבין דיא וועגין גיבראכט דאז מיר האבין ווידר
פורט גיזאלט, אלזו האבי איך מיך מיט מיין קינדר אונ' מיט
ומשרת צו וואגין גיזעצט אונ' צו מייגין יאקב גיזאגט ער זולט
זיך אך נון זעטצין אונ' עש ניט ווידר מאכין וויא ער עש
שונט גימכט האט זאגט ער ניין, איך וויל מאן אין דער
שטויב גיהן אונ' צו זעהן דאז ניקש איזט ליגן בליבין, איך
מיין עש ווער אלזו אביר מיין גוטיר יאקב זיך היפש ווידר
אין ווערטן הויז גיזעצט אונ' ווידר אן גיפאנגין צו זויפן פון
אבין אראפיר¹⁾. איך האבי דיא פוהר לייט הנן גשיקט זיא
זולטין דאך נון הרויז קומין מיר ווערין אין דען מיאוסין וועטיר
זיא לנג שוין אויף דיא וועגין גיזעסין, דיא פורלייט האבין
אך אן גיפנגין צו צעקנן וואש דאש ווערי אירי טפערט
ווערדין מכולה דאז זיא לנג אין דען וועטיר שטין מוזין,
אביר דאז האט אליש ניקש העלפין וואלין, דען דער שליח
איזט מיינשטיר²⁾ גיוועזין אונ' דיא פור לייט וואול ווארטין
מוזין אלזו זענן מיר ווידר ב' שעות גיזעסין אונ' ניט איאר
הין וועק גיפארן ביזקין דיא בידי גנץ שיכור זיין גיוועזין אונ'
זיך ענטליך צו וואגין גיזעצט, נון מה לי לכתוב דיא הענדיל
האבין מיר ממש אין אלי הערבורג גיהאט נון הש"י האט
אונש בשלום להארבורג³⁾ גיהאלפין, וואור אבי ובעלי זצ"ל
גיוועזין זיין אונ' אונש אנטקוגן קומין וועלכיש נור א' פרסאה
מן המבורג איזט, נון קאן מאן זיכט לייכט אין בילדין דיא
שמתה דיא מיר יהדיו גיהאט האבין אלזו זענן מיר ביחד
צו וואשיר נאך המבורג גיפאהרין אונ' המקום ב"ה גידאנקיט
דאש איך אל אונזיר פריינד גיוונד גיפונדן אך ת"ל זונשטין
וויניק הייזר פון ב"י מטמא גיווארין ווייל⁴⁾ איך בין אויזן

1) von oben herab = von Neuem 2) Herr 3) Harburg

4) während.

אים אמת האט מיר דאז ריזין ניט וואל אן גישטאנדין דען
אופט גרושי סכנ' אויז גישטנדין דאז בעלי זצ"ל בלייפציג
איזט קראנק גיוועזין אונ' שונט פאר דעם איזט בעלי זצ"ל
מיטין אין דער מעס אהיים קומין אונ' איך האבי קיין אות
דאר פון גיוואושט, זיך¹⁾ אויף מיין טיר הרויז קומט בעלי זצ"ל
צו פארין, קאן מאן זיך וואל מסיג זיין וואו פאר איין בהלה
איך אין גינומין האבי, אונ' זונשטין זאכין יותר ווער קאן
אליש ארשרייבן, פעם אחד איזט בעלי זצ"ל אין דער קאלטי
לייפציגער מעס גיוועזין דהיינו איזט שנה חדשה יריד גיוועזין,
אלוז איזט בעלי זצ"ל אונטר וועגן עם שארי ב"י גיוועזין
דאז זיא האבין זולין לכאן קומין, אביר זענן ניט באותו יום
קומין דאז איך מיין השבון גימאכט האב אלזו קומט דיא פרא
דיא בריף אום טראגט אונ' ברענגט מיר כתב' פון פרנקפורט
זוא זאגט זיא אים קייזרליכן פאשט הויז האבין זיא גאט
בעשיר עש²⁾ ביזי צייטונג גיהאט דען ב' וועגן מיט יהודי'
וערלי' האבין זיך וואלין צום צאלין שפיקיר³⁾ איבר דיא עלב
זעטצין אונ' איזט אליש פאר זויפן ווייל דאז אייז זוא שטארק
גאנגין איזט אונ' דאז אייז דען פראמין⁴⁾ צור בראכין, נון מיין
גאט כמעט פרחת נשמת, האב אן גיפאנגין צו רופין אונ'
צו צעקנין אונ' צו יאמרין וויא וואל צו דענקין שטיט, אלזו
קומט גרין משה וועלכין איך שונט גידאכט⁵⁾ אין דער שטוב
אונ' פינדיט מיך אין זאלכין שטאנד אונ' פראגט וואו דער
מער איזט⁶⁾, איך פאר ציל עש אים אונ' זאג ביט דיך למען
השם נעם פלוקס איין סום אונ' רייט נאך דען צאלין שפיקיר
אונ' זיך וואו דער מער איזט. אויב מיר נון שונט גרין משה
ושארי האבין וואלין אויז רידן האב איך מיך דאך ניט קענין

1) sehe 2) Gott bessere es 3) Zollenspiker, elbauf-
wärts von Hamburg in den sog. Vierländern 4) Prahm,
ein flaches Flussfahrzeug 5) erwähnt s. oben S. 98 6) was
der Mähr' ist = was vorgeht.

הברות מאכין ער ווער אין יונגיד מאן וואלט דיא גנצי וועלט אויז רייזין אונ' שוינט געלט גינוגין פאר דינין דאש זיא ביידי רייכליך פון לעבין קענטיין, בעלי זצ"ל האט אים משיב גיוועזין איך קאן דיר היר אין לייפציק קיין תשובה זאגין, איך בפינד מיך נאך גנץ ניט רעכט איך מאג ניט לענגיר בלייפציג בלייבין דען איך פערכט מיך עש מעכט ח"ו ערגיר מיט מיר ווערין, אלזו וויל איך מיר אין אייגנין פור¹⁾ דינגין אונ' לביתי פארין, ומאחר עש שונט דיא צאל וואוך²⁾ איזט דאז אהן דעם ביריד³⁾ וויניק צו טוהן איזט קנשטו בחנם מיט קומין אויף מיין וואגין ווען מיר דען אי"ה לביתי זיין קענין מיר יהדיו רידן, אונ' אליש דען איזט מיין גליקליכן אך דאר בייא ווערט זיא אך איר גוט גיראנקן דאר פון זאגין, דען דער ליבי מאן ע"ה האט ניקש גיטאן בלתי ידיעתי, בזו הזמן האט ר' יודא שונט התנה גיהאט, דען בעלי זצ"ל האט גימאכט דאז אים אחיו החסיד מהור"ר שמואל זצ"ל⁴⁾ האט זיין טאכטיר גיגעבין אונ' אים חמש מאות ר"ט לנדן גיגעבין, אלזו זענין זיא יהדיו מלייפציג לכאן קומין, בעלי זצ"ל איזט נאך ניט רעכט בייא זייני קרעפטין גיוועזין, דאך האט ער ניט דערפין אין בעט ליגן, נון מכה גוטי אויף ווארטונג והעיקר סעדי⁵⁾ [1. סיעת] דשמיא דער בייא גיוועזין דאז ער גאנץ בעשיר גיווארין, דיווש האט וואול ח' יום ויותר גיווארט⁵⁾ איזט מיר ר' יודא אליש אין אורין גילעגין איך זולטי מאכין דאז בעלי זצ"ל מיט אים חברותי מאכטי, אונ' וואז איך מיר דאכטי איך ווער יוא ניט יוצא דאז איך בעלי זצ"ל זוא רייזין ליס, ווען אים ח"ו בלייפציג ווער וואש אן גיקומין זוא ווער ער יוא אום גוף וממון, נון

1) eine eigene Fuhr 2) Zahlwoche 3) ohnehin auf der Messe 4) Jost Liebmanns erste Frau war Malka, die Tochter Samuels, des Rabbiners von Hildesheim, die Nichte des Chajjim und der Glückel Hameln 5) gewährt.

הער קומין אלזו זאג איך לבעלי זצ"ל מאן קאן עש א' שנה
פאר זוכין, איך וויל פעם אחד קטן כתב אויף זעטצין אונ' וויל
עש אייך זעהין לאזין וויא עש אייך גיפעלט אלזו בין
איך לבד בלילה זיטצין גנגין אונ' שטר אויף גיזעצט ור'
יודא אליש גידרונגין אונ' גיזאגט מיר זולטין ניט זורגין
זולטין נור אל אונזיר מו"מ אויף אים שטין לאזין דען ער
וויסט זולכין וועג אונ' שטעג דאז ער גינגין מו"מ וויסטי דו
מאן וואול צו רעכט צו קומין, זוא זאג איך וויא קענין מיר
דאז טון אל אונזיר מו"מ אויף אייך צו שטעהלין אלזו זאגט
ר' יודא איך ווייס וואול דאז איר פאר כמה אלפים יוועלין
האט דיא ווערט איר ניט הין וועק ווערפין, אלזו וואלין מיר
מאכין, דאז איר זעלבי יוועלין מויכט פאר קאפין אודיר פאר
טוישן זוא גוט איר קענט אודיר וועלט, דיזש איזט דיא אייני
פונקט שנית זאל השותפות אויף י' שנים גיוועהרין אונ' אלי
שנה זאל מאן השבון האלטין באם דאז תוך השותפות ניט
אלי שנה לפחות שני אלפי רייכיש טאליר פאר דינט ווערט
זוא האט בעלי זצ"ל דיא ברירה דאז ער השותפות מאג אויף
זאגין דען מיר האבין זונשט ניט וואלין שותפות מאכין אונ'
ווען השותפות אויף הערט זאל אליש פאר קאפט ווערין דאז איין
אידריר זיין מעות קריגט, שלישי זאל בעלי זצ"ל א' או ב' פעמי'
[עס ר' יודא] לאמשטארדאם ציאין אונ' ר' יודא בכל דבר אונטר
ריכטין וויא מאן איין קאפט אונ' ר' יודא זאל אלי סחורות
תחת ידו האבין אונ' פאר קאפין, רביעי צו ביהויף המו"מ
זאל בעלי זצ"ל ה' או ו' אלפי ר"ט ליגין וואור ביא ר' יודא
זאל ב' אלפי ר"ט ליגין אונ' אלי סחורות וואו בעלי זצ"ל
אן יוועלין או שארי סחורות גיהאט האט ער מענין אויף זיין
בעשטין פאר קאפין אודיר פאר טוישן היר אויף איזט איין
שטארקיר שטר גימאכט גיווארין אונ' אויף אלי אופנים וואול
פאר ווארט גיווארדין אלזו איזט ר' יודא ווידר להילדסום גיצאגין
אונ' גיזאגט וואלט זיין מעות יחדיו מאכין וואו ער זיך פאר

צו פֿרירן געבין אלזו האט גרין משה הין וועק גריטין איך
 בין נאך¹⁾ איין מאן גילאפין דער סוס' צו הייער גיהאט דער
 זעלבי האט תכף זיין קנעכט גשיקט מיט איין סוס אויף איין
 אנדיר זייט, וויא איך בין ביטריפטיר הייט ווידר הייס גנגין
 קום איך לביתי זיצט מיין ליבר מאן אין דער שטויב אונ'
 ווארימט זיך אונ' טרוקינד זייני נאסי קליידיר איזט גאר איין
 שייצליך²⁾ וועטיר גיוועזין אונ' אליש וואו דיא ברוף טרעגרין
 גזאגט האט איזט לוטיר שקרי' גיוועזין, דאו איך נון שרייב
 דאש מיר ביא דען רייזין אלי צייט גרושי דאגות אונ' בהלות
 גיהאט האבין אונ' איך יוא גערין גיועהין העט דאש מיר עש
 העטין זא גישטעלט דאו בעלי זצ"ל העטי קענין בביתו בלייבן
 דערינט וועגן בין איך ניט און גינייגט גיוועזין התכרות' עם
 ר' יודא אלזו ר' יודא אונש גירעט אונ' זיין בעשטי
 פיר שלאק³⁾ גיטאן זוא זאג איך צו ר' יודא אליש וואש דוא
 רעטשט איזט גנץ גוט אונ' רעכט אך ורק דוא זיכשט⁴⁾ וואול
 דיא גרושי הויז האלטונג אונ' איבר לאשט דיא מיר האבין
 מיר מוזין אלי שנה יותר אליש אלף ר"ט אין אונזיר הויז
 האלטונג האבין, מלבד וואו מיר צו אונזיר מו"מ אן רבותים
 האבין מוזין ושאר הוצאות אונ' איך זיך ניט וואור דאו וויל
 הער קומין, והישב ר' יודא זורגשטו דאר פיר דאו וויל איך
 מיך פאר שרייבן ווען ניט לפחות אלף ר"ט בנקי כל שנה
 פאר דינט ווערט זוא זולט איר מכט האבין דאו דיא תברותה
 זאל ניקש זיין אונ' כדברים האלה ויותר הבטחות גיטאן דאו
 צו פיל צו שרייבן איזט, אלזו האבי איך עם בעלי זצ"ל
 גירעט אונ' גזאגט וואש איך עם ר' יודא גירעט אונ' וואש
 ער פון גרויש שטיק גרימט האט אלזו זאגט בעלי זצ"ל צו
 מיר מיין ליב קינד דאש זאגין איזט אליש גוט איך בין איין
 גרושיר בעל הוצאה זיך ניט וואור דאו וויל עם ר' יודא

1) nach = zu 2) scheusslich 3) Vorschlag 4) siehst

אלו האב איך עש אים אויז גירעט זוא גוט אלש איך גיקענט
האב אונ' גיזאנט וויא דער אמת איזט ר' יודא איזט איין
יונגיר מאן וויא פיל האט ער גאר צו נדוני' ביקומין ת"ק
ר"ט אונ' ח' או ט' מאות ר"ט האט ער גיהאט דאר ער פון
אונש קומין איזט, אונ' דאו איזט אל ב' שני' דאו ער און
מיגליך ניט האט קענין ב' אלפי' ר"ט אויף ברענגין לאט אייך
דיכטיג¹⁾ ער העט גאר ניקש אונ' מאן שיקט אים כמקדמות
הין וועק אונ' פאר טראטי אים כמה אלפי' וויא מיר שונט
גיטאן האבין ער האט יוא אליש בידו ווען המקום ב"ה וויל
מזל געבין קאן זוא וואול מיט וויניק אליש מיט פול געבין,
נון וואש האט ער טון זאלין עש מאג אים יוא אודיר ניט
גישמעקט האבין מיר זענין נון דרין גיוועזן מן האט דאו
באד מוזין אויז באדין אלוז איזט זמן מה הין גנגין ר' יודא
אך לקצת פאר דינט וויא ער אונש כל פעס גישריבן אביר
אין הקומץ משביע את הארץ²⁾ לקצר מה לי להאריך דאו שנה
איזט בלד אום גיוועזן אונ' עז האט אונש בידי ניט גישמעקט,
דען מיר האבין גיזעהין דז ניט זוא פיל פאר דינט איזט גיווארדן
אלז אייני הויז האלטונג קאן פון ערהאלטין ווערין פאר
שווייגין דען³⁾ ב' הויז האלטונג ענטליך לאחר השנה משותפות
איזט בעלי זצ"ל להילדסום גיצאנין אונ' מיט ר' יודא גיחשבונת
אונ' כנ"ל גיפונדין דאו זיא בידי ניט בישטיג⁴⁾ קענין אלוז
בעלי זצ"ל עם ר' יודא גירעט כאיש עם אחיו, דוא זיכשט
וואול דז מיר בידי עם זו השותפות ניט בישטיג קענין לויט
השטר זאל בשותפות לפחות אלי שנה שני אלפי' ר"ט פאר
דינט ווערדין אונ' דוא זיכשט וואול דאו קיין אלף ר"ט איזט
פאר דינט גיווארין אלוז ר' יודא ג"כ ביפונדין דאו זיא בידי
ניט בישטיג קענין אלוז זיך בידי איינר צו דען אנדרין

1) dünken 2) Berach. f. 3 b 3) geschweige denn 4) be-
stehen.

שריבן האט אונ' תוך ב' או ג' שבועות יחדיו לאמשטארדאם צו ציאן בעלי זצ"ל זיך פערטיג גימאכט צו זינער ריוו האט זיין מעות נאך אמשטארדאם רימיטירט¹⁾ עש האט ניקש מעהר גיפעלט דאז ר' יודא ש' מיט זיין מעות ג"כ קומין איזט, וועלכיר אך לזמן המוגבל קומין איזט אונ' ח"כ מן ת"ק ר"ט מיט גיבראכט האבין מיר גיזאגט ר' יודא וואש איזט דאש עש זאלי יוא ב' אלפי' ר"ט זיין והישב איך האב לאשתי זהב גילאזין זאל פאר קאפין אונ' מהילדרום מיר דען רעשט רימיטירן מיר זענן פרידליך²⁾ גיוועזין אלוו זענן זיא יחדיו בשם אלהי ישראל גליקליך לאמשטארדאם גיקומן בעלי זצ"ל אן גיפאנגין צו קאפין אין קלייני קייט וויא באותו פעס הסודר גיוועזין אלי פאשט³⁾ האט בעלי זצ"ל גיפראגט האשטו דיין ח"כ גיקראגין, לקצר אלי פאשט גיזאגט דאר קריג איך, דאר ווער איך קריגין אביר ניקז דרויז גיווארין האט ניקז ביקומן, נון וואו האט בעלי זצ"ל טין זאלין ר' יודא אים גיטי ווארט געבין אונ' שמועות פיר גיזאגט בעלי זצ"ל זיין מעות תוך אמשטארדאם נעבין דיא ת"ק ר"ט מר' יודא אן גיליגט גלייך מאן תוך אמשטארדאם באלדי צו⁴⁾ קומין קן מעות אן צו ליגין, דער נאך איזט בעלי זצ"ל ווידר לביתו גיזאגין אונ' ר' יודא להילדרום האט אליש וואו בעלי זצ"ל אין גיקאפט מיט זיך גינומין אונ' הין אונ' ווידר⁵⁾ גירייזט אום צו פאר קויפין אונ' האט דאר מיט גיהאנדילט כאוות נפשו, דאר נון בעלי זצ"ל איזט לביתו גיקומין האט ער לקצת עמי גירעט אונ' גימורט איבר השותפות עם ר' יודא דאז איך אים צו איבררעט האב דען ר' יודא העט תכף דיא התחלה ניט גיהאלטין וואו ווערט דאר נאך ערשט הרויז קומין וואו ווערט דער סוף זיין, מאן קענט ח"ו בייא זולכי עסקי קריפירין,

1) remittirt 2) zufrieden = einverstanden 3) bei jeder Post 4) dazu 5) hin und her.

איזט דאש דער דאנק על כל הטובות שעשיתי עמך, דוא
בישט צו מיר קומין ערום וערי' נאך זמן קצר פון מיך
גיבראכט ט' מאות ר"ט מזומני' איך האב דיר כמה וכמה
אלפי' גיטרויאט האב דיר מראה מקום אן אלי פלאטצין
גיוועזין וואר איך נור גיוואושט דאש וואש צו טון איזט
זבפרט איך האב דיך פאר איינין פיינין בריה אונ' ערליכן
מענשין אן גיזעהין אונ' גימכט דאז דיר אחי מהור"ר שמואל
סג"ל בתו געבין האט, ועל כל אלה האשטו יוא השטר עצמו
גיבראכין אן שטאט דאז דוא האשט זולין שני אלפי' ר"ט
ליגין האשטו נור ת"ק ר"ט גיליגט צו דעם איזט יוא אין
אונזרין שטר גישטנדין באם דאז ניט אלי שנה אין דען
שותפות שני אלפי' ר"ט פאר דינט ווערט זוא איזט אונזר
שותפות אויז נון ווייסטו וואול דאז מיר בדוחק אלף ר"ט
פאר דינט האבין אונ' בשטר שטיט יוא בפירוש באם ניט
סך הנ"ל פר דינט ווערט האב איך יוא הברירה להתזיר צו
דעם ענד איזט עש פאר אונש אלי בידי ניט דינליך גיוועזין
אלז מיר זיך איינר דען אנדרין ברצון טוב ובדעת שלמות
מוחל גיוועזין לויט אונזר פטורים וואז ווילשטו דוא נון ווייטיר
האבין איך ביט דיך מאך דען עולם קיין מויל שפיל כי
אנשים אחי' אנתנו מיר קענין אי"ה יותר יחדי האנדלין
וכדברי' האלה אביר האט ביא מיין גוטין ר' יודא אליש
ניקש העלפין וואלין איזט ביא זיינר גייג גיבליבן, נון וואש
האט בעלי זצ"ל טון זולין נאך פילין ווארט וועקסלין אונ'
צנקין וואז צו דער זאך גיהערט האט האבין זיך לייט דאר
צווישין גיליגט, אונ' איינר דען אנדרין תקיעות כף געבין
דאז זיך איין אידריר איין בורר זאל נעמין אונ' להילדסום
קומין אצל אב"ד צו משפטן אונ' הזמן איזט על ד' חדשי'
גישטעלט גיווארין בעלי זצ"ל האט זיך מוזין אליש גיפאלין לאזין
כי מי יוכל לדין עם מי שתקיף ממנו¹⁾ אונ' איזט וויסיקליך

¹⁾ Koh. 6, 10.

השותפות האבין מוחל גיוועזן ברצון טוב אונ' אין גנטציר גוטיר פריינדשאפט בעלי זצ"ל האט פטורי' גישריבן פאר זיך אייניש אונ' פאר ר' יודא אייניש וועלכי זיא בידי כנהוג אינטר חתכנת האבין, נון איזט נאך איזהו אלפי' ר"ט אן טבעת' ושאר יזבלאציא דאר גיוועזן וועלכי בעלי זצ"ל ר' יודא בכלל גילאזן דו ער זיא פולינטליך¹⁾ פאר קאפין זאל אונ' בעלי זצ"ל המעו' דאר פיר צו נעבין, איזט אך איין זמן גיזעצט ווארין וועלכי צייט דיא ביצאלונג זאל גישעהן אביר הזמן איזט קומין אונ' התשלום איזט ניט ארפאלגט, מיר האבין ר' יודא ארינטליך אונ' בישידליך²⁾ גישריבן ער וויסטי וואול וואו ער זיך פאר שריבן העט הזמן ווער פאר בייא בייא מויכט דאך המעות להמבורג רימיטירין ר' יודא ווידר אך כהגון משיב גיוועזן העט צווארין נאך ניט אליש פאר קאפט וואלט דאך זעהן מיט ערשטין ח"כ לכאן צו רימיטירין סוף כל סוף דיווש האט יותר אלש א' שנה גיווערט דו מיר ניקש פון ר' יודא האבין ביקומין קענן, בעלי זצ"ל ווידר להילדסום גיצאגין אין מיינונג זיין מעות מן ר' יהוד' צו ביקומין, אביר אן שטאט דעסין קריגט ער וואש אנדרשט צו ווישין, דען נאך דעם ר' יודא בעלי זצ"ל איזהוימי' אום גפירט³⁾ קומט הירווי דאו ר' יהודא לבעלי זצ"ל גיזאגט איך גיב דיר ניט א' פשוט מעות, אונ' עו וועהר מיר ליפ ווען איך נאך שני פעמי' זיא פיל פון דיר ביהאלטין העט דען אונזיר שותפות מוזין ווארין לויט אונזיר שטר עשרה שנים אונ' האט נאר גיווארט א' שנה איך פרוטינטיר⁴⁾ ממך כמה וכמה אלפים אונ' אל דאו דייניגי ויאז דוא האשט איזט מיין דוא קענשט מיך מיט אל דען דייניגין ניט ביצאלין בעלי זצ"ל איזט זער ארשראקין גיווארין אונ' גיזאגט ר' יודא וואש רעשטו דאר

1) vollentlich = völlig 2) ordentlich und bescheidenlich
3) herumgeführt 4) präntendire.

גיפאנגין צו רעכט צו קומין אונ' גאר וואל אין אונזר מו"ם
 גיזעסין אונ' זאל אונש זאל אין גיווער¹⁾ צו קומן האבין אונש
 ניט וואל דרין פינדין קענין, מעבר לך לראות דאז בעלי
 זצ"ל פטורים מן ר' יודא גיהאט דאז השותפות אויז איזט
 אונ' בעלי זצ"ל מהילדסום איזט לכאן גיקומן איזט אין צרפות²⁾
 כאן גיוועזין וועלכיר אליר הנט סתורות גיהאט אלזו בעלי
 זצ"ל מיט אים גיטוישט אונ' גוטין מו"ם עמו גיטאן אביר
 זויא סידר מן ב"י איזט ווען מאן ק' ר"ט פאר דינט מאכט
 מאן אלפים דרויז, אלזו צעקה גאנגין בעלי זצ"ל העט כמה
 אלפים פאר דינט אונ' דאז איזט תכף לאתר הפטורים
 משותפות גיוועזין אונ' זאלכיש בוודאי ר' יודא צו אורין
 קומין אלזו ער זיך אפשר איין גבילד אודיר גימכט אין בילדין
 בעלי זצ"ל זו מו"ם גיוואשט דאז ער נאך בחברות' עם ר'
 יודא גיוועזין, ובפרט דאז מאן גיזאגט ווער כמה אלפים אן
 זו מו"ם פאר דינט גיווארין אויב דאז ר' יודא זאל פויל
 הערטציג גימאכט אודיר אויב ער הרטה גיהאט דאז ער עם
 בעלי זצ"ל האט אפ גישניטין אודיר אויב ער ניט גערין וואלין
 זאל אין שטיק מעות אויז הענדין געבן מאג אליש גאט ווישין
 וואש דיא אור זאך איזט, דען מיר האבין דען מאן זונשטין
 ניקש און גבירליכיש אודיר און רעכטיש גישפירט אליש דאז
 ער אונש אין דען שטיקין זער פור פולגייט אונ' ניט גערין
 אויז הענדין געבין וואז ער גיהאט האט אדם יראה לעינים
 יה' יראה [ל]לבב³⁾ ער אפשר זיך איין גבילט העט רעכט אונ',
 דארין פאר האריט⁴⁾ אין אדם רואה את חובו לעצמו⁵⁾, אונש
 איזט זאלכיש נאך פיל שוואריר אונ' זוואריר אן גיקומין דען
 מיר האבין אונזר אמת גיוואשט דאז מיר מיט דען מאן זאל
 באמיתות ובאמונה זענין אום גנגין, אינ' אים זאל פיל גיטיש

1) Gewähr, Wahrnehmung 2) Franzose 3) I. Sam. 16,
 7 4) verharret 5) Sabbath f. 119 a.

דאז קיין גרעשריר תקיף איזט אלו דער אוהו בידו האט אלזו איזט בעלי זצ"ל מיט זאלכיר פר ריכטונג ווידר לביתו גיקומין אונ' מיר אליש ארצילט מיר האבין אונש זער מצער גיוועזין דען האבין גיוואושט דאז מיר זוא באמיתות ובאמונה מיט דען מאן גיהנדילט האבין אונ' זוא פיל גוטיש גיטאן וועלכיש אונש המקום ב"ה ביצאהלין זאל בעלי זצ"ל לקצת מיט מיר גימורט מאחר איך יוא אורזאך פון דען שותפות גיוועזין בין, אבר ה' ידועה [I. יודע] דאז איך עש אומש בעשטין ווילין גיטאן אונ' גידאכט דאז בעלי זצ"ל ניט זוא שווארי ריזין צו טון דערפטי האב ניט גידאכט דאז עש זולטי אלזו הרזין קומין אונ' זאלכיש פון ר' יודא ניט פאר מויטן גיוועזין דען איך האב אין פאר איין רעדליכין מענשין גיהאלטין, אויב נון קומין איזט דאז ר' יודא בעלי זצ"ל האט הושד גיוועזין דאז ער בלא ידיעתו אודיר וואז צום שותפות גיהערט גיהנדילט קאן איך ניט ווישין אונ' אפשר אך פולגינדר מו"ט איין צונטיר¹⁾ דען פיאר גיוועזין וויא ווייטיר פאר נעמין ווערט נון מה לעשות נאך גישעהני דינגין איזט ניקש צו ענדרין ר' יודא האט גרויש שטיק מעות פון אונש בידו גיהאבט עש איזט אונש ניט וואול ביא גיוועזין איך האבי לבעלי זצ"ל גיזאגט ווארום ער המשפט תוך הילדסום גישטעלט העט עש זאלין אין אונ' פארטיישי אורטיר שטעהלין והשוב לי בעלי זצ"ל תוך רוגז ווען דוא ווערשט לשם גיוועזין העשטו עש קענין בעשיר שטעלין יעניגיר האט דאז מייניגי אין הענדין מוז איך וואול וויא ער אונ' ניט וויא איך וויל, נון לקצר אונזיר שמרייט איזט אך צום ענד גנגין מיר האבין זיך מוזין דרין גידולדין אונ' אליש דען ליבן גאט ביפעהלין דער אונש אויז זו פיל ביזי עסקי' אונ' צרות גיהאלפין האט, ווערט אונש דאר פון אך העלפין, מיר זענין יונגי לייט גיוועזין אונ' ערשט אן

¹⁾ Zunder.

אים יששכר כהן צו גוויזין וועלכר איזט גיוועזן בעו"ה דער רעכטי הורדום צו מיינין גנמצין הויז וועלכיש צו זינר צייט אונ' אן זיינים אורט יותר מעלדונג זאל גישעהין, היריד איזט אויז גיוועזן בעלי זצ"ל איזט מיט זיינים בורר להילדסום גיצאגין צו משפטין, לקצר מה לי להארך ווער מאה ביגין מזו מטערי' לכתוב וואש אליש היר אינין¹⁾ פאר גנגין איזט, אונזיר בורר האט ניט פארט גיקענט דען ער איזט לבד גיוועזן אונ' האט צווייא איבר זיך גיהאט אונ' דער ר' אשר האט זיך אך וואלין קיין כח טון לאזין דאז ער העט זאלין מסכים זיין מיט איין דין שלא כהוגן אונ' האט גוויסט ווען ער מיט זיא ניט זולטי איניש ווערין זולט ער תפוס ווערין אודיר צום ווינגשטין אים דאר מיט גירייאיט²⁾ גיווארן אלזו מין גוטיר ר' אשר אים סוד מהילדסום הין וועק גיצאגין אביר צו רוק גלאזין אונ' גישריבן גרושי שאלות ותשובות לזכות בעלי זצ"ל אביר דאז אליש ניט העלפין וואלין לקצר אב"ד מהילדסום ופרנס אחד וויל אביר קיינים ניט נענין זענין אלי אין דער ווארהייט³⁾ זענין מיט לייב אונ' לעבין ר' יודא בייא גישטאנדין אונ' מיט גיוואלט האבין וואלין בעלי זצ"ל זאל פשרה מכין אונ' זוא איין פשרה דיא בעלי זצ"ל איזט צו שוואר גיווארן, נון בעלי זצ"ל האט זאלכיש ניט וואלין אין גיין⁴⁾ אונ' ווער עש גאר ווייט ליפטיק⁵⁾ בדיניהם גיקומין אביר חמי זצ"ל באותו פעם להילדסום גיוואונט וויא זולכיש אך אן זיין אורט זאל גידאכט ווערין ווא ער לשם איזט צו וואונין גיקומין אלזו האט חמי זצ"ל בעלי זצ"ל גיבעטין דאז⁶⁾ מיט וויינדיגין אויגן אונ' גיזאגט מיין ליבר זון דוא זיכשט יוא וואול וואש היר דאר מער איזט איך ביט דיך אום גאטיש ווילין גיב דיך ווייטיר אין קיין ווייט ליפטיגקייט גיב

1) hierinnen 2) gedräuet 3) in der Wahrheit = Ewigkeit 4) eingehn 5) weitläufig 6) F. ממש.

גיטאן, אונ' זולין ווא ביצאלט ווערין נון כל מה דעביד
 רחמנא לטב עביד¹⁾, עש איזט גנגין נגד יריד פרנקפורט דמיין
 דאז בעלי זצ"ל האט מוזין ליריד ריוון וויא ער אך אלי יריד
 גירויזט אלזו ער לשם גיוועזן אצל אחיו מהור"ר איציק זצ"ל²⁾
 אלש ער לאהיו כל דבר פאר צילט וואש מיט ר' יודא
 פאסירט אונ' אים גיבעטין זולטי אים איין וואקרין למדן צו
 וויזין דען ער מויזט אום דען זמן תוך הילדסום זיין אונ'
 מוזט איין אידריר זיין בורר מיט ברענגן באיבוד זכיות אלזו
 גיסי החסיד מהור"ר איציק זצ"ל תקף לבעלי זצ"ל גיזאגט
 דוא בישט אום דאז דייניגי דאז דוא ווילשט מיט אים משפטן
 אין זיינר קהילה, בעלי זצ"ל גיזאגט וואש האב איך טון
 זאלן האב עש ניט בעשיר מאכין קענין, נון בעלי זצ"ל האט
 לגיסי ר' איציק זצ"ל אלי זיין זכיות אונ' טענות פאר צילט
 והשיב יוא ברודיר דוא האשט אליש רעכט אונ' קענשט אך
 וואול רעכט האבן אונ' קריגן ווען איר אונפארטייאשי דיינים
 העט אונ' און פארטייאשין אורט משפטיט, זוא זאגט בעלי
 זצ"ל דאז איזט נון ניט צו ענדרין עש מאג גין וויא דער
 ליבי גאט וויל איך מוז דאר פון קומין, ווייז מיר נאר איין
 גומין מאן צו, נאך לקצת בידענקין זאגט גיסי זצ"ל היר איזט
 איין יונגיר וואקריר מאן בשמו ר' אשר איזט דיין בקהלתינו
 דער זעלבי איזט גוט גינגין, אביר וויא שונט גידאכט, נון
 בעלי זצ"ל איזט צו דעם גאנגין אונ' זיין שטרות ופטורים
 אליש גוויזן אלזו ר' אשר צו בעלי זצ"ל גיזאגט זורג ניט
 דוא האשט איין גירעכטי זאך איך וויל מיט דיר ציאין וויא
 זוא אך לאחר יריד גיטאן האבין, תוך יריד האט בעלי זצ"ל
 עם אחיו גירעט אויב ער אים וויסטי איין וואקרין יונגין צו
 צו וויזין דען ער קענט צו זיין מו"ט ברויכן, לקצר האט

1) Berachoth f. 60 b 2) Isak Hameln in Frankfurt am
 Main.

יששכר זיין מ(רע)[ער] כה דאז מיר האבין מוזין מיט ר' יודא אפ
 שניידן אונ' יששכר זיין מ(רע)[ער] כה אן גיפאנגן צו בליאן
 גלייך שונט ווערט בריכט ווערדין, אוב שונט אן דען עסק ניקש
 גילעגן וויא אך אן מיין ננצין בויך, אלזו זאלכיש דאך גישעהן
 מיני מיסיגי מאליקולישי גידאנקן דאר מיט צו ברענגן, ווען
 מיך דיא ביטריפטי גידאנקן זוא גיפלאגט אונ' איזט אך היר
 אויז צו זעהן וויא זיך אלי מענשליכי דינגן מיט דער צייט
 פאר קעריט והמקום ב"ה עשה סולמות זה משפיל וזה ירים¹⁾,
 ר' יודא איזט צו אונש גיקומן אונ' ממש גאר ניקש גיהאט
 והמקי ב"ה אין גיהאלפן דאז איך וואול האלטי דאז ער
 זיך היום ניט לאזט אויז קאפין מיט מאה אלפים ר"ט בנקי,
 אונ' זיצט נאך אין זולכין מו"ט ואישטימציא²⁾ אצל קוהר
 פירשט³⁾ יר"ה דאז איך האלט באם ער זוא פארט אונ' המקי
 ב"ה אים ניט צו ווידרין איזט ווערט ער דער רייכישטי מאן
 אין גנץ אשכנז, לזמנו שטערבין, איזט אך צו זעהן וויא מיר
 כמה וכמה גאט צו פאר⁴⁾ האבין צו רעכט גיהאלפן אונ' אלי
 דיא מיט אונש מו"ט גיהאט האבין זענן עשירים מלכי גיווארין
 אביר דיא מיינשטי זונדיר פאר געלטיניש⁵⁾ כסדר העולם אדרבה
 כמה דיא מיר האבן אליש גוטיש, האבין אונש אודיר אונזירי
 קינדר מיט ביזין ביצאלט גאט דער אלמעכטיגי איזט גירעכט
 מיר זינדיגי מענשין קענן ניקש זאגן ואפילו ווישן מיר ניט
 וואש אונז גוט אודיר ביז איזט, איין מענש מיינט אופט ווען
 אים וואש ווידר ווערטיגש אן שמויזט⁶⁾ דאז אים דאז זעלבי
 גאר ביז זייא עש קען זיין דאז אונש דאז זעלבי וואז מיר
 מיינן גאר ביז צו זיין אונש גראד לטובה איזט, נון ווער דער
 ערליכי רעדליכי מרדכי הי"ד⁷⁾ לעבין גיבליבן ווער אפשר

1) Gen. r. sect. 68 2) Aestimation 3) Friedrich Wilhelm
 von Brandenburg, der grosse Kurfürst 4) Gott zuvor!
 5) ohne Vergelten 6) zustösst 7) s. oben S. 78 Z. 18 f.

דיך אין גידולד אונ' מאך פשרה זוא גוט דוא קאנשט הש"י
 ב"ה ווערט דיר עש ווידר בישערין וויא אך גישעהן איזט,
 אונ' ווייטיר פאלגין ווערט וואש האט בעלי זצ"ל טון זאלין
 ר' יודא האט דאז זייניגי תחת ידו גיהאט איזט שוואר להוציא
 צו זיין גיוועזן האט בעל כרחו מוזין פשרה מאכין נון קאן
 מאן וואול גידענקין וואש דאש פאר איין פשרה איזט הרזין
 גיקומין, דאז איזט אביר ווישיקליך דו מיר ניט שני פעמי'
 זוא פיל אונזיר אייגניש גיהאט אליש עש אונש אין אלום
 גיקאשט, גיב¹) ר' יודא ניט זוא פיל שולט אליש דיא אים
 דאר צו גיהאלפין האבין כי אין אדם רואה את חובו לעצמו,
 נון לקצר איזט פאר בייא מיר האבין עש אינין אלי מוחל
 גיוועזין זוא וואול ר' יודא אלש זיין העלפיר אונ' האבין קיין
 תרעומת אודיר ווידר ווילין אויף ר' יודא דען ער בוודאי
 גימיינט העט רעכט אונ' גבירט אים פון אונש זונשטין העט
 ער עז אפשר ניט גיטאן נון האט עז בעלי זצ"ל צווארין זער
 וויא גיטאן אביר ווער האט אים העלפין קענין הצועק על
 מה שעבר הרי זה תפילה שוא²), דער ליבי גאט אביר דער
 אונזיר און שולט אן גיזעהין האט אונש איאיר³) ד' שבועות
 זענין הין וועק גאנגין איין מו"מ בישערט דאש מיר פאשט
 אונזיר הויק זענין נאך קומין אונ' בעלי זצ"ל האט נאך דעם
 עם ר' יודא אין גומיר אייניקייט אונ' פאר טרויליכקייט
 גילעביט, גלייך איך אך נאך בריכטין ווער בהיותי תוך ברלין
 וואש מיר מן ר' יודא ואשתו פאר כבוד גישעהין איזט אונ'
 אך שטעטש מיט מייני קינדר מו"מ גיהאט דאש מיר זיך
 עליו זונדירליך ניט צו בישוועהרין קענין באם נור המו"מ עם
 גומי רווחים ווערין פורט גנגין זוא האלט איך ניט דאש מיר
 וואש ווידריגש יחדיו גיהאט העטין, אביר דיזוש שיינט צו זיין

1) ich gebe 2) Berachoth IX, 1 3) bevor.

בעלי זצ"ל חברותה גימאכט אונז בעלי זצ"ל זיא לענגילאנד גשיקט אונז אינין קורדיט כתבי¹⁾ אך מעות מיט געבין אביר דיא ריז איזט ניט פורטיג גנגין דען האבין ניט לענגילאנד קומין מחמי מלחמה, אלוז אירי ריז נאך ענגילאנד נאך גיבליבן האבין דאך שטיק מעות תוך אמשטארדאם עם גוטי רווחי אן גיליגט פון דען מאלט אן האט ש"ב מרדכי כהן נאך האלאנד ובראוואנד²⁾ גירייזט אונז גאר גוטי רווחי גימאכט, אונז דיזי ריז איזט זיין ערשטיר אן פאנג פון מו"מ אונז עשירות גיוועזין הקצין ר' יודא האבי שונט גידאכט דאז ער בס"ד דורך אונש צום מאן גיווארין גיסי ר' אלי סג"ל³⁾ איין יונגיר אונז גניטיר מאן גיוועזין אונז קיין מו"מ פאר שטאנדן האט אים בעלי זצ"ל תכף גרושין קורדיט געבן אונז אים ענטליך לאמשטארדאם גשיקט אונז קורדיט על כ' אלפי ר"ט געבין פיל היזיגי ב"ב דיא לע"ע עיקורים⁴⁾ ממש זענין האבין גאט גידאנקיט ווען מיר אינין קורדיט האבין געבין וואלט נאך פיל מער נענין העלפט מיך אביר אליש ניקש אביר וואור איזט החסד דאז דוא ערליכר וואקריר מאן ר' חיים האמיל זצ"ל גיטאן האשט אן כל עולם אונז גערין איין אידריר פארט גיהאלפן אונז מיט איין אידרין גומל הסד גיוועזין לפעמים עם רווחי ולפעמי עם היזק ולפעמי דאש ער ע"ה גיוואושט האט דאז אים קיין רווחי גאר אויף שטין קאן אונז דאך גמילות חסד של אמת גיטאן נון זענין אביר דיין ליבי פרומי קינדר באם דיא זעלבי לקצת אן שטויז האבין אונז זענין דאך זוא ערליך דאז זיא ליבירשט שטערבין זולטין אליש אימיץ צו קורטץ טונין, אביר אלי דיא מיר גרויש גוטיש גיטאן האבין דענקין דאז אלי ניט אונז קענטין לעתים

1) Creditbriefe 2) Brabant 3) Elia Ries in Berlin, s. Kaufmann, die letzte Vertreibung der Juden aus Wien p. 211 4) Hauptmitglieder der Gemeinde.

מענכים דיא לאג ניט אופים קאפף גיקומן¹⁾ אונ' ווער דער זעלבי בוודאי אך צו איין גרוישן מאן גיווארין, דאר נאך האבין מיר גרין משה גיהאט מיט זעלבין האט מיר צווארן ניט זיא פיל מו"מ מיט גיטאן אביר דאך וויא שונט גידאכט היפשי פארטייאין אן אונטצין מרגליות עמו גיטאן ער איזט גאר למרהקים גירייזט אונ' האט אשתו ובניו לכאן גיהאט האבין מיר מוזין אשתו ובניו מפרנס זיין דאר מיר דאך ניט גיוואשט האבין אויב הרווחי' ווא פיל ווערין איבר שיסין על זא נאמר שלה לחמך על פני המים ברוב ימי' תמצאנה²⁾, לקצר מיר האבן עבין אך קיין גרושי רווחי' אין³⁾ גיהאט אביר דאך אין אלין גוטן פון אזאמין קומין⁴⁾ אונ' ווערין אך גאך לענגיר יחדיו גיבלבן באס ער ניט העט עוקר דירה גיוועזין מהמבורג אונ' האט זיך ביזעצט על שאטלאנד⁵⁾ זעלבי איזט דיכט אצל דנציק איזט לשם ניט איבל גיפארין אונ' אים זער וואול גנגין, אברהם קנטור מקאפין האגין וועלכין איך שונט גידאכט⁶⁾ פאר איין יונגין בייא אונז גדינט זיך ערליך אונ' וואול גיהאלטין לאחר זא האבין מיר אים איזה פעמי' לקאפין האגין גשיקט ולשם התעשר, דען איזט לאחר זא עם אשתו ובניו גיצאגין צו וואונין דאר נאך האבין מיר קיין הברות' יותר עמו גיהאט וויא דער מאמר גיט איזט ער היינט איין מאן מן מ"ו אלפי' ר"ט אונ' זיצט אין זיין גוטין מו"מ גיביט זייני קינדר אלפים נאך ווער פיל פון צו שרייבן וואש מיר בייא אים גיטאן האבין אביר ווער ערקענט עז מיר מענשין זיינין און דאנקבאר' בישעפניש⁷⁾, ש"ב מרדכי כהן איזט איין יונגיר מאן גיוועזין אונ' ליב בישערי האבין זיא עם

1) = getroffen 2) Kohel. 11, 1 3) daran 4) auseinander-
 gekommu 5) Schottland bei Danzig auf dem Gebiete des
 Bischofs von Cujavien; vgl. Frankel'sche Monatsschrift VI
 (1857), 242 6) s. oben S. 73 f. 7) Geschöpfe.

הוך בנקי צו אמפאנגן האט זיא הסוחר ח"כ ווידר געבין, אונ' דאר איבר זיך אופט מאלט ניט צו העלפין גיוואושט, נון דוא גרושיר אינציגער גאט איך ביט דיך פון גרונד מייניש הערטצין וואלשט מיר עש מוחל זיין כי יכול להיות איך דען זעלבין און רעכט גיטאן דאר מייני גידאנקן אויף גיוועזין זיין, אונ' קאן וואול זיין וואש ער גיטאן האט דאש אליש לשם שמים גיוועזין איזט אלזו מוז מאן אליש דען גרוישן גאט כיפעהלין אונ' זיך גידענקן דאז דיזיר עולם הבל באלד פאר איביר גיאט וויא וואול דוא גרוישר גאט דוא ווייסט עש וויא איך מיין צייט אין גרוישן זארגן אונ' ביטריפטינים מייניש הערטץ צו ברענג, איך בין איין פרא גיוועזין דיא אין גרוישן אישטימציא אצל בעלי החסיד זוא לנג גיוועזין איזט, אונ' פון אים גיוועזין כבבת עינו אביר מיט זיין אפ שטערבין איזט מיין עושר מיין כבוד אליש מיט הין וועק גאנגן וועלכיש איך כל ימי ושנותי צו ביאמריין¹⁾ אונ' צו ביקלאגן האבי, הגם דאז איך וואול ווייס אונ' מיין שוואכהייט אונ' דאז איך איין גרוישן פעליר בגיא ביקענין מוז דאז איך מיין צייט אין זולכין אילינד אונ' יאמיר צו ברענג פיל בעשיר ווער עש דאז איך אלי טאג אויף מיין קני פאלטי אונ' דען גרוישן גינעדיגן גאט לויביט אונ' דאנקיט פאר דען גרוישן חסד דען ער מיר און ווירדיגי טומ, איך זיטץ נאך ביז דאמי איבר מיין טיש, עיס²⁾ וואז מיך גילושט ליג מיך צו אובינטש אין מיין בעט, האב נאך איין שילינג צו צערין זא לנג עש דען גרוישן גאט ביליביט, איך האבי מיין ליבי קינדר אוב עש צו צייטין דען איינין אודר דען אנדרין ניט גיט וויא עש גין זאל זוא לעבין מיר דאך אונ' ארקענין אונרוין בישעפיר, וויא פיל לייט זיין אין דיזיר וועלט דיא בעשיר פרומיר אונ' גירעכטיר אונ' וואר האפטיוגר זענין אליש איך אונ' האבין

1) bejammern 2) esse

מייני קינדר זולכי יונגי לייט דיא אירן פרומן פאטיר בעו"ה
 זוא פריא פאר לארין האבין אונ' זענין נון כצאן בלא רועה
 מויכטין אינין איין וויניק פארט העלפין, יוא דאו זיך זאל
 גאט ארבארטין גראד דאו ווידר שפיל¹⁾, הלואי מיר מויכטין
 קיין גוטיש נאך ביז פון זיא האבין אדרבה מייני קינדר אום
 אלפים גיבראכט אונ' גימאכט דאו מיין קינדש מעות בני
 ר' מרדכי האט מוזין אונטר דאו גימייני פאלק קומין, דאר
 ראש עיצה אונ' דאו ננצי משפט גוזאגט האבין דאו עש איין
 ערליכר מו"מ איזט אונ' מאן ניט נייטיק האט דען סוחר'י
 עטוואז פון אירי סחורה ווידר צו געבין, דען האט עש ערליך
 אונ' רעדליך גיקאפט האט מאן אים דאך וואלין קיין מנוחה
 לאזין אן ע"כ מוזין דאו זייניגי ממש הין וועק ווערפין אונ'
 מיט דען סוחרים מוזין פשרה מאכין וואור דורך בעו"ה זיין
 עיקור כליון איזט פון הער קומין וויא מיר אונ' אים נון צו
 מוט גיוועזין זאל דער גרושי גאט נאך פאר זיך נעמין אונ'
 זאל איין כפרה פאר אונזיר עוונות זיין, נון איזט זאלכיט לשם
 שמים גישעהין דאו מאן בני זוא נוגש האט גיוועזין ישלם
 ה' להם כמעשיהם איך קאן דען זעלביגין מאן דאר איך
 גידאנקין אויף²⁾ האב ניט בישולדיגין דען איך ווייס זייני גידאנקין
 ניט אדם יראה לעיני וכו', אביר דאו ווייס איך וואול מיין
 קינדר זענין יונגי לייט גיוועזין אונ' לקצת קורדיט נייטיק
 גיהאט כסדרה של מו"מ דאו זיא אייניגי ח"כ פאר קאפין
 וואלין אונ' סוחר'י הח"כ פון אינין גינומין אונ' זיא הייסן
 נאך דער בערש צייט³⁾ ווידר קומין אונ' נאך מיין גידונקין⁴⁾
 דער זעלכי סוחר אן ב"י גיפראגט דאו ער זער פיל אויף
 גיהאלטין⁵⁾ אביר דאר מיין קינדר נאך דער בערש צייט להסוחר
 צו גין אונ' מיר מעות נגד גוטי ח"כ עם גוטי אטיזמענטין⁶⁾

1) gerade das Gegenteil! 2) auf den 3) Börsezeit
 4) Bedünken 5) auf den er sehr viel gehalten 6) Endossements.

דער איזט דער זעלבי דער דען מלכים אליש גיבט אונ' אים בלב גיבט להיטב מיט וועם דאז זיין הייליגר וויל איזט כי לב מלכים בוד ה' ¹⁾, אונ' דיא מתנות פום מלך בשר ודם איזט אליש ניקש קיגן דעם וואש המק' ב"ה זייני פארכטיר ²⁾ גיבט דאז איזט דיא איביגקייט דאס קיין מאס נאך ציל אודיר פאר ³⁾ גאנג האט, אלזו מיין הערטציליבה קינדיר זייט גיטרושט אונ' גידולדיג אין אייער ליידין אונ' דינט גאט דען אלמעכטיגין מיט גנץ הערטצין זוא וואול ווען עש אייך ה"ו איביליג אלש וואול גיאזט דען אויב מיר שוין מיינין דאז אונש דער גרוישי גאט אויף ארליגט גאר צו שווער איזט דאז מיר עש פאשט ניט ארטראגין קענין זוא טוויין מיר דאך וויסן דאז דער גרוישי הער זיין קנעכט ניט מער אויף ערליגט אליש מיר ארטראגין קענין אונ' וואול דעם מענשין דען גאט וואז צו שיקט זוא וואול אן זיך זעלבשטיין אליש אן זייני קינדר דאז ער אליש מיט גוט אונ' גידולד אן נעמיט וואור פיר איך מיין בישעפיר אך ביט ער וויל מיר נור דיא גידולט געבין אונ' אליש וואש אונש אין דיור וועלט קונטרארי גיט גשיכט נאך אונזרי ווערקן זולכיש דארום אך מיט גידולט אויו צו האלטין כשם שמברכין על הטובה כך מברכין על הרעה ⁴⁾, איין גיטרייאר דינר בייא איין מלך בשר ודם וואגיט לייב אונ' לעבין אום זיין הערינט האלכיר צווארין דאז אים זיין הער קאן בילונין מיט רייכטום אונ' וואול האבינדי גיטיר אין דיור פאר גענקליכי צייט וויא שוין גידאכט דאש מאן דאך ניט וויים וויא לנג עש גיווערט אביר דיא בילונונג פון אונזרן גאט ווארט ⁵⁾ אימיר אונ' איביג אלזו וואול אליש ער איזט חי וקים איזט אלזו אך זיין גרושי בארימהערציקייט, נון וואלין מיר אליש גאט ביפעהלין אונ' ווידר אן גיפאנגין

1) Prov. 21, 1 2) denen, die ihnen fürchten 3) Vergänglichkeith 4) Berach. IX, 5 5) währt

פיל וויניגר אפי' ניט מזון לסעודה אחת אונ' דיא איך עצמי קען דאש עש אויז בונטי פרומי¹⁾ לייט זיינין וויא זולטי איך מיין בישעפיר גינניגן לובין אונ' דאנקן קענין פאר אלי חסדים דיא ער אן אונש טוט, אהן אונזיר פאר געלטיניש וויא שונט גישריבן ווען מיר ארמי זינדיג מענשין נור דיא גרוישי בארים הערציקייט ארקענין מיגין דאז דער גרושי בישעפיר אונש אויז איין שטיק לאם²⁾ צו מענשין גימאכט האט זיין גרוישן פארכט זאמי³⁾ הייליגן נאמיין אונש צו ארקענין געבין דארום דאז מיר אונזרין בישעפיר מיט גנטצין הערטצין דינין זולין, דען מיין ליבין קונדר זעכט דאך וואש טוט איין זינדיגר מענש דאז ער קאן אן קומין אום צו ערלאנגן דאז מלך זיין גינאר דער דאך ניקסן מער איזט אליש בשר ודם שהיום כאן ומחר בקבר אונ' ווישין ניט וויא לנג אלש דער מלך בשר ודם לעביט, דאז מאן ממנו טובת מקבל איזט אודיר וויא לנג דער זעלבי מענש לעביט דער דיא טובות ביקומיט אונ' וואש איזט עש דאז ער מקבל איזט פון איין מלך בשר ודם פאר טובות ער קאן אים חשוב מאכין ער קאן מאכין דאז ער פיל געלט ביקומיט, אביר דאז איזט אליש אויף איין צייט לנג אונ' ניקש אויף איביג ווען ער אליש שונט האט בידו עד יום המיתה איזט דאך אליש ניקש דען דער ביטרי טויט מאכט אליש פאר געסין אונ' העלפט אים אל זיין עושר וכבוד ניקש, כי אין שלטון ביום המות אונ' דער מענש ווייס דאז אליש אונ' דאך טראכט ער דאז ער דען מלך בשר ודם וויל וואול דינין כדי ער דאז צייטליכי ביקומיט, על אחת כמה וכמה גיהערין מיר טאג אונ' נכט צו טראכטין וויא מיר הקב"ה מלך מלכי המלכי שהוא חי וקים גיהערין צו דינין דען ער איזט דעריעניג אליש וויא מיר טובות פון איין מלך בשר ודם האבין קומט אליש פון אים אונ' המקו' ב"ה

1) ausbündig fromme 2) Lehm 3) furchtbaren.

שפילן וואלן אביר אין דעם אליש זיא זולכיש האבין פאר גיהאט אונ' זאלכיש מייני לייט צו פאר שטין געבין אונ' ניט אין מיינונג גיוועזין איך עטוואו דרפון וויסטי אודיר פרשטונדי האב איך לבעלי זצ"ל ולאמי שתי' געזאגט איך דיא זעלבי ארצינייא ניט וואלט אן נעמין וועלכיש זיא אן דען דאקטורים גיזאגט, אויב נון דיא דאקטורים שונט איר בעשטיז גיטאן אום גימיינט מיך צו ברידין זולכיש אין צו נעמין זוא האט אל אירי רידן ניקש גיהאלפין אונ' איך גיזאגט מיגין רידן וואש זיא וואלן איך נעם נון גאר ניקש מער אין וויל מיר דער גיטרייאר גאט העלפין קאן ער זעלבי אהן ארצינייא טון איזט עש דען איין שלויס¹⁾ פון דען גרוישן גאט וואש הילפט דען אלי אורטצינייאן, אין סומא איך האבי בעלי זצ"ל גיבעטין זולטי דאך אלי דאקטורים אפ שאפין אונ' זיא לונק²⁾, וועלכיש איך גישעהן איזט אונ' הש"י ב"ה מיר זיא קראפט געבין דאז איך צו ה' שבועות נאך דעם איך אין קינד בעט קומין בין, שולין גנגין³⁾ וויא וואול זער קימירליך אביר דאך מיין גאט זוא גילוביט אונ' גידאנקט עש איזט אלי טאג לקצת בעשיר עמי גיוועזין דאז איך ענטליך מייני ווארטירש מייני זאג אס⁴⁾ אליש אפ גישאפט אונ' מיט הילף דען היכשטין צור נויט ד(רוי)[ויר]⁵⁾ וואו צו מיינר הויז האלטונג גיהערט עצמו אין אכט גינומן אונ' ענטליך דאז ליבי קינד פאר געסין טוזין וויא דיא גזירה מן המקום ב"ה איזט נשכחתי כמת מלב⁶⁾ וויא אויז פולגינדיז מעשה לראות וואו גרושי חסידי גישעהן איזט אלזו איזט ביליך דאז מאן זיך אין אלן גידולדין זאל אונ' זיך אין אל זיין לייט מעסיגין ווען ח"ו איין בן אדם איין צרה צוקומט עש זייא אן קינדר עש זייא אן גוף אודיר ממון, אונ' אויב

1) ist es jedoch ein Rathschluss 2) honoriren 3) in die Synagoge gegangen 4) meine Wärter, meine Säugamme 5) Nothdurft 6) Ps. 31, 13 und Pesachim f. 54 b; vgl. Raschi zu 1. Mos. 37, 35.

וואר איך גיבליבן בין. בתי מטה ע"ה איזט נון אין דאז דריטן יאר אלט גיוועזן איזט קיין שינר קלוגיר קינד ניט ארזעהן ווארין ניט אליינט דאז מיר עש זער גליבט האבן זונדרין אלי מענשן דיא דאז קינד נור גיזעהן אונ' גיהערט האבן איין וואל גיפאלן אן דען ליבן קינד גיהאבט, אביר דער ליבי גאט האט עש נאך ליבר גיהאט אונ' אליש עש אין דען דריטן שנה איזט גנגין איזט דעם קינד ארבלעצליך¹⁾ הענט אונ' פיס גישוואלן אויב מיר נון שונט פיל רופאים גיהאט אונ' אליר הנט ארטצינייאן גיברויכט זוא האט עש דאך דען ליבן גאט אלזו גיפאלן דאז עש נאך דעם אין דיא ד' שבועות אין זינר קרענק מיט גרושי בישווערנים אונ' יסורים האט צו גיבראכט המקו' ב"ה עש צו זיך גינומין אונ' זיין חלק צו זיך גינומין אונ' אונזיר חלק צו אונזיר גרושי ביטרפניש אונ' הערץ לייט פאר אונש ליגין לאזין וואר איבר מיר זיך אהן בישרייבליך זוא וואל בעלי זצ"ל אליש איך האבן מצער גיוועזן אונ' פורכט איך זער מיך אן דען היכשטיין גאט זער פאר זינדיגט אונ' ניט ביטראכט דאז מעשה פון ר' יוחנן דאז נאך פולגין ווערט אונ' דאז נאך גרעשרי שמראף זענן פאר האנדין וויא איך אין מיין טייליש גאט ארבראימט וואל בין גיוואר ווערדין, אונ' בעלי זצ"ל אונש זוא מצער גיוועזן דאז מיר אלי בידי לנגי צייט גרושי קרענקין האבן אויז גישטאנדין דאז האבן מיר מיט אינזרין צער אויז גריכט, איך בין מעוברת גיוועזן אונ' עם בתי הנה שתי' עם קינד בעט גיקומין אונ' משום גרוישן צער וועגן דען ליבין קינד זעליג דאז איך מיך ניט האב קענן צו פרידין געבין, בין איך דיא גנטצי קינדבעט לנג אין איין גיפעהרליכי קראנקהייט גיפאלן דאז אלי רופאים אן מיין ווידר אויף קומשט²⁾ גיצווייפילט אונ' מיט מיר טישפראט³⁾

1) urplötzlich 2) Wiederaufkommen 3) desperat.

קינד שריא איין ביטיר גישרייא אונ' יעמירליך אונ' זיא ארשראקין אל דיא לייט אונ' זיא לויפין אלי צו גלייך צו דען קעסיל אונ' דער פאטיר וואלט עש גישווינד הרויז ציאין זוא בליב אים איין פינגיר פון דאז קינדיש הענטסין אין זיינר הנט דען עש וואר אל שונט צו קאכט¹⁾ אונ' ער שלאגט זיין קאפף ווידר ריא וואנד אונ' ער ליף אין דאז בית המדרש אונ' ער שריא צו זייני תלמידים טרויארט אויף מיין לידיגין שטערין דאז איזט נון דאז ביינדיל פון מיין צעהנדיש קינד דאז איך אויף גיברויכט האב צום אופפיר פאר גאט אונ' פון דאז מאלט אן הענגט ער זיך דאז ביינדיל אן זיינין האלו פאר איין גידעכטיניז אונ' ווען איין פרעמדיר למדן צו אים קאם זוא ווייזט ער אים דאז ביינדיל פאר איין נחת רוח, אליש ווען ער אים זיין קינד ווייזן וואלט²⁾, נון מיין ליבי קינדיר ווען דאז דען פרומין חשובין ר' יוהנן ע"ה איזט גישעהן וואז זאל איינים אנדרין ערשט גישעהין, דען דער ר' יוחנן איזט איין גרוישר ת"ח גיוועזין האט גילערנט מקרא משנה וגמרא האט אך פאר שטאנדין מעשה מרכב' אונ' מעשה בראשית קאנט אך משביע זיין דיא מלאכים אונ' שידים וואר איין גרוישר בעל קבלה, פאר שטונד וואז דאר אויז ווייזן דיא שטערין אים הימל אך פאר שטונד ער וואז דאר ביטייט דאז פאר וואגלין פון דיא בלעטיר³⁾ פון דיא ביימיר אונ' קאם אים דאך זולכיר צער צו אונ' ער נעמט עש אן פאר גוט, אונ' בליב איין חסיד ביוקן אין זיין ענד, אלוז מיין הערציגי קינדיר איך ווייס עש וואול דאז עטליכי אופט גידרוקט האט מיט געלט פאר לירין אך קינדיר פאר לירין אביר וואז הילפט אל אונזיר צער אונ' יאמיר ווען עש

1) schon zerkocht 2) Berach. f. 5 b; vgl. R. Nissim ed. Goldenthal und Juchassin ed. Filipowski p. 151 a 3) das Schwanken der Blätter = שיחת דקלין (was sich die Bäume erzählen).

זיך דער זעלבי מענש שונט דיכט¹) זער פרום צו זיין אונ' וואלט זיך דענקן אייא ליבר גאט ווארום שיקשטו מיר דיוש זא יעמירליך צו איך ווייסי יוא ניט וואור אן איך זולכיש פאר זינדיגט האב דאז זעלבי זאל דער מענש ניט טון וויא דען על כל צרה שלא תבוא זאל דער מענש אליש מקבל באהב' זיין אונ' מצדיק הדין זיין אונ' ברוך דיין אמת זאגן אליש וואש דער גרושי גאט טוט, טוט אליש מיט גריכטיגקייט מי יאמר מה תעשה אונ' מאן טוז דאך ווישן אליש וואז המקום ב"ה דען מענשין טוט גשיכט אים אליש צו גוטין ומי יודע אויב אופט דען מענשין ניט בעשיר איזט וויא טאג אונ' יסורים פאר לושט אן קינדר פריינט געלט ח"ו אונ' כדברי האלה יותר אליש ווען עש דעם מענשין גנץ וואול גיאט המקום ב"ה איזט איין רחמן ווער קענט זונשטין בישטין פאר הדין בעה"ב נון מה לי להאריך וויא צום אופטערין גידאכט דאז אונורי חז"ל אליש בישריבן אליש וויא ר' יוחנן ע"ה איין גרושר תנא גיוועזן אונ' זיין אים בחייו ניין זין גישטארבין, אונ' ער ביהלמי אויף זיין עלטיר גור איין קליינין זון פון דרייא יארין נון גישאך עש איין מאלט דאז זיין לייט וועשיטין איר גיצייק²) אונ' זיא שטעליטין איין קעסיל מיט וואשיר איבר דען פייאיר דרויז צו וועשין אונ' ער זידיט אונ' שטרוידילט איבר אונ' דיבר³) אונ' עש וואר איין באנק ביא דען קעסיל דאש מאן דיא וועש וואלט דאר אויף ליגין אונ' זיא זעציטין דאז קינד אויף דער בנק אונ' העטין קיין גירונקן אויף אים אונ' דאז קינד שטונד אויף אונ' וואלט זעהין אין דען קעסיל אליש דער קינדר איר סדר איזט אביר דיא באנק שטונד ניט גלייך זוא, זוא שנאפיט זיא מיט דען קינד אויף אונ' דאז קינד פיל אין דען זידיגין קעסיל מיט וואשיר אונ' דאז

1) dünkt 2) wuschen ihr Zeug 3) sprudelt über und über.

ער אויף גישטאנדין אויז זיינר עש¹⁾ אונ' זיך לאזין וואשיר
 לנגין אונ' זייני קנעכט ביפולין זיא זולין אים עסין אונ' טרינקין
 געבין אונ' האט אך גיגעסין אונ' גיטרונקין אלזו האט זולכיש
 זייני קנעכט גאר זער פאר וואונדירט ענטליך האט זיך איינר
 דאז הערטן גינומין אונ' גיזאגט אדוני מלך דאר דאז קינד
 נאך גילעבט האט זוא האשטו זולכין. צער גיטריבן ניקש
 גיגעסין אונ' ניקש גיטרונקין בישט טאג אונ' נאכט אין דער
 אשין גיזעסין אביר זוא בלדי דוא גיהערט האשט דאז דיין זון
 גישטארבן איזט האשטו גיזאגט אונ' מצדיק דיין גיוועזין וויא
 אך רעכט איזט אונ' גיזאגט ברוך דיין אמת ה' נתן וה' לקח
 יהי שם ה' מבורך מעתה ועד עולם אונ' בישטו תכף דער
 נאך אויף גישטאנדין אונ' דיר לאזין עסין אונ' טרינקן געבין
 אלזו ווען דאז קינד נאך לעבטי זוא זאגט דער מלך צו
 אינין איך וויל אייך מיין גיטרייא דינר זאגן דאר דאש קינד
 איזט נאך קראנק גילענין אונ' דיא נשמה נאך אין זיך גיהאט,
 האב איך אליש גיטאן גיהיילט גישריאן אונ' תשובה תפילה
 צדקה גיטאן אונ' גידאכט אולי ירחם ווערט השי' זיין רפואה
 שיקן אביר נון דאז אלזו ניקש האט העלפין וואלין אונ'
 המקום ב"ה זיין פקדון האט ווידר צו זיך גינומין וואש העלפיט
 אל דאז שרייאן אונ' וויינין מיין זון קומט נון ניט ווידר צו
 אונש מיר מוזין צו אים אלזו זעכט וויא זיך דער פרומי דוד
 ע"ה האט נוהג גיוועזין²⁾ דאר פון זאלין מיר לערנין אונ' אליש
 דען ליבין גאט אהיי' שטעלין³⁾ אלזו האבין מיר בעו"ה גרושי
 עבירה גיטאן, לאחר זה זוא לנג איך בעלי זצ"ל גיהאט האב
 אליר האנט נאך אונזרי און פאר שטענדיג אין בילדונג אליר
 האנט אן שטויס גיהאט דאז איך זינדיגרין איך פאר צווייפילטי
 ביזי נאטויר האב גימיינט ווען מיר אן געלט אודיר זונשטין
 פאר לושט איין היזק גיהאט, האב איך גימיינט דאז מיר

1) Asche 2) II. Sam. 12, 16—24 3) anheimstellen.

וואו נאך וואו העלפין זולט אביר עש איזט אליש אום זונשט
 מיר קרענקין אונזרין גוף אונ' טונן אונזר נשמה אך צו
 קורטין מיט דעם דאז מיר זיך ווא מצער זיין שוועבין מיר
 אונזר גוף אונ' קענין מיט איין טרואריגין גוף דען היכשמיין
 ניט רעכט דינן דען דיא הייליגי שכונה רויאט אויף קיין
 טרואריגין גוף¹) אליש וויא פאר צייטן דיא נביאים האבין
 וואלין דאז דיא שכונה אויף זיא רואין זאל זוא האבין זיא
 גינומין אליר הנט כלי זמרים אונ' האבן לאזין פאר זיך הער
 שפילן דאז דער גוף זאל לושטיג זיין וויא אין אונזרי ספרים
 איין מעהרירש פון²) שטיט, איך אייער מוטיר האב ביא דען
 לעבין מן בעלי זצ"ל איין קינד פון ג' שני' לערך פאר לארין
 וועלכיש קיין דמיון גיהאט וויא איך שוין גישריבן אונ' בין
 ניט זוא פאר שטענדיג גיוועזין אלז איך האב אן החסיד דוד
 המלך ע"ה גיראכט דער זיין ערשטין זון עם בת שבע חאט
 קראנק גיהאט ובתוך חולי גרוישן צער גיטריבן מיט תעניתם.
 וצדקה ותפילה אביר המקום ב"ה דאז קינד צו זיך גינומין
 וויא דאז קינד טויט איזט גיוועזין, האבין דאז מלך זייני קנעכט
 אליש שטיל גיוועזין אונ' אים סוד גיהאלטן דען זיא זאגטין
 דער מלך האט זוא גרושן צער גיטריבן דאר דאז קינד איזט
 קראנק גיוועזין אונ' איזט נאך האפינונג גיוועזין דאז עש
 מויכט נאך לעבין בלייבן, פאר שווייגין וואו ווערט דער
 מלך נון איצונדירט טון ווען ער ווערט גיוואר ווערדין דאז
 דאש קינד טוט איזט אונ' ווייטיר קיין האפינונג צום לעבין
 איזט אלזו האט קיינר ניקש זאגן וואלין אביר דער פרומי
 קייניג דוד האט אן אירן שטיל שווייגין פאר שטאנדין דאז
 דאז קינד טוט איזט אלזו פראגט ער אן זייני קנעכט אויב
 דאז קינד טוט איזט, זוא האט אים קיינר גיענטפירט אלזו
 ער וואל פרשטאנדין דאז זיין ליב קינד טוט איזט אלזו איזט

1) Sabbath f. 30 b 2) davon.

ב"י האבין גיוואושט דאז איין בורגיר תוך נור וועגנין¹) האט
 איין גרושי פארטייא פון זולכי דימאנטיין גיהאט, אלזו האבן
 זיא בעו"ה איר עצה רעה יחדיו גיהאט אונ' מיט אננדיר
 חברותא גימכט אויף דען בית דאר דיא דימנטיין זענין אין
 גיוועזין כמדומה לי איזט עש איין בעקיר גיוועזן דען זיא גאר
 וויניק גיקאשט אלזו זענין דיא בידי טרפה חברותה נאך נאר
 וועגן גיקומן אונ' תכף הקירה ודרישה גיהאט נאך דען
 בורגיר דער דיא דימנטיין גיהאט אונ' זיך בביתו גימאכט,
 אונ' ענטליך מיט אים ביקאנט גיווארין דאז זיא זיינין גיואר
 גיווארין וואר דער בירגיר זיין אוצר האט אונ' זיינין אים
 דאריבר גיקומין אונ' הכל בכל הין וועק גינומין, דער בורגיר
 האט זיא בביתו גיהערבירגט גיהאט, למחרתו בהשכמה זענין
 זיא אויז דען בית גנגין אונ' זיך איין שיפכן גידונגין אונ' אין
 מיינונג גיוועזין העטן איר זאך גאר וואול פאר ריכט אביר
 גאט דער אלמעכטיגר האט זאלכיש ניט האבין וואלין אונ'
 דער בארגיר למחרת אויף גישטאנדן אונ' נאך זייני ב' געשט
 גיפראגט האט דער הויז קנעכט גזוגט זיא ווערין למחרת
 גנץ פריא אויזם הויז גאנגין דען בארגיר האט עטוואו אויף
 זיין לב גילעגן דען דער זוא איין אוצר האט איזט אלי צייט
 ביזורגיש דאר פיר אלזו איזט ער איבר זיין קיסט גנגין וואו
 ער זיין אוצר אין גיהאט אביר ניקש גיפונדין אלזו תכף זיך
 וואול גידאכט דאז אים דאש זיין בידי געשט גיטאן אונ'
 איזט פלוקס אס ים גילאפין אונ' גיפראגט אן ספנים אויב
 זיא ניט ב' ב"י זעהן הין וועק גיפאהרין, אלזו האבין זיא אים
 גיזאגט יוא דער אונ' דער ספון האט זיא פאר איין שעה
 הין וועק גפירט אלזו דער תכף איין שיף גידונגין אונ' דאז
 מיט ד' רודירש ביועצט אונ' זענין נאך גיפאהרין אונ' ניט
 לגני צייט האבין זיא דאז שיף מיט דען גנבים אינש גויכט²)

1) Norwegen 2) in Sicht

גאר דאר נידר גילענין זיין דאר אונש דאך דער גרוישי גאט
 אלי צייט אלזו גינעדיגליך אונ' בארימהערצליך ווידר גיהאלפין
 מיט ר' משה העליטשטאט¹⁾ וועלכיש איך אין מיין פירדין בויך
 וויל אן פאנגן אונ' אלזו מיין דריט בויך היר מיט בישליסין
 דער גרוישי לעבינדיגי גאט דער וויל זיך דאך איין מאלט
 איבר אונש מרחם זיין אונ' אונש איזו דען גלות ארליון כדי
 מיר המקום ב"ה רעכט קענן דינן וויא עש גיהערט צו זיין
 אונ' דאז אלי פעלקיר ארקענין אונ' ווישן דאז מיר דיין
 גליפטשיש פאלק זיין אונ' דוא גרושיר גאט דוא בישט יוא
 אונזיר פאטיר זוא ארבארים דיך אך אליש וויא איין פאטיר
 זיך ארבארימט איבר איין קינד אונ' בישט אך אונזיר הער
 אונ' מיר זיין דייני קנעכט אונ' מיידין²⁾ אלזו וואלין מיר ניט
 אויף הערין צו בעטן אן אונזרין גינעדיגין גאט ביז ער זיך
 איבר זייני קנעכט מרחם איזט אונ' איך דען גרושין גאט
 דייני דינשט מאט ביט³⁾ אליש אייני מייט אן אירי ווערטין.
 דען אונזרי אויגן אונ' הערטן הענגיט אליש אן דיך.

סליק פון מיינין דריטיין בויך

אונ' וואלין אן פאנגן בס"ד אונזיר פירדיש בויך.

נון בתי הנה תי' איזט אויף גיוואקסן אונ' איזט גאר
 איין קלויג קינד גיוועזן אפשר ווייטר פון בריכטן ווער אין
 דער זעלבי צייט איזט איין אושטיניש שיף⁴⁾ וואר אויף גאר
 פיל רויאי דימאנטן גיוועזן המלך מדעני מרק צו הנדין
 גיקומן וועלכיש תוך גליקשטאט גיוועזן אונ' איין אידריר
 בויטש גיזעל⁵⁾ האט דימאנטן גיהאט אלזו זענן ביי לגליק
 שטאט גיצאגן אונ' גיקאפט אך שינן ריווח אן גיוועזן ב'

1) Helmstädt 2) Knechte und Mägde 3) deine Dienst-
 magd bete 4) ostindisches Schiff 5) Bootsgesell.

איין [פרומים] ערליכן מאן גיהאלטן מוז זיין פון דען אנדרין פאר פירט גיוועזן וועלכיר כל ימיו ניקש גומיש גיוועזן אלזו האט זיין סוף בעו"ה זוא זיין מוויזן, ובוודאי איזט נשמתו בג"ע גיקומין דען ער קונה עולם הבא גיוועזן ממש בשעה אחת איך מאג מפני כבוד משפחתו. ניט נענין אביר תוך המבורג וואש מאן וואול דאז גנצי מעשה, המקום ב"ה ווערט בוודאי זיין קידוש השם האבין אן גינומין אונ' דאז ער האט מוסר נפש גיוועזן פאר המקום ב"ה אונ' זוא וואול העט קענין דער פון קומין אלזו זיין חבר אביר מקיים גיוועזן בכל נפשך אלזו בוודאי מיתתו איין כפרה על כל עוונותיו גיוועזן, דארום זאל זיך איין אידריר איין עקסעמפיל נעמן אונ' זיך ניט פום יצר הרע לאזין פאר פירין פון וועגין דען ביטריפטין געלט אונ' איזט ניט גינוגין דאז מאן גידענקיט וויל המקו' ב"ה דינין בכל נפשו ווען עש דער צו קומט מוסר נפש על קדושת המקו' ב"ה צו זיין דאז איזט צווארין גנץ גוט אונ' גיהערט אך איין אידריר בר ישראל זולכיש צו גידענקין אונ' צו טוהן כמו שאמר ר' עקיב' ע"ה מתי יבוא לידו ואקיימנו ועכשיו שבא לידו לא אקיימנו¹) אביר עש שטיט אך דער בייא ובכל מאורך דאז איזט דאז געלט דארטיט זאל מאן המקום ב"ה אך דינין דאז איזט ניט אליינט גיזאנט דאז מאן זאל גרושי צדקות געבן פון זיין געלט וואור מיט מאן הש"י דינט אונ' המקום ב"ה גאר ליפ איזט אביר נאך מיין נערישין שכל איזט דיווש בוודאי זוא וואול אליש מאן מוסר נפשו איזט פון הש"י ב"ה זיינט וועגין [אלזו גיהערט מאן אך מוסר ממון צו זיין פון הש"י ב"ה זיינט וועגין] כי יש אדם שחביב ממנו יותר מגופו²) אונ' דאז איזט רעכט גדינט בכל נפשך ובכל מאורך ווען מאן דאז ביטריפטי געלט ניט אכטיט אונ' דעם גאט גיביט עושר דאז ער עש רעכט אן ליגט אונ' זיין גבאות גוט פאר זיכט וויא איך שונט גישריבן ובאם דאז

1) Berachoth f. 61 b 2) ib.

ביקומין אונ' דיא גנבים אך גיזעהין דאז מאן זיא פאר פאלגט
 זענן זיא גנגין אונ' דען גנטצין אוצר אינש ים הניין גיווארפין,
 לקצד דער בורגיר האט זיא אין גיהולט אלזו האבן זיא מיט
 אים מוזין צוריק פארין אויב דיא גנבים שונט זער מיט דען
 בורגיר גיצעקנת האבן גידענק וואש דוא טושט מיר זענן
 עהרליכי לייט עז ווערט זיך ניט בפינדן דאז מיר פון דען
 דיינגין וואש האבן אונ' דוא טושט אונש זוא איין שימפף
 אן מיר ווערין עש ווישין אן דיר צו זוכן דען זיא האבן עש
 דארום אינש וואשיר גיווארפין דאז זיא פאר מיינט האבן
 בעשיר צו לייקנין¹⁾ אביר עש שטיט גישריבן אין אונזיר עשרת
 הדיברות לא תגנוב, אלזו האט המקום ב"ה איין אך ניט
 גיהאלפין אונ' זענן ווידר אן דען אורט גיבראכט ווארדין
 וואור זיא זענן הער קומין האבן צווארין אליש גלייקניט
 נאך דען מאן זיא נאקיט אויז גיצאגין אונ' אליש וואול ביוכט
 אביר דאז האט איין ניקש גיהאלפין מאן האט איין שטארקי
 עינות אן גיטאן דאז זיא ענטיליך האבן מודה גיוועזין דאז
 זיא עש גיטאן העטין אונ' דאר זיא גיזעהן האבן דאז מאן
 איין ווער נאך גיקומין העטין זיא עש אינו ים גיווארפין אין
 מיינונג ווען מאן זיא ביזוכטי אונ' ניקש ביא איין גיפונדין
 העט זוא העטין זיא מיט אירין לייקנין קענטין דאר פון
 קומין, אביר וויא שוין גידאכט גאט האט עש ניט האבן
 וואלין נון זענן זיא ביירי צו דער תלוי' פאר דאמט ווארדין,
 דער אייני גנב האט זיך תכף דען קריסטין גלויבן אן גינומין,
 דער אנדרי אביר איזט כל ימיו אין פרוימר מענש גיוועזין
 אונ' אך פרויס פאטיר אונ' מוטיר גיהאט איזט פון וואוני
 בעק²⁾ גיוועזין דער זעלבי האט זיין גלויבן ניט שארשירין³⁾
 וואלין אונ' גאר זער מקדש השם ברבים גיוועזין איך האב
 אין אונ' זיין עלטירן וואול גיקענט אונ' זיך כל ימיו אליש

1) läugnen 2) Wandsbeck 3) changiren.

דיא עשירות גיהאט האבן און זענן פון אייטיל עשירים אויז
 גישפראצט זולטן כאן מיינן אונ' אירי מעשים ווען זיא
 לפעמים וואז טונן פון מעות וועגן צו פאר שוינן ח"ו דאז
 מאן זולט דרויף גידענקן אך ורק דער דלפון דער אביון דער
 יורד מנכסיו איזט בכלל זולין גידענקן דאש זיא אירין שכר
 וואז זיא בעה"ב גיווערטיג זיין ניט זולין מאכין צור גין מיט
 זיין עבירות בעולם הזה דאז דער דלפון זיך וואלט גידענקן
 איך וויל דען עושר זיין כמון גנבין ער האט זוא גאר פיל
 אונ' איך האב יא נישט אונ' איך בין זוא וואול איין מענש
 אליש דער עושר איך מוז יא אך לעבן הש"י ב"ה האט
 אונש צו זאמין בישאפין אלזו וואלט זיך נעביך דער אביון
 אך גידענקן איך האבי פיל געלט גיהאט בין דרום גיקומין
 וויל זעהן געלט ווידר צו ביקומין עש מאג מיט רעכטין
 אודיר און רעכטין זיין גאט זאל זיך איבר דיא זעלביגי לייט
 אר בארמין אונ' זיא פון ביזן צום גומין וועג וויזין דאז זיא
 דאש איביגי פאר דאז צייטליכי אן נעמין, אונ' אליש מקבל
 באהבה זיין וויא איך שוינט גישריבן אונ' גידענקן המקום
 ב"ה זה משפיל וזה ירים אלזו האט זיך איין אידריר וואול
 פיר צו זעהן ובפרט בעלי מו"מ דאז זיא ניט איביג יום
 ולילה אויף איר מו"מ הענגן אונ' קענן לערנן אונ' דיא
 הייליג תורה דאריביר פאר געסן גלייך שטיט רבות מחשבות
 בלב איש ועצת ה' הי"א תקום¹⁾ זוא מאכט דיא ה' הלל אונ'
 דיא י' יוסף אונ' דיא א' אליעזר פון דיא דרייא אותיות דיא
 האב דען פשט הערין זאגן לעתיד לבוא ווערט המקום ב"ה
 למשפט ברענגן אלי עניים אונ' ווערט זיא פראגן ווארום זיא
 קיין תורה גילערניט האבין אויף דען עולם ענטווערט דער עני
 רבש"ע דוא ווייסט יא וואול איך בין איין עני גיוועזן אונ'
 האבי מיך מוזין מיאין דאז איך מיך אונ' מיין פרא אונ'

1) Prov. 19, 21.

אין דער יצר הרע יוא וויל פאר פירן אונ' ער זיכט ממון
 דאז ניט זיין איזט אונ' דאר דוירך פיל ביו קומין קן אפי'
 סכנות נפשות דרויף שטיט אונ' דער בן אדם איזט זיך
 מסכין זיין גוף ונשמה פון ממון וועגין דאז פינדין מיר בעו"ה
 אלי טאג אלזו איזט אך רעכט דאז אונורי חכמי' גיזאגט
 האבין דאש מעניכיר ליבירשט האט דאש ביטריפטי ממון
 אלש דען גוף אונ' אפילו נשמה הענגט ער אך אן דאז פאר
 פלוכטי געלט, וויא דעם מענשין דעם הקב"ה געלט גיביט
 אונ' אים צום גבאי מאכט אונ' ווייס ניט דאר מיט אום צו
 גין, זיין ביטריפטיש פאר שטאקטיש הערטין אונ' דער ליידניג
 יצר הרע לאזין אים עש בעו"ה ניט צו דאז ער זיין געלט
 בייא זיין לעבין אויף גרושי רווחים טון קאן, דיא קיין שיעור
 וערך האבין אונ' ער ליבירשט האט דאז ער נאך זיינים
 שויט זיין קינדר גרויש עשירות לאזט אליש דאז ער זיך זעלבירט
 איין חלק פאר זיך נעמט דאז דאך שטיט אדם קרוב לעצמו¹),
 נאך איין גרעשרין הבל זיכט מאן אין דען עולם זענין לייט
 דיא גאר קיין קינדר האבין אונ' זענין דאך זוא פאר פיכט²)
 אויף דאז מעות אונ' שליסין איר הנט זוא צו פון עניים
 ואביונים אונ' דאז זיא דאך ווישין זיא גרוישן עושר האבין
 דאז זיא אל איר טאג גינוגין האבין אונ' דאך זורגין זיא אונ'
 וואלין ניט גערין פון איר ממון נעמין אונ' האבין נימיר גינוגין
 ועליהם נאמר אין אדם מת וחצי טובתו [1. תאותו] בידו³) אויף
 דיא זעלביגי לייט האט שלמה המלך ע"ה אך גיזאגט וויא
 אין קהלת שטיט יש אחד ואין שני גם בן ואה אין לו ואין
 קץ לכל עמלו⁴) נון דיזוש איזט גיזאגט אויף לייטין דיא קינדר
 אודיר קיין קינדר האבין אונ' האבין גרויש עשירות, וואז
 זאלין מיר זאגין פון דען דלפנים נעביך אודיר פון דיא לייט

1) Jebamoth f. 25 b 2) erpicht 3) Koheleth r. I, 13.

4) Koh. 4, 8.

זיין דלות פאר ליפ גינומין אונ' זיך גנץ אויף המקום ב"ה פאר לאזין אלזו הילל מתתייב עניים, דאר נאך ברענגט מאן דיא רשעים דיא זיך בעה"ז היפש גפירט האבין אונ' זענן רועה זונות גיוועזין אונ' זיך היפש קיגן זיא גצירט אונ' זענן אין אלי עבירות ביגרופן ברענגט מאן זיא אך לדין אונ' פרעגט זיא ווארום זיא זוא פיל ביז גיטאן אונ' זולכי רועה זונות זיין גיוועזן, זא זאגט ער רבש"ע איך בין גאר אין היפשיר מענש גיוועזין אונ' דערינט וועגן האט מיך דער יצר הרע אך פאר פירט אונ' ווייבר האבן זער נאך מיר גילושט דאז איך האב מוזין איר רצון טון אלזו זאגט מאן בישטו דען שינר אלז יוסף הצדיק אונ' האשטו גרעשרין אן רייטצונג גיהאט אליש יוסף הצדיק דאש ער ביא זייניש הערינש ווייב איזט אים הויז גיוועזין דיא אים אבינש אונ' מורגניש זייני ווייסי העמדיר גשיקט אונ' איין גילדינין שטרעל¹⁾ דאר ער זיין האר זאל מיט אויז שטרעהלין ושארי תכשיטו' מלבד דיא גרושי אן רייצונג אונ' ווארט וואז זיא אים געבין האט אונ' דער גוטי יוסף הצדיק דאך ניט גיוואלט אונ' זיין יצה"ר כובש גיוועזין כדי ער זיך ניט האט וואלין מטמא זיין שנאמ' ולא שמע אליה לשכב אצלה להיות עמה²⁾ דאז איז צו פאר שטין ער האט ניט וואלין ביא איר ליגן אויף דער וועלט כדי ער ניט מיט איר זיין זולט אויף יעניר וועלט אונ' נעביך דאר איבר זוא יעמירליך אין דער תפיסה גיקומן ואלמלא ברוב רחמיו מן המקום ב"ה העט ער קענן אומש חיות אך קומין דאך האט ער אליש ניט גיאכט אונ' זיין יצר הרע ניט קענן אן אים שולט זיין אלזו איזט יוסף הצדיק מתייב דיא רשעים וואז זאל איך לנג דער פון שרייבן כבר כתב(ג)ו הזיל בספרי מוסר הכל, דאר נאך ווערין גיבראכט דיא דיקי פעטי³⁾ עשירים דיא איר צייט אליש פאר בראכט אין גוט עסין

1) Kamm 2) 1. Mos. 39 10 3) fette.

קינדיר האבי מחייה גיוועזין זוא זאגט הקב"ה בישטו דען איין גרעשריר עני גיוועזין אלזו הילל דאש מיר גפינדן גישריבן דאז אלי דיא דאר האבין וואלין אים בית המדרש גין לערנן האכן מוזין דען שמש אלי יום א' גראשין געבין איין מאלט אן פרייאטאג האט דער גוטי הילל גיוואלט גערין אין ב"ה גין אונ' האט קיין גראשין גיהאט דען שמש צו געבין אלזו האט ער זיך אן דיא פענשטיר גיהאנגן דאר ווארטן דאז ער וויל דיא הלכה צו הערין לערנן אלזו איזט אויף דען גומין הילל נעביך איין גרויש שניא גיפאלן דער אין גנץ בידעקט האט, איזט עש קיגן שבת גיוועזין האבין דיא לייט אים ב"ה ניט גוויסט ווארום אליש עש זוא פינשטיר איזט גיוועזין זוא האט מאן ארויז אויף דיא גאס גיזעהן האט מאן ארזעהן דאש דער גוטי הילל נעביך גנץ מיט שניא צו גידעקט איזט אונ' ארפרארין גיוועזין זוא האט מאן גיזאגט דער שמש זאל פלוקס פיאר אן מאכן אונ' דען הילל דאר בייא ליגן אויב מאן קאן אים ווידר צו רעכט ברענגן, זוא האט דער שמש גיזאגט עש איזט שוין שבת האבין דיא הילל גיזאגט אייא הילל איזט וואול ווערט דאז מאן זיינט וועגן זאל מחלל שבת זיין אלזו האט מאן אים ווידר ארקוויקט, אלזו איזט דאז ב"ד של מעלה מחייב דיא עניים דיא קיין תורה לערנן אודיר ניקש גוטיש טון, דען הילל איזט זוא איין עני גיוועזין דאז ער אפילו דען גראשין דען שמש ניט האט גיהאט צו געבין אונ' דאך ניט פאר פעלט תורה צו לערנן ובפרט הילל איזט זולכין ת"ח גיוועזין ווען ער העט וואלין בעה"ז פון זיין תורה וועגן וואש גניסן אונ' פון לייטן ניר וואלין מתנות נעמין העט מאן אים זיין הויז פול כסף וזהב גשיט¹) דען ער איינר פון אונזירי גרעשטי תנאים גיוועזין כידועה, אביר ער ניקש ביגערט אליש תורה צו לערנן אונ'

1) geschüttet.

י"ב שנים ויותר ניט גיועהן איך בין עש צו פרידן גיוועזן
 האבין אונזיר מייט אונ' יונג גינומין אונ' ג' קינדר זיינן
 להילדסום גיצאגן איך האב בני ר' מרדכי סג"ל גזייגט איזט
 נאך קיין שנה אלט גיוועזן דער יונגיר דער מיט אונש גיוועזן
 איזט האט שמואל גיהיישן איזט גאר איין שינר יונגיר
 גיוועזן האט מאן אים דען פיינין שמואל גיהיישן דען מיר
 האבין נאך איין יונגין ביא אונש גיהאט האבין דיא קינדר
 דען זעלבין דען גראבין שמואל גיהייסן אלזו זענן מיר
 להילדסום גיקומין חמי וחמותי זצ"ל האבין גרושי שמחה מיט
 אונש גיהאט דען בעלי זצ"ל זיין יונגשט קינד גיוועזן אונ'
 איזט אונש ת"ל זער וואול גנגן, נון מיר האבין מיט גינומין
 וואו מיר גימיינט האבין דאז איין כיבוד בהילדסום איזט
 גיוועזן אונ' אינין מיט גיבראכט, זענן אין דיא דריטי שבועה
 לשם גיוועזן, אונ' אונש יחדיו משמח גיוועזן דאר נאך זענן
 מיר לחיים ולשלום ווידר אהיים גירויזט, חמי זצ"ל אונש
 איין קענכין גישענקט לערך ך' ר"ט ווערט גיוועזן וועלכיש
 אונש דאך זוא ליפ גיוועזן אליש וואן ער אונש העט מאה
 ר"ט געבין אונ' חמי זצ"ל איזט באותו פעם איין עושר
 גיוועזן יותר אלש ך' אלפים ר"ט אונ' זיין קינדר בכלל גיהאט
 אויז געבין אונ' דיא ריזו האט אונש איבר ק"נ ר"ט גיקאשט
 אונ' מיר זיינן זוא פאר גניגט גיוועזן מיט דען קענכין פון
 ך' ר"ט דאז אונש חמי זצ"ל גיגעבן אלזו ווען עש מאה ר"ט
 גיוועזן זוא זענן מיר פאר גניגט גיוועזן ניט אליש וויא
 דיא קינדר לע"ע זיין דיא פון דיא עלטרין גערין אליש הויט
 אונ' האר הין וועק נעמין אליש אונ' פראגין ניט אויב זיא
 עש זון קענין אודיר ניט אלזו זענן מיר ווידר לביתי קומין
 אונ' אונזיר קינדרכיר יחדיו גיזונד גיפונדין חמי זצ"ל האט
 איזהו שני' בהילדסום גיוואונט האט אים תוך ד' או ה' שנים
 ביא עשרת אלפים גיקאשט אויב זיא שוין קיין גרושי הויז
 הלטונג גיהאט האבין, זוא האבין זיא דאך גרושי הוצאה

אונ' גוט טרינקן אונ' אן גאט אונ' זיין גיבאט ניט גיאכט
אלוז ווערין זיא אך גיפראגט ווארום זיא האבין קיין תורה
גילערנט אונ' זיך ניט במיאויט מיט מצות אלזו געבין זיא צור
תשובה דאז זיא וועגן אירי גרושי עסקי' אונ' עשירו' ניט
האבין צייט גיהאט, זוא פראגט מאן זיא העט איר דען גרעשיר
עשירות גיהאט אליש אליעזר בן חרסום דער האט זוא פיל
שטעט אויף דער יבשה גיהאט אונ' ווידר זוא פיל שטעט אויף דען
ים אונ' זוא פיל שיף אופים ים גיין¹⁾ גיהאבט אונ' האט זיך דאך
ניקשה הינדרין לאזן אין זיינר תורה אלזו מאכט דער נוטי אלעזר
מתחייב דיא עשירים אלזו זיכט מאן וואול דאז אונזרי תירוצים
אויף יעניר וועלט ווערין וויניק העלפין אונ' דאז בעשטי איזט
תמי' תהי' עם ה' אלהיך²⁾, נון ווידר צו אנפאנגן פון אונזרי
זאכין איך בין אין קינד בעט קומין עם בני ר' מרדכי סג"ל,
ומי יתן דאז סופתו [I. שיבתו] אלזו גליקליך אונ' וואול ווער כמו
ילדותו אביר וואש הילפט עש דער היכשטי האט שוין אליש
בישלאסין וויא עש זיין זאל, איך האבי שוינט אין מיין דריטין בויך
גישריבן³⁾ פון וועגן דער גאולה דאז מיר אויף גיהויפט האבין
אונ' שונט גידאכט(ט), דאז המי זצ"ל אונש ב' פעסיר צו גשיקט
אונ' פאר מיינט דאר מיט נאך איי צו ציאין בקיבוץ כל
ישראל אביר דאר ער נון גיזעהין האט דאז ניקש דרויז
גיווארן איזט האט ער עוקר דירה מהאמיל גיוועזן אונ' זיך
ביגעבין צו וואונן עם חמותי תי' לק"ק הילדסום זעלבי איזט
איין היפשי פרומי קהילה גיוועזן אונ' נור ה' פרסאות מן
האמיל גיוועזן אלזו זיא זמן מה לשם גיוואונט אונ' בעלי
זצ"ל זיין עלטירן גאר זער גיליבט אונ' גאר בכבוד גיהאלטן
אלזו האט ער מיך ע"ה גיבעטין, מיין גליקליכן לאזן מיר
להילדסום ציאין אונ' אבי ואמי בזוכין, דוא האשט זיא תיך

1) gehen 2) 5. Mos. 18, 13. 3) s. oben S. 82.

מיט קינדרכיר גיהאט אביר וואז דער היכשטי בישליסט דאז
 מוז זיין אונ' מוז דאך גישעהין אויב עש מענשין [שונט] ניט גערין
 זעהן אונ' ווערט ארבעיס יום קודם יציאת הולד בשמים אויז
 גירופן דער פלוני זאל נעמין בת פלוני¹⁾ אלזו האט בעלי זצ"ל
 זיך משדך גיוועזן עם הקצין ר' אלי' קליף בעלי זצ"ל האט
 נאך געבין לבתי תי' ד"ב מאות ר"ט האלענדיש מעות אונ'
 האבין דיא חתנה א' שנה וחצי אויף גישלאגין אונ' החתנה
 זולטי בקליף זיין, בעלי זצ"ל מוזין ג"כ מאה ר"ט לסיועת
 החתנה געבין, וויא נון זמן החתונה גיוועזן איזט זענן מיר
 יחדיו לקליף גיצאגין איך ובעלי זצ"ל אונ' איין זייגנדיג קינד
 האב איך גיהאט אונ' בתי ציפור הכלה תי' ר' מאיר מקלוין
 וועלכיר אב"ד דק"ק פרידבורג לע"ע איזט אונ' אונזיר משרת
 דען פיינין שמואל אונ' משרתת אלזו זענן מיר מיט איין
 גרושי שוויד²⁾ נאך דער חתנה למז"ט גיצאגין אונ' מן אלטונה
 תוך ספינה עם חברותה מן מרדכי כהן אונ' מאיר אילויש
 אונ' אהרן טודילכי וואש מיר פאר איין לושטיגי ריז גיהאט
 האבין קאן איך ניט ארשרייבין אלזו זענן מיר בשלום אין
 אליר לושטיגקייט אונ' פאר גניגליכקייט לאמשטארדאם קומין
 עש איזט אביר נאך וואול ג' שבועות פאר החתנה גיוועזן
 מיר זענן גיוועזן בייא גידאכטין ר' ליב האמבורגיר מיר
 האבין אלי שבועה יותר אליש י"ב דיקיטין³⁾ פאר צערט אביר
 מיר האבין דאז זעלבי ניט גיאכט דען אין דיא ג' שבועות
 דאז מיר קודם החתנה זענן באמשטארדאם גיוועזן האט
 בעלי זצ"ל דיא חצי נדוני' פאר דינט גיהאט די' יו' קודם
 החתנה זענן מיר בתופי' ובמחולות מיט יותר אליש ב' מנינים
 לייט לקליף גירייזט אונ' זענן וואול ובכבוד אן גינומין ווארדין
 אונ' זענן אין איין בית גיקומין דאז ממש דירת מלך גיוועזן

1) Sota f. 2 a 2) Suite 3) Dukaten.

גיהאט אונ' דיא גוטי לייט האבין גיועהן דאז קיין תכלית פאר זיא איזט בהילדסום אלזו זענן זיא מהילדסום להנוביר גיצאגין אצל גיסי הקצין ר' ליפמאן בביתו וואור זיא אך גיבל'יבן זענן אונ' אלי בידי בהנוביר בשם טוב ובשיבה טובה גישטארבין וואור פון איין מעהרירש בריכטין ווער, אלזו זענן אין גוטין מו"ט גיועסין מיין עלשט קינד איזט בתי ציפור תי' גיוועזין וועלכי נון באלדי י"ב שנים איזט אלט גיוועזין אלזו האט ר' ליב בנו של ר' אנשיל באמשטארדאם גיוואונט אונ' אונש גירעט השידוך חתני קאשמאן בנו של ר' אלי' קליף¹⁾ זצ"ל נון מאחר דאז דאך בעלי זצ"ל אלי שנה ב' פעמים לאמשטארדא' גיצאגין אלזו האט זיך מקדים גיוועזין אונ' איזט וואול ו' שבועות פריאר גיצאגין אלזו ער פפלעגט צו ציאין אונ' אם שרכין גישריבן ער מוזטי דאך לאמשטארדאם ציאין אלזו וואלטי ער זעהן וואו צו טון ווער, ובאותו פעם איזט מלחמה גיוועזין דאז ר' אלי' קליף האט מוזין עוקר דירה זיין אונ' מיט זיין לייט לאמשטארדאם גיצאגין צו וואונן וויא נון בעלי זצ"ל לאמשטארדאם גיקומין איזט תכף הקול לכאן גיקומין דאז בעלי זולטי זיך משדך זיין לר' אלי' קליף דיזוש איזט גיוועזין אם פאשט טאג דאז דיא לייט הכתבים על הבערש גיליאנט האבין אונ' פיל לייט דיא עש ניט האבין גילאבין וואלין אונ' איזט הרבה מעות אויף דער בערש פאר וועט גיווארין זה אומר כה וזה אומר כה דאז פיל ניט האבין גלויבן וואלין דאש השידוך זולט גישעהין דען ר' אלי' קליף איין גרוישר קצין גיוועזין אונ' איין שם גיהאט פאר עושר מן מאה אלפי' ר"ט ויותר, גלייך אך האמת גיוועזין איזט אונ' בעלי זצ"ל איזט נאך איין יונגיר מאן גיוועזין אונ' זענן ערשט אויף גיקומין אונ' גאט בהיט זיא איין הייזיבן

1) Elia Cleve d. i. Gomperz aus Emmerich.

זיין נדוני' תוך כיסו' גיטאן אונ' פאר חתמנת דאו מאן זיא
לאחר החתונה צילין זולט וויא מאן נון עם התן וכלה שו'
אונטר דיא חופה גיוועזין האט מאן אין דער גרושי מהומ' פאר
געסין דיא כתובה צו שרייבין נון וואש האט מאן טון זאלין
אלי חשוב' מיט דען יונגין [פרינצין] זענן דאר גישטאנדין אונ'
וואלין צו זעהין אלזו האט דער אב"ד מהור"ר מאיר¹⁾ גיזאגט חתן
זולט איין ערוב קבלן שטעהלין אונ' מקבל [קנין] זיין דאו ער
תכף לאחר החתנה וואלט לבלתו איין כתובה שרייבין לאזין
אונ' דער אב"ד האט הכתובה אויז איין ספר גילייאט אלזו
איזט החופה גישעהן נאך דער חופה האט מאן אלי חשובים
אין מחותני ר' אלי' ז"ל זיין גרויש פרונק חדר גפירט וועלכי
מיט גילדין לעדיר איזט בישלאגין גיוועזין אונ' איזט איין
גרוישר טיש דרינגן גישטאנדין וואור אויף כל מעדני מלך
גיוועזין אלזו האט מאן דיא חשובים לפי כבודיהם טראקטירט,
בני ר' מרדכי איזט איין קינד לערך מן ה' שני' גיוועזין
איזט קיין שיניר קינד תוך עולם ארזעהן ווארדין אונ' מיר
האבין אין גאר שין אונ' זויבר גיקליידיט אלי דאו חשיבות
האבין אין שיר אויף גיפרעסין ובפרט הפרינץ יר"ה אין
שטעטיש ביא דער האנד גיהאלטין וויא נון דיא חשוב'
האבין פון דיא קומפעקטין אונ' פריכטין גיגעסין גם וואול פון
יינות גיטרונקין האט מאן דען טיש לאזין אפ נעמין אונ'
הנויז גיטאן זוא זענן וועלכי פאר שטעלט²⁾ הנין גיקומין אונ'
זיך פריזינטירט, גאר שין אונ' אליר האנט פאסין³⁾ גימכט, דיא
צו אייניר ארגעצליכקייט גידינט האבין צו לעסט האבין דיא
פאר שטעלטי איין טויטין טאנץ⁴⁾ גימכט איזט זער ראר⁵⁾
גיוועזין אויף דער חתנה זענן אך גיוועזין [פיל פארנעמי
פארטיגזען וואר מנקין⁶⁾ אייניר] האט גיהיישין טוקאטי⁷⁾

1) R. Meir Raudnitz, nachmals in Wesel 2) verkleidet
3) allerhand Possen 4) Todtentanz 5) rar = herrlich 6) Por-
tugiesen, worunter 7) Mocatti.

אונ' אין אלי מאנירין וואול מאבלירט¹⁾ גיוועזן אליש וויא איין
 שר בית נון דען גאנצטען יום האט מאן קיין מנוחה גיהאט
 פאר תקיפום שרים ושרות דיא אלי קומין זיין אונ' דיא כלה
 זעהן וואלן ובאמת איזט בתי תי' גאר שין גיוועזן האט קיין
 דמיין גיהאט נון איזט גרויש צו רישמונג צו דער התנה
 גיוועזן אונ' איזט באותו פעם תוך קליף גיוועזן דער פרינץ²⁾
 אונ' באותו פעם האט נאך גילעבט דער עלשטי פרינץ וועלכיר
 קור פרינץ איזט גיוועזן אונ' דיזיר איזט איין יונגיר הער מן
 י"ג שני' לערך אן צו זעהן גיוועזן אביר ניט לנג דער נאך
 זוא איזט דער עלשטי קור פרינץ גישטארבן³⁾ אונ' דיזיר איזט
 במקומו קור פרינץ גיווארין גם איזט לשם גיוועזן פרינץ
 מורישי⁴⁾ ושאר שרים ונכבדים אלי האבין בישמעלט גיהאט
 דאז זיא בייא דער קופלאציאן⁵⁾ זיין וואלין, אלז[ו] בוודאי זיך
 מחותני ר' אלי' קליף שונט פאר הער איין גריכט אויף זאלכי
 הויכי געשט אונ' ביום התתנה תכף לאתר התופה צו גריכט
 אויף איין השובי קאליטציאן⁶⁾ פון אליר הנט קומפעקטורין⁷⁾ אונ'
 אליר הנט השובי פרעמדי ויין אונ' פרעמדי פריכטין, נון
 קאן מאן וואול גידענקין וואז פארי איין מהומה אונ' וועזן
 אליש דאר גיוועזן איזט אונ' דאז מחותני ר"א ע"ה אונ' אל
 זייני לייט אל איר מחשבה גיהאט האבין אויף זולכי השובי
 צו טראקטירן אונ' וואול צו אקומעדירין⁸⁾, אונ' אפי' ניט צייט
 גיהאט איינר דען אנדרין הנדוני' צו ליפרין אונ' צו צילין⁹⁾
 כנהוג אלזו האבין מיר אונזיר נדוני' אונ' מחותני ר' אלי' ע"ה

1) In jeder Beziehung wohl möblirt 2) Friedrich III, Kurfürst von Brandenburg, geb. am 11. Juli 1657, seit 1701 König von Preussen 3) Karl Emil, Kurprinz, gest. in Strassburg am 7. Dezember 1674 4) Fürst Moritz von Nassau, seit dem 19. October 1647 Statthalter des Herzogthums Cleve 5) Copulation 6) Collation 7) Confituren 8) accomodiren 9) zählen.

האט הינטר לאזין א' בן אונ' א' בת דער בן איזט גאר איין
 השוב בחור גיוועזין אונ' [גאר] וואול גילערניט אביר בעו"ה יונג
 אונ' נאך בבחרותו גישטארבין וועלכין פרינט אונ' פרעמדי
 זער בידויארט האבין, נון יו' א' לאחר החתנה האבין מיר
 זיך ווידר אויף אונזיר רוק רייזי מיט אליר פאר גניגליכקייט
 ביגעבין אונ' ווידר אויף אמשטארדאם צו גיצאגין כדי דאז
 מיר אונזרן דרך ווידר נעמין וואלין וואור מיר זיין הער קומין
 כמו שנאמר וילך למסעי¹⁾, אלזו זענן מיר ווידר גיקומין
 לאמשטארדאם אונ' זענן לערך נאך איין דיי יום לשם
 גיוועזין דאז בעלי זצ"ל נאך לשם לקצת גיהאנדילט האט
 לאחר זה מיר גיצאגין מן אמשטארדאם לרולף זיאל²⁾ מוז מאן
 איבר ים דאז הייסט דען דוליר³⁾ דען דער שטערקשמי מענש
 דער דאז ים ניט גיוואונט איזט מוז דאר טומי קראנק ווערין
 דען. איזט גאר איין הוליס⁴⁾ אונ' דאז ספינה ווערט זער
 גירומפילט⁵⁾ אלזו זענן מיר אין דאז ספינה גיקומן אונ' האבין
 אונזיר גיזנד אין דען רויף⁶⁾ גילאזין דאז איזט אלזו פיל אלז
 אים הויז אונ' איך ובעלי זצ"ל האבין אונש פון דען ספין איין
 קטן קעמירכין גירונגן דאז מיר דרין וואלטין לבר זיין, אונ'
 אין דער וואנט פון דען זעלכין קעמירכין איזט איין לאך אויז
 גיוועזין האט מאן קענן אויף אונ' צו מאכין אויז דען לאך
 האט מאן קענן אין דען רויף הנ"ל זעהן אונ' הרויז אונ'
 הרין טון וואז מאן ביגערין איזט, וויא מיר נון אין אונזיר
 קטן קעמירכין קומין זיין דרין ב' בענק גיוועזין דאז מאן זיך
 האט אויף ליגן קענן אלזו זאגט בעלי זצ"ל צו מיר גליקליכין
 דאר ליג דיך היפש אויף איין בנק אונ' איך וויל דיך וואול
 צו דעקן אונ' השמר והזהר ריג דיך ניט אונ' ליג גנץ שטיל
 זא ווערט דיר דאש ים ניקש שאדין, איך בין ניא מאלש

1) I. Mos. 13, 3 2) Delfzyl 3) Dollart 4) Walm =
 Wasserwirbel 5) gerüttelt 6) Roef = Kajüte.

איזט איין יובליריר¹) גיוועזן וועלכיר האט גאר איין יפה גילדין אוהרכין גיהאט מיט דימאנטין ביועצט איזט גיקומין על ת"ק ר"ט, מחותני ר' אלי' האט דאז אוהרכין פון דען מוקאטי גיפארדירט אונ' עש דעם פרינצין וואלן שענקין אביר איזט דאר בייא איין גוט פרינט גישטאנדין דער זולכיש פאר הינדירט האט, אונ' גיזאנט וואור צו זאל דיר דאש דוא ווילשט זוא איין גרושי מתנה אן דען יונגין פרינטצין געבין ווען עש נאך דער עלשטי קורפרינץ ווער זוא לים עו זיך נאך טוהן אביר וויא שוין גידאכט דאז דער עלשטי קור פרינץ איזט גישטארבין אונ' דער יונגי קור פרינץ אן זיין שטאט גיקומן, וועלכיר נון אך קור פירשט איזט, אביר מחותני ר' אלי' ווען ער בייא דען פרינט קומין איזט דער אים גיווערט²) האט דיא מתנה ניט אן דען יונגין פרינץ צו געבין האט ער עש אים אלי מאלט מיט איין גרושין רוגו פאר וויזין³) ובאמת ווען מחותני ר' אלי' דען יונגין פרינטצין דיא מתנה געבין העט עש אים אפשר אין איביגקייט ניט פאר געסין דען זולכי גרושין הערין דיא פאר געסין זולכי זאכין ניט, נון הצועק על מה שעבר וכו'⁴) אביר דער יונגי פרינץ זאמט פירשט מאריטץ אונ' אלי חשובים זענין בכלל גאר פאר גניגט הין וועק גנגין אונ' קיין יהודי אין מאה שנים זאלכין כבוד גיהאבט, אלזו איזט החתנה תוך ששון ושמחה נגמור ווארדין, לאחר החתונה בין איך לעמריך גיפאהרין על קברה של אחותי הענדיל ע"ה, וואש איך פאר צער ושברון לב גיהאט האבי איזט להמקום ב"ה ביקאנד אונ' איזט אימיר מער שאד דאז זוא איין יונג אונ' אויז ערמאסין שיץ⁵) מענש דיא שווארטצי ערד האט קיאיין⁶) זולין איזט קיין כ"ה שני' אלט גיוועזין, אביר וואו הילפט עו וואו רצונו של המקום ב"ה איזט מוין מיר זיך גיפאלין לאזין

1) Juwelier 2) verwehrt 3) vorgeworfen 4) Berach. IX, 3 5) ausser = über die Maassen schön 6) kauen.

מתוודה גיוועזין אונ' אל מיין אן דאכט להמקום ב"ה גידאכט
אלו בעלי זצ"ל גילעגן אונ' גילאכט, איך האבי דאז גיהערט
אונ' גידאכט איך ליג דאר אין טויטש נויט אונ' מיין מאן
ליגט דאר אונ' לאכט אויב איך שוין צווארין דאר איבר זער
ברוגו בין גיוועזין זא איזט עש באותו פעם קיין צייט גיוועזין
עס בעלי זצ"ל דאר איבר צו צענקן האב איך דען כה דיבור
ניט גיהאט איין ווארט צו רידן אלו האב איך נעביך אין
מינר קרענק מוזין ליגן בלייבן וועלכיש לערך נאך חצי שעה
גיווארט האט דאז מיר זענן אם לנד גיקומן אונ' אוויס ספינה
גישטיגן אלו אונזר קרענק ת"ל ביחד הין וועק גיוועזין נון איזט
עש גנץ נאכט גיוועזין אליש מיר זיינן לדעלף זיל גיקומן האבן
אין קיין ווערטץ הוין קומין קענין, אך אין קיין בר ישראל זיין
בית אונ' איזט גאר מיאוס וועטיר גיוועזין דאז מיר זיך הבין
גיהאט מייאש גיוועזין מוזטן הלילה ברחוב ליגן בלייבן אונ'
דען אנדרין יום האבין מיר מוזין תענית האבן איזט זכור
ברית גיוועזין מיר זענן דען גנטצין יום אין ספינה גיוועזין
אונ' קיינר קיין ביסן געסן אונ' קראנק אונ' מאט פון דען
ים אלו האט עש אונז ניט שמעקן וואלין דאז מיר זולטי
זונדיר גיגעסין אודיר גיטרונקן אויף דער גאס ליגן בלייבן,
בעלי זצ"ל איזט ענטליך בלילה אין איין יהודי זיין בית גנגין
וועלכיר זיין ברודר האט גיהאט חיים פירשטין ע"ה זיין טאכטיר
אונ' גיבעטין מויכט אונש דאך איבר נכט בביתו נעמין
דאז מיר נור מיט דען קינדר אונטר טאך קענין קומין דער
בעל בית תכף גיזאגט קומט אין גאטיש נאמין ביתי איזט
פתוחה פאר אייך איין גוט בעט קאן איך אייך געבין אביר
עסן האב איך ניט דען עש איזט אל שפאט גיוועזין אונ'
אשתו איזט ניט בביתו גיוועזין איזט צו עמדין גיוועזין, אלו
איזט בעלי זצ"ל פרוי¹⁾ גיוועזין דאז מיר נור לינת לילה

1) froh.

דריבר גיפארין, אביר בעלי זצ"ל איזט כמה וכמה פעמים
 איבר דען דוליר גיפארין אונ' איזט גניט דרין גיוועזין, איך
 האבי בעלי זצ"ל צווארין גיפאלגט אונ' מיך שטיל הין גליגט
 אביר אין דען רויף איזט מיין משרתת מיט מיין זייגנדיג
 קינד אין גיוועזין אונ' מיר האבין גאר איין ביז וועטיר אונ'
 קונטרארי ווינד¹) גיהאבט, דאז הספינה זעהר הול גנגין אונ'
 אלי דיא אין דעם ספינה גיוועזין זיין טויט קראנק גיוועזין
 אונ' אלי במחילה טוויין מקיא זיין, ובאמת איזט זוא קיין
 קרענק בעולם גיוועזין איך האלט ניט²) דאז טויטיש נויט³) קאן
 גרעשיר זיין איך האבי עש צווארין ניט גישפירט זוא לנג
 איך בין שטיל גילענין אך ורק מיין מיט איזט אך חולה
 גיוועזין האט זיך ניט ריגין קענין אונ' האט מיין קינד נעביך
 ביא זיך גיהאט דאש קינד אפשר אך ניט וואול גיוועזין אונ'
 אן גיפאנגן צו היילין אונ' צו קריישין⁴) דיא מיט האט זיך
 ניט ריגין קענין אונ' דאז קינד נעביך היילין אונ' קריישין
 לאזין אביר איך אליש איין מוטר דיא רחמנות איבר אירן
 קינד האט האב עש ניט קענין לענגיר צו הערין אונ' האב
 טוויין פון מיין גילעניר⁵) אויף שטיין אונ' דאז קינד צו דעם
 לאך ארין צו מיר גיצאגין אונ' עש ביא מיר אן דער ברושט
 גיליגט אביר מיין גאט וויא איזט מיר זוא וויא גיווארין איזט
 מיר שטראקס טויטיש נויט אן גנגין איך האב מיר גידאכט
 בוודאי ווערט דאר מיין ענד זיין אונ' אן גיפאנגין מתודה
 צו זיין זוא גוט איך גיקענט האב, אונ' זוא פיל איך אויז
 וויניק⁶) גיוואושט האבי, בעלי זצ"ל איזט אויף זיין גילעניר שטיל
 גילענין אונ' וואול גיוואושט דאז דיזש קיין שטערבליכי קרענק
 איזט, אונ' זוא בלדי מאן נור דיא פיס אויף דער יבשה
 שטעלט זוא איזט דיא קרענק הין וועק, וויא איך נון זוא

1) conträren Wind 2) ich glaube nicht 3) Todesnoth
 4) kreischen 5) Geläger = Lager 6) auswendig.

אונש דער שופט וואר וואלט איר לייט הין זאגט בעלי זצ"ל מיר וואלן נאך המבורג זאגט דער שופט השמר והזהר איר קענט ניט פארט קומין דען דאז גנטצי ים איזט פול קאפירש¹⁾ זיא נעמין אליש הין וועק וואז זיא קריגין קענן נון איזט עש נאהנט אן י"כ גיוועזין אונ' מיר האבין דען שיפיר שונט י' ר"ט אויף דען שיף געבין האבין אליש מוזין פאר פאלין²⁾ לאזין אונ' אונש ווידר לוויטמונד געבין אונ' י"כ מוזין צו ווינד מוט [וויטמונד] זיין זענן גאשט גיוועזין אצל בריינלי איזט ג"כ שני בשני עם בעלי זצ"ל גיוועזין אלזו האבין מיר מיט אינין גירעט וויא מיר קענטין פארט קומין דען צו וואשיר האבין מיר ניט קענן פורט קומין וועגן קאפירז אונ' צו לנד וואור מאן הין גיקומין איזט פול ריקות³⁾ גיוועזין אלזו האבין מיר אונש מיט דיא לייט אין וויטמונד בירעט דיא אלמנה בריינלי איזט פון המבורג ר' ליב אלטנה ע"ה זיין טאכטיר גיוועזין אונ' גאר איין קלוגי פרומי פרא ובפרט זוא נאהנדי קרובה עם בעלי זצ"ל אונ' זענן אלי צייט גומי פרינט אונ' ביקנטי גיוועזין האט גיטאן וואז מיגליך גיוועזין איזט אום אונש פארט צו העלפין ענטליך דאך דער שלויס⁴⁾ גיבליבן דאז מיר לאחר י"כ זאלין צו לנד אהיים פאהרין אונ' בעלי זצ"ל זאל נאך אוריק⁵⁾ אונ' פון דען יענראל בודיטץ איין פאס נעמין דען דער יענראל בודיץ האט בייא אונטרשידליכי מלכים אונ' דוכסים גדינט אונ' זער גליבט בייא אלן גיוועזין דאז מיר מיט זיינן פאס קענטין זיכר דורך קומין אונ' צום איבר פלויס ווערט מאיר אוריק מאכין דער יענראל בודיץ אונש איין וואקרין אופציריר מיט גיבט דער אליש פאר איין זאלוויקווארדי⁶⁾ מיט אונש ציאט אלזו בעלי זצ"ל נאך אוריק גירייזט אס ע"כ אונ' אך ווידר קומין אלז מיר האבין וואלן אן פאנגין צו עסין אונ' אליש לפי בקשתו אויז גריכט אך

1) Kaperschiffe 2) verfallen 3) Militär 4) Schluss
5) Aurich 6) Salvaguardia.

גיהאט, אונ' מיט שמחה צו אונש גיקומין אונ' אונש איין
 דען בית גיבראכט אביר הזיר¹) קיין עסין אודיר טרינקן גיהאכט
 דען איזט אליש שוין צו בעט גיוועזין האבין נאך איין ביזלכין
 לחם בייא אונש גיהאט האבין מיר דיא קינדר געבין, נון איך
 האבי גאט גידנקט דאז בין צו בעט גיקומין האב גאר איין
 גוט בעט גיהאט, דאז אונש בעסיר אלו עסין אונ' טרינקן
 גיוועזין למחרת צום זכור ברית האבן מיר איין השכמה
 גימאכט אונ' זענין לעמדין גיצאגין אונ' גאשט גיוועזן אצל
 ר' אברהם מן שטאט האגין²) דער זעלבי אונ' בעלי זצ"ל
 זיינין נאהנד קרובים גיוועזין אביו של אברהם עמדין ר' משה
 קראמיר כשטאט האגין איזט דודו של בעלי זצ"ל גיוועזין
 אלוז זיינין מיר ראש השנה תוך עמדין גיוועזין אונ' גאר איין
 גומין יום טוב גיהאט אונ' גאנץ אונ' גאר אן אונזיר דוליר³)
 פאר געסין, דער ר' אברהם איזט איין אדם חשוב ניט אליינט
 דאז ער אונש וואל טראקטירט אונ' אלי כבוד שבעולם אן
 גיטאן האט אך ורק ער האט על שולחנו גיהאט זיטצין ו'
 פלעטין⁴) געשט דיא האבין מוזין פון אלין עסין אונ' טרינקן
 גלייך מיר אך אונ' קאן איך וואל זאגין דאז איך זאלכיש פון
 קיין עושר ניט גיזעהן האב, במוצאי ר"ה זענין מיר יחדיו
 ווידר מעמדין הין וועק גיצאגין אין מיינונג וואלטיין נאך יום
 כיפור זיין דאר היים גיוועזין אונ' זענין מיר גנץ פריא נאך
 וויטמונד⁵) גיקומין, צו וויטמונד האבין מיר איין ספינה גידונגין
 עד המבורג אונ' פון וויטמונד א' יום רייז ליגט איין אורט
 הייסט וואנגירוד⁶) מוזין דיא ספינות אן ליגין אונ' מכס געבין
 אך זיך ארפרישין וויא מיר נון נאך וואנגירוד קומן זאגט

1) Betheuerungsformel = אסור 2) Abraham Stadt-
 hagen war als Sohn Mose Kramers, des Bruders von Josef
 Hameln, Chajjim Hamelns Vetter 3) Dollart 4) Pletten [=
 Billeten] — Gäste, geladene Arme 5) Wittmund 6) die Insel
 Wangeroog.

אונ' גיוויבלט פון ריקות¹) איזט אונש ווידר ניט וואול גיוועזין אונזיר וואגן דען מיר פון וויטמונד האבין מיט גינומין האט ניט ווייטיר מיט אונש פארין וואלין ווען מיר אך איהן העטין כל הון דעלמא געבין, אלוו איזט בעלי זצ"ל גילאפין אונ' גיזעהין דאז איין וואגן ביקומין אויף ב' פרסאות אויף איין דארף אונ' אין מוזין בדמים יקרים ביצאלין נון זענן מיר אויז אלין בורג הרויז גיצאגן אונ' לעת ערב בשלום אין דען דארף גיקומין אונ' איבר נכט אך דארין גיבליבין אונ' פון דען דארף וואלין איין וואגן ווייטיר נעמין אלוו זיטצין מיר ביא נכט ביא דען פיאר אונ' [אונזיר ווירט ושארן כפרים זיטצין ג"כ ביא דען פיאר אונ'] טובאק, זוא קומט מאן צו רידן הין אונ' ווידר פון מקומות אונ' איין אונ' אנדיר זוא קומט איין כפרי אך צו רידן פוס דוכס מן הנוביר אונ' זאגט זיין הער האט אך צוועליף טויזנד מאן אין האלאנד גשיקט, אלוו איזט בעלי זצ"ל זער פרויא גיוועזין דאש ער גיהערט האט דאז ער אין דען הנובירשין מדינה איזט דען דיא ליניבורגשי דוכסים³) האלטין איר מדינה גאר ריין דערף קיין ריק קיין הון קרע[נ]קן פאר שווייגין דען וואש אנדירשט⁴) אלוו האט בעלי זצ"ל גיפראגט וויא ווייט אליש הנוביר פון דיזין דארף ווער זאגט דער כפרי ח' פרסאות אלוו האט בעלי זצ"ל מיט דען כפרי זיין חשבון גימאכט דאז ער נאך גוט צייט האט אונ' פאר סוכות קאן תוך הנוביר זיין ווען ער למחרת אויז ציאט, אלוו האט בעלי זצ"ל תכף איין עגלה גידונגין אונ' זיינן דען אובינט הין וועק גיצאגן בעלי זצ"ל האט זוא איין שמחה דאז עש זיך יושט זוא טרעפן זאל דאז ער עם אשתו ובניו קאן מקיים זיין כיבוד אב ואם אונ' י"ט ביא זיין פאטיר אונ' מוטיר זיין זאל, נאך אל אונזיר

1) gekribbelt und gewibbelt = gewimmelt von Militär

2) schmecken, schmauchen 3) Lüneburger Herzöge 4) es darf kein Soldat ein Huhn kränken, geschweige etwas Anderes.

איין קאפיראל¹⁾ איין וואקרין ערליכן מענשן מיט גיבראכט דער
 מיט אונש ביוקן המבורג גיצאגן איזט, תכף לאחר י"כ האבין
 מיר מוזן איין וואגן גידונגין²⁾ (ביוקן אלטן בורג³⁾ דאר האבין
 מיר שיר מוזן וואגן אונ' טפערט ביצאלין דען עש האט זיך
 קיינר וואגן וואלן איין אירריר פוהר מאן האט מור(ה)[א]
 גיהאכט פאר זייני סוסי. נון איזט בעלי זצ"ל אך אין גרושי
 דאגות גיוועזן וויא וואול צו דענקן שטיט אונ' גאר און מוטיג
 גיוועזן איך האב מוזן מין גוטי ריז קלייד אויז טון אונ'
 אלטי לומפין מוזן אן טון ר' מאיר וועלכן איך שונט גידאכט
 איזט אצלינו גיוועזן האט לבעלי זצ"ל גזאגט מין ר' חיים
 ווארום זייט איר זוא און מוטיג אונ' ווארום פאר קליידיט
 איר אשתך זוא שייטצליך זאגט בעלי זצ"ל ה' ידועה דאז
 איך מיך ניט אכט גם וואז איך אן ממון. בייא מיר פיר ג"כ
 ניט אך ורק איך האב פאר דאש ווייבשפאלק פאר אשתי
 תי' אונ' דער מייט, זוא זאגט ר' מאיר דאר פיר הופשטוי⁴⁾
 קיין דאגה צו האבן און קטאוות⁵⁾ ר' חיים איר זייט אייך אן
 אשתך טועה, איר העט זיא ניט הויפן זוא שייצליך ארויז
 צו קליידן מאן העט איר דאך ניקש גיטאן, בעלי זצ"ל איזט
 זער ברוגז איבר ר' מאיר גיוועזן דאז ער קטאוות גיטרייבן
 אונ' אים ע"ה איזט זער וויא גיוועזן נון זענן מיר נאך מיטר
 נכט אויז וויטמונד אויז גיצאגן אונ' דיא ברייני אונ' אלי
 לייט אין וויטמונד זענן איין גוט שטיק וועגיש מיט אונש
 גנגין אונ' אירן בעשטין זענן אונש נאך גיזאגט אלזו זענן
 מיר בשלום נאך אלינבורג גיקומין וואז הויף איך צו שרייבן
 וואז מיר בייא ברעמיר טפארט⁶⁾ ושאר פלאטצין האבין אויז
 גישטאנדן אביר אונזיר גיטרייא קאפיראל אונ' גוטיר פאס גאט
 צו פאר האט אונז ביו דאר הער גיהאלפן וויא מיר נון צו
 אלן בורג זיינין אן גיקומין האט דאז גנצי מקום גיקריבלט

1) Corporal 2) gedungen 3) Oldenburg 4) brauchst du
 5) ohne Spass s. oben S. 59 n. 4 6) Bremervörde.

מו"מ גיוועסין וברוך ה' אשר לא עזב חסדו ואמתו מאתנו וייעזרנו עד כה בס"ד נון זענן מיר נאך אויז גישטאנדנר מיא¹⁾ ווידר אין אונזיר הויז גיוועזין אלזו האט איינר גיהיישן ר' משה וועלכיר בהעלימשטאט זמן מה גיוואונד האט איזט כמדומה לי ה' פרסאות מן הילדסום ולשם איזט איין הויכי שויל²⁾ דאו עש איין ביז אורט איזט, אונ' דער ר' משה העלים שטאט האט איין גירוש ביקומין האט מן העלים שטאט הין וועק גימוזט אלזו איזט ער גיצאנגין לפאמרין³⁾ אונ' זיך אויז גריכט שטאטין⁴⁾ צום ישוב אונ' מעכטיגי קומיס⁵⁾ ביקומין אונ' האט אך דיא מטבע ב(י) שטאטין ביקומין דאש ער אונ' זונשט קיינר ב(י) ש[טא]טין דארף ניט ליפרין אונ' דרין גישטאנדין וויא יוקר זיא דיא מארק פיין אן נעמן זאלן אונ' פון דער רעגירונג איין קומיסאריוס דאריבר גיועצט ווארין, נון האט דער ר' משה העלימשטאט ניקש זיין אייגין גיהאבט צו זוא איין גרוישן ווערק אויז צו ריכטין אלזו האט ער אן בעלי זצ"ל גישריבן אונ' זייני קומי' מיט גשיקט אונ' אן גיהאלטין אויב אים בעלי זצ"ל וואלטי מיט כסף פאר זעהין זוא זולטי בעלי זצ"ל חילק האבין אן דער מטבע אונ' אן אלי יובלאטציא דיא ער קאפין אונ' פאר קאפין ווערט איזט איין מעכטיגיר אורט גיוועזין אונ' אפשר תוך מאה שני' ויותר קיין ב"י דארין גיוואונט אביר [זענן] אופט גאר פיל יהודי' הין גירייזט וועלכי גרושי מציאות אן מרגליות ושאר אבני' טובות ביקומן האבין, גם פיל מן אבנים טובות פאר קאפט אונ' בעלי זצ"ל האט אך זיין חשבון גימאכט דאו אן דיא דריטילש דיא ב(י) שטאטין נישלאנגין ווערדין היפשן ריווח אן איזט, אונ' ווען מאן מאה אלפים זאלכי דריטילש גיהאט העט מאן קענן זוא גוט אליש

1) Mühe 2) Hochschule; die Universität von Helmstädt in Braunschweig, gegründet 1576, aufgehoben 1809
3) Pommern 4) Stettin 5) Schutzbriefe.

אויז גישטאנדני און רוא אונ' זורג אונ' צרות, אלזו זענן מיר אין גוטיר פארגנגליכקייט פאר הנוביר גיקומין איזט אונש חמי זצ"ל אנטקעגן גיקומין אלש איין מלאך וויא אלי' הנביא מיט איין שטעקין אין דער הנט אונ' איין שני ווייסן בארט ביזקין אן זיין גערטיל אונ' זיין באקין ריצי רויט¹). לקצר ווען מאן איין אלטין שינין מאן זולטי אפ מאלין העט מאן אין ניט שיניר קענן אפ מאלין, וואז מיר גון זעמפטליך פאר איין נחת רוח פון דיזין אן בליק גיהאט האבן אונ' וויא פאר גניגליך מיר דיא ערשטין טעג סוכות גילעבט האבן איזט ניט צו בישרייבן אביר תכף חה"מ זענן מיר ווייטיר להמבורג גיפאהרין, אויב חמי וחמתי ע"ה שונט גערין גיהאט העטין דאז מיר ווערין גנץ י"ט בייא אינן גיבלובן [זוא האט עש אונזיר גילעגנהייט ניט גיגעבין²)] אונ' אינן דברי' של טעם גיזאגט אלזו זענן מיר גנץ פאר גניגט פון אינן גיצאגן אונ' איך זיא אך אלי' בידי אין דיזין עולם ניט ווידר גיזעהין הש"י זאל מיך לאזין זוכה זיין ווען ער מיך אויז דיזיר זינדיגן וועלט בייא אינן אין גן עדן צו זיין, אויב מיר שוין אונזיר קארפיראל גערין פון אונש גשיקט העטין אונ' אים וואול לונן וואלין אלזו האט ער אונז גאר זער גיבעטין מיר מויכטין אים דאך מיט נאך המבורג נעטין דען ער העט זוא פיל פון המבורג גיהערט אונ' ווער כל ימיו ניט דאר גיוועזין, אלזו מאחר ער זיך זוא גאר וואול על הדרך גיהאלטין האט עש אים בעלי זצ"ל ניט פאר זאגן קענן אונ' אים מיט להמבורג גינומן זענן אך בשלום אן עי"ט להמבורג קומין אונ' ת"ל אלי' אונזיר גנצי פומיליא אין גוטיר גיזונדהייט גיפונדין וואור פיר דען היכשטין צו דנקן אביר דיא ריז מכותי עד בבואי לביתי אונש איבר ת' ר"ט גיקאשט אביר האבין עש ניט פיל גיאכט דען זענן ת"ל אין גרושן

¹) ritzroth ²) doch haben es unsere Umstände nicht gestattet.

בת של הקצין ר' שמואל אופנהיים¹) אביר מה' יעכב הדבר דאז ניט גישעהין איזט דען מיר האבין זולין אלי בידי אנוזיר נדונות לק"ק פרנקפורט אן גיסי החסיד מהור"ר איציק סג"ל אין ליגין מיר האבין נון אלי צייט כמה אלפי' אצל גיסי הנ"ל אן אבנים טובות ליגין גיהאט אונ' הקצין ר' שמואל הנ"ל האט זולין זיין נדוני' ג"כ לק"ז²) שיקן וויא ער אך גיטאן האט, אביר עש איזט בזמן החורף גיוועזין דאז אין גרויש גיוועשיר איזט גיוועזין אונ' וואל ד"י יום לענגיר אונטיר [וועגין] גיוועזין [אליש דער בישטימטי זמן גיוועזין] איזט, צווישן דעסן האבין אינדער שדכנים זער גימירט³) אונ' ניט וואלין אפ לאזין עם שידוך מהיתומה הנ"ל, נון בעלי זצ"ל גידאכט איך ביקום קיין כתב' מאחי ר' איציק מק"ק פרנקפורט דאז ער המעות לויט אקארט⁴) ביקומן האט, בוודאי ווערט הקצין ר' שמואל אופנהיים האבין אנדרי גידאנקן ביקומין אונ' זולין מיר השידוך עם היתומה ג"כ פארין לאזין זא זעסין מיר צווישן צווייא שמיל עם [1. אים] דרעק אלזו האבין מיר זיך רעזולפירט למז"ט דען שידוך צו טון עם היתומה הנ"ל אטו של היתומה האט זיך פאר שריבין ארבעה אלפים ר"ט באנקי נעבין אלי אויז ריכטונג⁵) אונ' מיר האבין לבני נתן סג"ל געבין ד"ד מאות ר"ט בנקי אלזו איזט הקנס גיליגט ווארדין למז"ט, ח' יום דאר נאך קריגין מיר כתבים מן גיסי ר' איציק זצ"ל דאש המעות ווער אן קומין בעלי זצ"ל זולטי תכף ומיר בלי איחור כח והרשא' שיקן אביר איזט צו שפאט גיוועזין בעלי זצ"ל לאחיו גישריבן אונ' זיך עקסקוירט דאז מאחר ד"י יום ווער איבר זמן גיוועזין ער גימיינט דאז הקצין ר' שמואל אנדרשט ווער גזינט גיווארין ומאחר אים דיזו פארטייא ווער אן שטענדיג גיוועזין זא העט ער אויף ספק ספקא דיא פארטייא ניט מיגין צו רוק גין

1) Samuel Oppenheimer in Wien s. Kaufmann, Samson Wertheimer 3 n. 1. 2) = לקהל ורנקפורט 3) gedrängt (מצר) 4) laut Accord 5) Ausstattung.

ניאליניבורגיר אונ' בראניבורגיר דריטילש¹⁾ קענין פאר חילופין²⁾ אלוו האט אים בעלי זצ"ל גישריבן ווען ער זיך ערליך אונ' רעדליך האלטין וויל זוא וואלט בעלי זצ"ל מיט אים חברות' מאכן איאיר ער לשטאטין איזט צו וואונן גיקומין האט ער איזהו שני' תוך ברלין גיוואונט אונ' לשם הרבה מעות חייב גיוועזן וועלכיש מיר אביר בעו"ה ניט גיוואושט האבין מיר האבין וואול גיוואושט דאז ער קיין עושר איזט אך ורק מיר האבין גועהן ער דאר איין מעכטיגין ישוב האט אונ' גאר חשובי קיומים האט אונ' דיא גנצי מדינה איזט פאר אים אופן דאז ער אונ' זיינר צעהן העטין קענין צום גרוישן תכלית קומין אביר מיט אונזרין גרוישן היזק זענין מיר עש צו ביפונד³⁾ גיקומין וויא ווייטר פאלגין ווערט בני נתן סג"ל באותו פעם איין יונגיר לערך מן ט"ו שני' אלט גיוועזן וועלכין מיר לשטאטין גשיקט אום איין וויניק מיט צו צו זעהן אלוו האבין מיר אים אן גיפאנגין גרושי פארטייאן⁴⁾ כסף צו שיקן אונ' ער האט זיא אך תכף על מטבע גליפירט אונ' אונש תכף דיא שטאטינשי דריטיל גשיקט וועלכי מיר אך קענין אין איין בערש צייט תכף פאר קאפין איזט אך היפשיר ריווח אן גיוועזן לפעמי' ב' למאה אך יותר לפעמי' אודיר לקצת וויינגר נאך דעם דער קורש על הבערש דריטילש גיוועזן איזט, האבין אך אונטר שידליכי פרטייכיר⁵⁾ מרגליות ביקומן איזט ג"כ היפשי רווח' אן גיוועזן דאז מיר גנץ פרידליך זיין גיוועזן, לקצת זמן מה דאר פיר בין איך עם בתי אסתר תי' אים קינד בעט קומין לערך א' שנה דאר פיר, נון איזט אונש לבני נתן סג"ל כמה שידוכים גירעט ווארדין איזט אך דאר מאנקין⁶⁾ גיוועזן היתום מן הקצין פ"ו ר' אלי' באלין, איזט אונש אך גירעט ווארדין אונ' ממש נגמור גיוועזן עם

1) Lüneburger und Brandenburger Drittels = $\frac{1}{3}$ Thaler 2) einwechseln 3) zu Befund gekommen 4) Partieen 5) = 4) 6) darunter.

פון אן גיפאנגין דאש ער דען קומיכארום אודיר קאסיריר האט וואלין טעות מאכין אלף ר"ט דהיינו דאז זיך דער קאסיריר האט טועה גיוועזין וועלכיש ער צווארין ניט האט גישטיין¹⁾ וואלין אונ' ביהויפטין וואלין דאז ער רעכט האט, אונ' מיט דען קאסיריר אן גיפאנגין צו משפטן בייא דען טריבנאל צו שטאטיין²⁾ וועלכיש גרויש מעות גיקאשט דאר נאך איזט ער איין אויף גיבלאזיניר דיקיר אויז גישטאפטיר גוויניניר³⁾ רשע גיוועזין האט עשרת אלפים עד י"ב אלפים ר"ט באנקי שטעטיש⁴⁾ אונטיר האנדין גיהאבט האט ער זיך קיין חשבון גימאכט דאז זעלבי מעות ניט זיין איזט אונ' ער עש אך דען יעניגין מוז ווידר צו שטעלין דער עש אים קרודיטירט האט וויא זיך איין עהרליכיר מאן גיהערט צו גידענקין אביר זייני גידאנקין מוזין ניט ווייטיר גנגין זיין אליש דאש ער זוא פיל מעות פאר זיך גיזעהין אלזו וויל ער זיך לושטיג דאר מיט מאכין ווייל ער עש האט אונ' זיך צו גיליגט איין חשובי קלעש⁵⁾ מיט ב' דיא בעשטי סוסים זוא אין שטאטיין זענין צו ביקומין גיוועזין אונ' ב' ג' משרתים אונ' משרתת גיהאבט גילעביט אליש איין שר אונ' דיא רווהי זענין דאך ניט זער גרויש גיוועזין ומכ"מ וויא איך שונט גישריבן⁶⁾ האט ער דאר פיר⁷⁾ איאיר ער לשטאטיין קומין איזט תוך ברלין גיוואונט⁸⁾ אונ' פון חובות אונ' און אייניקייט משם מוזין עוקר דירה זיין אביר דער אויף גיבלאזיני נאר דאר ער דען גוטין ר' היים האמיל זיין מעות בידו גיהאט ער זיך ניט לענגיר ענטהאלטין קענין אונ' אפשר גידאכט איך מוז מייני שונאים תוך ברלין

1) gestehen 2) Stettin 3) hochmüthiger 4) stets 5) Kalesche 6) s. oben p. 158 7) vorher 8) Auf der Gründungs-
urkunde der Berliner Chewra kadischa von Dienstag dem
13. Sivan 1677 ist Mose Helmstädt als Siebenter unter-
schrieben.

לאזין, ער ווינשטי הקצין ר' שמואל עם בתו אך זיין פארטייא אין אלי פאר גניגליכקייט זולטי אן טרעפין אביר מיין גאט וואו פאר איין תשובה איזט אויף דיוון כתב גיקומין מן גיסי ר' איציק זצ"ל וואו פאר איין רוגו האט דער מאן ע"ה בכתבו ארוויזן דאז מאג איך ניט שרייבן, נון גישעהני דינגן זיין ניט צו ענדרין מיר זיינין דאך מיט אונזרין שידוך גנץ וואול צו פרידן גיוועזן דען איזט באמת איין פרינציפאל שידוך גיוועזן מחותנו ר' אלי' ע"ה גאר איין וואקריר ערליכר מאן גיוועזן דער מנקן ניטולים ואינס ניטולים איזט זער פאר נאהנט גיוועזן כמה וכמה שני' פרנס בקהילתינו עד יום מותו גיוועזן אונ' ד' אלפי' בנקי מעות איזט אך איין שיני נדוני' גיוועזן ובאם המקום ב"ה הזוג העט זוא דיא מערכה געבין דאז זיא ווערין זוא עולה גיוועזן אליש הקצין ר' שמואל מידי יום ויום איזט אליש יוא מער יוא לענגיר עולה למעלה גיוועזן זוא ווער אליש גוט גיוועזן אביר דער גרוישי בארימהערציגי גאט דער טיילט זייני גאבין אונ' זייני מילדיקייט אויז אן וועם עש זייני הערליכקייט ביליבט וואור פון מיר און פאר שטענדיגי מענשין ניקש רידן קענין אונ' סוויין דען גוטין בישעפיר פאר אלין דנקן וויא נון בני נתן סג"ל איין התן גיוועזן האבין מיר אים לאזין אהיים קומן דאז ער לכלתו מתנה גיביט וועלכיש אך גישעהין איזט מיט אייניר פרינציפאל השובי סעודה אונ' דיא התחלה ת"ל תוך גרושי שמתח מצירי צדדי' גישעהן איין ד"י יום דאר נאך איזט בני התתן ווידר לשטאטין גיצאנין מיר האבין אליש פורט ניהאנדילט עם ר' משה העלימשטאט אביר ער איזט פאלש גיוועזן אונ' דאש פאלשי הערטץ קאן ניט גידולדין ווען זיא מעות האבין האמשי עש מאנ אינין גיהערין אודיר ניט ווען זיא גור מיינשטיר דאריבר זיין אונ' זיא עש אין הענדין האבין שרייבין זיא זיך עש שוינט אין איר איגניש צו וויא מיר גאט ארבארימט זענין צו ביפונט קומין אונ' האט זיך זיין ערשט שלימזל דאר

אויב איך נון שוין דיא גנצי אשטוריא¹⁾ מן יששכר זולטי פיל
 פריאר גישריבן האבין דען ער יותר אליש פאר י' שני' ביא
 אונש גיוועזין זוא וויל איך עש שפאהרין אונ' אים אפ
 זונדירליך²⁾ בישרייבן איזט ניקש גילעגן אויב זיינר פריאר
 אודיר שפאטיר גידאכט ווערט אלזו האט בעלי זצ"ל צו יששכר
 גיזאגט דוא מוזט מיט מיר לשטאטין מוז זעהין וואו דארטין
 דער מער איזט, אלזו זיינן זיא יחדיו לשטאטין גיקומין אונ'
 מיט ר' משה העלימשטאט וואלין חשבנן אביר האט זיא
 אויף גיהאלטין פון איין יום צום אנדרין אונ' בעלי זצ"ל לקצת
 חילופים על המבורג געבין אונ' לקצת מרגליות וזהב, לקצר
 בעלי זצ"ל האט זיך ניט לענגיר וואלין אויף האלטין לאזין ר'
 משה העלימשטאט האט מוזין מיט אים חשבונין, דאר איזט
 גיפעלט ה' אלפי' [ת"ק] ר"ט בנקי דאז ער בחשבונו ניט האט
 קענין ארבייא ברענגין נון קאן מאן וואול גידענקן דאז בעלי
 זצ"ל גאר וויא³⁾ דאר ביא גיוועזין איזט אלזו ער צו בעלי
 זצ"ל גיזאגט הער צו ברודיר איך זיך וואול דיר דער חשבון
 ניט גיפאליט וויא איך דיך אך ניט פאר דענקן קאן, איך
 האב גיפעלט דאז איך דיר דאז דייניני פאר שטאכין⁴⁾ האבן,
 זורג ניט איך וויל דיר ת"כ מידי געבין זאל קיין שנה וחצי
 ווארין זאלשטו דייין פוליגין תשלום האבין אונ' דאר קום מיט
 מיר ארויף אין מיין שויל בעלי זצ"ל גיט מיט אין אנויף אין
 זין שויל וועלכיש ער בביתו גיהאט האט זוא נעמט ער דיא
 הייליג ס"ת אויז דען ארון הקודש אונ' נעמיט זיא אין זיין
 ארים אונ' שווערט ביא אלי אותיות קדושת ושאר דברים
 דיא איך ניט בהנם שרייבין מאג ער וואלט לזמניהם ווען
 דיא ח"כ פאר פאלין זיין לבעלי זצ"ל ערליך ביצאלין דען ער
 האט וואול צו ביצאלין ער ווער נור פאר שטאכין⁵⁾ אונ' ווען

1) Historie 2) besonders 3) wehe 4) verstoehen =
 verbraucht 5) in Stockung.

ווייזן וואז איך פאר איין מאן גיווארין בין אונ' זיך זיין קלעש
 עם ד' סוסי' גינומין אונ' ב' או ג' אלפי' ר"ט אן דריטילש
 מיט גינומין כלומר אן אונש גישריבן ער וואלט תוך ברלין דיא
 דריטילש קיגן טוקאטינש פאר חילפין¹⁾ אונ' אונש מברלין דיא
 טוקאטין שיקן על הפאשט וועלכיש נון גאר שכיח איזט דען
 עש שעלט²⁾ אים א' פראצענטי דאו ער בעשיר טעט מיט
 טוקאטין לשלוח צו דעם ווערין דיא הוצאות על הפאשט
 בייא ווייטים ניט זוא גרויש אליש מיט דריטילש דאו וואר
 אליש גוט אונ' וואול צו טון גיוועזין אביר אליש מין גוטיר
 ר' משה העלים שטאט איזט לברלין גיקומין האט ער אן
 גיפאנגין מיט זיין מעות צו קלעפריין³⁾ דען אמיר⁴⁾ אונ' געלט
 לאזין זיך ניט בערגין דיווש האבין זייני קרירטריש יהודי'
 ואינס יהודי' גיואר גיווארין אונ' מיינין גוטין ר' משה לאזין
 אין ארעשט נעמין לקצר מה לי להאריך ער האט ניט אויז
 ברלין גיקענט עש האט אים גיקאשט ח"י מאות ר"ט דאר
 מיט איזט דעם גוטין ר' חיים האמיל זיין געלט הין וועק
 גנגין ער איזט ווידר לשטאטין גירייזט אביר האט אן ר'
 חיים האמיל קיין טוקאטין אודיר דריטילש גשיקט, באותו
 פעם האט ער יותר אלש י"ב אלפי' ר"ט בנקי פון אונש
 גיהאט ענטליך האבין מיר ווידר גיקראגין פאר ב' אלפי' ר"ט
 בנקי אן דריטילש אונ' ר' משה אליש גישריבן מאן זאל כסף
 שיקן דיא מטבע מוז לדיג⁵⁾ שטין בני נתן סג"ל האטשי ער
 האט גיועהין דאו אים העסק ניט אן שטיט האט ער דאך
 ניקש דערפין שרייבין דען אל זייני כתבים אויף גיבראכין
 ווארין האט אונש דאך ענטליך מיט סוחריו' אנטביטיין⁶⁾ לאזין
 דאו בעלי זצ"ל ניט אנדרשט טון זאל אונ' לשטאטין קומין
 באותו פעם איזט יששכר עבין מן קור לאנד לכאן גיקומין

1) gegen Ducaten einwechseln 2) schelen = differiren
 3) klappern 4) eine Thür 5) müssig 6) entbieten.

האב אין גיטרישט זוא גוט מיר גיקענט האבין עש איזט עבין
גיוועזין נגד יריד פ"פ דמיין דאז בעלי זצ"ל דאר האט זיין
מוזין דען ער אלי יריד לשם גיוועזן ער איזט ע"ה אן יו' ה'
למחרות משטאטין גיקומין אונ' תכף יו' ו' האט ער ווידר
פארט גימוזט לפ"פ אלזו ער פון מיר גנגין מיט טרויאריגין
גימיט, איאיר ער איזט הין וועק גיצאנגן האבי איך יששכר
אומש גאמיש ווילין גיבעטין זולט מיט אים ציאין ווייל ער
ע"ה זוא גאר און מיטיג גיוועזין האב איך אין ניט גערין
וואלין לבד ציאין לאזין, אביר יששכר וויא ער אליר וועגין
זיין רשעות ביוויזין ער דאר אך גיטאן אונ' ניט וואלין מיט
ציאין אם לא בעלי זצ"ל אים מוזין פר שפרעכין וויל אים ב'
למאה געבין פון אלים דאש ער איין קאפט אודיר פאר קאפט
וואש האט מאן טון זאלין איך האבי בעלי זצ"ל ניט מיגין
לאזין לבד ציאין משום זה יששכר אל זיין רצון מוזין מאכין
בעלי זצ"ל מיט מיר גירעט אונ' מיך אום גאמיש ווילין
גיבעטין זולט ווייטיר ניט דראן גידענקין דען עש איזט יוא
נון ניט צו ענדרין אונ' איך האבי אים מוזין דיא האנט
געבין דאש איך עש פאר געסין וויל, אונ' בעלי מיר ג"כ צו
גיזאגט וויל ניט מער דראן גידענקין וויא וואול מיר פון דיא
ח"כ וויניג גיהאלטין האבין וויא מיר אך פון אל דען מעות
ניט מער אליש דען איינין ח"כ ביצאלט ביקומן, דיא אנדרי
האט ער אלי זיין יד גילייקניט¹⁾ אונ' האט אונש נאך כמה
מאות הוצאות גיקאשט אלזו בעלי זצ"ל עש"ק להארבורג
גיקומין אונ' שבת לשם גילעגין ביוקין מ"ש דיא פאשט
מחארבורג אפ פארט אונ' האט מיר מהארבורג גישריבן איין
גדול כתב אייטיל תנחומה דו מיך דאך זולט צו פרידין
געבין הש"י ב"ה ווערט אונש אליש במקום אחר ווידר ממלאה
זיין וועלכיש אך גישעהן איזט אונ' בעלי זצ"ל לק"ק פ"פ אן

¹⁾ seine Unterschrift verläugnet.

בעלי זצ"ל ביצאלט ווער וואלטי ער שונט ווייטיר מאכין דו
 ער זולטי וואול צו פרידן זיין וכדברים האלה יותר דיא ניט
 ווערט זיינין דא פאפיר מיט אן צו פילין, אויב דיווש שונט
 בעלי זצ"ל ניט גישמעקט האט אונ' יששכר לויטר רוגו גיוועזין
 אונ' מיט גיוואלט האבן גוואלט דאז בעלי זצ"ל עמו משפטן
 זאל זוא האט עש דאך בעלי זצ"ל ניט טון וואלין דאז ער
 האט זולין פאר דען טריבונאל תוך שטאטין זולין משפטן
 איזט שווידין איין ביז אורט אלזו איזט בעלי זצ"ל ביטריפטיר
 הייט מיט זיין ח"כ הין וועק גיצאגין אונ' אלזו להמבורג
 גיקומין אונ' מיר דיא ביטריפטי צייטונג גיבראכט אוב ער
 ע"ה מיר זולכיש שונט ניט גערין האט זאגין וואלין זוא האט
 זולכיש דאך ניט קענין פאר מיר פאר שווייגין בלייבן, באותו
 פעם האב איך עבין גיטראגין עם בני ר' ליב, בין איך מכולה
 גיוועזין אונ' גיפאטירשט¹⁾, מאן קאן וואול דענקן וויא אונש
 צו טוט גיוועזין דען קיין ד"י יום צו פארין האבין מיר פליטה
 תוך פראג ט"ו מאות ר"ט איין גינומין, אן איין סוחר מהמבורג
 אלף ר"ט בני נתן סג"ל איזט איין חתן גיוועזין האט לערך
 תוך חצי שנה זולין חתנה האבין אונש איבר ג' אלפי ר"ט
 גיקאשט, לקצר מיר האבין גירעכינט דאז מיר דיווש שנה
 יותר אליש י"א אלפי ר"ט בנקי זענין אויז האנדין גנגין אונ'
 זענין צו זאגין²⁾ נאך יונגי לייט גיוועזין האבין ערשט נור איין
 קינד אויז גיהאט געבין אונ' אונזיר הייזכין מיט קינדר גב"ז³⁾
 גיהאט דאז אונש זער וויא גיוועזין אונזרין עהרליכן נאמין צו
 ערהאלטין אונ' האבין נאך מוזין אליש אין סוד האלטין, איך
 בין גניץ קרענקליך דאר פון פאר צער גיוועזן אביר זולכיש
 איך פאר דען עולם פון מיין טראגין וועגין פיר גיווענדיט,
 אביר אש תוקד בקרבי בעלי זצ"ל האט מיך גיטרישט איך

1) Tendlau, Sprichwörter 626 2) zu sagen = so zu sagen, eigentlich 3) = Gott behüte sie.

דיא גידולט דען ווען גאט דער אלמעכטיג וויל קאן ער
אליש גאר באלד פון אינש אפ נעמין, נאך דער זעלבי צייט
איזט אבי זצ"ל גאר קראנק גיוועזן בחולי ציפורלי¹⁾ בטוב
תקראו אביר איזט איין קרענק צו זיינן טוט גיוועזן אונ'
אן גיפאנגן צו גישוואלן איזט יותר אליש רביעי' שנה מוטל
על ערס דוי גלעגן מיר זענן אלי נכט בייא אים גיוועזן אופט
ביזקין מיטר נכט דאז מיר אלי מאלט גימיינט האבין אים
דאז ענד אפ צו ווארטין לבסוף וויא ער נון בלדי אן דער
צייט איזט גיוועזן דאז המקום ב"ה אים האט אויז דען
צייטליכן אינש איביגי נעמין וואלן אלזו פעם אחד בלילה
דאז מיר בעלי זצ"ל אונ' איך ואמי תי' יחדיו זיטצין איזט
עש גאר שפאט אין דער נכט גיוועזן אונ' איך בין הויך
מעוברת גיוועזן זוא האט אמי תי' גימאכט דאש איך עם
בעלי זצ"ל זענן אהיים גנגן וויא מיר און גיפער איין
שעה זיין גילעגן קומט אימיץ²⁾ אויז אבי ז"ל זיין בית צו
קלאפן בעלי זצ"ל זאל דאך תקף לבית אבי ז"ל קומין, נון
זענן מיר גיוואונט גיוועזן דאז זאלכיש גאר אופט גישעהין
איזט אלזו האט בעלי זצ"ל ניט ליידן גיוואלט דאז איך זולטי
מיט גין אונ' מיך איבר רעט דאז איך זולט ליגן בלייבן
ווען ער זעך דאז עש חי' נוס³⁾ העט וואלט ער נאך מיר שיקן
איך האב מיך איבר רידן לאזן אונ' בין ליגן גיבליבן אונ'
תקף הארט אין גישלאפן וויא נון בעלי זצ"ל לבית אבי קומט
איזט ער לזו הרגע פאר שיידן גיוועזן עש איזט לערך אום
מיטר נאכט גיוועזן בעלי זצ"ל האט ניט ליידן וואלן דאז
מאן מיך זאל אויף וועקן אונ' גיזאגט ווער צייט גינגן ווען מן
מיך אין ב' או ג' שעות [ערשט] אויף וועקט אביר וויא איך
אין מיין בעשטין שלאף בין גיוועזן קומט עטוואש ג' פעמי' אן

1) Zipperlein = Podagra 2) Jemand 3) Noth.

גילאנגוט אונ' זולכין גומי יריד גיהאט אליש ער כל ימיו ניט
גיהאט האט, ובאותו יריד כמה אלפים פאר דינט וואור פיר
דען היכשטין גידאנקיט דער זיין גינאד אונ' בארימהערציקייט
ניט פון אינש אפ גיטאן אונ' אלי צייט צו דער מכה איין
רפואה גשיקט הגם איך מיר באותו פעם גידאכט דאז קיינר
בעולם איזט דער מער דאגות אונ' אינרליכי זורג העט אליש
איך אונ' ניט ביטראכט דאז דיא גנצי וועלט איזט פול פון,
איין אידריר פינט דאז זיין, גלייך איין פילוסופיא איזט גיוועזן
וועלכיר אויף דער גאס איזט גנגן ביגעגניט אים איינר פון
זיין גומי פרינט וועלכין ער גריסט אונ' פראגט וויא עש אים
ניט דער פרינט דאנקיט אים אונ' זאגט מיין ליבר פרינט
עש גיט מיר זער שלעכט איך האב מער זורג אונ' אן לעניש¹⁾
אלש איינר אין דער גנצי וועלט זוא זאגט דער פילוסופיא
נון מוין גוטיר פרינט ווען דוא ווילט זוא קום מיט מיר אויף
דען טאך זוא וויל איך דיר אלי הייזיר אין דער גנצי שטאט
וויזין אונ' וויל דיר זאגן וואז איין אידיר הויו פאר צרות
אונ' און גליק שטעקיט אונ' ווען עש דיר בלייבט זוא נעם
אל דיין צרות אונ' ווערף עש מאנקן אלי דען צרות אונ'
נעם דיר אייניש ארויו וואז דוא ווילשט פיל לייכט קאנשטו
וואש פינדין דאז דיך פאר גניגט אלזו גינין זיא צו זאמין
אויף דען טאך דער פילוסופי וויזט אן זיין פרינט אין דיין
הויו דאש אונגליק אונ' יענים הויו איזט יענים און גליק שוא
נון אלזו וויא איך דיר גיזאגט האב אלזו האט דער זיין
פילוסופי פרינד גיזאגט איך זיך דאך וואול דאז איין יעדיר
הויו אונגימאך אונ' צרות שטעקיט זוא פיל אונ' פילייכט
מער אלזו דאז מייניגי איך וויל דאז מייניגי האלטין אלזו איזט
אונזיר מענשליכי גידאנקן דאז איין אידריר מיינט דאז ער
אן מיינשטין צו ליידין האט דארום איזט ניקש בעשיר אליש

1) Anliegen.

אונ' אליש פאר אמי תי' אונ' אירי יתומי' שטיין לאזין אונ' בעלי זצ"ל וגיסי ר' יוסף סגל האבין אחי ר' וואלף א' שנה דאר נאך אליש אבי זצ"ל גישטארבין איזט אין קנס גיליגט עם בת של אברהם [יאקב I.] ליכטין שטאט איזט גאר אין חשוביר וואקריר מאן פאר נאנט¹⁾ גיוועזין איזט עד יום מותו פרנס המדינה גיוועזין אונ' מופלג בעשירות גיוועזין אביר לבסוף האט ער מחלוקת גיהאט עם בנו חורגו ר' אברהם ל"ש²⁾ דאז ער סוף ימיו יורד מנכסיו גיוועזין גיסי ר' יוסף סג"ל איזט עם אחי ר' וואלף אויף דען קנס מאלט³⁾ גיצאגן אונ' בעלי זצ"ל איזט עמו דא אנדרי לייפציגר מעס אויף זיין חתנה גיצאגן עם יששכר וועלכיר באותו פעם משרת אצלינו גיוועזין אונ' גיסי ר' יוסף סג"ל ובעלי זצ"ל אליש אויף איר אייגני און קאשטין גיצאגן אונ' אמי תי' קיין פרוטה הוצאות לחשבון גיבראכט, גיסי ר' יוסף סג"ל בבואו עם החתן מקנס מאלט פלאים פאר צילט פון דען קנס מאלט וויא חשוב אליש אלי דינג גיוועזין אונ' וויא הערליך אליש הער נגנין איזט דען באותו פעם איזט ר' יאקב ליכטין שטאט ע"ה נאך אין זינר מעלה גיוועזין, נון איזט בעלי זצ"ל מיט החתן על החתנה גיצאגן וועלכיש ג"כ מיט אלי כבוד איזט פורט גאננין אונ' בעלי זצ"ל ווידר אהיים גירויזט אונ' אחי עם אשתו נאך זמן מה לשם פאר בליבין, דאר אבי זצ"ל גישטארבין איזט האט ער אל דאז זייניג אליש פאר שטעקט גיהאט אין יובלאטציא האט זיך בעלי זצ"ל וגיסי ר' יוסף סג"ל מטריח גיוועזין אונ' אויז רויף⁴⁾ גימאכט אונ' הכל פאר קאשט דאז אמי תי' האט קענין דא יתומי' אויז געבין ווען איר וואש גוטיש איזט פיר קומין וויא אך ניט לנג דאר נאך האבין זיא אחותי מטה תוך לייפציג פאר קנסת עם בנו הקצין מי'

1) bekannt 2) vgl. Hoek-Kaufmann, die Familien Prags 192 n. 1 3) Verlobungsmahl 4) Ausruf = Licitation.

מיין טיר צו קלאפן אליש ווען דאז גנצי בית זולט אום
 פאלין איך שפרינג תכף אויזם בעט הרויז אונ' פראג תכף
 ווער דאר קלאפט אביר אין קול ואין עונה איזט קייניר דער
 ענפירט זוא ווערף איך תכף מיין ראב¹⁾ איבר אונ' לאף בבית
 של אבי זצ"ל וואור איך גיפונדין וויא שונט גידאכט נון קאן
 מאן וואול דענקין וויא מיר איזט צו מוט גיוועזן אונ' וואו
 פאר צער מיר יחדיו גיהאט האבין אביר וואש האט אליש
 גיהאלפן האב מיין ליבן פאטיר מיסין²⁾ מוזין וועלכיר אביר
 בשם טוב ובשיבה טובה גישטארבין איזט ד"ד טבת גיוועזין
 ושבק היים לנו ולכל חי האב מיך לנגי צייט ניט קענין צו
 פרידין געבין ביזקין דאז מיר המקום ב"ה לאחר שלושים איין
 יונגין זון בישערט האט אונ' זיין נאמין ליב איזט ווידר גיבארין
 ווארדין אביר שיינט זיין גיבורט אן גיציגט פיל ווידר
 ווערטיקייט דען אליש ער אויף דיא ביטרופטי וועלט גיקומן
 ביז ד"ד שעות אליש גילעגן אונ' גיקרעכמיש³⁾ דאז המילדות
 אונ' אלי ווייבר ניט אנדרשט גימיינט דאז מאן דאז קינד
 ווערט ניט קענין אויף ברענגין, אביר דען ליבין גאט דען
 האט עש זוא גיפאלין דאש דאז קינד אלי טאג זיך גיבעשירט
 אונ' אויף גיוואקסין דאז איך מיך אלזו מיט דען קינט אלזו
 אן שטאט מייניש ליבן פאטיר גיטרישט האב, אונ' בין זער
 ארפרייאט מיט דען זון גיוועזין, מייני ליבי מוטיר איזט מיט
 ג' יתומים זיטצין בליבן אבי זצ"ל האט דאך אמי תי' איין
 כתובה מן ט"ז מאות ר"ט אונ' איין אידריר יתום לערך ד"י
 מאות ר"ט אונ' דיא יתומי' העטין כער גיהאט אך ורק זענין
 יותר אלש אום אלף ר"ט גיקומין וויא איך אפשר נאך שרייבין
 ווערדי, בעלי זצ"ל גיסי ר' יוסף סג"ל האבין ניקש ביגערט
 צו ירשון וויא וואול זיא איין אידריר שטר חצי הלך זכר
 גיהאט האבין דאך זיך דאר נאך ניט ביגערט אום צו זעהן

1) Robe = Kleid 2) missen 3) gekrächzt = gestöhnt.

גיוועזין, מאן האט מייניר ליבי פרומי מוטיר ניט אן גיוועהין
 אן איר התנות מאכין דאז זיא נעביך איין אלמנה גיוועזין
 איזט אך ורק האט אליש זוא בכבוד אונ' הערליך צו גאנגין
 אלש ווען אבי זצ"ל נאך גילעביט העט אונ' איזט קייניר מן
 עיקורי' הקהילה אויז גיבליבן דער ניט איר לכבוד גיקומין
 ווער, לאהר התתנה איזט גיסי ר' ליב סג"ל ווידר לביתו
 גיצאגין אונ' קיין חצי שנה דאר נאך הולך בדרך כל אדם
 איזט צווארין אין עשירות ובשם טוב גישטארבין אביר דאר
 נאך איזט גיסי ר' שמואל בון עם אחותי לבון גיצאגין צו
 וואונין לשם בנחלת אביו זצ"ל אונ' אך וואול לשם גיוואונט
 אונ' אין אידרין גרויש גמיש גיטאן, האבין אים אך צום
 פרנס במקום אביו ז"ל גימאכט אביר איזהו שנים דאר נאך
 מלחמה עם מלך צרפות יר"ה קיסר יר"ה והאלאנד גיוועזין
 זענן צרפתים פאר בון גיקומין אונ' בון אין גינומין¹⁾ אונ' זיין
 הויו נחלה מאביו ז"ל עם שארי הייזר אליש פאר שרפת אונ'
 גיפלינדירט גיווארין אלזו ער נעביך אום כל אשר לו גיקומין
 אונ' האט זיך ניט לענגיר לשם קענן אויף האלטין אלזו ער
 להמבורג גיקומין ווער פיל פון צו שרייבין וויא ער ווידר
 צו רעכט קומין איזט, אונ' ווידר בעו"ה צורוק קומין איזט
 ניקש נוסף לכאן צו שרייבן ער איזט נעביך איין רעכטיר
 פרוימר מענש אונ' אין גרושיר ירא אלהי' הש"י ב"ה וויל
 אים אונ' כ"י אויז אל אירן צרות העלפין אונ' זייני קינדר
 אך דיא תוך עושר וכבוד זיין גיבארין אונ' ארצאגין אך אויז
 געבין גיווארין, אונ' טייליש בעו"ה דאז גליק גאר ניט גיוואלט
 הש"י ב"ה ברחמיו וברוב חסדיו וויל זיך דאך ווידר איבר
 אינן אלין מרחם זיין על זה נאמר עש זאל זיך קייניר גליקזעליג
 נענן ביוקין דאז ער גישטארבין איזט וויא אין מעשה הירוף
 פאלגין ווערט עש איזט אין מאלט איין מעכטיגר מלך גיוועזין

1) 1689 im dritten Raubkrieg.

מהור"ר מאדיל דייין¹⁾ זיין בן אונ' החתנה כאן המבורג גיוועזין איזט וויסנמליך וואו דער ר' מאדיל דייין פאר איין איש חשוב גיוועזין איזט ואשתו פעסלי²⁾ הצנועה אשר אין דוגמתה בכל העולם בוודאי זינטר אמהות שרה רבקה רחל ולאה זיין גיוועזין ממש קיין אשה גיוועזין דיא אירש גלייכין גיהאט האט אין פרומקייט וחסידות ובפרט דאו זיא איין אשת חיל גיוועזין אונ' המו"ם גפרט ובעלה ובניו רייכליך מחיה גיוועזין זוא וואול תוך וויין³⁾ אליש דאו זיא צו ברלין גיוואונט האבין דען הקצין מהור"ר מאדיל איזט אלי צייט איין בעטליגדיגער כאן גיוועזין דער וויניק מו"ם האט טון קענין דאך איין חכם מחוכם ע"ה גיוועזין דאר דיא גנצי וועלט האט ווישן פון אים צו זאגין אונ' איזט אך זער אן גינעם גיוועזין אצל הקורפירשט יר"ה מבראניבורג⁴⁾ וועלכר פעם א' גיואנט באם דען מאן זיין פיס זוא ווערין אליש זיין קאפף איזט זוא העטי ער קיין גלייכניש, ער אונ' זיא זענין תוך ברלין תוך עושר וכבוד גישטארבין עש איזט הירושי' צו לייאין גיוועזין אין דער צוואה דיא זיא ע"ה גימאכט האט, מאג ניקש דער פון שרייבין דער זיא לייאין וויל קאן זיא נאך בייא אירי קינדר פינדין דען זיא בוודאי זעלבי ניט האבין הין וועק גיווארפין, נון איזט נאך מיין יונגשטי שוועסטיר רבקה נעביך איבר גיבליבן וועלכי צווארין אך גאר איין גוטין שידוך גיטאן אונ' גיקראגין בנו של גיסו ר' ליב בון וועלכיר ע"ה גאר איין וואקריר מאן גיוועזין אונ' כמה שנים פרנס תוך המדינה גיוועזין אונ' אך איין היפשן עושר גיהאט וועלכיר ר' ליב הנ"ל עם בנו ר' שמואל סג"ל לכאן גיקומין אונ' החתנה כאן גימאכט אונ' אליש בכבוד תוך ששון ושמחה נגמור

1) s. Kaufmann, die letzte Vertreibung 211 2) Ib. 212 n. 2. 3) Vor der Vertreibung von 1670 s. ib. 87 n. 2. 4) Ib. 211.

ניט אהן¹), דער קיניג בויצט גרושי רייכטום הערליכקייט אונ' ער, אביר אירי מייאשטאט זענין נאך איין יונגיר קיניג מאן ווייס ניט וויא זיין ענד ווערט זיין, עש קענט זיין דאש איין אנדיר קיניג אודיר אנדיר פירשט מיט דען קיניג איין מלחמה פיריטין אונ' אין ביצוואונגין אונ' אים פון זיין רייכטום לנד אונ' לייט הין וועק יאגייטין אונ' אין פילייכט גאר אום זיין לעבין ברעכטיטין ווא²) ער עש דען פאר גליקליך דאר זיין ענד דאך גאט פאר זיין, זער מיסראביל אונ' און גליקליך ווער, זוא זאגט דער קיניג קרעזיס סאלען וואו גידענקיט איר אייך דאז איר איין פרוואט פירשון מיט זיניר גליקליכקייט פאר אונזרי מייאשטאט ארפאר ציאט איר קיניגליכי מייאשטאט זאגט סאלען ווייל יעניר גליקליך גישטארבין איזט אונ' עש זאל זיך קייניר רימין ביז דאז ער זיין ענד זיכט, עש קאן זיין אונ' איזט צו ווינשן דער קיניג אין זיין גליקזעליגקייט קאן ביז אין זיין ענד בלייבין עש קאן אויך זיין דאז עש גין קאן וויא איך דעם קיניג שוין גיזאגט האב אלזו ארצירנט זיך דער קיניג זער אונ' נעמיט זיין נילדינין שטאב אונ' שטויסט סאלען דאר מיט הין וועק אונ' ביפעלט אים נימיר מער אן זיין הויף צו קומין, אלזו איזט דער גוטי סאלען הין וועק גאנגין, עש איזט איין עטליכי יאר אן גישטאנדין דאז דער קיניג קרעזיס אין זיניר הערליכקייט אונ' גליקזעליגקייט איזט אלזו פארט גילעביט אונ' אן זיין [גוטיין] קלוגין פלוספיא ניט מער גיראכט אביר צייט לנג דער נאך האט דער קיניג קרעזיס איין שטרייט ביקומן פון וועגין עטליכי גרענץ ליידונג אביר עש האט ניט לנג גיווארט דאז דיזיר שטרייט איזט צום בלוטיגין קריג אויז גישלאגין וועלכיר איין עטליכי יאר גיווערט אביר ענטליך קרעזיש דען קורצין ציאין³) מוזין אונ' דיא שלאכט פאר לארין אונ' זיין קיגן פארט⁴) איין אנדיר קיניג

1) nicht ohne 2) F. ווש = weiss 3) den kurzen = den kürzeren ziehen 4) Gegenpart.

דער האט בייא זיך גיהאט אן זיין הויף אלי צייט איין פילוסופיא דער האט גיהייסן סאלען¹⁾ דער מלך האט פון דען פיליסופיא גאר פיל גיהאלטן וויא דער זעלבי אך באמת איין גרושיר חכם גיוועזן איזט איין מאלט גיט דער קיניג קרעזיש²⁾ הין אונ' לאט זיך אן טוהן בבגדי המלכות אונ' לאט זיין גנצין הויף האלטונג אין גרושיר פראכט בייא אים קומין אויף צו ווארטן אלי אין אירי בעשמי קליידר אונ' לאט זיין בעשמי אבנים טובות דאר הין ליגין אונ' אל זיין אוצרות עפנין אלזו לאט ער זיין פיליסופיא סאלען אך רופן דאז ער זאל צום מלך קומין וויא נון סאלען צום מלך קרעזיש קומט איזט ער כורעים ומשתחיים פאר דען מלך וויא זיך דאש גבירט אלזו זאגט דער מלך צו דען פילוסופיא מיין ליבר סאלען האשטו אך וואל אפזורפירט³⁾ אל אונזיר עושר אונ' כבוד אונ' זאלכי גרושי הערליכקייט, אויב האשטו וואול דיין לעבי טאג איין גליקליכירין מענשן גיזעהן אליש איך בין זוא זאגט דער פיליסופי' צום מלך מיין גינעדיגר קיניג איך האב אליש וואול אופסערפירט אביר איך קאן דיך דאך גיט זוא גליק זעליג ישעטצין אליש איין בורגיר צו אטען גיוועזן איזט דער זעלבי גיהאט צעהן קינדר וועלכי ער בייא זיין לעבין וואול ערצאגין אונ' איזט גאר איין רייכיר מאן גיוועזן אונ' זייני קינדר אלי מיט ערין צו גרושי לייט גיגעבין ער אונ' זייני קינדר האבין דען פאטיר לנד גרושי טרייא אונ' דינשט גיטאן אלזו גיט אליינט דאז זיך דער בורגיר צו אטען האט אין גרושי אישטימציא⁴⁾ גיזעהן דעסין גלייכין האט ער זייני קינדר בזקין אין זייניר הויכי עלטיר אין גרוישן הערליכקייט אונ' רייכטום אונ' ער⁵⁾ גיזעהן אונ' אלזו גליקליך גישטארבין דען זעלבין שאטץ⁶⁾ איך גליקליכר אליש אירי קיניגליכי מייאשטאט, עש איזט צוואהרין

1) Solon 2) Crösus 3) observirt 4) Aestimation 5) Ehre
6) schätze.

פאר דען קיניג ברענגן וועלכיש אלזו פארט¹⁾ גישעהן איזט,
 וויא נון קרעזיס פאר זיין איבר ווינדיר קומט פאלט ער אויף
 זייני קניא דער קיניג הייסט אין אויף שמין ער העט וואש
 מיט אים צו רידן אונ' פראגט אים מיין קרעזיס מאן האט
 דיך אין דיינר טויטש נומ²⁾ גפירט וואו האשטו גירעט אונ' זוא
 ביטירליך גישריאין אלזו פאר צילט ער אים אליש מיט זיין
 פילוספיא סאלען, וועלכי ריד ער אביר אלי פאר אכטיט אונ'
 אין פון זיך גישטויסן אונ' אין זיינר הופארט אונ' ביזי ווערקין
 פאר בליבין, ביז אין דיזור אגין בליק דאז איך דיא טויטיש
 גויט האב פאר מיר גיזעהן דאר האב איך אן מיין גיטרייאן
 קלוגין פליסופיא גידאכט דאז זיך זאל קייניר גליקזעליג פאר
 זיין ענד שאטצין אונ' אויז גרושיר טויטיש אנגשט דיזי
 עטליכי וואגט אים צו גירופן דער קיניג האט זולכיש גינעדיגליך
 אונ' ארבארימליך אן גיהערט אונ' גידאכט קרעזיס איזט איין
 מאלט אך איין גרוישר קיניג גיוועזן אונ' גאט האט אין
 מייניר האנט גיגעבין ווער ווייס איך בין דאך אך נאך ניט
 גישטארבין עש מויכט מיר אך איין מאלט זוא גין אונ' האט
 דען קיניג קרעזיס ווידר בינגעדיגט אונ' אים זיין לעבין אונ'
 לנד אונ' לייט ווידר געבין, דארום ווען עש אונש מענשין
 שונט גנץ וואול גיט זולין מיר זיך ניט איבר נעמין אונ'
 אונש גידענקין דאז מיר ניט ווישין וויא אונזיר סוף איזט
 אודיר זיין ווערט אלזו וויא מיר אויז דען מעשה גילייאט
 האט, נון אמי תי' האט איר קינדיר אלי נון גיהאט אויז געבין
 תוך עושר וכבוד אונ' אין אלי פאר גניגליכקייט דאז אבי
 זציל גישטארבן איזט אמי תי' לערך מ"ד שני' אלט גיוועזן
 אויב איר צווארין אונטרשידליכי גומין פארטייאין זענן פיר
 גיקומין דאז זיא העט ווידר איין מאן נעמין קענין דאז זיא
 ווידר אין גרויש עשירות גיקומין ווער אביר דיא ליבי פרומי
 פרא זיך ניא מאליש דרין ביגעבין וואלין אונ' ליבירשט אלזו

1) allsofort 2) Todesnoth.

דען קרעזיס [גיפאנגין גיגומין נאכדעם דער זעלביגי קיניג
 קרעזיס] זיין גנץ לנד האט אין גינומין אונ' אליש וואול
 ביעציט איזט ער מיט דען גיפאנגין קיניג קרעזיס ווידר אין
 זיין לנד גיצאנגין אונ' זייני ראט אונ' קריגש אויברשטין האבין
 ראט גיהאלטין איבר דען קיניג קרעזיס וואו מאן זאל אים
 פאר איין טויט אן טון אלזו האבין זיא ענטליך אים אלי איין
 טרעכטיג צום פייר פאר דאמיט, דאז מאן אים פאר ברענין
 זאל אלזו איזט אלי צו ריסטונג צו איין זולכין גרוישן ווערק
 גימאכט גיווארין אונ' גאר פיל פאלק פון ווייט אונ' זייט דאר
 צו גיקומין צו זעהן דאז מאן דען מעכטיגין קיניג קרעזיס
 פאר ברענין זאל, אלזו איזט איין גרוישר שייטיר הויפן פון
 האלטן גימאכט גיווארין אונ' דאר בייא אליר הנט גיפאלסימירטי
 אילין¹⁾ אונ' וואול ריכנידי זאכין גישטאנדין דיא צו גלייך מיט
 דען קיניג קרעזיס זולטין פאר ברענט ווערין דאר ווארטיין²⁾
 ער קיניגליך זולטי פאר ברענט ווערין אונ' דער אנדרי קיניג
 דער קרעזיס האט איבר וואונדן דער איזט אס פענשטיר
 גילענין אונ' צו גיזעהן דאז מאן דען קרעזיס צו זיינר פאר
 ברענונג גפירט האט, וויא מאן נון דען קרעזיס אלזו פירט
 זוא ווערט ער זיינין גיטרייאין קלונין פיליסופיא אין גידענק
 דאז ער אים גיזאגט האט עש זאל זיך קיינר גליקזעליג
 שעטצין אי ער גישטארבין איזט, אלזו פנגיש ער ביטירליך
 אן צו רופן אונ' צו שרייאין אה סאלען וויא וואר האשטו
 גיזאגט דאז זיך קיינר פאר זיין ענד זאלי גליקליך שעטצין,
 דער קיניג דער אים דאז ווארטי באד זונדיר וואשיר האט
 לאזן צו ריכטין איזט אים פענשטיר גילענין אונ' גיהערט
 דאז קרעזיס זוא ביטירליך גירעט אונ' גישריאין אלזו זייני
 דינר וועלכי בייא אים גישטאנדין גירופן דאז זיא פלוקס³⁾ לאפין
 אונ' זאגין מאן זאל אלזו בלד דען קרעזיס נאך איין מאלט

1) gebalsamirte Oele 2) derwarten = erwartend =
 da 3) flugs.

אונ' זענן אלזו נאך לייפציג גיצאגן בנו ר' אהרן איזט אצל אביו גיבליבן וועלכיר מיט אים לקי¹⁾ גיצאגן אביר איאיר זיא ללייפציג קומין זיין האבין זיא בעו"ה הבשורה רעה פאר נומין דאז ר' יוהנן ע"ה טוט איזט, נון קאן מאן וואול גידענקן וואש פאר איין ארשרעקניס מנקן דיא לייט גיוועזן איזט, אלזו האט זיך אך תקף תוך לייפציג גיליגט ר' מענדלי בן מהור"ר מיכיל שפייאר מק"ק פ"פ אונ' איין ז' ח' יו' גילעגן אונ' בעו"ה ג"כ גישטארבין, וואש פאר איין בהלה אונ' מהומה אין לייפציג גיוועזן איזט לייכט צו גידענקן מיר האבין אלי דיא ביטריפטי צייטונג להמבורג ביקומין לא די דאז זיא דיא צרה מוזין פאר זיך זעהין דאז דער יונגי וואקרי מענש וועלכיר נאך קיין ד"ד שני' אלט איזט גיוועזן זוא לידירליך פון דער וועלט גיקומין איזט, אך ורק חמיו ר' משה בר"נ איזט ג"כ תוך לייפציג גיוועזן אונ' ניט גיוואושט וויא ער אין צו קבר ישראל קריגט דען איזט זער ביז אונ' מסוכן תוך לייפציג גיוועזן לקצר מיט גרושי מיא ושתדלנות אונ' גרויש ממון האבין זיא משתדיל גיוועזן דאז מאן המת האט הין וועק גפירט, אלזו האבין זיא המת נאך דעסויא גפירט וועלכיש דיא נעגשטי קהילה מלייפציג גיוועזן איזט ו' פרסאו' מלייפציג האט יותר אליש אלף ר"ט גיקאשט אונ' האבין נאך גאט גידאנקיט דאז זיא אין האבין אויז לייפציג ביקומין, צווישן דעסין האט זיך בעלי זצ"ל אונ' ליב גאשליר ג"כ בלייפציג ממש צום טוט גיליגט אונ' גאר קראנק גיוועזן אלזו איזט ליב גאשליר ובעלי זצ"ל מיטין אויז דער מעס זיך פירן לאזן קראנקיריהייט נאך האלבירשטאט בעלי זצ"ל האט בייא זיך גיהאט משה שנויטהאן אונ' יששכר וויא זיא זענן נאך האלבירשטאט גיקומין איזט בעלי זצ"ל גאר קראנק גיוועזן דאז מאן אין האט מייאש גיוועזן אלזו האט יששכר אן מיך גישריבן אונ' גיטרישט איך זולט מיך ניט ארשרעקן עש ווער זוא גיפהערליך

1) Frankfurt.

זיטצין בלייבין אונ' מיט דען וויניק וואז זיא נעביך נאך האט איבר ביהאלטין זיך אליינט אין אירי שטיליקייט ביהאלפין אונ' זיך מיט דען וויניק זויבר אונ' שען ארנערט אונ' דאך אין איר אייגין הייסכין גיוואונט אונ' איר גרושי מייט בייא זיך גיהאט אונ' גירואיג אונ' וואול גילעביט אונ' איזט צו ביטין דעם גאט יוא שטראפיט דיא זעלביגי פרא דאז זיא אירן ערשטין מאן ה"ו פאר לירט דער זעלבי וואלי דאך דער גיטיגי גאט אך זיא איין דיעה אין געבין, זוא פאר גניגליך אליש דיא ליבי פרא לעביט אונ' זוא פיל גומיש אליש זיא פון דען ביזולכן טוט אונ' וויא גירולדיג זיא אין אליס איזט וואש איר השי" ב"ה צו שיקט ווער פיל פון צו שרייבין אונ' איזט זוא בכבוד זיטצין בליבין השי" זאל געבין דאז זיא עש זאל אויז פירין עד ביאת משיחנו דיא פאר גניגליכקייט דיא מיר קינדר אונ' איר עניקליך פון דער ליבי פרא האבין איזט ניט צו רידין השי" ב"ה וויל זיא עד מאה שני' גיוונד לאזין, לאחר זה האבין מיר בתי הנה תי' פאר קנסט עם בנו של גיסי מהור"ר אברהם סג"ל¹⁾ זצ"ל אויב מיר דען שידוך נון יוא גערין אודיר ניט גערין גיטאן האבין זוא איזט עש דאך פון השי" ב"ה בישערט גיוועזין, דען חמותי ע"ה האט עש האבין וואלין, נון איזט עש גנגין נגד יריר פ"פ אן מיין אלזו איזט בעלי זצ"ל לשם גיצאגין גם ר' יוחנן אונ' ר' מענדיל אונ' ליב גאשליר²⁾ אלזוא וויא היריד אויז איזט גיוועזין אלזו האבין זיא תכף מפ"פ אויף לייפציג גימוזט וויא זיא נון נאך ק"ק פולדא זיינין גיקומין אלזו איזט ר' יוחנן דאר קראנק גיווארין אונ' אין ד' ה' ימים גישטארבין בעלי זצ"ל אונ' ר' מענדלי גם ליב גאשליר האבין וואלין יחדיו בייא איהם בלייבין אביר דער פרומי חשובי ר' יוחנן ע"ה האט עש ניט ליידין וואלין

1) Samuel, Sohn des Abraham Hameln 2) Ueber die Familie Goslar in Halberstadt vgl. Auerbach, Geschichte der isr. Gemeinde H. 100 f.

מיר האבין דאך אלי דען ליבן גאט היכליך¹) גילובט אונ' גידאנקיט שנתן לנו ולא לעפרא המקום ב"ה האט אים זיין לעבין נאך ו' שני' פאר לענגירט אונ' נאך ב' קינדר אויז געבין וויא פאלגט ווערט אביר איך האב פאר געסין אונ' העט זולין פיל פריאר שרייבן מן מיתות של חמי זצ"ל וועלכי פיל פריאר איזט גיוועזין אליש בעלי זצ"ל פון זינר קרענק מלייפציג גיקומין איזט וואול ג' שני' ויותר צו פארין²) אליש חמי זצ"ל איזט קרנק גיווארין אן וועלכיר קרענק ער אך גישטארבין איזט אלזו האט מאן לבעלי זצ"ל גישריבן הנה אביך חלה³) אלזו איזט ער תכף זיך פונה מכל עסקיו גיוועזין אונ' איזט להנביר בעצמו גיצאגין לבקר אביו בחליו אונ' איזט וואול ג' שבועות לשם גיוועזין חמי זצ"ל אליש איין מאן פון שמונים שנה דעם זייני כוחות אני דעם פאר גנגין זיין האט גימיינט ווערט שטראקס שטערבין ווען ער נור בעלי זצ"ל זעהן ווערט דען בעלי זצ"ל זיין יונגשט קינד גיוועזין אונ' אים זער גיליבט כי בן זקוני' הוא לו⁴) אביר אליש חמי זצ"ל גיזעהן דאז בנו ר' חיים ג' שבועות איזט אצלו גיוועזין אונ' עש האט הטקום נאך ניט גיפאלין דאז ער אין העט צו זיך גינומין זוא זאגט חמי זצ"ל מיין זון איך האב דיך לאזין היר הער קומין בין אין מיינונג גיוועזין דוא זאלשט בייא מיי ענד זיין, אביר דוא בישט איין גרושיר בעל מו"מ אונ' בישט שונט ג' שבועות בייא מיר גיוועזין דוא האשט דאז דייניגי גיטאן, איך ביפעל מיך צו גאט ציא דוא אין גאטיש נאמין ווידר אהיים לביתך אויב בעלי זצ"ל שוינט זיך דרין גיוויגירט האט אונ' אצל אביו בלייבין זוא האט דאך אביו אויף אים גוזר גיוועזין דאז ער האט מוזין אהיים ציאין דיא אנדרי קינדר דיא אצלו גיוועזין זיין זענין אך ווידרום לביתם גיצאגין איאר בעלי זצ"ל איזט לביתו גיקומין איזט דיזוש גישעהין מיין

1) h"chlich 2) zuvor 3) 1. Mos. 48, 1 4) ib. 37, 3.

נים אונ' יששכר האט בעלי זצ"ל זוא לנג גימזערט¹ דאז ער
 הכתב האט מוזין חתמן אביר דאר האט אייניר זולין איין חתימה
 זעהין, קיין מענש דער איין אות האט ארקענין קענין נון קאן מאן
 וואול דענקין וויא מיר אונ' מייני קינדר זיין צו מוט גיוועזין דען
 בריף האב איך אן ערשטין טאג שבועות ביקומן אן עי"ט
 זענין אל אונזיר ב"ב מלייפציג אהיים קומין אונ' בעלי זצ"ל
 נים, קאן מאן וואול דענקין וואש מיר פאר בהלות האבין אין
 גינומין אפי' קיין בריף ביקומין אלי ב"ב וויא זיא קומין זיין
 איאיר זיא אין אירי הייזר קומין זיין זיא אלי צו מיר קומין
 אונ' מיך גיטרישט זולטי מיך צו פרידין געבין עש ווערט
 אליש גוט ווערין אונ' איר בעשטיז גירעט דאש זיא מיך
 האבין וואלן צו פרידין שפרעכין אביר וואש האט עש מיגין
 העלפין, מאן קאן וואול דענקין וויא מיר איין יום טוב גיהאט
 האבין, נון עש איזט י"ט גיוועזן האב ניקש טון קענין אביר
 תכף איסור חג מיו"ט האבי איך תכף גינומן בני ר' מרדכי
 סג"ל אונ' יאקב בנו של ר' הי"י פאלאק אונ' חוה דיא האב
 איך להאלבירשטאט גשיקט אויב זיא בעלי זצ"ל נאך לעבינדיג
 פינדין מויכטין, איך האבי גאט זייא עש און פאר ווישין לאזין
 פאשטין לערנין ושאר זאכין מיט תשובה תפילה וצדקה
 גיטאן זוא גוט איך גיקענט האבי, המקום ב"ה האט זיך אך
 מרחם גיוועזין אונ' בעלי זצ"ל גיהאלפן דאז ער איין ביזלכין
 איזט צו רעכט קומין אונ' האט איין וואגין פאר זיך לאזין
 דינגן ער איזט אצל ר' איציק קירך האן בהאלבירשטאט
 גיוועזין האט אים איין בעט מיט גיגעבין דאז ער זיך אים
 וואגין האט ליגין קענין אונ' נאך איין וואגין דאר זייני ווארטירש
 זענין אויף²) גופארין, בייא אים אין זיינין וואגין איזט ניקש
 מעהר אליש אייניר גזעסין דער נאך אים גיזעהין האט אלזו
 איזט בעלי זצ"ל קראנק אונ' קימירליך לביתו קומין אביר

1) s. oben p. 159 n. 3 2) darauf seine Warter gefahren.

ניקש אנדרשט גיטאן אליש דרינג גילערניט, בעלי זצ"ל איזט דאז גנצי שנה ניט חוץ לביתו גיקומין אליש אפ גיווארט דאז ער קיין קדיש פאר זוימט האט, י"ב שבועות לאחר מיתות של חמי זצ"ל איזט גיסי מהור"ר איציק זצ"ל לווזיל¹⁾ גיוועזין בנו ר' שמואל לשם חתנה גימאכט אלזו איזט ער אויף קבר אבות להנוביר גיצאגין אונ' זענין אלי ברידר ג"כ להנוביר גיקומין אונ' לבעלי זצ"ל גישריבן זאל תקף ג"כ להנוביר קומין אלזו איזט ער למחרת בהשכמה אויף גישטאנדין אונ' להארבורג גיפאהרין האט זוא פיל לייט גיהאט דאז ער מנין גיהאט לקצר ביוקין הנוביר קיין קדיש פאר פעלט אויב עש אים שונט הרבה מעות גיקאשט האט וויא ער בהנוביר גיקומין האט ער דיא צוואה גילייאנט איזט חידוש צו זעהן גיוועזן וואז פאר איין צוואה מיט יראה וחכמה אליש דאש גיוועזין איזט אלזו האבין זיא פאר צילט וויא חמי זצ"ל איין מיתה אין גינומין מיט גרושי חכמה וממש בנשיקה, וויא אל זיין פרומי קינדר זוא גישטארבין זיין, דען עזבון וואז חמי זצ"ל גילאזין האבין זיא אליש לפי הצוואה מחלק גיוועזין קייניר האט קיין און גבירליך ווארט ווידר דען אנדרין גירעט, בעלי זצ"ל איזט נור ח' יום בהנוביר גיוועזין אונ' זייני ליבי מוטר גיטרשט זוא גוט ער גיקענט האט אוב ער צווארין זער אן אמו אן גיהאלטין אונ' זיא גערין מיט זיך להמבורג גינומין אביר דיא פרומי פרא קיין דיעה ניט גיוואלט אונ' זיך פון אירין צדיק וחסיד ניט וואלין פורש זיין בחייו ובמותו, ב' שני' דאר נאך איזט זיא אך גישטארבין אונ' אצל חמי צו קבורה גיקומין איזט איין בת פון פ"ב שני' גיוועזין לקצר דאז איזט זוא איין ליפ גיבענשט פאר פאלק²⁾ גיוועזין אליש מאן איריש גלייכין ניט פינדין השי' וויל אונש דאך איר זכות גיניסין לאזין אונ' ווער וואלט דאז מיר אונזיר יאר אלזו אין

1) Wesel 2) Paar Volk = Ehepaar.

בעט דאר מיר זענן אין גילענין גלייך קיגן איבר איזט נאך
 איין קליין בעט גיוועזן דאר מיין קינדר זענן אין גילענין,
 אלזו איזט בתי הנה תי' דארין גילענין איזט איין מאטקין
 מן י"א שנים לערך גיוועזן אלזו בין איך למחרת צו שומר
 לבוקר אויף גישטאנדין אונ' שולין גאננין¹⁾ אלזו קומט דאז
 קינד בתי הנה תי' פון דער קאמיר אראפיר²⁾ צו לאפן
 ארשראקניר הייט אונ' זיך נעביך פאר גרושי ארשרעקנים ניט
 ריגיין³⁾ קאן, דאז גזינט פראגין, הנה וואש שאמ⁴⁾ דיר ווארום
 זיכשטו זוא ארשראקין ארויז זאגט דאז קינד אך גאט איך
 בין אויף גיוואכט אונ' האב וואלין זעהן אויב דיא מעמה נאך
 ליגט האב איך גיזעהין איין אלטין מאן אין דעם בעט ליגין
 מיט איין גרושין בארט איך האב מיך זוא זער ארשראקין
 אונ' אויז דען בעט גישפרונגין אונ' דיא טרעפף אראפיר
 גילאפין אונ' מיך דאך נאך דען בעט אום גיזעהין האט דער
 אלטי מאן זיין קאפף אויף גיהויבן אויז דען בעט אונ' אליש
 נאך מיר אום גיזעהין, איך קום אויז דער שול אהיים איזט
 נאך איין גילישפיר אונ' גישמועת⁵⁾ מנשין מיין גזינט גיוועזין,
 איך האב זיא גיפראגט אונ' ווישין וואלין וואז דער מער איזט
 אביר האט מיר קייניר ניקש זאגין וואלין ב' יום דער נאך
 איזט בעלי זצ"ל אהיים גיקומין אינ' קום ה' יו' בביתו גיוועזין
 אלז ער כתבי' ביקומין שאביו ר' יוסף הצדיק מת⁶⁾, נון זאל
 איך שרייבין פון דער צער ובכיה דיא בעלי זצ"ל גיטאן האט
 איזט ניט צו בישרייבין תקף לאחר השבעה זיך עשרה רבני'
 גידונגין אונ' איין אייגנין חדר בביתו גינומין, דאז מאן ניקש
 אנדרשט אין גיטאן האט אליש מנין גימאכט אונ' יום ולילה

1) Schulen = in die Synagoge 2) hervor 3) regen
 4) schadet = fehlt 5) Gelisper = Gelispel und Geschmuse
 6) Nach dem Memorbucho von Hannover starb Josef Hameln
 Sonnabend den 27. Schewat 437 d. i. den 23. Januar 1677.

קענין וואול אן זעהין דאז מיר וואש שאט דאך ער אונ' איך אונזרי גליקליכי צו זאמין קומשט¹⁾ ניט וואלין פאר שמערין אלזו עטליכי יום הין גאנגין דאז מיר אייניר דען אנדרין ניקש פון דען שידוך גזאגט צווישן דעסין קריגט בעלי זצ"ל ג"כ כתבי' פון זיין גאר גיטי פריינט וועלכיר אים ג"כ שרייבט וויא ער גיהערט העט דאז מיר וואלטין דען שידוך טון, אלזו זולטין מיר אים השמר ניט טון אודיר מיר זאלטין ערשט הבחור זעהין, בעלי זצ"ל איזט דאר איבר זער ערשראקן אונ' זאגט צו מיר בעו"ה גליקליכן דוא מוזט אך דאר פון וויסין, דען איך האב עש אן דיין און מוט פאר מערקוט אלזו האב איך בעלי זצ"ל אלי כתבי' גוויזן וועלכי איך קודם ביאתו לביתו ביקומין האבי בעלי זצ"ל זיך זער ארשראקן אונ' מצער גוועזין דען מאן האט אויף דען מענשין גאר צו פיל גישריבן דען קיין חסרון בעולם האט מאן אן דען יונגין בישריבן, מיר האבין אונש ניט גוואושט קיין עצה צו געבין, השידוך איזט גישעהן גוועזין אלזו האבי איך אן מייניר מחותנת²⁾ יאכט גישריבן גידענקיט מיך נאך ממש בזה הלשון האב איר אונ' אלי פריינטליך מול גוואונשין נאך דעם גישריבן מאחר עש ווערין אונש מצירי צדדי' כתבי' צו גיקומין וועלכי אונש שרייבין דאז החתן כמה חסרונות האט וועלכיש מיר האבין וואלין עש זאל שקר זיין ובאם כן הוא זוא ביטין מיר זער זיא וואלין החתן על הקנם מאלט כנהוג לכלתו שיקין, ובאם דאז מיר זעהין דאז זולכי אנשי מלשיני' ורוכלים שקר האבין וויא מיר ניט אנדרשט האפין זוא ווערין מיר החתן אין ששון ושמחה אונ' אלי פאר גניגליכקייט מקבל זיין אונ' ווערט אן השובי מתנות אונ' כל הכבוד ניט פעלין, זולטי עש אביר ח"ו זיין דאז עש יוא אמת איזט זוא ביטי אין

1) Zusammenkunft = künft 2) Jachet oder Agathe Schwab starb nach dem Todtenregister des Metzger h. Vereines am 19. Kislew 470 d. i. Donnerstag den 20. November 1709.

גומי אלטיר העטין צו גיבראכט, אביר עש האט דען העכשטין אנדרשט גיפאלין, נאך דעם איזט בעלי זצ"ל לאמשטארד' גיריזט אונ' איזט אים גירעט ווארין השידוך עם חתני משה קרומבאך¹⁾, נון בעלי זצ"ל האט זיך אל צו גישווינד גרויזלפירט לזו שידוך וויא נאך פולגין ווערט, וויא נון הקנס איזט גליגט גיווארין האט עש מיר בעלי זצ"ל גישריבן, הקנס איזט תוך קליף²⁾ אצל מחותני ר' אלי' קליף³⁾ גיליגט ווארדין דען דער זעלבי האט כח והרשאה מן הקצין מחותני ר' אברהם קרומבאך⁴⁾ גיהאט, אביר איאיר איך דיא כתבים מבעלי זצ"ל גיקראגין דאו בתי אסתר תי' איין כלה גיוועזן האבי איך מצידי צדדים כתבי' גיהאט דאו מאן אונש האט מזהיר גיוועזן דען שידוך השמר ניט צו טון דען הנער העט כמה וכמה חסרונות אביר קיין יום דאר נאך קבלתי כתבי' מבעלי זצ"ל דאש ער הקנס גיליגט אונ' זיך תכף על הדרך לכאן צו ביגעבין, נון קאן מאן זיך גידענקין וואול וויא מיר איזט צו מוט גיוועזן אונ' וואש פאר שמחה איך מיט דעם שידוך גיהאט האב, נון איך האב ניקש טון קענין ביזקין דאש בעלי זצ"ל לביתו גיקומין דיא אנדרי שבועה איזט בעלי זצ"ל לביתו גיקומין אונ' אין מיינונג גיוועזן ווער אים מיט גרושי שמחה מקבל זיין אונ' ווערין אונש יחדיו מיט דען שידוך זער משמח זיין, אביר בעלי זצ"ל האט עש קונטרארי ביפונדין אן שטאט דעסין בין איך אים מיט גרושיר שווארמוט⁵⁾ אנטקיגן גאנגין אונ' קום מיין מויל קענין אויף טון בעלי זצ"ל האט מיר

1) Mose Sohn des Abraham Grumbach d. i. Krumbach-Schwab in Metz 2) Cleve 3) Elia Emmerich-Gomperz 4) Abraham Grumbach-Schwab, der Gründer der Metzter Talmudklausur (s. Revue des études juives 8, 260), war durch seine Frau Agathe der Schwiegersohn des Elia Gomperz in Cleve; seine Tochter, die gelehrte Gattin Samuel Weissbach's, des Rabbiners von Colmar schrieb 1706 cod. Gunzbourg 765-6) Schwermuth.

גנגין, וברוך ה' אשר לקח ונתן אונ' דער גיטרייאר גאט
אונזיר הזיקות אלי מאלט זוא רייכליך ווידר ארזעצט אונ' ווער
וואלט דאז המקום ב"ה העט עטרת ראשי גילאזין ווער קיין
גליקליכר פאר פאלק [בעולם] גיוועזין, אביר מרוב עונות אונ'
אלי צרות וואש דער גרושי גינעדיגי גאט אויף אונש בישלאסין
האט ער בעלי צו זיך אינ' דאז איביגי אין אלין פאר גניגליכקייט
גינומין אונ' אונש אין דיא פאר גענקליכי מיא זעליגי וועלט
גילאזין אונ' איזט דען בישעפיר צו ביטין דאז אונזיר ענד
נאך זיינין ווילין אונ' וואול גיפאלין זיין זאל אונ' ווען עש
דעם היכשטין דען ביליבט אונ' וואול גיפעליג איזט אונ' צו
אים אין גן עדן צו ברענגין אמן, נאך דעם דאש בעלי וויא
איר גיהערט ווידר מן הנוביר גיקומין אונ' עזבין גיטיילט
מאביו ז"ל איזט לערך י"ב שבועות לאחר מותו גיוועזין, זוא
בין איך מעוברת גיוועזין עם בני ר' יוסף סג"ל דיא גנצי
צייט דאש איך גיטראגין האב האט בעלי זצ"ל אליש גיהאפט
איך ווער איין זון האבין כדי ער זיין פאטיר נאמין ווידר
ביקומיט וויא אך ת"ל גישעהן איזט אונ' וויל מייני ליבי
קינדר היר בייא איין עקסעמפיל שרייבין דאז אמת איזט באם
יונגי ווייבר טראגין אונ' זעהן וואש פון פירות אודיר זונשטין
וואש יהי' מה שיהי' וואש זיא זעהן וואש דבר מאכל איזט
אונ' זיא נור איכטשיים¹⁾ איין גידאנקין דרויף האבין זולין זיא
ניט דאר פון גין אונ' זאלין דאר פון עסין אונ' ניט איר
שמות קעפף וואלין פאלגין אייא²⁾ עש ווערט איר ניקש שאדין
אביר עש קען ה"ו סכנות נפשות דרויף שטין מלבד דאז
קינד אין מוטיר לייב ח"ו קענין אך גישענשט³⁾ ווערין גלייך וויא
איך אן מיר עצמו ביפונדין האב איך האב כל ימי אויז דען
ווייביר גישפאט⁴⁾ אונ' גילאכט ווען איך גיהערט האב דאז איין
אשה וואור נאך גילושט האט אונ' עש הזיק גיטאן גיהאט

1) ichtsicht = etwas, irgend s. Grimm IV, 2037

2) ei! 3) = entstellt 4) gespottet.

נים צו שיקן דען ווערן אונזר קינד נים זוא שייצליך¹) מרטה
 זיין, אונ' שמא תאמר זיא וואלטין זיך גידענקין בנה דאך
 צו שיקין מאחר מיר אהן דעסין זוא נאהנטי פריינד אונ'
 מחותנ' שונט זיין זולכיש נים צו אכטין אונ' דאך גישעהן
 לאזין וואש שונט גישעהן איזט, אביר זולכיש טונין זיא יוא
 נים וואש זולטי מאן טון ווען עש ח'ו יוא אמת איזט מוזטי
 מאן עש מצדי צדדים פאר שמערטצין אונ' זיא קענטין אלי
 חסרונו' שבעולם אן בתני תי' הענגין, [אונד דערי שמועות יותר
 נון קאן מאן זיך וואול גידענקען] דאר מחותנת [הקצינה] יאכיש
 דען כתב ביקומין האט וויא איר דער זעלביגי אין דער נאז
 גיגריבלט²) האט נון מה לי להאריך זיא האט ווידר זילולים
 אונ' רוגז גישריבן אונ' העט בדיעה גיהאט בנה תכף לכלתו
 צו שיקן אביר נון זיא זעהן וואז מיר שרייבין ווען מיר בנה
 וואלין זעהן זולין מיר זעלבירט קומין אונ' איינים למיצש³)
 שיקן נון איזט דיא צייט לנג מיט אייטיל פאר דריסלוכי כתבי
 וועקסילין הין וועק גנגין אונ' דאו מיר צו קיין שטאנד האבין
 קומין קענין ובפרט איזט גדול מלחמה בין מלך צרפות יר"ה
 ואשכנז גיוועזין דאו נים [וואל] אייניר צו דען אנדרין קומין קענין,
 צווישין דעסין האבין חתנה לבתי הנה תי' גימאכט מיט אלי
 פאר גניגליכקייט, גם האבי איך פאר געסין לכתוב דאו חתנה
 של בני נתן סג"ל עם היתומה מרים בת ר' אלי' באלין ז"ל
 איזט לנג תוך ששון ושמחה צו פארין גיהאלטין ווארין אונ'
 חתני קאשמאן עם בתי צפור תי' ג"כ לשם קומין אונ' מיר
 האבין איינין אל איר הוצאות ווידר געבין אונ' נאך מתנות
 דאר צו געבין, גם איזט ר' יעקב הנוביר ע"ה עם זוגתו זיסה
 ג"כ על החתנה גיקומין אונ' זונשטין פיל פרעמדי לייט דאש
 עש גאר איין חשובי חתנה גיוועזין, דאש מיר אין דען זעלבין
 שנה יותר אלש עשרת אלפי ר"ט בנקי איזט אויז הענדין

1) scheusslich 2) gekribbelt 3) nach Metz.

האב איך מיך גוט אונ' וואול מוטיש גיליגט אביר לאחר הצות
האב איך חבלי לידה ביקומין אונ' דיא מילדות מוזין הולין
לאזין אונ' איין יונגין זון ביקומין, מאן האט בעלי זצ"ל תכף
דאז בעטין ברויט¹) גזאגט וועלכיר איין גרושי שמחה גיהאט
[דאש ער השם מאביו החסיד זצ"ל ווידר גיהאט] האט
אביר דיא ווייביר דיא אצלי אין קינדישניטין זיין גיוועזין
האב איך אן גיזעהן דאז זיא דיא קעפף האבין מעכטיג צו
זאמין גישטויסין²) אונ' מעכטיג זער גיסודתת³) איך האבי ניט
וואלין נאך לאזין אונ' ווישין וואלין וואז דער מער איזט
ענטליך האט מאן מיר גיזאגט וויא דאז קינד איבר זיין גנצין
לייב אונ' קאפף פול ברוני⁴) פלעקין ווער, האבין מיר מוזין
איין ליכט בייא מיין בעט ברענגין דאז איך עש גיזעהן האבי
ניט אליינט דאש דאז קינד איזט פול זאלכי פלעקין גיוועזין
עש איזט דאר גילעגן אליש איין שפיל לומפין אונ' ניט הנט
נאך פויס גירירט אליש ווען אים ח"ו תכף זולטי דיא נשמה
אויז גין אונ' ניט וואלין זויגין אודיר זיין מויל אויף טון בעלי
זצ"ל האט זולכיש אך גיזעהן האבין אונש גאר זער מצער
גיוועזין זולכיש איזט גיוועזין בליל ד' אליש ביום ה' דאר נאך
האט זולין דיא ברית מילה זיין, אביר מיר האבין קיין אפירענץ⁵)
דאר צו גוועהין, דען דאז קינד איזט אלי יום שלאפיר גיווארן
אלוז איזט גיקומין שבת האבין צווארין זכר צו נכט גימאכט
אביר קיין בעשירונג⁶) אן דען קינד גישפירט מוצאי שבת אליש
בעלי זצ"ל האט הבלדה גימאכט איזט אמי תי' אצלי, זוא
זאג איך לאמי תי' מיין איך ביט דיך לאז מיר מיין שבת
פרויא⁷) צו מיר קומין איך וויל זיא הין וועק שיקין אלוז פראגט
מיך אמי תי' וואור איך וויל זיא הין שיקן זאג איך לאמי

1) s. oben p. 60 n. 6 2) F. גישטאכין = gesteckt 3) ge-
flüstert (סודות) 4) braune 5) apparence = Wahrscheinlich-
keit 6) Besserung 7) Vgl. über die »Samstags-Weiber«
Schudt a. a. O. II°, 267 ff. und IV, 2, 359 ff.

האב גנץ קיין גלאבין דראן האבין וואלין אדרבה כמה וכמה פעמים ווען איך גיטראגן האב דאז איך בין איבר דען מארק גנגן אונז אלי שני פירות גזעהין האב איך זיא וואול גימארקט, אביר ווען זיא מיר צו יוקר גיוועזין שטיין לאזין ובאמת מיר אך קיין היזק גיטאן אביר אין כל העתים שוות¹⁾ דאש בין איך לע"ע אליש איך עם בני ר' יוסף [גיטראגן האב פיל אנדרשט גיוואר ווארדין דען עש האט זיך צוגיטראגן אליש איך בין עם בני ר' יוסף] אים ניינטין חדש גיטראגן דאז אמי תי' וואש צו טון גיהאט בייא איין אטפיקאט²⁾ דער אופים פפערט מארק גיוואונט האט זא ביט מיך אמי תי' אויב איך ניט קענטי מיט איר גיהן וויא וואול זולכיש גאר איין דרך רחוק מביתי גיוועזין אונז' איזט סמוך למנחה גיוועזין איזט תחלת כסליו גיוועזין האב איך עש אמי תי' דאך ניט פאר זאגן קענן דען איך בין גנץ פריש נאך גיוועזין אלוז בין איך עם אמי תי' תוך מקום גאנגן וויא מיר בלדי בייא דען אטפיקאט זיין בית קומין קינן איבר וואונט איין פרויא האט ווישפלין³⁾ צו קאף איך האב דיא ווישפלין אלי צייט גאר גערין געסן אלוז זאג איך צו אמי תי' מעמה פאר נעם דאך ניט ווען מיר ווידר צו רוק גין, וויל איך וועלכי פון דיא ווישפלין קאפן נון מיר גינגן פארט בייא דען אטפיקאט אונז' פאר ריכטיין וואש מיר האבין צו טון גיהאבט, וויא מיר אביר פערטיג זיין איזט עש זער שפעט גיוועזין אונז' שיר נאכט גיוועזין דאש מיר אלוז אונזיר וועגיש זיינן פאר זיך גנגן אונז' בירי⁴⁾ אן דיא ווישפלין פאר געסן האבין וויא איך נון לביתי קום פאנג איך אן צו גידענקין אן דיא ווישפלין אונז' דענק אין מיר זעלבירט אונז' טוט מיר בנג דאש איך האב פר געסן אן דיא ווישפלין צו קאפן דאך האב איך עש עבין ניט גרויש גיאכט⁵⁾ ניקש מער אליש ווען איינר עטוואז גערין עסט דאז ער ניט האט, צו אובינדיש

1) Tamid I, 2 2) Advokat 3) Wispeln = Mispeln
4) beide 5) = sehr beachtet.

פאר דען אופן זעטצין אונ' אים איין ביזילכן פון דיא וואכיל¹⁾
ווישפילין זאל אים מויל שטרייכין, אויב מיך שונט כל העולם
מיט מיין שמות האט אויז גילאכט זוא בין איך דאך דרויף
פאר בליבין אונ' מוויין כנ"ל טון וויא דיא ווארטיש פרויא
דעם קינד פון דיא ווייכי ווישפילין אים מיילכי שטרויכט טוט
דאז קינד זיין מיילכין זוא ביגיריג אויף אלש ווען עש אליש
מיט איין מאלט וויל הניין שלוקין אונ' זוגיט אלזו ביגיריג
הנאפ דאש ווייכי פון איינר גנצי ווישפיל דאר עש דאך צו
פארין ניט וואלין זיין מיילכין עפנין אום איין טראפין מילך
אודיר זונשטין איין צוקיר פעפכין²⁾ וויא מאן דען קינדרין מאכט
צו זיך ציאין לאחר זה גיבט מיר דיא ווארטין פרויא דאז
קינט אויף מיין בעט אום צו זעהין אוב עש זוגין וויל אלזו
בלד אלז דאש קינד אן דער ברושט קומט פאנגיט עש אן
שטראקס צו זוגין אליש וויא איין קינט פום רביעי' שנה
אונ' פון דען מאלט אן ביזקין צו דער ברית מילה זענן אים
אלי דיא פלעקין פון זיין גוף אונ' פנים הין וועק גאנגין מלבד
א' פלעקין איזט אים אין זיין זייט שטין בליבין דער זוא
גרויש איזט אלז איין ברייטי לינו איזט אונ' דאז קינט קיגן
דער ברית מילה פריש אונ' גיזונד אונ' איין וואול גישטאלט
קינד גיוועזין וועלכיש מאן ת"ל צו רעכטיר צייט גיודישט
אונ' גאר איין חשובי ברית מילה גיוועזין דיא אין לגני צייט
אין המבורג ניט זוא גיוועזין איזט אונ' אויב מיר באותו פעם
שונט איין פליטה מן אלף שוק בנקי האבין איין גינומין
באותו יום מן ספארדי איזאק פאס, זוא האט זולכיש דאך
בעלי זצ"ל אליש ניט גיאכט פאר דער שטחה דאז אים דער
זון איזט גיבורין גיווארין אלזו מייני ליבי קינדיר לראות דאז
עש ניט לויטר שיבושים איזט מיט ווייביר גילושטין אונ'
מאן זול עש ניט אלי צייט פאר אכטין, נאך דער צייט בין

1) weich 2) Peppchen = Pappchen, Brei s. Grimm VII, 1422.

תי' איך האב מיך דיא גנמצי צייט בידאכט וואש דאז דאך
 מיט דען קינד מיט דיא פלעקין אונ' דאש עש זוא שלאף
 איזט זיין מאג זוא האב איך מיך מיר גיטראכט אוב עש ניט
 דיא שולט איזט דאז איך בין מיט לושמין גיוועזין נאך דען
 ווישפולין אונ' האב זוא ניט ביקומן קענין אונ' באמת בין
 איך יוא דיא זעלבי לילה אים קינד בעט גיקומין איך וויל
 דיא פרויא הין שיקין זאל מיר פאר איין פאר שילינג דער
 ווישפולין הולין איך וויל דעם קינד איין ביזילכן אים מויל
 דאר פוין שטרייכין אולי ירחם ווערט הש"י זיין הילף געבין
 דאז עש בעשיר ווערט, אמי תי' איזט זער ברוגז עלי גיוועזין
 אונ' גיזאגט איביג האשטו זאלכי פראטצין¹) אין דיין קאפף
 עש איזט איין וועטיר אליש ווען הימיל אונ' ערד וואלט צו
 זאמין גין אונ' דיא פרויא ווערט גוויש אין דען וועטיר ניט
 הין גיהן אונ' עש איזט אך מאן אייטיל שיבושים אלזו זאג
 איך מיין ליבי מוטיר טוט מיר דען גיפאלין אונ' שיק דיא
 פרויא הין איך וויל איר געבין וואש זוא פאר לנגיט נור דאז
 איך דיא ווישפילין ביקום מיין הערטיץ איזט זונשטין ניט
 גירויאט אלזו האבין מיר דיא פרויא רופן לאזין אונ' זוא
 הין גשיקט זאל איין עטליכי ווישפילין הולין נון דיא פרויא
 איזט הין גילאפין איזט איין דרך רחוק אונ' איין וועטיר אין
 דער לילה גיוועזין דאז מאן קיין הונט זאל אויז יאגין, דיא
 צייט האט מיר גאר לנג גיווערט איאר דיא פרויא איזט
 ווידר גיקומין וויא דער סידר איזט ווען מאן איין דינג גערין
 האט איינים אידריר רגע עין איין שעה לנג ווארט²) ענטליך
 איזט דיא פרויא קומין אונ' דיא ווישפילין גיבראכט נון ווייס
 מאן וואול דאז דיא ווישפילין קיין עסין פאר זוא איין קינד איזט
 דען זוא שמעקן זיארליך אלזו האב איך מיין ווארטיש פרויא
 ביפולין זאל דאז קינד אויף וויקלין אונ' זיך מיט דעם קינד

1) Fratzen = Possen, Grillen s. Grimm IV. 1. 69

2) währt.

גננן אלש איך עש נאר גיראכין האב אונ' למען הרחמים
גיבעטין מיך אודיר דאז עסין אויז דען הדר צו טוהן, זוא
האבי איך מיך גנצי ב' חדשים גיניאט¹⁾ דאז איך קיין קראפט
אודיר מאכט אין מיר גיהאט אונ' מיר אופט גידאכט ליבר
הער ווען מיין צייט קומין ווערט דאז איך מיין קינט האבין
זאל זוא האבי איך יוא וועדיר קראפט אודיר מאכט אום
מיר צו העלפין אביר אליש עש צו דער צייט גיקומין איזט
דאש איך מיין קינד האבי זולין צו דער וועלט ברענגין זוא
האט מיר דער גיטרייאד גאט זוא גינעדיגליך גיהאלפין דאז
איך דאז קינט פאשט זונדיר שמערטצין גיהאט האב, אליש
ווען עש פון מיר גיפאלין ווער אוב נון זאלכיש דיא גרושי
היטץ גיטאן האט דיא איך שמעטץ אין מיר גיהאט האב
אונ' דאז ליבי קינט זוא בלדי פון מיר גיטריבן דאז נון דאז
ליבי קינד אויף דער וועלט גיקומין איזט עש צווארין איין
שין וואול גישטאלט קינד גיוועזין אביר דאז קינד נעביך האט
תכף דאז קדחת ל"ע גלייך וויא איך גיהאט אויב מיר נון
שוינט דאקטורים אונ' אלי מענשליכי הילף גערין אן גיווענט
העטין זוא האט זולכיש דאך אליש ניקש העלפין וואלן אונ'
זיך אלזו פירצעהן טאג אין דיזיר וועלט גיקוועלט אונ' דאר
נאך האט עש המקום ב"ה צו זיך גינומין אונ' זיין חלק צו
זיך ווידר אן זיין אורט גיבראכט אונ' אונש אונזיר ביטריפט
ליימינדיג חלק²⁾ פאר אונש ליגין לאזין אונ' מיך איין ביטריפטי
קינד בעטרין זונדיר קינד גילאזין איך האב ב' או ג' פעמים
נאך אן שמוים פון דען קדחת גיהאט אביר קודם איך בין
אויז דער קינד בעט קומין פריש אונ' גיזונד גיוועזין לאחר
זה בין איך עם בתי הענדילכן אין קינד בעט קומין ב' שני
דער נאך עם בני זנוויל גם בני ר' משה סג"ל בתי פריידכן
ובתי מרים וועלכי ביירי יונגשטי אירן פאטיר ניט פיל גיקענט

1) genöthigt = gepeinigt 2) lehrendigen = d. i. irdischen Theil.

איך ווידר מיט איין קינד טראגן ווארין וואר מיט עש מיר
 זער איבל גאנגן דען אליש איך בין אין זיבנדן חודש
 גיוועזן זוא האבי איך ב'מ לע איין קדחת ביקומין וועלכיש
 איזט שלא בטבע העולם גיוועזן ווען איך עש למחרות
 ביקומין האב איך ד' גנצי שעות קעלט גיהאט לאחר זה
 ד' שעות היטץ ביקומין דאר נאך האב איך ד' שעות במחילה
 שווייס ביקומין וועלכיש מיר נאך ערגיר אליש היטץ אונ'
 קעלט גיוועזן איזט נון איזט וואול צו גידענקן וויא מיך דאו
 אפ גימארטירט האט עסין האב איך קיין ביסן גיקענט אויב
 מאן מיר שוינט אלי מעדני מלכים גיבראבט האט, פעס א'
 ביט מיך בעלי זצ"ל איך זולטי דאך עמו איין וויניק אופים
 וואל גין וועלכיר ניט ווייט מביתי גיוועזן איזט מאחר עש
 זומיר טאג אונ' גאר שין וועטיר גיוועזן אום מיך איין וויניק
 צו דופירדירן¹⁾ אויב מיר דער נאך דאו עסין איין וויניק שמעקן
 ווערט אלזו זאג איך איר ווישט יוא וואול דאו איך דען כח
 ניט האב צו גין זוא זאגט דער ליבי מאן איך אונ' דיא
 ווארטירן וואלן דיך פירן אלזו האבי איך מיך איבר רידן
 לאזין אונ' האב מיך זוא אויף דען וואל פירן לאזין אונ'
 מיך אין דען גרינגן גראז נידר זעטצין לאזין אין צווישן דאו
 מיר זענן אויז גיוועזן האט בעלי זצ"ל בישטעלט גיהאט
 שודרום וועלכיר איזט קוך אצל דישערי²⁾ גיוועזן אונ' האט
 לאזין איין מאכל מאכין דאו ראוי איזט גיוועזן על שולחן של
 מלכים אונ' ביפולין ווען עש פערטיג איזט אונש הייס צו
 רופן וועלכיש אך גישעהין איזט אונ' בעלי זצ"ל גידאכט
 ווען איך ווער לביתי קומן אונ' מיין טיש גאר שין בלתי
 ידיעתי גידעקט גיוועזן אונ' ווער פינדן זולכין חשוב מאכל
 ווער איך אפטיט קריגין צו עסין אביר מיין גאט אונ' הער
 זוא באלדי איך בין לביתי קומין אונ' אין דאו חדר דאר דאו
 עסין גישטאנדן איזט גיקומין בין איזט מיר תכף הלשות אן

1) divertiren 2) die Scheere, Name des Gasthauses?

גיווארין עם בת של פ"ו הקצין ר' משה בר"נ¹⁾ בעלי זצ"ל
 האט אים נאך געבין ב' אלפים ר"ט דענישי קרוינין אונ' רן
 משה בר"נ האט לכתו געבין ג' אלפים רייכיש טאליר אין
 דענישי קרוינין התתנה האבין מיר יחדיו אויף אונזר בידי
 הוצאות ניכאכט האט אונש יחדיו יותר אליש שלשה מאות
 ר"ט גיקאשט מיר האבין אינין ב' שני' קאשט געבין אונ'
 אין אצלי גיהאט עם אשתו אביר קיין חצי שנה דאר נאך
 בעו"ה בעלי זצ"ל זיין צייט גיקומין אונ' אונזר מאס פון
 עבירות פול גיוועזין דאש המקום ב"ה שלקח בעלי החסיד
 זצ"ל ממני עטרת ראשינו בשנת תמ"ט יבא עלינו חרון אפו
 מן המקום ב"ה ולקח כל מחמדי דאו בעלי זצ"ל בעו"ה איזט
 גישטארבין אונ' מיך מיט ה' יתומים האט לאזין זיטצין גם
 דיא ד' אויז גיגעבני קינדר איר גיטרייאין פאטיר אך נאך
 גאר ניטיג גיהאט, נון מה אומר ומה אדבר אלהי מצאה
 עוונתנו זוא איין ליבן מאן אונ' מיין קינדר זוא איין חשובין
 כשרין פרומין פאטיר צו פאר לירין אונ' אונש גילאזין כצאן
 בלא רועה, איך האב מיר אליש גידאכט איך ווער זוא
 גליקזעליג אונ' דער ערשטי זיין דען גאט ווערט מיך אן
 ערשטין צו זיך נעמין דען בין אלי צייט בהיוו של בעלי
 זצ"ל קרענקליך גיוועזין אונ' ווען מיר וואש גישאט²⁾ האט,
 האט זיך דער פרומי מאן אלי צייט גיוואונשין דאו ער
 מויכטי דער ערשטי זיין דען אלי צייט גיזאגט וואו זולטי איך
 מיט דען ליבן קינדרין טון וועלכי ער זוא גאר איבר אויז
 הערטצליך גיליבט, אביר עז איזט שיינפארליך צו זעהן דאו זיין
 פרומיקייט איזט גיוועזין דאזאין הש"י האט פריאיר פון דער וועלט
 גינומין דאו ער ע"ה איזט גישטארבין אין עושר וכבוד אונ'
 ניקש בייזש פאר זיך גיזעהין ער האט גרויש עשירות גיהאט
 אונ' זייני קינדר דיא ער האט אויז געבין תוך עושר וכבוד

1) Mose b. Nathan s. oben p. 177 2) gefehlt.

האבין וואש זאל איך פיל שרייבן וואש צווישן דער צייט
פאסירט איזט דען אלי ב' שני' האב איך איין קינד גיהאט
אונ' מיך פיל גיניט אליש דער סדר איזט דער זוא איין
היוזבין מיט קינדר גב'ו יחדיו האט אונ' מיר אלי צייט
גיטאכט דאז קיין מענש שוואריר לאש[ט] אונ' זיך מער מיט
קינדיר גניט אליש איך אביר איך און פאר שטענדיגי האבי
ניט גיוואושת וויא מיר זוא וואול גיוועסט ווען איך מיין
קינדרכיר האב אום מיין טיש גיהאט זיטצין כשתילי זתים
סביב לשלהניך נון מה לעשות את חטאי אני אזכיר נון מיין
הערטצי ליבי קינדיר דאר זעכט איר התולדה מאביכם הר"ר
חיים האמיל סג"ל זצ"ל מה טוב ומה נעים ווער עש גיוועזן
ווען אונש המקום ב"ה העט יחדיו גילאזין דאז מיר אונזיר
קינדרכיר העטין מכנים להופה גיוועזין [אביר] מה אומר ומה
אדבר עוונותי גרמו זאת איך זינדיגרין האב עש ניט זוכה גיוועזין
אלזו אליש המקום ב"ה ביפעהלין וויא ווייטיר פאלגין ווערט
בני ר' מרדכי סג"ל איזט אויף גיוואקסין גאר איין שיניר
בחור גיווארין אונ' גאר איין גיראטין פין קינד גאט דער
זאל [עו] אים ביצאלין וויא ער האט כבוד אב ואם גיהאלטין אין
סומי אין אלי זאבין וואול גיראטין גיוועזן ער איזט עם בעלי
זצ"ל תוך לייפציג גיוועזן האט ער הולי קאליקא ביקומין
האט כל עולם דיא תוך לייפציג גיוועזן ניט גיוואושת חידוש
גינגין צו זאגן וואש ער אצל אביו גיטאן דיא גנצי לילה
איבר אים גילעגן ממש ניט גישלאפין ניט גיגעסין אודיר
גיטרונקין איזט צווארין זיין שולדיקייט גיוועזן בייא זייני'
פאטיר זוא צו טון, אביר בני איזט נאך גאר יונג גיוועזן נון
הש"י ב"ה האט אין גיהאלפין דאז זיא יחדיו מיט שלו' אונ'
גיוונד זיינין ווידר אהיים גיקומין, נון בעלי זצ"ל איזט קיין
שטארקיר מאן גיוועזן משום זה זער גיאילט דיא קינדר ש"י
ותי' אויז צו געבין אונ' דען יום ביזורגט דער אונש בעו"ה
ביגעניט איזט אלזו איזט בני ר' מרדכי סג"ל פאר קנסת

אלוז איזט ער ע"ה אילענדליך אהיים קומין, איך בין בבית של אמי תי' גיוועזן האט מאן מיך אהיים גירופן וויא איך לביתי גיקומין בין איזט בעלי זצ"ל אם אובין גישטאנדין אונ' גיקרעכציט איך האב מיך ארשראקין אונ' גיפראגט וואז אים שאט זאגט ער איך בין גיפאלין אונ' האב מור¹⁾ דאז עש מיר ווערט פיל צו שיקן געבין, אלזו האט ער זיך בעו"ה ניט ריגין קענין אונ' האב אים מוזין אליש אויז דיא טעשין²⁾ נעמין דען ווען ער ע"ה איזט אין מקום גאנגין האט ער בייא זיך גינומין אלי טעשין פול מיט יובלאטציא אונ' מיר האבין בעו"ה זיין מכה ניט פאר שטאנדין דען ער האט בעו"ה שוין כמה שנים איין ברויך³⁾ גיהאט אונ' וויא ער גיפאלין איזט זוא איזט ער בעו"ה אויף דיא מכה גיפאלין אונ' דיא בני מעים בעו"ה זיך אין אנדר פאר שלונגין, נון מיר האבין איין בעט אלי צייט אין דער שטויב ליגין אביר ער האט ניט גיוואלט אונ' האבין אין מוזין הנויף ברענגין אויף דער קאמיר ובאותו הפעם איזט עש איין קעלט גיוועזין דאש הימיל אונ' ערד האט וואלין צו זאמין פרירין מיר זענין דיא גנצי לילה בייא אים גיוועזין אונ' אים גיטאן וואז מיר גיקענט האבין אביר האבין עש ניט לענגיר קענין צו קומין אונ' איזט אים אך זער שעדליך גיוועזין אין דער קעלט צו ליגין ענטליך האט ער ע"ה עצמו גיזעהין עש אים ניט גוט איזט האבין מיר אים ארונטיר גיבראכט איזט שונט נאך מיטיר נאכט גיוועזין דאז מיר זיך זוא גיפלאגט האבין אונ' בעו"ה אליש קיין בעשירונג גיוועזין איך האבי מיין ביטריפטי מכה וואול פאר מיר גיזעהין דאז דיוזש קאן קיין גוט טון האב אים אומש גאטיש ווילין גיבעטין זאל זיך לאזין איין דאקטיר רופן אונ' לייט לאזן צו זיך רופן האט ער ע"ה גיזאגט איאיר איך עש וואלט לייט מגלה זיין איך וואלט ליבר שטערבין איך בין פאר אים גישטאנדין

1) מורא = fürchte 2) Taschen 3) Bruch.

אויזגעבן אונ' ער ע"ה אן זיך זעלבירט איין וואקריר פאר נאנטיר
 מאן גיוועזן אונ' אלזו פון דיזיר וועלט אין עושר וכבוד
 גישיידן איזט זייני קינדיר גילאזין דאז זיא האבין קענן ערליך
 צו רעכט קומין אונ' קאן מאן אויף אים זאגן דאז ער גליקליך
 גישטארבין איזט, וויא סאלען אין זיין מעשה גיזאגט האט¹⁾
 אונ' מיך בעו"ה גילאזין אין אילענד אונ' מיר צו קומין חדשים
 לבקרים וועלכיש איך ארינטליך²⁾ אליש אין מיין פיניפטין בויך
 ווער אן פאנגין וועלכיש בעו"ה איין בויך פון איכה איזט
 אונ' איין ביטיר שרייאונג בוך³⁾, אויב מיר בעלי זצ"ל שונט
 האט געלט אונ' גוט גינגין גילאזין זוא איזט דאך אליש
 קיגן דען גרוישן לושט⁴⁾ ניקש צו רעכנין גיוועזן נון וואלין
 מיר דאז פיורדי בויך שליסן ה' ישמחנו כימות עניתנו אונ'
 דוא איינציגר גאט ווילש דיך איבר מייני יתומים מרחם זיין
 אמן ואמן.

סליק ספר רביעי.

נון וויל איך דאז פיניפטין ספר אן פאנגין צו מיינין
 גרוישין ביטריפטוניש⁵⁾ מיין הערצי ליבה קינדיר נון וויל איך
 אייך פאר צילין דען אמפאנג ביו צום ענד דאז אייער ליבר
 פאטיר איזט קראנק גיווארין אונ' גישטארבין עש איזט גיוועזן
 י"ט טבת תמ"ט איזט בעלי זצ"ל אייער ליבר פאטיר לעת
 ערב תוך מקום גנגין האט אים אין סוחר בישידין האט
 מיט אים וואלין וואש האנדלין וויא ער נון באלדי בייא דען
 סוחר זיין בית קומט איזט דאר איין שפיציגיר שטיין דאר
 ער בעו"ה איבר גיפאלין איזט אונ' בעו"ה זיך זולכין
 מכה גיגעבין דאש מיר אלי נאך דריבר צו קלאגין האבין

1) S. oben p. 172 2) ordentlich 3) Buch der Weh-
 klagen 4) Lust = Verlust s. Grimm VII, 1327 5) Betrüb-
 niss.

דאקטיר פאנזעק¹⁾ זוא זאגט עש צו מיר אליש איך מיט אים גרעט האב אונ' אים אלי אום שמענט פארצילט האב יוא וואש זאל איך פיל זאגן מיר האבין היר אין קארטצין פראצען, דען בעו"ה דיא גידערים זענן אלי אין אנדיר גישלונגן אלזו קאן ער קיין אויפן לייף האבין אונ' וואש דאר האט זולן אונטן אויז גין, דאש האט ער זיך בעו"ה אויבן אויז מיק²⁾ גיווען, אליש וואש מאן גיברויכט האט אליש ניקש העלפין וואלן אונ' דאך האט ער ע"ה ניקש פרעמדיש וואלן ביא זיך האבין אונ' אונש פאר באטן אליש אים סוד צו האלטן אביר איך האב מיין סכה וואול פאר שטאנדן אונ' פאר מיך גיזעהן דאז איך ווער זוא ביטריפט ווערן אלזו איזט יו' ה' דער טאג אונ' נכט אך אין זאלכי ביטריפטי צרות הין וועק גאנגין, אן יו' ו' ברענגט דער לופים אין רופא וועלכיר פון ברלין איזט אונ' כמה שני' דען קורפערשטן זיין דאקטיר גיווען אונ' גיבט אים אך וואש אין אונ' ליגט אים פלאשטיר אויף אביר גאט זאל זיך ארבארמן אליש ניקש גיהאלפן אס שבת למחרת האט עש גיסי ר' יוסף סג"ל ערשט גיוואר ווארין וועלכיר באותו פעם איזט מיט אים ע"ה אום אייניש³⁾ גיווען איזט בביתי גיקומין אונ' גיבעטן מאן זולמי אים דאך אין דער שטויב⁴⁾ אנון לאזן אלזו בין איך לבעלי זצ"ל גנגן אונ' גיזאגט גיסי ר' יוסף סג"ל איזט דרוין וויל גערין הרין צו אייך גין האט ער ע"ה גיזאגט לאשט אין ארין קומן וויא ער אין דער שטויב אנון גיקומין האט ער בעו"ה תכף זיין צו שטאנד גיזעהן אונ' גיסי זיין קאפף ווידר דיא וואנד גישטויסן אונ' זיך הענט פויל האר אויז זיין קאפף גרישן אונ' ביטיר אן גיפנגין צו רופן וויא⁵⁾ מיר דאז איך זוא איין שוואגיר זאל פאר לירן אונ' איבר זיין בעט גיפאלן אונ' אין מיט ביטרי טרערין מחילה גיבעטן אלזו האט אים

1) Wohl Abraham de Fonseca, der Verf. von de peste (Leyden 1712) 2) מקיא = erbrochen 3) uneins 4) Stube 5) weh!

אונ' גיהיאלט אונ' גישריאן אונ' גיזאגט וואש רעט איר דאר
ווארום זאלן עש ניט לייט ווישן איר העט עש יוא ניט פון
זינט אודיר שנט ביקומין אליש זאגן האט אליש ניקש מיגין
העלפין דען ער ע"ה האט זיך איין נערישקייט אין גבילט
דאז זולכיש זייני קינדר מויכט הזיק טון דאז מאן זולטי זאגן
דאז זולכיש בירושה ווער, דען ער זייני קינדר זוא גאר זער
גליבט אלזו האבין מיר זיך דיא גנצי לילה אלזו מיט אין
גיפלאגט אונ' אליר הנט זאכין אויף גיליגט אביר אליש בעו"ה
צו זעהנדיגיר צייט¹⁾ ערגיר גיווארין אלזו איזט עש טאג גיווארין
האב איך צו אים גיזאגט גילובט זייא גאט דאז עש נון טאג
איזט איך וויל נון נאך איין דאקטיר אונ' איין ברויך שניידיר
שיקן האט ער עש ניט ליידין וואלן אונ' גיזאגט מאן זאל
רופין לאזין אברהם לאפּיס²⁾ דאז איזט איין ספרדיא איין
בלביריר³⁾ אונ' איין דאקטיר דאר בייא אלזו האב איך נאך דען
זעלבין גשיקט, וויא ער קומין איזט האט ער דיא מכה בעו"ה
גיזעהין אביר גיזאגט זורגט ניט איך וויל אים וואז אויף ליגין
דאז עש באלדי ווערט בעשיר ווערין איך האב זולכי לייט
כמה מאות גיהאבט אונ' אינין גיהאלפין דיווש איזט גיוועזין
יו' ד' למחרת אלזו האט ער דער אברהם לופּיס אים פון
זייני זאכין אויף גיליגט אין מיינונג עש זולטי אים העלפין
אביר דאז זאל גאט מרחם זיין וויא עש אום חצות היום
גיקומין האט דער לופּיס גיזאגט איך זיך וואול מייני קור
וויל אים ניט העלפין איך וויל הין גיהן אונ' וויל איין ברויך
שניידיר הולין דער איין גרושיר אומן איזט אלזו איזט דער
ברויך שניידיר גיקומין אונ' דען גנצין יום אויף גיליגט אין
מיינונג דיא מכה צו ארווייכן אביר בעו"ה אליש יוא לעננר
יוא ערגיר גיווארין אן יום ה' האב איך נאך א' ברויך שניידיר
אונ' ב' דאקטורים הולין לאזין אלזו איזט דער בייא גיוועזין

1) = zusehends 2) Lopez 3) Barbier = Chirurg.

דען ער גימיינט דאז זיך דיא מכה זולט שיקן¹⁾ וויא דער ברויך שניידיר גיקומן איזט האט מאן תכף גיזעהן וואו דער מער גיוועזין איזט אלזו דער ברויך שניידיר הין וועק גנגין אונ' גיזאגט דאש בעו"ה קיין תרופה מער ווער אלזו זאג איך צו אים מיין הערץ זאל איך אייך אן גרייפן דען איך בין טריפה גיוועזין ווא זאגט ער צו מיר ח"ו מיין קינט עש ווערט יוא זוא לנג ניט גיוועהרין דאש דוא ווערשט טבילה גין, וועלכיש ער בעו"ה ניט ארלעביט אלזו בין איך נאך איין וויניק בייא אים שטין גיבליבן אונ' מיט דען אברהם לופיס גירעט וועלכיר גיזאגט מאן זאלמי ר' פייבש לוי רופן לאזין וועלכיר ע"ה איין וואקריר מאן בייא חולאים גיוועזין וויא דער זעלבי קומט האב איך גאר איין וואקרין מלמד בביתי גיהאט דען לאז איך אך אראפיר רופן איזט און גיפעהר גיוועזין אום קלאקי צווייא במ"ש וויא ר' פייבש קומט זוא גיט ר' פייבש צו אים ר' חיים וואלט איר ניקש ביפעהלן זאגט ער ע"ה איך ווייס ניקש צו ביפעהלן מיין פרא דיא ווייס פון אלים לאז זיא טון וויא זיא האט פאר²⁾ פלעגין צו טוהן אונ' זאגט צו ר' פייבש מאן זאל אים געבין מהור"ר ישעי זיין ספר³⁾ וואור אויז ער לערך חצי שעה גילערנט דער נאך ווידר אין וועק געבין לאחר זה צו ר' פייבש אונ' אונזיר ר' אן גיפאנגין וויסט איר ניט וואש דער מער איזט לאט מיין פרא אונ' קינדר ארויז גין עש איזט הויך צייט, נון ר' פייבש אונש ממש מיט גיוואלט ארויש גישטוסין נון וויל איך אלי ביטריפטיר הערטציר דען אפ שייד צו ארקענין געבין, דאר נאך האט ר' פייבש נאך איין אונ' אנדיר⁴⁾ מיט אים רידן וואלין אביר האט אים קיין אות וואלין משיב זיין אונ' אליש אין זיך גירעט דאז מאן נור גיזעהן האט דאז זיך זיין כשרה

1) schicken = [zur Operation] eignen ²⁾ vordem

³⁾ שני לוחות הברית, das Werk des R. Jesaja Hurwitz ⁴⁾ das Eine und das Andere.

בעלי זצ"ל מיט פרישן הערמטצין ממש משיב גיוועזן אונ' גיזאנט
 מיין ליבר שוואגיר איך בין אייך מוחל אונ' אלי מענשן איך
 פרייא¹) אייך אך מהילה, גיסי ר' יוסף סג"ל נאך דעם אין
 צו פרידין גירעט אונ' גיזאנט זולט זיך גידולדין הש"י ב"ה
 ווערט זיין הילף שיקן זוא האט ער גיזאנט ער ווער אליש
 צו פרידין וואש הש"י ב"ה טוט ער האט זיך קיגן מיר בעו"ה
 ניט האלב זייני קרענק אויז גיטאן אונ' בני ר' ליב זצ"ל
 איזט איין בחור מן ט"ז שנים לערך גיוועזן דער האט אליש
 מוזן ביא אים זיין, אונ' ווען איך בין ארויז גאנגן האט ער
 דען יונגן צו זיך גינומן אונ' מיט אים גירעט אונ' מייסר
 גיוועזן זוא האט דער יונגיר מעכטיג זער גיוויינט אביר זוא
 בלדי אלש בעלי זצ"ל גימערקט דאז איך אין דער שטויב
 בין גיקומין האט ער צו בני ר' ליב גיזאנט שווייג למען
 הרחמים דיא מעמה קומט ארין דאז זיא זיך ניט זיכט
 היילין אביר וואז הילפט עש ער איזט בעו"ה אין טויטיש נויט
 גילעגן אונ' נאך זורג פאר מיין צער גיהאבט אן שבת צו
 מארגניש נאך עסינו איזט אמי תי' צו אים גיקומין אונ'
 איבר אים גיפאלין אונ' גיקושט²) אונ' גידרוקט מיט טרענין
 אונ' גיזאנט מיין זון וואלט איר אונש דען זוא פאר לאזין
 וואלט איר מיר ניקש ביפעהלין זוא זאגט ער מיין ליבה
 שוויגר איר וויסט איך אייך אליש איין מוטיר גליכיט האב
 איך ווייס אייך ניקש צו ביפעהלין ערשט מיין גליקליכי דאז
 איזט ע"ה זיין לעצט ווארט גיוועזן דאז ער עם אמי תי' גירעט
 האט דאר נאך זענין יותר דאקטורים אונ' ברויך שניידירש
 גיקומין אביר בעו"ה אליש אום זונשט מוצאי שבת איזט
 קייניר מער ביא אים גיוועזן אליש איך אונ' דען אברהם
 לופיס דען ער ע"ה האט קיינין וואלין ביא זיך האבין בחצות
 הלילה האט אברהם לופיס נאך דען ברויך שניידיר גשיקט

1) frei = bitte 2) geküsst.

מיט מייני י"ב יתומים לנג מיט ליפ¹⁾ פון אזאמין גישיידן זיין, מיר האבין תכף מנין קבועה גיקראגין נון מלמדים דיא מיר דאז גנצי שנה בישטעלט האבין צו לערנין בביתי יום ולילה ושאר זאכן דיא מיר גאט זיאי עש און פאר ווישין מיין קינדר האבין פלויסיג קדיש נאך גיזאגט עש איזט קיין איש או אשה גיוועזן דיא ניט אלי יום זענין גיקומין אונ' מנחם אבלים גיוועזן נון אן אונזרי טרערין האט עש אך ניט גיפעלט, דיא שבעה האבין מיר פאר בראכט וויא מאן וואול דענקן קן אכלתי לחם דמעה ותשקימו בדמעות שלי²⁾ מי אדמה לך ומי אשוה לך בת ציון³⁾, בין בעו"ה משמים על הארץ גיווארפן ווארין, מיין קינדר גישוויסטריג⁴⁾ אונ' אנדרי פריינד מיך גיטרישט זוא גוט זיא גיקענט האבין, אביר איין אידריר איזט מיט דען ליבן זייניגין אין זיין הויז גאנגין אונ' איך מיט מייני יתומי אין צער אונ' זורג זיטצין בליבין איך האב דען ליבן מאן ל' שני' גיהאט אונ' אליש גוטיש ממנו גיהאט וואש זיך איין ערליכי פרא ווינטשין מאג אודיר קאן אונ' מיך אפי' נאך זיין טויט וואול בידאכט, דאז איך העט וואול בכבוד קענין זיטצין בלייבין אביר וואש הילפט עש, וואש דער געטליכי שלום איזט ניט צו ענדרין, נון מיין הערציגי ליבי קינדר אונזיר גיטרויאר פרינט איזט אליש איין צדיק גישטארבין נור ד' יום גילעגן אונ' אל זיין שכל גיהאכט עד שיצאה נשמתו וואש ער נון אין דער קארטצי צייט עמי גירעט ווער פיל פון צו שרייבן מי יתן שיהי סופי ואחריתי כמוהו זכותו יעמוד לנו ולבני ולבנותי שי' ותי' כפרחה נשמתו פרחי ממני כל הדרי וכל עשרי וכבודי אונ' ער האט הזכות גיהאט תוך עושר וכבוד פון דיזיר זינדיגן וועלט צו שיידין ולא ראה שברון לב או רעה בכניו ובבנותיו ועל זה נאמר מפני

1) Liebe 2) Ps. 80, 6. 3) Thr. 2, 13 4) Geschwister.

לעפצין¹) גריגט האבין דאז האט לערך איין חצי שעה גיווארט
אלוז זאגט ר' פייבש צו אברהם לופיס מיין אברהם ליג דיין
אור²) איין מאלט אויף ר' חיים זיין טויל אוב דוא קענשט
הערין וואש ער זאגט אלוז דאז אברהם לופיס זיין אור
נאהנט אן זיין טויל גיליגט אונ' וויא ער זא איין קלייני ווייל
שמיל גילעגין אונ' הערין וואלין וואש בעלי זצ"ל זאגין ווערט
זא האט ער גיהערט דאש ער האט גוזאגט שמע ישראל הי
אלהינו ה' אחו דאר מיט איזט אים דער אטום בישטין
גיבליכן ויזאה נשמתו הטהורה אלוז ער בקדושה ובטהרה
גישטארבין אונ' האט מאן גיזעהין בסופו וואש ער ע"ה
גיוועזין איזט נון וואש זאל איך מייני ליבי קינדר פיל שרייבין
פון אונורין ביטרין צער, אלוז איין מאן צו פאר לירין בין
אין זולכין גרושין ווערדין³) אצלו גיוועזין אונ' בין מיט הי
יתומי וואר מנקין בתי אסתר תי' איין כלה גיוועזין איזט
זיטצין בלייבין, אך וואש קאן אודיר זאל איך קלאגין אודיר
זאגין גאט זאל זיך אונזיר ארבארמין אונ' זאל דער פאטיר
פון מייני יתומי זיין, דען דוא איינציגיר גאט דוא ביזט יוא
דער פאטיר פון יתומי נון איך וויל מיט מיין היילין אונ'
יאמירין שמיל שווייגין אין וויניק דען איך זורג איך ווער דען
ליבן פריינד וואול כל ימיו בוויינין מוזין אלוז איזט ער יו' א'
ך"ד טבת תמ"ט⁴) בשם טוב לקבורה קומין עש איזט אלוז
איין צער ובהלה אין דער גנטצי קהילה גיוועזין דאש עש
אי אפשר איזט לכתוב דען דאז איזט בעו"ה זא איין אור
בליצליכני⁵) מכה גיוועזין אלוז האב איך מיך מיט מייני קינדרכיר
רונד אום מיר הער אין דיא ביטריפטי שבעה גיזעצט אונ'
גידענקט וואש דאש פאר איין ביטריפטר צו שטאנד אונ'
איין אן בליק גיוועזין איזט איך ביטריפטי אלמנה בין דאר

1) Lippen 2) Ohr 3) Würden 4) d. i. Sonntag den
16. Januar 1689 5) urplötzliche.

בין בס"ד פיר גישטאנדין זוא פיל זאלכיש פון איין שוואכי
 פראדיא בעו"ה פוליר בראשט¹⁾ אונז דאגות איזט זיך טון לאזט,
 לאחר השלושים איזט קיין ברודיר קיין שוועסטיר קרוב או
 גואל צו אונש גיקומין דער אונש גיפרעגט העט וואש מאכט
 איר אודיר וויא קומט איר צו רעכט זענן מיר לעתים יחדיו
 קומין איאיר השלשים זענן אויז גיוועזין איזט איר רידן אייטל
 שבושים גיוועזין, מיר אודיר מייני יתומים צו אונזרין צוועק
 וויניק העלפין קענן, אפטרופס²⁾ האט בעלי זצ"ל ניט וואלן
 זעטצין וויא שונט גידאכט, וואש ער ע"ה ר' פייבש גיזאגט
 נון לאחר שלושים בין איבר מיין פנקס גנגין אונז נאך
 גיזעהן האבי איך גיפונדין דאז מיר כ' אלפים רייכישטאליר
 זענן הייב גיוועזין וועלכיש איך צווארין וואול גווישט [האב אונז'
 מיר ת"ל אך ניט באנג גיוועזין ביא דען²⁾ האב וואול גווישט]
 דאז בכלל צאלין קאן אונז נאך זוא פיל איבריג איזט דאש איך
 ובניי היתומים קענן צו רעכט קומין עש איזט אביר דאך
 פאר איין ביטריפטי אלמנה איין שווארי זאך זוא איין סך
 עצום הייב צו זיין אוני קיין מאה ר"ט באר מעות בביתי
 גיהאט בני נתן ובני ר' מרדכי סג"ל זענן מיר אלש עהרליכי
 קינדר צו הילף קומין אביר זענן נאך יונג גיוועזין אלזו האב
 איך בכלל צו זאמין גימאכט אונז מיין בילאנש³⁾ גימאכט אונז'
 מיר גידאכט וויל איין אויז רויף מאכין גלייך אך גישעהן איזט
 נון מיין ליבי קינדר ש"י ות"י העט איר גיליאנט וויא אייאר
 ליבר פרומיר פאטיר זצ"ל זיין אפ שייך פון דיזיר זינדיגי
 וועלט גינומין, אייאיר הירט אייאיר פריינט נון ליבין קינדר
 גידענקט נון איין אידריר אויף זיך זעלבשטון, דען איר העט
 קיין מענשין קיין פריינט דאר איר אייך אויף פאר לאזן
 קענט אונז אויב איר שוינט פיל פריינט העט אונז איר זוא
 ח"ו אין דער נויט ברויכן זולט זוא קענט איר אייך דאך אויף
 קיין פריינט פאר לאזן דען ווען מאן דיא פריינט ניט ברויכט

1) Brest = Gebrechen 2) bei = dabei, denn 3) Bilanz.

הרעה נאסף הצדיק¹), אביר איך מיט מייני לידגי אונ' אויז
גיגעביני קינדר גילאזין אין צער יגון ואנתה, והוסף צער ויגון
בכל יום ויום שבר על שבר, ואוהבי וקרובי יעמדו מרחוק אביר
מה אעשה ומה אקונן עוונותי גרמו זאת ועל זה אני בוכה
ועיני יורדה מים אונ' ווער אין ניט פאר געסין כל ימי חי
כי הקוק בלבי, נון מיין ליבי מוטיר אונ' גישוויסטריג מיך
גיטרישט וויא שונט גידאכט אביר מיט זאלכי טרישטונג איזט
מיין מכה בעו"ה אלי יום גרעשיר גיווארין אונ' איזט נור
מיט זאלכי טרישטונג איל²) אין דאז פיאר גיגאסין גיווארין,
כדי דיא פלאם³) מער גובר גיוועזין אונ' מייני ענוים ושברון
לב פיל גרעשיר גיווארין זולכי טרישטונג אונ' צו שפרעכין⁴)
גיווארט ב' ג' שבועות לאחר זה האט מאן מיך ניט מער
גיגענט, אדרבה דעם מיר האבין גרושי טובות גיטאן אליש
משלם רעה גיוועזין כסדר עולם צום וויניגשטיין איזט זולכיש
נאך מייניר אין בילדונג גישעהן דען דאז גמיט אונ' גידאנקן
פון אייניר ביטריפטי אלמנה דיא זוא איין מלכות פאר ליהרט
פתע פתאום וויא קאן מאן דאש פאר געסין אלזו בילדיט
כאן זיך בעו"ה אפשר צו און רעכטיין אין, דאז איין אידריר
ניט וואול בייא איינים טוט גאט וויל עז מיר מוחל זיין, נון
מיין הערצי ליבי קינדר דען טאג דאז איך דען הערציגין
ליבן פריינד נאך האב טויטרהייט גיהאט פאר מיר ליגין איזט
מיר ניט זוא וויא גיוועזין אליש נאך דער האנט איזט מיר
כל יום ויום וויאר גיווארין אונ' אלי יום מיין גרויש ביטריפטיניש
אונ' חורבן ביטראכט אונ' מיין מכה אלי יום גרעשיר גיווארין
אביר וואש האב איך טון זאלין דער גרושי גומיגי גאט מכוח
זיין גרויש רחמנות אונ' השגחה פרטיות ער אויף אונש ארמי
פאר לאזני מענשין האט דער זעלבי מיך ברוב רחמי וברוב
חסדיו צור גידולד גפירט דאז איך מייני יתומכיר שי' ות'י

1) Jes. 57, 1 2) Oel 8) Flamme 4) = Zureden.

פון איין מוטיר גיבורין זיין ווארדין אביר ווען דיא מאל צייט
 אויז איזט זוא גינין זיא דאר פון אונ' ווישין¹⁾ דאז מויל אפ
 אונ' דענקין ווערשטו מיך מער רויפן זוא גיבט עש קיין
 צארין רופשטו מיך ניט מער זוא האב איך דיך גישורין אונ'
 ווען דוא זיא ניט רופשט אודיר זיא ביקומין בעשרי צעד
 ברידיר זוא ווערין זיא דיך ניט מער אכטין וויא איך דיין
 טרינקין אונ' עסין אונ' ווערין איך דיין ברידרשאפט גנץ פאר
 געסין, זוא ענטפירט דער זון צום קיניג הער פאטיר זאגט
 מיר נון וועלכיש הייסט איין פריינד דאז איך מיך אויף אים
 פאר לאזין קאן זוא שפריכט דער קיניג דוא זאלשט קיינים
 פאר קיין פריינט האלטין זונדרין דוא האשט אים²⁾ פאר הער
 פראבירט דער זון ענטפירט דען מלך מיט וואש זאל איך
 אין דען פרובירין, דאר מיט איך זיין זין אונ' גידאנקין ווייט
 אונ' אן זיינר פריינטשאפט פאר זיכירט בין, דאר זאגטי
 דער קיניג צו זיינים זון נעם דוא איין קאלב אונ' שלאכט
 עש דאז קיינר ניקש פון ווייס אונ' טוא דאז קאלב אין איין
 זאק אנין אונ' קום אין דער נאכט אונ' טראג עש איבר
 דיין אקסיל אונ' גיא דאר מיט פאר דען הויז פון דיין הויף
 מיישטיר אונ' קאמיר דינר אונ' שרייבר אונ' רוף אים צו
 דיר הראפף ביא דער נכט אונ' זאג צו אים אייא וואז איזט
 מיר נון גישעהין איך האב דען גנצין טאג גיטרונקין ביו אל
 הער זוא בין איך צארניק גיווארין אין טרונק איבר מיין
 פאטירש הויף מיישטיר ווייל ער זוא הארט ווידר מיך גירעט
 האט אונ' איך קאנט זיין ווארט ניט גידולדין אונ' איך בוינט
 מיך ניט לנג צאך³⁾ אויז מיין דעגין אונ' שטאך אים טויט,
 נון פירכט איך מיך פאר מיין פאטיר פיל לייכט מויכט ער
 עש גיוואר ווערדין אונ' ער איזט איין צארניגיר מאן פיל
 לייכט מויכט ער זיך אין זיין גישווינדן צארין אן מיך רעכינין⁴⁾

1) wischen 2) = du habest ihn denn 3) zog 4) rächen.

זיא וויל איין אידריר איינים זיין פריינט זיין אביר האט מאן
דען פריינט נייטיג זוא גיט עש אליש וויא פולגינדיש מעשה
אויז ווייזט וויא פולגיט אום דיא צייט צו פאסירין¹⁾, עש וואר
איין מאלט איין מלך דער שיקט זיינים זון אויז אין ווייטן
לנד אליר הנט חכמות צו לערנן אונ' דער זון בליב דרייאצעהן
יאר אויז אלזו שריב דער מלך אן זיין זון עש וועהר צייט
ער זולט ווידר צו הויז קומן, דער זון דער טעט אלזו אונ'
ער צוג אהיים צו זיינן פאטיר אונ' דער מלך שיקט אים
פיל פאלק אנטקיגן אונ' אמפפינג זיין זון גאר ערליך מיט
גרושי פריידן דער מלך שטעלטי פאר זיין זון איין גרושי
סעודה אן אונ' מאכטין זיך זער לוישטיג אליש עש נון וואר
איבר²⁾ דער מאל צייט שפריכט דער מלך ליבר זון האשטו
אך פיל פריינט גיהאט אין דער שטאט דאר דוא אין גילערניט
האשט דער זון ענטפירט³⁾ הער קיניג אונ' פאטיר דיא גנצי
שטאט ווארין מייני פריינט דער מלך שפראך מייין זון וואר
אהער זענין זיא דייני פריינט גיווארין זוא ענטפירט דער זון
איך האב אלי טאג סעודות גימאכט אונ' זיא ווארין אלי גוטי
טרינק ברידר אונ' איך האב זיא אלי צייט גוטיין וויין געבין
דאר דורך ווארין זיא אלי מייין גוטי פריינט אונ' ער העריט
דער מלך דיא ווארטין פון זיינים זון אונ' ער זיפציט⁴⁾ אונ'
שיטילט מיט זיינן קאפף אויף אים אונ' דער מלך זאגט
איך האבי פר מיינט דוא האשט פיל חכמות גילערניט אונ'
נון איצונד האב איך קיין חכמה פון דיר גיהערט אונ' דוא
האלישט⁵⁾ דיין זויף ברידר פאר אוהבים אונ' דאז אויזט פעל⁶⁾
דען דיא טרונק ברידר זענין פאר זאפני לייט עש אויזט קיין
טהווא אודיר גלויבן אן זיא זוא לנג דער טרונק גיווערט
ווערין קיין בעשרי פריינט אויף ערדין זיין אליש זולטין זיא

1) = pour passer le temps 2) nach 3) antwortet
4) seufzt 5) haltest 6) fehl.

עש איזט צווארין וואר דאש איך בין דיר שולדיג צו דינין
 דאר וויל דוא מיין הער בישט אכיר איך האבי מיך ניט
 אין דינש געבין פאר איין טויטן גרעכיר, אונ' איך טעט עש
 דיר אך צו גיפאלין גערין אכיר איך פערכט מיך זער פאר
 דינין פאטיר דער זוא געך צארניג¹) איזט פיל לייכט מויכט
 ער עש ניוואר ווערדין אונ' ארשלאגט מיך אונ' דך דאך
 ביגראב דוא אין זעלבשט אויף דען ביגרעפטניש דאז נאהנט
 היר ביא איזט אונ' איך וויל דיר שילט וואכין שטין צו
 זעהן אויב אימנט קומין מויכטי דך אלש דען צו ווארנין
 אונ' זיא טעטין אלזו אונ' ער ביגראביש דאש קאלב אין זאק
 אויף דאז ביגרעפטניש אונ' עש גינג איין אידריש ווידר צו
 הויז, צו מארגניש קומין דיא דרייא צו זאמין זוא ארצילט דער
 הויף מיישטיר פון דען ביזין שטיק וואז דאז קיניגש זון
 ביגעגניט האט אונ' וואלט פון אין האבין דען טויטין ארמארטין
 קירפיל²) ביגראבין, אונ' ער מוזט אים זוא אפ ענטפרין, זוא
 זגטין דער שרייביר אונ' קאמיר דינר ער איזט ביא אונש
 אך ניוועזין אונ' מיר האבין אך קיין טייל דראן האבין וואלין
 אונ' ער ביגראבינט אים אליינט אויף דען ביגראפטניש, אונ'
 זיא ביראטיטין זיך צו זאמין דאז זיא עש דעם קיניג אן צייגין
 וואלין, דען זיא דורפטין עש ניט פאר שווייגין אונ' דער קיניג
 זולטי אונש דאז ניט פאר גוט האלטין אונ' אויז ליגין אונ'
 ווערט דען איביל אונגיזאננין זון ארשלאגין אונ' אונש פאר
 גיטרייא דינר אן נעמין, אונ' זיא טעטין עש אלזוא אונ' צייגטין
 עש דעם קיניג אן זוא שפראך [דער קיניג] ביא מיינר קרון ווען
 דאז מיין זון גיטאן האט זוא זאל עש אים זיין לעבין גילטין
 אונ' דער קיניג ליש רופן זיין זון אונ' הילטי אים דיא ווארטין
 אליש פאר אכיר דער זון וואלטי עש ניט גישטין זוא שפראכין
 זיא צו אים דוא האשט אים יא אין איין זאק גיטאן אונ'

1) jähzornig 2) ermordeten Körper.

זא האבי איך נון דען טויטן אין איין זאק גיטאן וויא דוא דאר זיכשט זוא ביט איך דיך העלף מיר נון אין איצונד בייא דער נכט ביגראבין אלזו ווערשטו בלד פאר מערקין וואש דוא פאר פריינט אן אינין האשט, אונ' ער גינג דער זון אונ' טעט אלזו אונ' ער קאם מיט זיין טויטן אין זאק פאר זיין הויף מיישטירש טיר אין דער נכט אונ' ער קלאפיט אן, זוא קוקיט זיין הויף מיישטיר צום פענשטיר ארויז אונ' פראגט ווער קלאפיט זוא שפאט אין דער נכט, אן מיין טיר דער קיניגש זון ענפירט איך בין עש דיין הער דעש קיניגש זון אינ' דער הויף מיישטיר לופט גישווינד אונ' מאכט דיא טיר אויף אונ' זאגט אייא וואש מאכט מיין הער אל' היא זוא שפאט אין דער נכט, דער קיניגש זון ארצילט אים אל' דיא ריד דיא דאזיגן אונ' זאגט צו אים ווייל דוא מיין גיטרייאד הויף מיישטיר בישט זוא העלף מיר דאך דען טויטן ביגראבין איא עש טאג ווערט דאר עש נון דער הויף מיישטיר העריט זוא זאגט ער ווייך אפ פון מיר מיט זולכי זכין, אונ' דער קיניגש זון באט זיין הויף מיישטיר גאר זער ער זולטי אים דאך העלפין דען טויטן ביגראבין, זוא ענטפירט דער הויף מיישטיר דעם קיניגש זון מיט גרושין צארין איך האב מיט קיין פויל זויפיר¹) אונ' מערדיר עטוואז צו שיקן אונ' ווען איר מיך ניט האלטין וואלט פאר אייער הויף מיישטיר זוא זיינין מער הערין פאר האנדין אונ' ער שלוג דיא הויז טיר פאר אים צו אונ' לויז אים דרוישן שטיק, דער קיניגש זון גיט ווייט פאר זיין שרייבירש טיר אונ' ער אנטווארטי אים אך אלזו, אונ' ער גינג אך פאן דאנין אונ' קאם פאר זיין קאמיר דינרש הויז אונ' ער ארצילטי אים אך אל' דיא ווארטן אונ' ער ביגערטי פון אים דאז ער אים זולטי העלפין ביגראבין דען טויטן קורפיל אונ' ער ענטפירטי אים דער קאמיר דינר

1) Vollsäufer.

לערניק, זוא שפריכט דער זון וויא זולט איך נון זוא פיל מענשין פון אייניק ווענין ארשלאגין זוא זאגט דער קיניג ווען איין חכם אונטיר טויזנד נרין גיפאנגין ווער אונ' עש ווער קיין ראט וויא מאן דען חכם פון דיא נרין זאל מאכין אנטרינג, זו ראטיט איך צו ארשלאגין אלי טויזנד נארין דאר מיט דאו (מאן) דען חכם קאנטי גיהאלפין ווערדין אלוז איזט בעשיר דאו דוא ארשלאגשט אל דייני און גיטרייא דינר דאר מיט דאו דיין קאמיר דינר וועלכיר איין האלכיר אוהב איזט איין גאנטציר אוהב קענטי ווערין אונ' ער טעט אלוז אונ' זיין קאמיר דינר וואר אים איין גנטציר פריינט אונ' ער ביקענט דער זון דאו קיניגש, דאו קיין אוהב איזט צו טרויאין זונדרין ער ווער פראבירט אלוז מייני ליבי קינדר האבין מיר זיך אך אויף קיין פריינט צו פאר לאזין אליש אויף המקום ב"ה, דער זאל אונש בייא שטיין אונ' אין אונזיר הילף זיין אונ' אויב איר שוין אייערין גיטרייאין פרומין פאטיר העט פאר לארין, זוא לעביט דאך אייאיר הימילשר פאטיר אימיר [אונד איביג] דער אייך ניט פאר לאזין ווערט ווען איר אים טרייליך דינט אונ' אן רופט אונ' אוב איך לפעמים איין שטראף ח"ו זולטי צו קומין זוא איזט קיינר שולט דראן אלש איר זעלבורט, דאו איר זולכיש מיט אייערי מעשים מקלקל זייט נון מה לי להאריך מיר וואלין ווידר אן פאנגין וואר איך אויז גילאזין האב איר העט צו זעהן וויא אייאר ליבר פאטיר גישטארבין בקדושה ובטהרה, נון האב איך אך גישריבן וויא איך מין בילאנש גימאכט האב אונ' בין לגיסי ר' יוסף גנגין אונ' גיבעטין מויכט דאך מיט מיר לביתי גין דען איך העט מין בילאנש גימאכט אונ' האב בדיעה איין אויז רויף צו מאכין אלוז זולטי ער אלי זאכין ביזעהין וויא איך זיא גישטעלט¹⁾ העט אוב איך זיא אך צו בזול אודיר צו יוקר גיזעצט האב

1) = angesetzt.

אויף דען ביגרעפטיניש ביגראבין וויא דאז דער קיניג הערטי
 זוא שפראך ער איך וויל גישווינד מיין קנעכט דאר הין
 שיקן אונ' גיט איר אך מיט אונ' ווייזט אינין דאז גראב
 אונ' זיא טעמין אלזו אונ' זיא בראכטין דען זאק פאר זיגילט
 מיט דען זון זיין חותם צו פאר דען קיניג זוא שפריכט דער
 קיניג צו זיינים זון וואש זאגשטו נון דער צו זוא ענטפירטי
 דער זון ליבר הער פאטיר איך האב איין קאלב גיהיליגטי
 צו איין אופפיר אונ' וויא איך עש גישלאכט האב זוא איזט
 עש ניט גיראטין זוא איזט עש פאר שטויסין פון איין אופפיר זוא
 איזט עש אך ניט ביליך דאז מאן עש אויף דיא גאסין ווערפיט
 דאר ווייל איך עש גיהיליגטי האבי [זוא האבי] איך עש פאר
 גראבין אין דזיין זאק אונ' דער קיניג גביטיט מאן זולט דען
 זאק אויף מאכין אונ' אלזו ארויש שיטלין אונ' זיא טעמין
 אלזו אונ' שיטילטין איין טוטיש קאלפ ארויז אונ' זיא ווארין
 פאר שעמיט דיא דרייא דינר פאר דען קיניגש זון אונ' ער
 גביטיט מאן זאל זיא אין גיפענקיניש זעטצין אונ' מאן טעט
 אלזו נאך דזיין לים דער קיניג זיין זון רופין אונ' ער זאגט
 צו אים זיך נון איצונד אויב אייניר פאר איין פריינט איזט
 צו האלטין זונדיר פראבירט זוא ענטווערט דער זון, איך האב
 פאר וואר¹) איצונד מעהר פאר שטאנט ביקומין אלש איך אין
 דיא דרייאצעהן יאר גילערניט האבי אונ' איך האב נאר אן
 מייני לייט ביפונדין אליש אייניב הלבין אוהב דאז וואר דער
 קאמיר דינר דער שמולט מיר אויף דער שולט וואכט²) נון
 איצונד מיין ליבר הער פאטיר גיבט מיר איין גוטין ראט וואז
 איך זאל מיט מייני דינר מאכין ער זאגט דער קיניג איך
 ווייס קיין אנדרין ראט דוא זאלשט אל דיין דינר ארשלאגין
 דאר מיט דאש דיין קאמיר דינר דער דיר אויף דאז וויניגשטי
 שילט וואכט גיהאלטין דיא אום טרייא ניט פון אינין זאל אפ

1) fürwahr 2) der stand mir auf der Schildwacht.

גיוועזין מאחר איך זוא פיל על בנה גישריבן אונ' לייט מיר
 אלזו פיל מלשיני' על בתי גזאגט וועלכיש איך גלאבין צו
 שטעלט זוא וואלטין זוא החתן ניט שיקין אויב איך מיינטי דאז
 זולכי הולכי רכיל ובעלי מלשיני' אמת העטין זוא מויכט איך
 אימיץ פון מייני פרוינט למיץ שיקין אונ' החתן ביזעהין לאוזין
 אונ' צו דעם מאחר גרויש מלחמה בין מלך צרפת יר"ה
 אונ' טייטשי גיוועזן אלזו קענטין זוא החתן ניט שיקין דען
 ווער אינין איין גרושי סכנה אלזו איזט עש לענגיר אלש א'
 שנה הין גנגין מיט זולכי פאר דריסליכי שרייבין הין אונ'
 ווידר וויא איך ווייטיר שרייבן ווער' צווישן דעסן איזט בני
 ר' ליב אך איין גרושיר היפשיר בחור גיוועזין אונ' אים כמה
 חשובי שידוכי' גירעט, גיסי ר' יוסף סג"ל מיט מיר עצמי
 גירעט וואלט אים בתו געבין זולט פאדרין וואש ער האבין
 וואלט אביר בני ר' ליב קיין הישק צו גיהאט אונ' מער
 הישק גיהאט צו השידוך לברלין וועלכיש בעו"ה מין אונ'
 אונזיר אליר אונגליק גיוועזין איזט, דאך בישולדיג איך נימיץ¹⁾
 אלז אונזיר עבירות אונ' דער היכשטי זאלכיש איבר אונש
 בישראלסין אונ' מין פרומין מאן ע"ה פון דיזיר [זינדדיג] וועלט הין
 וועק גינומין כדי ער ניקש ביוזש אונ' קיין און פאל אן זייני
 קינדר ארלעבין זאל אונ' קיגין דעסין מיך אין דיזין גרושין
 יאמיר טאל גילאזין, נון מה לי להאריך בני ר' ליב איזט
 איין יונג קינד גיוועזין אונ' פון אנשי בליעל ורשעים בעו"ה
 פאר פירט גיווארין דאז ער פיל מעשה נערות ושמות גיטאן
 אלזו האב איך מיר גידאכט גיב איך בני להמבורג דאר איזט
 דיא פאר פירונג גאר גרויש אונ' איך בין איין אלמנה צו
 דעם איך מיך כאן גיב²⁾, דיא לייט זענין גרושי בעל מו"מ
 אונ' קענין זוא ניט אכטונג על בני האבין אלזו האט מיר

1) Niemand 2) = an wen ich mich hier auch wende,
 so sind es grosse Kaufleute.

איזט גיסי ר' יוסף סג"ל מיט מיר גנגין האב איך אים אליש גוויזן וויא איך איין אידריש שטיק גישטעלט האב, זוא האט ער אליש ביזעהן אונ' צו מיר גזאגט איר העט אליש צו בזול גישטעלט, ווען איך ח"ו מייני סחורת זולטי זוא בזול שטעהלין מוזט איך ח"ו פליטה מאכין זוא זאג איך מיך דיכט¹⁾ דאש עש זוא בעשיר איזט ווען איך בזול שטעל אונ' יוקר פאר קאף אליש ווען איך יוקר שטעל אונ' עש בזול פאר קאף איך האב איין בלאנש גימאכט דאש ווען עש שונט בזול פאר קאפט ווערט וויא איך עש גישטעלט האב זוא איזט דאך איין גוט קאפיטאל פאר מייני יתומים, אלזו האבי איך אן שטאלט גימאכט צום אויז רוף אונ' זולביש אך גישעהן אונ' גאר גליקליך גאנגין בכלל גאר וואול פאר קאפט גיווארין אונ' אויב מאן שוין אויף חצי שנה זמן גיגעבין האט זוא איזט דאך אליש גליקליך אונ' וואול אין גנגין²⁾ אונ' תל ניקש יאוש גיווארין זוא בלדי אליש וואש מעות איזט אין גיקומין האב איך תכף ביצאלט וועס מיר זיינין הייב גיוועזין אונ' תוך א' שנה גנץ אפ גיצאלט אונ' וואש ווייטיר אן באר שאפטיר³⁾ גיוועזין על רווחי פאר לינט⁴⁾, נון וויא איך שוין גידאכט בתי אסתר תי' איין כלה גיוועזין אונ' שוין לנג עם קנס גנגין דאז מיר ניט אפ אודיר צו גיקענט, לאהר השלושי האב איך אן מיין מחתנת יאכיש למויך גישריבן אונ' אינין מיין ביטריפטין שטאנד פיר גישטעלט אונ' גשריבן מאהר איך נון בעויה איין אלמנה ובתי הכלה איין יתומה אלזו מויכטין מיר זיך איינר דען אנדרין ניט לענגיר אויף האלטין אונ' החתן לכאן לכלתו שיקין לראות ולהראות וויא איך שונט גידאכט אונ' גישריבן לראות, אביר התשובה איזט

1) däucht s. Hildebrand in Zeitschrift für den deutschen Unterricht III, 6, 545 ff. 2) eingegangen 3) Barschaften 4) verlehnt = ausgeliehen.

גיוועזין איך זולטי פאר בני ניט זורגן איך זולט ווינטשן
 דאז איך פאר אלי מיין קינדר אלזו פיל צו זארגן העט
 אליש פאר דען זון, אביר מיין גאט אונ' הער וויא איזט דאז
 בלאט זוא און גליקליך אום גישלאגן מחו' ר' הירש האט
 תוך תנאים פאר שריבן גיהאט ער וואלטי ערוב זיין דאז בני
 תוך ג' שני' דאש ער קאשט האט אצלו אלי שנה זאלטי ת'
 ר"ט אויף ליגן אביר אייניש זוא פיל אלז דאז אנדרי גיהאלטן
 וויא נאך מעהרירש זאל בישריבן ווערדין נון וויל בני ר' ליב
 תוך ברלין לאזין אונ' ווייטיר מבתי אסתר ת' שרייבן וויא
 שונט גידאכט כמה כתבים גיוועקסילט אונ' ניט צום צוועק
 קומין קענן ענטליך מיר זוא ווייט גיקומין מאחר ער עם
 החתן ניט וואלין אודיר קענן להמבורג קומין אונ' איך עם
 בתי הכלה אך ניט למיץ גיוואלט ציאין אלזו מיר אונש
 משווה גיוועזין דאז מחו' הקצין פיו ר' אברהם קרוטמבאך בנו
 החתן זאל לאמשטארד' קומין ולשם וויל איך עם בתי הכלה
 ת' ג"ב קומין ולשם ווערין זיך חתן וכלה איינר דען אנדרין
 זעהן אונ' חתנה נאך בידיר גוט ביפינדונג לשם צו מאכין,
 נון וואש האב איך טוהן זאלין, בין זולכיש אין גאנגן אונ'
 גישריבן דאז איך וויל מיך אום דיא זעלבי צייט וויא מיר
 יהדיו בישטימט האבין תוך אמשטארדאם עם בתי הכלה תן
 זיין וויל, האב מיך אך תכף פערטיג גימאכט אונ' עם בתי
 הכלה ובני נתן סג"ל לאמשטארדאם גירייזט האבין גאר גוטי
 חברות' גיהאט אונ' איין שיני פאר גניגליכי רייו גיהאט, מיר
 זענן אצל חתני קאשמאן שי' באמשטארדאם¹⁾ גאשט גיוועזין
 אביר החתן איזט איזה ימים פריאיר תוך אמשטארדאם גיקומין
 אונ' אצל ר' משה עמריך גאשט גיוועזין, לעת ערב אחר

1) Kossmann Gomperz, damals Buchdrucker in Amsterdam, vgl. Steinschneider in Ersch und Grubers Encyclopädie II, 28 p. 68 n. 77.

גיסי ר' אלי' סג"ל גירעט השידוך עם אחיו ר' הירש מברלין¹⁾ דער זעלבי שידוך איזט מיר בעו"ה תכף אין גנגין אונ' גידאכט דער מאן האט וויניק קינדר אונ' האט זיין מו"מ מיינשט בביתו אונ' איזט איין שארפיר מאן דער ווערט בוודאי וואול אכטונג על בני געבין, אלזו האבי איך בני עם בתו הנ"ל פאר קנסת אונ' גימיינט העט עש גאר וואל גיטראפין, נון איזט נגד החתנה גנגין, בין עם בני החתן אונ' בני ר' זנוויל סג"ל וגיסי ר' אלי' ויששכר כהן לברלין לחתנה גיצאגן אונ' אצל ר' בנימין תוך ברלין גאשט גיוועזן זאל איך שרייבין כל הכבוד דען איך מן מחותני ר' הירש ומן דודו מהור"ר בנימין²⁾ אונ' אלי' לייט תוך ברלין האב אין גינומין קאן איך ניט ארשרייבין, ובפרט מן הקצין ר' יודא³⁾ ואשתו הגם דאז ר' יודא מיט אלי' ווינירש איזט און אייניש גיוועזין⁴⁾ דאך האט ער מיר גישענקט שבת פון אלי' חשובי קומפעקטווירין⁵⁾ דיא מאן צו ארזעהן האט גיהאבט אונ' מיר איין מעכטיגי סעודה גימכט, לקצר מה לי להאריך האב מער כבוד איין גינומין אליש איך בין ווערדיג אונ' ווערט גיוועזין אלזו איזט דיא חתנה תוך ששון ושמחה וכבוד נגמור גיווארין, איזהו ימי' נאך דער חתנה זענין מיר ביחד ווידר להמבורג גיצאגן בשמחה ובלב טוב אונ' קודם נסיעתי מברלין עם מחותני ר' הירש גירעט אונ' גיבעטן זולט דאך וואול נאך בני זעהן דען ווער איין יונג קינד דאש קיין מו"מ פארשטונד אלזו זולטי ער נאך דען זייניגין זעהן איך העט מיך דארום צו אים משרד גיוועזין דאש איך אין מיינונג בין דאש בני שי' ווידר איין פאטיר אן אים האבין ווערט, מחו' ר' הירש מיר אך משיב

1) Vgl. über Hirschel Ries Kaufmann, die letzte Vertreibung 212 2) Benjamin Mirels war als Bruder Pessel Neumarks, der Mutter des Hirschel Ries, dessen Onkel s. ib. 211 und 213 3) Jost Liebmann 4) s. Kaufmann a. a. O. 217 n. 1 5) Confituren.

גיצאגן אונ' זוא בלדי¹⁾ מיר לאמשטארדאם גיקומין זיין אן
 שטאלט צור התנה למז"ט גימאכט אונ' אן שמאט דאז מיר
 גימיינט האבין איין פאר מניינים לייט צו האבן, היר קיגן
 מיר איבר ת' פירשון גיהאט לקצר מיר האבין זולכי חשובי
 חתנה גיהאט אליש אין ק' שנים תוך אמשטארדאם ניט
 גיוועזין איזט האט אונש אך איבר ת' ר"ט גיקאשט, נון לאחר
 החתנה בין נאך איזהו שבועות תוך אמשטארדאם גיוועזין
 אונ' אונזיר מו"מ אפ גיווארט לאחר זה אונז צו אונזיר ריז
 פערטיג גימאכט איך האב חתני משה גיבעטין זולט מיט
 מיר להמבורג ציאין וויל זיא פרייא האלשין אביר חתני ניט
 גיוואלט אלזו זענין מיר מן אמשטארדאם מיט אלי פר
 גניגליכקייט להמבורג אן גילנגיט אונ' אונזירי קינדר אונ'
 אלי גוטי פריינד גיוונד גיפונדין איך האבי אלי פאשט בריף
 גיהאט מבני ר' ליב ע"ה דאש ער וואול האנדילט אונ' אידיר
 מאן אים גרימט²⁾ וויא איין וואקריר האנדילש מאן ער ווער
 איזט גיצאגן ללייפציג אונ' סחורות אין גיקאפט אונ' האט
 איין גרויש גיוועלב תוך ברלין גיהאט מיין קינדר האבין מיט
 אים גיהאנדילט איך האב כמה פעמים אן מחותני חמיו ר'
 הירש גישריבן אוב ער אך וואול מיט צו זיכט דען איזט איין
 יונג קינד אונ' איזט בייא קיין מו"מ גיוועזין אך ורק אליש
 אים חדר ובית המדרש גיזעסין מחותני ר' הירש מיר כ"פ
 גישריבן איך זולט פאר דען קינט נור ניט זורגן, נון האבי
 איך דאר מיט מוזין צו פרידן געבין אונ' גימיינט עש ווער
 עם בני ר' ליב אליש וואול בישטעלט, נון האבי איך גיהאט
 בתי הענדלה ע"ה איזט איין בתולה גיוועזין דיא קיין דמיון
 גיהאט האט הן במעשיה וביופיה אליש האט אונש ר' יאזיל שדכן
 ווידר איין ביטריפטין שידוך מברלין גירעט דהיינו איזט לשם

1) sobald 2) gerühmt.

מנחה קומט מיין חתן אין אונזיר הויז צו גיין, איך האבי
 מיך זער משמח גיוועזין אונ' עמו גירעט אונ' מיר בכ"ד¹⁾
 גאר וואול גיפאלין דאז איך פון אלן חסרונות וואז לייט פון
 אים גיזאגט ניקש גיזעהן, מיר זענן ב' ג' שעות יחדיו גיוועזין
 אונ' המקום ב"ה אין מיין הערטצין גילובט אונ' גידאנקיט
 אונ' בין גאר וואול צו פרידין גיוועזין, בני נתן סג"ל אונ'
 איך מיר האבין תוך אמשטארדאם אלי יום גיהאנדילט עם
 אבנים טובות וויא מיר נון ת' יום תוך אמשטארדאם זענן
 שרייבט מרים אשת מחותני ר' אלי' קליף ז"ל מיר זולטין
 איר דאך דען כבוד אן טון אונ' מיט חתן וכלה לקליף קומין,
 ווייל זיא יוא דיא שדכנים גיוועזין זיין אונ' פיל ווידר ווילן
 גיהאט האבין אלזו זאל מאן איר דאך דען נחת רוח געבין
 אונ' צו איר קומין אויב מיר שונט וועגן אונזיר מו"מ ניט
 וואול האבין קענן אפ קומין האב איך איר דאך זולכיש ניט
 פאר זאגן קענן אונ' זענן יחדיו לקליף גיצאגן, האבין אין
 ערשטן אן בליק אונש יחדיו צווארין מיט פריידין טרערין
 בינעצט מאחר מיר זיך בידי אין אונזרין ביטריפטין אלמנה
 שטאנט ערשט גיזעהן²⁾, אביר נאך דעם דיא ערשטי ביטריפטיניש
 איזט פאר בייא גיוועזין איזט אליש תוך ששון ושמחה פאר
 ענדירט גיווארין אונ' האבין אייניר פום אנדרין גרוישי פאר
 גניגליכקייט גיהאט, בתי צפור ת' איזט ג"כ מיט גיוועזין
 מחותנת מרים ע"ה האט גיוואלט האבין מיר זולטין החתנה
 תוך אמספורט³⁾ מאכין אביר זולכיש איזט מיין גילעגן הייט
 ניט גיוועזין דען האבין טוון ווידר באמשטארדאם זיין מיר
 זענן ה' יום תוך קליף מיט אלי פאר גניגליכקייט גיוועזין לאחר
 זה אונזיר חתן וכלה אונ' מיר זעמפטליך [ווידר] לאמשטארדאם

1) = בכל דבר in jeder Beziehung 2) Elia Gomperz war
 im selben Jahre wie Chajjim Hameln, am 10. Tammus
 459 d. i. Dienstag am 7. Juli 1699 in Cleve gestorben
 3) Amersfort in Holland.

זאלן השגחה פרטיו אויף אים האבין האט ער אים גין לאזין
 כצאן בלא רועה בני וויא שוין גיראכט גדול מו"מ אן גיפאנגין
 איין גרויש גיוועלב תוך ברלין מיט אליר הנט סחורות גיהאט,
 מתותני חמיו ר' הירש האט בנו ר' מאדיל אויו געבין אונ'
 זיך משדך גיוועזין לגיסי ר' יוסף סג"ל דיזיר ר' מאדיל אך
 נאך גאר יוגג אונ' ניט וואול גיצאנגין גיוועזין מתותני ר'
 הירש גינומין דיא גנצי נדוני ד' אלפים ר"ט אונ' זאלכיש
 לבני ר' ליב סג"ל געבין אין זיין טו"מ בני האט ר' מאדיל
 הנ"ל אין זיין גיוועלב גיהאט זיטצין כלומר מיט צו צו זעהן
 אביר דאז זיך גאט זאל ארבערמין וויא ער האט צו גיזעהין
 משרתי ומשרתת בעו"ה אליש גיגנבת גם זונשט אנדרי
 אנשי בליעל וויא עש צו ברלין אונ' אויטוסם¹⁾ גיבט זיך אצלו
 גימכט אונ' כלומר מיט אים גיהאנדילט אונ' דאש ווייסי אויו
 דען אנין גיגנבת האט כמה וכמה אלפים אן פאלאקין גיבארניט
 דאז בעו"ה אליש יאוש גנגין, איך אונ' מיין קינדר זאלכיש
 ניט גיוואושט, מיין קינדר אונ' איך גימיינט ער זעס אין
 גרוישן מו"מ ורווחים האבין אים משום זה פיל קרודיטירט
 אונ' איך ג"כ האב באותו פעם איין פובריק פון המבורגיר
 שטרימפף גיהאט דאז איך פאר כמה אלפים עצמו מאכין
 לאזין אלזו האט מיר דער אונגליקליכי זון גישריבן זולטי אים
 שיקין פאר²⁾ אלף ר"ט ויותר שטרימפף וועלכיש איך אן גיטאן
 בין ביריד ברונשוויג גיוועזין זענן לשם אמשטארדאמיר
 סוחרים גיוועזין דיא לערך פאר ח' מאות ר"ט ח"כ על בני
 ר' ליב סג"ל גיהאט בני ר' ליב זצ"ל מיר גישריבן לברונשוויג
 איך זולטי דאך זיין ח"כ בכבוד צאלין וואלטי מיר המעות
 להמבורג רימיטירן נון וויא איך אלי צייט פאר מיין קינדר
 גיוועזין מיר גיראכט וויל אים קיין חרפה לאזין אן טון דאז
 איך זיין ח"כ העט לאזין פריטישטירן אונ' אליש בכבוד

1) um und um 2) für.

גיוועזין איין אלמנה האט גיהאט ר' ברוך מברלין¹⁾ דער ר' ברוך
 איזט איין אדם השוב גיוועזין אונ' גרושיר עושר איזט
 גישטארבין האט גילאזין ב' בני' אונ' ב' בנות אלזו האט מיר
 השדכין לבתי ע"ה דאז יותם גשדכנת איזט דאז עלשטי פון
 דיא יתומ' גיוועזין אונ' מיר גיזאגט ווער איין פיין קינד אונ'
 לערינט וואיל אונ' העט ה' אלפי' ר"ט מעות מזומני' אונ'
 חצי בית ווער אך ט"ו מאות ר"ט שוויי' אונ' נאך כלי קודש
 מכסף ושאר' זאכין, אמו וויל אין אצלה האלטין אונ' ב' שני'
 מזונות על שלהנה געבין דען זיא נאך אין דען גאנצין מו"ט
 גיזעסין איזט, נון איך האב דען שדכן משיב גיוועזין איך
 שלאג השידוך ניט אויז אך ורק איך וויל עש אין בידענק
 נעמין אונ' אים דען תשובה זאגין, נון איך האבי לגיסי ר' יוסף
 סג"ל ושאר' [לייט גוטין] פריינט גיפראגט האבין מיר אלי לזו
 שידוך גיראטין אביר דאך אלי גיזאגט דוא האשט דאך בנך ר'
 ליב צו ברלין וואונין דער ווערט דיר אליש שרייבין אלזו האב
 איך לבני ר' ליב סג"ל גישריבן זאל מיר אליש האמת שרייבין
 אלזו האט ער מיר גישריבן אונ' גיראטין זולט השידוך טון
 דען דאז יתום העט ה' אלפי' ר"ט גם שארי זאכין וויא
 השדכין גיזאגט האט, אלזו האב איך בני ר' ליב כה והרשאה
 גשיקט וועלכיר דאז קנס תוך ברלין גיליגט האט, צו מיין
 גרויש ביטריפטיניש החתנה איזט כמעט א' שנה וחצי אויף
 גישלאגן גיווארין, איך האב גימיינט ווער אליש גוט אונ'
 גידאכט וויילין איך איין קינט תוך ברלין העט דעם עש וואיל
 גינג וואלטי איך דאש קינט אך דאר הין געבין כדי דאש
 אייניר אס אנדרין נחת רוח העט, אביר עש איזט בעו"ה פיל
 אנדרש אויז גישלאגין, דען וויא גידאכט בני ר' ליב נאך גאר
 יונג אונ' קיין מו"ט פאר שטאנדין אן שטאט דאז חמיו האט

1) Wohl Benedictus Veit d. i. Baruch b. Menachem
 Manes Rausnitz ans Wien s. Kaufmann a. a. o. 215 n. 1.

מיר דאש גיזאגט האט גיועהין דאש איך מיך זוא גאר
 ארשראקן האב האט דבר'י תנחומי' צו מיר גירעט אונ'
 גיזאגט זולטי מיך ניט זוא זער ארשרעקן ווען מאן בייא
 צייטין צו זעך קענט אים נאך גיהאלפין ווערין איך האב
 זולכיש בני נתן ובני ר' מרדכי סג"ל גיזאגט וועלכי זיך גאר
 זער ג"כ ארשראקן אונ' גיזאגט זיא מווסין ג"כ איין אידריר
 כמה אלפי' פון אים האבין, נון דוא גרוישר גאט דוא וויסט
 וויא מיר בייא זולכי עסקי' איזט צו מוט גיוועזין, בני ר"ל
 איזט מיר יותר אליש ג' אלפים ר"ט חייב גיוועזין דאך העט
 איך זולכיש אליש ניט גיאכט ווען מיין בידי פרומי קינדיר
 כנ"ל ניט זוא טיף מיט אין גישטאכין העטיין, נון וואש האבין
 מיר ביטריפט לייטיין טון זאלין מיר האבין עש קיין מענשן
 דערפין זאגין, מיר האבין זיך יחדיו בירעט דאו איך מיט
 בני ר' מרדכי סג"ל וויל ליריד לייפציג ציאין אום צו זעהן
 וויא אלי זאכין שטיין, נון קאן מאן וואול דענקין וויא מיר
 אונזיר צייט פאר בראכט האבין, נון בין איך אונ' בני ר'
 מרדכי ללייפציג גיצאגין וויא מיר זענן לשם גיקומין איזט
 בני ר' ליב סג"ל שונט לשם גיוועזין, וועלכיר אלי יריד לשם
 גיוועזין איזט אונ' הרבה סחורות לשם גיהאט אלזו האב איך
 מיט אים גירעט כך וכך גיט דער מאמר גידענק אן גאט
 אונ' אן דיין פרומין עהרליכן פאטיר דאש דוא דיך אונ' אונש
 אלי אין קיין הרפות ברענגשט, והישב איר הופט נירגניץ
 פאר מיך צו זארגין קורטצליך קיין ד' שבועות האט חמי ר'
 הירש גיסו ר' וואלף מפראג אצלו גיהאט וועלכיר מיט מיר
 מוזין השבונין אונ' ער אך ביפונדין דאש איך ת"ל גנץ וואול
 שטיא אלזו זאג איך צו אים ווייו מיר דיין בילאנש, והישב
 האב עש ניט אצלי טוא מיר דען גיפאלין ציא מיט מיר
 לברלין לביתי וויל איך איך אליש ווייזן דאו איר ווערט פאר
 גנינט זיין, עכ"פ האב איך צו אים גיזאגט קאף לע"ע קיין
 שטיק סחורה אכיר ר' איציק אונ' ר' שמעון בנו של ר' מן

גיצאלט וויא איך בין נון מיריד ברונשוויג קומין אין מיינונג
 גיוועזין ח"כ מבני ר' ליב פאר מיך צו פינדין אביר ניקש
 פאר האנדין גיוועזין אויב איך צווארין דאר פון גישריבן האט
 מיר בני אלי צייט תירוצי' גישריבן דיא מיר ניט גיפאלין
 האבין, נון וואש האב איך טון זאלין האב מיך מוזין צו
 פרידין געבין, אין ד"י יום דער נאך איזט איין גוט פריינט
 צו מיר גיקומין אונ' גיזאגט איך קאן עש דיר ניט אנטהאלטין¹⁾
 אונ' מוז דיר זאגן דאז מיר דיא עסקים מבנך ר' ליב סג"ל
 גנץ ניט גיפאלין דען ער שטעקט אין גרושי חובות איזט
 גיסו ר' מאדיל חייב ד' אלפי' ר"ט אונ' דער זעלבי זיצט
 אין זיין גיוועלב דאז ער כלומר זאל מיט צו זעהן אביר ער
 איזט איין קינד אונ' ניט קפאביל²⁾ דאר צו ער נאשט אונ'
 פרעסט אונ' זופט איזט איין אידיר הער אונ' מיינשטיר אים
 גיוועלב בנך ר' ליב איזט צו גוט אונ' פרום לאט³⁾ איין אידרין
 שאלטין אונ' וואלטין, צו דעם זויגן אין דיא ברליניר מיט
 ריבותים אויז אונ' האט ב' וואלף איבר זיך דאש אייני איזט
 ר' וואלף בנו של אב"ד מהמבורג מהור"ר זלמן מירילש⁴⁾ אונ'
 דער אנדרי וואלף איזט גיסו של מהור"ר בנימין דער לעטשטי
 ר' וואלף גיט אים אלי יום אין זיין גיוועלב טראגט אים
 ארויש וואש ער זיכט אונ' וואש ער ניט זיכט, צו דעם האט
 ער זיין מו"מ עם פולאקן דאז איך ווייס⁵⁾ איזט ער אין קורצים
 יותר אליש ד' אלפי' ר"ט יאוש גיווארין אונ' דערי שמועות
 יותר דאז מיר גיוועזין איזט כמעט פרחי נשמתי איך בין
 בעו"ה חליש אויף דער שטאט גיווארין⁶⁾ דער פריינט דער

1) enthalten = verschweigen 2) capabel 3) lässt
 4) Vgl. Kaufmann a. a. O. 219 f. An Wolf Mirels wendet
 sich noch 1716 nach der Zerstörung der Gemeinde Posen
 sein dort wohnender Bruder Dob Beer als Cassier des Hilfs-
 werkes 5) so viel ich weiss 6) auf der Stelle ohnmächtig
 geworden.

כנ"ל איך וויל שונט מאכין דאז זיא הסחורות נעמן זאלין ווען עש מיך אך מעות מכיס קאשטין זעלטימ¹⁾, נון האב איך דאז מייניג לבני גיזאנט וואר קריגט נון בני נתן ובני מרדכי סג"ל דאז איריגי האט ער גיקראגן ח"כ אונ' פולנישי ממרנו²⁾ איבר י"ב אלפים ר"ט אונ' זיא לבני ר' מרדכי געבין דאר פון זאלט איר ביצאלט ווערין, נון מיר זענן יחדיו אהיים גנגין זענן דען גנצין יום אין זיין גיוועלב גיוועזן דאז נכט עסין האט מיר ניט וואול גישמעקט וויא צו דענקן שטיט, למחרות בהשכמה קומט בני ר' ליב סג"ל צו מיר אין מיין קאמיר אונ' זגט חמו ר' הירש העט עמו גירעט ער וואלטי דיא סחורות ניט אויז ברלין לאזין מאחר בני ר"ל אן בני ר' מאדיל ווער ד' אלפים ר"ט חייב דיא זולטי איך אים ביצאלין זוא קענטי איך דיא סחורות הין שיקן וואר איך וואלטי זאלכיש האט מיר בני ר"ל מיט שרייאנדיני³⁾ אויגן גיזאנט נון וואש פאר איין בהלה אונ' טויטיש אנגשט איזט אויף מיר גיוועזין איך האב ניט קענן אויז דעם בעט אויף שטיין אונ' זוא לנג איך אין דען שלימזלדיגין ברלין בין גיוועזן ניט קענן אויז מיין בעט אויף שטיין אלזו האבי איך נאך מחותני ר' הירש גשיקט אונ' אים גיזאנט וואש ער מיר דאר טוט אויב ער מיך אונ' מיין קינד אויף איין מאלט שעכטין וואלטיט אביר וואש זאל איך פיל שרייבן י' בויגן קלעקטין⁴⁾ אליש ניקש, איך האב מוזין איין ח"ב געבין אן מחו' ר' הירש דאש איך תוך ד"י יו' בהטבורג וויל צילין כ"ה מאית ר"ט אונ' מחותני ר' הירש דאר ביא גיזאנט איך האף ניט דאש אייניר וואש זאל צו קורץ קומין דען ער ביהאלט נאך זוא פיל סחורת אין זיין גיוועלב איבר, בפ"פ דאדר האט ער אך נאך לערך פאר ב' אלפים ר"ט סחורות שטיין מלכד דיא ריבוי

1) sollte 2) Membranen oder Wechsel vgl. Kaufmann a. a. O. 52 n. 1 3) schreienden 4) kleckten = hinreichten s. Grimm V, 1056.

מהמבורג זענין הינטר מיר הער גנגין אונ' האבין אים יותר אליש ד"י מאות ר"ט סחורות פאר קאפט אונ' גיבארגיט, איך בין עש גיוואר ווארדין אונ' צו אינן גאנגין אונ' אומש גאטיש ווילן גיבעטין זאלטין דאך לאזין המקח צו רוק גין דען בני זולטי זיך אויז דען סחור' האנדיל ארויז טון דען עש ווער זיין כליון אביר עש האט מיך אליש ניט העלפין וואלן אונ' האבין בני כופה גיוועזין, האט מוזין דיא סחור' נעמין, נון לאחר יריר לייפציג בין איך ובני ר' מרדכי סג"ל לברלין גיצאגין מיט חטיו ר' הירש אונ' אלי ברלינר וויא איך נון לברלין תוך ביתו של בני (גיוועזין) [גיקומין] בין איזט דען ערשטין אבינט ניקש גישעהן, בין מיד מן הדרך גיוועזין דאך האבין מיר ביחד גירעט האט בני גיזאגט עש פעלט מיר ניקש מעהר אליש דאש איך צו זעהר מיט סחורות פארשטאכין בין אלזו האב איך צו אים גיזאגט דוא בישט מיר איבר ג' אלפי ר"ט הייב איך וויל תאטשי אייטל סחור' דאר פיר אן נעמין וויא זיא זיא דייך גיקאשט האבין, אלזו זאגט בני ר' ליב סג"ל מיין ליבי מוטיר ווען דוא דאש טון ווילשט זוא קאן איך אויז אל מיין נויט קומין אלזו זאל קייניר אן מיך ניט צו קורץ קומן, נון למחרת בין איך מיט בני אין זיין גיוועלב [גנגין] (גיוועזין) [איזט באמת איין רבוי סחורות תוך זיין גיוועלב גיוועזין] אלזו האט ער מיר געבין פאר ג' אלפי ר"ט סחורות וויא זיא אים גיקאשט האבין, נון קאן מאן זיך וואול גידענקין וויא איך איין פנים גיהאט האב אביר אליש גיט גידאכט צו אכטין אונ' גימיינט מיין קינד נור צו העלפין אלזו האבין מיר דיא סחורות אלי תוך פאקין¹⁾ אין גיפאקט דאש זיא האב וואלן להמבורג שיקן נון זענין דיא ב' פעקכיר עם סחורות וועלכי בני ר' ליב מן ר' איציק ור' שמעון בלייפציג גיקאפט נאך אין זיין גיוועלב גישטאנדין צו גיפאקט, אלזו האב איך לבני גיזאגט דיא ב' פאקכיר עם סחורות שיק אן דיא לייט

1) Packen = Ballen.

מער בני איזט אן איין סוחר אלף ר"ט חייב גיוועזן וואר
 פיר ער האט אים זאלין ח"ב על המבורג געבן אביר הסוחר
 האט דיווש אליש גיוואר גיווארין ניט וואלין פון אים ווייכן
 אים וואלין תוך ברלין תפוס ליגין וואש האט בני טון זולין
 חמו העט אין תוך תפיסה פאר ראטין אונ' פאר פולין¹⁾ לאזין,
 איאיר אים עם ק' ר"ט העט גיהאלפין פאר שווייגין עם אלף
 ר"ט האט ער עם הסוחר גירעט דוא זיכשט יוא וואול דאו
 היר ניקש צו ביקומין איזט איך וויל מיט דיר להמבורג ציאין
 מיין מוטיר אונ' ברידיר ווערן מיך ניט לאזין²⁾ דוא קענשט
 מיך דאך אין המבורג אך תפוס נעמין אונ' בני ר' ליב
 שרייבט אן מיר תכף איך ווער יו' ו' אצלך זיין, איך קאן
 דיר דיא אורזאך ניט שרייבין איך ווער אליש מינטליך דיר
 זאגין דען כתב האב איך א' יום קודם ביאתו ביקומין, קאן
 מאן וואול דענקן וויא מיר איזט צו מויט גיוועזן אונ' איך
 מיר ניקש גוטיש האב קענין איין בילדין, מאחר איך וואול
 גיוואושט האב דאש אין חמו אליש גינומין האט אונ' ער
 איזט תוך המבורג חייב גיוועזן אונ' ניקש לשלם גיהאט
 אביר איך בין בלדי אויז דען חלום גיקומין אן יו' ו' למחרת
 האב איך איין שלוח גיקראגין בני ר' ליב סג"ל ווער אין דען
 סוחר זיין בית איך אודיר אייניר פון מייני קינדר זולטין צו
 אין קומין איך האבי מיך ארשראקן גיהאט בלתי שיעור וערך
 האב ניט גיקענט איין טריטין גין³⁾, בני ר' מרדכי סג"ל איזט
 צו אים גנגין אונ' מיר דיא ביטרי ביטריפטי צייטונג גיבראכט,
 נון האבי מיך עם גיסי ר' יוסף סג"ל גיסי ר' אלי' סג"ל
 מתייען גיוועזן וואש היר בייא צו טון איזט, באם עש לענגיר
 ווערט אונ' אנדרי קרידוטרין עש גיוואר ווערדין איזט ער
 פשיט' פאר לאהרין, איזט ענטליך גיבליבן זאל אלף ר"ט פון

1) verrotten und verfaulen 2) = verlassen 3) einen
 Tritt (= Schritt) gehen.

ח"כ אונ' ממרנ'ו דיא בנך ר' מרדכי סג"ל אין הענדין האט דאז איר קענט ביצאלט ווערין, נון וואש האבין מיר טון זאלן האבין מיר מוזין אליש גיפאלין לאזין דען ח"כ¹⁾ אונטר שריבן אונ' מיין סחורה וויא שוין גידאכט להמבורג גשיקט, בין מיט מחו' ר' הירש אין זיין גיוועלב גנגן אונ' אים גיוויזן דיא ב' פעקכיר עם סחורות מן ר' איציק ור' שמעון זולט זיא דאך תכף אן דיא לייט שיקן כדי בני אויז זיין חיובה קעם, דיא ח"כ וממרנ'ו דיא בני ר' מרדכי סג"ל בידו גיהאט זענן אונש וויניק נומץ גיוועזן האבין זיא מחו' ר' הירש געבן דער זעלבי אן בני ר' מרדכי סג"ל ת"כ²⁾ געבין וואש דאר פון אין קומט אונש תכף להמבורג צו רימטירין, נון איזט בני ר' ליב אן ליב בישערי אונ' אן ליב גאשליר ב' אלפי' ר"ט לערך חייב גיוועזן האט ער זעלבי ח"כ אן מיך גשיקט אן אינין לשלום, נון איך העט זעלבי ח"כ וואול קענין פאר אונזיר תשלום האלטין, אביר גידאכט ווען איך דאש טוט זוא איזט בני ר' פשיט' מכולה האב אלזו אינין הח"כ געבין, נון זענין מיר אהיים גיצאגין מיט טרויאריגין פאר ביטירטין גימיט איך האב קום³⁾ דיא נשמה אין מיר גיהאט מיין ליב פרום קינד ר' מרדכי מיר עז צווארין וואלן אויז רידין אביר גאט דער ווייס דאז אים נעביך פיל וויאיר אלש מיר גיוועזן איזט, וויא עש זיך בעו"ה אויז גוויזן האט, נון איזט נאהנט דאראן גיוועזן היריד מפ"פ דאדר דאר האבין מיר אל אונזיר בטחון גיהאט גאט צו פאר דאז מיר זאלטין משם אנטזאטץ⁴⁾ ביקומין, אביר אן שטאט דעסין איזט עם חמיו אין זיין גיוועלב גיפאלין אונ' כל אשר לו צו זיך גינומן לא די אל זיין סחורות אל זיין ח"כ דיא ב' פעקכיר עם סחורות ג"כ ולא נשאר לו ולנו פרוטה אחת, אונ' וואש נאך

Hand תקיעת כף = 2) Wechselbrief חלוף ברוף = 1) schlag 3) kaum 4) Entsatz.

גידאכט, נון איזט בני ר' ליב סג"ל חצי שנה בהאמיל גיוועזין, לאחר זה איזט הקורפירשט מב"ב¹) להנוביר גיצאנגן זועלכיש איך תקף גיוואר גיווארין אונ' להנוביר לגיסי ר' ליפמן גישריבן דאז ער דאך מויכט זעהן אצל קורפערשט יר"ה איין זאלוויקונדוקטום²) אויז צו ריכטן כדי ער ווידר קאן לברלין קומין אונ' זיכט דאש ער פון זייני חובות וואש אין ביקומין כדי ער זייני קרידיטורין אך בפרידיגין קענט, דען ער גאר וואול מן יהודי ואינם יהודי [איזט] גיהאלטן ווארן אונ' מאן וואול גיוואושט ער אום דאז זייניגי איזט גיקומין דאש אים רשעי' ופוחזי' ימ"ש דרום גיבראכט האבין אונ' בעו"ה פיל צו גוט גיוועזין און איין אידרין מאן מאמין גיוועזין, עש זענן נאך עטליכי קטנים חובות דאר גיוועזין דאר ער האט נאך פון צופין³) קענן אונ' גימיינט הש"י ב"ה ווערט זיך מרחם זיין אונ' אין ווידר צו רעכט העלפין אביר עש שיינט דער הימיל אונ' אונש פיל צו זער ארצירניש איזט גיוועזין, אלוו בני ר' ליב סג"ל ווידר לברלין גיצאנגן האט אן גיפאנגן לקצת ווידר צו קוואקלין⁴) אונ' צו האנדלין איין לאך צו דאז אנדרי ווידר אפין גימאכט כסדר' פון זולכי לייט אליש גימיינט זיך צו העלפין, נון וויא גידאכט דאז איך מיין ליבי פרומי טאכטיר איין קנס גיליגט תוך ברלין אין דער צייט דאש איך גימיינט האב דאז בני אין זיין וואול שטאנט ווער גיזעסין, אביר לע"ע דאר עש בעו"ה זוא און גליקליך גיקומין איזט מיר ברלין גאר צו ווידר גיוועזין, צו דעם האט מיר בני ר' ליב גיזאגט דאש החתן זוא פיל ניט העט אלש זיא אים פאר שריבן האבין, אויב ער שוינט העט מעיד דרויף גיוועזין זוא ווער ער באותו פעם שונט אין זיין צרה גישטאכין אונ' דיא מתותני' העטין אים עם מעות צו זיין אונטיר גנג בעו"ה איסטירט דאז ער האט מוזין אן מיך שרייבין וואז זיא גיוועלט האבין,

1) Brandenburg 2) salvi-conductus 3) zupfen 4) quackeln
= wackeln.

עזבון נעמין אונ' אין מציל זיין אויז סוחר הענדן, אונ' זאל
 ביא דען סוחר בלייבן בביתו עד לעת ערב אונ' דער נאך
 אצלי עד יום א' בלייבן אונ' יו' א' בהשכמה זאל איך אין
 להאמיל שיקן עם גיסי ר' שמואל בון זאל זמן מה אצל
 חתני ר' שמואל בהאמיל זיין ביוקן מאן זיכט וואו מאן עמו
 אן פנניט, נון זאלכיש איזט גישעהין האט מיך ווידר גרויש
 מעות גיקאשט בני ר"ל איזט בהאמיל גיוועזין אונ' איאר ער
 איזט להאמיל גיקומן האט ער מוזין אויף הנוביר צו ציאין
 אוב צוואהרין מחותני הקצין ר' יעקב הנוביר¹⁾ גרושי מטליידין
 מיט אים גיהאט אונ' גרויש רחמנות עמו גישריבן איזט
 זולכיו דאך אביר זונדיר אלי אפעקטין²⁾ אונ' הילף גישעהין
 זיא האבין מיר צוואהרין מהנוביר טרישטליך גישריבן אונ'
 מיך מנהם גיוועזין איך האבי אינין ווידר גיבירליך גיאנטווארט
 אונ' וועגן אירי תנחומה בידאנקיט אביר דאר מיט ווער עש ניט
 גיטאן זיא אין מוטיל צו שפרינגן³⁾ אונ' העלפין וואלטן דאו
 בני ווידר צו רעכט קעם ער איזט איין יונגיר מאן גאט קענט
 אים ווידר העלפין אביר צור תשובה ביקומן מן מחו' הקצין
 ר"י הנ"ל עם וואלטי אים אויזרירין⁴⁾ עם ת"ק ר"ט באם אים
 בני נתן ובני מרדכי סג"ל וואלטן גישריבן געבין דאש זיא
 ערוב פאר זאלך מעות ווערין אלזו איזט צו זעהין גלייך אליש
 אויז המעשה לראות⁵⁾ דאו מאן קיינים פאר קיין פריינט הלטן
 זאל זונדר פראבירט איך העט פאר מיינט דאש ר' יעקב
 וועלכיר מיין קינדר נאהנטיר פריינד איזט אונ' אום בעלי
 זצ"ל זיין כבוד פיל איין מעהרירש גיטאן העט אונ' אלפים
 פון זיין אונקילש⁶⁾ כבוד אן גיווענט⁷⁾ העט, אביר וויא שוינט

1) Wohl der 1697 verstorbene Moses Jacob, der Sohn
 Liepmann Cohens s. Kaufmann, Samson Wertheimer 86
 n. 1 2) Effect 3) in Mittel zu springen = sich in's Mittel legen
 4) assistiren 5) s. oben p. 208 6) Liepmann Cohen war
 Glückels Schwager 7) angewendet.

ברלין ואשתו וכב"ב האבין אונש הכבוד אן גיטאן אונ' על
החתנה גיוועזין דאז זיך כל עולם איבר האט מתמיה גיוועזין,
דען זענן ניא מאלש אויף קיין ווינר התנה¹⁾ גיוועזין, אך לכלה
איין חשובי מתנה צו איין וואורף²⁾ געבן אונ' לאחר החתני
אונש חתן וכלה גיפרייאט³⁾ אונ' גאר איין חשובי סעודה
גימאכט נון וויא דאז פאר ביא איזט גיוועזין האבין מיר זיך
ווידר גרישט⁴⁾ לביתי צו ציאין אביר מיט זולכין אילענד אונ'
שווארמוט ומאחר איך בעו"ה דען שלעכטין מעמוד מבני
ר' ליב סג"ל פאר מיר גיזעהן דען נאך האב איך מיר דיא
האפינונג לבד גימכט אולי ירחם ווערט איהם המקום ב"ה
ווידר העלפין דאש ער ווערט [ווידר] צו רעכט קומין אלזו זענן
מיר להמבורג גיצאגין אונ' מיין ליבה פרומי טאכטיר תוך ברלין
גילאזן וועלכי איך בעו"ה נימר מער צו זעהן ביקומין אוב
עש אונש אלי בירי שונט זולכיש אונזיר ביטריפטי הערטציר
האט צו גיטראגין, דען עש איזט ניט בישרייבליך דען צער
וואש מיין ליבי פרומי טאכטיר אונ' איך יחדיו פאר טריבן
האבין איזט עבין גיוועזין אליש ווען עש פאר אונש גישריבן
ווער דאז מיר זיך נימר מער יחדיו זעהן זאלין אין דיזיר
ביטריפטי זינדיגי וועלט אלזו זענן מיר אויף איביג פון
אזאמין גישיידין נון איך בין להמבורג גיקומין האב אלי פאשט
צימליכי פאר גינגליכי בריף מבתי תי' גיהאט, הגם זיא
גרוישן צער ושברון לב מבני ר' ליב סג"ל גיהאט האט זיא
מיר דאך אליש איין פרום קלוג קינד ניקש וואלין פון
גידענקין אונ' מיך ניט ביטריבן וואלין אונ' שיינט זולכי גרושי
ביטריפטינש אונ' צער אליש אויף אירן פרומין ליבן לב
אליינט גיזעצט דען חדשים לבקרים אלי יום וואש נייאיש
גיוועזין דאז ערשט בעו"ה ניט לענגיר תוך בערלין האט

1) Vgl. Kaufmann, die letzte Vertreibung 215 n. 1

2) Einwurf oder Darüberwurf, was noch über der Mitgift an
Geld gegeben wird 3) gepreit = eingeladen 4) gerüstet.

איך האב זאלכיש מיין פריינט אונ' אונ' אנדרי לויט צו ארקענין געבן דען הזמן פון דער ביטריפטי חתנה איזט גיוועזן אלזו האבין זיא מברלין גשריבן דאז חתן לא יותר האט אליש ג' אלפי ריט והצי אונ' זיין הצי בית, נון האבי איך השידוך ניט טון וואלין מאחר זיא [מיר] ניט גיהאלטן לויט התנאי' אלזו דאש שרייבן אונ' התראות לענגיר אליש איין שנה גיווארט ביזקין איך גאט זיאי עש גיקלאניט ממש מיט דען הארין¹⁾ בין צו גיצוואונגין גיווארין אונ' ענטליך מיך מוזין ריזילפירן לברלין עם בתי צו ציאין אונ' לשם חתנה צו מאכן, בתי ע"ה איר נדוני' איזט כאן המבורג גיבליבן על רווחי' אונ' הנדן מחתן איזט גיב תוך ברלין אצל אנשי נאמני' על רווחי' גיליגט גיווארין אוב איך שונט מיט שלעכטי שמחה צו דער ביטריפטי חתנה גיצאגין בין פון בני ר' ליב סג"ל זיינט וועגן, דאר איך גיוואושט דאש [איך שלעכטי פאר גניגליכקייט לשם פינדין ווער צום אנדריין דאש] מיר השידוך גאר צו ווידר איזט גיוועזן אביר בעו"ה סופו מוכיח על תחילתו וויא ווייטיר פולגין ווערט אלזו בין עם בתי ע"ה על החתנה לברלין גיצאגין אונ' בין אצל בני ר"ל גאשט גיוועזן, אויב מיר שונט איזט זער וויא גיוועזן דען איך בעו"ה וויניק פאר גניגליכקייט מבני גיהאט האב איך דאך מעבר על מדותי גיוועזן אונ' מיך ניקש אן גינומין אונ' גידאכט וויל מיר מיין קינד שמחות ניט פאר שטעהרין, זאל איך נון שרייבן מן המעטוד מבני דאז זאל זוך גאט ארבארטין וואז זאל איך פיל שרייבן ער האט נעביך דאז זייניגי גינוג גיטאן גילאפין אונ' גירענט אביר וויא שונט גידאכט אויב מיר מיין הערטין אים ליוב שונט ממש צו שפרונגין האבי איך מיר דאך קיין אן זעהנליכין צער טרייבין וואלין אלזו איזט חתנה תוך ששון ושמחה נגמור גיווארין מיט אלין כבוד הקצין ר' יודא

1) bei den Haaren.

בעו"ה גילאזין בעלה מוז איר נדוני' ווידר געבין וועלכיש
 מיין ברידער גיהערין ווען מייני ברידער וואלטין רחמנות נאך
 דיזיש מאהל איבר מיך האבין אונ' מיר מיט דען מעות העלפין
 דאש איך פשרה מיט מיין קרידיטורין מאכטי כדי דאש איך
 תוך המבורג קומין קענטי, זוא מיינ¹⁾ מיך בס"ד וואול ווידר
 מחייה צו זיין, מיין ביטריפטיש לב איזט מיר שוואהר אונ'
 פול גיוועזין האב אים פאר ביטרי ביטריפטי טרענין ניט
 קענין ענטפרין, אונ' גיזאגט וואש איין רשעות איזט [דאך] דאש
 ממך דוא ווייסט וואש דיין פרומי ברידער אן דיך זענין צו
 קורטץ קומין אונ' קענין עש בעו"ה ממש ניט מער אויז שטין
 ולע"ע דאז זיא דאז ביזילכן ביטריפט מעות ווידר איר ווילין
 ביקומין ווילשמו אינין דאז אן אויז אירן ביטירליכן ביטריפטיש
 לב רייסיק, אלזו ער אונ' איך אלי ביירי יעמריקליך א' שעה
 גיהיילט אונ' גישריאין אונ' ווייטיר קיין ווארט איינר מיט
 דען אנדרין רידן קענין אונ' מיין רעגין קלייט²⁾ שטיל שווייגנד
 אום גינומין אונ' בין מיט שרייאין אונ' ביטרי קלאגין להמבורג
 לביתי גנגין אונ' מייני קינדר קיינים ניקש גיזאגט אביר בני
 ר' ליב ע"ה ניט נאך גילאזין אונ' אן מייני קינדר גשיקט
 אונ' זיא זוא פיל גיבעטין דאז וויא זיא אהן דעסין זולכי בני
 רחמני' זיין אונ' אים צו גיזאגט דאר מיט צו העלפין וועלכיש
 אן בתוך זמן קציר איזט פאר ריכט גיווארין אונ' ער מיט
 זייני קרידיטורים אייניג גיווארין אונ' איזט אלזו צו מיר תוך
 מקום גיקומין, זולכיש האט מחו' ר' הירש ברלינר גיוואר
 גיווארין אונ' בתו אשת ר' ליב ג"כ צו מיר מיט איין קינדר
 להמבורג גשיקט אונ' לבתו אלי שבוע ב' ר"ט געבין צו
 פאר צערין, נון וואש האב איך טוהן זאלין האב מיר אליש
 מוזין וואול גיפאלין לאזין, איך האב באותו פעם גאר שטארק
 עם סחורות גיהאנדילט דאש איך אלי חודש יותר אליש ה'

1) so meine ich 2) Regenkleid, Mantel.

האלטין קענין אונ' פון ברלין ווידר ווייכין מוזין אונ' איזט נאך אלטונה גיקומין אין שוין דאז פריידענטיין וואש איך פאר צער דראנג ושברון לב בשביל זה אונ' פון זייני קרידיטורין האב אין גינומין זעלבי זאל איין כפרה פאר עוונותנו זיין, נון עש האט מיך אלי יום ויום גרויש מעות גיקאשט, בני איזט קראנק צום טוט גיווארין האב אלי יום ב' רופאים מהמבורג לאלטנה גשיקט אונ' זייני ווארטירש ושאר צורכ' דאש מיך ווידר גרויש מעות גיקאשט איזט ענטליך ווידר בעשיר גיווארין לאחר זה איזט בתי הצנועה הענדלי ע"ה בברלין קראנק גיווארין וועלכי קרענק זיא בע"ה מיט אירן יונגין בלוט האט צאלין מוזין, צו מיין אונ' אליר מענשין דיא זיא גיקענט האבין אונטיר אליר גרושי הערץ לייט, אה מיין גאט וויא איין הארטי שטראף איזט דאש גיוועזין, אלזו איין ליב וואקיר יונג מענש אלש איין דאנין בוים¹) אונ' אלי וואול קינדיקייט אונ' פרומהייט אן זיך גיוועזין, אליש זיך העט וואול מיגין ביא אינזירי אמהות פאר גין אונ' וואש אלי לייט אין גנץ ברלין ובפרט חמותה וועלכי זיא זער גלייבט, פאר איין צער גיטריבן שטיט ניט צו בישרייבין אביר וואש הילפיט דאש אליש מיין ביטריפטין מוטירליך לב איזט י"ז שבועות לאחר התנותה גיוועזין, נון מאג מיך ניט לענגיר היר אויף האלטין אונ' מייני וואונדין אויף דאז נייאי ווידר אויף רייסין לאחר השבעה ימי' האט בני ר' ליב סג"ל צו מיר גשיקט איך מויכט צו אים קומין, וויא איך נון בין אצלו קומין אלון בכות²) ער גיהיילט איך גיהיילט בני ר' ליב מיך זוא גוט גיטרשט אליש ער גיקענט האט, לאחר זה מיר גיזאגט מיין ליבי מוטיר וואז ווערט אויז מיין ביטריפטין שטאנד איך בין איין יונגיר מאן גיא הירום פועל בטל, אחותי הצנועה ע"ה איזט גישטארבין האט קיין זרע

1) Tannenbaum 2) 1. Mos, 35, 8.

אל דאז מיינדיג אונטיר הענדין גיהאט, בני ר' יוסף סג"ל איזט באותו פעם איין יונגיר מן י"ד שני' גיוועזין, גאר איין פיין קינד אונ' גאר וואול גילערניש אלזו העט איך אים גערין הין וועק גשיקט צו לערנן אונ' ניט גיוואוש וואו הין אליש איך אין שיקין זאל, אלזו איזט איין מלמד אזל איציק פאלאק גיוועזין איין וואקריר יונגיר מאן איזט איין גרוישר למדן גיוועזין פון דער ליסא דער זעלבי האט גיהערט דאש איך בני וויל שיקן צו לערנן אלזו איזט ער צו מיר (גנגין) [גיכומין] אונ' מיט מיר גירעט מאחר ער גיהערט העט איך וואלט בני יוסף שיקן צו לערנן אלזו זולטי איך אין אים מיט געבין ער ביגערטי קיין פשוט קושט אודיר רבי מעות¹) ביז לאחר ב' שנים וויל ער אים אויז שטעהלין דאש ער הלכה תוספות פאר פעקט²) לייאין זאל, איך האבי נאך אים גיפראגט כל עולם מיר צו גיראטין האב אלזו איין שטר עמו גימאכט אונ' אין בשם אלהי ישראל מיט זיינין רבי (הנן) [הינין] נאך דער ליסא גשיקט האב איך כתב' פון דער [ליסא] ממנו גיהאט פון זיין גליקליכיש אן קומשט וויא איך ממש כל שבוע כתב' גיהאט דאש ער מיט זיינין ר' וואול צו פרידן איזט אונ' ערינשטליך לערניט איך האבי ניקש אנדרשט פאר לאנגיט איין ד"י יום דאר נאך שרייבט בני ר' יוסף סג"ל ביט מיך גאר זער איך מויכט דאך זיינים ר' פאר איין חצי שנה זמן קאשט מעות אונ' ר' לון³) שיקן, הגם דאז איך עש צו טון ניט שולדיג ווער אביר עש ווער לעיע תוך ליסא איין גרויט יקרות דאז זיין ר' מוזט ביזורגט זיין וואור ער מעות נעם אונ' הינדירטי זיא לקצת אין אירן למוד אביר ווען ער דיא דאגה ניט העט זוא קענטין זיא דעסטי פלייסגיר לערנין, ער האט מער קינדר מהמבורג שיקטין אים אלי מעות זוי מויכטי איך מיך דאך איך ניט דאר הינטר האלטין, נון עז איזט מיר עבין דאר אן ניט

1) Lehrgeld 2) perfect 3) = לון רבי לון.

או ו' מאות ר"ט סחורות פאר שליסן האב מלכד בין אלי
שנה על יריד ברונשוויג כל שנה ב' פעמי' גירויזט דאז איך
אלי יריד כמה אלפי' גילויזט דאש איך ההיזק פאר מיר עם
בני ר' ליב העט פאר שמערטצין קענין באם איך מנוחה
גיהאט העט, איך האב גאר וואל עם סחורות גיהאנדילט
האבי מהאלאנד לאזין סחורות קומין גם האבי בהמבורג פיל
סחורות גיקאפט אונ' [ווידר] פאר קאפט האב מיין אייגן גיוועלב
עם סחורות גיהאט האב מיך אך ניש גישפארט¹⁾ בין גירויזט
תוך קיץ וחורף אונ' גנצין יום תוך מקום גילאפין, צו דעם
האב איך איין שינין האנדיל גיהאט עם אונצין מרגליות פון
אלי 'יהודי' גיקאפט אונ' דען אויז גילעזין אונ' סארטירט אונ'
ווידר פאר קאפט אן אורטין אונ' ענדין דאר איך גיוואושט
האב זיא אן גינעם זיין האב גרוישן קורדיט²⁾ גיהאט ווען איך
על הבערש³⁾ אין איין בערש צייט העט וואלין ד' אלפי' ריט
בנקי האבין העט ביקומין קענין אביר כל זה איננו שוה לי
איך האב דאר בני ר' ליב סג"ל פאר מיך גיועהן איין יונגין
וואקרין מענשין איין למדון איין פרומיר מענש אונ' זאל אלוז
לאבדון גין אלוז פ"א⁴⁾ צו אים גיזאגט הער צו איך זיך בעי"ה
קיין תכלית פאר דיר, איך זיטן אין גדול מו"מ עש ווערמ
מיר לקצת צו שוואר, דוא זאלשט מיר בהילפליך זיין אין
מיין מו"מ וויל איך דיר פון אלין וואש איך ווער פאר קאפין
ב' למאה געבין, ווער איזט פרויאר גיוועזין אליש בני ר' ליב
האט זולכיש מיט גרושי שמחה אן גינומין אונ' איזט אך
זער פלייסין גיוועזין אונ' העט אך גאר וואל קענין צו רעכט
קומין ווען אים זיין גוטיגקייט ניש העט מכלה גיוועזין, נון
דוירך מיין קונטשאפט איזט ער זער ביקאנט גיווארין אצל
סוחרים אונ' קורדיט ביא אינן גיהאכט אונ' ער האט פאשט

1) gespart = geschont 2) Credit 3) Börse 4) = פעם
אחת einmal.

כדי איך מיך מפשר בין מיט מיינים ר' אונ' ער מיך בסוד סודות הין וועק שיקט כדי איך אויז אירי הענדין קום אונ' ביט דיך אום גאמיש ווילין זייא ניט מתרשל דען ווען עש ח'ו זולטי פאר זיימט ווערין אונ' איך זולטי חלילה בידיהם קומין עש איזט פולין עש ווער ח'ו אום מיך גישעהין אונ' זולטי עש אויף געלט דען גיזעהן ווערין קאשט עש יוא י' פעמים זוא הרבה אליש לעת עתה דרום מיין ליבי הערציגי מוטיר פאר לאש דיין קינט ניט אום איין שיבוש¹⁾ מעות אונ' מאך ניט דאז מאן מיך ח'ו מיסר בידיהם איזט דארנאך שוועהרליך איאר מן²⁾ פטור ווערט, וויאאיך דען בריף גיליאמי האב איזט מיר הלשות אן גנגין³⁾ האב בני ר' מרדכי סג"ל רופן לאזין אונ' אים חכתב געבין דער האט זיך ג"כ זער ארשראקין אונ' איזט שבת גיוועזין, מוצאי שבת האבין מיר יחדיו בישראלסין דאז בני ר' מרדכי תכף זאל נאך דער ליסא ציאיין אונ' זעהין בני ר' יוסף מיט זיך היים צו נעמין אלזו בני ר' מרדכי גיצאגין לברלין ומשם לפ"פ דאדר אביר וויא ער צום טאר וויל אויז פ"פ דאדר פארין קומט בני ר' יוסף סג"ל מיט זוא איין פולינש וועגילכן אין שער בפ"פ דאד' אין צו פאהרין בני ר' מרדכי סג"ל ארויכט⁴⁾ אין אונ' הייסט בני ר' יוסף סג"ל אפ שמייגין אונ' רידן יחדיו וואור לע"ע זוא און פאר מויטליך⁵⁾ הער קעם אונ' וואש דאז פאר איין כתב איזט וועלכין ער אים גוויזין האט דאש ער לאמנו תי' גישריבן האט, בני ר' יוסף סג"ל זיכט אונ' לייאט דען כתב אונ' זאגט וואז איזט דאז פאר איין כתב⁶⁾ איך ווייס דאש גרינגשטי ניט פון דען בריף צו זאגין בוודאי האט אין מיין ר' ימ"ש גישריבן אונ' גימיינט שטיק מעות פון מיר צו ביקומין וויא ער דאך שונט פיל מער מעות פון מיר ביקומן

1) Lappalie 2) davon 3) Ohnmacht befallen 4) ersieht
5) unvermuthet 6) F.: בריף.

פיל גילענין גיוועזן אוב איך המעות פריא אודיר שפאט ביצאלט האבי אים זיין מעות פאר איין חצי שנה הנין גימאכט, אלזו איזט אלי דינג גוט גיוועזן אונ' האב איך מן עובר' ושב' פאר נומין דאז זיא פלייסיג לערנן אביר וויא דאש חצי שנה באלדי איזט אויז גיוועזן קריג איך א' כתב מבני ר' יוסף סג"ל אן עש"ק וויא מאן בלדי וויל שולין גין שטיט בכתב בזה לשון וויא פולגיט, מיין ליבה מוטיר דוא ווייסט [יוא] וואול דאז איך דיר אל מיין טאג בין איין גיטרייא קינד גיוועזן אונ' ניאמאליש ווידר דיך גיטאן אלזו ווערשטו איך דיין גיטרייא מיטירליך ליפ ניט פון מיר אפ טוהן אונ' ווערשט יוא ניט לאזין צו, דאז מאן מיך מוסר ביד אינו נימולים זיין דען מיין ליבי מוטיר מוז ווישן דאז כאן הקהילה ליסא גאר פיל חייב¹⁾ איזט אן פריצים אונ' זיא קענין דיא פריצים ניט ביצאלין קיין קרן אודיר רווחים אונ' דאר ווייל זיך קהל ווייס קיין עצה צו געבין אלזו וואלקן זיא דיא אשכנזים איר קינד דענין פריצי' למשכן געבין דיא אשכנזים מוזן זיא וואול ווידר אויז לויזן זולכיש האבין דיא פרנס' בסוד סודות דען רביאס²⁾ גזאגט דיא אשכנזים קינד האבין, אונ' זאלכיש האט מיר איין בחור דער מיין גוט פריינט איזט בסוד מגלה גיוועזי ומשום זה האב איך דיר גיט עצמו שרייבן אונ' זולכיש דורך דיין בחור טון לאזין, דען מיין ר' גיבט גאר צו פיל השגח' פרטיות עלי אונ' לויאט אלי מיני בריף משום זה מיני ליבה מוטיר זיך דאך גאט דען אלמעכטיגן אן אונ' שרייב אן טאקליש איידים³⁾ דש ער מיר נ' או ס' ר"ט גיבט

1) Ueber die erdrückende Schuldenlast der Gemeinde Lissa vgl. Perles, Geschichte der Juden in Posen p. 108 n. 1 2) Plural von ר', den Lehrern 3) Vielleicht der Schwiegersohn der Gönnerin R. Mardochai b. Abraham's, nachmals Rabbiners in Berlin, der angeblich nach ihr den Namen Tockels annahm s. Landshuth a. a. o. 21.

אביר נאך אלין הרוים פראגין האט זיא קיינים גיפונדין דאר
 ער דיא לילה בייא גיוועזין איזט דיא פרא האט אן גיפאנגין
 גרושין צער צו טרייבין יש אומרים זיא העט זיך מיט אים
 גיצענקט זוא ווער ער פון איר גילאפין דאש האט גיווערט
 כמדומי לי ג' שנים דאו איין אידריר האט גיזאגט וואש אים
 גיפאלין האט, וועלכי האבין פיל ביו ממנו גיזאגט דאו איך
 על הקדוש הייך ניט שרייבין מאג, אביר אונזיר מענשליכי
 שוואכהייט בעויה איזט אלזו דאו מיר אופט מיט אונזרי
 מויל רידן דאש אונזיר אגין ניט האבין גיזעהין אלזו איזט
 דיא שרה נעביך יותר אלו ג' שני' אלמנה היי' גיוועזין¹⁾ מיט
 אירי ביטריפטי יתומי' אונ' דיא לייט נאך איר גיפאלניש²⁾ נאך
 מן בעלה הייך רידן אונ' יודיצירין לאוזן לאחר זה איזט
 איין בעל בית מן המבורגיר קהל גאר איין עהרליכר מענש
 איזט צוואר קיין עושר גיוועזין דאך זיך ואשתו וארבעה בניו
 ערליך מפרנס גיוועזין ער איין חלפון גיוועזין אלזו איזט דער
 סידר דאו דיא חלפנים נעביך דען גנטצין יום לאפין הרומיר
 נאך איר מחיה אונ' ווען עש לעת ערב קיגין מנחה גיאיש
 קומט איין אידריר היים אונ' גיאיש שולין אונ' האט איין
 אידריר זיין חברה דאו ער גיט לערנן אונ' גיט דען היים
 לביתו אלזו איזט עש גנץ נאכט גיווארין דיא פרא ווארט
 אויף אירין מאן דאש ער זאל קומין אהיים פון זיין חברה
 כדי זיא יחדיו עסן קענין אביר אל איר ווארטן איזט פאר
 געבינט גיוועזין זיא איזט נעביך הרומיר אין אלי פריינד
 הייזר גיוועזין אין גיזוכט אביר ניקש גיפונדין אלזו איזט ער
 בעויה פאר לארין גיבליבין למחרת איזט דיא צעקה איבר אל
 גיוועזין דער האט גיזאגט מאן האט אין דאר גיזעהין דער
 וואש אנדרשט גירעט³⁾, צו מיטאג זענין דיא לייט יחדיו

1) F. : גיזעסין 2) Gefallniss = Belieben 3) F. ; גיזאנט.

אלש אים גביהרט האט ער האט מיר אל מיין מטלטלי
 גינומין מיין כסף קנעפף אויו מיין ראק גשניטין אונ' אליש
 פאר זעצט איך האב זאלכיש וואלין ווידר ממנו האבין האט
 ער מיר בלבול צו גיווארפין איך העט אליש פאר נאשט
 אונ' פאר פרעסין אונ' בכלל פאר מיך פאר זעציש נון איך
 האבי גיזעהין דאש קאן קיין גוט טון האבי איך גיבעטין
 טאקלים איידים האט מיט אים מוזין פשרה מאכין האט אים
 ל' ר"ט געבין אונ' מיך ממנו גינומין אונ' לכאן גשיקט אונ'
 דאנק גאט דאו איך פון דען רשע קומין בין דען האט דאך
 ניקש מיט מיר גילערניט נון בני ר' מרדכי סג"ל איזט פראו
 גיוועזין דאש ער אין דאר האט אן גיטראפין אונ' זענין תכף
 צירוק להמבורג גיפאהרין אין אירן קוטש האב גרושי שמחה
 גיטריבן אונ' תכף איין חשובין מלמד בבית גינומן אונ'
 לערנין לאזין, אין דער צייט לערך איזט בהמבורג אך איי
 גרויש מעשה¹⁾ גישעהין איזט איין ב"ב באלטנה גיוואונט האט
 גיהיישן אברהם מיץ הי"ד האט גיהאט קרובתי שרה בת של
 אלי' כהן ע"ה דער זעלבי האט איאיר ער להמבורג גיקומין
 צו הערפורט גיוואונט האט גיהאט בת של ליב הערפורט ב'
 שני' לאחר חתנותו איזט אים אשתו גישטארבין דאר נאך
 איזט ער להמבורג גיקומין אונ' שרה הנ"ל ביקומין איזט
 איין מאן לערך מן ג' אלפי ר"ט ווותר גיוועזין אביר איזט
 פרעמד גיוועזין, בהמבורג דאס לאנדיש מאניר אונ' מו"ט
 ניט גיוואושט אונ' יורד מנכסיו גיוועזין דאו ער אין עטליכי
 שנים פאשט אום דאו זייניגי גיקומין איזט האט באלטנה
 גיוואונט אונ' איין חלפון אנרט²⁾ איין מאלט למחרת קומט
 אשתו אים מקום צו גין אונ' פראניט אין אל איר פריינט
 הייזיר אויב איר מאן איבר לילה ניט ווער ביא אינין גיוועזין

1) S. Anhang II. Das Fragment von Sanwel b. Meir
 Hekscher's Aufzeichnung über dieses Ereigniss von 1687

2) den Banquier gespielt, als Wechsler gelebt.

גיוועזין ניט רואין אודיר ראשטין אודיר עז מוז אן טאג קומין
 דער מאן זאגט צו איר משוגעתמי ווען עש יוא ווער וואז
 זאלטי מאן טון עש איזט המבורג קיין אות דערפטי מאן צו
 זאגין, אלזו איזט עש עטליכי יום דאר בייא גיבליבין, מאן
 האט אויזגריכט [ראש] דיא עצה האט לאזין מיט איין טרימיל
 שלאק לאזין אויז רופן אל ווער וויסטי צו זאגין פון דען
 יהודי עש זייאי ער לעביט אודיר טוט ווער זול קומין עש
 זאגין זולטי מאה הגר"י צום רעקומפעץ¹⁾ האבין אונ' ויין
 נאמין אימיר זער פאר שוויגין בלייבין, אביר איזט ניטיץ
 גיקומין דער וואש גיזאגט האט, אלזו איזט עש פאשט פאר
 געסין ווארין וויא דער סידר עולם איזט, ווען איין זאך נאך
 זוא אייווריג²⁾ אונ' וויכטיג איזט ווען קיין אפעקטיין³⁾ פילגין,
 שטעלט מאן עש אין פאר געשונג, אביר דיא אלמנה חיה
 אונ' אירי יתומי זענן ביטריפטיר הייט גיזעסין, אם שבת
 למחרת אם זומיר האט דעם ליפמאן ויין פרא קיין שלאפין
 קענין, אליש וויא יעניר מלך אין שפאניען גיפראגט האט,
 אן איין ת"ח וואו טייטש איזט הנה לא ינום ולא יישן
 שומר ישראל, האט עש דער ת"ח כפשוטה פאר טייטשימ
 ער שלאפט אונ' שלומט ניט דער היטר פון ישראל זוא
 זאגט דער מלך ניין דאז איזט ניט דער טייטיש איך בפינד
 דאז עש טייטש איזט גאט דער היטיר ער לאזט ניט שלאפין
 נאך שלומין העט איך דיזי נאכט אלז וויא זונשטין וויא מאן
 איך איין ממזר בילכול האט אן גישטעלט זוא ווערט איר
 אלי פאר לארין גיוועזין אביר גאט דער אייאיר היטיר איזט
 דער האט גימאכט דאז איך ניט האב קענין שלאפין אונ'
 מוזין זעהין דאז מאן דאז קינט אין אייניש יהודית הויז
 גיווארפין ווען איך דאז ניט גיזעהין העט זוא ווערין אלי יהודי

1) 100 Ducaten zum Recompense 2) eifrig 3) Effect.

על הבערש גיקומין אונ' דאר פון גירעט האט ר' זנוויל
 בנו של ר' מאיר העקשיר גיזאגט עש איזט איין מענש
 געשטרין אזלי גיוועזין אונ' עטוואו גאלד גיהאט אונ'
 גיפראגט אוב איך ניט ו' או ז' מאות ר"ט העט זוא זאלט
 איך מיט איר גיהן עש ווער איין פרעמדיר ראש בביתו העט
 פיל זאכין צו קאפ פון זהב ואבנים טובות אביר איך האב
 קיין געלט גיהאט אלזו בין איך ניט מיט איהם גנגין אלזו
 איזט אייניר דער בייא גישטאנדין בשמו ליפמן דער האט
 גיפראגט וואש פאר איין מענש עש גיוועזין איזט אונ' וויא
 זיא גנגין איזט, האט דער ר' זנוויל גיזאגט אלזו אונ' אלזוא
 איזט זיא גנגין, זוא זאגט דער ליפמן איך קען דאז מענש
 ווייס אך בייא וועם אלש דאז מענש איזט איך טרויא דען
 הערין דאר דאז מענש בייא דינט ניט פיל גוטיש צו מיט
 זולכין שמועתן גין זיא פון דער בערש אפ אונ' גיט איין
 אידריר לביתו דער ליפמאן קומט לביתו אונ' זאגט צו זייניר
 פרויא מיינשמו וואז איך דיר זאגין וויל דאז מענש וועלכי
 דינט בייא דען ווירט אין דער שיפיר גיזעלשאפט זיין זון דיא
 זעלבי איזט בייא ר' זנוויל העקשיר גיוועזין אונ' האט אים
 וואלין מיט האבין באם ער ו' או ז' מאות ר"ט אזלו העט
 איך האב מורה דאז מענכין דאז מאן פאר לארין האט מיט
 אים גנגין איזט אונ' עש אום חיות גיבראכט, זוא שלאגים
 זיך דיא פרא אס קאפף אונ' זאגט בעוונותינו הרבים
 איצונדירט ארמאן¹⁾ איך מיך דאראן דאז מענש איזט אך בייא
 מיר גיוועזין אונ' מיך אודיר דיך וואלין מיט האבין דוא
 ווייסט וואול וואש דער ווערט פאר איין איבל האבט²⁾ איזט
 אונ' רוצה בוודאי דאז חשובי פרומי מענכי בביתו אומש
 חיות גיקומין זאגט דיא פרא וועלכי איין גרושי בריאה³⁾ איזט

1) jetzt erinnere ich mich 2) Haupt 3) tüchtige Frau.

קישט האט אונ' איזט צו דיא לייט באלטנה גילאפין אונ' גיבעטין אומש גאט ווילין מאן זאל איר העלפין דען זיא וויסט גוויש דאז זיא דען רוצח דאר העט אביר דיא לייט האבין ניט גערין דאראן גיוואלט אונ' גיזאגט מאן קאן וואול בלדי וואש אן פנגין אביר וויא דאש ענט איזט ווייס מאן ניט זיא האט אביר גיצעקנת מאן זאל נאר מיט איר צום פריזדענט גין אלזו זענן ב' בעלי בתים מיט איר צום פריזדענטין גנגין אונ' אים אליש פאר צילט אלזו האט דער פריזדענט אך צו אינין גיזאגט איר פאנגיט וואש אן אביר וואן איר זאלכיש ניט בוויזין קענט וויל אך אל אייער האב אונ' גוט ניט נעמין, דיא רבקה אביר זיך ניט וואלין אפ וויזין לאזין אונ' גיזאגט דז זיא איר האב אונ' מיין בלוט דראן זעטצי איך ביט אום גאמיש ווילין מיין הער פריזדענט שיקט הין אונ' לויט דען מערדיר הולין זאמפט אלין זאכין וואש ער בייא זיך האט אלזו שיקט דער הער פריזדענט שומרים אונ' ריקס¹) אן דער עלב אום זיא צו הולין אלזו זענן זיא עבין אין דאש שיף גישטיגין מיט אזאמין אונ' וואלין נאך הארבארג פאהרין וועלכיש נאר איין שעה פון אלטנה איזט, אונ' ווערין זיא נאך דער הארבארג זוא ווערין זיא ביפרייאט גיוועזין דען הארבארג איזט איין אנדיר גיביט אביר דיא שומרים זענן נאך עבין צו רעכטיר צייט קומין אונ' האבין דען רוצח אונ' דיא פרויא זאמט דיא קישט צום פריזדענט גיבראכט דער פריזדענט האט לאזין דיא קישט עפנין אביר ניקש אנדרשט דרינגן ביפונדין אליש דעס רוצח אונ' דיא פרויא גיצייק, נון קאן מאן וואול גידענקין וואש פאר ארשרעקנים אונ' אנגשט אויף דיא ארמי יהודים נעביך גיוועזין איזט, מאן האט דען רוצח בכל אופנים עקסאמנירט אביר ניקסן וואלין מודה זיין אדרבה אליש גידרייאט דאש

1) Soldaten.

אומש חיות גיקומין¹) אלזו אך האט דער ליפמן זיין פרא ניט
 קענין שלאפין אונ' זיך אלי מארגין אן דאש פענשטיר
 גישטעלט דען זיא האט גיוואונט אויף דען עלרין שטיין וועג²).
 דאז זיא איין פאשאסיא³) דאז איין אידריר דער נאך אלטנה
 ארויז אונ' ארין גין וויל פאר בייא גין עש איזט גיוועזן
 פרייטאג צו נאכט האט דיא פרא גאר ניט שלאפין קענין
 אונ' אליש משוגעה אים הויז גימאכט, דער מאן האט איר
 גיקפילט⁴) וואש דאש פאר איין לעבין איזט זיא ווערט זיך
 יוא גאר משוגעה מאכין אביר זיא האט גיזאגט עש מאג
 ניקש העלפין זוא לנג אלש קיין נקמה גישעד⁵) קענט זיא זיך
 ניט צו רויא ביגעבין דען זיא וויסט גוויש אונ' איר הערין
 טראגט עש איר ניט אנדרשט דאז דער מענש מוויט דער
 רוצח זיין, אלזי איזט עש טאג גיווארין איזט זיא ווידר אן
 פענשטיר גישטאנדין אונ' אויף דער גאס ארויז גיזעהין האט
 זיא גיזעהין דען מענש מיט זיין פרויא גין אונ' איין קנעכט
 איזט בייא זיא גאנגין אונ' איין גרושי קישט פאר זיך גיהאט
 וויא זיא דאז זיכט פאנגיט דיא פרויא אן צו צעקנין אה גאט
 זייא בייא מיר איצונדיר האף איך זאל איין אן פאנג צו מיין
 פאר גניגין זיין אונ' לאפיט תכף אונ' ראפיט⁶) איר שורץ אונ'
 רעגן קלייט צו זאמין אונ' לאפיט דען זאל אראפיר⁷) דער
 מאן שפרינגיט איר נאך אויזם בעט אונ' וויל זיא האלטין
 זאל ניט הין וועק לאפין אביר אליש ניט העלפין וואלין אונ'
 איזט דען מענש נאך גילאפין, וועלכי נאך אלטונה אן דער
 עלב גאנגין זיין אונ' דיא קישט בייא דען וואשיר נדר
 גישטעלט, דיא רבקה זוא הייסט דיא פרא האט זיך ניט
 אנדרשט איין גבילד דאז דער מענש דען הורג דאר אין דער

1) Aus der jüdisch-deutschen Uebersetzung von Salomo Ibn Verga's שבט יהודה S. 16 2) älteren Steinweg
 3) Passage 4) gekiffelt = gezankt s. Sanders WB. I, 890 a
 5) geschehe 6) rafft 7) hervor.

קעטכין אונ' גיזאגט דאש איין אופצירר אין איר הערינט
 הויז ווער דער גאר פיל גאלד אונ' דימנטין צו קויף העט
 אלזו איזט דער אברהם מיט מיר גנגין וויא ער אין אונזר
 הויז גיקומין איזט זיין שלאכט בנק שונט פערטיג גיוועזין
 אלזו האט אין מיין הער הונטיר אין זיין קאמיר גפירט אונ'
 מיר האבין אין צו זאמין אומש לעבין גיבראכט אונ' אונטיר
 אונזר שוועל מיר ביגראבין, נון זאגט דיא דינשט מאט
 רבקה איך זאג איך אליש אין פאר טרויליכקייט איר ווערט
 מיך יוא ניט אין און גליק ברענגין זוא זאגט דיא רבקה
 צו דער דינשט מאט בישטו איין נערין קענשטו מיין גיטרייאיש
 הערץ ניט אליש וואש איך טוא דאש טוא איך פון דיין
 הער אונ' פרא וועגין דאז זיא בלדי פון אלטנה זאלין אין
 פרייא הייט קומין אונ' זוא בלדי דוא נור קומשט אונ' זולכיש
 נאר פאר אונזר לייט זגשט איזט אליש גוט אונ' וואול אלזו
 גיט דיא דינשטמאט מיט דער רבקה אין דאש פריודענטין
 זיין הויז, דער פריודענט פאר הערט דאש מענש אונ' אויב
 דיא דינשטמאט שונט אן פאנגיט צו שמוטירין¹⁾ אונ' חרטה
 האט גיהאט דאז זיא וואש גיזאגט האט זוא איזט עש דאך
 הויזן גיוועזין ובפרט דאז זיא גיזאגט וואור דער הורג
 ביגראבין איזט, אלזו האט זיא צו דען פריודענטין אליש
 גיזאגט וויא [זיא] עש צו דער רבקה גיזאגט האט לאחר זה
 האט דער פריודענט דען רוצה אונ' זיין פרויא כל אחד ואחד
 אפ זונדירליך אפ גיהערט וועלכיש אלי בידי גילייקניט אונ'
 גיזאגט אליש וואש אונזר דינשט מאט האט גיזאגט דאש
 האט זיא אליש אייני הור ארלאגין דאז איזט מאן נון ווידר
 איבל דראן גיוועזין אונ' דער פריודענט גיזאגט איך קען
 איך וויטיר ניט העלפין זולטי איך דען רוצה אויף זיין
 מאטישי ריד²⁾ מענה זיין אונ' ער זולטי מיר אויף דער ע[י]נה³⁾

1) stottern 2) auf die Rede seiner Magd hin 3) Folter.

אלי ב"י איין מורה אן גנגן האט, דער רוצה איזט פון אייני גרושי פאמיליא גיוועזין אין גנץ המבורג אלי זענן פליטה גאנגן מלבד דיא רבקה האט אליש גיזאגט איך ביט אייך ליבי לייט פאר צאגט דאך ניט איר ווערט זעהן וויא אונש גאט ווערט העלפין, לאפיט זיא אויז גרוישר אנגשט מאלטנה אינש מקום אנין וויא זיא קומיט אויף דאז פעלט צווישין המבורג אונ' אלטנה ביגענניט איר דאז מענש וועלכי בייא דען רוצה גדינט האט, וועלכי דיא רבקה גאר וואול גיקענט האט אונ' עש איזט דיא זעלבי גיוועזין דיא בייא דיא ב"י איזט גיוועזין אונ' זיא וואלין מיט אין דען רוצה זיין בית נעמין מיט ו' או ז' מאות ר"ט, אלוז זאגט דיא רבקה צו דאז מענש צו דיין אונ' דיין הערין אונ' פרא איר גליק בישטו מיר ביגענניט דען דיין הער אונ' פרא זענן ביידי אין אלטנה תפוס איבר דער רציחה דאז זיא גיטאן האבין אונ' זיא האבין שונט אליש מורה גיוועזין עש פעלט נור אן דיר דאז דוא אך מודה בישט אונ' ווען דיזוש גישעהן איזט זוא שטיט דאז שיף פערטיג דאז דוא מיט דיין אונ' פרא זולשט הין וועק פארין דען מיר יהודים ביגערין נור צו ווישין דאז דער אברהם טוט איזט דאש דיא פרא דערף ווידר איין מאן נעמין זונשטין ביגערין מיר ניקש אנדרשט פון אייך אונ' רעט דערי שמועות מער מיט דאז מענש, אונ' דיא רבקה איזט גאר איין קלוגי פרא בירעט¹⁾, אונ' מיט איר שמועתן לאט זיך דאש מענש בירידן אונ' פנגיט אן אונ' זאגט איר אליש מיט אנאנדיר וויא זיא דען אברהם הי"ד העט בייא דער בערש אנגיטראפין נאך דעם זיא אך בייא איר מאן ליפמאן ושאר ב"י גיוועזין ווער אביר קיינים דאז און גליק וואלין ביטרעפיין אליש דען ארמין אברהם וועלכיר צו זיינין גרוישן און גליק איין גרוישן בייטיל מיט געלט בייא זיך גיהאט העט, אלוז העט זיא אים גיוויזן איין גילדין

¹⁾ beredt.

פינדין מיטב ואם לאו לא נשאר פרסה אחי מבני ישראל
 ח"ו אביר המקום ב"ה דער אונש ניט לנג אין אונזרי צרות
 גילאזין זוא בלדי אונזרי לייט אין דאז ביית גיקומן זיין האבין
 זיא דאז בישטימטי אורט גיעפניט אונ' גיפונדין וואש זיא
 פאר לאנגיט האבין אביר עין בוכה והלב שמת, זיא האבין
 גיוויינט דאז זיא דען פרומין יונגין מאן מן ד"ד שני' לערך
 זוא אילינדיקליך גיפונדין אונ' ווידר משמה גיוועזין דאז דיא
 קהילה אויז דער סכנה גיוועזין אונ' דאז מאן ווערט בלד
 נקמה זעהין אלזו האט מאן לאזין דיא גנצי עצה הולין אונ'
 אינן דען הורג גוויזין אונ' אן וועלכין אורט מאן אין נאך
 דער מייט איר אויז זאג נאך גיפונדין האט זולכיט דיא עצה
 אך פראטאקלירט אונ' אטעסטאטום¹⁾ פון געבין אלזו מאן דען
 הורג אויף איין וואגן גיליגט אונ' אין לאלטנה גפירט איזט
 איין מענג לייט ביא גיוועזין פון בויז לייט פון האנט ווע[ר]קש
 בארשוין²⁾ איזט ניט בישרייבליך אפשר מאה אלפי מענשין
 אביר דאך קיינר קיין ביו ווארט גירעט, הגם עש איין ביו
 פאלק איזט אונ' מאן בשעת שלוח פיל צרות ורשעות מהם
 האט איזט דאך בזמן הזה אליש שטיל גיוועזין אונ' איין
 אידריר ווידר אין זיין אורט גנגין, דען אנדרין יום דאר נאך
 האבין הקציני' פרנסי' דאז אטיסטאטים גינומין אונ' עש דען
 פריזידעטין לאלטנה גיבראכט וועלכיר דען הורג אונ' דאש
 יושטיטציא אין הענדין גיהאט האבין, צו דעם ב"י באותו
 פעם ליבר גיהאט עש באלטנה זאל גמשפט ווערין אלזו האט
 דער פריזידענט דען רוצה ווידר פיר גישטעלט אונ' אים
 פיר גיהאלטין אונ' גוויזין³⁾ וואש פאסירט איזט, האט ער
 אליש כודה גיוועזין האלטנה אך לקצת פון המעות וואש בעלה
 הי"ד גיהאט אונ' וואש נאך [איזט] פאר האנדין גיוועזין ווידר
 ביקומין אלזו האט מאן דען רוצה נאך תפוס גיהאלטין ביוקין

1) Attestatum 2) Handwerksburschen 3) gewiesen.

בישטין אונ' ניקש מודה זיין וואש זולמי דיווש פאר איין שפיל געבין איר מוזט צו זעהן אונ' אייער רעכט אין המבורג זוכן אונ' דאש שטראקס זוא בלדי אליש מיגליך איזט דאש אייך דיא אוברויגקייט אין המבורג רשות גיבט דאש איר אין דען רוצה זיין בית נאך דען הורג זוכט ווען איר דען הורג נאך דער מאט איר אויז זאג בפינדין העט זוא לאט מיך ווייטיר זארגין פרנסים זענין תכף גילאפין אונ' משתדיל גיוועזין זולין איין ד' רקים נעמן אונ' אם זאלכין אורט וואור דיא דינשטמאט גיזאגט אויף גראבין אונ' אינין רשות געבין באם זיא אין פינדין לאלטנה לקבר ישראל ברענגין אביר אינין דער ביא גיזאגט זעכט אייך וואול פיר זולמי איר דען הורג ניט פינדין עש ווער אום אייך אלי גיטאן דען איר וויסט וואול פון דען פיביל¹⁾ וואש היר אין המבורג איזט עש וועהר אונש און מעגליך צו ווערין, נון מיר זענין אלי בצרה גדולה גיוועזין אביר דיא רבקה איזט אליר וועגין הינטין אונ' פארין גיוועזין, אונ' גיזאגט מאן זאלי ניט פאר צאגין זיא וויסטי גוויש דאש מאן דען הורג דאר פינדין ווערט דען דיא דינש מייט העט יוא אום איר חיות גירעט אונ' אלי גווישי אותות ומופתים גיזאגט דרויף האט מאן גינומין עשרה ביהערצטי אנשים אונ' עטליכי בויו לייט דיא מאן גיוואושט דיא ביהערצט אונ' גיטרייא זיין גיוועזין אונ' איזה שוטרים דער ביא אונ' זענין אין גאטיש נאמין אין דאש רוצה זיין בית הנן גנגין וועלכיר ניט ווייט פון אלטין שרנגין ביא דער בערלייא²⁾ גיוואונט האט, בין כך איזט די גיצעקה אים גנטצין מקום גיקומין זענין אליר הנט ווע[ר] קיש לייט אלי קנאלי³⁾ ששים ריבוא זיך פאר זאמילט [אונד] פאר דעם רוצה זיין מיר גיקומין והסכימו כולם באחד זוערין דיא ב"י דען הורג דאר

1) Pöbel 2) die alte Schranne [= Fleischbank] bei der Berlei (?) 3) Canaille.

גידרייאט ער זאל מודה זיין דאש ער דען אברהם מיין אך
האט אומש חיות גיבראכט האט לנג ניט דראן גיוואלט אונ'
גיזאנט ער העט דען אברהם מיין וואול גיקענט אביר אויף
זאלכיר מאניר ניט לבסוף האט דער פריזידענט זוא לנג מיט
איהם גירעט דאז ער האט מודה גיוועזן דאר ער נאך בבית
של אביו אין דער שיפיר גיזעלשאפט ווער גיוועזן דאר האט
ער דען אברהם מיין הי"ד ג"כ ממית גיוועזן אונ' אין תוך
קטן קעמירכין וועלכי זיא פאר איין קעז קעמירכין האבין איזט
זוא איין טיף לאך אין, דאר אין העט ער אין גישטאכין¹⁾ אונ'
מיט קאליך צו גיווארפן אונ' צו גימאכט וויא מאן דאז נון
גיהאט האט זענין פרנסים חכף לעצה לחמבורג גנגין אונ'
אום הרשות גיבעטין כמקדמת ווידר צו זעהן לקצר זענין
ווידר צו דער סכנה גיקומין כמו מקדמת אונ' נאך פיל ערגיר
דען זוא איין חשוב פאר נעם בית זאל מאן למקום רצחני'
מאכין חלילה ווען הורג ניט ווער גיפונדין ווארין לקצר מאן
האט אין גיפונדין ער האט נאך איין רויט פוטר העמיד מיט
עמליכי כסף קנעפכיר אונ' זיין ארבע כנפות אן גיהאט אלזו
האט מאן אים ג"כ הרויז גינומין אונ' צו קבר ישראל
גיבראכט אויב צווארין גרויש צער בקהילתינו גיוועזן איזט
דען איזט באותו יום גיוועזן עבין אליש ווען ביד²⁾ הרונים
באותו יום ווערין אומש חיות גיקומין, דיא פריינד פון קרובתי
שרה האבין דען הורג איאיר זוא אין לאזין צו קבורה טון
וואול בזיכטיגן דען אשתו שרה איזהו סמני' בגופו גיזאנט
כדי מאן דאר אויז לערנין קאן³⁾ דאז זיא קיין אלמנה חיי'
בלייבין זאל, וועלכיש אך גישעהין איזט אונ' זיא התרה
ביקומין איין מאן צו נעמין לאחר זה איזט דעם רוצה זיין
משפט גימאכט גיווארן דאז מאן אום זאל ראד ברעכין אונ'
דאז לייב אויף איין טפאל⁴⁾ שטעקין אונ' אין אייזירני כאנד
גישלאגין כדי דאז לנגי צייט צום עקסעמפיל צו ער זעהן

¹⁾ gesteckt ²⁾ beide ³⁾ F.: זאל ⁴⁾ Pfahl.

מאן אים זיין משפט גימאכט האט, צווישן דעסין איזט דיא שרה נעביך נאך איין אלמנה חייה גיוועזן גלייך איך גישריבן¹⁾ אביר ניקישן²⁾ [קענין] מבעלה הי"ד גיוואר ווערין אונ' וויא שונט גידאכט פיל גיריד³⁾ ליידין מוזין מאחר נון דיווש פאסירט מיט דיוין הורג בעו"ה אונ' כל עולם דען רוצח וואול גיקענט אונ' איאיר ער איזט אין דען בית גיקומין צו וואונין ביא דען אלטין שראנגין האט ער צו פארין בבית של אביו גיוואונט וועלכיר אין דער שיפיר גיזעלשאפט גיוואונט, וועלכיש דאש פרינציפאלישטי ווירטין הויז אין גנץ המבורג איזט, הארט אן דער בערש אונ' יהודי ואינם יהודים סוחרים יחדיו וואש צו טוהן אודיר צו השבונין האבין גינין זיא אל דארין טרינקק אויז זילכירני כלים דאז דער רוצח בנו של הווירט גאר ביקנד מאנק ב"י גיוועזן איזט, וויא נון דאז איזט ארויז גיקומין דאש דער זון דער רוצח איזט אונ' דער שרה איר מאן איזט איין חלפון גוועזן אונ' חלפנים זענין אך אלי צייט אין דען ווירטש הויז גיוועזן אונ' מעות עמפפאנגין פון וועגן זיא גיחילפת אך לשם צו גיצילט דען איזט גאר איין ערליך פאר נעמ ווירטין הויז אלזו האט דיא שרה וואול גוויסט דאז בעלה הי"ד גאר וואול מיט דען זון ביקאנט גיוועזן אלזו איזט זיא גנגין אונ' אירי פרינט גיזאגט איר וויסטי דאז בעלי פאר איזחו שני' זוא איזט פאר לארין גנגין⁴⁾ אונ' איזט דיויז נון ארויז גיקומין בעלי איזט אך גאר פיל אין דען הויז אויז אונ' איין גאנגין איך האלט ניט אנדרשט דער רוצח האט בעלי ג"כ אומש חיות גיבראכט, העלפיט מיר אולי ירחם ווערט מאן [גיוואר] דאז בעלי זצ"ל ג"כ על ידו איזט אומש חיות קומין נון מה לי להאריך זענין גנגין צום פריזידענט אונ' אים זולכיש פיר גיהאלטין דער פריזידענט האט דען רוצח מיט גומין אונ' ביזין פאר גיקראגין אונ' מיט גרושי עינות

1) s. oben p. 35 2) Nichts 3) Gerede 4) F.: גיווארין

אן גיטראפין לא די בני נתן סג"ל קיין רימיסיא¹⁾ אפילו קיין כתבי מהם גיהאט מפני מה שלא שלחו הרמיסיא נון בני נתן סג"ל האט זולין מיט לקאפין האגין על החתנה ציאין אביר מטעם הנ"ל ניט קענען מיט ציאין ער האט מוויזן זעהן זיין כבוד וכבוד פון זייני קרושפענדענטין צו ביאופאכטיין, מאן קאן וואול גידענקין אין וואש פאר צער ושברון לב מיר יהדיו גיוועזין זיין אלזו האבי איך מוויזן לבד עם בני ר' יוסף סג"ל על החתנה ציאין ה' יודע מרת נפשי מיט וואש פאר צער ואגמת נפש איך טמנו גיצאגין בין, דען איך ניט גיוואושט האב וויא עש מיט הקצינים בוויין איזט אלזו בין איך מהמבורג עם בני החתן ר' יוסף סג"ל ומחותני משה בנו של מחותני מאיר שטטהגין חתנו של ר' חיים קליף לקאפין האגין גיצאגין אונ' זענין אך גליקליך לקאפין האגין גיקומין, וויא איך תוך קאפין הגין גיקומין בין האב איך גימיינט כתבי פאר מיר צו פינדן מבני נתן סג"ל דאש ער מיר שרייבין ווערט דאש ער מן הקציני' מוויין כתבי אונ' רימיסיא ביקומין האט, אביר האב צווארין כתבים מבני נתן סג"ל גיהאט וועלכיר מיר שרייבט אליש איין פרוים קינט וויא ער איזט ער העט צווארין נאך קיין כתבים מוויין גיהאט אביר איך זולט בשביל זה קיין דאגה האבין זולמי מיך נור לושטיג על התנות של בני שי' מאכין עש העט אליש קיין דאגה ניט, נוי אויב מיר שוינט ניט וואול ביא זולכי עסקי' גיוועזין איזט האב איך דאך זולכיש אליש להמקום ב"ה ביפולין אונ' מיך ניקש אן גינומין, מיר האבין איינר דען אנדרין הנדוני גליפירט אונ' החתנה זולין דיא אנדרי שבוע זיין צווישן דעסין במסתרים תבכה נפשי אונ' פין איינר פאשט צור אנדרי פאשט גיהאפיט דאז גומי כתבי מבני נתן סג"ל קומין זולין וועלכי אך ת"ל א' יום קודם [החתנה] גיקומין זיין דאש אים הקצין ר' מענדלי גשיקט האט גומי רימיסיא אונ' כמה אלפי' יותר

¹⁾ E.: גיהאט.

זיין זאל, אביר דיא פרויא אונ' דינשט מייט זיין פטור ארקענט¹ גיווארין אך ורק המדינה פאר וויזין ווארין באותו יום אליש דער רוצח איזט נידון גיווארין איזט זוא איין [מהומה] תוך המבורג גיוועזין אליש אין מאה שנים איבר קיינים דען מאן האט דן גיוועזין ניט גיוועזין איזט, אביר ב"י בכלל זענין תוך סכנות נפשות גיוועזין דען האט זיך גרויש רשעות מתעורר גיוועזין, לקצר ביום הנדן הרוצה זענין מיר תוך גדול סכנה גיוועזין נון המקום ב"ה שגדול רועה ומרוב חסדיו דאש ער אויף אונש זינדיגי מענשין האט אונ' כל יום ויום מתקיים איזט בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתי וכו'²) זולכיש האבין מיר באותו יום ער פאהרין וברוך ה' אשר לא עזב חסדו ואמתו מאתנו ווען מיר זינדיגי מענשין נור קענטיין ארקענן דיא גרושי נסי' ונפלאו' דיא המקו' ב"ה מיט אונש ארמי מענשין אלי טאג טוט אלזו איזט דיווש אליש צו גומין אפ גילאפין, אונ' אונ'³) יהודי' שאדין אפ גנגין, נון ווידר אן צו פאנגין וואור איך גיהאלטין האבי, בני ר' יוסף סג"ל זענין נון כמה שידוכים גירעט גיווארין וואור מנקין⁴) קיינר נגזיר מה' גיוועזין אליש השידוך עם מתותני מאיר שטאט האגין וועלכיר בקאפין האגין וואונט אלזו עמו משדיך גיוועזין אונ' הקנס בהמבורג גיליגט אונ' זמן החתנה לערך א' שנה אויף גישלאגין וויא עש נון קומין איזט לזמן החתנה האבין מיר זיך גריכט דען החתנה תוך קאפין האגין זיין זולין אלזו איך מיך מיכן גיוועזין אונ' עם בני נתן סג"ל לשם גיוואלט ציאין, מאחר נון בני נתן סג"ל גדול מו"ט עם הקציני ר' שמואל ובנו ר' מענדלי גיהאט אונ' גאר פ"ל ח"כ פאר אינן אקצעפטירט אונ' הח"כ זענין בלדי פעליג גיוועזין ובני ובני נתן קיין רימיסיא⁵) מן הקציני הנ"ל גיהאט כזי לשלום איר אויז גיגעביני ח"כ כסדרם וועלכיש בייא ד' אלפי ר"ט

1) freigesprochen 2) 3. Mos. 26, 44 3) ohne 4) worunter

5) Rimessen.

גשיקט לק"ק פרנקפורט צו לערנן אין דער קלויז ובני ר' זנוויל סג"ל עם סחורות ג"כ לשם גשיקט, וויילין בני ר' זנוויל ע"ה בק"פ¹) איזט קריגט גיסי ר' יוסף סג"ל כתבים מן ר' משה באמבערג²) וועלכיר גיסי ר' יוסף סג"ל זיין אוהב נאמן גיוועזין איזט, אלזו שרייבט דער ר' משה אן גיסי ר' יוסף סג"ל אונ' פראגט אים [אום] עצה בשביל שידוך ער עם בתו בהמבורג טון זאל, אותו כתב ביקומט גיסי אן שבת זוא לאזט ער מיך רופין לביתו איזט ער תוך גארטין עם אחותי עלקלי שפאצירין גנגין וויא איך צו אים קום זאגט ער צו מיר מ"ט בנך זנוויל איזט איין חתן איך לאך אונ' זאג ווען ער איין חתן איזט גיהער איך דאך ביליך ג"כ פון צו ווישין אלזו ווייסט ער מיר הכתב מן ר' משה באמבערג וועלכיר באותו פעם צו ווין גיוועזין איזט אונ' הגאון אב"ד מהור"ר שמשין שרייבט ג"כ אן גיסי ר' יוסף דאז ער אויף זיין אמיתות כ"ד האמת שרייבן זאל וואש אים ביא דיזון שידוך דיכט³) גיראטין צו זיין אלזו לויא איך הכתבי אונ' זאג לגיסי ר' יוסף היראווי זיך איך נאך ניט דאז בני זנוויל איין חתן איזט, זוא זאגט גיסי ר' יוסף איך וויל אייך ערוב זיין על כתבי דאז איך ווער לוויין שרייבין ווערט בנך זנוויל סג"ל איין חתן זיין עם בת של ר' משה באמבערג, דער ר' משה באמבערג איזט גיוועזין גיסו של הגאון מהור"ר שמשין מוויין אלזו האט גיסי ר' יוסף תכף מבני ר' זנוויל גישריבן אלזו אייט השידוך עם ב' כתבי נגמור גיווארין אונ' הגאון מהור"ר שמשין האט גישריבן מאן זאל אים בני זנוויל סג"ל תכף לוויין שיקן זאל אצלו זיין עד החתנה, דען החתנה איזט ב' שני אויף גישלאגן גיווארין וואש פאר גרושי הבטחות נון

¹) = ²) Mose Brilin in Bamberg, Sohn R. Isak's, des Rabbiners von Hammelburg und Mannheim, war der Schwager Samson Wertheimers in Wien s. Kaufmann p. 79 n. 2 ³) däucht.

אלש בני נתן סג"ל גבירט האט אונ' זיך בכתבו עקסקוזירט
ווער ניט בביתו גיוועזין זונשטין איאיר גשיקט אלזו האבין
מיר החתנה בשמהה ובלב טוב גימאכט אונ' זענין זער
פאר גניגט מצדי צדרים גיוועזין, נון לאחר החתנה האב
איך זער גיאילט דאז גערין ווער¹) לביתי גיצאגין ווער אונ'
האב קיין אנדרי חברות' גיהאט אליש משה בנו של מחותני
מאיר וועלכיר ניט זוא זער גיאילט מאביו ומאמו צו ציאין
אליש איך אלזו מוזין בעל כרחי וואול ד"י יום לאחר החתנה
לשם בלייבין אוב איך נון שונט אלי גוטי טראקטימענטין
וכבוד שבעולם האב גיהאט, איזט מיר דאך אליש ניט אין
נגין אונ' ליבירשט בביתי ביא מיין קינדרכיר גיוועזין ווער,
ענטליך משה הנ"ל זוא פיל גימצרת דאש ער זיך ריזולפירין
מוזין מיט מיר אהיים להמבורג צו ציאין אלזו האבין מיר
זיך גירישט אום אונזיר ריזי פערטיג צו מאכין אונ' זענין
אלזו להמבורג גיצאגין אונ' ת"ל גליקליך אונ' וואול אן
גיקומין, איך האב השבון מבני ר' ליב סג"ל גינומין פון
מייני סחורות דיא איך אים גילאזין האבי האט מיר מכ"ד²)
גוטיין חשבון גיגעבין דאש איך גנין בין פאר גניגט גיוועזין
אלזו האב איך נאך גיהאט ד' יתומי' בני ר' זנוויל ע"ה ובני
ר' משה סג"ל בתי פריידכן ובתי מרים שי' ות' אויב מיר
נון צווארין כמה וכמה פרינציפאל[ין] שידוכי זענין גירעט
גיווארין דאש איך העט ווידר קענין תוך עושר וכבוד צו
זיטצין קומין האב איך דאך גידאכט דאז זאלכיש מייני
קינדריין צו ווידרין ווער אונ' אליש לאזין צו מיינין גרוישן
און גליק לאזין צו רוק גין וויא ווייטיר ווערט צו פאר נעמין
זיין, לאחר זה איזט בני ר' זנוויל ע"ה אך גרויש גיווארין
האב אים לעתים מיט ליריד ברונשוויג גינומין מאחר ער ניט
לערנין וואלין מסוגל צום סוחר זיין זאל, בני ר' משה סג"ל
האט גאר וואול גילערנט, אלזו האב איך בני ר' משה סג"ל

1) F.: = 2) ווידר.

אצלו בביתו זיין אונ' וואלטי מיר ב' פון זייני בעשטי חדרים
אין געבין, גם אלין מו"מ דען איך טון וואלטי זולטי מיר
פרייא שטיין, צו דעם ענד האב איך ממנו איין מעכטיגין
קיסירשין פאס ביקומין¹ אלוו האב איך מיך דאר צו גריכט
אונ' ניט אנדרשט לדעתי גיהאט פון דער התנה לוויין צו
ציאין, צו דעם ענד האבי איך וואול נ' אלפי ר"ט יובלאמציא
אצלי גיהאט דיא איך האבי וואלין מיט נעמין לוויין, אביר
רבות מחשבות בלב איש ועצת ה' היא תקום², אלוו בין איך
עם בני נתן סג"ל ובני ר' משה סג"ל וועלכיר נאך איין
בחור גיוועזין ללייפציג גיצאגין, וויא מיר תוך לייפציג זענין
אלוו קריגט בני נתן סג"ל כתבי מהמבורג דאש מאן אים
גישריבן ער מויזט. לאחר יריד לייפציג תכף לביתו קומין אום
אייניגי עסקים ווילין אלוו איזט מיין ווינר ריין גנץ צו רוק
גנגין, דען איך האב אהן בני נתן סג"ל ניט לוויין ציאין
וואלין, אלוו האב איך אל מיין יובלאמציא ווידר מיט להמבורג
געבין, נור פאר איזהו אלפים אצלי גיהאלטין אונ' איך בין
עם בני ר' משה סג"ל גנץ אליינט מלייפציג לבאמבערג
גיצאגין, האבי מיך גרושי צרות גיניט דען איזט גאר איין
ביזיר וועג אונ' איך בין איין אשה גוועזין ובני ר' משה נאך
גאר יונג איין קינט מן מ"ו שנים דען נאך ווען מאן מעות
האט קאן מאן אליר ווענין צו רעכט קומין האט גרויש מעות
דיא ריין גיקאשט, נון בין לבאמבערג גיקומין אום מיטיר נכט
למחרת איזט מיין מחותן ומחותנת וכלה מיך אמפאנגין
אלוו בין איך אין מיינונג גיוועזין תכף ר"ח תמוז התנה צו
מאכין אביר איזט איין גרושיר קלקול דארין גיקומין, מאחר
גיסי ר' יוסף סג"ל בלתי ידיעתי האט לאזין בתנאי שרייבן
הנדן מבני ר' זנוויל סג"ל ה' אלפי ר"ט אונ' ער האט

1) Vgl. Kaufmann a. a. O. 77 2) Prov. 19, 21.

הגאון מהור"ר שמשין אן מיך גיטאן אונ' גישריבן האט אונ' מבטיח גיוועזין למחי' שלחני¹⁾ דאז אים אונ' אל זיין ברידר זאל וואול זיין, ולאחר זה כמה וכמה כתבי' מן הקצין מהור"ר שמשין הנ"ל גיהאט אונ' זיך גאר פריינטליך נגדי ארצייגט, באותו פעם איזט בני זנוויל תוך פ"פ אן מיין אין דער מעם גיוועזין אלו האב איך אים גישריבן דאז ער איין חהן איזט עם בת של ר' משה ב"ב ער זאלטי תכף לאחר יריד פ"פ לוויין ציאין אונ' לשם זיין ביזקין החתנה ווערט אלו איזט בני זנוויל מפ"פ לוויין גיצאגין אונ' גליקליך אן גיקומין הקצין אב"ד מהור"ר שמשין אים אך בכבוד מקבל גיוועזין און אן מיך גישריבן וויא ער גאר וואול עמו צו פרידין ווער אונ' אים תכף איין ר' גידונגין, נון איזט בני זנוויל תוך וויין גיוועזין איזט [ז]ער יונג גיוועזין אונ' מעשה נערות גיטאן אונ' הגאון מהור"ר שמשין אך ניט פיל אויף זיכט עליו גיהאט גאר פיל מעות אין דיא ב' שני' פאר טון צווארין בני ר' זנוויל אליש גישריבן אונ' גיבעטין מאן זולטי אים דאך חתנה מאכין דען ער האט קיין חישוק יותר אין וויין צו בלייבין אביר מאחר כלתו נאך גאר יונג אונ' קליין גיוועזין איזט ער בייא ג' שני' אין קנס גנגין לאחר זה איזט חמיו ר' משה תוך וויין גיוועזין אונ' אויף מיין פילפעלטיגיש שרייבין זיך מרצה גיוועזין דאז זיא ר"ה תמוז תוך באמבערג [וואלין] החתנה מאכין אונ' בני ר' זנוויל מיר גישריבן דאז ער עם חמיו ר' משה מוויין ציאט, אונ' זולטי מיך דער נאך ריכטין דאז איך ר"ה תמוז תוך ב"ב ווער, וועלכיש איך אך גיטאן אונ' בין אהן דעסין ליריד לייפציג גיצאגין ומשם האבי איך וואלין לבאמבערג ציאין, נון האט מיר הקצין אב"ד מהור"ר שמשין גישריבן מאחר תוך המבורג גדול רשעות גיוועזין אלו ער מיר גישריבן איך זולט מן החתנה לוויין קומין אונ' זולטי

1) 1 Mos. 45, 5.

ולהראות אלו האבין דיא בידי זין¹⁾ וועלכי שונט אויז גיגעבין
 זיין גיוועזן עמי גירעט אונ' גיזאגט וואש אביהם וויל לנדן
 געבין, אלו אינין צור תשובה געבין איך האב בני הבחור
 ר' משה דארום מיט גינומין, כדי לראות כנ"ל נאך דער
 חתנה וואלין מיר איין שפאציר ריז טון לק"ק פיורדא וועלכיש
 ב' פרסאות פון ביארשדארף איזט אלו וואלין מיר זעהן צו
 רעכט צו קומין, בני איזט נאך איין שידוך תוך ב"ב גירעט
 גיווארין גם א' שידוך בפירדא אלו האב איך מיך בירעט
 עם מחו' ר' משה באמבערג דאז מיר יחדיו איין שפאציר
 ריז וואלין לפירט נעמין מיר האבין נון הקרן גיזעהן תוך
 באמבערג וואלין איך זעהן וואש תוך פירט אונ' ביארשדארף
 איזט אלו זענין מיר דהיינו מחו' ר' משה ואשתו אונ' איך
 ובני ר' משה סג"ל דיא לושטיר ריז אן גינומין אלו זענין
 מיר לביארשדארף גיוועזן אונ' בת של מחותני ר' שמשין
 גיזעהן ער האט בני ג"כ גיזעהן אונ' זענין איך גאר נאהנט²⁾
 דראן גיוועזן אביר אום אלף מארק ניט קענן יחדיו קומין³⁾
 אלו זענין מיר יחדיו לפירדא גיצאנין אונ' איבר לילה תוך
 פירד גיוועזן איך קאן ניט ארשרייבן דען כבוד וואז אונש
 גישעהן איזט, דיא פרינציפאלשטי בעלי בתים עם נשותיהם
 זענין אין אונזיר ווערטיץ הויז⁴⁾ גיקומן אונ' אונש מיט גיוואלט
 מיט זיך אין אירי הייזר וואלין נעמין, ענטליך האט עש ש"ב
 מן בנו של ש"ב מרדכי כהן ניט פאר זאנין קענן אונ'
 מוזין יחדיו מיט אים גין, נון מיר זענין דיא לילה גאר וואול
 אין אלים טראקטירט גיווארין ומאחר מיר בדיעה גיהאט
 גלייך איך גישעהן דאז מיר למחרת ווידיר הין וועק ציאין
 וואלטיין אלו מיר איך אודות שידוך בפירדא זונדיר עטוואש
 צו פאר ריכטיין זענין הין וועק גיצאנין אונ' ווידר לבאמבערג

1) Söhne 2) nahe 3) eins werden 4) Wirthshaus.

לא יותר גיהאט אליש ד' אלפי' ר"ט הגם מיר תוך המבורג
 זולכיש תקף גיוואושט אונ' איך תקף אן הגאון אב"ד מהור"ר
 שמשין גישריבן דאש ער מיט דען ה' אלפים ר"ט טעות
 זוער אונ' בני לא יותר העט אליש ד"א טייטש מעות אביר
 הקצין מהור"ר שמשין האט גישריבן עש ווער ניקש דראן
 גילעגין מאן זולטי התנאים נור זוא לאזין ווער נאך לקצת
 מער כבוד צור חתנה ווערט זולכיש קיין פילפול זיין אביר
 לע"ע האט מחו' הקצין ר' משה ב"ב פיל אנדרשטיר צו
 גיזאגט ער קעריט זיך נירגניץ אן לויט זייני תנאים אלו
 האבין מיר גרושי פילפולים יחדיו גיהאט דאש אליש החתנה
 ניט האט קענין ר"ח תמוז ווערין מחותני ר' משה משום
 זה ערשט לוויין גישריבן הגאון אב"ד מהור"ר שמשין טוויין
 האט ניקש אנדרשט אלש האמת גישריבן, צווישן דעסין
 איאר הכתבי' גיקומין זיין האט מחו' הקצין ר' משה גימיינט
 פון מיר נאך לקצת ארויז צו קוועטשין, אביר דאר ער גיזעהן
 דאש ממני ניקש צו קוועטשין איזט אונ' הכתבי' טווינא
 זענין אך גיקומין דאו איך רעכט האב אלוז איזט החתנה
 חצי תמוז גיווארין מיט אלי כבוד אונ' הערליכקייט זוא פיל
 מיר ב"י האבין קענין אונ' מצדי צדדי' פיל פאר נעמי לנדיש
 ב"ב הין גיקומין אויף דער חתנה וואר מנקין ב' בניו מן
 מחו' מהור"ר שמשין פיארשדארף עם השדכין גיוועזין זיין,
 דען בהמבורג איזט מיר לבני ר' משה סג"ל גירעט גיווארין
 בת של ר' שמשון ביארשדארף¹⁾ ומאחר ביארשדארף נור
 ג' פרסאות מב"ב איזט אלוז האבי איך אן השדכין תשובה
 גיגעבין מאחר איך דאך לבאמבערג מוז על התנות בני ר"ז
 סג"ל אלוז וויל איך בני ר' משה סג"ל מיט נעמין כדי לראות

1) Ueber Samson aus Baiersdorf, den Hofjuden des
 Markgrafen von Bayreuth s. H a e n l e, Geschichte der Juden
 im ehemaligen Fürstenthum Ansbach 80.

פארט גיפאהרין, אביר זענן קום איין רביעי' שעה פון דען
מקום גיוועזן, קומט נעביך דער שדכין נאך צו רייטן אונ'
ביט [אונש] אומש גאטיש ווילן מיר זולטן ווידר נאך ב"ב קומין
דען בניו של ר' שמשן ביארשדארף ווערן לשם אונ' וואלטן
אליש ריכטיג מאכן, אביר איך האב זולכיש ניט טון וואלן
אונ' ניט צו רוק פארין אלזו זאגט מחו' ר' משה [זעכט¹] היר
ליגט איין היפש דארף פאר אונש דאר איזט איין היפש ווערטן
הויז אין עש איזט דאך נון באלדי נאכט דאו מיר ניט ווייטיר
פארין וואלן אלזו וואלן מיר איבר נכט אין דען ווירטש
הויז בלייבן אונ' ווען ר' שמשן ביארשדארף זיין קינדר
וואלן צו אונש קאמין מעגן זיא טון, נון איך בין דאר מיט
צו פרידן גיוועזן אונ' דער שדכין ג"כ איזט פרויא גיוועזן
דאו ער אונש צום שטאנט גיבראכט אונ' איזט תקף צורוק
גיזאגן נאך ב"ב האט קיין שעה גיווארט איזט בייא אונש
אין דער הערבערג גיקומין אב"ד מהור"ר מענדיל רויט שילט²)
מבאמבערג אונ' בניו של מהו' הקצין ר' שמשן ביארשדארף
אונ' איין ב"ב מבאמבערג בשמו ליב ביביר ואחיו ר' וואלף
אייטיל וואקרי לייט אונ' מופלג' בעשירות לקצר מיר האבן
ניט לנג פילפולים גיהאט אונ' הקנס למז"ט גיליגט דיא ב'
זיין הנ"ל זענן אליש גישטאנדין בכח אביהם אונ' אליש פאר
שריבן אלזו מיר דיא נכט אין אייטיל ששון ושמחה צו
גיבראכט למז"ט נון איזט מחו' ר' שמשן ביארשדארף ניט
בביתו גיוועזן אך ורק איזט תוך ברייט³) אצל המארגראפין
מברייט יר"ה גיוועזן בייא וועלכין ער זער תקוף אונ' זיין
הויף יוד גיוועזן כידועה לכל אלזו האבן אונש דיא זין
זער גיבעטן מיר מויכטן דאך דען גיפאלן טון אונ' עש

1) Seht 2) Menachem Mendel b. Salomo Salman Rothschild, gestorben 1731 als Rabbiner von Worms s. L e w y s o h n נפשות צדיקים Nr. 41 3) Bayreuth.

ג'קומין דאר איך מיך תכף האב פערטיג גימאכט אום ווידר
 עם בני ר' משה סג"ל להמבורג צו ציאן, נון השדכן דער
 השידוך גירעט האט בפירדא גיוואונט איזט דיא גנטצי צייט
 תוך באמבערג גילעגין אונ' גערין גיזעהן דאז השידוך
 מפיארשדארף גישעהן זולט, אביר איך האבי אים מיין
 ריזלומציא¹) גיזאגט זוא אונ' אלזו מוז עש זיין אונ' אנדרשט
 ניט, לקצר דער שדכין האט גיזאגט נון איך זיך וואול דאז
 איר ניט אנדרשט וואלט אונ' איר זייט ריין פערטיג זוא ביט
 איך איך טוט מיר דען גיפאלין אונ' בלייבט היר ביוקן נאך
 מיטאג אום קלאקי צווייא איך האבי אינין אליש לביארשדארף
 גישריבן איך ווייס גיוויש מיר ווערין נאך מיטאג פאר צווייאין
 תשובה ביקומין דאז אליש ווערט ריכטיג זיין, קומט אביר
 דיא קלאקי צווייא קיין תשובה וויל איך יותר ניט אויף
 האלטין בין זולכיש צו פרידין גיוועזין אונ' אונש אליש
 פערטיג גימאכט מחו' ר' משה אונ' בני ר' זנוויל מיט אונש
 על איזה פרסאות לכבוד וואלין מיט ציאן, אין מיטילשט²)
 איזט איין סעודה פאר פירטיגט גיווארין כסעודת שלמה
 בשעתה איך קאן אך ניט ערשרייבן וואש דער ר' משה
 פאר איין וואקריר מאן איזט איין חכם מחוכם אונ' דער
 אלי מענשין כל הכבוד שבעולם אן טוט, נון וויא מיר וואול
 גיגעסין אונ' גיטרונקן איזט עש שוין דרייא אוהר גיוועזין
 אביר איזט ניקש מן ביארשדארף צו זעהן אודר צו הערין
 גיוועזין, אלזו האבין מיר זיך מיט אונזיר זעמפמליכי חברות' אויף
 גיזעצט אונ' אום גיפעהר קלאקי פיניף אויז באמבערג אויז
 גיצאגין אוב שונט מחו' הקצין ר' משה ב"ב זער אן מיר
 טפציר גיוועזין כאחר עש נגד לילה גיט זולטין מיר אצלז
 בלייבין אונ' למחרת בהשכמה אונזיר דרך פורט נעמין אביר
 איך האב קיין דיעה גיוואלט אונ' אלזו אין נאמין דאז הערין

1) Resolution 2) mittlerweile.

המבורג ג'וקמן אונ' מייני קינדר אונ' זעמפטליכי פאמיליע
 ת"ל ג'זונד ג'פונדין וועלכיש אונש נאך מצירי צרדים נאך
 דעם איך י"ב שבועות בין אויזן ג'וועזין גאר זער ארפרייאט
 האט, נאך דעם האט השי" ב"ה קרובתי בילה ע"ה אשת
 מהור"ר בער כהן אהיים ג'זוכט מיט אייני משוני קרענק
 דאז זיא ל"ע איר מים ניט האט לאזין קענין וועלכיש וואול
 ד' שבועות ג'ווארט האט אוב נון מהו' הקצין מהור"ר בער
 כהן שונט אלי טרייא אן אשתו אונ' אלי רופאים ג'ברויכט
 האט עש דאך אליש ניט העלפין וואלין דען שיינט דאש
 זולכיש בייא גאט דען אלמעכטיגין בישלאסין ג'ווארין אלזו
 האט זיא זיך ע"ה לערך ג' שבועות זוא מיט אקידענט¹)
 ג'קוועלט, נון קאן מאן וואול דענקין דאש מאן אליש אין
 דער וועלט ג'ברויכט אונ' ג'טאן האט הן אין רפואות וסגולות
 הקצין מהור"ר בער כהן קיין מעות ג'שפארט עש זייא מעט
 או רב אביר אליש ניקש ג'יהאלפין וויא נון קרובתי בילה
 ג'זעהן האט דאז עש אלי יום מיט איר ערגיר ווערט אונ'
 דאז אלי רפואות ניקש אן שלאגין אלזו האט זיא ג'נומין ג'סי
 ר' יוסף סג"ל אונ' מהור"ר שמואל ארגליש שי' אונ' דאז
 בעלה מהור"ר בער כהן לאזין צו זיך רופין אונ' גאר
 ב'וועגליך עמו ג'רעט אודות היתום ג'ליקבין וועלכיש זיא בייא
 זיך האבין אונ' ארצאגין איזט לערך י"ב או י"א שני' אלט
 ג'וועזין אונ' האבין בידי דאז מייטכין און בישרייבליך ליפ
 ג'יהאט אלזו האט זיא לבעלה מהור"ר בער גאר זער ג'בעטין
 ער מויכט איר דען נחת רוח טון איאיר זיא שטערביט אונ'
 איר ת"כ²) געבין ווען זיא שטערביט דאז ער קיין אנדרין נעמין
 וואלטין אליש דאז יותם ג'לוקבין בת ר' פייבש כהן שי' וואור
 איבר מהור"ר בער איזט אונקיל ג'וועזין אלזו האט ר' בער
 כהן זאלכיש מיט שרייאנדיגי אגין צו ג'זאגט, אונ' ת"כ אן

1) Accident, Zufällen? 2) = Handschlag תקיעת כף

אירין פאטיר לכבוד טון אונ' מיט זיא נאך ברייט ציאין וועלכיש
 מיך גידוכט גאר שווער צו זיין, אביר מיר האבין אונזיר
 קוטשיר גיהאט גידונגין ביוקין האלברשטאט אלוז האבין
 מיר אים גיפראנט אונ' מיט אים אויז גימאכט דאז מיר
 האבין אים ב' ר"ט יותר געבין דאז מיט אונש על ברייט
 גיפארין ומשם על נואימבורג¹⁾ איזט באותו פעם יריד לשם
 גיוועזין זעקלי ווינר איזט ג"כ אצלינו גיוועזן אונ' מיך דאר
 צו בירעט, מחותני הקצין ר' משה ב"ב צו מיר גיזאגט ווען
 עש מיר איין פריינט שאפט ווער וואלטי ער ג"כ מיט מיר
 נאך ברייט ציאין אויב איך זולכיש שוין מיט היפליכי
 קומפלימענט וואלין אפ לינין אונ' אים זולכי גרושי טרחה
 [אונזר] ניט אנזינין זיין²⁾ זוא איזט דאך דיא הסכמה גיבליבן דאז
 מיר מיט זעמפטליכי חברות, זיינין לברייט גיפאהרין אונ' אלוז
 לשם קומין וואר מיר מחו' הקצין ר"ש הנ"ל אן גיטראפין וועלכיר
 איין גרושי שמחה מיט אונש גיהאט, הגם איזט תחילת אב
 גיוועזין ומשנכנס אב ממעט' בשמחה דערינט וועגין מיר
 איין גרינגי אבינט מאהלצייט גיהאט האבין דען איזט ניקש
 צו ביקומין גיוועזין אביר למחר' האט מחו' הנ"ל שלוחים
 אויז גשיקט אונ' לאזין כמה מינים השובי דגים הולין אונ'
 זונשטין מאכלים מן הלב לאזין צו ריכטין וואש מאן אין
 דער האשט האט פאר פירטיגין קענין דען איך האב מיך ניט
 לענגיר וואלין אויף האלטיין לאזין, נון מחו' הנ"ל מיר אך צו זאגין³⁾
 מיך ניט לענגיר אליש קלאק איין אויף האלטיין נאך דעם עסין
 האבין מיר אייניר פום אנדרין אפ שייד גינומין אונ' איך
 ובני החתן ר' משה אונ' זעקלי ווינר אונש צו זאמין גיזעצט
 אונ' ממש מיט נאשי טרערין מן מחו' הקצין ר' משה אפ'
 שייד גינומן אלוז האט מיך דיזי גליקליכי צו זאמין קונפט
 פאר ערשט טרענין מוזין אונ' זענין ווידר גליקליך נאך

1) Naumburg 2) ansinnen sein = zumuthen 3) zusagen.

אלזו איזט זיא בשם טוב גישטארבין אונ' נקבר גיווארין בעלה מהור"ר בער אונ' אלי פריינט גרושין צער גיטריבן וויא צו דענקן שטיט ובפרט מחותני ר' אנשיל ואשתו מטה וועלכי בת אחותה גיוועזין איזט אונ' ראובן [בן] אחותו של מטה וועלכיר ג"כ בבית מהור"ר בער כהן איזט מגדל גיווארין אונ' זענן אך מיט היתום גלוקכי איזט מטה אשת ר' אנשיל עיה מימלי¹⁾ גיוועזין ואחיו ראובן איזט דודו של גלוקכין גיוועזין דאז זיא זיך לאחר השבעה האבין לקצת ווידר מנחם גיוועזין אונ' גידאכט דאז הבית של הקצין ר' בער כהן דאך ניט אנט פרעמט ווערט קומט איר נאהנדי קרובה גלוקכי ווידר דרין אלזו איזט איין צייט לנג נאך דער שבעה הין גאנגן דאז דיא קרובי הנ"ל מן גלוקכי האבין אן הקצין מהור"ר בער כהן גידרונגין ער זאלטי עש אופן באר מאכין דאז ער היתומה גלוקכי ווידר נעמט כדי ער מנוחה פאר דיא שדכני' האט אונ' זיא פון זיך פטרת וויא ער אך באמת קיין מנוחה גיהאט דען איין אידריר דער איין בת גיהאט העט זיך גערין עם מהור"ר בער מתחתן גיוועזין ווען ער זיך אך העט זולין מכלה זיין, נון מהור"ר בער כהן האט הקרובים דוחה גיוועזין פון אייניר צייט צור אנדרי אונ' פאר גיבראכט ווער נאך צו פריא לבסוף אביר איזט הרויז גיקומין עש ווערי איטי אי אפשר דאז ער היתום נעמין קענטי דען ער העט היתום בביתו ארצאגין אליש איין קינט אונ' אך עמה אום גאנגן אליש וויא מיט איינים קינט זוא איזט עש אים און מיגליך זוא איין קינד פאר איין פרא צו נעמין, זולת זה איזט ער איין מאן דער חשוכי בני' איזט אונ' איזט קיין קינט מער וויא זאל ער איין אשה נעמין דיא תוך כמה שנים קיין בת בנים איזט זולטי ער נון איזהו שני' ווארטין על בתולה הנ"ל דאש זיא איין בת בני' ווערט מי יודעה וויא

¹⁾ Mämmele = Muhme, Tante.

ר' יוסף אונ' מהור"ר שמואל הנ"ל גיגעבין אונ' מקבל קנין דרויף גיוועזין אלזו האט זיא זיך ע"ה דרויף צו רוא גיגעבין אונ' אך גיזאגט זיא וואלט נון גערין שטערבין דאר ווייל זיא נון וויסטי דאז זיא איר גלוקכי וואול פאר ווארט העט אביר מיין גאט וויא קומט דאז זיא נישט וויא מיר מענשין עש גידענקין זיא האבין גישריבן אן ר' זעליק להנוביר וועלכיר איזט אה מן היתום גלוקבין גיוועזין אונ' האבין אין ג"כ ארצאגין אונ' האבין זיך עמו עם הקצין ר' הירץ הנוביר¹⁾ משדך גיוועזין ער זולטי לדורתו בילה קיטין וועלכי גיפעהרליך קרנך ווער אונ' אין גערין קידם מיתה זעהן ווייל דען זיא האבין דיא בידי קונדר הנ"ל גאר זער גיליבט צווישן דעסין האבין דיא רפואות איר ווערקין גיטאן אונ' זענין כמה עמיר מים פון איר גיקומין אלזו דאז מאן האט גימיינט זולכיש ווער צו איר גינעזונג אביר קונטרארי זולכיש בעו"ה גראד איר מיתה מקרב גיוועזין ר' זעליק מהנוביר איזט גיקומין אונ' זיא צוואהרין גיפונדין אין מיינונג צור בעשירונג אביר וואש זאל איך מיך פיל מזו מטערי' אויף האלטין ער איזט קיין יום בייא איר גיוועזין זיא האט זיא המקום ב"ה צו זיך גינומין צו אירן מאן אונ' אונזיר גנצי פריינדשאפט אונ' דער גנצי קהילה גרויזש לייט וועזין דען זיא איזט גאט זייא איר גנעדיג איין וואקרי פאר שטענדיגי פרא גיוועזין דיא דאז לב מבעלה גאר וואול צו ריגירין גיוואושט, נון וואש מאג דאש אליש העלפין אל איר געלט אונ' גוט אונ' אליש גוטיש וואש בעלה הקצין מהור"ר בער כהן בשבילה גיטאן האט ניקש וואלין העלפין האט פיל לאזין בשבילה לערנין גרושי צדקות אויז גוטיילט אביר שיינט איר צייט איזט דאר גיוועזין אונ' דער ר"ה מי יחיה ומי ימות אם זעלבין בישראלסין גיווארין.

1) Wohl Juda Naftali Hirz, der am 13. Adar 1709 in Hannover verstorbene Sohn Leffmann Behrens' s. Kaufmann, Samson Wertheimer p. 86 n. 1.

דאז איך זולטי דען יותם גלוקכי הווק טון אביר אחי מיר
 גיזאגט אונ' גישווארין ער וויסט גיוויש דאז ר' בער גלוקכי
 ניט נעמט אונ' נעמיט ער בתי ניט זוא נעמיט ער איין ווילד
 פרעמדי זוא איזט דאז גנטצי בית אנטפרעמט, נון ווער וואלט
 זיך ניט גערין עם מהור"ר בער כהן האבין מתחתן גיוועזין
 דאר אלי מעלות בעולם אן זענין¹⁾ אלזו איזט אחילר' בער
 הנ"ל גנגין אונ' השידוך גירעט והישב ער קענט בתי תי'
 ניט דאך מאן זאלטי מיט ר' אנשיל אונ' אשתו ור' ראובן
 רידן באם ער מאכין קענטי דאז זיא מאכטין דאז גלוקכי אים
 זיין ת"כ מוחל ווער וועלכיש ער אן דודתה בילה ע"ה גיטאן
 האט ווער ער פרידליך²⁾, אביר דאר אחי מיט הקרובי הנ"ל
 גירעט זענין זיא מלא חימה גיוועזין אונ' וויא מאן זאגט
 זולטי מטה רויטשילט גיזאגט האבין איאיר זיא וואלט ליידן
 דאש בתי תי' זולט ר' בער נעמין פיל ליבר וואלט זיא האבין
 דאש איין ווילט פרעמדיר ר' בער נאם אלזו האבי איך דיווש
 גיהערט אונ' מיך ווייטיר ניקש אין גיקריט³⁾ צווישן דעסין
 האט מהור"ר בער כהן עם גלוקכי גירעט אונ' גיבעטין זולט
 אים הת"כ מוחל זיין ער וואלטי אים גרושי נדוני' נאך
 געבין אונ' איין פיינין חשובין בחור געבין, אביר אליש קיין
 דיעה גיוואלט אלזו האט זיך ר' בער כהן אצל רבנים גישריבן
 אונ' העסק פיר גיבראכט אונ' אום התרה אן גיהאלטין דאש
 ער מויכט איין פרא נעמין הגאון אב"ד בקלויו באלטנה⁴⁾
 האט אים וואלין קיין התרה געבין אביר וויא מאן גיזאגט
 האט ע"י רבני' אחרים התרה ביקומין ר' אנשיל דאז ער
 גיזעהן האט דאז קיין דיעה איזט דאש מהור"ר בער גלוקכי
 נעמין ווירט אלזו העט ער גערין גיזעהן דאז מהור"ר בער
 כהן העט דיא זעלבי גינומין אביר עש שיינט דאז מהור"ר

1) da [= an dem] alle Vorzüge der Welt an sind

2) zufrieden 3) daran !gekehrt 4) R. Zebi Aschkenasi s. Kaufmann, die letzte Vertreibung p. 220 n. 2.

לנג דער מענש נאך לעביט דאו ער ניט יוצא איזט ער
ווארטין זאל זולכיש האט דיא פריינט בכלל הנ"ל זער ארשרעקט
אונ' אין מיט גרויש גימיט ביוועגניש צו גימיט גפירט דאש
ער לאשתו אין אירי טויטיש נוט אונ' אנגשט האט ת"כ געבין
אונ' פאר עדים מקבל קנין גיוועזין דאו ער גלוקבי לאחר
מותה נעמין וויל, האט מחור"ר בער כהן גזאגט יוא עש איזט
אמת אוביר איך האב זולכיש גיטאן מיין פרא ע"ה צו איר נחת
רוח, צו דעם בין איך [בעו"ה] אין זוא איין צרה גישטאכין¹⁾
דאו איך ניט גיוואושט וואש איך טון זאל, איך ביט לאז מיר
גלוקבי מיין ת"כ מוחל זיין איך וויל אים איין גרויש שטיק
געלט צור נדוני נאך געבין דאו עש קאן איינין פיינין בריה
ביקומין אליש איך בין, צו דעם איר פערקט איך דאו מיין
הויז זאל ניט פון איך פאר פרעמט ווערין העט איר זונשטין
איין בתולה אונטיר אייאיר משפחה דיא ראוי לנשואין
איזט וויל איך דיא זעלבי נעמין אונ' דאך בייא גלוקבי טון
וויא גידאכט, אביר דיא אליש אויף גלוקבי גיהאלטין איזט
גיוועזין וויא שונט גידאכט, ר' אנשיל ואשתו מטה ואחיה ר'
ראובן רויטשילט דיא האבין קיינים קיין אנדרין השידוך גינינט
אליש גלוקבי דען אפשר מורא גיהאט באם איין אנדריר
שידוך גשען האטשי ג"כ פון אירי משפחה ווערין זיא ניקש
מער נחשוב בבית של הקצין הנ"ל ובאמת זענין הנ"ל גאר
חשוב אצל מהור"ר בער כהן גיוועזין ממש על פיהם יצאו
ויבואו, באותו פעם האב איך בתי פריידכין גיהאט איזט
צווארין נאר י"ב שנים אלט גיוועזין אביר פאר זיינר עלטיר
גאר גרויש גיוועזין אונ' גאר איין שין מענש גיוועזין דאו
קיין דוגמה גיהאט, אלזו איזט אחי ר' וואלף צו מיר קומין
אונ' גזאגט וואש טוישטו וויא זיצטו שטיל ר' בער כהן
געמט גלוקבי ניט אלזו וויל אים בתך רידן, איך האבי אחי
אויז גילאכט אונ' דאר בייא מזולל גיוועזין וואש רידישט דוא

1) = gesteckt.

אונ' זיך משרדך גיוועזין להקצין מהור"ר יהוד' מבערלין¹⁾ אונ' גאר פיל ביא אלי אירן גישוויסטריג גיטאן וויא ידועה, זמפורסם איזט לכל בני אדם איך העט זולכיש גאר ניט בפנסקי גישריבן אך ורק ווייל מיך דוכט דאז זולכיש איין זאך איזט דיא ניט גימין איזט אונ' היר אויז צו זעהן איזט וויא דאז מענשליכי גליק זוא פאר ענדירליך איזט אלזוא האבי איך [מיר] דיא מיא גינומין אונ' זאלכיש דאש פרינציפאלשטי מיט היר אין גיזעצט דען קרובתי הצנועה בילה ע"ה קודם מיתתה גימיינט זיא זעס אויף דער העכשטי שטאפיל פון איר גליקזעליקייט וועלכיש אך נאך מענשליכי נאטויר גיוועזין איזט זיא האט מהור"ר בער כהן צום מאן גיהאט וועלכיר איין גרוישר למדן איין כהן איין בן טובים איין מופלג בעשירות איין לב טוב גיהאט ג"ה גיוועזין בין עניים ולעשירים, האבין זער וואול יחדיו גילעביט אויב זיא שונט קיין זרע קיימא גיהאט האבין יחדיו זוא האבין זיא ביא זיך גיהאט בניו של ר' פייבש כהן זעליגמאן ואחתו גלוקכי האבין זיא קיין הפרש גיוואושט אונ' דיא ביירי קינדיר גיליבט אליש ווען זיא פון איר אייגין לייב גיבורין ווערין קרובתי בילה ע"ה אל איר טראכטין אונ' זורגין איזט אליש פאר דיא ביירי קינדיר גיוועזין ענטליך האט זיא [זוא] לנג ע"ה לפי חכמתה גיערביט²⁾ אביר פיל מער מרצונו של המקום ב"ה גיוועזין דאז זיא דען זעליגמאן³⁾ צום חתן גימאכט האט עם בת של הקצין ר' הירץ הנוביר האב עש אויז אירן מויל גיהערט ע"ה דאז זיא גיזאגט דאש איר דער יונגיר איבר מ"ו אלפים ר"ט גיקאשט האט, זואש איזט דאז פאר איין לב מן מהור"ר בער כהן זיך זוא פיל געלט קאשטין לאזין אן איינין קינד דאר ער דעראיבר אונקיל איזט גיוועזין [אונד בילה ע"ה איזט זיין מיטלה

1) Jost Liebmann. 2) gearbeitet 3) Ueber Seligmann Berend, den Sohn Bär Cohens aus Hamburg, den Schwieger-
sohn Samson Wertheimers s. Kaufmann p. 98 f.

בער כהן שונט לענגשטיז זיין הערטיץ על בת של ר' מעבלי
 שיף גיזעצט האט וועלכי ער אך גינומין אונ' איאר השנה
 צום ענד גיוועזין איין יונגין זון עמה גיהאט מאן קאן זיך
 וואול גידענקין וואש פאר איין שמחה מהור"ר בער מיט דען
 זון גיהאט, קורץ צו פארין איזט ר' אנשיל ב"מ איין האשטיגין
 טוט איין גינומין איזט בלילה פריש אונ' גיזונד צו בעט גנגין
 קיין שעה תוך בעט גילעגין יצא נשמתו הטהורה איזט פון
 דער גנצי קהילה גאר זער ביקלאגט גיווארין דען איזט גאר
 איין אדם חשוב וירא אלקי גיוועזין אשר לא הי' דוגמתו
 לאחר זה בין איך תוך יריד לייפציג גיוועזין לערך א' שנה
 וחצי דאז מהור"ר בער כהן האט חתנה גיהאט קומין כתבי'
 ללייפציג דאז אשת ר' בער כהן זער קראנק איזט דיא אנדרי
 פאשט קומין כתבים דאש זיא טוט איזט, וואש דיוזש פאר
 איין בהלה תוך לייפציג גיוועזן איזט אי אפשר לכתוב נון
 ניט לנג דער נאך האט ר' בער אחותו של אשתו ע"ה גינומין
 אין אלץ זאכין איזט מהור"ר שמואל ארגילש יד באמצע
 גיוועזין דען ער גאר הויך אצל מהור"ר בער כהן איזט
 אשטימירט גיוועזין זמן מה דאר נאך איזט מהור"ר שמואל
 הנ"ל תוך ב"ה גנגין אן עש"ק אונ' ב"מ איין חולשה אן גנגין
 אונ' שטראקס טוט גיוועזין מאן קאן וואול גידענקין וואש
 פאר איין ארשרעקנים אין דער קהילה איזט גיוועזין אלזו
 בעו"ה אין אייניר קארצי צייט ר' אנשיל מהור"ר שמואל
 ארגילש ואשת ר"ב כהן גישטארבין, אויב נון קרובתי בילה
 ע"ה איזט צו קורץ גישעהין עם הת"כ מן מהור"ר בער אונ'
 הנ"ל זענן עדים גיוועזין איזט אליש להמקום ב"ה ביקאנט
 אונ' בין איך אונ' אלי מענשין פיל צו שוואך דאז מיר דרויף
 זולטין גידענקין אך ורק להמקו' ב"ה וב"ש צו ביטן ער
 ווייטיר מיסיר חרון אפו מעלינו ומכ"י זיין זאל, לאחר זה
 האט מהור"ר בער כהן גלוקכי תוך עושר וכבוד אויז געבין

וקרקעות פון אל דער זעלביגי טובה ווערט ער ניט זאט בעה"ב דהיינו ווען דער בן אדם שטערבין זאל קרוב למיתתו אונ' זיכט דיא מיתה זעלכירט פאר זיך אונ' ער לאזט גרויש ממון אנדרי לייט אודיר זייני קינדר צו דער זעלביגי צייט איזט אים דאז ממון נאך ליבירשט אליש זיין פאר שניטני נשמה אונ' גידענקט ניט אן איר דאז ער ביגערט איר צו געבין וואש איר פעליט אונ' פאר לנגיט דען ער איזט פון זיין ממון ניקש מפזר פאר צדקות אונ' הקדשות אונ' זונשטין מתנות לעניי ולאביונים נאך דען קאמעל לאט מאן אים זיין (לאשט¹) דהיינו נאך זיין פאר מעגין דאר ווארטין אליש דיא צדקה זאל פאר אים הער גין אונ' אין משמר זיין אויף דען דרך צו בהיטין פאר אלי כיתות וכיתות מלאכי חבלה ב"מ אונ' פון אלי חיילות מלאכי אף וחימה ומשחית דיא דאר זענן באוויר מן הארץ עד רקיע אונ' בהכרח מוז זיין נשמה צווישן אל דיא חיילות וכיתות הטומאה דורך גיהן אונ' ביגעגינין אן אים אונ' פאר הינדרין אים על הדרך אינ' זענן אים מיצר מיט אלי ענוים וצערי רחמי ליצלן ווען ער אביר צדקה גיביט אז צדק לפניו יהלך ולשמרו בדרך אונ' ברענגין אים במקומו דאז אים אן ברייט²) איזט בלי עינוי ומיצר וצער, נון זענן רוב בני אדם בעו"ה דיא דאש אליש ניט משים על לב זיינין ווען זיא זעהין דאש זיך דאש לעבין פון אים שייט מוזטו בן אדם ניט זיין דער גרעשטי נר³) פאר וועם האשטו גיערביט אונ' דיך בימאיט כל ימי חייד פאר איין עולם דער ניט דיין איזט אונ' איצונדירט בוז הרגע דאז דוא זיכשט דאז דיין נשמה פון דיר גיט אונ' קנשט עולם הבא קאפין אין אייניר שעה אונ' דיין שכר איזט גאר גרויש ווען דוא צדקה גיבשט נאך דענוך ווילטו ניקש ברעכין פון

1) Nach dem Kameel ladet man ihm seine Last; s. Kethuboth f. 67 a 2) anbereitet 3) Narr.

גיוועזין] אונ' האבין זיך דאז מאטכי גלוקכי אך זוא פיל
 זיך וואלן קאשטין לאזין אליש נון דער בתור הנ"ל איזט
 אין התן גיוועזין אונ' עש לרצונה גנגין איזט זוא איזט
 דיא שמחה און בישרייבליך אצלה גיוועזין אונ' אין זאלכין
 כבוד אונ' אישטימציא גיוועזין דאש קיין אשה אין גנץ אשכנז
 גיוועזין איזט אביר בעו"ה ווען דאז זאל אן שטרענגשטין
 איזט זוא ברעכט עש¹⁾ אין קרובתי בילה ע"ה אירי בעשטי
 צייט אונ' בעשטי יארין האט זיא פון אלן איריגין הין וועק
 גימוזט הגם וויא שונט גישריבן ע"ה אין איר טויטיש נויט
 האט זיא גימיינט נחת רוח צו האבין דאז בעלה מהור"ר
 בער כהן זולטי גלוקכי גינומן האבין וועלכיש אך ניט גישעהן
 איזט, נון וואש הילפט דער גוטי פרא אל איר עשירות אל
 איר כבוד אליש נישט אין שלטן ביום המות²⁾ דאש ווערט
 איר ביא שטין איר גרויש עניוות אונ' פיל גוטיש גיטאן
 דאז איזט איר איבר גיבליבן פון אל איר עשירות זיא איזט
 לערך נ"א שנים אלט גיוועזין האבין וויניק מעות צו זאכין
 ניבראכט קיין ט' מאות ר"ט אונ' דער היכשטיר האט זיא
 זוא מילטרייך גיזעגניט וויא עש וויסינטליך איזט אונ' דער
 העכשטי האט להקצין מהור"ר בער כהן גרויש עשירות געבין
 אונ' האט אים געבין זרע קיימא וואור ביא אים המקום ב"ה
 וייל עד ביאת הגואל ארהאלטין אונ' מרהיב גכולו זיין דען
 ער איין רחב לב האט אונ' מאן פינדיט וויניק זייניש
 גלייכין, היר הער ווערט זיך שיקין וואש איך האב גיפונדן
 בספר יש נוחלין עם הגהה מן הגאון מהור"ר ישעי³⁾ וועלכיש
 מאן מיר אויף טייטיש פיר גיזאגט האט, א' רעה האב איך
 גיזעהין אונטיר דער זונן דיא גאר גרויש איזט אויף דען בן
 אדם ווען הש"י האט איינים געבין גרויש עשירות ונכסים

1) Wenn das Seil am Strengsten [= Straffsten] ist, so bricht es 2) Koh. 8, 2 3) Abraham b. Sabbatai Hurwitzens Testament, Prag 1615.

תחתיה ובעפר יסודה, ולמשחתית נהפך הודו, אונ' זייני יורשי
 בלויבין זיטצין אין זיין גרושי היפשי הייזיר אונ' פאלאשטין
 אונ' זיטצין ברווח' אונ' זינגן בקול זמרים ושבתים אונ'
 ער זיצט אלייניג אין דער ביטריפטי גרויב ביליל ונגוחים,
 אונ' זיין קאפף נידירט אין טירויאריג קייט ובקול בוכים,
 זיין יורשים עסין פון זיין ממון לויטר מעדנים אונ' זיין שפיז
 איזט לויטר ערר על כן דעם הש"י האט חכמה ודעת געבין
 זאל זיך אליש צו הערטצין נעמין כי אם אין הוא ל[י][ו] מי לו
 ואם לא עכשיו אימתי עד כאן, הגם החכם הגדול נאך פיל
 מער תוכחה ושאר זכין הממתיקים כדבש שרייבט, זוא
 וויל איך עש דאך דער ביא בירואין לאזין אונ' ווער וואש
 ווייטיר דאר פון ווישין וויל מאג אין ספר הנ"ל לויאין ושאר
 ספרים, ליבן קינדר אום גאמיש ווילין העט יראה שמים אין
 אייאיר הערטציר וואש איר בעולם הזה ניט העט ווערט
 איך המקום ב"ה כפל כפלים בעה"ב געבין, וויא ווען איר
 המקום ב"ה בכל לבבכם ובכל נפשיכם דינט וויא איך שונט
 צום עפטרין גידאכט מאג אויף דיזין ניט יותר פון שרייבין,
 ווידר צו אונזיר צוועק צו קומין לאתר זה האב איך בתי
 פריידכן תי' פאר קנסת עם בנו של חקצין פ"ו ר' משה
 בר"ל¹) צווישן דעסין האבין מיר ווידר איין אן שמיסכן²) גיהאט
 וועלכיש המקום ב"ה נאך אך מיט גנאדין אפ גיווענט האט,
 דהיינו וויא שוין גידאכט דאז בני נתן סג"ל האט קרושפידענגן
 מיט הקציני' ר' שמואל ובנו הקצין ר' מענדלי, באותו פעם
 האט בני נתן סג"ל גאר הרבה ח"כ פאר הקצינים הנ"ל
 אקסעפטירט גיהאט טייליש מהם זענן בלדי פאר פאלין
 גיוועזן וקצת מהם האבין נאך צו לאפין גיהאט אלזו איזט
 בני נתן סג"ל גיוואונט גיוועזן קודם דאש דיא ח"כ זענן

1) Mardochai Sohn Mose R. Löbs in London 2) ein Anstösschen.

דיין געלט וויא וואול דוא זיכשט דאש פרעמדי לייט אונ' דיא זעלביגי דיא זיך ניט במיאית האבין דען מוזטו עש בעל ברחיך געבין אונ' דוא גיאישט לער הין וועק וואור איזט זוא איין פרעמדי זאך מער ער הערט¹⁾ גיווארין וויא וואול דוא וואלשט דיר אין דיין הערטצין גידענקין דוא האשט שוין פיל צדקה גיטאן בייא דיין לעבין פאר מייר דיך פון דיזי גיראנקין דען אין הקומץ משביע את הארי²⁾ אונ' בוודאי איזט דאש ניט מספיק צו דען גרוישין ווייטין וועג וואור דוא הין גין מויזט וויא מיר אך גפינדין אין דער גמר' פון כתובות³⁾ פון דען תנא הגדול מר עוקבא ע"ה וועלכיש וויסקליך איזט לכל בני אדם וואש פר גוטיש ער גיטאן האט בחייו נאך דענוך בשעת מותו האט ער גיזאגט וואז פאר איין זוייטין וועג האב איך צו גין אונ' וויא וויניג צערונג האב איך מיט צו נעמין זוא איזט ער אויף גישטאנדין אונ' האט פון כל אשר לו דיא העלפט אין צדקה גימאכט, וויא וואול אונזיר חז"ל זאגין דאז דער בן אדם זאל ניט מער פון דען זייניגין הין וועק געבין אליש דאז חמישי' דאז איזט גירעט ווייל דער בן אדם זיך בייא לעבין אונ' פריש אונ' גיזונד איזט אביר בשעת מיתתו מאג ער אפילו כל אשר לו הין וועק געבין כי אדם קרוב לעצמו, נון דענק זיך דער בן אדם דער מר עוקב' איזט איינר גיוועזין פון דיא שטערקשטין טענין בוים⁴⁾ בתורתנו הקדושה דער האט אלוו גיטאן וואז זאל נון אין דיזי דורות גימייני מענשין טון דארום זאל איטליכר קלוגיר ביזונינר מענש זיין אונ' זאל זיך בוחר זיין איין היפש חלק פאר זיך אונ' זיינר נשמה, דען הייך קודמים דען וואו הילפט אונ' באט דאז דער ביטריפטי נשמה ווען ער לאזט כל אשר לו זייני קינדר וואור אום ער זיך לנג גיערביט אונ' גימיט האט, אונ' ער ווערט גיווארפין בכור

1) erhört 2) Berachoth f. 3 3) f. 67 b 4) Tannenbäume.

האב איך ניט מער קענן אויף ברענגן אונ' האב גוטי ח"כ
 גיהאט אויף פאר נעמי ב"ב תוך המבורג דיא איך אן דער
 בערש האב פאר קאפין וואלין אונ' בין זוא ביטריפטיר הייט
 דיא גנצי בערש הרום גנגין דאז איך דען מאקלירש האב
 דיא ח"כ געבין אביר נאך דער בערש האבין מיר דיא
 מאקלירש מיין ח"כ ווידר גיבראכט דען קיינר קיין ח"כ וואלין
 אן זעהין, אלזו בין איך ביטריבט גיוועזן אונ' ענטליך האט
 מיר גאט גיהאלפן איך דיא ת"ק ר"ט ביצאלט האבי, אן
 שבת האב איך מיך ריזילפירט דאש איך יו' א' למחרת
 וויל ללייפציג פארין באם איך ללייפציג פינד דאז הקציני'
 האבין רימיסיא ללייפציג גשיקט זוא וויל איך תכף ווידר
 צו רוק פארין זוא אביר הקציני' הנ"ל קיין רימיס שיקן ווערט
 וויל איך מלייפציג נאך ווין ציאין למחוי' הקצין מהור"ר
 שמשין אב"ד וועלכיר איין אוהב נאמן באותו זמן איזט גיוועזן
 דער זעלבי ווערט אינש וואול צו דען אונזריגין העלפין אלזו
 האבי אחי ר' וואלף גיבעטין זאל מיט מיר ציאין אלזו זענן
 מיר יו' א' מיט הודירוואנקין¹⁾ מהמבורג גיצאנגן ללייפציג וויא
 איך פאר לייפציג בין קומין בין איך אויף איין דארף ליגן
 בליבין אונ' איין שליח אין מקום ארין גשיקט אונ' מיין
 קיגדר צו מיר לאזין ארויז קומין וועלכי מיר בריכט האבין
 דאז הקציני' הנ"ל אויזם רעשט²⁾ זיין אונ' רימיסי גשיקט אל
 אירי ח"כ בכבוד צו ביצאלין תכף ומיד וויאדאז גיהערט האב מיך
 תכף עם אחי [ווידר] אופים וועג גיזעצט אונ' צו רוק גיפאהרין
 אונ' זענן יו' ו' עש"ק בייא גוטיר צייט ווידר דאר היים
 גיוועזן אלזו בין איך אין ו' יום ללייפציג ומלייפציג להמבורג
 גיפארין זאל איך נון שרייבין דיא שמחה וואש מיין קינדרכיר

1) Hauder = Miethwagen 1) aus dem Arrest; am
 5. October 1697 waren die Oppenheimer bereits enthaftet
 s. Kaufmann a. a. O. 26.

פאר פאלין גיוועזן הקציני' די רימיסי לידו גימאכט, אביר
 תוך זו הזמן האט בני נתן סג"ל קיין כתבי' קיין רימיסי
 מהקציני' גיהאט ענטליך איזט הצעקה גיקומין דאש הקצין
 ר' שמואל ובנו תפוס זענין¹⁾ זוא באלדי אליש דיא צעקה
 גיקומן איזט תוך המבורג תכף אל דער קרדיט וואש בני
 נתן סג"ל גיהאט האט אליש הין וועק גיוועזן אונ' דער איין ח"כ
 אויף בני נתן סג"ל גיהאט מן הקציני' הנ"ל או זונשטין האט
 תכף אויף אים עם התשלום גידרונגין נון וואש האט מאן טוהן
 זאלין לא זו בלבד דאז בני נתן סג"ל האט זוא פיל ח"כ
 אופים האלו גיהאט לשלם אונ' זענין נאך כמה ח"כ דאר
 צו גיקומין דיא ער נאך האט מוזין אקסעפטירן אונ' דאך
 קיין ח"כ עם פראטעשט לאזין צו רוק גין, נון איזט עש קודם
 יריד לייפציג גיוועזן אונ' בני נתן סג"ל ללייפציג גימוזט אלזו
 האט ער נעביך גיצאלט וואש ער גיקענט האט אונ' מיט
 ביטריפטים הערטצין ללייפציג גיצאגין נאך דעם ער כל כלי
 כסף וזהב פאר זעציט גיהאט אונ' פון מיר גנגין מיין ליבי
 מוטיר איך גיא איטצונדיר פון דיר גאט וויים וויא מיר ווידר
 צו זאמין קומין איך האב נאך איזהו אלפים צו צאלין ביט
 דך זייא מיר בהילפיג וואז דוא קאנשט איך וויים הקציני'
 הנ"ל ווערין אונש ניט לאזין אלזו איזט בני נתן סג"ל מיט
 זיינר חברות' ללייפציג גיצאגין אן יו' א' תכף אן יום ב'
 האט זיך מיין צרה אן גיפאנגין מיט ח"ב לשלום איך האב
 גיטאן מה דאפשר לי אליש מייניגי פאר זעצט אונ' מיך
 בין[ז] קין איברים ראש הנין גישטאכין²⁾ דאז איך ניט מער גיקענט
 האבי אן יו' ו' האב איך נור נאך ת"ק ר"ט גיהאט צו צאלין

1) Ueber die am 19. September 1697 erfolgte Verhaftung Samuel und Emanuel Oppenheimers s. Kaufmann, Urkundliches aus dem Leben Samson Wertheimers p. 23 f. 2) und mich bis über den Kopf hineingesteckt.

גיהאט אלזו איזט דיזש העיקר טעם גיוועזן דאש ער
החתנה ניט לזמנה גימאכט, אביר המקו' ב"ה דער דאר
האט אן גיזעהן וואש גרויש גומיש מביתו קומט ובפרט מן
הכנסת אורחים עשירים ודלים אונ' וואש גומיש אליש ער
גיטאן האט אן ב"י אין דער גנצי מדינה אונ' ממש דיא גנצי
מדינה ארהאלטן האט אונ' וואש ער להבא נאך טון קן
אונ' ווערט, אלזו המקום ב"ה ברחמיו וברוב חסדיו מהפך
גיוועזן כל מחשבתו הרע מזו המן אונ' אלי ביזי מחשבות
מזו הרשע מהפך לטובה גיוועזן דאז הרשע גנץ שפול איזט
גיוועזן אונ' מחו' כל יום ויום עולה למעלה גיקומן דאש
און בישרייבליך איזט איין ב"י זוא פיל השיבות אצל שררה
יר"ה צו האבין השי' וויל אין עד ביאת הגואל דאר ביא
ארהאלטן אביר האט דאך נאך שנה תמימה גיווארט איאר
מיר האבין קענן חתנה מאכין, נון וויל איך היר מיט מיין
פינפט בויך בישליסין.

סליק ספר המישי.

היר מיט וויל איך מיין זעקסטיש בויך אן פאנגין אין
וועלכין איך פאר מיינט האב אל מיין פאר גנגליכקייט צו
פינדין אונ' איך מיך אין זוא איין שמאנט צו זעטצין דען
איך צוואהרין גנצי פירצעהן יאר גימיידיט האב דאר מיר
דאך פיל פרטייאין¹⁾ זענן פיר גישלאגין ווארן ממש דיא פאר
נעמשטי אין גנץ אשכנז אביר אלזו לנג איך גיקאנט האבי
אונ' מיר גירוכט דאז איך מיט דען מייניגין וואש מיר בעלי
זצ"ל גילאזין מיך קאן מחייה זיין מיר ניט אין זין גינומין
מיך צו פאר ענדרין אביר אויב דער היכשטי מיין פיל

1) Partieen.

נעביך גיטריבן ובפרט כלתי מרים אשת נתן דען מיר אין
 זוא איין הויך ביטריפטין שטאנט זענן פון אנאנדיר גיצאגין
 דאז מיר ניט גימיינט האבן אלזו כפשוטה יחדיו צו קומין,
 נון אביר האט המקום ב"ה אונש ממש כהרף עין גיהאלפין
 גילובט אונ' גידנקיט זיין דער העכשטי, הגם הקציני' הנ"ל
 האבן אלי הוצאו' ביצאלט אביר קענן עש דאך אונש כל
 ימיהם ניט צלין וואש בהלות צרות ודאגות מיר גיהאט האבן
 המקו' ב"ה וויל זיך דאך ווייטיר איבר אונש מרחם זיין אונ'
 אונש נור אונזיר לחם חוקים בכבוד מיד ה' געבין אלזו
 דיזוש אך ת"ל צו גוטין אפ גילאפין, לאחר זה האב איך
 גימאכט חתנה מבתי פריידיכי תי' עם בנו של מחו' מהור"ר
 משה בן מהור"ר ליב אלטנה החתנה איזט באלטנה גיוועזין
 גאר איין חשובי חתנה גיוועזין אלזו החתנה תוך ששון
 ושמתה נגמור גיווארין לאחר זה איזט זמן חתנה מבני ר'
 משה סג"ל ארבייא גיקומין איך האבי גישריבן למחו' הקצין
 כהר"ר שמשון בייארשדארף דאש איך מיך רישט אום אויז
 צו ציאן ולחתנה צו קומין אביר מחו' ר' שמשון מיר
 גישריבן עש איזט אים אי אפשר אין דער צייט חתנה צו
 מאכין מאחר הש"י אים העט מוכה גיוועזן זיין יונגשט קינד
 אויז צו געבין אונ' אלזו קענט ער החתנה ניט אין זיין אלטין
 הויז מאכין אך ורק ער העט אן גיפאנגין איין חדש בית צו
 בוואין זוא בלדי דאש פירטיג איזט וואלט ער מיר שרייבן
 דאז מיר קומין זולטין אונ' תוך עושר וכבוד החתנה מאכין
 אביר הטעם איזט ניט אליש גיוועזין אודות זיין חדש בית
 בוואין אך ורק עש איזט אצל מארגנראף מברייט איין נייאר
 יועץ גיקומין וועלכיר זיך נגד מחו' הקצין כהר"ר שמשון
 גישטעלט ניט אנדרשט אליש דווקא המן אונ' גיקש אנדרשט
 [גיטראכט] אליש לאבד ולהשמד ולהרוג, ובאמת אים אך זער
 וויא גיטאן דאז ער זיך ניט גיוואושט צו ווענדין אונ' צו קערין
 ובפרט דאז כל אשר לו אצל הדוכס יר"ה האט שטיין

יוא ניט ווען ער דאז דער טאג קומט דאז מיר שטערבין
 זולין אלזו ווייל דער מענש יוא דאז ניט ווייס אלזו איזט ער
 שולדיג אלי טאג תשובה צו טון זולכיש העט איך אך טון
 אונ' ביטראכטן זולין דען איך זאלכיש גאר וואול העט טון
 קענין, הגם איין לומפניר תירוץ פאר מיר האב ערשט וואלין
 מייני יתומכיר בכלל צו רעכט העלפין ולאחר זה בארץ
 הקדושה ציאין זעלבי איך גאר וואול טון קענין ובפרט דאר
 בני ר' משה סג"ל איין חתן גיוועזין לאחר זה איך ניט מעהר
 גיהאט צו פאר זורגין אליש בתי הקטנה היתומה מרת מרים
 תי' אלזו העט איך זינדיגרין זולין קיין מאן נעמין אונ' בתי
 מרים זולין ערשט איין מאן געבין ולאחר זה העט איך טון
 זאלין אליש וויא איין כשרה פרומי יידישי פרא גיהערט אונ'
 אלי הבלי עולם בעולם הוה פאר לאזין זולין אונ' מיך מיט
 דען ביזלכן וואש איך נאך איבריג גיהאט האבי לארץ הקדושה
 ביגעבין זולין דען לשם העט איך קענין אליש איין כשרי ב"י
 לעבין קענין אונ' העטין מיך הדאנות וצרות פון מייני קינדר
 אודיר פרינט והבלי עולם ניט בישוועהרליך גיוועזין, אונ'
 דאר העטי איך להמקום ב"ה בכל נפשי ובכל מאודי דינין
 קענין אביר וויא שונט גידאכט עוונותי גרמו זאת דאש מיך
 המקום ב"ה צור אנדריי מחשבה גפירט אונ' מיר זולכיש ניט
 גיווע[ר]דיגט¹) האט, נון וואלין ווידר אן פאנגין וואור מיר
 גיהאלטין, בין כך ובין כך האט עש איין גניץ שנה גיווארט
 איאיר איך על בני ר' משה סג"ל זיין חתנה האב קומין
 קענין, צווישן דעסן זענין מיר אליר האנד ווידר ווערטיקייט
 אונ' צרות פון מייני קינדר איין טייליש אויף גישטויסן וועלכי
 מיך מקדמת אונ' אלי יום פיל מעות גיקאשט וועלכיש ניט
 ניטיג לכתוב עש זענין בכלל מייני ליבי קינדר אונ' אינן אליש
 מוחל זוא וואול דיא מיר גרויש געלט גיקאשט אליש דיא

¹) gewürdigt.

פאלטיגי עכירות אן גיזעהין אונ' מיר ניט לדעתי געבן דאז
 איך איין מאן גינומן העט דאר מיר זענן פארטייאין פיר
 גישלאגן גיווארן דאש איך אונ' מייני קינדר העטין קענן
 דאר דורך גליקזעליג זיין אונ' מיך אויף מיין ביטריפטי ערבייט
 זעליגי עלטיר העט קענן אין גירואיגן¹⁾ שטאנט זעטצן זא
 האט זולכיש אליש דעם גרויש גוטיגן גאט ניט גיפעליג
 גיוועזן ובוודאי מכה עוונותי מיך צו דיזיר פולגינדי פרטייא
 ריזילפירין גימאכט וויא פולגינדיז איין מעהרירש פולגן ווערט
 אונ' ביא דעם אלים דאנק אונ' לוב איך דאך מיין בישעפיר
 דער מיר מער גינאד אונ' בארימהערציקייט אין מיין הוכי
 שטראף ביווייזט מער אליש איך און ווערדיגי זינדיגין ווערדיק
 אונ' ווערט בין אונ' דער גרושי גאט דער מיר דיא גנאד אונ'
 בארימהערציקייט גיביט אונ' ביא (אל) אל מיין צרות מיך
 צור גידולד אן פירט דעם לוב אונ' דאנק איך איביקליך
 אוב איך זולכיש שונט ניט טון קאן, מיט פילין גרושין
 פאשטין אודיר זונשטין גרושי תשובת וויא איך וואול שולדיג
 ווער אונ' טון זולמי אביר דיא גרושי דאנות אונ' בארץ
 נכריה אך זונשטין מיך עש ניט טון לאזין הגם דאש איך
 וואול ווייס דאז זולכי אנטשולדיגונג גאר וויניק פאר המקום
 ב"ה העלפין ווערין ומשום זה כתבתי זאת מיט ציטרינדיר
 האנד אונ' ביטרי הייסי טרערין דען עש שמיט המקום
 ב"ה צו דינן בכל נפשך ובכל מאדך אלזו גיהערט דער
 זינדיגי מענש זיין גוף וממון ניט צו אכטין הש"י ב"ה דאר
 מיט צו דינן אונ' אלי תירוצים אייטיל שבושים זענן איך
 ביט גאט דען אלמעכטיגן מיר דען חסד צו טון דאז ער
 מיך קריפטיגיט אונ' כח גיביט אונ' אין מיין דיעה גיביט
 גיקש אנדירשט אליש להמקום ב"ה צו דינן אונ' דאש איך
 ניט מיט מיין ביזילפירטי בישמירטי קליידיר פאר המקום ב"ה
 קום כמו שנאמר שוב יום אחד לפני מותך²⁾ נון ווישן מיר

1) geruhig 2) Aboth II, 10.

גיגעבן וויא פולגין ווערט עש איזט זולכיש גישעהין בשנת תנ"ט וויא שונט גידאכט דאז איך לבני ר' משה סג"ל וואלין חתנה מאכין אביר ניט צו קומין וויא שונט גידאכט בין כך ביקום כתבי' מחתני משה שי' ממין וועלכיר גישריבן ט"ו סיון תנ"ט אונ' דרין גידאכט וויא ר' הירץ לוי איין אלמן גיווארין אונ' וואז ער פאר איין חשוביר יהודי למדן אונ' עושר אונ' וואז ער פאר איין הויז האלטונג פיריט לקצר רימיט דען מאן גאר זער וויא דער אמת אך נאך אלן אן זעהין גיוועזין איזט אדם יראה לעינים¹⁾ והמקום יראה בלב, דויר כתב מיר גראד צו האנדין קומין אין ביטראכטונג מייני צרות ובפרט איך איין אשה בין גיוועזין מן נ"ד שנים אונ' מיין קינדר אונ' מיין זורג כל ימי האב אויז גישטאנדין באם דעם זוא ווער קענטי איך נאך מיין עלטיר אין זוא איין קהילה קדושה וויא באותו פעם מיין דען שם גיהאט האט צו ברענגין מיט רוא אונ' מייניר נשמה וואול טון אונ' האב מיך פאר לאזין אויף מייני קינדר באם עש פאר מיר [ניט] ווער זולטין זיא מיר ניט צו ראטין אלזו האבי איך לחתני תשובה גישריבן איך בין ד"י שנים אלמנה גיוועזין²⁾ אונ' ניא מאליש בדיעה גיהאט איין מאן ווידר צו נעמין וויא וואלין עש ידועה ומפורסם איזט דאש איך דיא גרעשטי חשובי' תוך גנץ אשכנז ביקומין קענין אביר מיך ניא מאלש צו ריזילפירין³⁾ וואלין ניקש דעסטי וויניגר ווייל ער מיר זוא גאר צו ראטיט ובאם בתי אסתר תי' ג"כ דאר צו ראטיט בין איך ריזילפירט צו, אלזו האט מיר בתי אסתר תי' ג"כ גישריבן אלזו פיל אליש זיא נעביך גיוואושט אונ' פאר זיך גיזעהין האט וועגין סך הנדון האבן מיר ניט פיל פילפולים מיט גיהאט האב לבעלי גיגעבי ממש וואש איך גיהאט האב דען בעלי מיר פאר שריבן באם איך ערשט שטערב קריגן מיין יורשים מיין מעות ווידר אונן

1) 1. Sam. 16, 7 2) F.: גיוועסין 3) dazu resolviren.

מיר ניקש גיקאשט דאז איך אלזו יורד מנכסי גיוועזין בין
 צו דעם איך גרוישן מו"מ גפירט דען האב צווארין נאך
 גרוישן קרודיט בין יהודי' ואינם יהודים גיהאט ומשום זה
 מיר גרושי צרות אן גיטאן אין זומיר אין היטן אונ' אים
 ווינטר אין רעגין אונ' שניא על ירידים גיפאהרין גנצי טעג
 בירידים אין מיין גיוועלב בזמן החורף גישטאנדין אונ' ווייל
 איך גאר וויניק פון אלי דען מייניגין האבי איבר גיהאלטין
 מיר גאר זויאר לאזין ווערין דאז איך אליש גיטראכט נאר
 מיט כבוד פורט צו קומין דאז איך ח"ו ניט מייני קינדר זול
 צו טייל ווערין אונ' זול ח"ו ניט ארלעבין עומד ומצפה על
 שולחן של חבירי צו זיין אוב עש שוין מייני קינדר ווערין גיוועזין
 ווער מיר ח"ו וויאר אליש בייא פרעמדי גיוועזין דען קינדר
 העטין ח"ו זיך אפשר דורך מיך פאר זינדיגיש וועלכיש מיר
 כל יום ויום ווער ערגיר אליש דער טוט גיוועזין, ועל כל
 אלה האב איך דיא גרושי מיא אונ' ראזין¹) גם תוך מקום גין
 ניט יותר קענין אויז שטיין, הגם איך דאז אליש ניט גיאכט
 מאחר איך תוך גרוישן מו"מ גישטאנדין בין אונ' האב קרודיט
 גיהאט וויא שונט גידאכט באם מיר ח"ו פעם א' עטליכי
 פאק סחורות אודיר זונשטיין פיל חובות זולטין יאוש ווערין
 זוא ווער איך ח"ו גנץ מכולה אונ' טוט ח"ו מיין קרודאטאריש²)
 אך מרמה זיין וועלכיש מיר אונ' מייני קינדר אונ' מיין
 פרוכין מאן אונטיר דער ערד איין הרפה ווער, באותו פעם
 האב איך אן גיפאנגין חרטה צו האבין אויף אלי דיא גוטר
 שידוכים דיא איך האב פארין לאזין דאר איך העט תוך
 עושר וכבוד מיין עלטיר פאר ברענגין קענין אונ' אפשר
 מייני קינדר דאר דורך אך וואול טון קענין אביר אלי חרמות
 העלפין ניקש איזט צו שפאט גיוועזין גאט האט עש ניט
 האבין וואל'ין אונ' מיר איין אנדרשט צו מיין און שטערן אין

1) Rasen = laufen, sich abhetzen 2) Creditoren

אונ' אליש לאזין איין כפרה אויף מיני עוונות זיין דען איך
 נעם גאר אופט פון דעם רופא זיין טראנק איין, וועלכיש אין
 ערשטין בויך שטימט¹⁾, נון איזט הקנס גיליגט גיווארין אביר
 בסוד גדול דען האב עש ניט וואלן מפרסים זיין ווער מיר
 סכנה דרויף גישטאנדין אודות אפ צויק מעות מן עצה העט.
 מיך כמה מאות גיקאשט, דען בין פאר נאנט²⁾ תוך המבורג
 גיוועזין אלי סוחר' דיא מיט מיר גיהאנדילט האבין ניט
 אנדרשט גימיינט איך כמה וכמה אלפי' אין אייגינש העט
 צווישן דעסן האב איך גיזעהן מיין סחורות ושאר זאכן צו
 געלט צו מאכן אונ' צו ביצאהלין וועס איך חייב בין גיוועזין
 דאז איך דאנק אונ' לוב להמקום ב"ה דאר איך אויז המבורג
 גיצאגן בין קיין בן אדם הן יהודי ואינם יהודי' א' ר"ט בין
 חייב גיוועזין וואור פיר איך שבת והודיה להמקום בין דאז
 ער מיר זולכין גרוישן חסד גיטאן, מיני קינדר שי' ותי'
 האבין אליש איאיר השידוך גישעהן איזט גם מיין גישוויסטריג אונ'
 פריינט גיוואושט איך מיך עמהם מתייען גיוועזין אונ' אויב
 זיא מיר צוואר אלי האבין דאר צו גיראטן איזט דאך זולכיש
 גאר און גליקליך אויז גישלאגן וויא ווייטיר פאלגן ווערט כי
 כאשר יגורתי יבוא אלי³⁾, דאר איך האב זולין השידוך טוהן
 האב איך מורה גיהאט באם איך נאך לענגיר זוא זיטצין
 ווער קום איך גאר אום דאש מיניגי אלזו קעם חי' לידי
 חרפות דאז איך אנדרי לייט יהודי' ואינם יהודי' מוזט צו
 קורטן טון אונ' לאחר זה אין מיין קינדר הענט פאלין אביר
 דאש אלי האט מיר ניט גיחאלפן איך האב מוזין בעו"ה אין
 איין מאניש הנט פאלין דאז איך דיא זעלביגי חרפה ארלעביט
 דאר איך מיך פיר ביזורגיט האב⁴⁾ אויב איך שונט ניקש דרצו
 קאן זוא איזט עש דאך מיין מאן דאר איך [האב] גימיינט תוך

1) s. oben p. 9 ff. 2) berühmt 3) Job 3, 25 4) vor
 der ich gefürchtet.

באם בעלי ערשט שטירבט קריג איך ת"ק ר"ט יותר אליש
 מיין נדן איזט האב אים ט"ו מאות ר"ט געבין בתי מרים
 תי' איזט איין קינד מן י"א שנים גיוועזין האט בעלי זיך פאר
 שריבן אצלו בחינם צו האלשין ביזקין זיא חתנה האט ובאם
 איך נאך הרבה מעות העט יותר גיהאט העט איך עש
 לבעלי ג"כ געבין דען איך האבי מיר גידאכט קאן מיין מעות
 אן קיין אורט פאר זיכרטיר אונ' בעשיר האבין אליש בייא
 דען מאן, צו דעם טוא איך בתי מרים תי' היתומה וואול
 זיא הויף ניקש צו פאר צערין אונ' איר מעות גיט דאך על
 רווחי' אונ' דער מאן האט איין גרושין בירוף על מו"מ מי
 יודע וואש איך מיין קינדר תוך מו"מ ברענגין קאן אביר
 רבות מחשבות בלב איש וכו' ¹⁾, יושב בשמים ישחק ²⁾ חמקו
 ב"ה, בעויה אויז אל מיין מחשבות אונ' אן שלעק גילאכט
 אונ' שוין לענגשטיו בייא דען היכשטין מיין פאר דערב אונ'
 צרות בישראלסין אונ' מיך לקצת על עוונותי צו שטראפין
 דאז איך מיך האב מבטיה גיוועזין על בני אדם דען איך
 העט מיר ניט זולין בלבי נעמין איין אנדרין מאן צו נעמין
 ווידר, דען קיין ר' חיים האמיל העט איך קענן ווידר ביקומין
 אונ' זולין בייא מיין קינדרכיר זיטצין בלייבין אונ' גוט אונ'
 ביז וויא עש המקום ב"ה האבין וואלין פאר ליפ נעמין אונ'
 יתומה מרים אויז געבין אונ' דאז נאך וויא גידאכט מיך לארץ
 הקדושה ביגעבין, נון דאש זענין אליש דינגין דיא פאר בייא
 זיינין אונ' וואש גישעהין איזט ניט צו ענדרין עש איזט מיר
 נון ניקש מער מן המקום ב"ה צו ביטן איך נור אליש
 גוטיש פון מייני קינדר שי' ותי' הערין אונ' זעהן מאג וואז
 מיר אן בילנגיט בין אליש מקבל באהבה מן המקום ב"ה
 וב"ש הגדול, נור דער גרושי גירעכטיגי גאט וויל מיר נור
 דיא גידולד געבין וויא ער מיר ביז אל הער גיטאן האט,

1) Prov. 19, 21 2) Ps. 1, 4.

לייאין ווערט וועלכיש איין מעשה דאז גוויז אמת איזט אונ' גוויש גישעהן איזט זוא וואר זול עש מיר אך אויז גין אליש עש דען פרוימן מלך איזט אויז גנגין אונ' ווען איר וואלט קלוג אונ' ביטראכטליך זיין מוזט איר זעלבשטין מודה זיין דאז המעשה אמת, דאר ווייל דער עולם גערין וואש נייאיש האט זוא האב איך דיזוש מעשה אוויס לשון הקודש אויף טייטש אויז גישריבן כדי לראות דאז פאר נעמי פרומי לייט אך אויז שטיהן מוזין אונ' הש"י אינין אך העלפט דער זאל אונש וכ"י אך העלפין ושמחנו כימות עניתנו¹⁾ אמן ואמן, איין מעשה פון איין מלך²⁾ דער האט גיוואונט אין דיא אראבישי לענדיר איין מעכט[א]גיר מלך האט גיהיישין ידידה דער זעלביגי מלך האט זוא פיל ווייבר גיהאט וויא דאז זעלביגי מאלט דיא מאנר אין דיא אריאנטאלישי לענדיר גיוועזן ער האט אך פיל קינדר מיט זייני ווייבר גיהאט דיא דער קיניג אלי זער גיליבט אונ' זיא אלי אליש קיניגליכי פרינצין אונ' פרינצעסין ארציאין לאזין, אונטר דען קינדרין האט ער איין זון גיהאט וועלכיר דער שינשטיר אונטיר אלי דען קיניגש קינדר איזט גיוועזן וועלכין דער קיניג אך מער אליש אלי זיין קינדר גיליבט אונ' דערניט ווענין³⁾ אים פיל מוטווילין אונ' ניקש וויריקייט איבר זעהן דאר הער פיל ביזיש פון גיקומין וויא איר ווייטיר פאר נעמין ווערט, דער זון האט גיהיישין אבדון דיזיר אבדון האט איין שוועסטיר גיהאט דיא אך איבר אויז זער שין גיוועזן מאן האט זיא גיהיישין דיא שיני דאנילא, נאך האט דער קיניג איין זון גיהאט האט גיהיישין עמוניש דער זעלבי עמוניש האט זיך פאר ליביט אין דער שיני דאנילא אביר ער האט איריר ניט קענין מעכטיג ווערין אונ' האט זולכיש אך קיינים דערפין פאר טרויאין דען ער זיך פאר דאש קיניגש צארין גיפערכט וויא וואיל אין דער קיניג אך

1) Ps. 90 15 2) vgl. 2. Sam. c. 13 3) derentwegen.

עושר וכבוד מיט צו לעבן צו דעם לע"ע איך אין תוך
 זאלכן מעמוד פינד דאז איך ניט ווייס אוב איך לעת זקנתי
 לינות לילה או פת לחם לאכול האב, אונ' וואר מיך פאר
 גזורגט דאז מיין קינדר ה"ו ניט זאל צו טייל ווערן מיר
 ערשט לע"ע קענט צו קומין, איך האב גמיינט מיט דעם
 דאש איך איין מאן נעם זוא איין בריה אונ' גרוישן בעל
 מו"מ מיין קינדר מיט צו העלפן אונ' דאז זיא דורך אין תוך גרושין
 מו"מ קומין זאלטן איזט בע"ה גראד קונטרארי גישעהן דען
 בני נתן סנ"ל אום כמה מאות קומין דאז אים בעלי נאך
 חייב איזט אונ' האלב על ידו של בעלי ריגנירט¹⁾ ווארין
 אודות זייני חילופים אלי פראטעשטירט גיווארין באם ניט
 המקום ב"ה אים שיינפארליך²⁾ ביווארט אונ' גיהאלפן העט,
 בתי מרים היתומה האב איך גמיינט גנץ וואול צו טון דאז
 זיא נעביך פון איר מעות קאן אויף ליגן אלזו האב איך זיא
 גראד מיט מיר אין דאש אייסירשטי פאר דערב גיזעצט וועלכיש
 [נון] נאך השי" ב"ה גינעדוגליך אפ גיווענדיט וויא ווייטיר
 פולגין ווערט אלזו מיין הערטצי ליבה קינדר איזט צו זעהן
 דאז איך אליש וואול איבר טראכט אונ' איבר ליגט האב
 אונ' אליש וויא איך גמיינט האב דאז וואול גיטאן איזט
 גראט צום ארגשטין אויז גישלאגן אלזו קאן איך בע"ה מיר
 יוא ניקש אנדרשט טראכטין אליז זאלכיש מייני ביטרי
 עבירות שולט איזט דרום מיין הערטץ ליבי גיטרייא קינדר
 וואש זאל איך פיל זאגן אודיר שרייבן אין חדש תחת
 השמש³⁾ איך בין עש ניט אליינט דיא עש זוא גאנגין האט
 אך ורק פיל אנדרי מער דיא פרוימר אונ' בעשיר זיינין
 גיוועזן אליש איך, דאש איך ניט ווירדיג אונ' ווערט בין
 דערי אירי פויס שטאפין⁴⁾ צו גין גלייך דיווש פולגינדיש מעשה

1) ruinirt 2) offenkundig 3) Koh. 1, 9 4) Fusstapfen.

איך האב אליש גיטאן אונ' גימיינט מיך פון דער קראנקהייט
 צו קורירן אביר דאו זיך זאל גאט ארבערמין יוא מער איך
 מיין דאו איך מיך וויל פון דער שניי דאנליא אנטפערין¹⁾ יוא
 מער ווער איך פון איר ליפשאפט גיקרענקיט נון מיין פריינט
 ווען ער מיר ניט מיט זיינין גיטרייאין ראט הילפיט זוא בין
 איך גנץ פאר לארין, אלזו זאגט דער פרינט, ניקש אנדרשט
 אליש דיזש ווען ער מיר מיין גיטרייאין ראט וויל פולגין,
 האף איך אין בלדי צו גינעזין, טוט אלזו לוגט איך אין איין
 בעט אונ' מאכי זיך קרנק וויא זיין גזיכט אך אויז ווייזט אונ'
 לאט נימיץ ביא איך זיין אליש עטליכי פון זייני גיטרייאשטי
 דינר דיא א(י)²⁾ זיין היימליכקייט ווישינשאפט האבין אך קיין
 אנדיר דאקטיר צו אים קומין אליש זיין פאר טרויטיר לייב
 דאקטיר דער זעלבי זאל דאש שפארגימענט²⁾ מאכין דאש
 ער זער גיפערליך קראנק ווער אליש דאן ווערט אהן צווייפיל
 דער קיניג קומין אין צו ביוזוכין אונ' אים ביפראגין וואו זיין
 קראנק הייט איזט, אלזו מיין ליבר עמוניש זאלט איר איך
 פיל קראנקיר אונ' שוואכיר שטעלן אליש איר אן איך
 זעלבשטין זייט אונ' דען קיניג מיט שוואכיר שטים ענטפריין
 אונ' זאגין ראז ער גאר קיין שלאף האט אך קיין אפיטיט
 צו עסין ער העט זיך שונט אן אונטרשידליכי אורטיר עסין
 לאזין קאכין אביר איזט מיר אליש צו ווידרין קאן ניקס
 גניסין, דיויש איזט מיר נאך איין גיפאלין דאו אייניגי מיטיל
 מיר מיין לעבין צו ערהאלטין ווען עש דעם קיניג וואול גיפיל
 דז ער מויכט גינעדיגש ביפעהלן אן זיינר טאכטיר דיא
 דנילא דאו זיא מויכט אין מיין קאמיר קומין אונ' איין עסין
 מאכין דאש איך עש זעך פילייכט ווערט גאט געבין דאש
 עש מיר שמעקן ווערט אונ' מיין לעבין דאר מיט צו
 ארהאלטין איך ווייס גוויש דער קיניג ווערט אים זאלביש

1) entfernen 2) Spargament, ausgesprengtes Gerücht.

זער ליפ גיהאט אונ' דען עמוניש אין הויכן ווערדין גיהאלטן דען נאך האט עמוניש ניקש זאגן דערפין אלזו איזט עמליכי צייט הין וועק גנגין, דאז זיך דער עמוניש מיט זיינר ליב ווא גיקוועלט דאש ער גנץ פאר מאגירט אונ' אפ גיצערט איזט וועלכיש איינר פון זייני גיזעלין אונ' גוט פריינט אן אים גישפירט אונ' עמוניש זולכיר גישטאלט אן גישפראכין מיין הער אונ' ליבר פריינט איך שפיר נון איין גירווימי צייט אן אים דאז אים זיין פריידיקייט אונ' אלי' גיזעלשאפטין בייא לייטן איזט פאר גאנגין ער זוכט אלי אפ גילעגיני אורטיר זיין לייפ איזט אים גנץ פאר מאגירט, זיין גישטלט גנץ פאר ענדירט וואש מאג דען קיניגליכן פרינצין עמוניש דאך שאדין¹⁾, ער האט דאך רייכטום אונ' ער²⁾ גינגין, איך ביט מיין פריינט זאגט מיר וואש ער אויף זיין הערטצין האט פלייכט ווערט אים זיין בישווערנים גירינגירט ווערין אונ' אויב איך אים העלפין קענטי, אלזו ענפירטי עמוניש צו זיינן פריינט אונ' זאגט מיין פריינד איר האביט אליש מיט ווארהייט אונ' גרוישן פאר שטאנט גירעדיט אביר וואש מיר שאט קאן מיר קיין מענש [אין] העלפין אליש דער ביטריטויט דער קאן מיך פון מיין איבל ביפרייאין אונ' איך דערף עש אך קיינים אפין בארין אליש דיר גיטרייאר פריינט וויל איך עש דאך פאר מיין טויט אפינבארין וויא וואול דאז איך ווייס דאז מיר אויז מיינר גרושי נויט ניט העלפין קאנשט, עמוניש זאגטי נון הער צו מיין גיטרייאיר פריינט וואש פאר איין זעלציימי³⁾ אונערהערטי קרנקהייט אונ' ביקימירניש מיך איבר פאלין האט אונ' דיזוש איזט מיין איבל אונ' [מיין] קראנקהייט דאז איך דען גיפט דער שונהייט פון דער שיני דאנילא אין מיר גיזאגין האבי דיזוש איזט מיני איבל אונ' מיני קראנקהייט

1) = fehlen 2) Ehre 3) seltsame.

אלזו בלד נאך אירין ברודיר גין זולט אונ' אים גוטי שפיין
 מאכין אויב ער פון איר וואש עסין מויכט, דיא שיני דאנילא
 וואר וויליג אירין פאטיר גיהארואמשט צו פולגין אונ' גינג אין
 איר ברודירש עמוניש זיין הויז אונ' פאדירטי פון [דען] גוינד
 וואש נישג וואר צו איינר גוטי שפיין צו קאכין וויא נון
 עמוניש מערקט דאז דיא שפייון באלדי פערטיג ווארין היש¹⁾
 ער אידיר מאן אויז זיין קאמיר גין, אליש זיך נון עמוניש
 אליינד ביפאנד מיט זיין שוועסטיר, זאגט ער מיין ליבי
 שוועסטר ברענג מיר דיא שפייון הער אויף מיין בעט דאז
 איך זיא אויז דיין האנט עסין מאג פיליכט ווערין זיא מיר
 בעשיר שמעקין, אליש אים נון דיא שיני דאנילא דיא שפייון
 בראכטי ביגרייפט ער זיא אונ' זאגט צו איר מיין ליבה
 שוועסטיר דוא מוזט בייא מיר ליגין אודיר איך מוז שמערבין
 וואור איבר דיא דאנילא זער ארשראק אונ' שפראך מיין
 ליבר ברודר טוט זולכין און ארהערטי שאלקהייט ניט, ביטיט
 דען קיניג פון מיינט וועגין איך ווייס גוויש ער מיך דיר ניט
 פאר זאגין ווערט, יוא אל דאש רידן אונ' ביטן וואלטין דער
 דאנילא ניט העלפין, דער עמוניש צאג זיא צו זיך אונ' לאג
 מיט גיוואלט בייא איר, דאר נון עמוניש זיין ביזין ווילין
 פאר בראכט האט וויא ער זיא צו פארין זוא ליפ גיהאט
 אלזו פיינט וואר ער איר, אונ' שטיס זיא פון זיך אונ' היס
 זיא הין וועק גין, דיא דאנילא שריא ביטירליך איזט עש ניט
 גינגין דאש ער מיך צו שאנדן גימאכט אונ' וויל מיך נאך
 פון זיך שטויסין אביר אל איר היילין אונ' שרייאין האט דען
 עמוניש ניט ביוואגין ער רופט זייני קנעכט ארין דיא דאנילא
 אויז זיין הויז צו שטויסין אלזו איזט דיא דאנילא מיט שרייאין
 אונ' וויינין אויז דען עמוניש הויז גנגין וויא זיא נון ארויז

¹⁾ hiess.

ניט פאר זאגן אונ' אים דיא שיני דאנילא שיקין ווען זיא
 נון אין זייני קאמיר קומט זאג ער דאז אלי הרויז גין ער וויל
 זעהן ווען ער זיך אליינד בפינד אוב אים דיא שפייזין ווערין
 בעשיר שמעקן אלש דען מיין פריינד עמוניש ווערט ער
 שוין זעהן מיט גוטין אודיר גיוואלט צו זיין פאר גניגין צו
 קומין אונ' וואש דען גישעהין ווערט ניט צו ענדרין זיין,
 אונ' זייני מוטיר וועלכי דאש קיניגש הערטין אין אירי הענדין
 ווערט שוין ווישין דאז קיניגש צארין צו שמילין, מיין ליבר
 פריינט זאנט עמוניש ער האט מיר זוא איין גוטין ראט
 גיגעבין איך בפינד מיך שוין קרעפטטיגיר אונ' זיין גיטרייאין
 ראט מוז פארט גין זולט איר אך דאר איבר שמערבין אלזו
 איזט עמוניש אין זיין קאמיר גננין אונ' זיך צו בעט גיליגט
 אליש ווען ער זער קראנק ווער אונ' זיין גיטרייאין לייב
 דאקטיר בייא זיך גיהאכט דער זולכי קרענק קונט פאר¹⁾
 גימאכט דאז זיא פאר דען [קיניג] קומין איזט וועלכיר דען ניט לנג
 גיזוימט אונ' צו דען עמוניש גננין אום אים אין זייני קראנקהייט
 צו ביזוכין אונ' מיט אים פריינטיליך גירעט אונ' דען אום
 שטאנט פון זייר קראנקהייט גיפראגט וואור אויף אים
 עמוניש מיט שוואכיר שטים גיענפירט וויא אים זיין פריינט
 גיראטין האט אונ' איר שוין גילייאנט העט אלזו באלדי זאגט
 דער קיניג צו עמוניש גיטרישט מיין ליבר זין עש זאל אים
 ניקש אין מיין גאנטצין קיניגרייך פאר וויגירט וועדין אלזו
 בלד וויל איך אים זייני שוועסטיר צו אים שיקין אונ' ווינש
 דאז אים איר גיקעכטיש זאל וואול אן שלאגין אונ' שמעקין
 דאז ער צו זייני גיוונדהייט אונ' פאריגי קרעפטין ווידר קומין
 זאל, אלזו נאם דער קיניג איין פריינטליכן אפ שייר פון
 עמוניש אונ' שיקט אלזו פורט נאך זייר טאכטיר דאז זיא

1) kundbar.

דאש קיניגש קינדר זיין אום קומין, איך מין דאש קינר
 מער ווערט זיין אום קומין אליש עמוניש, דען זיין זון אבדון
 ווערט זיך וועגן זיניר שוועסטיר דאנילא גיראכין האבין וויא
 זיא רידן קומין דאז קיניגש קינדר אלי צו רייטין אביר דאש
 קיניגש צארין איזט איבר דען אבדון זער ארגרימט ניוועזין
 אונ' איהם ביפעהלן לאזין זאל זיך נימר מער פאר דאז
 קיניגש אויגן זעהן לאזין, אביר דער אבדון האט דאש ניט
 פאר טראגן קענין דאז ער זאלי אליש איין פאר באנטיר¹⁾
 לעבין אונ' האט גיטראכט נאך דאז קיניגש לעבין דאז ער
 דאש קיניגרייך ביקעס, דען דער קיניג האט זיין אנדרין זון
 פאר איין קיניג ארקלערט נאך אים אלזו האט דער אבדון
 יוא לענגיר יוא מער אליש פאלק אן זיך גיצאגן מיט גומין
 ווארטין אונ' אלזו איין גרושי ריבעליריא קינג זיין פאטיר
 דען קיניג אן גישטעלט אונ' גאר וויניק אלזו גיטרייא דיא
 נאך בייא דען קיניג גיבליבן אביר אבדון איזט צו זיין פאטיר
 גיצאגן אונ' דיא שטאט איין גינומין גרויש מוט ווילן מיט
 דאז קיניגש ווייביר גיטריבן, אביר דער קיניג מיט זייני
 גיטרייא דינר האבין זיך בייא צייטין אויז דער שטאט גימאכט
 צו בישערמין איר לייביר, עטליכי דינר דיא פאר מאליש
 בייא דען קיניג גיוועזין זיין אונ' נון צו דען אבדון גיפאלין
 זיין האבין דען קיניג מיט שטיינין נאך גיווארפין אונ' גישאלטין
 אונ' גיפלוכט אלזו האבין דאז קיניגש גיטרייא דינר גיזאגט
 צו דעם קיניג אוב מאן זאל צו זעהן דאז דיא טויטי הונד
 דען קיניג זוא שענדין אונ' לעשמרין מיר וואלן איבר זיא
 פאלין אונ' ווען מיר אך זולטין אין שטיקן צו ריסן ווערדין,
 אביר דער פרוימי קיניג האט עש ניט ליידן וואלן אונ' האט
 צו זייני גיטרייא דינר גיזאגט דאז ווייל מיר דאש מין זון

1) Verbannter.

ג'אײט ב'יגעגנױט איר איר ברודר אבדון אונ' זיכט דאז זיא זוא שרײאײט אונ' איר קיניגליכי קליידיר צו ריסין האט, זוא זאגט איר ברודיר אבדון מיין שוועסטיר עש איזט דיר גיוויש לײט גישעהין אין דיין ברודירש הויז שווייג שטיל אונ' גיא אין מיין הויז ביז דאז איך מיך ווער אן דיין ברודיר גיראכין האבין אלזו האט דיא דאנילא נאך דעם זיא אירן ברודיר אבדון אליש ערצילט האט מיט שימפף טוזין הין וועק גין, אוב דער קיניג שונט דיא זאך גיוואר ווארדין אונ' זער דאריבר ארגרימט גיוועזין זוא האט דאך דיא קיניגין דען עמוניש מוטיר עש זוא ווייט גיבראכט דז דער קיניג וועגין דער גרוישי ל'פשאפט דיא ער צו איר גיהאט דען עמוניש אליש פאר ציאיט האט, אביר דאש קיניגש זון דער אבדון האט דיא זאך אין זיין הערטצין גיטראגין, נון עש איזט איין ציײט לנג דער נאך גיוועזין דאש דער אבדון איין גרושי יאכט¹) אן גישטעלט אונ' אלי קיניגליכי פרינצין וויא אך זיין ברודיר עמוניש דאר צו גיפרייאײט²), אליש נון צו אויבנד דיא יאכט אויז גיוועזין האט ער איין קעסטליכי מאל ציײט גימאכט וויא זיא נון זענין אס בעשטין גיזעסין אונ' געסין אונ' גיטרונקין האט דער אבדון אויף זייני קנעכט גיוואונקין וועלכי איבער דען עמוניש גישפרונגין אונ' אין אומש חיות גיבראכט דא האבין זיך אלי קיניגליכי פרינצין ארשראקין אונ' זיך אלי צו פפערט גיזעצט אונ' איזט אייניר צום קיניג גיקומין דער האט גיזאגט דאז אבדון העט אלי דאש קיניגש קינדר ארשלאגין וואור איבר זיך דער קיניג זער ארשראקין אונ' גרושין יאמיר גיטריבן אביר עש איזט דער בייא גיוועזין דער ביזי ראט געביר עמוניש זיין פריינט וועלכר צום קיניג גיזאגט מיין הער קיניג ארשרעקט דאך ניט זוא זער עש ווערין ניט אלי

1) Jagd 2) geladen.

אליש דער אבדון מיט זיין קריגשהער אביר גאט דער שיקים
 אייני גרושי פאר טוימילונג¹⁾ אין דאז שאר פון אבדון דאז זיא
 אלי גישלאגן אונ' פאר 'אגים וואורדין פון דאש' קיניגש
 זייני קריגש לייט אונ' פיל איין גרושי פורכט אויף אינין דען
 דיא פארכטיש גאטיש אונ' זייני ראכנינג האט דען אבדון
 אונ' זיין שארין פאר טוימילט אונ' אבדון זעלבירט איזט אך
 דורך איין ווישטינייא גיפלויגן אום זיין לייב צו בישערטין אביר
 ער וואורד פון דאז קיניגש קריגש לייט מיט שפיסין ארשטאכין
 אלזו איזט דער שטרייט גישטילט גיווארין אביר נימיץ האט
 דען קיניג זאגן וואלן דאש זיין זון אבדון איזט גיטיט ווארין
 אונ' דער קיניג האט גיפראגט לעביט אבדון אך נאך, קייניר
 אביר האט דען קיניג ניט ענטפירן²⁾ וואלן אונ' האבין זיך אלי
 פון דען קיניג גישליכין, אליש ווען זיא דען שטרייט פאר
 לארין העטין דאש האבין דאש קיניגש גיטרייא אויברשטין
 גיזעהן אונ' זענין צו דען קיניג גיקומין וואש טוט דער קיניג
 דאר, לאט ער אל זייני לייט דיא איר לייביר פאר דען קיניג
 אונ' זיין גאנציו גישלעכט זוא ריטירליך גיוואגט נון זעהן
 מיר וואול ווען נור דער אבדון לעביט אונ' דאז מיר אלי
 ארמארט ווערין זוא ווער דען קיניג ניקש אן גילעגן, מיר
 שווערין אים ווערט ער זיך ניט אונטר דאז טור שטעלין
 אונ' מיט זיינים פאלק גיטליך רידן דאז זיא אין ווידר אין
 זיין רייך פירין זוא ווערט אים פיל וויאיר גישעהין אליש אים
 זיין לעבישטאג גישעהין איזט אלזו האט דער קיניג זיין
 אויברשטין גיפאלגט אונ' זיך אונטר דען טפארטין גישטעלט
 אונ' מעניקליך גיטליך צו גירעט אונ' אל דאש קיניגש פריינט
 אינ' פיינט זענין צום קיניג גיקומין אונ' ער האט זיא אליש
 פאר געבין אליש וואש זיא ווידר אין גיטאן האבין אונ' אלזו
 האבין אים פריינט אונ' פיינט מיט גרוישן יובל גיטרייא אונ'

1) Vertaumlung = Verwirrung 2) antworten.

מוט וועלכיר פון מיין לייב איזט גיבאהרין אונ' מיר נאך
 מיין לעבין שטיט ווארום זולין עש דען ניט אנדרי טון עש
 איזט אליש פון מיני זינט וועגין אלזוא איזט ענטליך דער
 שטרייט זער שווער אויף דען קיניג גיוועזין דאז ער זיך מיט
 זייני כנין אין דיא וועלדיר האבין מוזין ריטירירין דאך האט
 זיך דער קיניג אין אין פאשטי שטאט ביגעבין אונ' אל זייני
 גיטרייא קריגש לייט אן גירעט זיינין זון אבדון גיטרישט
 אונ' ריטירליך אנטקיגן צו גין, דען קומט אבדון צו אונש
 אין דער שטאט ווא זענין מיר אלי פאר לארין, דאש קיניגש
 זיין ראט האבין אל זייני קריגש לייט פאר גוט אן גינומן
 אונ' דער קיניג האט זיך גירישט אונ' מיט זיין פאלק וואלין
 גין פארין אין דער שפיץ אביר דאז קיניגל גיטרייא אויברשטין
 אונ' יענראלשפירשונין¹⁾ האבין זאלכיש דעם קיניג ווידר
 שפראכין אונ' ניט ליידין וואלין דען זיא האבין גיזאגט דער
 קיניג זיכט יוא וואול וואז דער גנצי שטרייט פון דאז קיניגש
 וועגין איזט דען ווען דער אבדון דען קיניג העט ארשלאנין
 זוא פאר לאנגיט ער קיינין מער דען ביקעם ער דאז קיניגרייך
 אביר דער קיניג זאל בלייבין אין דיזיר שטאט אין זיינין
 שטאנט אונ' זאל גאט בעטין דאז ער אונז אוינזרין פיינט
 זאל אין אוינזרי הענט געבין, אלזו זאגט דער קיניג נון ציאוט
 הין אין פרידין גאט זאל מיט אייך זיין, אלזו צאגין אלי איר
 שארין אונ' איר אויברשטין פאר דען קיניג אויז דער שטאט
 אונ' דער קיניג ביפול דען אויברשטין אונ' אלי ביפעלכיש האביר
 אונ' באט זיא גאר זער דען אבדון צו פאר שוינין אלזו זענין
 דאש קיניגש קריגש לייט קיגן דען אבדון גיצאגין מיט איינר
 פריידיגו מוט אונ' זיך אויף גאט אונ' אירי גירעכטי זאך
 פאר לאזין אויב זיא שונט דיא העלפט זוא שטרק ווארין

1) Generalspersonen.

אליש וויא שונט אופט מאלש גידאכט דאז מיר מענשן ניט
 יודיצירן קענן וועם גאט שטראפט אודיר פיל גומיש גיביט
 גאט שלאגט אונ' גאט הייליט ווידר זיינן נאמין איזט אלי
 צייט גילוביט, ווידר צו אונזרין צוועק צו קומין דאר מיר
 גיהאלטן האבין אונ' דאש איך גימיינט מיט מין מאן נעמין
 מיך אונ' מייני קינדר אין גירוויאגין שטאנט צו זעטצין אביר
 קונטרארי וויא שונט גידאכט אונ' ווייטיר גידענקן ווער,
 אונזיר התקשרות תוך מין איזט גישעהין תוך סיון תנ"ט
 דורך חתני משה אונ' מחו' ר' אברהם קרומבאך ואשתו נון
 וואש זאל איך פון דיא לייט שרייבין בוודאי בין איך זיא דן
 לכף זכות דאז זיא אליש גיטאן האבין לש"ש דאז זיא גימיינט
 האבין איך זער וואול אן קום וויא עש אך אלזו דאש אן
 זעהינש¹⁾ גיהאט האט, אביר איזט אנדרשט בער"ה אין דער
 דאט²⁾ ארויזר גיקומין וויא ווייטיר פולגין ווערט, הזמן חתנה
 איזט גישטעלט גיווארין ל"ג בעומר ת"ס³⁾ איזט אליש אין דער
 שטיל גיוועזין מטעם איך למעלה גישטעלט⁴⁾, נון צווישן דעסין
 האב איך דאש מייניגי צו מעות גימאכט כדי דאז ניקס חייב
 בלייבין בין, אונ' הח"כ אן הקצין מהור"ר גבריאלי⁵⁾ בפיורדא
 גשיקט המעות דאר פיר אן צו נעמין אונ' אויף אונזרי אן
 קונפט צו האלטן צווישן דעסין האב איך עם בעלי כתבים
 גיוועקסילט אונ' ער אך זייני כתבי גינוגין גישטעלט דאז
 איך אונ' אנדרי מער דיא זיא גילויאיט⁶⁾ האבין אלי פאר
 זיכרונג אונ' פאר גניגליכקייט דרין גיוועזין איזט אונ' ניקש
 קענן בער"ה דריין פאר מערקן דאז זיא איין גרויש ווערק

1) Ansehniss = Ansehen 2) in der That 3) Freitag
 den 7. Mai 1700 4) s. oben p. 275 5) Ueber Gabriel Levi,
 den am 26. Juni 1710 verstorbenen Gründer der Talmud-
 klause von Fürth (Wolf IV, 1176) und Schwiegervater des
 R. Mose Brandeis s. Kaufmann in Monatschrift 37, 385,
 389 6) gelesen.

מיט פוקין אונ' פיונין¹) ווידר אין זיין קיניגרייך גפירט אונ' דער פרומי קיניג האט לאזין אין זיין גנצין לנד אויורופין אלי דיא דאר זענן פליכטיג גיווארין אונ' ביפורכטין זיך פאר דאו קיניגש און גינאד זולין אלי ווידרום קומין אונ' זאלין צו גינאדין אן גינומין ווערין דען דער קיניג האט גיזאגט עש איזט עבין אליש ווען איך היינט ווער צום קיניג גימאכט ווארין דרום זאל אידיר מאן מיין גינאד עמפפאנגין אלזו האט דער קיניג מיט זיכרהייט פריד אונ' ער זיין קיניגרייך זער גלאר ווערדיק²) ביז אין זיין ענד ריגירט אונ' נאך בייא זיין לעבין זיינין זון פריד ליב אן זייני שטאט צום קיניג גיזאלפט³) אונ' גיקרינט, נון היר אויז צו זעהן דאו צווארין גאטיש שטראף לאנצים⁴) אביר בלייבט דאך ניט אויז אונ' גאט ביצאליט אליש דער עמוניש ווייל ער זוא שאלקייט אן זייניר שוועסטיר גיטאן האט מוזין זוא שענטליך אין זייניר יונגי בלויט דורך דיא הנט זיין ברודיר אבדון אים קומין, דער קיניג וועלכר זיין זון אבדון פיל פרעווייל אונ' מוטוויילין אונ' ביז דאטין⁵) האט צו גיזעהן אונ' אים וועגן גרושי ליפשפט ניט גישטראפט האט מוזין פאר דען זעלבין אנטלופין אונ' גאר [פיל] שימפף שאדין אונ' טריפזאל מוזין אויז שטין אונ' ווער ניט גיוועזין זיין גרויש ביז פערטיגש⁶) הערץ דאש אים גאט ביוונדירליך ביוואריט העט ווער ווייס וואש ביויש אים נאך מער גישעהן אונ' אילינדיקליך פון דעם זעלבין ווער ארמארט⁷) גיווארין, אבדון דער זוא פיל ביויש אונ' מארט דאטין⁸) גיטאן זיינין פרומין פאטיר דען קיניג אויף לייב אונ' לעבין גנגין זיין פאטיר קעבס ווייביר גישענדיט זולכין אילינדיגין שענטליכן טוט אך נעטין מוזין, זולכיש זאל זיך איין אידריר צו הערטצין נעמין דען גאט דער גירעכטי ריכטיר ביצאלט

1) Posaunen 2) glorwürdig 3) gesalbt 4) langsam
5) Uebelthaten 6) bussfertiges 7) ermordet 8) Mordthaten.

וזארום איך גערין האבין וואלט דאז בני שי' זיין חתנה ר"ח
 ניסן זיין זולט כי ידועה לכם מיין התקשרות דאז איך ל"ג
 בעומר הבע"ל תוך טיץ זיין מוז, אונ' דער מאן האט מיין
 מעות שונט לידו וויא אך דער אמת איזט גיוועזין, דען מיין
 שלימזל זיך זוא גיפודירט אביר איזט פיל גירעט גיווארין
 אונ' פיל פאר גישלאגין גיווארין מחו' הנ"ל גיזאגט איך מויכט
 טון וואש איך וואלטיט עש ווער אים אי אפשר ניט איאיר
 חתנה צו מאכין אליש שבועות הבע"ל איך זולמי למיץ ציאין
 חתנה צו מאכין אונ' מייני קינדר לחברותה מיט נעמין ער
 וואלמי מיר מאה הגר"י געבין על הוצאות, נון זולכיש איך
 ניט טון וואלין אך מיר ניט אן גישטאנדין, אלזו מיך ריזולפירט
 וואש ניט צו ענדרין איזט זעלבי מיט גידולד אן צו נעמין,
 אונ' אויב מיר שונט אייניגי ווידר ווילין וועגין הנדן מצדי
 צדדים גיהאט וויא זאלכיש לאחר החתנה אם בעשטין צו
 ביווארין איזט זוא איזט זאלכיש דאך אין אלין גוטין וכבוד
 ביא גיליגט גיווארין אלזו האב איך י' שבועות מיין זמן תוך
 ביארשדארף צו גיבראכט מן פורים עד שבועות ת"ס אלזו
 החתנה תוך סיון ת"ס גיווארין עם כל הכבוד שבעולם אונ'
 מצדי צדדים גאר פיל וואקרי לנדיש לייט גיקומין דאז¹⁾ החתנה
 מיט פאר נגיגליכקייט ת"ל אפ גילאפין המקום ב"ה וב"ש הגדול
 וויל אינן מזל וברכה געבן דאז זיא תוך עושר וכבוד עד
 ביאת הגואל פאר ברענגין מיגין אונ' אינין זרע כשר געבין
 העוסקי בתורת ה' ובימיהם ובימינו ישעינו המקום ב"ה וישלח
 משיח צדקינו אמן, לאחר החתנה האב איך [אך] מיין [וועג]
 למיטץ²⁾ גינומין דא איך האב גימיינט לעת זקנותי אין
 גוטין רויאיגין שטאנט מיך צו ביגעבין אונ' אין זוא איין קהילה
 [קדושה] מיין נשמה וואול צו טון אביר מיין גאט אונ' בישעפיר
 אנא הולך ואנא ספניך אברח אלזו האבי איך מיר תוך

1) F: אלזו 2) Metz.

וואר אין איך בעו"ה קומין בין אונ' נון ניט צו ענדרין איזט דריין שטעקין זולט, לערך טבת ת"ס דאז איך מיך האב וואלין אויף דער וועג געבין עם בני ר' משה סג"ל אונ' אים חתנה צו מאכין ומחתנתו למיץ ציאין, האט מיר המקום ב"ה לע"ג¹) אין קרענק צו גשיקט וועלכי מיך ששה שבועות בעט לעגריג גימאכט וועלכיש בעלי האט ע"י סוחר גיוואר גיווארין, נון דיא טרישטליכי בריף וואש ער אן מיך גישריבן גם אן גיסי ר' יוסף מיט וואש פאר גרושי פיר זורג²) ער מיך אן אים רעקומאנדרט איזט ניט בישרייבליך אביר אויף וואש פר מיינונג זולכיש גישעהן איזט להמקו' ב"ה ביקאנט, אויב עש אויף דען ביזילכן מעות אן גיועהן גיוועזין קאן איך ניט ווישין, נון וויא מיר המקום ב"ה ווידר צו מיינר פוליקן³) גיוונטהייט גיהאלפין בין איך מהמבורג עם בני ר' משה סג"ל ובתי היתומה טרים לברונשוויג גיצאגין דען איזט יריד לשם גיוועזין האב אך נאך וואש פון רישטאנט מסחרות גיהאט לשם פאר קאפט, לאחר יריד בין איך עם גומי חברות' לבייארשדארף מיט מיין קינדר הנ"ל גיצאגין אין מיינונג ר"ח ניסן עם בני ר"מ סג"ל חתנה צו מאכין, בין פורים צו באמבערג גילעגין אלזו תכף לאחר פורים איזט בני ר' זנוויל ז"ל מיט מיר לפ"ד⁴) גיפארין, מיר זענין תוך פייארשדארף תוך ווירטץ הויו גלייך קיגן מחו' הקצין ר' שמשון איבר⁵) אין גיפארין דען מחותני הנ"ל זיין חדש בית איזט נאך ניט פערטיג גיוועזין אונ' אין זיין אלטין בית איזט עש צו ענג גיוועזין אביר מיר זענין אלי יו' ג' פעמים אצל מחותני הקצין גיהולט ווארדין צום עסין עם כל הכבוד אונ' פירשטליך טראקטירט גיווארין אביר כל זאת איננו שוה לי דאז איך למחו' הנ"ל ואשתו גיזאגט איך האב צווארין קיין אור זאך פון היר צו איילין, אביר איך האב אך מיין ריואן⁶)

1) לא עליכם = 2) Fürsorge 3) völligen 4) Baiersdorf
5) gegenüber 6) Raison = Grund.

ג'שריבן דאז מיר מיין גרויש פאר שטיאינדיש¹⁾ און גליק ניט
גיטריימיט האט, מאן האט מיר תוך ק"ק פ"פ כל הכבוד
שבעולם אן גיטאן דיא מאן אייניר אשה נור אן טון קאן
וויא אך דען גנצין וועג וואר איך גירויזט בין כל הכבוד
שבעולם אן גיטאן יותר איך ווערט גיוועזן בין, בפרט בק"ק
פיורדא וואש איך פאר כבוד אונ' גוטיש לשם גינאסין דען
פיורדא איזט נור ג' פרסאות מן פיארשדארף אלזו האט
מיר בני נתן סג"ל המעות מנדן של בני ר' משה סג"ל אונ'
דאז ביוילכן מעות וועלכיש גאר וויניק גיוועזן וואש איך נאך
איבריג גיהאט לק"ק פיורדא אן הקצין פ"ו מהור"ר גבריאל
לידו גימאכט, זאל איך נון שרייבן כל הכבוד דאז איך ממנו
פון זיין גנץ בית האב עמפפאנגן קאן ניט גינוגן פון שרייבן
לא די דאז דיא ערליכי לייט האבין גרויש טרחה ממני גיהאט
עם המעות פאר ח"ב²⁾ אויף צו נעמין אונ' מיר עש לקצת
גיגעבין ולקצת נאך מיינר ארדינונג³⁾ אן אנדרי פלאטצין
גשיקט, דען האב בני ר' משה זיין מעות אן אונטרשידליכי
לייט קודם התנתו על רווחי פאר לינט⁴⁾ אונ' מחו' ר' משה
באמבערג מיר צו גיפאלין גיטאן אלף ר"ט על רווחי גינומין
הגאון אב"ד מהור"ר מענדיל רויטשילד גם [כן] אלף ר"ט גינומין
אונ' ליב ביביר מבאמבערג גם אלף ר"ט, דען רעשט האבין
מיר אים תוך בייארשדארף פאר לינט, לאחר זה האב איך
עם הקצין מהור"ר גבריאל אפ גיחשבונת אונ' אים וואלין
זיין פריוויסיאן⁵⁾ כראוי צאלין האט ער קיין פשוט נעמין וואלין
אונ' גיזאגט דאז איזט קיין מעות פון מו"ט דאז איזט איין
דבר מצוה אונ' ג"ח האב אים צווארין פיל ריזאן גיבראכט
אביר קיין דיעה אפילו קיין פאשט מעות⁶⁾ פאר חשבונת הש"י
כ"ה וויל עש אים ביצאלין, נון ווידר צו אונזר רייו צו

1) vor = bevorstehendes 2) חלופה בריף Wechselbriefe

3) Ordnung = Ordre 4) verlehnt = verliehen 5) Provision

6) Postgeld.

פיארשדארף אייניץ מאן גידונגן בשמו קאפיל איזט שמש
 לשם גיוועזין דער מיט מיר ציאין עד ק"ק פרנפורט, דען
 האבי כתבי מבעלי גיהאט תוך פ"ד דאו ער מיר לק"ק פ"פ
 וויל אימיץ שיקין ממיין דער מיך עד מיין קומפיארין¹⁾ זאל,
 אלזו האב איך מיין רייו עם בתי מדים תי' אונ' דען קאפיל
 לבאמבערג גינומין בני ר' משה סג"ל האט מיט מיר גיוואלט
 עד באמבערג אביר האבי עש ניט ליידן וואלין מאחר עש
 ממש נאך אין זיין חתנה וואך גיוועזין אלזו מיר אפשייד²⁾
 גאר שמערצליך גינומן אינ' מצדי צדדי' גרושי בכיות פאר
 בראכט צווארין בין בשמחה גיוועזין דאו איך בני האב
 בכבוד מכנים לחופה גיוועזין אונ' גיזעהין איך אין ת"ל וואול
 אן גיבראכט וממש עין בוכה ולב שמה, דיא נאטויר קאן
 עש ניט אנדרשט מאכין אלזו בין לבאמבערג קומין אונ' נור
 איין נכט לשם גיוועזין למחרות האב איך איין קומש גינומן
 וועלכי איך שונט לענגשטיז³⁾ תוך באמבערג בישטעלט גיהאט
 אונ' מיך אויף מיין וועג לק"ק פ"פ ביגעבין איך האבי אביר
 עש ניט ווערין קענין דאו בני ר' זנוויל ע"ה מיט מיר גרושין
 איזט ביז[ק]ין ווירטצבורג וצו ווירטצבורג האבין מיר יחדיו איין
 איביגן אפ שייך גינומן וויא ווייטיר פאלגין אונ' האט עש
 בעו"ה דען מענשין אונ' מיר בידי אויף אונזיר ביטריפטין
 הערטציר גילעגין דש מיר אונש אין דיזיר וועלט ניט מער
 זעהן ווערין וויא אן זיינן אורט ווערט גידאכט ווערדין אלזו
 בין מייניש וועגיש גיצאגין אונ' בשלוי יו' ו' עש"ק ד' [ד'] סיון⁴⁾
 ת"ס לק"ק פ"פ גיקומין אונ' לשם גיפונדין איין בעל בית
 מק"ק מיין בשמו ליזר אונ' כתב מבעלי אונ' אונש אויף
 דער וועג גשיקט לעקוכין⁵⁾ ושאר שבושי אונ' גאר היפליך

1) accompagniren 2) Abschied 3) längstes = längst
 4) Freitag den 11. Juni 1700 5) Lebkuchen.

ביטראכטונג איזט פיל צו שפאט גיוועזן אלזו איך מײן און
 מוט אונ' ביקמירטיש הערץ מוזן גרושין צוואנג אן טון
 זולכיש צו פאר בערגן אליש מיר נון יו' ו' עש"ק כב' סיון
 ת"ס א' שעה פון מיץ קומין זיין זוא זעהן מיר קומט דער
 שרייביר לעמלי ווימפין ווידר צו רייטן אונ' נאך איינר ביא
 אים נעבין איין קוטש וואור אין גיזעסין האשה החשובה אשת
 הרבני' ממיץ אונ' אשה החשובה הרבני' אשת אביד מהור"ר
 אהרן¹⁾ אונ' הקצינה מתותנת יאכיש²⁾ וועלכי מיך דאר האבין
 אויף דאש אליר אן נעמליכשטי מיט אלן כבוד מקבל גיוועזן
 אונ' איך האב מוזן אין איר קוטש זיטצן אונ' זענין אלזו
 נאך מיץ גיפאהרין, דיווש איזט צווארין איין גרוישר כבוד
 גיוועזן זולכי דרייא חשובי ווייבר מיר שפילה אנמקיגן גיקומין
 אביר דער כבוד מיר זער פאר זאלטצין גיווארין, וויא איך
 נון ניט ווייט מק"ק מיץ קומין בין איזט אונש בתי הצנועה
 אסתר תי' אנמקיגן גיקומין וועלכי הויך מעוברת גיוועזן אונ'
 זיך [אין] אייניר זעניפט³⁾ איר מוטיר לכבוד לאזין אנמקיגן שראגין,
 אלזו בין איך בבית של חתני משה שי' אפ גישטיגן ער
 האט גיוואונט באותו פעם בבית של בילה קרומבאך חתני
 שי' איזט ניט לביתו גיוועזן איזט תוך פריז⁴⁾ גיוועזן, נון
 זענין הנשי החשובי הנ"ל דיא מיר אנמקיגן גיפארין ווידר
 אהיים גנגין מיט היפליכי אגטשולדיגונג ווער⁵⁾ סמוך לש"ק

1) Ueber R. Ahron Worms, früher Rabbiner in Neu-Breisach und Mannheim, wo er 1684 זרע אברהם (Sulzbach 1685) approbirt, s. Cahen in REJ. 8, 267 ff. und Kaufmann, Samson Wertheimer p. 90 n. 1. Vielleicht war die ungenannte Rabbinerin Röscl, die am 19. Ijar d. i. am 15. Mai 1713 in Metz verstorbene Wittwe R. Gerson Aschenasi's, s. Kaufmann, die letzte Vertreibung p. 228 n. 1, wahrscheinlich aber die Gattin des R. Gabriel Eskeles, des Rabbiners von Metz 2) d. i. Agathe, die Gattin Abraham Schwabs 3) Sänfte 4) Paris 5) es wäre nemlich.

קומין בין יו' ב' בהשכמה מק"ק פ"פ אויו גיצאגין מיט
 מיין גלייטש מאן [ליזור] האבי בק"ק פ"פ גיפונדין ר' ליבירמאן
 מהאלבירשטאט וועלכיר איזט מהאלבירשטאט למיין גיצאגין
 הזקן אביו פ"ו ר' אברהם שפיידר¹⁾ צו ביזוכין גם ר' הירץ
 רופא²⁾ ויעלכי מיט מיר בחברות' למיין גיפארין אלזו האבין
 מיר גאר איין היפשי ריוו גיהאט, ב' פרסאות איאיר מיר
 למיין קומין זיין האט בעלי זיין שרייביר צו טפערט³⁾ גשיקט
 אונ' ביא אונזיר וואגן גריטין ביז מיר זענן אין דאז אושפיו
 בית גיקומין דאר האט ער אצלו גיהאט פון אליר הנט
 אכילה ושת' זוא פיל ער אויף זיין טפערט האט קענן פורט
 ברענגין, דיזור שרייביר לעמלי ווימפין⁴⁾ אצלי זיין קומפלימענטן
 אפ גיליגט בשביל בעלי נאך דעם דאש מיר געסן אונ'
 גיטרונקן זענן מיר לערך נאך ב' או ג' שעות פארט גירייזט
 אונ' איזט דער אפ גיזאנט לעמלי בלילה אצלינו גיבליבן
 אביר איאיר מיר זיך האבין וואלין צו רוא ביגעבין, פון אונש
 אפ שייד גינומין ער מויזט גוט צייט אין מיטן זיין אונ' דאז
 זעלביגי וואור מיר גילעגין זיין איזט קיין ה' שעות ממין
 גיוועזין דאז איזט המקו' ב"ה ביוואושט אוב איך שוין אליש
 הערליך אונ' גוטש אונ' נאך דען שיין נאך עשירות פאר
 מיר גיזעהן ובפרט הכתבי' מבעלי זענן פוליר יראה אונ'
 פאר גניגליכקייט גישריבן גיוועזין אלזו בין איך דאך ניט אהן
 שווער מויט גיוועזין אוב מיר הסוף מיין ביטריבטיש הערטיין
 האט צו גיטראגין אודיר אויב מיר דאך וויא גיוועזין דאז
 איך מיך ווידר צום אנדרן מאן ביגעבין זאל אביר דא

1) Ueber Abraham Speier in Metz s. REJ. 19, 118
 n. 3, 119 2) d. i. Naftali Hirz Wallich, der Concurrent des
 Dr. Salomon Gomperz aus Lippstadt s. Carmoly, histoire
 des médecins juifs p. 200 und Cahen in REJ. 8, 259, der
 aus Lippstadt irrthümlich Lippschitz gemacht hat 3) Pferd
 4) 1711 wird sein Vermögen auf 18000 L. geschätzt (s. p.
 314 n. 7).

איר אויך מיין קינדר זיין, נאך¹) עטליכי וויניק ווארט ווייל
 מאן אויז דער שול איזט גיקומין זענן זיא ווידר אין אלי
 היפליכקייט הין וועק גנגין בתי תי' איזט אך מב"ה קומין
 אלזו האבין מיר זיך צום טיש גיזעצט, ר' ישעי' קרומבאך
 אצל בתי תי' גיוועזן וויא מיר נון געסין האבין קומט הנער
 שלמה וועלכיר זוא אליש איין קאמיר דינר אצל בעלי גיוועזן
 אונ' המשרתת אונ' האבין ב' גרושי איבר גילטי פלאטין²) אין
 א' איזט גיוועזן דיא בעשטי אונ' שינשטי קונפעקטין אונ'
 אין דיא אנדרי דיא בעשטי פירות זוא וואול פון אויז לענדישי
 אליש לימוניש אפיל זיניס³) אליש דיא בעשטי אין לענדישי
 פירות אונ' דרויף איין שלשלת של זהב מיט איין שטיק גאלט
 גילעגין אונ' ב' גנצי גרושי פאר גילטי בעכיר מיט יין דאש
 איזט מיין שבת אופש⁴) גיוועזן, דיזוש איזט גאר ראר גיוועזן
 איך מיר אין מיני שווארי גידאנקין גידאכט מי יתן דאש
 הסוף זוא זיין זאל אלש התחלה איזט אביר מיין גאט אונ'
 הער בער"ה [אויז] דער גילדיני קעט זענן ממש שטריק אונ'
 אייזרני בנד גיווארין, איין שעה לערך דאר נאך איזט מיין
 התן אונ' הקצינה מחותנת יאכט תי' גיקומין לערך איין חצי
 שעה גיזעסין אונ' ווידר איין אידריר לביתם גנגין, נון איך
 האב צוואהרין גיזעהין דאש אליש הערליך אונ' מאניפיק⁵) צו
 גיאט דאז איך [מיד] העט זולין מער משמח זיין אליש מיין שווארי
 און מוטיגי גידאנקין נאך צו הענגין ובפרט ווייל מיד איין
 אידריר מענש מקנאה גיוועזן ממש אונ' כל עולם בפה מלא
 גיזאגט איך מוזט פיל גוטיש גיטאן האבין דאש איך זוא
 גליקליך אונ' צו איין גוטין וואקרין מאן אונ' אין זולכין
 עשירות קום, דען נאך⁶) כל זה איננו שוה ליה⁷) איזט מיר מיין
 ביזורגט לב ניט רעכט רואיג גיוועזן וסופו בער"ה מוכיח על

1) nach 2) übergültd = vergoldete Platten 3) Apfelsinen
 4) Sabbathobst 5) magnifique 6) dennoch 7) Esther 5, 13.

איך האב מיין דאנקזאגונג פאר זולכי גרושי כבוד אונ' מרחה
אן אינן אפ גלינגט זוא גוט אליש איך עש גיקענט אונ' דא
אויף ריכטיג מיטשי אורט¹⁾ מיר עש גילערנט האט, לאחר
זה האט מיר בתי תי' איין זופף²⁾ גימאכט דאז איך עסן זולט
אביר דען היכשטין בוקאנד מיין לב מיר זער בישווערט
גיוועזין דאז זעלבירט ניט גיוואושט וואור אן עש מיר מנגילט,
איך האבי עש זעלבשטין בייא מיר הטילטול הדרך צו
גישריבן, א' שעה דער נאך קומט מיין חתן עם פ"ו הקצין
ר' אברהם קרומבאך אונ' מיך בוילקומיט איין וויניק אצלי
גיוועזין אונ' ווידר איריש וועגיש גנגין מיט דער ערשט³⁾ האב
איך בחיי ניט גיוואושט ווער החתן איזט דען איך בידי כל
ימי ניט גיזעהן באם ניט מחותני הקצין ר' אברהם אין
קטאוויט⁴⁾ גיזאגט איך זולטי מיך ניט טועה זיין דאז ער החתן
ווער וועלכיש מיט שטיל שווייגן פאר ענפירט⁵⁾ האבי, אלז
איזט דיא צייט הין ויעק גנגין דאז ש"ק גיווארין איזט אביר
איך בין ניט שולין⁶⁾ גיוועזין בתי אסתר תי' איזט שולין גיוועזין
וויא כל העולם עליה מעיד גיוועזין דאז זיא ממש קיין שויל
פאר זוימט האט דעם שם טוב דען זיא פון אידיר מענשין
גיהאט איזט ניט צו בישרייבן וועלכיש אך אל מיין שמחה
ותנחומה במיץ גיוועזן זוא לנג איר הש"י איר גיזונד גילאזין,
אין דער שול צייט זענן מיין שטיף קינדר גיקומין אונ' מיר
שלו' געבין איך האב זיא אביר ניט גיקענט, אך נימיץ קיגן
ווארטיג גיוועזין דעם איך דרום פראגן קענין, אלז זאג איך
צו אינן איך ווייס ניט פון וועמין מיר דיזי ער צו קומיט
דען איך פרעמד בין אונ' קען קיינים, זוא זאגט הענדלי
קענט איר אונש ניט איר זאלט יוא אינזיר מוטיר זיינין, אלז
צו אינן גיזאגט ווען איך זאל אייער מוטיר זיין זוא ווערט

1) die aufrichtige deutsche Art, im Gegensatz zu dem
französischen Metz 2) Suppe 3) mit der erst = Anfangs
4) Scherz, Spott 5) beantwortet 6) Schulen = in der Synagoge.

אונ' איין גרושי שאכמיל מיט אליר הנט קעטין ושאר טבעתי/ זעהן לאזין אביר מיר דאך צור זעלבין צייט ביז אל הער [ניט] דאז גרינגשטי טבעת או מטבעה מכסף וזהב גיגעבין דאש ער זיך אן מיר ניט האט מכולה געבין, נון לעת ערב האט מאן איין חשובי סעודה גימאכט איזט אליש [ווידר] אויף דאז הירליכשטי הער גנגין, משרתים אונ' פילצילש אין מיין בית גינג גיפונדין אונ' אליר וועגין וואור איך נור הין גיזעהין אונ' גיהערט פול אונ' איבר פליסיג גיוועזין, זיין קאנטור¹) פול כסף וזהב גישטאכין דאז מאן נאך דען אן זעהן פיל אנדרשט העט זולין יודיצירין אליש עש בעו"ה גיקומין איזט, ער איזט פרנס אין דער קהילה זוא לנג גיוועזין אונ' ממש על פיו יצאו ועל פיו יבואו²) איין אידריר מענש האט אין גיערט אונ' גיפערקט יהודי' ואינם יהודי', דיא אחר שבוע נאך אונזיר חתנה זענין דיא גרעשטי תקיפי' קומין אונ' מיך בוילקומט אונ' מול גיוואונשין, איך האבי מיר ניקש מער גיוואונשין דאז איך גיקאנט צרפת³) כדי איך איין אידרין קענט ריד אונ' אנטווארט געבין, נון בעלי האט פאר מיר גירעט, אלזו איזט צייט לנג זוא הין וועק גאנגין ממש אין גרושי פאר גינגליכקייט דען עש האט מיר ניקש גיפעלט בעלי האט מיר געבין מעות וואש אין דער הויז האלטונג איזט ניטיג גיוועזין אויז צו געבין, האב גיפונדין דיא פילציל איזט הער אונ' מיינשטיר⁴) אין בית גיוועזין אונ' אליש אין⁵) איר הענדין גיהאט פון אלי מאכלים גנצי היט מיט צוקיר ושאר זכין דאש זוא אומש גאר מיך ניט גיפראגט וואש זיא קאכין אודיר מאכין זאל, אוב מיר זולכיש צוואר ניט וואל גיפאלין אונ' בין זאלכיש אין מיינר הויז האלטונג בהמבורג ניט גיוואונט גיוועזין דאש מאן איין משרתת לאט⁶) הער אונ' מיינשטיר

1) Comptoir 2) 4. Mos. 27, 21 3) französisch 4) Herr und Meister 5) F. : אונטיר 6) lässt.

תחילתו נון וואש זאל איך עש צו שרייבן עוונותי גרמו
 זאת, אם שבת למחרת האט מאן בתי היתומה מרים
 לאזין רופן מיט מיין שטיף טאכטיר הבתולה פרומיט אונ'
 איר פאר שבת אופש געבן א' גילדין קעטכין אלזו אליש
 הערליך אונ' וואל צו גנגין, אלי כתבי' דיא חתני מפאריז
 גישריבן לבתי תי' איזט אייטיל ריקומאנדאציא¹⁾ גיוועזן דאש
 מיך בתי תי' וואל זאל בווערטן אונ' הכתבי' אייטיל אהבה
 וחיבה גיוועזן וויא עש ביליך העט זיין זולין אביר דיא אהבה
 ניט לענגר גיווערט עד שיפוח היום ונסו הצללים²⁾ וויא אן זיין
 אור[ט] אליש פאלגין ווערט, חתני שי' גימיינט אפשר ער גאר
 איין גוט ווערק פאר ריכטיט דאו איך זער וואל אן קומין³⁾
 ווער, דיא וואך איזט זוא הין וועק גנגין דאו זונדירליך ניקש
 פאסירט איזט דיא אנדרי וואך אליש יו' ה' ר"ח תמוז ת"ס
 איזט החתנה גיווארין מאן האט מיך למחרת מבית של בתי
 תי' גפירט אין מיין מאן זיין שכן הווי, דא בין איך גיזעסין
 ביזקין לאחר חצות, לאחר חצות האט מיך בעלי מקדש גיוועזן
 מיט איין חשוב ט"ק⁴⁾ מן א' אונץ הרבנית בריינלי והקצינה
 יאכט זיינן דיא אונטר פיריר גיוועזן החופה איזט גיוועזן אין
 אונזרין זומיר היפכין⁵⁾ נאך דער חופה האט מאן מיך גפירט אין
 אונזיר קאמיר פאר דען קאבינע⁶⁾ וועלכי גאר שין איזט מאבלירט
 גיוועזן אלזו האט מאן אונש גיבראכט עסין אונ' איין חתן
 שאלטכי⁷⁾ וויא עש תוך אשכנז הסידר איזט אויב איך צווארין
 דען גנצין יום ניקש געסין האב איך דאך ניט קענן איבר
 מיין לב ברענגן דען מיין לב איזט מיר נאך גאר צו פול
 גיוועזן פון דיא גרושי בכיה אלש איך מבתי אסתר גנגין
 האבין מיר ביירי זוא פיל דמעות פאר גאסין אליש וויא
 אונש איזט צו מוט גיוועזן בעלי מיך אין זיין קאבינע גפירט

1) Recommandation, Ermahnung 2) Schir Haschirim
 2, 17 3) wohl ankommen = glücklich werden 4) = טבעת
 5) Trauring 6) Sommerhöfchen 7) Schaletchen.

גיזעהן האב, גם האב איך גיזעהן דאז דער מאן גדול מו"מ
 פירט אונ' גאר ריכטיג אין זייני זאכין איזט אונ' דאש קיינר
 דער מעות פון אים האט האבין זולין איזט ב' פעמים קומין
 דער אין גימאנט האט אליש תכף מיט דען גרעשטין רעשפעקט
 גיצאלט האט אלי דיא לייט יהודי' ואינס יהודי' קורדיט אן
 אלין פלאטצין גיגעבין אונ' גרושי שטיקר מעות אין דער גאס
 פר לינט גיהאט, צו דעם מאן אים פאר זוא איין נאמן ואיש
 בטוח גיהאלטין, דאז וועלכיר וואש גיהאט אונ' זעלבי אן
 זיכרי פלאטצין פאר ווארין וואלין עש אצל בעלי געבן וויא
 אך חתני משה עצמו קודם איך בין לכאן קומין איזהו
 שבועות צופארין מוזין לפריז ציאין אלזו כל אשר לו גינמן אונ'
 עש בעלי אין זיינר אפוועזנהייט צו פאר ווארין געבין דאש
 ער זולכיש ליברשט¹) ביא בעלי אליש ביא אביו. גיהאט האט
 דען ניט אליינט דאז מאן בעלי פאר איין עושר גיהאלטין
 האט, מאן האט אין אך פאר איין גרוישן נאמן אונ' ערליכין
 מאן גיהאלטין דאז אלזו וויניק צו צווייפלן גיהאט דאש איך
 ניט נאך וואונש ווער אן גיקומין, בעלי גאר פיל בלילה
 גיקרעכטיש, אונ' איך האב אין אונטר שידליכי מאלט גיפרעגט
 וואז אים שאט ווארום ער זוא קרעכטיש האט ער גיזאגט
 עש שאט אים ניקש, עש ווער זוא זיין נטוואר, אונ' גוואן
 הייט איך האב אן דיא קינדר אונ' גיסתי פריידכי תי' גיפראגט
 וואש דאש ביטייט²), דען איך האב מיר מתחילה איין גבילט
 מאחר וויא כל עולם גיזאגט דאש ער עם אשתו ראשונה
 זוא גאר וואול גילעביט ער זעלבי נאך ניט פאר געסין קענטי.
 אביר זיא האבין מיר אלי גיזאגט דאש זיא זאלכיש וואול
 גיוואונט אן אים ווערין אונ' ער זולכיש בחיי אשתו ראשונה
 ג"כ גיטאן האב מיך צו פרידין געבין אונ' לעתים עש מיך
 פאר דראסין אביר איך האבי ניט גיוואושט דאז זאלכין צרה

1) lieberst = lieber 2) bedeutet.

זיין משום זה אופט מאהילש¹) מיט מיין שטיף קינדר וויא אך
 עם גיסתי פריידיל גירעט, אביר מיר אלי גיזאגט דאש בלימכי
 ע"ה זיא איבר אלן הערשין לאזין אונ' אליש איר אונטיר
 הענדין גילאזין דען זיא ניט צווייפלן אן אירי גיטרייאהייט,
 בבואי לביתי הב איך ב' משרתי' אונ' ב' משרתת גיפונדין
 אונ' נאך דער ביא כמה האנט לאנגירש אונ' ליפערש²), אויב
 מיר זאלכיש שונט אליש ניט וואול גיפאלן האט מאן מיר
 דאך זאלכיש אויז גירעט דאז זאלכיש אליש נאך וויניק ווער
 אליש באותו פעם דאש בעלי זיין ערשטי פרא ע"ה גילעביט
 האט ובאמת האבין מיין שטיף קינדר דיא דאר זענין אויז גיגעבין
 גיוועזין זולכיש גאר אופט בזיפציט³) אך מיר גאר אופט אן צו
 הערין געבין וואש פאר טובת והנאות זיא מאמה ע"ה גיהאט
 העבין ממש קצת מהם אירי הויז האלטונג גאר אויז גיהאלטן
 נון איך האב זולכיש ניט טון קענין אונ' ניקש אנדרשט
 אליש וואש אפינטליך גיוועזין מן מאכלים מיין שטיף קינדר
 פון גשיקט ווען מיר איכט שום וואש ביזונדירליכיש גיהאט
 האט ווען איך אן עש"ק פאר איין רביעי' ר"ט או א' ליווער⁴)
 שבת אופש גיקאפט האט מאן מיך מיט אויז גילאכט אונ'
 גיזאגט דאז אלי שבת יותר אליש פאר א' ר"ט שבת אופש
 גיקאפט גיווארין אונ' אידרין קינט גנצי קערב פול בביתם
 גשיקט האב מיר זאלכיש צייט לנג גיפאלן לאזין אונ' דאך
 הש"י גידאנקט דאז איך גימינט מיין לנג ווארטן אין מיין
 ביטריפטן אלמנה שטאנט וואול אנגיליגט צו האבין, הגם
 איזט מיר אליש גילה ברעדה⁵) גיוועזין וויא שונט גידאכט
 בעלי איין וואקריר מאן גיוועזין אונ' וויא ער פאר געבין⁶) איין
 עושר זיין וואלן אונ' איך אך ביא אים גיזעהין זוא פיל
 ראר כסף וזהב דאז איך ביא קיינים עושר אין גנץ אשכנז

1) oftmals 2) Handlanger und Livrées 3) beseufzt
 4) Livre 5) Ps. 2, 11 6) vorgegeben.

אן גיטאן דאש איך אלזו גינגין אורזאך גיהאט העט מיך
 משמח צו זיין אביר דאז זיך זאל גאט ארבערטין איבר
 אונזירי שמחה אונ' וואנקיל מויטיגש גליק וועלכיש דער אן
 פאנג פון מיין טריפזאל אונ' צער אין מיין גיוועזין איזט דען
 אן יום כיפור נכדי אלי¹⁾ לעב קראנק גיווארין מיט זוא פיל
 אונ' שווארי אן פאלין אונ' דיזוש וואול ת' יו' גיווארט דאש
 מיר אן דען ליבין קינד בעו"ה זוא פיל צער גיזעהן האבין
 דאש איך אופט המקום ב"ה בלבי גיבעטין דען ליבין קינט
 דאך זייני גרושי יסורי' צו קערטצין²⁾, דען קיין רופא אודיר
 מענש ניט גימינט דאש עש זאלט דער פון קומין אביר
 המקו' ב"ה האט זיך בהרף עין מרחם גיוועזין אונ' אים
 זיין רפואה גשיקט וואור אויז צו ארזעהן דאז המקום ב"ה
 קאן העלפין ווען אלי מענשליכי הילף שונט פאר לארין זענן
 אונ' מאכט מיט זיינר הילף אלי דאקטורים ותכמי' צו נרין³⁾
 כמו שנאמ' כי אני ה' רופאך⁴⁾, דעם לוב אונ' דאנק איך
 אלי צייט אונ' דער גרושי גיטיגי גאט וויל דאך געבין דאש
 אין אביו ואמו שי' ותני' מגדיל זיין לתורה לחופה ולמע"ט
 אמן, נון קאן מאן וואול דענקין וואש בתי תני' פאר איין
 שמחה גיהאט אונ' וואש זיא פאר פדיון נפש פאר דען ליבין
 קינט גיטאן אפין באר אונ' היימליך דען חתני שי' וויא אך
 דערי מער גאר זער אויף דען ביטריפטן מעות פאר פיכט
 זיין אונ' אפשר מקיים זיין⁵⁾ יש אדם שחביב ממון יותר מגופו⁶⁾
 אונ' זענן ניט צו ארזעטיגין גלייך איין מעשה עם אלכסנדרוס
 מוקדון וויא וויסינטליך ער דען גנצין עולם דורך גירייזט

1) Nach Elia Gomperz aus Emmerich, dem Gross-
 vater des Vaters, benannt; in der amtlichen Zählung von
 1717 erscheint nach einer Mittheilung des Herrn Ober-
 rabbiners Isaac Weil dieser Sohn Moise Schwaube's, Eli,
 als eben verheirathet 2) kürzen 3) zu Narren 4) 2. Mos. 15,
 26 5) F.: איזט 6) Pesachim f. 105 a.

הינטיר זיין קרעכצין שטעקיט, זיין שלאפן אונ' זיין עסין איזט גאר און רואיג גיוועזין וויא איך נון לערך איין ת' שבועות בין כאן גיוועזין איזט בתי אסתר תי' למז"ט אין קינדבעט קומין עם בן זכר וואור איבר איך זער ארפרייאט בין גיוועזין, דען בתי תי' קיין קינדר מער גיהאט, זענין איר כמה שיני קינדר גישטארבין אלזו כיר זעמפטליך מיט דען ליבין קינד גאט בהיט אין משמח גיוועזין בעלי אונ' איך האבין דאז גיפאטירשאפט גיהאט בעלי אינין אך איין חשוב קפאטירשאפט געבין איין שאל מזהב אויזן אונ' איניוויניק מן ג' אונ' דאר בתי תי' זאלין אויז דער קינד בעט גין איר איין דובלון¹⁾ פאר איין קינט בעט שענק גשיקט דאז איזט גיוועזין סוף אלול דאש בתי תי' איזט אויז דער קינט בעט פריש אונ' גיזונד גנגין אן דער ברית מילה אויף גיוועזין אונ' אליש העלפין פאר זעהן אן דער שלישי מילה זיא עצמו גיקאכט דאז זיך איין אידריר פאר וואונדירט האט איבר איר וואול קאכין אונ' פאר אורדינונג, תמותה יאכט תי' מיר אך כמה וכמה פעמי' גיזאגט איך מוז עש גישטין דאז אסתר תי' בעשיר אליש איך קאן קאכין ובאמת באם יאכט תי' וואש גוטיש וואלין גיקאכט האבין (האט) האט זיא בתי אסתר תי' רופין לאזין האט עש איר מוזין קאכין, אונ' דען שם דען בתי תי' גיהאט האט פון ארים²⁾ אונ' רייך אין פרומיקייט זיטיקייט אונ' אליר טויגינד אין דער וועלט קאן איך ניט ארשרייבין איזט אביר אליש³⁾ און מוטיג גיוועזין איבר דען פאר לושט דער פילי קינדר, זיך דאך אך זולכיש ניט פיל מערקין לאזין אין אירי הויז האלטונג גאר פאר זיכטיג קארג אונ' גינויא דאך ערליך אליש צו גנגין אלי צייט איין ר'⁴⁾ אונ' איין בחור איבר אירן טיש גיהאט אונ' ארים אונ' רייך ציכט אונ' ער⁵⁾

1) Doublon 2) arm 3) alles = immer 4) Hausrabbiner
5) Zucht und Ehr.

וויסנטיליך איין גרוישר חכם אונ' פיליסוף גיוועזן וועלכיש
 ער פון זיין ר¹) אריסטאטליס גילערניט אונ' גערין אלי חכמות
 ווישין וואלין דאש זוא איין קליין אג זוא פיל כסף וזהב אונ'
 אנדרי זאכין איבר וועגין זאל אונ' האט אן גיפאנגין זולכיש
 צו פראבירן האט איין גרושי מעכטיגי וואג גינומין אונ'
 אויף דער אייני זייט דאש אג גיליגט אונ' אויף דער אנדרי
 זייט כמה וכמה מאות ליטראות כסף וזהב גיליגט אביר אליש
 יותר וואש ער דרויף גיליגט האט אליש ניט קלעקין²) וואלין
 אונ' דאש אג אליש איבר וואגין זולכיש זיך אלכסנדרוס
 גרויש חידוש גינומין אונ' גאר זער גיבעטין מאן מויכט אים
 דאך זאגין וויא דאש קומט דאש זוא איין קליין אג זוא פיל
 כסף וזהב ושאר זאכין איבר וועגין זאל אונ' מיט וואש מאן
 דאך מאכין קענט דאז דיויש אג ארזעטיג[יט] אונ' ניט זוא שוואר
 זייא האט מאן אים צור תשובה גיגעבין ער זאל נור איין
 ביזולכן ערד אויף דען אג ווערפין זוא ווערט גאר איין קליין
 גרינג גוויכט דאז אג איבר וועגין דאש האט דער קיניג
 אלכסנדר גיטאן אונ' אויף דען אג איין וויניק ערד גיווארפין
 האט גאר איין קלייני זאך דאז אג איבר וואגין, אליש דיויש
 אלאכסנדר גיזעהן האט איזט ער נאך מער פר וואונדירט
 גיווארין אונ' גיבעטין מאן זולטי אים דאך זאגין וואש דיא
 ביטייטונג פון דיויש ווער האט מאן אים גיענפירט הער צו
 דוא אלכסנדר דוא זולשט ווישין זוא לנג דאז אג לעביט
 בייא דען מענשין איזט עש ניט צו ארזעטיגין דען יוא מער
 אונ' מער אליש דער מענש האט ער דאך אימ[ט] (יר' צו³)
 ניט גינוגין אונ' וויל נאך מער האבין דרום האט דאש אג אל
 דאז זילבר אונ' גאלד איבר וואגין אביר זוא בלדי דער מענש
 שטירבט אונ' דאז מאן ערד אויף זיין אג ווירפט האט ער
 גינוגין דרום אלזו בלדי אליש דוא ערד אויף דען אג גיווערפין

¹) Lehrer ²) ausreichen ³) immer zu = immer fort.

אונ' כובש גיוועזין אלזו זיך דער זעלבי גידאכט איך בין
 זוא איין מעכטיגער מענש אונ' בין זוא ווייט גיקומין דאש
 איך ניט ווייט פון גן עדן בין דען ער איזט על נהר גיחון
 גיוועזין וועלכיש איינר פון דיא פיר בעך איזט דיא אום דען
 גן עדן פליסין אלזו ער גרוישי שטארקי שיף גימאכט אונ'
 זיך מיט זייני לייט דרין גיזעצט אונ' דורך זייני גרושי חכמה
 אויף דער שפוייר גיקומין וואור דאז אורט איזט דאר מאן
 אין גן עדן קומין קאן, וויא ער אביר ניט ווייט דער פון גיקומין
 איזט זוא איזט איין פיאר גיקומין אונ' אל זייני שיף אונ'
 לייט פאר ברענט אהן זיין שיף מיט אים אונ' זייני לייט
 זענן גיבליבין (האט ער זער גיבעטן) אליש נון דער קיניג
 אלכסנדרוס גיזעהן דאז זיין שיף אונ' לייט זיין גיבליבין¹⁾, מאן
 זולטי אין דאך אין גן עדן ארין לאזן ער וואלטי דיא וואונדיר
 אין דיא גנצי וועלט ארצילין אביר עש איזט אים איין קול
 גיקומין דאש צו אים גיזאנט ער זאל זיך הין וועק מאכין
 ער קענט ניט אין גן עדן קומין כי השער הזה צדיקי יבואו
 בו²⁾, אלזו האט אלכסנדרוס נאך מער גיבעטין ווען ער יוא
 ניט ארלאנגין קענט איניש גן עדן צו קומין זו זולטי מאן
 אים דאך עפיש³⁾ אויז דען גן עדן הריוזווערפין דאז ער פאר
 איין צייכין אין דער גנצי וועלט ווייזן קענטי דאז ער זוא
 נאהנט אס גן עדן גיוועזין ווער, אלזו האט מאן אים איין
 אג⁴⁾ הריוז גיווארפין וויא ער דאש גיהאט האט ער ניט
 גיוואושט וואש ער דאר מיט טון זאל אודיר אן פאנגן זאל,
 האט מאן אים גיזאנט ער [זאל] נעמין אל זיין זילבר אונ' גאלד
 אונ' אל זיין גוטי זאכין אונ' זאל עש אין איין וואג שאל
 ליגן אונ' זאל דאש אג דער קיגן אין דער אנדרי וואג שאל
 ליגן זוא ווערט דאז אג אליש אביר וועגן דען דאש אג
 ווערט שוואריר זיין אז אליש, דען קיניג אלכסנדר איזט זוא

1) Ps. 118, 20 ²⁾ האט ער זער אנפאנגן צו ביטן: F.

3) Etwas 4) Auge.

גימין שפריך ווארט אלי קארגהייט ברייכט¹⁾ ניט, אינ' מעסיגי מילדיקייט פאר ארימט ניט, אליש זיינר צייט געלט אויז צו געבין אונ' אויך אין זיינר צייט געלט צו שפארין, דער האלענדיר זאגט העלט אויט צו העבין אין זיינר טיאיט, דאט מאקט פריפט²⁾, מאן פינד בעו"ה חכמי א"ה דיא גאר פיל פון זולכי זאכין גאר שין בישרייבין, נון איזט דער ערשטי שטארים גיוועזין דאז איך כאן האבי אויז גישטאנדין אביר עש איזט גאט דער בארים זיך ניט דאר ביא גיבליבן דען עש איזט מיר גנגין אליש וויא יענים דער דאר האט וואלן פאר דען מלאך המות אנטלאפין אונ' וואלן נאך לויז³⁾ גין דען דאר שטערבין דיא לייט ניט אליש אין הויכיר עלטיר וויא ער קומט אונטיר דאש טור זאגט דער מלאך המות צו אים דוא בישט מיר דאר רעכט אין מיין האנט גיקומין דאז איך דיך טמית זיין קאן, איך האב נירגינג קיין רשות איבר דיך גיהאט אלש דאר, אלזו איזט מיר בעו"ה גנגין איך בין פון המבורג מארץ מולדתי פון מיין קינדר פון מיין פרינט הין וועק גיצאגין אונ' מיר גידאכט וויל זוא ווייט פון אינין ציאין דאש איך ניקש ביז פון אינין זעהן קן, אביר דוא גירעכטיר גאט דוא האשט מיר גוויזן אונ' ווייט מיר נאך דאז איך פאר דיין צארין רוט⁴⁾ ניט הין וועקלאפין קאן אנא הולך ואנא טפניך אברה אונ' איך זיך וואול דאז איך אן זוא איין אורט קומין בין דאר איך וויניק שמחה ונחת רוח האב, אביר גאר פיל צרות ושברון לב אן מיר אונ' אן מיני ליבי קינדר הערין אונ' זעהין מוז [אונד] אויף דען אלן בין איך מצדיק הדין כראוי דען המקום ב"ה גיבט מיר דיא גידולד דאז איך נאך ביא אל מיין צרות אונ' פורענות נאך מענשין גלייך⁵⁾ בין דאר גאטיש שטראף [ח"ו] נאך פיל ערגיר קענטי זיין גלייך

1) bereicht = bereichert 2) bringt Profit 3) Succa f. 53a; Sota f. 46b 4) Zornesruthe 5) menschenfreundlich = ähnlich.

האשט, זוא האשטו עש מיט איין קלייני זאך קענן איבר
ווענין, אונ' זיך דוא אלכסנדר קאנשט דאש אן דיר זעלכירט
זעהין דוא האשט דיך ניט בניגט¹⁾ אן דיין מלכות אונ' דיך
אך ניט בניגט אן דיא גנצי וועלט דיא דוא האשט כובש
גיוועזן זוא האשטו נאך קומין וועלין דאר²⁾ גאמיש קינדר
אונ' דיניר זיין אלזו ווייל דוא לעבשט איזט קיין פד גניגליכקייט
בייא דיר אונ' ווילשט קיין רוא האבן אונ' אימיר צו מער
האבן דאר איך דיר דאך פאר גיוויסהייט זאג דאז דוא
ווערשט שטערבין אין איין פרעמדיש לנד אונ' האשט ניט
לנג מער דער צו אונ' אליש מאן ווערט ערד אויף דיך שיטין
ווערשטו פאר גניגט³⁾ זיין מיט פיר אילין לאנד דאז דיר זונשטין
דיא גנצי וועלט צו קליין גיוועזן אונ' עש ווערט דיר אלכסנדר
אן גיזאגט ווייטר ניקש צו רידן אודיר צו פראגין דען מאן
ווערט דיר ווייטיר ניקש ענפרין אונ' דיך פלוקס פון דיזין
אורט הין וועק מאכין דאש דיר ניט ביגעגנן זאל וואש דיני
שיף אונ' לייט ווידר פארין איזט אלזו איזט דער קיניג ווידר
מיט זיין שיף צורוק גיפארין אין לנד הודו אונ' ניט לנג דער
נאך איין ביטרן ארשרעקליכן טוט איין גינומין דען מאן האט
אים איין סם המות אין געבין וויא עש ווייט ליפטיג אין זייני
בישרייבונג פון זיין לער מיישטיר אריסטוטליש בישריבן איזט
אלש וויא גידאכט, דאש פיל מענשין זענן דיא אויף דען
מעות גאר זער פאר פיכט אונ' ניט צו ערזעטיגן זיין דאז
אופט מאהל פיל ביו פון קומין קאן, אונ' גאר צו מילד צו
זיין דינט אך ניט דאז מאן דאז זייניג וואולטיט צו און נומצין
פרטון⁴⁾, דער כשר גראשין דער ערליך גיוואונן ווערט קומט
איינים שוואר אן, אביר מאן מוז אין אליס אונטר שייד ווישן
וויא מאן זיך צו פאר האלטין האט, דען דיזוש איזט איין

1) begnügt 2) dahin, wo 3) zufrieden 4) zu Unnutzen
verthun.

זיינער עלטיר נאך העמי וואול לעבין קענין אביר מפני הרעה נאסף הצדיק¹⁾ דאש ער ניש האט זולין ארלעבין אלזו פיל זורג אונ' צרות אויז צו שטין ער ע"ה איזט גישטארבין אין עשירות אונ' אל זיין קינדר גיזעהן אליש גומיש נון וואז זאל איך פיל דאר פון גידענקין האב שוין דאר פון גינוגין גידאכט, אלזו וויל איך מיין זעקסטיו בויך הירמיט שליסיין אונ' גאט דען אלמעכטיגין זאל ווייטיר אויף אלי מייניגי אונ' כ"י קיין צרה שיקן אונ' וואז מיר זינדיגי מענשין חייב זיין זולכיש מיט זייני גרושי גינאד אונ' בארימהערציקייט אונש מוחל צו זיין אונ' אונש פירין²⁾ בארץ הקדושה ועינינו לראות בבנין ב"ה ותפארתינו, לכפר את כל עוונותינו כ"ש זורקתי עליכם מים טהורים וכו'³⁾.

סליק ספר הששי.

נון וויל איך בס"ד אן פאנגין דאז זיבינטי בויך וועלכיש פאר מישט לקצת מער⁴⁾ טריפזאל לקצת מיט פאר גניגין נאך מענשליכי נאטור כסדר של העולם אונ' ווידר אן פאנגין וואור איך אויז גילאזין האבי היר מיט וויל איך מיין זיבינטיין בוך אן פנגין גאט זאל געבין דאז איך דאך ווייטיר קיין צער מער אן מייני ליבה קינדר ארלעבין דאז איך בעת זקנותי אלי פאר גניגליכקייט אונ' איר וואול גאנג זעהן אונ' הערין מאג נון למעלה גידאכט⁵⁾ וויא איך מבני ר' זנוויל ע"ה איין איביגין אפ שייד גינומין גאט זאל זיך מרחם זיין זוא איין וואקריר יונגיר מענש דיא שווארטצי ערד שונט צו קיאיין בין קיין ב' שנים כאן צו מיין גיוועזין אליש איך בעו"ה דיא בשורה רעה ביקומין דאש ער דאש צייטליכי גיזעגניט אונ' אין דאש איביגי גאנגין איזט, וואז מיר דאש פאר צער אונ' שברון לב גיוועזין איזט להמקום ב"ה ביקאנט זוא איין

1) Jesaja 57, 1 2) führen 3) Ezech. 36, 25 4) F.: מיט

5) oben p. 292.

וויא דער רופא גזאנט האט אין מיין מעשה וואש למעלה¹⁾
 שטיהן טוט ניט לנג דער נאך האבי איך בעו"ה דיא בשורה
 רעה ביקומן דאז בני ר' ליב סג"ל ע"ה איזט גישטארבין
 איין יונגיר מענש נאך קיין ד"ה שנים אלט גיוועזן אוב איך
 צווארין מיט דען זון פיל ווידר ווערטיקייט אונ' אילינד אויז
 גישטאנדין האב אלזו איזט מיר דאך זיין טוט זער בישוועהרליך
 אונ' זוואר אן גיקומין אונ' דאש איזט נאטורליך פון עלטירן,
 מאן קאן דיווש לערנין פון דען פרומין קיניג דוד ע"ה דאש
 אים זיין זון אבשלום האט גאר פיל ביז אונ' הערץ לייט אן
 גיטאן אונ' דאר מאן האט זולין מיט אים מלחמה האלטין
 ער אל זייני לייט ביפולין אים דען אבשלום צו שוינין, אונ'
 וויא ער גיוואר גיווארין דאש ער אומש חיות גיקומן איזט
 וואס פאר צער [ער] אום זיין זון אבשלום גיטריבן אונ' זיבן
 מאלט גירופין אבשלום מיין זון דאר דוירך ער זיין זון אויז זיבין
 שטאפלין אויזן גיהנם גיבראכט אונ' אינש גן עדן גיבראכט
 אלזו איך אך פון גרונד מייניש הערטצין דיזין מיינין זון אליש
 מוחל בין וואש ער מעשה נערות גיטאן האט זיך בעו"ה פאר
 פירן לאזין ער איזט דער בעשטי מענש אים עולם גיוועזין
 אונ' וואול גילערניט אך זוא איין יודישליך לב גיהאט פאר
 ארמי לייט דאש זיין גוטיש טון איין שם ווייט אונ' ברייט
 גיהאט אביר בעו"ה גאר צו לידירליך אין זיין מו"ט גיוועזין
 אונ' זאלכיש האבין רשעים אן אים גימערקט אונ' אים בעו"ה
 אום דאז זייניג גיבראכט, נון וויל אים רואין לאזין אונ' ביט
 מיינין גאט וויל אים זכות אבות גניסן לאזין וואש זאל אודיר
 קאן איך טון איך מוז צו אים ווען עש רצונו של המקום
 איזט, אונ' ער ניט צו אונש, דען אלמעכטיגן גאט האט עש
 ניט גיפאלין מיך פרא צייטינג²⁾ פאר מיין פרומין כשרין מאן
 ר' חיים האמיל הין וועק צו נעמין וועלכיר צווארין נאך

1) oben p. 12 2) frühzeitig.

זעלבירט גיזעהן דאז ניקש צו קרינגן איזט גיוועזן, ער ע"ה האט מבתי מרים תי' אל איר מעות בידו גיהאט זולכיש אביר איך ממנו ביקומין אן אנדרי כתבים על בני אביר וויא זואר אונ' שוואר¹⁾ דאש עש מיר גיווארין איזט דאז ווייס הש"י ב"ה, גם האט בני נתן סג"ל איזה אלפים ר"ט האבין מוזין האב איך ג"כ גיזעהן צו ביקומין אונ' בשביל זה ניש אויף מייני כתובה גידאכט אונ' אליש פאר ליפ גינומין, וואש מיר הש"י צו גשיקט אונ' גיטאן אליש וויא דער אדליר דער זייני קינדר אויף זייני פליגיל גינומין אונ' גיזאגט עש איזט בעשיר דאז מאן מיך שיסט אליש אין מייני קינדר, וואש האב איך מיך גניט בעלי ע"ה האט זיך מוזין פאר בארגן אלזו זענן עש דיא קרעדיטארין גיוואר גיווארין אונ' ג' ראקארין²⁾ לביתו גשיקט דיא איין אפאנטור³⁾ האבין גימאכט אונ' אויף גישריבן דען נאגיל אויף דער וואנט אונ' אלז פאר התמנת דאז ער מיר ניש גילאזין מוזן לסעודה אחת איך בין מיט מיין פילציל אין דער שטויב גילעגן זענן דיא [ג'] ראקארין ג"כ דרינגן גילעגן אונ' זיא זענן מיינשטיר גיוועזן קיינר דערפין אויז אונ' אין גין האב איך ביום איין מאלט וואלן הין וועק גין האבין זיא מיך ביזוכט אוב איך וואש בייא מיר האב, אלזו איין ג' שבועות אין דען מיסראבלין שטאנט גילעכט ענטליך האט בעלי זצ"ל איין אקארט⁴⁾ מיט זייני קרעדיטארין גימאכט אונ' האבין כל אשר לו אויף גישריבן אונ' אים זעלבי תוך ירו גילאזין דאש ער זאל איין אויז רויף⁵⁾ מאכין איזט קיין צינגן לעפיל⁶⁾ בביתו גיוועזן איזט אליש אויף גישריבן גיווארין דאז ער (האט) ניקש האט קענן מעלים זיין אך ניקש ביגערט מעלים צו זיין דען ער גאט גידאנקיט דאש ער מיט זיין חיות איזט דאר פון גיקומין זייני קרידיטארין האבין גיזעהן דאש ער אינגן אליש גיגעבין

1) sauer und schwer 2) Gerichtsdienner 3) Inventur

4) Accord 5) = Crida, ital. Grida 6) zinnerner Löffel.

ליבין זון אין זולכי יונגי יארין צו פאר לירין נון וואש זאל
 איך טון אודיר פיל קלאגין אודיר זאגין, ניט לנג נאך זיין
 אפ שטערבין, איזט אשתו אין קינד בעט קומין אונ' איין
 טאכטיר ביקומין וועלכי ת"ל פריש אונ' גיוונד אונ' שין קינד
 גב"ה איזט הש"י ב"ה זאל געבין דאש מיר מצדי צדדים
 זאלין פיל שמחות אן איר ארלעבין זיא ווערט נון לערך י"ג
 שנים אלט זיין זאל גאר איין וואקיר מענש זיין איזט אצל
 אביה זקינה פ"ו ר' משה באמבערג, כלתי אשת ר' זנוויל
 ע"ה האט ווידר איין אנדרין מאן גינומין אביר דען זעלביגין
 ניט לנג גיהאט איזט אך גישמארבין, אלזו דאש גוטי יונגי
 מענש אך איר יוגינט ביו אלהער נעביך מיסראביל צו
 גיבראכט וואו זאל מאן זאגין מי יאמר מה תעשה¹⁾ מאג
 ווייטיר ניקש פון גידענקין דען איזט מיר צו פיל שברון לב,
 נון בין איך כאן לערך א' שנה גיוועזין אונ' פאר מיינט דאש
 איך נון קענטי פאר גניגליך לעבין וויא אך נאך דען אן
 זעהינש לקצת גידאכט, באס בעלי ז"ל ער העטי קענן נאך
 איין שני שנים האלטין, זוא העטי ער זיך ע"ה גינוגין קענן
 ארויז רייסין דען לאחר שני שנים דאז ער ע"ה כל אשר לו
 האט מוזין זייני קרידיטארין געבין איזט תוך צרפות זולכיר
 מ"מ גיוועזין דאז דיא גנצי קהילה זענן עשירים גיווארין
 אונ' ער איזט איין חכם מחוכם גיוועזין אונ' גרוישר בעל
 מ"מ גיוועזין אונ' גאר וואול גיליטן גיוועזין מאנק יהודי
 ואינם יהודי אביר המקום ב"ה האט זאלכיש [ניט] האבין וואלין,
 אונ' זייני קרעדיטארין אויף אין גאר זער גירונגין דאז ער
 ע"ה האט מוזין איבר זייט גיאין²⁾ אונ' כל אשר לו דען זעלבין
 הינטר לאזין, הגם זיא דאז חצי ניט ביקומן האבין וואו ער
 אינן חייב גיוועזין דען נאך זיא זער מיטב עמו גיוועזין אויב
 איך שוינט אצלו אן גיהאלטין אויף מיין כתובה, אביר האב

¹⁾ Job 9, 12; Koh. 8, 4 ²⁾ überseit gehen = ins
 Jenseits gehen.

גיוונד לאוזן, לערך תע"ב¹) ר"ח סיון איזט בני אלי' שי' למז"ט
 איין חתן גיווארין ההתנה איזט גישטעלט על סיון תע"ז
 הבע"ל סאתר חתן וכלה בידי נאך רך בשנים זיין ה' יארך
 ימיה' ושנותיהם זיא ברענגן עם מתנות ניט מער צו זאמין
 אליש לערך ל' אלפים ר"ט המקום ב"ה זאל אינן מזל וברכה
 געבין, נון ווידר מבעלי זצ"ל צו שרייבן וועלכיר זיך אין
 זיין אילינט ניט גאר וואול האט שיקן קענן דען זייני קינד
 באותו פעם נאך ניט אין דען שטאנט גיוועזן דאז זיא אביו
 העטין זאלן פול קומליך העלפין, דאך האבין זיא גיטאן וואו
 זיא גיקענט האבין בנו של בעלי ז"ל בשמו מהור"ר שמואל
 איין גרושיר למדון אונ' גרושיר בריה בכל דבר וחכם מחוכם
 איזט לנג תוך פולין גיוועזן אונ' גילערניט דאז ער דיא
 מרינה²) ביקומין אונ' וויא ער אויז פולין גיקומין איזט לזו
 הזמן בין איך נאך ניט בק"ק מיץ גיוועזן אך ורק איזהו
 שנים דאר נאך אהער קומין האב איך מהור"ר שמואל כאן
 גיפונדין אין זיין אייגן בית בעלי זצ"ל וויא אך הקצי' החסי'
 פ"ו מהר"ר אברהם קרומבאך חמיו של ר"ש הנ"ל האבין
 אים גרושי טובות גיטאן דאז ער האט קענן למודו פארט
 זעטצין אך זוא ווייט פארט גיהאלפן אונ' קצת פון כנ"ל
 בידי עלטרין איר אוטירעטעט גימאכט דאז מאן בני חורגי
 מהור"ר שמואל סג"ל האט פאר איין אב"ד אויף גינומין תוך
 עלויש וועלכיש ער גאר שין לפי חכמתו גפירט האט איזט
 אך פון אלי מענשין גאר זער גיליבט גיווארין אביר אין
 הקומץ משביע את הארי³) דאז זיין סיפוק ניט האט קענן
 גירייכין וואש ער בביתו ניטיג גיהאט דען אב"ד מהור"ר
 שמואל סג"ל וזוגתו הרבני' מ' קענדלי תי' בידי אויז גרושי
 הייזר גיוועזן דיא זיך גאר פרעכטיג גפירט אונ' גאר פיל
 גוטיש גיטאן זיא גערין אך אין דען מעמוד זיין וואלין אביר

1) F.: תע"ד 2) Morenu-Titel 3) Berachoth f. 3b.

וואש ער גיהאט האט האבן זיא עצמו רחמנות איבר אין גיהאט דען ער דיא חצי ניט קענין געבין וואש ער עמהם אקורדירט האט, דאך זענין זיא פרידליך עמו גיוועזין אונ' אים ניט שארף גידרענגניט זיא העטין אים וואול קענין תפוס נעמין אביר גיזעהין דאז ער איין ערליכר מאן גיוועזין איזט אונ' דאש ער אינין וואש ער נור גיהאט האט הין געבין ולא נשאר מאומה ער איזט גאר איין וואקריר מאן גיוועזין אונ' אין זיין וואול שטאנט פון אלי גליכטי אונ' גפארכיט¹⁾ גיוועזין אונ' איזט פרנס אונ' שתדלין בק"ק מיין גיוועזין ביא לי שנים אונ' אליש גאר שין גפירט דאז ער גרוישן הן גיהאט אצל יהודים ואינם יהודי אביר דאר אים דאז שלימזל בעו"ה גיטראפין האט איזט אונש זער מיזראביל גאנגין דאז מיר ממש אופט קיין לחם אים בית גיהאט וויא עש כאן פאר איזה שני' זוא גרויש יקרות גיוועזין איך האב נאך קצת מעות פאר מיר גיהאט האב איך לעתים אויז געבין וואש לצורך הבית גיוועזין זוא בלדי ער מעות ביקומין מיר זאלכיש ויידר געבין, חתני הקצין פ"ז משה קרומבאך אים פיל גוטיש גיטאן הגם דאש ער יותר אליש שני אלפי ר"ט אן אים איזט צו קורץ גיקומין, הש"י ב"ה האט זולכיש אך לחתני שיי גניסין לאזין דאז ער ת"ל ממש דער גרעשטי עושר איזט גיוועזין תוך הקהילה אונ' איין איש ישר ולב חדש ביקומין דאש ער פיל גוטיש טוט עם קרובי הן מצידו או מצד בתי אסתר תי, וביתו פתוח לרווחה פאר עניים אונ' לעיע פרנס אלי חשובי אורחים דיא מארבעה פינות עולם זיין אלי ביא אים גאשט אונ' טוט אן אידרין צוכט אונ' ער אן דעסן גלייכין אשתו בתי אסתר תי ג"כ לקצר בידי האבן גוטי לבבות אונ' גשיכט גאר פיל גוטיש אויז איר בית, הש"י ישלם שכרם אונ' זיא מיט איר קינדרכיר עד מאה שני' תוך עושר וכבוד

¹⁾ gefürchtet.

אחותו של יאקב הנ"ל דער זעלבי אך איין גרוישר אוני
 וואקריר מאן איזט אה של חתני פ"ו משה קרוכבאך דיא
 ג' אנשים הנ"ל האבין איר חשובי ג' בתי' ברחוב של יהודי'
 גיהאט אוני זעלבי שמיין גילאזט¹⁾ אוני תוך ליניוויל גיצאגין אוני
 מיט מ"ש סג"ל [גימאכט] שותפות האבין גרושי שטיקר סחורות
 גיהאט אין איר קראם וועלכי וואל זענין אפ גאנגין ושאר
 מו"ט גיהאט דאז זיא גאר וואל זענין לשם גיזעסקין, לאחר
 זה האט ר"ש הנ"ל דיא מטבעה ביקומין וואור אן צווארן
 ניט זוא גרוישר ריווח גיוועזין אך ורק דיא מענג זולכיש איבר
 טראגין דאז שיניר ריווח אן גיוועזין איזט, באותו פעם אליש
 זיא המו"ט מן מטבעה האבין אן גינומין האט מ"ש סג"ל
 זולכיש לאביו זצ"ל גישריבן, אביר המו"ט בעליו זצ"ל
 ניט אן גישטאנדין דען ער ע"ה חכם מחוכם גיוועזין אוני
 גיוואושט הטבע מן מו"ט דאש דיווש ניט קאן וואל גוט
 טון ובפרט המלך צרפות יר"ה זעלבי ניט וואל ליידין קאן
 דען כאן מיץ איזט דיכט אן ליניוויל אוני ניט מער אלש א'
 יום ריוז משם איזט אוני כל המעות מזו אליש כאן פאר
 קונסימירט²⁾ ווערין אלזו בעליו זצ"ל אליש ביטראכט אליש וויא
 איין אלטיר גיניטיר האנדילש מאן אוני זאלכיש בנו מ"ש
 אליש פיר על כל אופנים גישריבן וואש דאר פאר איין
 קאפיטאל מעות צו גיהערט אוני וואש דרויף ענטשטיהן קאן,
 אביר אלי דרייא הנ"ל יונגי לייט גיוועזין דיא גאר היטציג
 אויף דען מו"ט גיוועזין זיין אוני ענטליך עם הדוכס יר"ה
 גישלאסין כסף סך עצום צו ליפרין אוני דיא ביצאלונג מן
 מטבעה צו האבין אן אונטר שיידליכי מטבעות זולכיש אליש
 זמן מה גליקליך גיגאנגין אביר וויא ווייטיר פאלגין ווערט
 פאר קצת מהם ניט וואל אויז גישלאגין אביר פאר מ"ש
 הנ"ל זיין פירטון³⁾ גיוועזין וויא פאלגין ווערט, איין חצי שנה

1) verlassen 2) verconsumirt 3) Untergang?

דאז רבנית זולכיש ניט קענן אויז טראגן אלזו אב"ד מ"ש זיך אנגשירט¹⁾ אצל הדוכס לוטרינג²⁾ וועלכיר באותו פעם זיין הויף האלטונג תוך לינוויל³⁾ גיהאט דען באותו פעם זיך אן גיפאנגן המלחמה בין מלך צרפות יר"ה והקיסר יר"ה מיט זייני אליערטיין⁴⁾ וועלכיש ניט ניטיק בשמם צו נענן כי ידועה לכל ווער זיא גיוועזן זיין, לעת הזאת האט אב"ד מהור"ר שמואל אן גינומין המטבע מן הדוכס יר"ה הנ"ל וועלכיש לצורך מו"מ הנ"ל ארפארדירט איין גרויש קאפיטאל מעות וועלכיש אב"ד ר"ש סג"ל ניט האט קענן לבד טון, איין חצי שנה דער פאר איאיר מ"ש האט דיא מטבע אן גינומין האט ער איין קראם אן גיפאנגן דאז אך דער זעלבי איין גרויש קאפיטאל האט מוזן צו זיין, דען דער דוכס אונ' דיא גנצי הויף שטאט אליש ביא אים ניקאפט, דען ער האט גרושין חן ביא הדוכס יר"ה גיהאט אונ' ביא אלי יועצים וויא ער אך באמת זוא איין בן אדם איזט שמצא חן בעיני אלהי ואדם⁵⁾ אביר מ"ש הנ"ל דען קראם אך ניט לבד קענן פירן וויא עש גיהערט צו זיין האט ער צו זיך גינומין זיין בידי שוועגירש וועלכי כאן מיין גיוואונט בשמם ר' ישי ווילשטאט⁶⁾ איין פאר נאנטיר ב"ב גיוועזן וועלכיר האט אחותו של מ"ש סג"ל, דער אנדרי הייסט יאקב קרומבאך⁷⁾ איזט אשת מ"ש

1) engagirt 2) Leopold Joseph, Herzog von Lothringen, Vater Franz Stephans, des Gatten Maria Theresia's, und Karls von Lothringen 3) Luneville 4) Alliierten 5) Prov. 3, 4 6) Vgl. meine Mittheilung aus dem Gemeindebuche von Metz אוצר הספרות III: דברי הימים p. 6, wo ר' ישי ו"ש der hier genannte Isaac Willstadt ist 7) der durch seinen Process gegen die Gemeinde und das Rabbinat Metz bekannte Jakob Schwabe, s. Cahen REJ. 8, 262—66. Zu dem Kriegsanlehen von 1711 zahlt er nach dem Gemeindebuche von Metz (s. REJ. 19, 115) 650 L., d. i. $\frac{1}{154}$ seines auf 100,000 L. geschätzten Vermögens.

גיוועזן דיא חמשה ב"י המשותפי' דיא בכאן גיוואונט האבין
 אונ' מכאן נאך לוטרנינג זענן גיצאגן דאס זיא לשם בלוטרנינג
 בלייבן וואלין מוטב זיא זאלין זיא כל ימיהם קיין פוס אין
 גנץ צרפות זעמציין בייא אונטרשידליכי חרמות אונ' אלזו
 האבין זיא דיא ברירה אויב זיא וואלין ווידר לכאן מיץ קומין
 צו וואונין אודיר בלוטרנינג צו בלייבן דאר אויף זאלין זיא
 אזוה חדשי' בידענק צייט האבין וויא נון זאלכיש דען זעמפטליכי
 משותפי' צו וויסן גימאכט וועלכי זיך זער- דאריבר ארשראקין
 האבין דען זיא ניט גיוואושט וואז זיא פאר איין ברירה נעמין
 זאלין מאחר זיא כאן איין אידריר חשובי בתים שטיהן גיהאבט,
 גם איר ערונית אך ניט גערין [הינדר] לאזין וואלין צו דעם
 האבין זיא המו"מ עם מטבע[ה] גאר שטארק אצל דוכס יר"ה
 פאר שרייבן בייא גדול קנס אלזו זענן זיא גאר איביל דאראן
 גיוועזן המלך יר"ה האט אך גשריבן באם ב"י הנ"ל בלוטרנינג
 בלייבן וואלין זאלין קהל יצ"ו בפנקסיהם שרייבן דאז זיא
 קיין עירנות יותר תוך מיץ האבין זאלין לקצר זיא זענן גאר
 איביל דאראן גיוועזן ענטליך הזמן מתקרב ובא דאז זיא
 האבין זאלין השוכה זאגין אלזו לקצר האט ר' ישי ווילשטאט
 אן ערשטין חברי[ר]ה אן גינומין לכאן צו קומין¹ דעסין גלייכן
 האט יאקב קרומבאך אך גיטאן ואני לא יודע וויא זיא עם
 הדוכס יר"ה זיינן גיפאהרין וואש זיא אן סחורות אין אירי
 קרעם גיהאט האבין זיא יחדיו גיטילט אונ' זענן מיט פרא
 אונ' קינדר אונ' אל דאז איריגי לכאן קומין אונ' [זיך] איין אידריר
 ווידר אין זיין הויז ביגעבין אביר מ"ש אונ' ר' משה רויטשילט
 ובנו האבין זיך ריזילפירט לשם צו בלייבן וועלכיש בעלי
 זצ"ל זער גיקרענקט אונ' זולכיש זיך גאר זער צו הערמציין
 גינומין דאז ער הצער ובראשט² ניט קענן אויז שטיהן דען

¹ Mittwoch den 23. Sivan, d. i. am 6. Juni 1714 unter-
 schreibt er bereits als Mitglied der Gemeinde Metz s. אוצר
 הספרות III: ד"ה p. 6 ² und Furcht.

נאך דעם דאז דיא שלשה משותפים איר מ״מ עם סחורות גפירט ושאר׳ מ״מ עם ח״ב או זונשטין וויא סדר מן ב״י איזט האט כאן גיוואונט ב״ב אחד בשמו ר׳ משה רויטשילט¹⁾ איזט אך אין גרושיר עושר גיוועזין אונ׳ כמה שנים נאך לוטרינג גיהאנדילט דאש ער גאר ביקאנט לשם אצל תקיפים וסוחרים גיוועזין, ומתמת ששמע וויא זיא זוא גומי מ״מ טעמין, זיך ג״כ לשם גיועצט עם בנו וועלכיר איזט גיוועזין התנו של מ״ש סג״ל אונ׳ זולכיש ע״י יועצים אצל הדוכס יר״ה אויז גריכט אונ׳ זיך ניט ווייט פון ליניוויל ג״כ גיועצט צו וואונין וועלכיר אך גאר תקיף אצל הדוכס יר״ה והיועצים גיוועזין, נון לקצר דער ר׳ משה הנ״ל האט זיך ג״כ אנגשירט אונ׳ אן המטבע כסף גליפירט וועלכיש בכלל זמן מה גיווערט האט אונ׳ זענין מיט איר מ״מ פאר גניגט גיוועזין, מהור״ר שמואל סג״ל אך אביו בעלי זצ״ל פיל גומיש גיטאן בב״ד²⁾ דאש ער קיין מאנגיל גיהאט, זיא האבין המעות משם לכאן גשיקט איזט לעתים אן גיהאלטין ווארין אונ׳ ווידר ביקומין לעתים אך ניט ווידר ביקומין, צווישן דעסין איזט בעלי זצ״ל תמיד בדאנות גיוועזין דען האט גיועהן דאש גדול אחריות וסכנה בייא איזט אונ׳ שונט וועלכי כמה פעמי׳ לבנו ר״ש גישריבן האט, זולכיש ניקש העלפין קענין דען גישעהני דינגין זיינין ניט צו ענדרין וויא נון דיא מלחמה איזט שטארק עם מלך צרפות יר״ה וקיסר איזט פורט גנגין איזט פאר באט מן מלך יר״ה גישעהן קיין לוטרינגיר געלט איין אודיר אויז צרפות ארויז צו פירין צו דעם האט המלך יר״ה דורך זיין גדול מנישמיר איין כתב לכאן לאזין שרייבין אן ארון לאטאנדי לכאן דאז דער זעלבי זאלט שיקין אן קהל אונ׳ הכתב אן קהל ש״י זאל פיר לייאנין וואור אין גישטאנדין אונ׳ בינענט

¹⁾ Zum Kriegsanlehen von 1711 (s. oben p. 314 n. 7) zählt er 156 L. nach seinem auf 24000 L. geschätzten Vermögen ²⁾ = בכל דבר.

ענטליך בעל בית בשמו יעקב מארבורג מיר איין קטן קעמירכין
 בוואן לאזין וואר אין איך קיין אובין¹⁾ אידיר שארין שטיין
 גיהאט האב, דאך אויז גינומין דאז איך אין זיינר קוד קאכין
 מאג אונ' אין זיין ווינטר שטויב ג'כ זיין מאג אביר ווען איך
 האב וואלין צו בעט גיאין אודיר זונשטין אין מיין קאמיר
 גיאין האב איך מוזין ד'ב טרעפין אנויף שטייגין וועלכיש מיר
 גאר שוואר אן גיקומין דאש איך מיינשטי צייט בין ל'ע און
 פעסליך גיוועזין חתני משה הנ"ל איזט אצלי גיוועזין אונ'
 מיך מבקר חולה גיוועזין זולכיש גיוועזין לערך תוך טבת
 תע"ה אונ' צו מיר גיזאגט איך זולטי בביתו קומין ער וואלטי
 מיר איין חדר געבין דאז אן דער ערד ווער דאש איך ניט
 הופט דיא הויכי שטעגין צו שטייגין אביר איך האבי מיך
 דעסין אך גיווייגירט דאש איך ניא מאלש גערין בייא מיין
 קינדר זיין וואלין מכמה טעמים אביר אין דיא לענג האב
 איך עש ניט לענגיר קענין אויז שטין איזט איין שנה גאר
 גרויש יקות גיוועזין אונ' האב מוזין איין פילציל האלטין
 אונ' אצל קהל מעות גיקאשט, דאש איך ענטליך וואש איך
 מיך לנג גיווייגירט האב אן גינומין אונ' בין אצל חתני פ'ז
 משה קרומבאך גנגין זולכיש איזט גיוועזין [לערך] תוך אייר תע"ה
 אונ' דיזוש שרייבי איך תוך תמוז תע"ה חתני ובתי שי' ותי'
 אונ' דיא קינדר גב'ז²⁾ זענין וואל מיט מיר צו פרידן גיוועזין,
 זאל איך נון שרייבין וויא מיך חתני ובתי שי' ותי' האלטין,
 קאן איך ניט גינגין פון שרייבין, המקום ב"ה זאל עש אינן
 ביצאלין זיא טונין מיר אלי כבוד שבעולם אן אין אליס דאז
 בעשטי אויז דער שיסיל ווערט מיר פאר גיליגט מער אליש
 איך מיר ווינש אונ' ביגער ודואג אני דאש מיר זאלכיש אן
 מיין זכיות באם איך מעט מזעיר האב אפ גישלאגין ווערט
 ח'ו, באם איך צו מיטאג צום עסין ניט דאר בין מאחר מאן
 פורציז³⁾ אום קלאק צוועליף עסט, אונ' לאותו זמן זאגט מאן

1) Ofen 2) = Gott beschütze sie 3) praecis.

ער אהן דעסן איין שוואכיר טאן גיוועזן אונ' גאר זער עם
 החולי ציפירלי¹⁾ איזט גיפלאגט גיוועזן אונ' דאז אים דרויף
 גיקומין אים גאר נידר גישלאגן, הגם דאז אים בנו ר"ש
 סג"ל קיין מנגיל לאזין ליידן אונ' אים גשיקט כל מה שצריך
 אונ' אן זיין קרושפענדענטין אורדיר געבין דאש מאן לבעלי
 זצ"ל זאל געבין וואש ער פאר לנניט אביר אליש ניט העלפין
 וואלין אך האט ר"ש סג"ל לאביו גשיקט איין רופא מומתה
 אום אים אייניגי רפואות צו טון אונ' אך עטליכי יום ביא
 אים גיבליבן אונ' לקצת רפואות גיברויכט אביר תכף גיזאגט
 דאז ער איין בן מות איזט וועלכיש זיך אך אויז גוויזן דאש
 אים השי' ב"ה צו זיך אין דאש איביגי גינומן ובודאי ער
 איין בן עולם הבא איזט מאחר ער זמן ארוך כמה שני'
 (ב) פרנס גיוועזן אונ' הקהילה גאר וואול מיט אים צו פרידן
 גיוועזן אונ' ער ממש זיין חיות גיוואגט וואור פון פיל צו
 שרייבין ווער אביר בפניד זולכיש ניט נייטיג ער איזט אין
 זיניר רוא גאנגין אונ' מיך אין אילינד אונ' מריפזאל זימציין
 לאזין האב וויניק מעות פאר מיין כתובה ביקומין ניט דאש
 שלישי וואז מיר גבירט, דען נאך מה לעשות האב אליש
 להמקו' ב"ה אהיים גישמעלט, באותו פעם בין איך נאך
 בבית של ר' ישו ווילשטט גיוועזן וועלכיש בית האט בעלי
 זצ"ל צו גיהערט אונ' איך פאר מיינט דאז איך בביתו
 קענט בלייבן זוא לנג איך לעבטי וועלכיש מיר אך ר' ישו
 האט צו גיזאגט אביר דאר בעלי זצ"ל גישטארבין איזט אונ'
 ר' ישו מיט זיין פרא אונ' קינדר גס מעביל²⁾ איזט לכאן
 קומין האב איך תכף אויז זיין בית גימוזט אונ' ניט גיוואושט
 וואור איך הין זאל, אצל חתני פ"ו כ' משה קרומבאך האב
 איך אך ניט זיין קענן מאחר ער נאך ניט גיבואיט האט
 וויא ער לע"ע בס"ד גיטאן³⁾ אלזו בין איבל דראן גיוועזן

1) Podagra 2) Möbel 3) Vgl. die Urkunde in Betreff der
 Erweiterung seines Hauses III: אוצר הספרות ד"ה p. 5 ff.

איזט אב"ד ור"מ גיוועזין הגאון החסיד מהור"ר גבריאל נר"ו זאל איך פון דען זעלבין זיין חסידות וצדקות שרייבן וועלכיש זולטי מיר צו פיל זיין אביר מאחר דאש דיווש וועלט קונדיג איזט אלזו שטיט מיר ניט אן זייני מעלות צו שרייבין וועלכי איך ניט דיא העלפטי אודיר דאש מעשר¹⁾ בישרייבין קענטי, לקצר אב"ד הנ"ל האט זיך משדך גיוועזין להקצין מהור"ר שמשין מוויין בנו של הגאון מהור"ר גבריאל האט גינומין בת של מהור"ר שמשין הנ"ל הנדן עם מתנות יותר כמו שלשים אלפים ר"ט גיוועזין²⁾ אלזו איזט אב"ד מהור"ר גבריאל עם הרבני ובונו מהור"ר ליב³⁾ ע"ה וחתן ב"ח מהור"ר בעריש לוויין גיצאגין אונ' ההתנה לשם עם גדול כבוד גימאכט דאו אונטר יהודים נאך ניט אלזו פרעכטיג איזט צו גנגין אביר מה לי להאריך מזו כטעריא מאחר איך ניט אליש פולקומליך שרייבין קאן, אלזו בעשיר ביא דען וויניק בלייבין לאזין מאחר דאו זאלכיש דאך וועלט קונדיג גינוג גיוועזין איזט אב"ד והחסיד והמופלג בתורה מהור"ר גבריאל נר"ו, האט אצל קהל ש"ן⁴⁾ רשות גיהאט אחד שנה אויז צו בלייבין, אביר מאן האט כאן ניט גיטיינט דאו ער ווערט א' שנה אויז בלייבין אויז דען א' שנה איזט קרוב צו שלשה שנים גיווארין דאר השנה איזט אויז גיוועזין האט איהם קהל ש"ן גשריבן בכל הכבוד שבעולם ער מויכטי דאך ויידר בשלו' למקומו קומין לכאן אין זיין רבנות מיץ דען הקהילה ווער כאן כצאן בלא רועה דען זוא איין קהילה קאן ניט וואול אהן אב"ד זיין, הגם דאו כאן וואקרי לייט גרושי לומדים חכמי ונבונים גיוועזין ובפרט בתוכם הגאון הזקן מהור"ר אהרן⁵⁾ איזט וועלכיר גדול למדון וכמה שני אב"ד תוך מאנהיים ומדינה גם תוך

1) ein Zehntel 2) s. Kaufmann, Samson Wertheimer p. 89 n. 2 3) vgl. Dembitzer יופי כלילת II, סט a 4) = 5) s. oben p. 295 n. 1.

תהילי בב"ה בשביל נשמתה אמו החסודה יאכט ע"ה וועלכיש
 נון גאר לנג קונטיניוירט¹⁾ האט, אונ' אפשר ווארט עד ביאת
 הגואל, דיזוש ווארט איין גנצי שעה לאחר זה באם איך
 מבית הכנסת אהיים קום פינד איך מיין עסין ג' או ד' גריכט
 כל מעדני' וועלכיש מור צוואהרין ניט גבירט, דאו איך לבתי
 תי' אופט זאג לאז מיר נאר דבר מעט שטיין, והישב בתי
 תי' איך קאך ניט מער אודיר וויניגר בשבילך אליש דער
 אמת איזט, איך בין ווייט אין כמה קהילות גיוועזין אביר
 ניט זוא איין הויז האלטונג פירין זעהן ווערט אליש בעין יפה
 ובכבוד איין אידרן גיגעבין אלזו וואול פלעטין געשט אלש
 גנץ עתרליכי געשט הש"י ב"ה וב"ש וויל זיא נור דער בייא
 ארהאלטין דאו זיא זאלכיש עד מאה שנים מיט גזונד אונ'
 שלום תוך עושר וכבוד אויז פירין זולין, זאל איך פיל שרייבין
 וואז זונשט כאן פאסירט אודיר אוב זיא זיך דיא קהילה
 בדרך הישר פירט אלזו קאן איך ניט אנדרשט שרייבין אליש
 דאר איך בין לכאן גיקומין גאר איין שיני קהילה גיוועזין אונ'
 גאר פרום אונ' איין שיני קהלש שטויב גיוועזין אונ' אייטיל
 פרנסים ממש אלי זקנים וועלכי קהל שטויב ממש גצירט
 אונ' באותו זמן אין קהלש שטויב קיינר גיוועזין דער איין
 פריק²⁾ אויף גיהאט האט אונ' באותו פעם האט מאן ניקש
 גיוואושט דאש אויז הרחוב של ב"י ביריניהם זאל משפטין³⁾
 אוב שונט לעתים איזט לקצת מחלוקין גיוועזין וויא בעו"ה
 הסידר מן ב"י איזט, זא איזט דאך זעלבי אליש עם קהל או
 דינים גישטילט גיווארין אונ' אך ניט זוא גרויש גוותני'
 גיוועזין כמו לע"ע גם זיך אך ניט אין זוא חשובי מאכלים
 גיווינט כמו לע"ע איר קינדר האבין זיא זער צום לימוד
 גיהאלטין אונ' כ"פ⁴⁾ דיא חשובשטי רבנים בייא מיין צייטין

1) continuirt = gedanert 2) Perrücke 3) Anspielung
 auf den Process Jacob Schwab's 4) = פעמים כמה wiederholt.

ג'שריבן להגאון מ"ו אב"ד מהור"ר אברהם¹⁾ נר"ו ר"ג(ג) [ו] ור"מ בק"ק פראג לזמן הנ"ל אונ' זעלבין כתב מיט איין שליח מיוחד גשיקט, נאך איין אונ' אנדיר זמן אונ' לקצת פונקטין אויז גינומין, וועלכיש כאן קהל ש"ן אן אב"ד הנ"ל בכלל ב"י בווייליגט האאן, אלזו אב"ד הנ"ל בין קהל ש"ן גשריבן דאז ער קומין וויל, אוב נון זאלכיש הגאון מ"ו מ"ג האט צו ווישן קראגין²⁾ אודיר אויב ער ווערקליך [וואלין] אין זיין רבנות לכאן ווידר קומין אונ' איזט אך הגאון אב"ד מהור"ר גבריאל לכאן גיקומין³⁾ אונ' גימיינט זולכיש רבנות מיט זויני צדדים צו ארהאלטן אביר מאג ניט שרייבן וויא עש כאן צו גאנגין איזט, אונ' פיל מחלוקות גיוועזין המקום ב"ה זאל איין אידרין מכפר עוונותיהם זיין איך אליש איין שפלה שלעכטי אשה גבירט ניט בין הרים גדולים צו שרייבן המקום ב"ה זאל איין אידרין מוחל זיין דער וואש ווידירליך אין זוא פארטייא גיטאן עש ווערן גנץ בויך לכתוב דאר פון וואז איין אידרי פארטייא איר התנצלות גיטאן המקום ב"ה זאל אונש הזכות פון אלי בידי ת"ח גינישין נון אליש הגאון מהור"ר גבריאל צייט לנג כאן גיוועזין אונ' גיזעהין דאז ניקש צו ארהאלטן איזט מאחר קהל כאן ניט קענן נוסג אחור זיין אלזו החסיד מ"ג הנ"ל דרכו ווידר מכאן גינומין בכבוד גדול דען דיא גנצי קהילה זענן ניט זיין שונאים גיוועזין אך ורק בכלל זיין אוהבים גיוועזין המניעה דאז זיא ניט האבין קענן נוסג אחור זיין מאחר זיא הרבני' כתב כנ"ל גשיקט אונ' אב"ד הגדול מהור"ר

1) Der von mir gefundene und REJ. 19, 124—28 veröffentlichte Contract der Gemeinde Metz mit R. Abraham Broda in Prag datirt von Mittwoch dem 17. Cheschwan, d. i. 30. October 1708 2) hat zu wissen krogen = kriegen = bekommen 3) Donnerstag am 19. Siwan 1708 urkundet R. Gabriel, wie aus אוצר הספרות III: ד"ה p. 5 hervorgeht, noch als Rabbiner von Metz.

עלזים גיוועזין, והזקן מהור"ר אהרן הנ"ל האט זיך משדך גיוועזן לחתנו של מהור"ר אהרן הנ"ל בתו האט גינומין בנו של מהור"ר אהרן אב"ד תוך עלזום אלזו האט מהור"ר גיהאלטין דיא פארטייא מן אב"ד מהור"ר גבריאל אונ' כ"פ פאר גיווענט¹⁾ דאז מחו' מהור"ר גבריאל הנ"ל ווערט קומין, דען הגאון מהור"ר אהרן הנ"ל חכם מתוכם מאד איזט אונ' זייני דברים זער נשמעים כי הוא גדול בריה וחכם מחוכם במילי דשמיא ובמילי דעלמא איזט, קהל ש"ן ווידר זמן מה זיך שטילין²⁾ לאזין ענטליך קהל ש"ן אין ארפארונג קומין דאש הגאון מהור"ר גבריאל ווערקליך איזט אויף גינומין פאר איין אב"ד תוך ק"ק ניקילשבורג וואור פון פיל צו שרייבין ווער וואש זיך על זה פאר פילי מחלוקות האבין מתעורר גיוועזין בנו של מהור"ר גבריאל לכאן קומין אונ' גימיינט אליש קהל ש"ן צו איבר רידן דאז זיא נאך לענגיר ווארטין זאלין אביר מאחר זיא כנ"ל גיהערט דאז הרב מהור"ר גבריאל זיך האט לאזין כנ"ל אויף נעמין האט קהל ש"ן בינעבין צירוף מרובה קהילה גיטראכט אויף איין אנדרין אב"ד אויף צו נעמין וואור דורך זיא גרויש מחלוקות האבין מתעורר גיוועזין דען הצדדי מן מ"ג³⁾ הנ"ל כגון מהור"ר אהרן בינעבין זייני צדדים גאר פיל גיטאן אונ' גרויש מחלוקות גיוועזין דאז זיא גערין פאר ווערט העמין דאש מאן קיין אב"ד זאל אויף נעמין אך ורק אויף החסיד מהור"ר גבריאל צו ווארטין, אביר דאר זאלכיש ניט גישעהין איזט גרויש מחלוקות אנטשטאנדין וועלכיש ניט נוטצליך צו שרייבין איזט ענטליך האט קהל ש"ן מיט איין גדול צירוף מן ב"ב זיך פאשט⁴⁾ פאר שריבן בייא גדול קנס מאחר אב"ד חסיד הנ"ל ניט קומט דאז מאן זאל נאך איין אנדיר אב"ד בוחר זיין, וועלכיש אך גישעהן איזט אונ' אבין איין רבנות בריף בכל הכבוד כראוי אן זוא איין ת"ח

1) wiederholt vorgewendet 2) stillen = beruhigen
3) = אונ' 4) fest.

גיהערט האט עש איזט איין גרויש אילינד גיוועזן גאט זאל זיך דאך ווייטיר מרחם זיין אונ' מייסר [I. מסיר] חרון אפו מעלינו זמכ"ו זיין אמן אמן, איך קאן ניט אנטהאלטן צו שרייבן [המעשה] וואש גישעהן איזט בקהילתינו מיץ ביום ש"ק דחג שבועות לפרט תע"ה אליש מיר זיינין גיוועזן בב"ה אנשים ונשים והחזן המשורר הגדול ר' יוקלא טק"ק רישא¹⁾ במדינת פולין האט אן גיפאנגן צו אורין²⁾ תפילות יוצר ומנגן בנעימת קולו מן האל בתעצומת עד שגיגע לברכה יוצר המאורות³⁾ וקודם שהתחיל ברכה הנ"ל האבין רוב אנשים ונשים גיהערט קולות אליש ווען עטוואז אין ברעכט אונ' גאר זער גירומפיל גיוועזן דיא ווייביר אויבן אין דער שול האבין גימיינט דאז גנצי גיוועלב ווערט איין ברעכין אונ' אויף אינין פאלין ומכת הפחד הגדול ואימה דאז דאר איזט גיוועזן על האנשים ונשים וועגן דען גרוישן קול אונ' גרומפיל כגון אבנים אליש ווען איין גרושיר בנין צו ברעכט⁴⁾, איזט דיא פחד גאר גרויש גיוועזן משום זה זענן דיא נשים אויבן אין דער שול זיך גאילט אונ' וואלין אראפיר גין איין אידריר גערין דיא ערשטי זיין וואלין להציל נפשם זה אומר בכה וזה אומר בכה⁵⁾ ובכה מאנין⁶⁾ אונ' ווייביר ישומעים הנשים המהומה הגדולה שבעורת אנשים ויצאו דחופן ומבוהלין⁷⁾ וסוברים הנשים כמו שאויבים בא עלינו ח"ו וכדי להציל כל אחת ואחת מהן את נפשה ונפש בעלה ושבתם בכי מעט⁸⁾ רק כל הנשים בב"ה והנשים יוצאנים כל אחד בגבורתה חוץ לעזרה שלהם ביז אויף דיא טרעפף⁹⁾ ומכת דאז איין אידרי גערין וואלין פאר גין זענן זיא רחמנא ניצלן איינר איבר דען אנדרין גיפאלין אינ' איינר

1) = Rzeszow in Galizien 2) beten 3) Salomon Lipschütz hat nachmals diesen Vorbeter beschuldigt, durch seinen Gesang die Zeit des Schema versäumt zu haben s. REJ. 8, 270 f. 4) zu = zusammenbricht 5) 1 Reg. 22, 20 6) Männer 7) Esther 8, 14 8) ? 9) Treppe.

אברהם אך גשריבין עד קומין וויל אלזו וויל איך מיין פעדיר
 אין ציאין נור שרייבין דאז הרב הגדול מהור"ר אברהם הנ"ל
 איזט בשלו' לכאן קומין איך קאן ניט ארשרייבין מיט וואז
 כבוד דאז מאן אים לכאן אין גיהולט וועלכיש וואול ווערט
 וועלט קונדיג זיין דאז איך זולכיש פאר און ניטיג אכט
 לכתוב, מאן האט אים ממש איין חדש בית לאזין בוואין
 מיט זיין ישיבה הדר וכסאו דאז איך לפי קט שכלי האלט
 דאז זעלבי נירגינגן זוא איזט אונ' אונזיר גנץ קהילה בכלל
 הגם דיא קודם ביאתו זיין פרטייא ניט גיהאלטין דאך בכלל
 מיט הגאון אין אליר פריינדרשאפט גילעבט דען זיין פרשוין¹⁾
 זיין לימוד אונ' מעשים טובים ווער פיל פון צו שרייבין
 וועלכיש דען גנצין עולם גינגין ביקאנט איזט אונ' וואש פאר
 איין לימוד דאש הגאון הנ"ל אין דער קהילה גיבראכט אונ'
 ניקש ביגערט אלש יום ולילה מתמיד צו זיין בלימודו ולהרביין
 תורה בישראל צו זיין, קינדר דיא ממש ניקש האבין גילערניט
 האט ער גינומין אונ' מיט אינין גילערניט דאז זיא זענין
 בריות גיווארין, נון מה לי להאריך עש איזט דאך מפורסים
 איבר אל פון זיין תורה, אביר אונזיר שמחה האט בעו"ה
 ניט לנג גיווערט דען הגאון אב"ד הנ"ל זיך האט לאזין בק"ק
 פ"פ אויף נעמין אוב קהל ש"ץ שונט גאר זער אן אים האבין
 מפציר גיוועזין דאז ער בלייבין זאל אונ' אים וואלין געבין
 מה שחפץ לבו אביר קיין דיעה ניט גיוואלט, מיר האבין
 זינטר²⁾ הגאון איזט מכאן גאר שלעכטי צייטין גיהאט מיט
 גוף אונ' ממון וויא לקצת נאך שרייבין ווער פיל וואקרי
 יונגי ווייבר בעו"ה גישטארבין אונ' דאר מאן קיין ביז פון

1) Schudt IV. 3, 81 sagt von ihm: »R. Abraham Brodt /ein langer/ starcker ansehnlicher Mann /der vor etwan 2. Jahr von Metz hieher beruffen worden/ ist bürtig von Pomisla [d. i. Bunzlau], ein Meil oder 4 von Prag in Böhmen gelegen«. 2) seit.

וואלן דיא זיינגין מציל זיין, אביר גאר בקושי מיט גרושי ערבייט דאז מאן דיא נשים וועלכי אויף דער טרעפף גילעגין זיין האט פון אנאנדיר גיבראכט, דאש האט אליש ממש איבר איין גרוישי חצי שעה ניט גיווארט, דיא אנשים האבין גרושי הילף גיטאן זענן גאר פיל לייט בורגירש אויז דער גאס תוך היהודי גאס גיקומין מיט לייטרין אונ' האקין דאז זיא האבין וואלן גערין דיא ווייביר פון דיא איבירשמי שויל אראפיר דען מאן ניט גיוואושט וויא עש אויבן אין דער ווייביר שול בישטעלט איזט, האנשים תוך ב"ה האבין דען קראך ג"כ גיהערט אונ' ג"כ גימיינט דאש גיוועלב ווערט אויף אינן פאלין משום זה האבין זיא דיא ווייביר צו גירופן זאלן גישווינד אראפיר גין משום זה האבין זיא זיך ג"כ נאך מער גיאילט אונ' אייני איבר דיא אנדרי בעו"ה גיפאלן אונ' ניט פורט גיקענט אונ' זיא אליש אויף דיא טרעפין לייגן גיבליבן, קענט דענקין וואש דאש פאר איין צער איזט גיוועזן דאש מאן ששה מתים¹) מאנק דיא לעבינדיגי ארויז גיצאגין וועלכי נאך פאר איין שעה פריש אונ' גיוונד גיוועזן המקו זאל זיך ווייטיר מרחם זיין אונ' זיין צארין פון אונש אונ' כ"י אפטון, אויז דער אונטירשמי ווייביר שול זענן אך דיא ווייביר גילעגין מיט גרויש גידרענג, איך מויטער בין אויף מיין שטעט אין דער אונטירשמי שויל גיזעסן אונ' מיין תפילה גיטאן, אין דעם הער איך איין גילאף פון דיא ווייביר פראג איך וואש ביטייט דיזוש גילאף זאנט מיין שכנתה וואש ווערט

1) Ueber die Namen der Erdrückten s. N. Brüll, Jahrbücher II, 161—65, Neubauer in REJ. 5, 148 und Cahen ib. 8, 269 (nach ihrem Seelengedächtnisse in Metz). Zwei besondere Schriften handeln von diesem Ereigniss: 1) איין נייא קלאג ליד אויף דעם מעשה הגדול והנורא ומהומת 1) מות וואש זיך בק"ק מיץ האט צו גיטראגין (s. Neubauer a. a. O.), 2) חלקת בנימין (Berlin 1722) s. N. Brüll a. a. O.

דיא אנדרי אומש חיות גיבראכט מיט דיא זוליין¹⁾ דיא זיא
ברגליהם גיהאט ונהרגו בזמן כמו חצי שעה ששה נשים
אונ' יותר כמו שלושים נשים דיא גיפלאסירט²⁾ זיין גיווארין,
קצת מהם ביז אויף דען טוט דיא יותר אליש רביעי' שנה
אונטיר דיא באלבריר הענט זיין גיוועזין, ואלמלא דאו זיא
ווערין כסדר אראפ גאנגין ווער קינין ניקש גישעהין, איין
אלטי בלינדי יודינא איזט נעביך ג"כ אויבן אין דער שויל
גיזעסין דיא האט ניט קענין לאפין איזט זיא זיטצין גיבליבן
עד שיעבור הזעם³⁾ איזט איר ניקש גישעהין אונ' בשלוי לביתה
ניקומין אביר מכה דעם גרושין קול דאו זיא האבין גיהערט
האבן זיא דיא פחד אויף זיך גיהאט דאו גיוועלב מן ב"ה
ווערט אויף זיא פאלין וואש דאש נון פאר איין אילינדיר צו
שטאנד גיוועזין איזט ניט צו זאגן אודיר צו שרייבין, דיא
נשים וועלכי זיין ניצול גיווארין מיינשטיין אויז דען גידרענג
אראפיר קומין מיט בלויסן קאפף דיא קליידיר פום לייב
גרישין, איין אשה וכמה יותר דיא דאך אויבן אין דער שול
גיוועזין זיין גיזעסין האבין מיר גיזאגט דאו זיא ג"כ וואלין
אראפיר לאפין אביר איזט אינין אי אפשר גיוועזין פורט צו
קומין, האבין ניט קענין פורט קומין זענין ווידר צו רוק אין
דער שול גנגין אונ' גיזאגט ווען מיר יוא זאלין שטערבין
וואלין מיר ליבירשט אין דער שול בלייבין אונ' דאר שטערבין
אליש מיר זאלין אויף דיא טרעפין צו קוועטשט⁴⁾ ווערין דען
עש זענין יותר אליש חמישים נשים אויף דער טרעפף גילעגין
אונ' זיא פאר ווארין⁵⁾ מיט אנאנדיר גיוועזין אליש ווען זיא
איבר אנאנדיר גיפעכט⁶⁾ ווערין אונ' לעבינדיגי אונ' טוטי
המבדיל בין החיים למתים אליש אונטיר אנאנדיר גילעגין
דיא מאנין זענין אלי צו לאפין קומין איין אידריר האט גערין

1) Sohlen 2) blessirt 2) Jes. 26, 20 4) zerquetscht
5) verworren 6) gepicht.

הנ"ל פינד איך בתי תי' זיטצין ממש זונדר קליידיר אונ' שלייאיר שטינין כמה אנשי' ונשים איבר איר דיא זיא פון איר חולשית לאבין, נון מה לי להאריך ב"ה דאש ער איר מיט גיזונד גיהאלפין דאש עש ת"ל איר אונ' אירין קינט קיין שאדין גיטאן המקו' ב"ה ובש"ה וויל ווייטיר זיין צארין פון אונש אונ' כ"י אפ טון אונ' פאר זולכי סיבת רעות ווייטיר משמר זיין, דער נאך איזט מאן אויבן אין דער ווייביר שול גאנגין אונ' בורק גיוועזין אוב עטוואז פון דען גיוועלב אודיר בנין גיפאלין ווער פון דער ווייביר אודיר מאנין שול אביר האבין גאר ניקש גיפונדין אונ' מיר קענין אך ניש ווישין וואר דיא סיבה רע איזט הער גיקומין מיר קענין זולכיש נירגיניץ אנדרשט אן הענגין אליש אן אונזיר עבירות אוי לנו שכך עלתה בימינו לשמוע אוזן דאבה נפשינו¹⁾ שיקוים בנו הפסוק²⁾ והבאתי מורך בלבבם ורדף אתכם קול עלה נדף ונסו מנסת חרב ונפלו ואין רודף וכשלו איש באחיו כמפני חרב ורודף אין ועל זאת דווה לבינו וחשכו ענינו על החילול שבת וי"ט ועל ביטול התפילה כמאמר הנביא³⁾ מי בקש זאת מידכם, ביום הקדש הזה מתן תורתינו הקדושה ובחר בנו מכל עם ולשון ואלו זכינו היינו שמחים בשמחת מתן תורה מקראי קדש ה', ועכשיו היינו הרפה לשכנינו לעג וקלם לסביבותינו⁴⁾ וכאלו נחרב המקדש בימינו, ועל הריגת עניות ואביונות פלגו מים ירדו עינינו ורוב הנשים מהרוגי' הנ"ל הי' ילדות בעו"ה גם אחד הי' מהם מעוברת, המה למנוחה, ואנחנו לצער יגון ואנחה, ולמחרתו אסרו חג הנ"ל הולכים החבר' קברנים לבית עלמין בהשכמה ונקברו הששי הרוגי' הנ"ל סמוכים זאת לזאת ודא לדא בשורה, ועתה מוטל על כל אחד ואחד לפשפש במעשיו איש כדרכם וכפרי מעלילותם⁵⁾

1) Aus dem Mussaf des Versöhnungstages 2) 3. Mos. 26, 36 3) Jes. 1, 12 4) Ps. 79, 4 5) Jer. 32, 19.

עש ביטייטן עש ווערט איין טראגנדי פרויא זיין איבל גיווארן,
אלזו האב איך מיך גאר זער ארשראקן מאחר בתי אסתר
תי' ג'כ מעובר' גיוועזן וועלכי וואול שמונה שטענדיק¹⁾ פון
מיר גיזעסין אלזו קום איך צו איר אין דען גרוישן גידרענג
דאש זיא וויל זיך אך ארויז דרענגין, אלזו זאג איך לבתי
תי', וואור ווילשטו הין, והשבתי לי בעו"ה דאו גיוועלב וויל
אין פאלין אלזו נעם איך בתי תי' פאר מיר אונ' מאך מיט
מיין הענד דאו איך פלאמץ ביקום דאש איך בתי תי' אליש
פארט ברענג, אלזו מוז מאן אויז דער ווייבר שויל אין ה'
או ו' טראפכיר שטייגין וויא איך מיט בתי תי' אויף דער
אונטירשטי טראפף קום פאל איך נידיר אונ' האב גאר פון
נישט גוויסט אך מיך גאר נישט ביווענט אודיר גירופן אום
הילף אונ' במקום זה דאר איך גילעגין בין זיינן אלי מאנין
מוזין גין דיא דאר וואלין דיא נשים אויף דער טרעפף פון
דער אובירשטי שול, אונ' וואן נאך ממש רגע אתת גיווארט
העט ווער איך צו טרעטיג²⁾ גיווארין, אביר ענטליך האבין
מיך דיא מאנין גיזעהן אונ' מיר אויף גיהאלפין דאו איך בין
על הרחוב גיקומן האב איך אן פאנגין צו צעקנין דאו איך
ניט גיוואושט האב וואור בתי אסתר תי' הין גיקומין האט
מאן מיר גיזאגט זיא ווער תוך ביתה האבי איך אימיץ הין
גשיקט אום צו זעהין אוב זיא לשם איזט אביר תשובה
ביקומין דאו זיא ניט בביתה איזט בין איך ארוימר גילאפין³⁾
ממש אלש איינר דער ה"ו חסר דיעה איזט קומט בתי מרים
תי' צו מיר צו לאפין אונ' איזט זיך נעביך משמח, דאש זיא
מיך זיכט זאג איך צו איר וואור איזט בתי אסתר תי' זאגט
זיא מיר בבית של גיסה ר' ראובן⁴⁾ וועלכיש ניט ווייט פום
בית הכנסת וואונט איזט, לאף איך פלוקש⁵⁾ בבית של ראובן

1) Ständen = Sitze 2) zertreten 3) umhergelaufen

4) Ruben Grumbachs Vermögen wird bei der Kriegsanleihe von 1711 auf 68 000 L. geschätzt 5) flugs.

אסתר מיט איר קינד איזט ניצול גיווארין מיט גרושי עמל ויגיעה דאז מאן זיא מיט איר קינט האט מאנקן דיא אנדרי אראפיר גיקראגין, הגם דיא אשה הנ"ל מער טויט אליש לעבינדיג גיוועזין איזט וויא עש זיך אך אויז גיוויזין האט דאז זיא האט מפיל גיוועזין אונ' זוא פיל מכות אן זיך ביקומין דאז רופאים באלבירירש איבר ג' חדשים איבר איר גנגין זיין, מיט דער אשה האב איך מוטייר עצמי גירעט אונ' זיא מיר גישווארין עש ווער ניט אנדרשט, אליש וויא זיא מיר פאר צילט, האט בעלה אך דרויף מעיד גיוועזין וגם אביה ואמה דאז זיא אלזו תקף פאר צילט כנ"ל, גם זענין צו איר גנגין חשובי לייט למדני' דאז זיא זאלכיט בייא איר שבועה גיזאגט האט אונ' זיא אונ' איר מאן וויא אך איר פאטיר אונ' מוטייר פרומי ערליכי לייט, דאר מאן [כאן] בקהילתינו קיין שקרים אודיר ווידר ווערטיקייט פון גיהערט האט, ווידרום האט מאן לסמוך מעשה זו בלילה איין פאר נעמיר ב"ב כאן בשמו הקצין יאקב קרומבאך וועלכיר זיין בית דיכט נעבין הב"ה האט, אלזו האט אשתו איין גדול מהומה גיחערט בב"ה אליש ווען גנבים בב"ה ווערין אונ' אליש ארויש נעמין אונ' אליש ווען לייכטיר בב"ה גיפאלין ווערין, האשה בעלה אויף גיוועקט אונ' גיזאגט בעו"ה הערשטו ניט וויא איין מהומה בב"ה איזט, עש מוזין גנבים דרינג זיין דיא אליש ארויז טראגין, האבין זיא נאך דען שמש גשיקט אונ' דיא שול לאזין אויף מאכין אין קול ואין עונה¹), האט מאן ניט גיפונדין דאז איין שטיקכי ממקומו איזט פאר רוקט גיוועזין, דאז מאן בעו"ה ניט ווייס בשל מי הרעה הזאת²), עש איזט בעו"ה איין גדול פר טוימלונג גיוועזין דיא נשים האבין גימיינט דיא מאנין שויל פאלט איין אונ' דיא אנשים האבין גימיינט דיא ווייבר שול פאלט איין משום זה דיא אנשים

1) I Reg. 18, 46, 2) Jona 1, 7.

להגיד כי ישר ה' אל אמונה ואין עול והוא רחום יכפר עון
ולא ישחית ולא יעיר כל חמתו וחרון אפו, ויאמר למלאך
המשחית הרף ירך וגו' ובעל הרחמים ימלא בקשתינו וישמור
צאתנו ובואינו לחיים ולשלום מעתה ועד עולם ולא יהי עוד
פרץ וצווחה ברחובותינו ובכל אחינו בית ישראל ובכל
מקומות מושבותיהם אמן, עש ווערט נון פיל אונ' פיל גירעמ
אביר ווער קאן אליש שרייבין אודיר מאמין זיין, דען נאך
ווייל איך מוטיר לקצת שרייבין בשמה אסתר בעלה הייסט
ר' יאקב איזט איין ב"ב ומלמד כאן, אלזו זיך דיא אשה מיט
איר קינט איין בן מן חמש שנים לערך אויף [דיא] איבירשטי
שויל טרעפף גיזעצט מנשים, בזמן דאז זיך המעשה האט אן
גיפאנגין אלזו העט זיא גיזעהן דאז זעקס ווייביר [מיט קטנים
שלייארביר אויף גיהאט זוא זענין דיא זעקס ווייביר] וועלכי גאר
לאנג פון פישטור¹⁾ גיוועזין אונ' דיא ווייביר הנ"ל גנגין אונ'
דיא אשה אסתר הנ"ל עטליכי שטעגן אראפיר גישטויסין
דיא אשה הנ"ל גיצעקנת וועלט איר מיך מיט מיין קינט
מימת זיין, האבין זיא דאז קינט אין איין ווינקיל גיזעצט אונ'
זיין הין וועק גאנגין, דיא אשה מיט איר קינט איזט ניצול
גיווארין, לזו הרגע עין איזט דיא מהומה ופחד זיך אן גיפאנגין
דאז אלי דיא ווייביר אין דער איבירשטי שול זענין אראפיר
גילאפין אונ' אייני אויף דיא אנדרי גיפאלין אונ' זיך ניט קענין
ריגין אלזו בעו"ה אייניר דען אנדרין צו קוועטשט אונ' זענין
אויף דער טרעפף גילענגין אליש ווען זיא צו זאמין גיפעכט
ווערין, התני פ"ו כמ' משה קרומבאך אך וואלין גין אונ' צו
דיא ווייבר גיזאגט ווארום דאז זיא ניט אראפיר פון דער
שטעג גין האבין זיא נעביך גיצעקנת זיא קענטין ניט אראפיר
גין דיא טרעפף ווערט אונטר אינין צו בראכין הגם דאז
ניקש בעולם אן דיא טרעפין איזט גיבראכין גיוועזין אך ורק
דיא אימה ופחד אינין אליש פיר גישטעלט, בעו"ה דיא אשה

¹⁾ Positur.

דיזן אריכות הגלות ארליוזין זאל אמן ואמן, קאן עש בעו"ה נירגינץ אנדרשט אויף אויז ליגין אליש אידות החטאים דאש גישעהן זיין אן תג שמחות התורה תע"ה דאז אויז גיהויבין זיין אלי ס"ת כנהוג, גם לאחר דאז מאן שבעה ס"ת על השולחן גישטאנדין האט זיך איין גישלעגש מן נשים אן גיפאנגין אונ' בעו"ה איינר דען אנדריין דיא שלייאיר פום ראש גריסין דאז זיא בעזרת נשים זענין באר האפטיג גישטאנדין, משום זה דיא מאנין ג"ב אין דער מאנין שול יחדיו אן גיפאנגין צו צענקן אונ' צו שלאנין, הגם דאש הגאון הגדול מהור"ר אברהם בקול רם גיצעקנת בחרם מאן זאל שטיל זיין אונ' ניט ווייטיר מחלל י"ט זיין אביר דאש האט אליש ניקש גיהאלפין, אלזו אין דער אייל הגאון אב"ד הנ"ל אונ' הקציני' פרנסים אויז דער שול גנגין אונ' גימאכט וואז איין אידריר זיין עונש זיין זאלי.

ניסן תע"ט איזט איין אשה אויף דער מוזיל¹⁾ גישטאנדין אונ' כלים גיזויבירט בייא דער לילה לערך אום " אוהר איזט ניווארדן העל אליש וויא בייא טאג האט דיא אשה גיזעהן אין היממל אונד דער היממל איזט אופי²⁾ גיוועזין אליש וויא איין . . . אונ' פונקין זענין דאר פון גישפרונגין אונ' דער נאך איזט דער היממל ווידר צו גיגאנגין אליש ווען איינר העט איין פארהאנג צו גיצאנין, אונ' איזט ווידר גנץ פינשטיר גיורדין הש"י ב"ה זאל געבין דאז עש לטובה זיין זאל אמן.

סליק ספר שביעי.³⁾

1) Mosel 2) offen.

3) F.: איך האבע דיא פאנינא ערגענצט פאן דעם אנדערן אריגינאל דא ווא דיא דרייא שטריכלכר שטעהן פעהלט איין ווארט וועלכש איך האב נוכט הערויזבריינגען קענין אינדעם עם אלטערס האלבר שאהן זעהר מטושטש אונד צערריסען וואר. היום ד' י"ג כסלו תק"ס לפ"ק.

הקטן ח[נים?] בן כהר"ר יוסף האמל סג"ל זצ"ל

רופא בק"ק פ"פ דמיון.

על הנשים גיצעקנת זאלטן זיך אויז דער שויל מאכין, לקצר
 מאן קאן עש ניט רידין אודיר שרייבין וויא דיא מכה
 בעו"ה גיוועזין איזט הרוב מאנשים ומנשים האבין גיהערט
 גרוישן שטארקין שלאק אליש וויא איין דונירשלאק¹⁾ אונ' אליש
 זוען מאן איין גישטיק לויס שיסט²⁾, הרוב האבין זאלכיש
 גיהערט, וכמה דיא גאר ניקש גיהערט האבין וויא איך מוויטיר
 ג"כ ניקש גיהערט האב, נון האבין מיר דען הייליגן טאג
 אין צער זיגן פאר בראכט, דאר מיר זיך זולטן ביליך אן
 דען הייליגין י"ט מתנת תורה זולטן ביליך משמח זיין זאלין
 איזט בצער זיגן ואנחה גיוועזין, החזן ר' יוקלי איזט אהיים
 גנגין אויז ב"ה אין דער גרעשטי תפילה האט זיך איין אנדריר
 חזן גישמעלט אונ' גיאורט³⁾ אביר וויניק אודיר גאר ניקש מנגן
 גיוועזין, נשים צדקניות קצת איין חבר' גימאכט אונ' עשרה
 למדני' גידונגין דיא אלי יום למחרות אום ט' אוהר זולין
 לב"ה גין אונ' תהלים זאגן אך צו לערנן בשעה כדי דיא
 יתומים גיווארין זיין קענין קדיש זאגן הש"י זאל איר נשמות
 ברצון טוב מקבל זיין אונ' זאל איר מיתה וועלכי זוא משונה
 גיוועזין זיין איין כפרה פאר איר עבירות זיין ונשמותיהם
 יהיו צרורה בצרור החיים בג"ע זיין אונ' זאלין מוחל זיין
 אלי דיא אינין צו נאה גיטאן האבין דאז זיא בעו"ה אום
 איר חיות גיקומן זיין אונ' זאלין צו הש"י ב"ה אך בעטין
 דאז ער אליש מוחל איזט, איך העט זולכיש ניט אין מיין
 בויך גשריבן אך ורק מאחר זולכיש זוא איין און ארהערטי
 זאך איזט דיא ניט גשעהן איזט אונ' נימר מער גישעהן
 זאל דאז זיך זאלכיש איין אירריר הן איש או אשה בחור
 או בתולה זאל זיך צו הערטצין נעמין אונ' הש"י ביטין דאז
 זולכי שטראף נימר מער קיין יודין קינט זאל צו שיקין,
 אונ' דאז זיך המקום ב"ה זאל מרחם זיין אונ' אונש אויז

1) Donnerschlag 2) ein Gestück = Geschütz los-
 schießt 3) gebetet.

בין כך נתעורר התביעה מהבנים של מוהר"ר משה מהם¹
 ז"ל אונ' תביע גיהט על שני האחים זוסמן וזלמן גנש והתביעה
 היתה דש דיא שני אחים האבן גיהט איין ברודר ושמו איצק
 גנש אונ' איין שוועסטר גיהט מהאחים הנ"ל וועלכי מטופל
 בבנים איז גיוועזן, האבן איצק ושוינכן הנ"ל שני שטרות
 געבין צו ר' משה מהם זיין קינד באופן זה דאש לאחר מות
 . . . זאלין דיא אחים הנ"ל מיט ירשן לאשן אדר זאלין אים
 ו' אלפים געבין מחמת איצק גנש אונ' ר' אלפים מחמת שוינכן
 גנש, והברירה ביד האחים לאחר מיתתם האבין דיא אחים הנ"ל
 אינן קיין חלק ירושה געבין אך דיא אלפים הנ"ל ניט געבין
 ובנים של ר' משה האבן אך ניט תובע גיוועזן דאך האבן
 דיא אחים דיא בני גיסם ר"מ אויז געבין אונ' גרוישי שידוכים
 מיט אינן גיטאן וכמה אלפים מפזר גיוועזן דא נון דיא יורשים
 ובנים של מוהר"ם מהם גיועהן האבין דש זוסמן גנש נפטר
 איז גיווארין אך אשת זלמן גנש נפטרת אך האט זיך איין
 גרוישר קטט בין מוהר"ר מאיר וואלך אונ' זלמן גנש אן גיהאבן,
 זיין דיא יורשים הנ"ל אויך קומין אונ' דיא שטרות תובע
 גיוועזן זלמן גנש האט משיב גיוועיין זיא האבן ביצאלט
 מכח זיא בני של ר"מ מהם דיא קינד האבן אויש געבין
 ויורשי הנ"ל האבין משיב גיוועזן דש זיא אינן במתנה געבין
 ונתפשרו יחד דש דיא אחים אינן מחמת התביע^[1] ר' אלפים
 ר"ט האבן געבין דהיינו זלמן גנש שני אלפים ומן זוסמן
 גנש עזבון שני אלפים ר"ט ובתוך כך האט זיך זלמן גנש
 ע"ה אן גינומין בעד יתומה חנה בת אחיו אונ' איר איין קנס
 גליגט עם בנו של ר' רוד מהילדסום אונ' איר לנדוני' ק"א
 מאות ר"ט צו גיזאגט אך דיא כלה מיט דעם ברודר תיכף
 גשיקט להילדסום אונ' כל חדש ח' ר"ט שכר מזונות ר'
 רוד גיזאלט².

1) Hamm in Westfalen im Reg.-Bez. Arnsberg.

2) gezahlt.

Anhang.

I.

Aufzeichnungen des Phöbus Gans aus Minden.

(Aus cod. Oxford 9087.)

למען ידעו דור אחר דור את כל התלאות הנעשים
בימים ההם על כן על כל [320] הצרות דעו ועברו
... כדי שיהיה זאת לכל בני משפחתי למשמרת,
עד דורי דורות, האמת לא יהיה נעדרת.

ראשית הדברים ידועה לכל שני אחים היו דרים בעיר
מינדין¹⁾ ושם אחד זוסמן גנש ע"ה וזוסמן גנש היה משופע....
כמו עשרת אלפים בכל מכל כל. ונפטר בשם טוב שנת שצ"ו
בחולי ה(ט)[ע]יפוש ב"מ ובאותו הפעם מתו מתוך ביתו נפשות
ולא נשאר מלבד אשתו מרת בלוימכן שתי עם שני בניה
זלמן גנש ובתה חנה, וההוצאה מחמת ה(ט)[ע]יפוש ז... היתה
לערך אלף ר"ט והאלמנה בלוימכן נשמר בביתו עם בתה מחמת
שגם המה היו שוכבים על ערס דוי, רק הנער הקטן זלמן גנש
שלחו למקום אחר עד כי יעבור זעם, לאהר זאת שנמחר הבית
נכנס לביתה זלמן גנש והאלוף נ"י אב"ד ור"מ מ"ו מוהר"ש מק'
הילדסום אונ' אלס ברישימה כסף וזהב ומטלמלים אויף גשריבן
אונ' זיך דש אפטרופוס אן גינומיג, דאך האבן זיא היקרה
בלוימכן לאשן זיצן ונושאה ונותנת בבית.

¹⁾ Minden.

גנש בית גיאן אונ' איין רשימה מאכן מכל מה שנשאר מעזבון אונ' דיא רשימה אינן להילדסום שיקן וויא אך ר"פ הנ"ל ואר אינן שבועה גיטאן אונ' נאך מינדן גיצאגן אלש ברשימה אויף גשריבן אונ' האלוף מוהר"ר זעצקי הי' שם במינדן דיא רשימה אלי דפ"ס אונטר חתמנת . . . מיך נאך הילדסום גינומין. ואח"כ האט ר"פ הנ"ל במ"ט חתנה גיהאלטין עם זוגתו בלוימכן שתי' איז תכף דער נאך קומין הגאון מוהר"ר גבריאל סני'1) מק' פראג וועלכר אך איין יורש איז גיוועזין לנכסי עזבון זוסמן גנש ז"ל מחמת ער דיא טאכטר האט גיהט מאשתו ראשונה האט אך ויל שמרות בידו גיהט אונ' וואל ור ווארט גיוועזין דו ער זאל יורש זיין כדין זכר האט מען מיר שלוחות גיטאן דש איך האב מוזן נאך הילדסום קומין אונ' פשרה מיט אים גימאכט אים סך עצום מזומן געבין. אונ' אלף ר"ט אים חייב גבליבן האט זיך ר"ד זולמן גנש גיגן אים משעבד גיוועזין צו צאלין ואחר שירבו הימים אונ ר"פ הנ"ל מתעסק גיוועזין בעניני זוסמן גנש ז"ל אך אלש וואש ער צו מזומנים גימאכט אינן גשיקט להילדסום אלש איין משרת אך כמה פעמים הין גיצאגן אונ' בפני האטרופסים חשבון גיטאן אך קוביע זמן גיוועזין ווען דיא חתונה של הבתולה חנה זאל ווארדן, האט זלמן גנש ע"ה קובל גיוועזין ערשטליך וויא ער מוכבד ווארט דש ער מוז נושא בעול זיין אך [321] מחמת שני יתומים צו אלין נתינות געבין. שנית דש ער . [עו]ק[ר] דירה ממינדן . . . זייא אים דיא עצה חייב גבליבן ו' אלפים שני מאות ר"ט ומשום טעמים ונימוקים האב ער דען זעלכין מו. . . שטעלין אויף ר"ד הילדסום אונ' אים

1) R. Gabriel, der Sohn des Chajjim R. Sinais, des Neffen des hohen R. Löw, starb 1629 als Rabbiner von Nikolsburg im Alter von 37 Jahren, s. Perls יוחסין p. 27; vgl. Hoek-Kaufmann, die Familieu Prags p. 390 u. 394.

בין כך וכך עולה הלהב ואש גדול מתלקחת בין זלמן
 גנש ור"מ וואלך אונ' מעזבון זוסמן גנש ע"ה דא צו גינומין
 [320b] איין משכן פֿון דיא פֿלויטן האט זוסמאן
 גנש ח' מאות ר"ט אך גיהאט אונ' אלש ר"מ וואלך
 אך זא ווייט זלמן גנש רודף גיוועזין דש ער עוקר דירתו
 ממינדן האט מוזין זיין ותקע אהלו בהילדסום ר"ד
 הילדסום ובכרחו במינדן האט ער גילאשן זיין שוועסטער הרבנית
 הינדלהא ונ' ר' זויסמן לויבק¹⁾ ע"ה וכאשר ישבו שם בהילדסום
 אונ' ואר מייניט זיין הזיקות ווידר בד"ש²⁾ מוציא צו זיין אך ויל
 כתבי חרמות מחכמי פוילין שלש ארצות קומין אויף ר"מ וואלך
 דו ער זאל שטיין לד"י עד לבסוף ער ר"מ כופה גיוועזין דש
 ער האט דוקא בק"ו ציית זיין מוזן בעצמו אביר הדבר נשאר
 מעל אונ' זלמן גנש כמעט נשאר קרח מכאן ומכאן זולת ר"מ
 אים האט ח' מאות ר"ט געבין זוילן ועל שאר התביעות ומקודם
 לזאת האט הר"ר פייבש ממינדן בבית הר"ר דוד מהילדסום
 נכנס ויוצא גיוועזין אונ' בייא הגאון מוהר"ר שמעון ע"ה גילערנט
 ונכנס בכרית ובקשורים שישא האלמנה בלוימכן במינדן וקודם
 נסיעתו משם לק' מינדן שלחו אליו מוהר"ש ע"ה וזלמן גנש
 ור' דוד וכך אמרו לו מאחר שמה' יצא הדבר ונגזר דש ער
 איר שוועגריין ומחותנת נעמין זאל אונ' מן האט זיא נאך
 ניט מסלק גיוועזין כדין אלמנה אך זיא נאך נושאה ונותנת
 בתוך הבית אונ' דען עזבון קצת מה שנשאר הכל בידה
 וברשותה אונ' קאנין ניט קומין לכך דש אלש צו ריכטיגקייט
 קומט מכמה טעמים זא זיין זיא וואל מיט צו פֿרידן דש ר"פ
 הנ"ל מאג תקף ציאן נאך מינדן אונ' זיך אליר ענינם אן
 נעמין ולשלוט בעזבון הנ"ל לטובות היתומים זולת ער זאל
 ערשט איין שבועה טון דש ער וויל רעדליך כדין דא בייא
 הגדלין אונ' זוא בילד ער נאך מינדן קומט תקף אין זוסמן

1) Lübbecke in Westfalen im Reg.-Bez. Minden 2) =
 בדין ישראל.

מיט ר' מאיר וואלך גיהאנדלט די ער אים וויל שאפֿן כתב
 חירות מק"ו של קוילן¹⁾ די ער מאג מהילדסום ווידר וועק
 ציאן אונ' נאך מינדן קומין זאל ער ר' מאיר וואלך פטורים
 געבין אויף דיא ה' מאות הנ"ל דיא ער אים חייב איז וועלכי
 דאך מונח על קרן צבי זיין גיוועזין אונ' מיט קהל מינדן איין
 השוואה גימאכט זלמן גנש זאל געבין כל שנה ושנה להקהל
 מינדן חמשים ר"ט זאל ער פטור זיין מכל מסים ועולים
 שבעולם. ובאותו הפעם האב איך גשיקט ר' דוד מהענא
 אונ' איין עגלה מיט ריקים אונ' אינג מהילדסום לאשן נאך
 מינדן בסוד הולן זיין אים יהודים מהילדסום נאך גיוועזין כדי
 לעכב גוא זמן מה [321^b] ווידור צו מינדן
 גיוועזין מאוכלי שולחני האבן מר חשבן אין אלים . . . קים
 גיוועזין אין ביא וועזין²⁾ מוהר"ר דוד מהענא ווהר"ר יאקב
 כ"ץ משטטהאנג הי"ד וש"ב זויסמן כל
 דבר ודבר מחמת היתומים ומחמת עצמו אין חשבון גיגעבין
 וויא אך זיין בינינו פטורים ווארדן
 האט יש"ב זלמן גנש ע"ה מיך זא ביפונדין די ער מיך ביחידת
 ממנה לאפטרופוס לאשן . . על כל אשר לו ועל נכסי אחיו
 זוסמן גנש ז"ל גלייך³⁾ דער שטר אפטרופסי אויש וויישט
 מאב"ד ובי" י"ץ מק' ורנקבורט.

וויא זלמן גנש גיזעהין די מחמת צוק העיתים וקטט
 זריב אך גראשי מכה גליטין בהילדסום כליא קרנא גיוועזין
 זלא נשאר כי אם מעט מזעיר לפי רוב עושרו דער מקדם
 זא איז גיוועזין אונ' יוא גערין גיזעהין די בן אחיו היתום
 נער זלמן גענזכן זוילט די זעלבי לאחר מותו האבין והמניע
 ער בעצמו אך ויל שטרות לכניו של ר' משה מהם געבין
 שחלו לאחר מותו וועלכי אלפים האבן אן גטראפֿין אונ' די

1) = Friedrich Wilhelm, der spätere grosse Kurfürst
 von Cöln am Wasser 2) = im Beisein 3) = wie.

דיא זעלכי כ"י לידו ליפֿרין אבר עד היום דיא כ"י ניט
 לידו קומין ויל ווינגר צו זעהין אונ' מיך כנ"ל גיבעטין מיט
 ר'ד צו רידן כאשר עשיתי ודברתי עם ער דיא כ"י
 ניט ליד זלמן ליפֿרט. השיב לי מאחר ער זיכט אונ' שפיארט
 דש זלמן וויל אינן הברחה מאכן אונ' אלש בחיי להיתום
 הנער בן אחיו געבין והבתולה המשודכת לבנו ביקעם דעם
 ניקש אלש דיא גרונ' דש וואלט ער זא ניט אין גין וקצת
 דברים של מעם משיב גיוועזין. האב איך מיט זלמן גנש ע'ה
 נושא ונותן מענין גיוועזין ובפֿרט זלמן ע'ה קיין רא"י בידו
 גיהט מחמת הכ"י וביורנו האוכל מתוך הפסולת אונ' פשרה
 ביניהם גימאכט מרצון שניהם דש הבתולה היתומה זאל חצי
 חלק זכר בחוב האבן דש האט ר'ד רשימה בחמ' פֿון זיך
 געבין דש ער זא איין כ"י בידו האט אונ' ער קיין חלק או
 נחלה דראן האט. רק הכ"י וכל שיעבודיה זיין ל. . . הנ"ל
 באופן הנ"ל לאחר זמן בא הזמן דש דיא חתנה איז גיוועזין
 שם בהילדסום האט מיר זלמן גנש מגלה גיוועזין איך זאל
 זעהין דש איך דש יתום הנער בסוד נאך מינדן בקום מיר
 אך באותו הפעם מיט גיטאן בערך . . . לוט זהב זאל איך
 מקבל זיין לטובת היתום אונ' זיא אים ואר ווארין אונ' מיר
 מגלה גוועזט דז ער בעצמו אך קיין חשק מער האט צו
 בלייבן זונדר ביגערט ווידר נאך מינדן מיר כך געבין בשבילי
 צו הגדלין אך ווידר נאך מינדן מאג קומין.

וויא נוא זמן החתונה של היתומה קומין איז האט מן
 איר גיליפֿרט כ"א מאות ר'ט ומלבושים ותכשיט כראוי לפי
 כבודה האב איך גיזעהין דז קיין תכלית איז גיוועזין ואר
 דאש יתום אך ור זלמן גנש לענגר צו הילדסום צו בלייבן
 אונ' ערשטליך גיהאנדלט מיט איינס מטבן (?) ושמו קשפר גיזלר
 דש ער דיא יונגש גנז האט בסוד נאך מינדן גיבראכט אח"כ
 מיר זלמן גנש ווידר מידי יום ויום גשריבן זאל מתבונן זיין
 דז ער ווידר מאג צו מינדן זיין האב איך בידיעתו ערשטליך

לטובת היתום דש קנס גליגט אונ' מיך ור שר[יבן] . . .
 יתום איין ערליכה נרוני' דהיינו ב' אלפים מזומן צו ליברין
 ומחמת צוק העיתים כליא קרנא דהיינו פמז אך
 ואר גוט מיט אן גיזעהין דו מן דו יתום זאל שיקן למדינת
 פולין צו לערנין כאשר עשיתי ובימים מועטים
 עד בערך ד' מאות ואר בראכט להיות בנו של ר"י שטאקרט
 ר' אברם מפונב[ונ]א דאש מיינשט דא פֿון צו גניסן האט גיהט.
 אח"כ איז קומין ר' דוד מהילדסום ובנו ישראל האב[ן]
 אך שטרות ותביעות גיהט על זלמן גנש גיהט האבן אך אורי'
 גיהט דהיינו אלי ספרים וסדר השייכים להיתום אך דיא גוף
 הכ"י על ר' אלפים ר"ט כמ' מן העצה כמה דיו נשתפך
 וקולמסים נשתברו דש מן האט ואר מיינט לתווך השלום
 ונשאר מעל זולת ישראל האט זיך אך מיט אנדרי מערערים
 נאך ורנקבורט גישטעלט אביר מיט ר' דוד האט מען מוזן
 פשרה מאכן כדי להוציא האוחז לבסוף האב איך מוהר"ר דוד
 מהענא גשיקט במקומי לק' ורנקבורט צו שטיין מיט דיא
 מערערים לד"י וועלך אלש בהוצאה מרובה גישעהין מוזן
 לאחר הטענות והתשובה האט מוהר"ר גיזעהין שיש לחוש
 מאחר שהדבר תלוי בשיקול הדעת דו הב"ד דיא
 מוסין ואר איין הברחה ארקענן האט ער זיך מיט דיא מערערים
 לפשר אן גילאישן אונ' שליח מיוחד למינדן להאמל גשיקט
 האבין האט לערך מאה ביקומין מאחר שכליא קרנא וכמה
 פעמים ר' יוסף שטאקרט צו מיר גיזאגט ער וויל דיא חתונה
 גיט מאכן אים לאז דער חתן זאל אירשט מסולק זיין מכל
 המערערים זאל אים לכל הפחות זי גיט ואר צאנקן
 ומזה נראה שכליא קרנא
 וויא נוא לאחר זאת דיא גנו ווידור אויש פולין קומין איז
 ונתקרב הזמן דש דיא חתונה האט זיין זוילן אונ' דיא מזומנים
 בצוק העיתים זיינין אוועק גיוועזין אונ' איך מכיסו כמעט
 שישה מאות טלר אין דען עזבון ואר שיסן מויון האב איך

יתום מכל אשר לו ניקש גינומין העט וויא דען מיין שטר אויף ו' אלפים פֿון זלמן גנש בכלל לבניו של ר' משה מהם גיהאט האבן איך בעד ג' מאות בחייו האב אין גיהאנדלט האט ער מתבונן על הענין גיוועזן מצדי צדדים עם כל אנשים נבונים אונ' כאשר ברשימה כ"א שורש לאשן אויף שרייבן אונ' מיר זוילכן אלש במתנה געבין כדי לזכות היתום בן אחיו הנער זלמן וויא אלי שטרות האבן אויש גיוויזן דיא באותו הפעם גימאכט ווארדן אך מכל מה שנשאר מן העזבון זוסמן גנש זיל אלש ברשימה בעדים כשרים אונטר שריבן ווארדן אונ' אלי שטרות ליד איש מהימן ש"ב זוסמן לויבקא ע"ה בתורת נאמנות אין גיליגט. וויא איך אך בחייו של זלמן גנש ע"ה כמה פעמים חשבון גיטאן הכל כמבואר בפטורים שנת שצ"ד נפטר זלמן גנש ע"ה ושביק חיי לכל בריה איז עבין מלחמה חזקה גיוועזן אין יוצא ואין בא אך לאחר זאת כמו ד' חדשים דש מקום מינדן בילעגרט גיווארין זיינין ערשטליך גראשי נתינות והכבודת קומין כרגילים ושאינן רגילים האב איך מחמת היתום מויזן נושא בעול זיין וויא איכש אפילו בפסק ואר לארין ואפי' מן החובות מויזן געבין אדר ואר י"אוש מויזן אין ליגן כדין, אך האט זלמן ע"ה על סך מה צוואה גיטאן האב איך מקיים מויזן זיין תקף דיא בעלי שטרות המערערים ע"י ב"י דק' ורנקבורט לאשן גיסי זלמן גנש מעכב זיין על ד"י נאך איין מערער נאך מינדן קומין ושמו ר' יאקב מקליב¹⁾ ותביעתו כמעט ט"ו מאות ר"ט אונ' תקף מיך רודף בערכאות גיוועזן ויד היהודים היה במרד ובמעל, דאך האב איכש אזו ווייט גיבראכט דו [322] ער דש משפט מויזן ליגן לאשן אונ' מיט אנדרן מערערין צו ק' ורנקברט מויזן שטיין.

בין כך וכך נכנסתי בבית עם הר"ר יוסף האמל אונ'

1) Jacob Gomperz, Banquier in Cleve.

ימים קומין צו ציאן נאך מינדן בביתי ר"ה וי"ב וסוכת גיוועזן
 וויא ער גון וואלין אין זיין בית ציאן האט ער מוזין רשות
 מן הראש האבין האט מיר זיין ווייב ג' ר"ן געבן איך זאל
 גין להראש אונ' איר שתדלנות שרייבן האב איכש בחנם
 ארהלטיג אונ' איר דיא ג' ר"ן ווידר געבן כל הטרחא והעבודה
 הנ"ל האב איך גיהט מלכד וואש איך ואר גראשי שוארי
 משפטים עם ערלים גיהט שהן עצמו מלספר. וויא ער נוא
 בביתו איז גיוועזן אונ' האבט ואר מיינט ער ווערט ניט כפוי
 טובה זיין [החלי]ף את משכורתי אונ' מעיז פנים גיגן מיר
 גיוועזן אונ' דען פשר הנעשה בינינו קודם החתונה ניט
 האלטיג וואלין ומרנן אחרי גיוועזן העט אין כופה ומטעה
 גיוועזן דש האט אזו לנג אן גישטנדן ביז בנו של ר' יוסף
 שטאקרט מהאמל אויש פולין איז קומין ושמו ר' אברם מפוזנא
 ובאותו הפעם ווידור אן גיפנגין וואלט דען אירשטן פשר
 ניט האלטיג אונ' זאלט אים נאך אמאל חשבון וכדברים האלה
 האב מיך ווידור דורך הפצרות ר' דוד מהענו' לאשן מפתה
 זיין אונ' ווידור אין בייא זיין ר' דוד ור' אברהם שטאקרט
 חשבון צדק גיטאן אונ' ווידור מיט אים בכרית חדש גאנגן אונ'
 וואל אלש ווארט בפשרה ופטורים מרצון בינינו. כמשמ(א)[ע]ות
 השטרות שהקם כל זאת באותו פעם וויא דען אך דער
 העתק מפשרה ופטורים וחשבונות אלש ר' יוסף צו גשיקט
 איז ווארדן זולת ר' יוסף זיך וועגן עטליכר פונדן בשווערט
 אונ' וואלן טענות פשיעה טענן האט מיך ר' דוד הענו'
 מפתה גיוועזן ואחר שנעשה הפשר ופטורים בקשו נאך
 איין קנין גשעהין באופן זה וז"ל כרי להפיש דעתו של ר"י
 שטאקרט נתרצו הצדדים זא ר"י שטאקרט ווארט מהיום בתוך
 חצי [323] שנה קומין אונ' טענת פשיעה טענן . . . צדדים
 קיין גרוש ב"ד זעצין אדר מרבה בהוצאה זיין מלכד טענות
 ותשובות מעלה בכתב . . . ולשלוח לב"ד דק' פרנקבורט
 ושם יקוב הדין את ההר, לאחר זאת ר"י שטאקרט ניט . . .

גינומן מוהר"ר דוד מהענו' וש"ב זוסמן לויבקא' אונ' מציע דברי
 לפניהם ולפני היתום גיוועזין אונ' מראה מקום בחשבונ' גיוועזין
 דו מיר סך גדול כזו ארויש חייב איז וכמה וכמה יגיע וטרחי
 שהטרחתי אום משני צדדים ואר גוט אן גיועהין דש מיר
 אונש זוילן אין אלין ענינים משה זיין כדי שלא ליתן
 פתחון פה לר' יוסף לחלוק לזמן חתונה אונ' דש יתום ניט
 מבייש ווערט האב איך חשבון צדק גיגעבן אונ' בינינו פשר
 גימכט ופטורים גמורים כמשמעות הפשרה והפטורים אונ' מיר
 מיד איש מהימן ר' זוסמן אלי שטרות ווידר אין גליברט וויא
 איך אך על זאת האב ווייטר אלי מזומנים ואר ליגט מיט
 מלבושים וכל הצריך לפי כבוד החתן אונ' ניט וואר מיינט
 [322b] . . . [שיחלקן] משכורתי כמו שעשה, אונ' מיט אים
 לאחר זאת אויף זיין חתונה גיצאגין וויא נו אך
 פרונג האט ר' יוסף גיבראכט ח' מאות ריט צו טראגן וואלט
 ער ליפרין הגם ער אלף ריט מלתא בלא טעמא
 האט פון מיר האבין וועלן זאל אך ליפרן האב איך מציע
 דברים גיוועזין ואמרת דש כליא קרנא של
 מזומנים איז דאך איז נאך זא ויל דא דו איך האב מציל
 גיוועזין כאלו הצלתי בערך ח' אלפים דש איך
 האב קוינגן בחשבון איז אביר אלז כלומר ניט נחשב בעיניו
 גיוועזין אונ' מיר אן גימוט ענינים שלא כדין דיין גיוועזין
 אדר וויל דש קנס לאשן ווידר אבגין אונ' תיכף בחרי אף
 אויף גשטנדין אונ' זיין ח' מאות ווידר אוועק גיטראגין האב
 איך מיך מיט מוהר"ר דוד הענו' מתייען גיוועזין אונ' מיר
 עצה געבן איך זאל מוסר מודע' זיין אונ' זאל אים דאר
 נאך ממלא רצונו זיין בכל אוות נפשו וכן עשיתי שלא
 לבייש היתום.

לאחר החתונה בין איך ווידר לכיתי שם מינדן גיצאגן
 אונ' וואר מיינט ר' יוסף ווארט דעם זוג מזונות געבן שנה
 וחצי גלייך ער מאל פֿר שריבן האט זיינין זיא בתוך י"ד

מינדן צו בלייבן הגם מיר בינינו התראה גיטאן
 גיט משניח גיוועזין האבין מיר ואר אונש קיומים משתדל
 גיוועזין וע"י כך גורם ל לנו כמבואר עוד. ובאותו הפעם
 [323^b] שבא הדוכס יר"ה לעיר בילועלד הלכתי לשם להשתדל
 הקיומים ומצאתי שם בער וורנדורף האט זיך אלש גומש
 ארבאטן אונ' קיין תואנה אן פירט מלכד דא עש
 איז לכסוף קומין דש דיא קיומים האבן זאלין גיחתמנת ווערדין
 האט ער זיך זא לנג אויף גיהאלטין דז איכש בין מויד¹)
 גיווארדין אונ' ווידור נאך מינדן גאנגין אבר מרדכי בילועלד
 גילאשין בערך ארבעים ר"ט דש ער דיא קיומים מן קנציליא
 זאל אין לאזין וכך אמרתי לו זא בלד אלש ער דיא ביקומט
 זאל ער זיא שיקן ע"י ציר מיוחד וויא ער אן תיכף ומיד
 דען אנדרין יום זיא מיר גשיקט האט אונ' דאר ביא גשריבן
 בער וואלט מאה ג"ג האבן ואר קאמר גיביר (דש איז דיא
 ערשטי שהחיינו גיוועזין) באותו הפעם האט בער איין מרגליות
 פֿון מיר גיהאט האב איך אים אויף גיזעצט גיטאן על שבעים
 טלר זאל ער מיט מיר וחתני ר' ליב שי' מחלק וואש ער
 ביותר ביקומט אש שבעים טלר דער האט אן חלק גיהט אן
 דער מרגליות מיר האבין אבר דיא מרגליות. גיט ווידור קוינן
 ביקומין קיין ריזח אדער קרן אח"כ האבן מיר גיוואר גיווארין
 דש ער דיא מרגליות האט דעם דוכס יר"ה אן גשלאגן יותר
 אלש ב' מאות וחמשים ר"ט (הא מלתא תנינא). אח"כ האט
 ער זיך פאטענטין צו וועגין גיבראכט מהדוכס יר"ה שחוא
 מולך מעצמו על כלל יהדות הדריס במדינות הדוכס יר"ה אונ'
 ויל ענינם זרים שלא נשמע מקדם מחדש גיוועזין חקים אשר
 לא טובים לכלל יהדות וויא ער נון מבילועלד איז קומין
 למינדן האט ער דיא מאה ג"ג פֿון מיר תובע גיוועזין מחמת
 הקיומים האבן זיא אים אן געבין מוזין זולת איך בין דיא

¹) müde.

פשיעה קומין אונ' לאשן פֿר פֿלין זיין איך האב אך נוהג
 גיוועזין מיט גנו וויא . . . פשרות אויש ווייזין אך ווען
 איך אים חשבון גיטאן ער מיר ווידור פטורים געבין ו . . .
 אלש בפירוש בייא מיינין כתבים צו פֿינדן: ומאחר איך אלי
 צייט איך לזות שפתים האב הערין מוזין אונ' מיך חושד
 גיוועזין גלייך העט איך בעניני אפטרופסים ניט רעכט גיהאנדלט
 האב איך אלי חשבונות וכתבים ושטרות צו איינר נאך ריכטונג
 ליגן לאשן כדי להיות נקי מה' ומישראל אונ' אלי צייט ווען
 עש דא צו ווער מיך גרעכט האב מאכן קויגן.

ויהי אחר הדברים האלה דש דיא מלחמה בארץ אשכנז
 לבסוף קומין איז אונ' שלום גימאכט ווארדן¹⁾ אונ' דש פירשטן
 דום מינדן דעם קו' מבראנדבורג זאלן אים גרוימט²⁾ ווארדן
 שרייבט אונס ר' יוסף שטאקרט מהאמל על ידי חתנו גנש
 וויא אים בסוד ווערין גשריבין דש דיא עצה מינדן על יום
 הוועד במינשטר אן הילטן לגירוש היהודים אונ' שרייבט בדרך
 עצה מיר זאלין איין כתב אן בער ווארנדארף שרייבן וועלכיר
 זיך שם במינשטר אויף הלט ונכנס ויוצא לפני המשולח של
 הדוכוס יר"ה כדי לעמוד במשטר לטובתינו וכן עשינו אונ' אן
 אין גשריבן לגמול אתנו חסד זא ח"ו עטויש יהודים לרעה
 גידאכט ווערט לעמוד על ימין צדקינו וכאשר שהגיע הזמן
 דש דער דוכוס יר"ה האט זאלין במדינה האבין מיר נושא
 ונותן גיוועזין בכלל יושבי מינדן להשתדל קיומים מהדוכוס
 יר"ה וויא מיר אך אן גנש ניט אנדרשט גשפירט אלש אונזר
 שותף איז זולת זאת דא עש נון לתכלית ולגמר קומין איז
 דו דער דוכוס יר"ה איז במדינה לעיר בילוועלד³⁾ האט זלמן
 גנש נסוג אחר גיוועזין אונ' אונש בכלל משיב גיוועזין וויל
 קיין קיומים מיט אונש משתדל זיין האב ניט בדיעה אין

1) Der westphälische Friede von Münster am 24.
 Oktober 1648 2) eingeräumt 3) Bielefeld.

זיינין בנים קטנים גיוועזין האבן מיך לאשן מזמין זיין לך
 ורנקבורט מאחר דיא אוינקל זיינין בני ר' ליווא רינטס פוס¹⁾
 בק' ורנקבורט גיוועזן האב במקומי מוהר"ר דוד מהענו' — לדון
 עמהם אונ' אלי חשבונות וזכיות הין גשיקט דא זיא גיזעהין
 דש דיא יתומים ע"ט . . . קיין זכות העטין לירושה דען דער
 עזבון האט בערך ניט מער אלש שבעה מאות ר"ט . . . גיטראפין
 האבן זיא פשרה אן גמוט האט מיר מוהר"ה ש"י גשריבן ער
 זיכט ואר גוט אן דש איך לפנים משורות הדין וואש מרצה
 בין משום לזוז שפתים וכן עשיתי האב אידרס מאה ר"ט
 לפשרה מרצה גיוועזין דש איז לפני בית דין בכתב בפשר
 ואר שריבן ווארדין אונ' גאנש ב' דין אין ורנקבורט האבן דיא
 פשרה מקיים גיוועזין האב איך אלש ביצאלט גיהט אונ' פטורים
 אויף דיא בצאלונג גיהט. דא ער מיר נון בכח ואלמות איז
 בביתי גיוועזין האב איך דען פשר ופטורים מעתיק אין גלחות
 גיוועזין אונ' נאך פ"ה²⁾ גנגן לפני השר אונ' אים מראה מקום
 גיוועזין דש איך מיט ניקש חייב וויא ער מיר אך תקף שריפטליך
 ביפעל האט מיט געבן דש ער מיר ווידור שטונדליך האט אויש
 מיינס בית גימזט גין. אחר זאת איז בער וורנדורף נאך צו
 פיטרש האגן גיוועזין אונ' [323d] מיר
 כתב גשריבן דיא ווילין דער שר העט אויש משתדל קיומים
 העט גיוועזין אצל יריה אונ' מיר העטין אין
 נאך דש יועץ ניט ארקענט³⁾ זא העט ער דעם שר ואר דיזם
 שטר עטליך תכשיטים ואר קופט אונ' צו בורג
 גיטאן⁴⁾ וואור אונטר איין שגור פארליך . . . ער אים ואר סך
 רס"ח טלר העט אב גיקופט זאלטין דיא מינדשי יודין ביצאלין
 אלזו ביגרט ער זיין תשלומין פון מיר איך האב אים ווידר
 משיב ווען מיר דעם שר ווילין וואש געבין ווארין מיר וואל

1) Rindsfuss 2) Petershagen 3) erkannt = sich dankbar erwiesen 4) zu Borg gethan = geliehen.

פשרה בשמחה גיוועזין דש ער זיך דיא ע' טלר האט מחמת
 הרמגליות לאשן אב ציאן מיר האבין אבר קוויטונג בנערט
 וועגן דער ק' זיב האט אונש אבר קיין דיבור גישטנן האב
 אך וואל מארקין קוינן דש ער זער האט נתן עין אן מיר
 גיוועזין ומקנא בי ועומד עלי לכלותי וויא בעו"ה גישעהין איז
 אח"כ האט ער מסית עלי גיוועזין אשתי בלוימכן שת"י איר
 ברודר זון ד(ג) [י]ק בערמן איז לנג אין דער מלחמה מארקטענר
 גיוועזין [323^c] אונ' אים ואר גיזאגט ער האט מיך אן גיפנגין
 מיט דעם זעלכן בערמן זיין וגופא דעובדא הכי
 הוא בער וורנדרף איז נאך פיטרשהאגן¹) האט בפני השר
 גראף וויטקן שטיין²) וועלכר שטטהאלטר דא איז
 גיוועזין ממליץ בעדו גיוועזין וויא איך ע ממון חייב
 ווער מחמת ירושתו אונ' וואלט אין גיט צאלין אונ' האט
 ארהלטן דש איך אין מיין הויז מפרנס זיין מיט ווייב
 אונ' קינד ביז איך אין מסלק בין וויא ער מיך אך תיכף
 מינים בפעל אינש הויש קומין אונ' זיך אן גשמעלט
 אלש ער ווער בעל הבית.

דער ענין מיט דעם דיקן בערמן איז גיוועזין. דז ער
 האט לגמרי קיין יורש זיין קוינין מאחר שאב זקינז
 לאזי אופל זיל האט לאשתי בלוימכן שת"י איין שטר געבן
 דש זיא זאלין אחר מותו מעזבון קודם לכל אלף ר"ט געמן
 מאחר ער איר קיין גדוני" געבין האט כשאר בנות וכשנפטר
 זיינין דיא אוינקל של דיק בערמן קומן אונ' תובע דיא ירושה
 גיוועזין מחמת דיק בערמן אונ' תובע גיוועזין ואחי . . . יוזל

1) Petershagen, bis 1667 Sitz der Regierung, s. Isaacsohn a. a. O. 2) Johann Graf Wittgenstein, der erste Statthalter des Fürstenthums Minden seit der Besitznahme durch Brandenburg, s. S. Isaacsohn, Geschichte des preussischen Beamtenthums vom Anfang des 15. Jahrhunderts 2, 88.

זיין קוינן אונ' [324] זיך גיזעצט. אונ' אונש פֿיאר גיהאלטן
 ווילן דען דוכס יר"ה לעת עתה מעות גניטק האט אונ'
 שוין געלד געבין. זאלטן מיר להדוכס יר"ה זא ויל
 געלט ליגן¹⁾ אונ' דען ריבית מידי שנה אַס מס רעכנן
 שנית ביגערט הדוכס יר"ה צו ווישן אויב מיר אך דער עצה
 מינדן זינט מיר אונטר זיינס שוין גיוועזן עטווש מסים אדר
 זונסטן געבין האבין זונסטן האב ער ווייטר פֿר דויו מאל ניקש
 פֿאר צו ברינגין. מיר האבין אים משיב גיוועזן וואש אן ליגט
 געלד דעם דוכס יר"ה צו ליאן איז אונזר יכולת ניט דיא לנגי
 מלחמה האט אונש מכלה גיוועזן. דער עצה ממיןדן האבין
 מיר אך ניקש געבין זינט הדוכס יר"ה דיא ממשלה האט גיהט
 דא מיט האט אלש גיט גיוועזן היבט גיסי בערמן אן נון בער
 מיר וואלן ווידר וונדרין ברשותכם איז ער משיב שלום עליכם
 איך לאז אויך היר ביקימרן ביז איר מיר דיא רס"ה טלד ביצאלין
 האבין מיר פטור זעלין ווערין האבין רצונו מוזין ממלא זיין
 אונ' אים כ"י געבין אחר פורים צו ביצאלין גנש האט אביר
 ניקש וואלין דער צו געבין האבן אונש משווה גיוועזן מיט
 אים דש וועגן צו מענן ולשלוח טענות ותשובות לק' פֿרנקברט
 וכן עשינו האבן איין פסק ביקומין מאב"ד י"ץ דש זלמן גנש
 זאל שבע טון אדר ביצאלין האט אביר ניט שווערין קענן
 האט מוזן מיט צאלן באותו הפעם האב איך אויך זוינדר תביעה
 על עשרים טלר אויף אין גיהט אונ' מיט ואר שיקט לאב"ד
 י"ץ והשיב ער האב חשבון והאב"ד י"ץ האט פסק געבין דו
 ער עשרים טלר זאל בצאלן ולמחר בואו חשבון. אך האט ער
 בפסק ורשפילט דו ער האט מיט אונש משותף מוז זיין אונ'
 בלייבן אבר ער זיאה מגום גיוועזן אויף דען פסק אונ' ניט
 מקיים וואלן זיין עד היו' אונ' זיך אלש בוטח גיוועזן אויף
 דען איש בער וכל המחניה סופו נפל. ויהי אחר הדברים האלה

1) = leihen.

פינדן האט בחרי אף ווידור אן מיך גשריבן האב אים משיב
 גיוועזן עש גיט כל הקהל אן ער איז קומין צו ציאן נאך
 מינדן אונ' זער אויף מיך גישטנין האט אביר שלא כדין ניקש
 טון קענן האט זיאר טנזם גיוועזין אונ' ווידר נאך הרבורט¹⁾
 גיצונגן איז זא אן גישטאנדן בין קומין נאך פיטרש האגין צו
 דער שרתה האב מיט איר דא פֿון גירעט דש אונש ניט אפשר
 איז סך כזה אויש צו ליגן מיר וואלין דאך דעם שר טואן
 מה דאפשר אונ' מיט וואש מכבד זיין האט זיא מיך גינומין
 מיט אויף איר חדר אונ' גיוויזן איין שנור פערליך גיזאגט
 בזה"ל דיא שנור פערליך גיזאגט בזה הלשון העט בערינט
 אירם הערין געבן העט זיא ניט ביגערין גיוועזין האב מיך
 מתמיה גיוועזין דא איך זיא גיזעהין האב זיין ניט ס"ה טלר
 וועהרט גיוועזין דאך האט זיא גיזאגט דער שר וואלט זיא
 אירשט זעהין לאשן וואש זיא ווערט וועהרין האט מיר דש
 זעלבי מאל ויל מגלה גיוועזין אונ' גיזאגט בערנט וואלט מיך
 אן געבין אצל הדוכס אויף לייב אונ' גוט דאש איז אזו אן
 גשטנין ביז ח' ימים זיינין גאר בייא גיוועזין האט אונש בער
 גשיקט איין גלחת ציטאט²⁾ אן דש מיר זווילן קומין נאך הערפֿורט
 ער האב ק"ו ביפעל ביקומין אונש וואש וואר צו הלמן אין
 נאמין זקו"ל²⁾ מיר האבין ערשטליך הין גשיקט אונזר איידמר ר'
 ליב אונ' ר' יששכר שי' ויא זיין הין קומין האט זיא ניט
 הירן וואלן אונ' תיכף אונש נאך איין ציטאטאן גשיקט אונ'
 גאר שטרק וואר שריבן לבסוף מיר האבן אונש ניט שויעזין
 קוינן אונ' מוויזן קורץ אונ' מוויזן אהין גיין אין שניא³⁾ אונ'
 קרירא וויא מיר הין קומין האט ער אונש גין לאשן אונ' דעם
 ארשטן יום ניט גיזאגט מה בקשתו דען אנדרין יום האבין מיר
 אים זאגין לאשן וואש ער אונש וואר צו טראגן האט זאל
 ער טואן מיר מוויזן ווידר אהיים ציאן. האט ער ניט מעיז פנים

1) Herfurt 2) seiner kurfürstlichen Liebden 3) Schnee.

סחורה האב וואל גיזעהן דש יודי איז באמצע בין אזו ווידר
 אהיים גנגן דער מסור אבר לא נח ולא שקט. אונ' ווידר
 גימאכט דש דער שר נאך מיר גשריבן איין ביפעל איך זאל
 זעהן אונ' שאפֿין דיא מרגליות ארבייא ער וויל זיא זעהן
 האבן מורא גיהט ואר איין פסלות אונ' התנצלות גיטאן חתני
 שי' העט זיא למקום רחוק גשיקט וואלט זיא ע"י מבין זעהן
 לאשן האבן מוזן אן נעמין דיא מרגליות בתוך י"ד ימי' דעם
 שר צו זעהן לאשן וויא דער זמן קומין איז בין איך אונ'
 חתני שי' גאנגין נאך פ"ה אונ' דיא מרגליות מיט גינומין אונ'
 לפני השר גנגין אונ' האט דער שר דיא מרגליות וואל בועהן
 אונ' זיא אונש ווידר געבין אך גיזאגט דאש ווערין ניט דיא
 מרגליות אבר דאך זיאר גידרייאט מיר זיינין ווידר וועק גנגן
 זא בלד מיר פום מבצר זיין גיוועזין שיקט דער שר זיין עבד
 לאשט אונש זאגין מיר זאלין ניט וועק גין זאלין כאן אין
 עריסט¹⁾ ואר בלייבן איך האב עש איין שעה ב' אן גיזעהן אונ'
 בין ווידר על המבצר גאנגן אונ' בין פֿר דיא שרתה קומין אונ'
 מיט איר דברים של טעם גרעט האט מיר משיב גיוועזין זיא
 וויל מיט דעם שר רידן איך זאל נאך דער מאל צייט זיא
 ווידר אן שפרעכן בין נאך דער מאל צייט ווידר אהין גנגן
 וויא איך קום לפני המבצר וויל עבין השר מיט דיא שרתה
 [325] שפאצירן פֿארין וויא זיך מיך זעהן שטיין שיקן זיא
 דען יונגין שרים איינן צו מיר אונ' מיר זאגן
 דער שר העט איר משיב גיוועזין דיא זאך גינג אין ניקש אן
 עש ווערין אליש בערמן . . . הענדיל האב מוזן דא בלייבן
 ביז דיא ווידר זיינין קומין בין איך ווידר לפני השרתה גנגן
 אונ' מיין בע . . . ואר גיווענט האט מיר משיב גיוועזין זיא
 וויל מיט דעם שר רידן נאך דער מאל צייט זאל איך ת[שובה]
 ביקומין בין נאך דער מאל צייט ווידר אהין גנגן אונ' לאשן
 אן זאגין איז זיא צו מיר קומין אונ' האט גיזאגט זיא העט

1) Arrest.

האט זיך מסתייע מלתא גיוועזין דש חתני האלוף כהר"ר ליב
 ש"י האט איין מציאה ביקומין האט ק"ל שטיק מרגליות בע[רך]
 עשרים ר"ט גיקופט זיינין לערך ב' מאות וחצי ר"ט שוה
 גיוועזין זיינין עטליכה יודים גיוועזין שרנגו אחריו ער האט
 אין משיג גבול גיוועזין כדרך היהודים ער האט אינגן משיב
 גיוועזין וויל מיט אינגן ציית דין ישראל זיין על כל זאת האבן
 זיך ניקש דראן משגח גיוועזין אונ' זיינין גנגן נאך הערפֿורט
 וואור נאך דען איש בער איז גיוועזין והשתחוו לבעל בער¹⁾
 אונ' קובל גיוועזין אויף חתני ש"י אינגן תיכף ואר מסרת האט
 ער תכף גשריבן לחתני ש"י בזה [324^b]
 מודיע דז ער איינס זיין חלק פֿון דיא מרגליות העט אב
 גיהאנדלט ער וואלט אירשטן יום שיקן אונ'
 וואלט זיין חתימה דראן ליגן אונ' לטובת שניהם ואר האנדלן
 חתני ש"י האט אים משיב גיוועזין ער האט זיך ניט בדרפֿין
 זיין מרגליות צו פר חתמן לאשן דער דין ודברים האט דא אן
 מעכט מיט לדין זיין דש האט אזו עטליך ימים הין
 גשטנדן ער זעלבש קומין נאך מינדן אונ' גימינט וויל דיא
 מרגליות זא בידו ביקומין וויא ער גיזעהן דז אים זיין טומאה
 ניט וואלן אן גיאן האט ער זיאר מגזם גיוועזין ועביד אונ'
 תיכף מפרסם דעם שר יר"ה גיוועזין דער שר האט לאזין מציא
 קול זיין עיש ווערין אים מרגליות אוועק קומין אונ' לאזין מכריז
 בב"ה זיין איין מספר וויא ויל זיינר מרגליות זיינר גיוועזין אך
 וויא זיא אין גריאן²⁾ זיינן אונ' קיינר לייא מכוזן גיוועזין דער
 שר נאך מיר גשיקט אונ' מיט מיר אן היבן דא פֿון צו רידן
 אונ' מיר זיאר גיטרייאד³⁾ זאלט מיך אלף ר"ט קאסטן (קאסטן)
 קנס איך האב אים משיב גיוועזין כהוגן ערשטליך איך
 האב ניקש מיט צו טון גיט מיך ניט אן, שנית עש איז קיין
 גניבה איז גימנט דער אן שפרוך איז אויך קיין פֿר באמני

1) Anspielung auf 4. Mos. 25, 2 2) angereicht 3) ge-
 dräuet = gedroht.

באותו פעם דש בער מיך אזו רודף האט גיוועזן איז
 ר' יוסף שטאקרט מהאמל אך דא גיוועזן אונ' עטליך לנד
 לויפר פון האמיל מיט גבראכט פון פאלקן מיך וועלן כופה
 זיין זאל מיט אים יורד לדין [325b] זיין זלמן
 גנש האב וואל וואר שטנן דו ער אונ' דער מעליל איש בער
 איין קשר בוגדים אויבר מיך ט. האבן.

וויא אויך באותו הפעם דער מעליל איינין ושמו ליפמן
 שטט האן האט ג' ימים צו פיטרש האגן גיהט אונ' כופה
 גיוועזן דש ער עדות זאל זאגן וויא איך זוילט גירעט האבן
 בזה הלשון. ער זולט מרדכי בילועלד ניט אין דן צו
 . . . קומין ווען ער שון ז' דוכסים העט אויף דעם ראש שטיין.
 דער ליפמן שטט האן איז לאחר זאת זמן רב נאך
 המבורג גיצוגן אונ' נפל שם למשכב ונוטה למות האט ער
 (האט) לאשן צו זיך פארדרן איזה אנשים אונ' אינן גיזאגט
 מאחר שהוא לע"ע נוטה למות האב ער אינן וואש מגלה צו
 זיין לפני מותו אונ' אין גיזאגט וויא אין בער וורנדרף האב
 כופה גיוועזן דש ער צו פ"ה האב בערכאות מוזן עדות זאגן
 על הר"ר פייבש מינדן וואור אויף חרטה האב אונ' וויל עש
 בער וורנדרף ניט מוחל זיין בעה"ז ובעה"ב איז אך זא נפטר
 ווארדן ושבק חט' לכל חי. באותו פעם איז ר' יוסף שטאקרט
 צו מינדן גיוועזן האט ער בפירוש גיזאגט בפני ר' יוסף בנו
 של ר' בילועלד ואיזה שאר אנשים ווען ער גיפראגט
 האט ווערט וויל ער דש אך עדות על ר' פייבש זאגן
 וויא ערש אך לבסוף האט גיזאגט אונ' דש גנץ עדות איז
 מונח עוד היום ביא פיש גאל אין פיטרש האגן מאכן מחמת
 דער מאנדט האבן ניקש קעגן ריכטן והזמן קצר בין איך דעם
 דוכס יר"ה נאך גיצאגן ביז קליב אונ' זובליצירט אן דוכס
 יר"ה וויא איך קיין מרגליות גיקופט וחתני האב יא מרגליות
 גיקופט אבר זיינין ניט וואר טעכטיג¹⁾ אך נימנט אן שפראך²⁾

1) verdächtig 2) Anspruch.

גאר זיאר מבקש גיוועזין וואר מיר אונ' העט מיך פטור גימאכט ווען מען אבר מיינר ביגעריין זייא¹⁾ זולט מיך ווידר אין שטעלין. דש האט אזו אן גשטנין ביו שבועות ת"א איז דער דוכס יר"ה פֿון ברלין נאך פ"ה קומין האט ער איין בפֿעל צו וועגין גיבראכט אויף מיך אונ' חתני שי' אונ' דען בפֿעל הינטר האלטין ביו דער דוכס יר"ה איז וועק נאך קליב גיצוגין האט. ער דען בפֿעל דען פֿיש גאל²⁾ אן נליכרט דער פֿיש גאל האט מיך וחתני שי' ציטרין³⁾ נאך פ"ה וויא מיר זיינן אהין צו אים קומין האט ער צו מיר אן גיפֿאנגין ער העט מיר איין בפֿעל וואר צו האלטין עש זייא אים לייד מיינט וועגין איך זאל אים ניט זא אין וואר דענקן אונ' גילייאט⁴⁾ דעם נאך מיר אין ארפֿאהרונג גיבראכט וויא דער יוד פֿילכש זאן אונ' זיין שוויגער זון האבין אייניגי וואר דעכטיגי פערליין אן זיך גיקויפט זוילן זיא דש פוירשטן טום מינדן אין א . . . ווארן רוימן בקנס אלף ר"ט להדוכס יר"ה וואש אביר ווייטר אין בפֿעל איז גשטאנדן האט מע . . . ניט וואר גילייאט האט גיזאגט וויא ער אים וואר באטן אונש קיין קופיאי צו געבן אך דען הינטרשטן פונטן ניט וואר צו לייאן. האבן אבר דאך לבסוף גיוואר ווארדן דו איז פארן גשטנדן זיא זולן דען גירוש אין דער תפלה לאשן ביפֿליצירין⁵⁾ דש דיא בורגין אין מינדן זולן דען בתוך זמן זה איר משכנות ווידר אין ליון דער פֿיש גאל מיר אך גזאגט עש זייא אים אויך פֿר באטן דען זעלבין ניט נאם הפטיג צו מאכין דער אים דען ביפעל האט אין גיליכרט איך האב תיכף זובליצירט⁶⁾ אן דעם שר אונ' יועצין אונ' ביגערט העתק דש בפֿעל דש מיך מיינ התנצלות האב ווינשן טואן האט מיר אבר ניט קוינן ווארדן דער קאנצל מיר גיזאגט דש איז בערנט זיין אן שלעג אויך אונ' דיא אויברייגן אויז מינדן האבן.

1) begehren sei = begehre 2) Fiscal 3) = citirt 4) = gelesen 5) publiciren 6) supplicirt.

האב איך לבני לאזי שי' חתונה גימאכט אלול ת"א
 אונ' בני חורגי זלמן גנש אויף דיא חתונה גיברייט¹⁾ כדי לתווך
 שלום וויא ער אך קומין איז אונ' ניט גימיינט כי תואנה הוא
 מבקש האב איך אין מיינס חדר אינר שכטל אלי מייני כתבים
 שטיין גיחט דיא ווייל פן נון דעם חתן האט צו בעט גיבראכט
 בסדר עולם האט זיך זלמן גנש ואר שליכן אין מייין חדר
 אונ' דיא שאכטל מיט דיא כתבים אויש גילידגט²⁾ ריא שאכטל
 ווידר הין גשטעלט אונ' מיט דיא כתבים אהיים גנגן אונ'
 תכף צו מחר בהשכמה איין שולחנת ביקומין אונ' דיא כתבים
 בכלל זיינס שווער ר' יוסף האמיל צו גשיקט וועלכיר באותו
 פעם איז צו שטט האגן אויף זיינש ברודרש טאכטר משה
 קראמט(ט)[ר]ש חתנה גיוועזין.

זא איך נון דש מארגנש קום אין דש חדר האב איך
 תכף קוינן זעהין דש איינר איז ביא דער שאכטל גיוועזן
 דען דער דעקיל איז ניט רעכט ווידר דארויף גיוועזין ויבוקש
 הדבר דש זיא איז אויז גילידקט ווארדן האב תכף גראשי
 בחלה וצער אין גינומין אויף זא איין אבידה אונ' ניט קוינן
 דענקן משל מי הרעה האב איך תכף לאשן ע"י הרב ר'
 שמואל ביא חיב"ן³⁾ לאשן מכריו זיין דער גנו אבר איז נוך
 דען זעלבן מורגן בהשכמה נאך פ"ה גנגן איז דא אהין ציטירט
 גיוועזין מחמת ער זוילן ביא דעם פיש גאל עטליך מעות
 אליגן⁴⁾ אונ' איז דאש וועגין אין ארעשט דא גינומן ווארדן
 איך האב מייין אבידה לאשן מכריו זיין כב"ה ביא חיב"ן איז
 אבר אלש ואר שוויגן גיבליבן. האב גראש חקירה ודרישה
 גיחט האב אבר ניקש קוינן ארפֿאהרין גיארט האב אזו ויל
 חקירה גיהאט וויא דש איין שולחנת זייא קומין יום ה' נאך
 שטט הגן אונ' אינר פאלשטר עטווש כ"י טראגן גיבראכט

1) gepreit = geladen 2) ausgeledigt = ausgeleert.

3) = bei schwerem Banne 4) erlegen.

האט אן דיא מרגליות אונ' האב דען גירוש ווידר מבטל
 גיוועזין באופן זה דש דער פיש גאל צו פ"ה זאל ואר הערין
 וויא עש מיט דען מרגליות בשאפין איז אונ' בריכט ווידר מון.
 בין כך האט דער מעליל כופה גיוועזין לחתני שיח'
 דו ער דיא מרגליות האט מוזן דעם רב אין ליגן ויהי בימי
 שפוט השפטים ויהי ר"ב בארץ ושמו ר' שמואל מהילדסום
 איז גיוועזין ר' יוסף שטאקרט זיין שוואגר אונ' דער מעליל
 בער האט זיך צו אים משדך גיוועזין וויא נון דער בער איז
 תקיף ווארדן האט ער משתדל גיוועזין דו דער ר' שמואל
 איז קורפירשטליכר רב גיווארדין צו הלברשטט אונ' צו מינדן
 אונ' בילועלד וסביבותיהם דיא מרגליות זיינן גילעגן בייא
 דעם רב האט ער זיא ניט קויגן ווידר ביקומין אונ' דער פיש
 גאל האט אך ניקש פועל גיוועזין דש חתני שי' איז מוכרח
 גיוועזין זעלבשטן נאך קליב צו ציאן אונ' ווידר איין בפעל
 צו וועגן גיבראכט מהדוכס יר"ה אן דעם פיש גאל [326]
 בייא ווארלושט זיינש דינשט דו ער זאל אינקווארירן¹⁾ וויא
 עש מיט דיא מרגליות האט זא האט דער פיש גאל
 פֿארט גימושט אונ' גובה עדות גיוועזין אונ' אלין אום שטנד
 בריכט נאך קליב גשיקט אונ' חתני שי' אזו לנג דא גילעגן
 אונ' ביפעלין ביקומן מהדוכס יר"ה דש מן אים דיא מרגליות
 זאל לאשן לחלוטין. וויא ער מיט זעלבוס ביפעל קומין איז.
 דאך ער דאך דיא מרגליות ניט קאגן אונ' מוזן מיט יהודים
 אך ציית דין זיין וויא אך איין פסק אונ' פשרה דאראן
 ארגנגן דאך דער מעליל ע"י השר מעכב גיוועזין דו חתני
 שי' אונ' גימכט דיא מרגליות האט קעגן ביקומין עד היום
 באותו פעם וזמן איז דער מעליל צו דויז בורג²⁾ גיוועזין איז
 דער דוכס יר"ה שם גיוועזין האט ער זיאר אויף אונש גנגן
 לכלותינו.

1) inquiriren 2) Duisburg.

כב"ה בין אשרי ולמנצח גישמנדן אונ' קובל גיוועזין מאחר
 איך גילה דעת הב וועגן מיינר גזילה אונ' דער רב זאגט ער
 קאן מיר ניט העלפֿין אונ' וויש מיר ניט צו העלפֿין וויל איך
 מיך מנקי זיין נגד אלהים ואדם להציל את שלי איז דער
 רב לפנים כב"ה גיוועזין אונ' מיר ניט דיבור אז משיב גיוועזין
 מטוב ועד רע אך קיין בר ישראל מיר קיין דיבור מישוב
 גיוועזין, דא איך גון גיזעהין דו קיין הצלה איז כדי להציל
 את שלי בין איך גנגן צום שר וועלכר דש מאל אין מינדן
 האט הויז גיהלמן אונ' קובל בפניו גיוועזין מאחר מיר אזו
 איין הפסד גישעהין זיין אונ' קום נוא אין גווישי ארפאהרונג
 דש מיין שטיף זון זלמן גנש וועלכר איצונדרט צו פ"ה אין
 [327] ארעשט איז האט מיר דיא כתבים גינמן אונ' וועק
 גשיקט דש ער אין מויכט דא צו . . . שטן מיר זיא מויזט
 ווידר שאפֿן האב אים בפירוש גיזאגט איך קלאג אין פֿר קיין
 גנב אן דען ווען ער מיר העט גנבן וואלן האב איך כלים
 של כסף דא בייא שטיין גיהט אונ' האט זיא שטיין לאזן
 גיארט¹) זיין כוונה איז דיא וויילן איך אפטרופא בין גיוועזין
 מיינט ער אונ' איז מיך חוישד איך העט אים אין רעכט גיטאן.
 האט מיך דער שר גיפֿרעגט אויב איך אויך גוויש
 ווישט דו ער זיא האט האב איך משיב גיוועזין וויא איך דיא
 שולחנות האב צו עדות אלש בלד האט דער שר גשיקט
 נאך פ"ה אונ' אין לאשן ברענגין אייף דש מבצר ער האט
 זוילן מודה זיין האט אלש גילייקנט דער שר האט דיא
 שולחנת אך לאשן אויב הערין האט דען אמת מודה גיוועזין
 בין כך איז ר' יוסף האמל קומין צו גיאן האט ער וועלין נאך
 מינדן גין איז צווישן ביקן בורג אונ' מינדן צו בעציון אינש
 ווארטש הויז גיזעשיין איז איינר קומין צו גין פֿון מינדן ושמו
 אחרן באק, האט אין ר' יוסף גיפראגט וואש איז גיאיט צו

1) sondern.

אונ' נימנט אלש ר' יוסף האמל זעלברט וועלין זא בלד דש
 ר' יוסף דש מקבל [326b] גיוועזין איז ער מיט
 בית אמיט גנגן בשמחה רבה אונ' זיך אין ב' שעות ניט
 זעהן לאשן דא האב איך ווייטר חוקר ודורש גיוועזין אונ'
 גיוואר ווארדן וואש זלמן ואר איין שולחנת האט אוועק גשיקט
 האב דיא זעלבי שולחנת לאשן אבהערין ואר עדים האט זיא
 מודה גיוועזין וויא זיא זלמן גנש העט בהשכמה יום ה' נאך
 מיין זונש חתונה נאך שטטהגן גשיקט אונ' איר איינר
 פאלשטר פֿר חתמנט . . . מיט געבין אונ' איר ביפֿאהלן
 זאלט זיא נימנט אנדרשט אן געבין אלש ר"י זעלברט אדר
 זיינס זון דער אויש פולן קומין וויא זיא אך זאלכש גיטאן
 העט אונ' זיא דען פאלשטר מיט כתבי ר"י זעלבשט געבין
 אך האט זיא מודה גיוועזין וויא אח"כ אשת זלמן גנש אונ'
 דש רב ר' שמואל ווייב ווערין בייא איר גיוועזין אונ' העטן
 איר דורט צו גיזאנט ווען אימנט ווער קומין אונ' זיא פֿרעגין
 וואש זיא העט גיטראגין זיילט זיא זאגין זיא העט כלים וועק
 גיבראכט אונ' זיילט ניט מגלה זיין דש זיא כתבים העט וועק
 גיטראגין דא איך נון אזו ויל נאך ריכטונג גיהט האב איך
 ב' עדים כשרים גינומן אונ' בין גינגן נאך פ"ה צו זלמן
 גנש אונ' איז ער נאך אין ארעשט גיוועזין. האב אים בפני
 העדים גיטאן אך בייא חיבין גיפֿראנט זאל מיר
 דען אמת מגלה זיין גלייך דיא התרא גשריבן . . . יז וויישט
 האט ער משיב גיוועזין ער האב קיין בריב וויש אך פֿון קיין
 כתבים ער איז אך נאך פֿון זיין מחותן ר' דוד מעמדן זונדרליך
 גיפֿראנט אונ' אראינרט ווארדן האט אלש גילייקנט
 בין איך ווידר נאך מינדן גנגן אונ' דען רב ר' שמואל אן
 גטראפֿן אונ' אים גיזאנט . . . איך גילה דעת האב וויגן
 מיני כתבים גיטאן האט ער זאל מיר העלפֿן דש איך זיא
 ווידור ביקום, האט ער משיב גיוועזין ער קאן מיר ניט העלפֿן
 אונ' וויש מיר ניט צו העלפֿן דא בין איך דעם אנדרן מארגן

מיט ר' יוסף גירעט מה טעם עש אזו איין קנס רב קאסט
האט ער משיב גיוועזין בער זאגט ער זיין אין שתדלן דעם
דוכס יר"ה געלט איין צו ברענגן ובאמת האב איך איר כוונה
וואל פֿר שטנן אבר מוסכם איז גיוועזין מפזר ממון צו זיין
ר' פייבש ממידן מוז ואל צאלן.

וויא אך ר' יוסף אן מיך גשיקט איך זולט גנש ווידר
פטרן האב אים משיב גיוועזין וויל עש אין בידענקין נעמן
האט מיך אביר ווייטר ניט גשיקט דש הט אזו אן גשטנין ר"ה
י"ב וסוכות דאך ויל גיזומים אונ' דרייאין דש זיא מיר צו לייב
זאלין האבן ואר נעמין מוזין. אך י"ט מיך ניט אין ב"ה ליידין
וואלין אונ' מיר וואשר אונ' ווייד¹⁾ אויף גיזאגט אס שמיני עצרת
ת"ב קומט מיר איין שריפטליכי ציטאטיאן פֿון פ"ה דש איך
מחר זאל זיין אום ח' שלעג צו פ"ה אן גיזעהין²⁾ דש מיר פייאר
טג האבין אונ' זאלין מיין כתבים גיעפנט ווארדן צו ביזעהן וואש
ור כתבים דארונטר זיין דיא דיק בערמן אן גין איז דער שר
עבין אין מינדן גיוועזין האב מיך דאן בשווערט וויילן מיר
י"ט האבן האט מיר תשובה געבין איך מויזט עש בייא דעם
פיש גאל אן זוכן. האב גלייך וואל אן י"ט הין גשיקט לעשות
התנצלות האט עש ניט וואלן אן נעמן דרויף אחר י"ט האב
איך חתני הר"ר [י] שי' בכחי הין גשיקט האט אין אבר ניט וואלן
אן נעמין האב איך וואל קוינן משיג זיין כי כלתה הרעה אונ'
האב אויך גיזעהין וויא יום ולילה אנשי מתנגדים אנשים ונשים
גרינג אוים גרינג אום מיין בית גיהאלטין דש איך וואל
ה(ש)[ס]כ(י)נות האב קוינן משיג זיין אונ' האב מיך זיאר ואר תפיסה
גיפֿאורכט גלייך מתנגדי האבן מוציא קול גיוועזין עש וועהר
ק"ו ביפעהל מיך צו תפסן. האב גשיקט פעם אחת חתני הרר"י
שי' זאל טואן אלש ווען ער וואלט צום שער הנויז גין וויא
ער איז בייא דיא שמירה קומין האבן זיא אים מעכב גיוועזין

1) Wasser und Weide 2) ohngesehen = unerachtet.

מינדן האט ער גיזאגט מן זאגט וויא זלמן גנש איז תפוס
 ר' יוסף האט עש אך לכתחילה וואלן לייקנן אבר ואר ווריקט
 דז ער דיזן שטיך גיט העט גיהאלטן אונ' האט עש מודה
 גיוועזן אונ' ג. . . . אבר אלש פֿר לייקנט לענגר אז ח'
 ימים דש ר"י דיא כתבים שון אין מינדן גליכרט האט זוא
 ענטליך האבן מוזן משתדל זיין דש איינר איז צו אים קומין
 דער אים האט מגלה גיוועזן דש דיא כתבים שון ווידר אין
 מינדן זיין ער זאל מודה זיין זא האט ער מודה גיוועזן
 תיכף האט ר' יוסף וצירופו גשיקט נאך הערבורט אונ' בער
 ווארנדארף זיין איידום לאשן הולין אונ' לאשן שתדלנות
 שרייבן דז מיר דיא שררה מיין כתבים ניט זאל ווידור אויש
 פאלגן לאשן וויא איך דען כמה פעמים זופלצירט דש ווענין
 אך מונטליך אן גיהאלטן ניקש פועל זיין קעגן כי יד רודי'
 באמצע אך תיכף ומיד ר"ש דש בערמנן פֿון פ"ה בער
 וורנדארף זיין פֿעטיר צו פֿעהרט גשיקט נאך דויז בריג איז
 עבן בער ווארנדארף גיוועזן נאך דעם דוכס יר"ה אונ' אין
 ואר איינן שתדלן גינומין הגם דז איך זעלברט בין נכנס
 בעובי הקורה גיוועזן אונ' אזו ווייט גיבראכט דש עש דער
 שר האט אן דיא יועצים וואר ויזן אונ' אפשר ויל גרינגר
 אלש ב' מאות וואלט גיבראכט האבן:

בין כך וכך ויבוא השמן להתיצב בתוכו איז בער קומין
 צו ציאן אונ' תיכף גימאכט דש עש [327^b] רויז
 ווידר אויש דר הנט גינומין אונ' ער שתדלן גיוועזן אצל
 השר אונ' ואר משתדלט דש גנש האט מוזן ג'
 מאות טוקאטן קנס געבן וועלכי ג' מאות טוקאטן ער אך
 . . . לבסוף להדוכס יר"ה גשיקט הגם דש דאש מעשה
 ביניהם ואר קיין גניבה נחשב איז אונ' קיין [סכנ]ות נפשות
 ווארט איין שיפוליוס¹⁾ גינענד בלשונם וויא איך אך זעלברט

1) spoliium.

נאך י' ריקם אים בית גילעגן פעם אחת האט זיין מרשעת דש ווייב מעליל גיוועזין ווען זיא וואס אכילה מאכט זא שפייאין דיא יהודים אין דש עסין אונ' צו דיא יועצים גאנגן אונ' איין אן געבן האבן דיא יועצים גשיקט נאך מיינס גזינד האבן אונש ואר גיהאלטן האבן זיא זיך עדות ברופין אויף דיא ריקים וויא אך דיא ריקים האבן קומין אונ' ת'ל דיא מרשעת מכחיש בפני היועצים דש איז ניט חד מן אלף ואיש זיא ואר חילול השם גטריבן האב איז אך ניט אפשר מעלה בכתב צו זיין. וויא איך נוא צו קליב בין קומין האב איך בנו של מוהר"ר דוד וויזל הנק' גומפיל ובנו של מוהר"ר גומפיל עמריך הנק' אלי¹⁾ דא גיפונדין זיינן אלש בלד מיט מיר גנגן צו איינס דאקטור פאפשט²⁾ [328^b] אתו היבט ער אן טרם אתחיל לדבר איצונדרט בין איך קומין פֿון אקוד' זיין שרייבן פֿון לעוי קומן וויא איין יוד פֿון מינדן ווארט קומן דער האב אויף דעם קי' גירעט מן זאל אין תופס ליגן אין שוואר[ג]ן טארן³⁾ ער קאן דעם קי' ב' אלפים קנס געביין. . . . איך בין דער יוד פֿון מינדן אבר ניט דער זיילכש גירעט האט בין קומן לעשות התנצלות אונ' האבן מיט אים נושא ונותן גיוועזין ועצתו הטוב איך זאל אלי מייני הכבודות ע"י מלומד אין זעצין אונ' זאל עש לפני הרוכס יר"ה ברענגין לאשן.

האב תיכף איין מלומד אן גינומין אונ' מיין בשווער אונ' אן ליגן אלש מעלה בכתב גיוועזין אונ' אלש דעם גיהיימן יועצים אויבר ליפֿרט אונ' בפ"י זיבלצירט אויף דעם מעליל וויא אלש שקר זייא וואיש ער אן גיבט.

1) Elias Gomperz 2) Dr. jur. utr. Hermann Papst, ein Vetter des Bürgermeisters von Cleve, Dr. jur. utr. Heinrich von Diest, s. Scholten, die Stadt Cleve p. 583 3) in den Schwanenthurm des Schlosses von Cleve s. ib. 598 ff.

אונ' ניש וואלין אנויז לאזין ער זאל ערשט זיין שם פֿון זיך געבין וויא ער זיילכש גיטאן האבן זיא אים פֿאר(ס)ירן לאשן האט ער חוקר [328] ודורש גיוועזין האבן זיא גיזאגט עש ווער ביפאלין פֿילכש זאלמן ניש הנוים צו לאזן האב איך זיא גווישט כי תואנה ועלילות הם מבקשים בין אך נאך דיא לילה צו איינס תקון מיר ויל ענינים מגלה גיוועזין וויא זיא גיאן אויף מיך אויס גיין זומיין צו ברענגן האב איך ואר (ראט) [דאש] בעשט גיהאלטן דו איך ובלי איחור זיך¹⁾ דש איך נמלט תיכף דיא לילה ביקומן איין קרון²⁾ מיט איינס סוס דער האט איין זאטל מיט גנומן אונ' מיך בהחבא אין דעם קרון גליגט ביה איך חצי מיל בין פֿון דעם מקום גיוועזין דען זאטיל אויף דש סוס גליגט אונ' דעם פֿורמאן ואר איין שליח מיט גנומן עד אוזין בריק.³⁾ פֿון דארט בין איך גיצאגן צו וואגן אויף לינגן⁴⁾ אונ' שוואל⁵⁾ דעפנדר⁶⁾ אונ' עמריך ומשם עד קליב צו עמריך האב איך כתבים ביפונדן דש מיין איידם הרר"י שי' אונ' בני שי' שרייבן זא בלד ב' שעות נאך מינס וועג ציאן איז דער ביי(כ) [ט]על⁷⁾ קומין פֿון דער קאנצלויא אונ' מיך ציטירט האט אשתי שתי' משיב גיוועזין איך ווער ניש דאהיים אויבר איין ווייל איז ער ווידור קומין אונ' בייא ב' מאות זב' מיך ציטירט איז אשתי זעלכרט הין גנגן אונ' מיר התנצלות גיטאן דו איך ניש דא היים ווער האבן זא לנג גיפֿראגט דו זיא האט גיזאגט איך ווער צום דוכס יר"ה גיצאגן דער מעליל איז יוצא ונכנס גיוועזין גיברומט וויא איין בער גראש רשעת גירעט לסוף אשתי שתי' ווידור היים גנגן האט ניש לנגר גיווערט מען ב' ריקס אין מיין בית גשיקט לשמירה עוד זה מדבר וזה בא האט מען דען דיק בער מן מיט ווייב אונ' קינד אויך אויף עקסיקוציאן וובין⁸⁾ גשיקט וועלכר מער רשעת אונ' גיוואלט גיטאן אלש העמן

1) sehe 2) Wagen 3) Osenbrüggen 4) Lemgo 5) Zwolle
6) Deventer 7) Büttel 8) Executionswachen (װײַן?)

נומן דש אדונינו הדוכס יר"ה אוהב משפט מיך אן משפט
 גיוועזן איך זאל ציית דין ישראל זיין הגם זיא
 מיך מקדם אלי צייט רודף בערכאות גיוועזן אונ' זיא
 היזק ערשט מוזן זיין דאך מיך ארכאמן בפני ב'ד הגדול בק'
 ורנקבורט צו שטיין אך קיין ב'ד גיוועזן מיר
 אך באותו פעם בנו של ר' יוסף הנק' ר' שמואל ביגעגנט על
 רחוב אונ' אים יא ת'ל ורנקבורט וויל איך
 ציית דין זיין ותשובתו מן מוז צו ורנקבורט אלי שטויקבר
 ניט גיוואר ווארדן. תיכף האבן מיך מיין מתנגדים אין חרם
 גיטאן אונ' קנס ו' ג'ג לדוכס כל יום האב מיך ניט ואר גוואלט
 שויען קוינן אונ' מרצה גיוועזן איין (באר)[בורר] (פ)[ה]לין צו
 לאזין בקנס מאה זיב בתוך ד' שבועות האב תיכף גשיקט איין
 שליח נאך ר' מאיר מוילר מיר גיזאגט ער ווער איין דיין
 כשר והגון.

בתוך כך דש איך נאך אים גשיקט איין שליח נאך
 ר' מאיר הנ'ל קומט מיר אין ציטאטיאן פֿון פ"ה איך זאל מחר
 אויס ח' שלעג אויף דעם קאנציליא זיין איך גידענק ניט דש
 מיך יהודים ווארדן רודף זיין מאחר נאך איינס בורר גשיקט
 האב אונ' גיא הין וויא איך קום אויף דיא קאנציליא זיך איך
 דען מעליל בער אונ' דען עוף טמא בני חורגי גנש גין שפאצירן
 איז מיר תמי' גדולה גיוועזן האט עטווש לנג גיוואהרט ביז
 מיר זיינן גיפאדרט ווארדן לבסוף זיין מיר ואר דיא יועצים
 גיפאדרט ווארן האט בערנט לעווי איין זובליקציאן דען יועצים
 אויבר געבן. האבן מיר דיא יועצים ואר גיהאלטן דש ווער
 דיא אורזאך דש זיא מיך העטין ציטירן לאשן ער העט בערנט
 לעוי איין זובליקציאן איבר געבין דש זיא מיך העטין י"ג
 ימים אין חרם גיטאן ווער איך דעם דוכס יר"ה ואר פֿאלן ק"ל
 זחב בזח"ב. צום אנדרן העטן זיא מיך לאשן ציטירן בקנס ב'
 מאות זב' אונ' וועהר ניט ארשינגן, צום דריטן ווער דא איין שטיף
 זון זלמן גנש דעם ווער איך ו' אלפים חייב וואלט ער דעם

בתוך כך מאכזר ער דאש דיא יועצים אך מוזין אויבר
 מיך שרייבן איך וואלט איין¹⁾ ניט גיהארשם זיין זיא העמן מיך
 ציטירן לאשן איך ווער ניט ארשינן וויא זולכש כתב קומט
 לפני הדוכס יר"ה האט זולכש מיין גומי זאך עטוויש ממשיך
 אונ' אויף גיהאלטן האב אך מוזן דש בכתב ואר ענטוורן....
 זיילכט(ט)[ש] בלד ד' שבועות האט גיווערט האב איך ענטליך איין
 בפעהל ביקומין אן שטט ה... ר וועצים דש מן מיך
 אן אלין זאכין ווידר דין ומשפט ניט בשווערין זאל אונ' אלש
 וואש איך זופליצירט האב אן דוכס יר"ה איז מיט דעם בפעהלן
 בחותם של הדוכס יר"ה אין גשלאסין ווארדן אונ'
 געבין בין זא ז' שבועות צו קליב בהוצאה מרובה גילעגן
 ומשם ווידר בהוצאה גדולה ובסכנה גדולה מחמת רבוי גשמים
 ומים שאין להם סוף נאך מינדן ת"ל בשלום קומין אבר בביתי
 נאך גיפונדן דיא ריקים דען דיק בערמן מיט זינר מרשעת
 אונ' קינדר איז סמוך לשבת גיוועזן דש איך מיין כתבים ניט
 האב קוינן אן געבן עד יום א' ויום ב' האב צום שבת מיין
 ראק אן גיטאן איז בלילה בליל שבת דער טמא דיק בערמן
 גשליכן ואר מיין בעט מיר אין וועק גינומן אונ' הגניבה כהלטין
 יום א' דיא כסף קנעפ ארויז גשניטן דעם רב ר' שמואל זיא
 צו ואר וואהרן גיטאן דיא ענינים נפלאים וויא זיא באותו
 הפעם מיט מיר נוהג גיוועזין הן עצמו מלספר.

יום ב' האב איך דען יועצי' מיין בפעהל בענין אלן
 כתבים אן געבין אונ' גיבעטין מיר נון דיא עקסיקוציאן ווידר
 אפ צו נעמין הגם מייני מתנגדים גאר ויל דרום גיטאן אונ'
 ואר מיינט זיילכש צו הינדרן דיא יועצים אביר מיר ווידר אויז
 בפעהל אב גיטאן דאך האבן מיך יודים כופה גיוועזין דש
 איך נאך כל שבועה דעם דיק בערמן מוזין ה' רביעית ר"ט
 געבין אין גזילה גדולה מזו [329] וויא מיין מתנגדים נון ואר

1) ihnen.

עש מיט מיר אונד וועהרין טה צד דען זיין דעה
וואר מיך צו תפסן אונ' גיט צו הערין דש דיא יועצים מפני
פחד ומורא של השר יר"ה דש זיא דער מעליל האט אן געבין
זיך מיינר זאכן גיט וואלטן אן נעמין וואלט מיך קיינר מער
הירן אדר זעהין אונ' דרפט בייא יום קיינס אינש בית קומן
זונדר ווען איך יא גין וואלט מוזט איך בלילה גין זאגטן מיר
דיא יועצים עש וועהר אויז אירר הנט גשפילט מיין ווייב אונ'
קינדר ווארן זיך מטריח אונ' בראכטן ד' זיין האפטיג¹⁾ בויגנר
אויז מינדן וואלטן ערבים זיין מיך אלי צייט צו ליפֿרן וויא
אלי עריכות גיט דש וואהר אבר קיין דעה דש מן זיא וואלט
אן נעמין זוינדרן זיא זולטן ערבים קבלנים זיין דש זיא ד'
אלפים ר"ט ואר מיר ביצאהלן וואלטן דא איך דאך נאך גימט
(ציית?) בדין מוזט אלזו קרוב צו ז' שבועי אין ארעסט גין בין כך
איז מיין בורר ר' מאיר קומין נאך מינדן האבן זיא ער אונ'
ר' משה קן אלש בלד נאך איינס שלש גשריבן בלתי ידיעתי
ר' משה קן העט איך מכמה וכמה טעמים מן הדין פסלן קוינן
דער שלש אך גיט ממוצע גיוועזין אך תיכף מיט מיני מתנגדים
געשיין אונ' גיטרונקן אונ' כמה וכמה טענות גינן אים גיהט
דז ער גיט ממוצע לדין איז גיוועזין. אבר זיא האבן אלש
[330] בלתי ידיעתי ואר דיא הנט גינומין אך מעולם גיט
מרצה גיוועזין ואר זיילכם ב'ד צו שטיין אך גיט מרצה
גיוועזין אן זיילכם מקום שאינו ממוצע תפוס לדין צו גין האב
דאך אלש על אפי וחמתי מוזן.

ערשטליך איז נוא קומן ר' מאיר מלויר [I. מוילר] נאך פ"ה
בין איך אלש נאך אין ארעסט גיוועזין אונ' בלד דא גיוועזין האט
גיזאגט ער האב מיט ר' משה קן אב גירעט דז ער וואלט אך
הין קומן אונ' וואלט איין התחלה מאכן ביז דער שלש דא צו
קעם האב איך מיט אים גירעט אונ' מזרו גיוועזין ער זיכט
וויא זיא מיך רודף זיין גין אויף מיר אויף גוף אונ' ממון אין

1) sesshaftige.

קיז דיא חציו געבן דש מן אים זיילט ביהולפיג זיין צו דער
 ביצאלנג. צום פֿירדן העט איך אויף דעם קיז עטליכע ביזה
 ריד נאך גירעט דש וועגן ווערין זיא וואל ואר אורזכט מיך
 אן אנדרי אורטיר צו ברענגן אכיר זיא העטין נאך איין אונ'
 אנדר בידענקן דא בייא אלזו זאלט איך אן גילוכן בייא
 ד' אלפים ר"ט קנס דש איך ניט פֿון פֿיה ווייכן וואלט ביז
 אויף ווייטר בישייד דא מיט היישן זיא מיך אב טרעטין אונ'
 נאמן קיין ואר ענטוורונג [329b] אן ביז דען אנדרן יום קרעג
 איך איין מליץ אונ' גינג אויף דיא קאנציליא פֿונד דיא
 מתנגדים ווידר שפאצירן גין אונ' ווארדן ווידר אינן לפני
 היועצים גירופֿין אונ' וואורד מיר ואר גיהאלטין וואיש זיא מיר
 דען אירשטן יום האטן ואר גיהאלטן זונדר גנש האט איין
 ריך ברדוקט¹) איבר מיך אין געבין וואורד מיר ניט
 קופייא פֿון צו גישטעלט. מיין מליץ וואלט מיין התנצלות
 ואר ברענגן וויין אונש דיא יועצים מיר זאלטן אין איין אנדר
 חדר גין אונ' זולט דא פראטיקול גיהאלטין ווארדן מיר גינגן
 איין שטונד החי רעה בע"ה אך דא ומצא את מינו זלמן גנש
 אונ' דער (ווי) [מ]יך גרעב (?) גיקלאגט אן וועגן דער ב' מאות ג"ג
 קנס דער ערשטן ציטאטיאן מיין מליץ ואר ענוורט אלש גניץ
 וואל העטן מיר בדין אך ניקש קוינן טון דא מיט גינג דער
 יום אך אהין ואר ווייטר ניקט פֿר ריכט וואהרן גלייך וואל
 ווידר בישיידן על יום ג' גינג ווידר אויף מיט מיינס מליץ אונ'
 קאמן אך לפני היועצים דא נון מיין מתנגדים ואר נאמן דש
 מיר לפני היועצים דין ומשפט וועהר גישעהין קונט אלש וואל
 ענטווארן. אונ' ביגערט בער מיר דש נאך ריכט דז איך אויף
 דעם דוכס יר"ה העט גירעט זאלט מיר פֿונס(ר) האלטן גלייך
 איך וועהר ער האט נון מיט עדים נאמנים ביווייזן וואלט איך
 מיין עונש מקבל זיין ואס לאו ועשיתם לו כאשר זמם זא גינג
 דער מעליל אונ' מאכט דיא יועצים ואר דעכטיג זיא הילטן

1) Verdict.

עזבון חמי לאזי ז"ל תובע גיוועזין אך . . . נכסי אביו דיק
בערמן האב אבר וואל זעהין קוינן דז ר' משה קן דיא טענות
גשריבן האט האב איך אירשט ביגעהרט זיא זאלין מיר מיין
זכיות וראיה לידי שטעלין קאן זונשטן ניט משיב זיין מיר
אבר אך אין גינארדן פֿום ב"ד אב גישלאגן האבענליך¹⁾ ביגערט
העתק פֿון מיינן פטורים . . . האבן מיר עש איין מאל
מרצה גיוועזין זאל זיא אפ שרייבן וויא איך בין גשטנדן אונ'
דיא התחלה גימאכט אפ צו שרייבן האט מירש ר' משה קן
זאר דעם פנים וועק גינומין דער מורשה האט אויף דיא פשרה
גטענת ווער בטעות גיוועזין איז אבר מעולם קיין טעות מברר
צו זיין גיוועזין דאך האב איך משיב גיוועזין זא ער יא דיא
ערשטי פשרה ומעשה ב"ד ניט האלטן וויל ליג ער ווידר
ארויש וואש ער האט מקבל גיוועזין וועגן דער פשרה אונ'
וואש ער אויך בערכאות האט מוזק גיוועזין וויל איך איין דין
מיט אים ליידן אויב איך אים צו מאהל וואש חייב בין דען
האב דאש אלש לפנים משורת הדין געבין.

דאש ב"ד האט היישן אב טרעטיין אונ' זיך מתייען
גיוועזין ווידור אין גירופֿן אונ' מיר משיב גיוועזין דש זעלבי
ונש איך אים געבין העט ווער אינן מושלש ווען איך זוכה
בדין . . . זוילט איך בייא דעם ב"ד פֿינדן זיין זיא תיכף
נוגעים גיוועזין.

האב תיכף גיזעהין כי כלתה הרעה אונ' מיר אלי כחות
ואלמות גיטאן אלי פטורים ופשר גיפסלת . . . טעם וריח
האט באמת לנגי צייהט גיוואהרט איר זיא איר ו' הדיוטות
האבן קוינן . . . ווארדן רע משה קן האט שכירות הקצוב
גיחט איז אים מ"ז ר"ט דאפֿון צו גיזאנט דער . . . וור
שר האט אך מוזן האבן דש ב"ד האט וואלן האבן אונ' מיין
בעל דבר האט ניט פרוטה א' גיהאט צו צאלן איז פשוט

1) habe endlich.

גיבעטין ווען ער זען דש שלא כדין צו גינג דאז ער זיך מסלק וואלט זיין האט מיר וואל צו גיזאגט אביר בעו"ה ווינג גיהאלטן דען ר' משה קן האט אין איך זיצן לאשן איז ניט קומן האט אין עטווש פו דראסן האט זיך אן גינומין וויל ווידר נאך מינדן גין וויא ער אויז גיט אויף דעם שדה קומט אים תיכה נאך צו ריימן בערמנן בן אחיו של בער ווארנדורף זאגט אים אן בעיווי השר ער זאל זא טרישט¹) ניט זיין דו ער וועק גיט דהיינו מוז דער בורר ובעל דבר אלי בייד מעוקל גיוועזין דש איז קודם שבת אם ערב שבת ביום א' איז דאיש וועש שדים²) מיט אננדר קומן אין איינס ספינה מיני מתנגדים דער רב ר' שמואל דער בורר כלם כאחד.

אונ' דיא התחלה גימאכט זיין שטר בירורים אדר קומפרמיז מעולם ניט גידאכט זונדרן דעם מעלי ור' שטאקרט ב' בפעהל מן השר צו וועגן גיבראכט דש איך דעם ב"ד זאל פארין האבן אביר דיא ביפעהל ניט זעהין לאשן.

וויא דא נון האבן ערשטליך קובע מקום גיוועזין מענות ותשובות אב צו הערין איז קומין דיק בערמן אונ' איין מורשה מיט גיבראכט ושמו ר' מאיר מן פיטרש האגן מחותן של בער ווארנדארף אונ' וואלן תובע זיין.

ומענתי מאחר שידוע דז איך פון יודים בין מעוקל בערכאות גיוועזין אונ' זיא מיך רודף גיוועזין זוילן זיא ערשט מסלק יד גוי זיין מיט אלין הוצאות והזיקות בין אבר מיט דער טענה מעולם ניט גיהורט גיווארדן אונ' מיך לאשן תובע זיין אונ' בעל כרחי מוזן משיב זיין זונשמן העמן זיא ערשטליך מסלק יד ערכאות גיוועזין כדין ווען איך שאן העט לפני דיינים מתחילה בדיעה גיהט צו טענן העט איך אבר במקום שאינו ממוצע ניט גישטנן דער מורשה האט אן גיפאנגן אונ' [330^b] מגדיל איין ענין גיוועזין אונ' מיך אום כמה מאות מחמת נכסי

1) dreist 2) Anspielung auf בית דין

מנת לשלוח טענת ותשובת לב"ד הגדול בק' ורנקבורט האט מיר ר' משה קן משיב גיוועזין עש זיין ביפעזיא¹⁾ מוזן פסקן האב גיזעהין כי כלתה הרעה אונ' גיט קוינן ניצל ווערן אונ' ווען איך דען בעסטן מורשה בעולם העט גיט העט ניקש גיהאלפן.

האב אך קיין עדים קוינן האבן דא איך העט קענן מוסר (ה) [מ] ודעה זיין ואר זיין כי נמוג כל לב מפני פחד המעליל האב איינין בסוד ביקומין ושמו אברהם וואלך הויט מיר בסוד וועלין חתמן דיא מסירת מודעה העט איך נאך א' דעם סוד מגלה גיוועזין ושמו ר' משה לויבקא האט גימיינט דער זעלביג זאל זיך אך חתמן וויא דער זעלבי דש הערט שווייגט ער שטיל אונ' גיט צו מיינן מתנגדים איז אינן מגלה פראנט זיא כלומר דרך עצה אויב ערש זאל חתמן אלש בלד שיקט דש ב"ד נאך אברהם וולך דש מוז איך דען אמת זאגן וויא איך שון דיא מסירת מודעה גשריבן אונ' אב פארדן האבן אבר מיינ אונס וואל דראן פינדן קוינן אונ' איר חפיצות דא אינן גיפונדן בין איך גשטנדן בפני ב"ד אונ' מיינין מתנגדים אונ' האבן אי' לפנים גיזאגט מאחר איך זיך²⁾ דיא כחת ואלמות דיא זיא מיט מיר נוהג זיין והב"ד ומקום אינן ממוצע וויל איך טענן ולשלוח טענות ותשובות ובאם לאו דו זיא מיך זוארדן כופה זיין בין איך בפניהם מוסר מודעה אלש [331b] וואש פסקן אונ' אלש וואש איך מיך מרצה בין בין איך אייטל אונס ויבוא יומו ויש ת"ל [אלהים שופט] אשר בארץ. ביום א' בלילה בין איך גנגן מכית בעל בית שלי נאך דעם פיש גאל האב ענינים מיט אים צו טואן גיהאט האבן דיא מתנגדים מסררים גיהאט אונ' מיר אלי גאסין ביזעצין לאזין מיט רודי וריקים איך האב פון ניקש גיוואשט וויא איך בין ווידר אויש דש פיש גאל זיין הויז גאנגין האב

1) Befehl, sie 2) ich sehe.

גיוועזין דו האבן מוזן גזילה טון. אונ' דער מעליל איז אלי צייט פנימה וחיצון גיוועזין מיין בורר האט נישט בייא מיר טארפין זיין אונ' יום ולילה זיין זיא בייא מיין מתנגדים גיוועזין לסוף זיא האבין אן גיפאנגן איך זאל פשרה מאכן איך האב גיזאגט ווייזט מיר דו א' פרוטה חייב בין עש מוז זיין פשרה זיין קרוב לדין ר' מאיר מוילר צו מיר קומן בסוד כלומר מגלה גיוועזין איך מוז פשרה מאכן דען איך העט פעם אחת צום שר [גיזאגט] זא ויל גראש אלש איך אים חייב ווער זא ויל טלר וואלט איך דעם שר קנס געבין האבן מיך בעו"ה ע"י אונס כופה גיוועזין אויש דער הנט צו געבן אונ' גימאכט דש איך אים זאל ב' מאות וחצי געבן. אונ' שמונים ר"ט האב איך תובע גיוועזין [331] מחמת ער מיך האט רודף בערכאות גיוועזין האבן זיא אין ווינט גישלאגן איך האב צועק ווען ער שון יא דורט ווער אונ' אשתי שתי מעולם קיין שטר העט קומט אים נישט בייא וויי . . . זא ויל דען דער סך עזבון איז ז' מאות גיוועזין זיין ב' זכרים ג' נקיבות אידרי שטח"ז¹⁾ גיהט דהיינו קומט לחלקו ב' מאות אונ' זא מאכט אידרן יותר אלש ב' מאות וחצי:

מן האט מיך לאישן צועק זיין אונ' דען פרען בתוך ג' ימים אן גיזאגט אונ' בין אלש תפוס בעיגול גיוועזין. ואחר זאת הדברים האלה איז קומין ר' יוסף האמל מיט זיינס זון ר' שמואל וחתנו ר' זלמן גנש מיך אך לפני ב"ד תובע גיוועזין דו איך נון גיזהן וויא דש ב"ד בייא מיר גיהאנדלט האט ביין דיק בערמן האב איך וואל משיג זיין קוינן וויא זיא אירשט בייא דען ווארדן נושא פנים זיין אונ' כפרט דער מעליל איז אלי צייט יוצא ונכנס גיוועזין מיט מנין כמה פעמים אויף דיא מבצר גאנגן. האב איך מקדים גיוועזין יא איך וויל מענן מיט ר' יוסף ודוגמת²⁾ אביר על

1) = שטר חצי זכר.

וויא נון דיא מענות באריכות גנגן זיין אבר דאש איז עיקר
 הטענה איך האב ווידר תובע גיוועזין זיא זאלן מסלק יד
 ערכאות זיין אך קאן איך ניקש משיב זיין אם לא מוז מיין
 גניבה פון זלמן גנש ווידר האבן דא אלי מיני זכות אין
 זיין האב מיט קיינר [332] טענה ניקש ארהלמיץ קענין אונ'
 זעהין מוזין דש מיני מתנגדים מיני כתבי אלי ב.
 אך דאש ב"ד אונ' מיר אפילו העתק ניט וועלין געבין ווען
 איך מאות פטורים ופשרות העט העמיץ דש ב"ד אלש גיפסלת.
 ביום ו' עש"ק איז חתני הר"ה שי' ביא מיר גיוועזין
 אונ' מיר אונש מיט אנדר מטיעץ גיוועזין מאחר דיא
 (ע)[א]למות וכחת צו זעהין אונ' צו גרייפן איז זאל איך ווייטר
 ניט לפני ב"ד גין זאל זיא מאכן לאשן וויאש זיא וואלן
 וויא זיא אך נאך מיר שיקן איך זאל ואר זיא קומין האב
 ניט קומין וואלן אלש בלד קומט דער שמש משה גריגל
 ווידר אונ' זאגט מיר עש זיא ביפעהל מן השר ביא ה'
 מאות ר"ט איך זאל קומן לפני הב"ד בין כך האב איך גיזעהין
 דש יהודים מצד האבן משמר גיוועזין דאש בית דא איך
 וחתני שי' זיינין אין גיוועזין ומתיירא הייתי דש זיא ח"ו
 חתני שי' אך מעקל זיין וואלטן וויא זיא פשוט בדיעה גיהט
 בין גנגן חוץ לבית אונ' איין אנדר רחוב מסבב גיוועזין זיינין
 מיר דיא שומרים תיכף נאך גנגין ובין כך נמלט חתני אונ'
 ווידר נאך מינדן גאנגין בין ווידר למקום ראשון גאנגין איז
 אלש בלד דער שמש ווידר גנגין צו מיר ובידו איין ביפעהל
 מן השר ביא ה"מ ר"ט קנס דש איך זאל אין אלין שטויקן
 דעם ב"ד. פאריהן דא איך דש גיזעהן האב בין איך מוכרח
 גיוועזין אונ' ווידר אהין גנגין האט דש ב"ד דעם בפעל בידם
 גיהט ר"מ קן האט אים ואר גילייאט איז זא גשמעלט גיוועזין
 מי יתן דו כל חכמי אשכנז מויכטן אין לייאן האט אלש
 בלד ר"ש¹) איין מורשה אויף גישמעלט ושמו ר' מאיר פרידבורג

1) = R. Joseph Stuttgart.

איך ואר דיא שמירה ואר האנדן וואר בין איך עטוויש
 מחוץ לרחוב גנגן אונ' מיך מסבב גיוועזין לבית הקאנצליר
 וויא איך סמוך לפתח הקאנצליר בין קומט איין גנצער הויפֿן
 דער מזיקי' אויף מיך צו דרינגן איז סמוך אן דער וועזיר
 גיוועזין האב איך צועק גיוועזין האט דאש קאנצלירש עבד
 דש פתח אויף גימאכט מיך מציל מיד הרשעים גיוועזין העטין
 מיך אפשר אינש מים גיווארפֿן האב גימיינט זיא ווערין נוא
 אוועק אונ' וויל אהיים גיין קומט אירשט דער רעכטי מזיק
 בער מיט ר"י שטאקרט אונ' איין גרושין שראה' נאך אך ריקים
 בייא אינגן גיהט נעמן מיך תיכף תפוס אונ' ווארד מיט ב'
 ריקים אין יוול זיין בית גיבראכט זיין וואל איין שעה ב'
 בייא מיר גיוועזין איז דיא שמירה ווידר וועק גאנגין זיא
 מיין מתנגדים אכיר זייגין דיא לילה אויף דאש מבצר צום
 שר גנגן [ויום] שלאחריו האבן זיא בלכולים גיהט מיט
 דער עצה פֿיה דו זיא מיך אויף אירים גיכטי האבן תפסנן
 לזון וויא זיא דש זעלבי האבן משתיק גיוועזין האב איך גיט
 גיוואר ווארדן. האב ליום אחריו ווידור קומין מוזן לב"ד דיא
 ערשטי מענה של ר"ש ומחמת גנש איז בנו ר' שמואל
 מורשה מיך תובע גיוועזין איך העט ערשמליך
 זייגין שוואגר גנו ואר מסרת אונ' העט איהן תפסין לאשן
 בבבלי ברזל וועגן מיינר כתבים אך ר"י שטאקרט העט איך
 תפסן לאשין ביגערט פֿון מיר אלי הוצאות והזיקות ותפיסה
 מיין תשובה בקיצור מעולם האב איך גנש אדר שטאקרט
 גיט תפסן לאשן קיין תפיסה מעולם אויף זיא גיזוכט רק
 האב פֿון גנש מיין גניבה גיט קוינגן מציל זיין ע"י חרם יב"ן
 גלייך אך מיין הוצאות אויז ווייזן וכל מה שעשיתי נגד גנש
 עשיתי להציל את שלי ר' שטאקרט האב איך מעולם גיט
 פר קלאגט ויל ווינגר תפיסה אודר עיקול אויף אין ביגערט.

1) Schrei.

זאר דש ב"ד גיגאנגן ובאמת האבן יא דיא שומרים כמה
 פעמים מטיב גיוועזין מיט מיר ואלולי ח"ו העט מיך משום
 חוזק הקור דאש עול ברזל גיט קוינן צו קומין אבר דיא
 האבנש בסוד גדול מוזין טון דען ר"י [י] שטאקרט בעצמו ובכבודו
 כמה פעמים זעלברט ביא דעם ראש עצה גיוועזין אונ' קובל
 גיוועזין אויף דיא שומרים וויא זיא מיר ברזל קלים אן טעטן
 אפשר גנש לעדיג לישן גין אונ' ער מאיים אויף דען ר"ע¹⁾
 גיוועזין דש באמת דיא שומרים מפני הפחד ומורא גיט ויל
 הנחה האבן טון קענין הגם איך זיא יוא זעהיר מהנא האב
 גיוועזין האב נאך גיהט דש זעלבי מאל מפזר ממון צו זיין:
 בינו ובינו איז צו מיר קומין ר' מאיר פרידבורג מחותן
 של בער אין דיא תפיסה ממש כעצת אחיתופל אונ' מיר
 גיזאגט עש העט וואל וואר נומן ווען איך קענט דען איש
 בער צום אוהב ביקומין זוילט אלש גוט ווערדן איך מוזט אבר
 עטווש מפזר ממון גיגן אים זיין איך האב גיזעהין דז איך
 בידם תפוס בין אונ' קיין הצלה דא גיוועזין האב איך יא מיט
 אין אין איין דרך אין גילאשין דאש איך אים זאל ג' מאות
 ר'ט געבין דא גיגן וויל ער מיך פטרן מן הקנס אונ' אלי
 מיני כתבים ווידר לידי ליפֿרן אך דש משפט מיט ר"י שטאקרט
 וזלמן גנש זאל לקיז ואר שיקט ווארדן אונ' זאל פטור מן
 התפיסה ווארדן וויא ער דען סך עצום [333] האט מקבל גיוועזין
 נסוג אהור אונ' מעליל אן מיך גיוועזין איך העט אימש וועגן
 . . . הוצאה געבין דא איך כל ימי זוילכר גישטאלט מיט אים
 ניקש צו טון גיהט דש איך אים זולט פרוטה אחת מן הדין
 הוצאה חייב זיין גיוועזין.

דש האט אזו אן גישטנדן ובין כך וכך דש ב"ד זיאר
 וואל זיך גיהאלטן מיט אכילה ושתיה אונ' . . . אין דער
 גאהר קוי(פ) [כ]?) לאזין וואש דארויף גין אך לפרקים מיך אויש

1) = עצה 2) Garküche.

מיך ווידר טובע גיוועזין האב אך משיב גיוועזין וויא איינר
 דער אזו שטיין מוז במקום ובב"ד שאינן ממוצע בין כך וכך
 איז קומין דש שר זיין קמיר דינר אונ' דש ב"ד לאשן בפני
 ארויז צו זיך פאדרן וכך אמר ער זייא גשיקט פֿום שר צו
 פֿראגן אויב איך אך דעם ב"ד פאריר והדיוט ר' משה קן קפץ
 בראש פתח ואמר דיא ערשטי ביפעהל איינן פֿון ב' מאות
 אונ' איינן פֿון ג' מאות העט איך ניט פארירט אביר דוויזן
 פֿון ה' מאות קנס פארירט איך יא האט אפילו ר' מאיר מילר
 אין מוכיח על כך גיוועזין וואש . . . דיא תיכף דער קאמיר
 דינר צו מיר גיזאגט בפקודת השר איך זאל דא אין דעם
 בית אין ארעסט ואר בלייבן ביז אויף ווייטר בישייד וכער
 וחברותיו ר' [י] שטאקרט מיט אים גנגן על המבצר בין כך האב
 איך דעם מורשה מוזן משיב זיין עוד זה מדבר זיין מייני מתנגדים
 כמעט ב' שעות אויזן גבליבן אונ' ווידר קומן כשזה נכנס
 זה יוצא האב וואל משיב זיין קוינן דש דבור התחדשות
 [333b] ין אך נאך דעם אמט מאן גנגן וב'
 שעות קודם שבת איז דיא גנצי עצה . . . פֿון דער נייא
 שטט פיטרשהאגן אונ' מיך פֿון דעם ב"ד צו זיך ארויש
 פאדרין לאשן אונ' צו מיר גיזאגט עש זייא ביפעהל דש איך
 זאל אין גיהארשום ליישטן אונ' איר תפוס זיין אונ' מיט
 איהנן גין האב איך תיכף ומיד מיט אינן גין אונ' זיא מיך
 אויף דש עצה בית גיבראכט אין איין . . ריפט חדר אביר
 תיכף ומיד בכבלי ברזל בשתי רגלים מיך גישלאסן בערך ל'
 ליטרות ברזל־אונ' ב' שומרים בייא מיר גיטאן לשמר איז אין
 שבת תי"ב גיוועזין וחזק הקור האב דען שומרים יום ולילה
 ב' ק"ש געבין מלבד שכר ועין ושמן האב אלי הוצאה שטיין
 מוזן דיא תפיסה האט גיוואהרט ביז ערב שבת פרשת שמיני:
 יום ב' שלאחריו האט דש ב"ד ווידר גיזעסין אונ' מיך
 מיט דיא ב' שומרים ואר דאש ב"ד גיבראכט צו מענן זוילכש
 איז כמה וכמה פעמים גישעהין דו איך בין מיט דיא שומרים

ואר שיקט ווערין האט דער שר גירעט ווען זיכש זולט בפינדן
 דש זיא ניט רעכט משפטן זוילטן זיא קנס להדוכס יר"ה ב'
 אלפים געבין השבתי דש מוזן אבר אונפרטיישי יודי ארקענן
 האב בער"ה וואל זעהין קענן וויא אלש בישאפֿין איז בין
 ווידור ע"י שומרים במקומי הראשון גיבראכט ווארדן בלתי ידיעתי
 ובקשתי האט ביום שלאחריו דער שר ב' קומזאריאן גיזענט
 אונ' מיך ווידר ברענגין לאשן מן התפיסה אויף דאש מבצר
 ואר דיא קומזאריאן זיין מייני מתנגדים אלי קומין דש ב"ד
 אונ' זונשטן כמה וכמה איך בין לכד גישמנדן איז דאש ערשט
 גיוועזין דש דיא קומזאריאן האבן גיפראנט אויב איך נימנטש
 אין מיינר זייטן העט האבן זיא משיב גיוועזין מיינ משפט
 העט זיך זוא ביפונדן דז בער אן מיינר זייטן העט אינן מודה
 גיוועזין דאש איך אונגירעכט בין איז אויש דיק בערמן זיין
 ענין גירעט ווארדן אלש האט איך גירעט אונ' צועק גיוועזין
 מיר גשיכט כח דא איז פשרה ופטורים האבן מייני מתנגדים
 כלם פה אחד מיך מכחיש גיוועזין אונ' אלי כתבים אינן אין
 יהדות גיוועזין אונ' מייני מתנגדים האבן זיא בידם גיהט משה
 קן הדיוט קפין בראש כלם אונ' גיזאגט זיא גיפונדין מיך אלזו
 ווען איך אין פולן ווער העט מן מיר ואר לענגש נאז אונ'
 מויל אונ' ארין אבגישנימן¹⁾ איך העט אך כתבים בער
 מעליל מיר דיא יד אויף דעם ראש גליגט וז"ל וואש איז
 מענכיר אן גינעגלט זעס עש ניט האלב זא ואר דינט האט
 דש רשעים) [ות] דש זיא לפני השררה גירעט מעולם לא נשמע
 דא דיא שררה גיזעהין שכלם פה א' יעידון ויגידון עלי וואש
 האבין זיא טון זעלין זיין מיר נון דש ב"ד מקדמת דנא אנגיגן
 גיוועזין מכאן ולהבא זיין זיא נאך מער מיינ שונאים גיוועזין
 אונ' פֿון מיר תובע דש דיינת געלט גיוועזין לערך ב' מאות
 ר"ט האב[ן] וואלן האב אינן ניט זא ויל געבין וואלן לכסוף זיא

1) Vgl. Perles, Geschichte der Juden in Posen p. 97 n. 85.

דער תפיסה לוישן הולין מיט שומרים ואר זיא טענגן מוזן פעם
אחת ר"מ קן גיזעשין בב"ד אונ' מיינר מתנגדים איר טענה אלש
בכתב ואר זיך גיהט אונ' גיטענט גלייך עש מורשא זיין האב
אויף מוזין משיב זיין אביר פון אלי מייני משכנות פשרים
וזכיות גיט העתק צו מאל ביקומין קוינג. איך האב אויף ר"י
שטארקט תביעה גיהט וויא ער במזיד האב עדות גיזאנט וויא
איך העט אויף אלש מוזן משיב זיין אביר פון אלין מייני
חשבונות פטורים וזכיות גיט העתק צו מאל ביקומין קוינג:
איך האב אויף ר"ש תביעה גיהט וויא איך וויא ער במזיד
האב עדות איביר מיך גיזאנט וויא איך העט אויף דעם דוכס
יר"ה גירעט דהיינו איז ער איין מסור אונ' איז מחוייב כל ההיזק
צו זיין האט דאש ב"ד מיר גיזאנט איך זאל מיינ תביעה אויש
דער תפיסה בכתב צו שיקן זאל שטארקט משיב זיין האב
אביר מעולם פון שטארקט קיין תשובה גיהערט אדר גיזעהין זיא
גלייך וואל פסק דארויף אויש גיזאנט וויא איך לבסוף נאך שרייבן
ווארד. זוא איך נוא כל הגזילה גיזעהין אונ' דיא תפיסה האב
איך מבקש גיוועזין דש מיך דער שר יר"ה מוכט זעלכשט איין
מאל ואר זיך לאשין וועלכש איך בהוצאה האב ארהלטין דש
מיר אויטעניגן געבין ווארדן איז בין אלש איין תפוס הין אויף
דאש מבצר גיבראכט אונ' דער שר מיך לבד אין איין חזק
לאשן ברענגין אונ' דאצו מיר גיקומין דש ערשטי דש איך
גירעט אדוני איך פֿינט מיך זואר בישווערט אין אלין מיינין
ענינים אונ' דש ב"ד הלט איך ואר פארטייש האב אים
[333b] דברים של טעם גיזאנט איך ביט דאך איר גינאדן
מייכטן צו לאשן דש אלי מייני משפטים נאך ורנקבורט אן
אונזרי האבי רביני מייכט ואר שיקט ווארדן מעולם לא בקשתי
דבר אחר. האט מיר דער שר משיב גיוועזין זיא זאגין דיא
ראביניר האבן אויך שון זוא ביפונדן . . . איר אייער לעבין
שאן פֿאר פֿאלין האכט. האב אים ווידר משיב גיוועזין דאש
זיא גיט בדינינו אין זעלכן זאכין ומבקש גיוועזין דש מייכט

בכתב געבין אפילו מה שיש לי זכות בין ואר אינן גשמנין
 בכבלי ברזל איין תפוס דא מן משפט איבר הלט ערשטליך
 הט ר"מ קן גיזאנט זיא העמין גיפסקנת דו איך זוילט ביצאלן
 גנש ט"ז מאות ווייל איך העט לפני השר קובל גיוועזין מחמת
 מיינר גניבה של הכתבים זיא העמין עש [צ] וואר וואר קיין מסירה
 ארקענט אבר דיא הוצאה מוז איך ביצאלן ומחמת דו איך פֿון
 גנש העט תובע גיוועזין מייני כח [334b] דר זאלט מיר גנש
 דיא כתבים ווידר מחויב צו געבין אדר זאלט מיר ב' מאות
 ר"ט געבין אונ' איר זאלט זעהין דש (איך) [ר] דיא כתבים מן השר
 ווידר ביקומט בין 'זיא גיפסקנת איך זולט גנש ה'
 מאות ר"ט צאלין מחמת החוב של עצה דען דער ראש
 האט ביקומן. עוד האבן זיא גיפסקנת זאל אים "א מאות טלר
 צאלין ווער איך אים ע"י חשבון חייב נאך " לומ' זהב מנגלט
 אין מיינס חשבון ע"י עטליך כסף קאן ניש אלש ווישן וואש
 זיא בכח גירעט האבין ומחמת דו מיך שטאקרט העט תובע
 גיוועזין איך העט אין ור מסרת וועגין דער כתבים העט אין
 לאשן מעקל זיין זוילט איך מיינ נקיון בשבועה לפני השררה
 מון אדר וואש שטאקרט ווער בשבועה ארהלטיגן דאז ער הוצאה
 העט גיהט מוזט איך אים צאהלן ומחמת דו איך העט שטאקרט
 תובע גיוועזין וועגן ער האט עדות אויף מיך גיזאנט וויא איך
 זעלט האבן גירעט על אדוננו הדוכס יר"ה אונ' ביגערט אלי
 הוצאה והזיק ווער שטאקרט פטור דען עש ווערין ב' עדים
 גיוועזין מלבד שטאקרט ממילא העט שטאקרט מיט זיין עדות
 ניקש מזיק גיוועזין.

האב איך גיפרעגט ווער זיין דיא ב' עדים דען גיוועזין
 השיב משה קן ליפמן שנוט האן אונ' דיק בערמן ובתוך כדי
 דיבור האט דער משוקין משה קן ווידר חוזר גיוועזין ומתוך
 דבור איז ניש דיק בערמן גיוועזין איז זונשט א' גיוועזין אבר
 מעולם ניש פורט) [ש] בשם גיוועזין . . . ים העט ער גכליבן ביא
 דיק בערמן העט איך תכף (זיג) [גיז] אנט וויל אים קיין מעות

האבן [334] מִיךְ אֵךְ וְאֵךְ קְלָאֲנֵט בְּפָנֵי הַשֶּׁר וְיִיא אֵךְ דְּעַר
שֶׁר יִרְ"ה צו מִיר גְּשִׁיקֵט זֵיין זִיקִטְרִירֵס . . . צוֹקֵר בַּעֲקִיר אֹנִי
מִיר לֵאזוּיִן אֵן זֵאגִיץ אֵיךְ זֵאל דֵשׁ בִּיֵד מִסְלֵק זֵיין אֹנִי זֹנְסֵטֶן
פִיל עֵנִיגִים מִשׁ . . . דִיא מִיר דְּעַר שֶׁר הָאֵט לֵאשֵׁן אֵן זֵאגִיץ
הָאֵב אֵיךְ תְּשׁוּבָה גַעבִין וְיִיא בַעֲרִינֵט לַעוּוִי הָאֵט . . .
בִיקוּמִין כְּדִי דֵשׁ זֵאל דֵשׁ מִשְׁפֵט וְאֵר שִׁיקֵט וּוְאֵרֵדֵן אֹנִי וְיִיל
מִיךְ פִטְרֵן מֵן הַתְּפִיסָה אֹנִי . . . עַר מִיר זֹנִישְׁטֵן הָאֵט וְאֵר
שְׁפֵרָאֲכֵן דִיא זַעֲלָבִי תְּשׁוּבָה אִיז לְפָנֵי הַשֶּׁר יִרְ"ה קוּמִין אִיז
זֵא אִיין יוֹם ב' אֵן גְּשִׁטְנֵדֵן אִיז עֲרֵשְׁמֵלִיךְ ר"מ קֵן צו מִיר קוּמִין
אֹנִי זַעֲר מַגִזִים גִיוועזִין וּמֵאִיִים עֵלִי אֵיךְ זֹלֵט זַעֲהִין וּוְאֵשׁ אֵיךְ
טַעַט אֹנִי מִיר בַּעַר נִיט צו שׁוֹנָא מֵאֲבָן אֵדֵר אֵיךְ קוּמֵט גּוּיִשׁ
אִיז אִיין תְּפִיסָה דֵשׁ אֵיךְ נִיט וְיִישְׁט פֿוֹן טָאג אֹדֵר נִכְט אֹנִי
זֹיֵלֵט מִשְׁנַה דְּבוּרֵי זֵיין זֵאלֵט זֵאגִיץ אֵיךְ הַעֵט אִים דִיא ג'
מֵאוֹת וְעֵנִין הוּצָאָה גַעבִין אֹנִי זֵא אֵיךְ דֵשׁ טַעַט וּוְאֵלֵט עַר
מִיר בְּכַל מֵאֲמָצִי כַח הַעֲלֵפִין הָאֵב נִיט גִיווֵאלֵט לְבִסּוֹף דֵשׁ
גַנְצִי בִיֵד קוּמִין אֹנִי בְּכַלֵל מֵאִיִים אוּיף מִיךְ גִיוועזִין דְּבָרִים
שְׁלֵא נִיתֵן לִיכְתוּב וּכּוּפִים אוֹתִי דֵשׁ אֵיךְ אִים בְּכַתֵב מוּיִזֵן
גַעבִין הַעֵט אִים דִיא ג' מֵאוֹת בְּשִׁבִיל הוּצָאָה גַעבִין לֵאחֵר זֹאת
הָאֵט אִים דֵשׁ בִיֵד בְּפִסֵק גְּשִׁרִיבֵן גַעבִין דוּ אֵיךְ אִים ד' מֵאוֹת
ר"ט וְחֲצִי מַחוּיִב בֵין מַחֲמַת הוּצָאָה הָאֵב כֵל יְמֵי מִיט אִים דֵשׁ
וְעֵנִין נִיט טוּעֵן גִיוועזִין אֵךְ בֵין אִים כֵל יְמֵי קִיין פִשׁוּט חֵיִיב
גִיוועזִין דוּ עַר דִין וּדְבָרִים הַעֵט אֵן מִיךְ הָאֲבָן קוּיֵנן וְיִיא אֵיךְ
נּוֹא הָאֵב וּוְאֵלֵן פִטְוֵר זֵיין לְבִסּוֹף הָאֵב אֵיךְ אִים נֵאךְ מֵאָה ר"ט
וְר גַעבִין מוּיִזֵן אֹנִי עַל כֵל זֹאת נִיט אוֹת אַחַת פִטְוֵרִים בִיקוּמִין.
דֵאשׁ בִיֵד מִיךְ אֵךְ נּוֹגֵשׁ גִיוועזִין בְּפִקוּדַת וּכְצִיוּי הַשֶּׁר
דֵשׁ אֵיךְ אִיז מוּיִזֵן קֵל"ד ר"ט גַעבִין מְלַכְד הוּצָאוֹת וּוְאֵשׁ זֵא
פֵר צִיְהֵרֵט הָאֲבָן הָאֵב אֵיךְ אִיין חֵלֵק אֵךְ מוּיִזֵן גַעבִין. דֵא זֵא
נּוֹן דִיא מַעוֹת אוּועֵק גִיהַט הָאֲבָן זֵיִנִין דִיא חִשׁוּבִים אֵלִי ג'
צו מִיר קוּמִין אִיז דִיא תְּפִיסָה וְהַדְיוֹט ר"מ קֵן קִפֵץ בְּרֵאשׁ אֹנִי
דִיא פִסְקִים אוּיז גִיזֵאנֵט אֵלֵשׁ בְּפֵה נִיקֵשׁ . . . מִיר אֵךְ נִיקֵשׁ

גשריבן וואלן געבין זולת הטמא כלי קן מיט אינן קומן כדי
דיא האט קונין לתכלית ואר ריכט וארן והעיקור של
התראה ומשמעותה איך זאל אחיא מקיים זיין אדר
ער וויל מיך נוגש זיין בכל כפויות שבעולם הגם איך אים
תשובה נוצחת געבן . . . אך גיזאגט וואש ר"י שטאקרט טוט
מוז ער בהתרת ב"ד הגדול טואן ווען ער התרה מוז
איכש גישעהן לאשן אונ' האב ביגערט דיא עדים זיילן מיין
תשובה באריכות . . . זיין התראה זעצין אונ' איר העתק
געבין ויבא השטן ר"ט קן להתיצב בתוכם זיא זיילטן
תשובה זוא ניט אן געמין זונדרן ווען איך ר' שטאקרט וואש
וואלט זיילט איך אים ע האט וואל גיוואשט כי נמוג
כל לב דז איך קיין עדות האבן קוינן האב אך מוזן אונטר
דיא התראה שרייבן וויא דער טמא גיוואלט האט וכאותו פעם
ר"מ קן גירעט וויא איך גיזאגט פֿון התרת ב"ד הגדול וו"ל מיר
זיינן ב"ד הגדול. אח"כ הנוגשים אצים בכל יום ויום אונ' וואלין
גיזאלט זיין הגם איך מיך ארכאטן צו טון כד"י מיך דאמיט
ניט פטרן וואלן אונ' אלזו תפוס בכבלי ברזל זיצן לאשן ביז
י' ימים קודם פסח ת [335] . . . צו מיר קומן בתפיסה
דער פוקד אונ' אמט שרייבר צו פיטרש האגן ובידם איין
ביפעהל כחותם של השר אונ' מיאר ואר גילייאייט דש איך
זאל מקיים הפסקים זיין אונ' זאל קנס להדוכס יר"ה ביצאהלן
ובאם לאו זאל מן מיך אחר כלות ה' ימים אן דען קאק¹⁾ שטעלין
אונ' דער תליין²⁾ זול . . . זא ויל שליך בשבט מוסר געבין
אלש איך גנש מאה טלר העט שקר גיטאן אונ' דיא מדינה
ואר ווייזן נבהלתי ודוממתי על המראה ומבקש גיוועזן מויכטן
מיר דאך העתק דש ביפעהל געבין ותשובתם זיא האבן זיילכש
קיין כח האבין מירש אביר ב' ג' פעמים ואר גיל(א) [יי]אט כדי איך
דיא ראשי פרקים האב גיוואשט. אחר יום או יומים האב איך

1) = Pranger? 2) Henker.

געבין זאל ער ערשט הוצאה צאהלין לכך האט ער משנה
הדיבור גיוועזן ובאמת איז איידל שקר דא שטאקרט יא מיט
שנוט האן גיוועזן.

דא נון דיא פסקים זא האב מפיו ר' משה קן גיהערט
האב איך ביגערט זיא זוילן מיר . . . מהיכן דנתוני השיב ר"מ
קן מיר האבן עש אזו גיפסקנת. האב איך אים ווידר משיב
גיוועזן שאין לי לשלם גלייך זיא אך בייא מייני כתבים
. . . דן דען ערך בכלל וויל אביר געבין מה שיש לי כדי העט
איך כמה אלפים וואלט אלש אוועק געבין כדי אז איך פטור
מן התפיסה קומט אבר וואלט אח"כ דיא כחות ואלמות וישן אין
אכט צו נעמין האט מיר ר"מ קן משיב גיוועזן מען גיב מיר
נישט אויף איין שבועה [335a] דאך גיזאגט ווען איך גנש
קענט השכון געבין בדארף איך ניקש צו געבין אונ' מוזט מיר
אלי הוצאה ביצאהלין אביר מיר ניקש גשריבן געבין כדי איך
פון אלין ענינים ניקש צו ביווייזן האב. ועוד האבן זיא בער
ווארנדארף בפסק גשריבן געבין וויא איך אין העט ור מסרת
אוניא מחיי . . . אין שלש קהלות אום צו טון שולדג זאל
אך מיך מחייב מלקות גיוועזן זולת זא . . . האב איך מעולם
בפני ב"ד דרויף ניט טוען גיוועזן האב מיך אך ניט תובע
גיוועזן דארויף רק מעצמם עשו את כל אלה ועל בקשת
מתנגדי: אח"כ זיינין דש ב"ד קומן לתפיסה צו מיר אונ' בכתב
מיר דיא מחילה גילייאט דאך גיזאגט בער ביגער דיא מחילה
גיארט אין מינדן אונ' מיך כוסה גיוועזן דאש איך האב אלש
מויזן זעלבשט אונטר שרייבן צו האלטן. לאחר זאת זיינין ב'
מן הב"ד ווידר מיט אירר גילה אוועק גיצאנגן והטמא קן ימ"ש
נשאר מיתר הרפאים. האט מיך ר"י שטאקרט מיך כשיקט אין
דיא תפיסה מיט ג' עדים זיין כלומר ג' עדים משלש ארצות
גיוועזן איינר איז גיוועזן ר' איזק רינטל והשני אברהם וואנורידן
מפאזן ווערדר והחוט המשולש זקן אישמאי ר' גרשון מפוזין
שהוא עובד ומשתחוה לבעל בער. האבין מיר אביר קיין התראה

גיזאנט איך העט זובליצירט דש דר חשבון זולט ואר לנד
 זעסיני לייט גישעהין אונ' דש זייא קיין לנד זעשיג האב
 בעו"ה קיינס גיהט אדר ביקומן קוינן האב זיא ואר גישלאגן ר'
 מאיר פאלק מפ"ה (ב) [ה] אב אין מושין באונס צום חשבון נעמין
 אונ' [336a] מתנגדים האבן בייא זיך גיהט ר"ט קן רט זעליק
 בער וכל צירופו של שטאקרט . . . גיוועזין לפני השררה ויל
 נימנט אז שטאקרט אלש זיינין בורר דרבייא האבן (הא) [ט] דיא
 חיה [חיה] רעה פוער פיו גיוועזין ער מוזט דאער בייא זייין) האט דיא
 חיה רעה פוער פיו גיוועזין [ער] (א) [מ] ויזט דאבייא זיין ווילן זיין
 קוד' אינטרעסי דאערבייא גיזוכט ווער האב ווידר גיזעהין כי
 כלתה הרעה. אלש זיא האבן אלי מייני חשבונות וזכות
 בידם גיהט וואש ר"ט פרידבורג עט האם מזייף גיוועזין אונ'
 מיר יתר אלו ז' אלפים בחשבן מיקר גיוועזין אונ' דיא מרתה . . .
 מטנות גיוועזין מיך אזו ויל מיצר גיוועזין מיט איין שקרים
 וזיזופים דש זיא לבסוף דיא זל . . . ה גירעט איך זיילט זעהין
 דש איך מיט אינן לפשרה גינג כדי איך דיא תפיסה אמאל
 [פטור] ווער האב ווידר על אפי מוזין ווילען פשרה צו מאכן האב
 עש מוזן אויש דער הנט געבין דיא פשרנים אלש ר"ט קן
 ודוגמתו מיר ואר גיזאנט זיא וועלין מאכן איכש אין " שנים
 צאהלן זאל האבין מיך ווידר ואדרן¹⁾ לאשן אן דיא אמטשטוב
 אונ' האב זיא פשרה כלומר ואר חתמנט ג . . . גיבראכט אונ'
 אויף גיבראכט אונ' מתנגדים נאך מינדן גאנגין אונ' תיכף
 אין מיינ בית מיינ ספרים הקדושים זיך לאשן אן שצין וויא
 זיא זעלבש גיוואלט האבן ובתוך . . . איין פרסום אין
 מקום געבין בין איינס בעל מלחמה חייב גיוועזין ק"ן ר"ט
 דער . . . אין בית גנגין אונ' זיך פור זייני קינ ר"ט
 מטלטל [ל]ין למשכונ' גינומין דא מתנגדי שטאקרט וצירופו דש
 גיזעהין הבין זיינין זיא כולם בכלל נאך פ"ה קומן אונ' מיך

1) fordern.

מתבונן על הענין גיוועזין אונ' ווידר זובליצירט אן שר יר"ה
אונ' אלי פונטן אך ואל ואר ענטוורט וכפרט העיקר מחמת
שטאקרט וגנש האב איך וואל מ(ת) [ס] רבן גיוועזין דש איך אים
מעולם קיין שקר גיטאן אונ' ארביט¹⁾ מיך אים נאך כל שעה בפני
אנשי נאמנים לנד זעסיגן לייט וויל הישבון טון אונ' דעם שר
דיא זובליקציאן אויברשיקט בין כך וכך האט מיר דער שר
ווידר דוירך זיינין לאנד טראשטן גלאדבעק²⁾ לאשן אן זאגין
איך זאל בתוך ח' ימים ר"ל זהו בדה"ב³⁾ קנס להדוכס יר"ה
ארליגן אדר ער וויל מיך לאזין לתפיסה ברענגן דש איך דין
אדר מאנט⁴⁾ זויל קוינן זעהין איז נון גנש סמוך לפסח גיוועזין
האבן מיין קינדר ש"י זיך זא ויל אן גינומן אונ' ר"א [ל] זה
ב(י) [ד"ה בער⁵⁾ ארליגט וויא זיא ערב פסח קומן נאך פ"ה ואר מיינין
מיך פטור צו ביקומן זובליצירט שטאקרט וגנש דש מען מיך
גיט זול פטור . . . וזה לשונם איך קוינט אויף דעם עצה בית
זא ואל ז' זויסי לחם עסין אלש אנטר וועגיין . . . זא מושיין
זיא ר"ל זב"ה⁶⁾ אויז געבין אונ' פֿארט פסח תפוס גבליבן ח"ה
של פסח זיין מיין מתנגדים כגון שטאקרט וצירופו ווידר אן
צו ציאן קומן וויא זיא נוא ואר נומן איך מיך . . . גנש
חשבון צו געבן ואר אנשי נאמנים אונ' דער בפעליך דורך
מיין זובליצירן . . . גיווארן האבין זיא גימאכט דש דער
חשבון זאל גישעהין אויף דער אמט שטובן אונ' תיכף אלי מייני
חשבונות לאשן מעתיק זיין אין גלחות אונ' האבן מציעו [ד]ם
גינומין אירן אן האנג ר' מאיר פרידבורג איך אלש איין תפוס
האב גימנט גיחט אויך גימנט ביקומין בעין כי נמוג כל לב איז
אינר ממדינת פולן גיוועזין ושמו . . . האב איך
בוחר גיוועזין זאל בייא דעם חשבון זיין זא בלד מיר זיין קומן
אויף דער אמט שטוב האבן מתנגדים דיין זעלבן גיפסלת

בדמים הנוהגים = 1) erbiete 2) Landdrost Gladbeck 3) =
והובים בדמי המדינה = 4) בינינו 5) ? 6) baar.

מיר צו גילאסן דש מן מיר איין בעט גיבראכט האט דא בין
 איך אזו גילעגין ביו פ' דברים האב וואל לפרקים אן שר
 יר"ה זובליצירט אונ' אין גוטן מעמד גיבראכט אביר מתנגדי
 אליש ווידר הינדר גאנגין ביום השבת פ' דברים האט אשתי
 תי' ע"י שתדלנות משתדל גיוועזין דש זיא צו מיר האט
 מיגן קומין וויא זיא בייא מיר איז קומט דש שר יר"ה זיקטרויס
 האט כתבים בידו וויא גנש זובליצירט אונ' שטעלט בתוך
 הזובליקציאן מיין אונגיראטור שטיף פֿאטר וועליך מיר עשרת
 אלפים גיגנבת האט גיקש נאך דוידר תפיסה
 ביגערט מן זוילט מיך הרטויר אן גרייפין אונ' לאש מיר
 דאבייא אן זאגן בתוך ח' ימים עש צו ריכטיגקייט
 צו ברענגין אדר מוזט מיך ווידר בתפיסה קשה ברענגין לאשן
 אונ' אין דער זעלבי תפיסה ליגן לאסן וויא מיר אן איין
 שבת האבן גיהט דש ארקען הש"י האב ווידר זובליצירט
 ומבקש גיוועזין דאש האט אזו אן גשטנין עד יום ו' ערב
 שבת קודש סמוך מ' באב האט גנש אונ' שטאקרט ווידר
 גאנצי פאקט כתבים אונ' פֿר שריפֿטן אן שר גשיקט אונ'
 זו פֿיל צו וועגין גיבראכט דו מן מיך ד' שעות קודם שבת
 האט ווידר אין איין תפיסה קשה גיבראכט מים אין בו אבל
 נחשים ועקרבים יש בו אשתי תי' זיאס גילאפֿין אונ' דיא
 גאנצי לילה כמעט אויף גיווארט דער שר מיט דער שרתה
 נאך וויסקן שטיין¹⁾ גיצאגן איז אשתי דער שרתה ואר דער
 קומט קומין אונ' מבקש גיוועזין תשובתה אייער מן קוימט
 אויש דיזר תפיסה ניט אונ' זוילט ער דרינגן פֿר פֿוילן ביו
 ער ביצאלט בין אזו בע(ח)[ו]ה' ח' שבועות גילעגין אין דער
 תפיסה בין כך לכך איז חותני . . ראל שי' מהילדסום צו
 מינדן גיוועזין אונ' אשתי ובתי שתי' מיט אים גיהנדלט דש
 וואלן ח' מאות ר"ט קנס דער שרתה אן ווייזין בייא

1) Wittgenstein.

בפני השררה ואר אונגרהשם¹⁾ אן גיקלאנט אונ' ביגערט מן
 זאל מיך אין איין אנדרי תפיסה זעטצין וויא דען אם ערב
 שבת קודש פרשת שמיני תיב' צו מארגן אום ה' שלעג מן
 מיך פום עצ. תת תפוס אראב גיפירט זיין מיין מתנגדים
 כלם בכלל ואר דעם מבצר אויף דעם פלאץ גישמנדן אונ'
 דיא נקמה אן גיזיהן וויא מען מיך האט גיווארפין אין איין
 תפיסה הייסט דער טרוצן בורג וואור מן גזלנים ורצחנים אין
 וורפט אונ' מיר כבלים של ברזל א. דיא אפשר שלשים
 לטרות האבין גיואגין השי" הוודע כל הנסתרות וויא מיר
 מיין ונפש גיוועזין איז אונ' תיכת ואר באטן דש קיין
 ב"י זאל צו מיר קומין אפי' אשר טראפין אום מיך
 גין אונ' האבן זיא אך צופה רעסטירן לאשן בייא ה' מאל
 אויז (שד') [ש"ב] יוזל שי' זיין בית ניט טראפין גין בין אזו
 גילעגין בתפיסה סמוך לי. דער שומר מיר וואש צו
 עסין גיבראכט אונ' איין בונד שטרוא אונ' איז איין מ. . . .
 קומין מיר אן גיזאנט וועגין דער אונגיהארשם זולט איך קנס
 געבין אלף ר"ט [336b] גיזאנט על הראשונים
 אני מצער האבן גיבראכט איין שפניאשן קראגן²⁾ לה
 מאיים גיוועזין האב מיך אביר ניקש מרצה גיוועזין בין אביר
 דיא לילה ארבן אין דער תפיסה למחר ביום
 השבת האט מן ווידר אן גיהובן איך זאל מיך רין
 כדי איך אויש דער תפיסה קום האב גיזעהין דז בעו"ה (ז) [ק]יין
 רחמנות והצלה דא איז האב מיך ב' מאות ר"ט מרצה גיוועזין
 האט אביר ניט זיין קוינן אונ' גנש שבת אזו גלעגין אונ'
 יום א' וכמעט שלא פרחא נשמתי האב איך ה' מאות ר"ט
 קנס מוזן מרצה זיין דא האב איך נון גימיינט איך ווארט
 פטור קומין האט (ד) [מ]ען מיך אויז דער תפיסה אויף דאש מבצר
 אין איין חדר גיבראכט דיא ברזלים ווידר אן גיטאן אביר

1) Ungehorsam 2) spanischen Kragen.

וועלכר זעלבש פונזא גיצאנגן אונ' באמת הרר"ש . . אב"ד
 מפוזין ווידר כמה כתבים אן מתנגדי גשריבן זיא זולן מיך
 פטרן על ד"י ולית דמישגח ביה ותיקף אחר סוכות האבין
 מחותניי והאלופים יושבי עמריך מוהר"ר גומפל שי' ובנו אלי'
 גומפל וזיל אצל אדוננו הדוכס יר"ה אונ' דש מתנגדי זולן
 שטיין צו קליב ואר דען קומיסריאן דיא אדוננו הדוכס יר"ה
 דא צו ואר אורדנרט האט אונ' מיר אלי' גיגולת כתבים אונ'
 אל' שריפטלכי גאטריקש"צו שטעלין זולכן ביפעהל האבן
 זיא כתוב וחתום גשיקט מיט הר"ר מאיר מקליב נאך פ"ה
 ושמתני על הבשורה טובה עד מאוד וויא נון ר' מאיר דען
 יועצים האט דעם ביפעהל אן גליברט זיא העטין
 מיר מיין תפיסה ניקש צו שאפין זיא הילטן מיך ניט תפוס
 זיא וואלין מיך אך געבין בלתי ידיעת השר וועלכר
 נאך ביל ועלד¹⁾ וואורד קומן דא וואלין זיא עש אן ג . . .
 וויא זיא אך גיטאן אונ' תיקף דען ביפעהל הין גשיקט מיט
 אירם זיקטירום . . . איז דער דוכס ירום הודו אך אים אויף
 צוג גיוועזין אונ' נאך בילועלד קומן וויא נון מי . . מתנגדי
 דש גיוואר ווארדן האבן זיא ניט גרואט יום ולילה ביו זיא
 ווידר דען בי [337b] . . . אונ' ב' ביפעהל אן דיא
 יועצין גיבראכט דער אירשטי' משמעו' זא זיא זיך . . גיש
 גילאשן זוילטין זיא מיך ווידר תפסין דער אנדרי' משמעות
 זיא מיך אזו לנג תפוס זאלין ביו אלש מחמת הקנס אונ'
 שטאקרט ביצאהלט איז אך דעם רעבינר ווידר אן ביפֿעהלן
 מיך אין חרם צו טואן אונ' איז דר ב"י²⁾ דער מיט שייכות
 האבן ווארט זאל כל פעם " . . . קנס געבין וויא בנטיש
 גיבירטקייט³⁾ איז כאותו פעם איז אשתי שתי' מיט חתני הר"ל
 שי' נאך בילועלד גיצאנגן אונ' ואר מינט דעם דוכס יר"ה
 גידעט אונ' איר גיזאנט עש זאל איר גיהאלפין זיין אבר
 מחוץ למחנה איז מתנגדי' איר שתדלן גשטנדן אונ' ווידר

1) Bielefeld 2) = בר ישראל 3) Bannsgebürtigkeit.

דער עצה מינדן וועלכי אים . . . איז דיא עצה אך זיך
 מרצה גיוועזין כדי איך האב זיילן פטור ווערין קומן וויא
 מען ואר האפֿט אונ' גימיינט עש זייא רצון האבן דיא
 קומיסריאן תשובה געבין דיא זומי¹⁾ . . . ש.ך אין אלש חייב
 ווער זאלט ניט זארעמורט²⁾ ווערדן זא וואר שטאקרט אונ' דש
 קנס . . . עש ווידר אן שר יר"ה גילאנגין לאשן וואש
 דער דא אין טון ווארט דעם מוזטן [337^a] זיא נאך לעבין.
 וויא נון ווידר תשובה קומן איז מהשר יר"ה ובה . . .
 סמוך ללילה מיר דער לייטן אמט³⁾ על המבצר לפני התפיסה
 בשורה גיזאנט איך וואו . . . בלד פטור ווערין מתפיסה
 הקשה וויא אך בזו הרגע דער שומר התפיסה קומן אונ' מיך
 האט אויש גילאשין אונ' גיבראכט אין דיא קורטי גארד וואור
 דיא רק' שמירה האלטין ווידר לברזל אן גיטאן אן ב' רגלים
 בין זא אין גילעגין דען אנדרן מארגן זא בלד עש מתנגדים
 האבין גיוואר גיווארדן דש מיר דיא תפיסה איז לינדער גיווארן
 איז דער איש בער קומן אונ' בייא דיא קומסריא זער שטארק
 אן גיהלטיג זולטן מיך ווידר לתפיסה קשה ברענגן ותשובתם
 וואש דער שר ביפעהלט דעם מוזן זיא פארירן בין זא אין
 דער תפיסה גילעגין ר"ה וי"כ וסוכות האב ניט גיוואלט מאין
 יבוא עזרי זולת האב גיוואר ווארדן דש מתנגדי האבין
 ויל שקרים ועלילות אין פולן אן הגאון מוהר"ר שעפטל
 מפונא⁴⁾ גשריבן איין גנש רשעות ספר אויבר מיך גשריבן
 אונ' אנין גשיקט וויא זיא אך בשקרים וזיופים מוהרר"ש האבן
 מטעה גיוועזין דז ער איין התרה האט ג. . . מיך אין צו
 האלטין אונ' מיין דם מתיר גיוועזין וויא אלש אין מוהרר"ש
 זיינן כתבים אן גיסי האציקש מוהר"ר זלמן כ"ץ ש"י בק' ליסא

1) Summe 2) ? 3) Volksetymologische Entstellung:
 Leutenamt = Lieutenant 1) Ueber R. Sabbatai Scheftel b.
 Jesaja Hurwitz, vgl. Perles a. a. O. 77 und Kaufmann,
 die letzte Vertreibung p. 66 ff.

יום פֿון פֿיה נאך (דש איך בין קיגן יום) לויסלבורג
 קומין מיך דא לאשן איבר דא וועזיר זעצין איז איינר
 גיוועזין דער האט מיך [338a] גיקענט דער זעלבי איז נאך
 פֿיה גנגין אונ' גיזאגט וויא איך מיך דא העט לאשן איבר
 דא האבן מיר ניט וואלן נאך שיקן זונדר דא עצה
 האבן מיך ווידר מוזין שאפין אדר דא הא ר"ט קנס
 געבין מיינט וועגין דא האבן זיא מיר אלי דרכים נאך גשיקט
 צו פֿוס אונ' צו פֿערד גאנגין אויף ניאנבארג דא האב
 איך אייניק ביקאנטן ספן פֿון מינדן אן גיטראפֿין. דער האט
 נאך תיכף סמוך ללילה אפגיפֿארין האט מיט מיר מטיב גיוועזין
 אונ' אינש ספינה גינומין איז נאך גיפֿאהרין ביז צו דער
 דראקנבורג וויא ער וויל אן לאנד ליגן קומין דא רודפֿים אן
 דש מים אונ' געמין מיך זא ווידור תפוס ברענגין מיך אינש
 פויארן הויז האבין מיך אביר ניט שליט . . . טראפֿן ווילן
 עש אין איינר אנדרו מדינה גיוועזין אונ' זאר גוטל חסד מיט
 מיר גיוועזין דא לילה האט מיך כפר" ביוואכט עד ליום מחר
 האבין מיינ' רודפֿים גימיינט מיך תיכף ומיד מיט צו ביקומן
 האט אביר ניט קוינן האב ערשט (האב אירשט מויזן) נאך
 גיאן בורג צום טראשטיין¹⁾ גין דער דראשט איז ניט דא היים
 אביר דער אמט שרייבר ביפֿאלן זולן מיך הין ברענגין האבין
 מיך ב' פויארן פֿויגט²⁾ הין גיבראכט וו' הטח עלי חסד דו איין
 איברשטר ליימן אמט³⁾ אין דער דראקן בורג גיוועזין ושמו
 בעלינג האט מיך וואל גיקענט דער איז הין גרימן אונ'
 גימאכט בייא דעם אמט שרייבר דו ער מיך ניט אין איין
 תפיסה קשה גיבן זונדרן בבית השער אן דעם מבצר זא האט
 מען מיר איין אייזון פאלטן אן גילענט האב איך מיך גאר
 וי . . . גניט יותר אלש ח' ימים אויף דעם שטרויא מוזן
 ליגן ביז איך לאשתי שתי מודיע גיוועזין זיא מיר . . .
 ממות גשיקט אך זעלבשטן צו מיר קומן וויא נוא ווידר

1) Drosten 2) Bauernvögte 3) Oberstlieutenant.

זיא גיזאנט זיא זאלט הין גין ער האט זיין רענטיקייט זיא
 האבן אך באותו הפעם אן גישטעלט אז דיק בערמן מיט זיין
 ווייב דש זיא זאל איר קינד מיט נעמן און נאך בילד פֿעלד
 גין אונ' לפני הדוכס יר"ה איין פֿוס פֿאל מיט דעם טון אונ'
 אך איבר מיך קובל זיין כדי להבאיש ריחינו וויא זיא אך
 גיטאן האט אונ' אחין גיצאגן האט זלמן גנש איר איין כתב
 מיט געבין אן דאש מעליל זיין משרת ושמו ר' זעליק . . .
 דיא מרים הצופה האט זיך טועה גיוועזן גיבט דעם כתב
 הר"ר זעליקמן בילועלד דער זעלב . . . מ דעם בריב פֿינט דא
 אן דאש גאנש שרייבט דיא שתדלים זאלטן גון וואל צו
 זעהן דש דיא . . . ר מיט אירן שתדלנות גיקש פועל זייא
 אונ' זונשטן ויל רשעות וויא גון דיא גומי לייט צו בילועלד
 דיא מרים אלש אויז פֿרעגין אונ' הערין דעם גרוישן חלול
 השם געבין זיא איר איין עצה זיא זולט ניט להדוכס גין
 אונ' זיינין זיא קצת משחד דש זיא ווידר וועקציט¹⁾ אבר זלמן
 גנש זיין כתב האבן זיא אשתי שתי צו גישטעלט אונ' מיר
 נאך האבין ויא גון אשתי וחתני שתי גיזעהן כי כלתה
 הרעה אונ' דש זיא דאש זקשט²⁾ ואז ריסין קוינין אך דעם
 דוכס יר"ה תיכף משם וועק גיצאגן זיינן זיא בפחי נפש ווידר
 נאך מינדן גאנגין איך האב זובליצירט אן יועצין ותשובתם
 זיא האלטן מיך ניט תפוס איך מוז אודר בפעהל פֿון דוכס
 יר"ה ברענגין האבן אן דען שר זובליצירט ותשובתו ער האט
 זיך דער זאכן גאנש אבגיטאן האב גיזעהן דש קיין רחמנות
 והצלה איז גיוועזן אונ' מיך מכן . . . ה גיוועזן האב עבין
 ברזלים אן גיהט דיא איך האב קוינין פֿון דיא רגלים אפשטרייבן
 נקב בלילה בחצי הליל גימאכט אונ' בין אוועק גאנגין
 ובדעתי האב וואלן דעם דוכס . . . נאך ציאן אונ' ערשטליך
 מינין דרך אויף האמבורג וועלין נעמן כדי איך וואר סיוע
 . . . ין ביקומין בין זא גנגין לכד פֿון פֿיה דש איך בין קיגן

1) wegzieht 2) ?

זא תפוס גיוועזין עד יום ו' בהושכמה איז דער דראשט קומן
 מיך אלזו בלד לאזן פֿאָרדן צו זיך אונ' דברים טובים וניחומים
 גרעט אונ' תיכף מיך בעגלה מיט ג' שומרים נאך פֿ"ה גשיקט
 ביז לעת ערבית אהין קומין אוי לאותה חרפה ובושה דיא איך
 אין גינומן ביז ווידר דער עצה גליברט ווארדן האבן מיך אין
 איין תפיסה אונטר דער ערד גליגט אונ' גאר הרט גישלאסן
 האב גרוש צער דיא לילה גיחט בין זוא גילעגין עד מחר שבת
 קודש חצי היום האט מן מיך ווידר אויש דער תפיסה גיבראכט
 אויף דער עצה קעליר בייא איין איש ביז לילה דא הט מן
 מיך ווידר גיבראכט אויף דש חדר וואש איך דרויש האב
 פליטה גימאכט אונ' מיך אלי מייני מטות ולבושים וואש איך
 האב דא גילאשן ווידר צו גישמעלט האב אביר עצה אלי
 הוצאה יותר אז חמשים ר"ט ביצאהלן מוזן בין אזו ווידר תפוס
 בככלי ברזל גיוועזין אונ' מתנגדי אן אלי פלשי כתבים נישט¹⁾
 משגיח גיוועזין האב אך בייא דער שררה שם פֿ"ה גיקש
 ארהלטן קוינן בין כך וכך האט חתני הר"ר אל"ש²⁾ ומחותני
 הר"ר יששכר ש"י בתבים גשריבן נאך ק"ק פוזין אן הגאון
 מוהרר"ש אונ' קצת דיא נבלה ממתנגדי מגלא^{א)} [ה] גיוועזין בתוך
 הכתבים אונ' זיא אויף דיא פאשט גיטראגן האבן ואל אך ו'
 ג"ט מעות אין גילעגט לחוצאות ויבא השמן אונ' גולת דיא
 כתבים מן הפאשט אויש דער תיבה ובאותו הרגע האב איך
 אך כתבים גשיקט (דיא מיט פוירט²⁾ האבין גיזאלט)
 חתני ש"י וואלן אויף דיא פאשט דיא מיט פוירט האבן גיזולט
 אין כך מיט אין שליסן ויבוקש הדבר וימצא דז דער מעליל
 בעצמו זיא וועק גינומין ותשובו הראש . . . עש זיך בפֿיגדן
 זאלין זיא איר עונש אויז שטין אונ' זיא אבר מבטיח גיוועזין
 כח זאל אים . . גשעהין דער מעליל אפילו דש מעות צו זיך
 נעמן אדר דער ראש האט אינש ווידר געבין דיא כתבים
 זיינן גיליאנט ווארדן דיא זיך ניט אזו בפֿיגדן וויא ער אן

1) nicht 2) fort.

דער טראשט אהיים קומן זיינן מייני רודפֿים קומין אוי'
 ואר מיינט מיך פשיטה פטור ווידר מיט נאך פ"ה צו ביקומין
 האט אין דער טראשט משיב גיוועזין בלתי רשות וידעית
 הדוכס מצעל (טארף¹) ער מיך ניט פטור געבין האבין דיא
 עצה פ"ה תיכף גשיקט נאך צעל אוי' גרוש שתדלנות
 גשריבן דאש ביפעהל אן טראשטן איז קומן ער זאל מיך
 ווידר ליכרין אין פֿירשטן דום²) מינדן העט איך נוא רעכט'
 שתדלנים גיהט דיא אום מיך גאנגין ווערין צו (נ) [צ]על העטן זיא
 מיך גיט פטור ביקומין אוי' העטין מייני מתנגדים דא מיד
 למשפט מוזן שטין האט גיארט . . . שתדלנים גימאנגלט אין
 החבוש מתיר עצמו ביום שבת קודש ר"ח טבת ת"ג האט דער
 . . . איין עגלה ביגעבין ב' שומרים מיט בלי זין אוי' מיך
 מקבל גיוועזין זא בין איך גשלאסן ווארדן אוי' פֿון דא גליברט
 ווארדן אן דעם אמט ערין בורג דא זיין ווידר ויל שומרים
 גיוועזין איין . . . ווידר גשלאסן ווארדן אוי' גיפֿרט ווארדן
 אויף דש מבצר ערין בורג דא בין איך גלי . . . בבית השער
 האב אביר ת"ל גראש ישלום גיהאט אוי' ערילום גרוש רחמנות
 אויבר מיר . . . [338b] . . . דא גילעגין גישלאסן האט
 מיך ווידר דער טראשטאל³) לאשן צו זיך פֿאדרן אוי' מיך אויס
 גיפראגט וויא מיי עגין איז אוי' ווארום איך תפוס בין האב
 קצת ענינים מגלה גיוועזין האט ער רחמנות גיהאט אוי' תיכף
 ביפֿאהלין מאן זאל מיך ווייטר ניט שליסן זום ג' איז דא ווידר
 איין עגלה גיוועזין מיט איינר שמירה מיך זונדר גישלאסן
 גיבראכט מיט אן דיש אמט ראדן⁴) אוי' פֿירשטן דום מינדן דא
 איז ווידר איין שטרק' שמירה גיוועזין אוי' איין עגלה דיא
 האבין מיך גישלאסן גיבראכט נאך ראדן אוי' אין דיש משפט
 גיבראכט בבית השער אוי' דא איין גרושה שמירה גיוועזין
 אוי' צרות גדולות גניט האב בדוחק שטראו קעגין האבן אוי'

1) Zeldorf 2) Fürstenthum 3) ? 4) Rahden in Westfalen im Reg.-Bez. Minden.

פטר ווערדן זא זיינין זיא ווידר ביחד וועק גיצאגן וויש ער נון
איין אונ' אנדרי ביפעחל האט אויש גיבראכט עצמו מלספר
וויא זו נון ווידר נאך מינדן זיא קומן האבן דיא טראקטאטן
אן גיפאנגן האט מן אביר נישט פיל פון יודשליך הער גין
גיוואוישט . . . איך אלש גין מוזן וויא מתנגדי האבן וואלן ר'
יודא העקשר צו מיר בתפיסה קומן אונ' מרדכי בילועלד איך
מיט אים טעם וסברה רידן וואלן וכך אמרתי מאחר האב'ד
גשריבן אזא איך ערבות שטעל מיך שטאקרט ונגש פטרן
מתפיסה איך בין נוא מוכן ערבות צו שטעלן ולציית דין בפני
די' צדק ממילא בין איך יא לעת כזאת שטאקרט וחתנו נישט
מער חייב ותשובתם עיש זייא א . . . קיין צייט אויש סדר
טהרה צו רידן זייא איידל טומאה דא זיא אין האלטן וויל
איך פטור מתפיסה . . . מוז איך אלש מאן וויא זיא וואלן
כאוות נפשם דא איך גיזעהין דו זונשטן קיין הצלה איז האב
איך ערשט בפני עדים מוסר מודעה גיוועזן אך בפני צייגן
ונטרי'א פראמנשטירט¹⁾ . . . [339b] . . . גיצוונגן בין לאישן
אויף שרייבן למשמרת אח"כ האב איך ר"י הויקשר מוזן כח
הרשאה . . . ער רשות הט מיינטוועגין צו האנדלן אונ' ערשטליך
מיט זיך גיבראכט יודשי עדים אח"כ . . . מיט זיך גיבראכט
ונטרי'ס האב אך פֿר אין מויון זאגן דש איך ר"י כח ורשאה
גיב אלש . . . ער שליסט דו איך דש האלטן וויל. קוים
איך ר"י העקשיר גיזאגט איך וויל אליש וועק געבין כדי איך
פטור קום רק דו אדוננו הדוכס יר"ה ביום ה' ד"ב אייר ת"ג
צו מיר ר"י הויקשר קומן לתפיסה מיט זיך גיהאט אונ' בידם
קומפרמיז כתוב ומשמעות דו איך מוהר"ר חיים מייזליש אונ'
מוהר"ר גרשון חזן ומלמד של ר"ב וזלמן גנש במינדן אונ' נאך
איין מלמד פֿון גאשילר לדיינים מקבל בין בשביל רב' שטאקרט
ונגש ואח"כ ר"י ווידר קומן אין נאטוריום עם ב' עדים מיט
גיבראכט ואר איין ר"י כח ורשאה געבין דו ער זאל רשות

1) vor Zeugen und Notaren protestirt

גיגעבין אך דעם גראשן שחד פו גיזאנט אויג' חרא וכ"י¹⁾ זאלן
עיש צאהלן אדר האט נישט קאנן אן קומן [339a] דער ראיש
ת"ל אוהב משפט דא ער נון גיזעהן דו ער נישט בנבלותו
שטא(ס) [ט] האט האבן קאנן. . האט אנדרי עלילות גיזוכט אינד
בייא דעם ב"ד צו פ"ה אויף דיא צומאטין צו וועגן גיבראכט
כדי ווען זיא ארשיינט העט ער זיא בעל'לתו תפסן לאשן זיא
האבן איין ככה הין גשיקט זאל אזו הירן וואל וואיש מן פֿון
אינן האבין וויל ותשובתו הושר זיא מיין זעלברט קומן דא זיא
נון גיזעהן מן ישנולד להם האבן זיא בהסכמה א' איין דרך
לאדוננו הדוכס יריה נאך ברלין גינומן ואנב זה האב איך בכתב
מיין בישווער אינן אך אלש ארטיקלש ווייש²⁾ מיט געבין וויא
זיא נון נאך ברלין זיינן גיקומן אויג' אן גיהאלטן האבן זיא
דיא תשובה גיקומן דער פלוני זייא גיפֿאדרט ער ווארט זעלברט
אהין קומן זאלן זיא איינר גיגן דען אנדרן גיהורט ווארדן דער
פלוני איז הין גיצוגן אויג' מיט זיך גינומן ר' יודא הויקשר
(מ)[ו]אונט צו גיסא וויא דער זעלביגע נון אהין מיט אים קומט
שיקט ער זוא אלזבלד אן חרל ור"י³⁾ אויג' לאישט אין מורא מאכין
זיא זילמן זעהין וואיש זיא טעטן דו קיין חלול השם גשיכט
זילטן וידר מתקן זיין מה ישעותו ער זולט אלש יודשליך
הער גין ובאם לא דש זיא זולכש נישט טעטן זא ווערן איצונדרט
פוזנד יודל דא וואלט ער אינן התראה טון דו זיא קיין די'
ביגערטן און פֿון איין גשי. . . נעמן ואר דער מכה האב איך
מורא גיהט אויג' אינן גשריבן זאלן זיך נישט לאשן מטעה זיין
. . . אים האב וואל דענקן קענן דו ער ר"י דארום מיט
גינומן זיא אויש אירם פֿארטל צו טרייבן אבר מי' יכא אחר
המלך אשר כבר עשהו האבן זיך לאשן מטעה זיין אויג' אים
אלש מרצה גיזעוין אויג' ר"י הויקשר זיא מבטיח גיזעוין זאל
אלש יודשליך הער גין אויג' וויל נישט ממדינה וועק אך זול

חתני ר' ליב³⁾ Alles artikelweise²⁾ ? חתני ר"א ור"י¹⁾
? ור"י יששכר

ניט ווידר פֿארן דער ח הב שטיל גשווינגן מטיב
 עד רע ניקש משיב גוועזן. כי כן צוה עלי ר"י הויקשר דוא
 בדיבור הקל קוסט איך עולמים ניט פטור אונ' אוימש חיורר¹⁾
 דאצו. דא נון דער צר דיא הב איך גיפראגט מהיכי
 תיתי דו איר מך אזו משביע זינט. האבן זיא משיב גוועזן דו
 ערשטי דיא שבועה זו גיפסקנת בי' דינא אחר בי' דינא לא דייק.
 הגם שיש לי לשאול מאחר שפסקו ש . . על מי ועל מה
 מיך מיין מתנגדים תפוס גיהלמן איז אבר קיין זמן גוועזן
 פֿיל קושיות צו פֿראגן. איז אין נון אלש גל פרט וואש מכל
 אשר לי נאך דא איז גוועזן. ובתנאי האב איך גשווארן דו
 זאלין לזן וויא דר דין אזט. מזון שלשי' וכסות ומלבושים האט
 מירש צוגיזאגט אבר ניקש גיהלמן בין ווידר פֿום ב"ד למקומי
 [ר' יודא?] הראשון גיבראכט. יום ו' כ"ז אייר ת"ג בהשכמה קומט
 חיורא ה . . . מיר אונ' איין זובליקאצין בידו האט רב לאזן
 אויף זעצן ומשמע' כלומר אלש איך דען ישר מח . . . הבש
 אונטר שרייבן מוזן. אח"כ קומט ער ווידר זאגט רב' ביגערט
 צו ווישן וועלכן דרך איך גיין וויל מיך וואל לאשן איבר דיא
 וועזר זעצן אים ספינה. אך ביגערט רב' איך זאל מיך . . .
 לאשן דיין איר איך מתפוסה גיין וכדומה זאלכר שיבושים זיא
 ביגערט האבין איז מיר פֿיל פא . . . אח"כ קומט ר"י ברענגט
 בשורה זיא נון אלש רצון ביא דעם ישר יר"ה אום ב' שלעג
 זאלט איך אויף דיא אמכט שטוב גיבראכט ווערדן דא זאל
 אלש פֿאר ריכט ווערדן. אחר הצות בין איך ווידר גיברכט
 ווארדן אלש איין תפוס אין דיא אמכט שטוב. איז ערשטלך
 רב' אנן גנגן פשוט אלש ערשטלך גוועזן וויא דיא ראשי
 פרקים איבר אנגדר זיין גנגן. וויא דרנאך הט ער זעלבשט צו
 . . . איך זאל אנן קומן. בין איך מיט ר' הויקשר אנן גנגן.
 דר איז גיזעסן דר פֿישגאל אונ' . . . האבן גיפראגט ווער

1) Vielleicht eine Anspielung auf Baba m. 58b:
 אזיל סומקא ואתי חיורא

האבן מייני קרישומירן¹⁾ אלש צו זיטירן אונ' דש איך עולמי' וויל ניט ווידר תובע זיין ממתנגדי אונ' דש ער רישות זאל האבן צו קוויטירן אונ' זיך קוויטירן לאשן אח"כ ר"י ווידר קומין אונ' מיר גיציגט איין ביפעהל דש מיך ניט פטור זאל לאשן ביז איך ביצאהל שטאקרט אונ' גנש כ"ד מאות מלר אונ' ה' מאות קנס להשררה שטאקרט דער שררה צו גיזאגט מיך תפוס צו האלטן דש איך בצאהלן וואלט והמותרות אן שטאקרט צו ביצאהלן באותו פעם איז אך אן מיך גשיקט ווארדן ר' ליב הארפארט מיט ר' יודא הויקשיר מיך גאר הארט אראגירט²⁾ אונ' ביגעהרין גיזעזין דאז איך מיך זאל פֿר שרייבן זא איך ווידר למדינה וויל דו איך ווידר למדינה וויל דו איך דעם שר וויל ה' מאות מלר דא שטאקרט האט ואר שבראבן תפוס צו האלטן בצאהלן אונ' נאך ב' מאית מחמת בער ה' מאית קנס דא איך מיך ואר אב[ל] גירט דעם דוכס צאהלן הגם דש קנס של ה' מאות במלואה דא גיזעזין האט מן מיך דאך נוגש גיזעזין מרצה צו זיין אביר שטאקארט האב איך תשובה געבין וויל ער זיין חוב אנדרן גידרן מוז איך גישעהין לאשן על אפי לאחר הצות אום ג' שלויג³⁾ האט זיך דש ב"ד גיזעצט בבית ערל בין איך מיט מיינס שומרים איז דער תפיסה ואר זיא גיבראנט לאחר כל הסכסוכים. בצירוף אב"ד איין סרגל קיטל⁴⁾ ושזפא דו⁵⁾... פר ערשטליך מיר דו ב"ד פֿארגיהלטן אן גיפנגן מיך משביע צו זיין חב דיא ס'ת מוזן גולל זיין עד פ' יתרו אונ' מוזין עשרת [הדברות] לייאן מראש ועד סוף אונ' מיר דו ב"ד כמעט איין גניץ בוך פאל פאר גלייאט. האב איך וון נאך זאגן אונ' מין [האנד] אין דיא ס'ת ליגן. בייא דער שכועה איז שטאקרטיש זון מוהר"ר שמואל בכה- אביו [340a] גיזעזין אונ' גנש. שלא בפני ב"ד האט ר' שמואל מיר גיזאגט בזה הלשון בייא א.... דו דוא ניט זאלישט שטייל זיצן אונ' ווידר משפטין. זאלט דיר

1) Creditoren? 2) arrogirt 3) um drei Uhr 4) Sargenkittel vgl. Zunz, Gottesd. Vorträge 2 456 n. 5) ?

חסדים טובים לחייב[י]ם שנמלני כל טוב כי הלצת את נפשי ממות
 את עיני מן דמעה את רגלי מדחי על הניסים ועל הנפלאות
 שעשית לי בזמן הזה ובימים ההם ביום ד' ו' מנחם תמוז לפיך
 פה המבורג¹⁾ מעשה שהי' כך הי' באותו היום הייתי על הבערש
 עד שעה וחצי אחר הצות וקנתי לי בא"י צו אונטר פֿוטר
 אונטרם ראק. ורציתי להלך לביתי לאכול וכשבאתי על הבואר
 שטאב סמוך לאפטיק ראיתי מלפני איש א' הולך לדרכו כאלו
 גם הוא רוצה להלך לנייאשטט. וכשבאתי סמוך לו ראיתיו
 שהי' מלוכש בכנדי משי שחור מראהו נאווה יפה עיני וכשבאתי
 אצלו הביט לאחוריו ושאל לי בזה הלשון יוד האבט איר ויאיש
 צו שאכרין. השבתי לו מיין הער איך הב זונדרליכש ניכטש.
 האט דער הער וואיש צו שאכרין. הישב לי יא איך הב איין
 וועניג גאלד אויך איין וועניג זילבר בליכט דען הערן מיט מיר
 אין מיין לוזימענט צו גיהן. השבתי לו יא, ותיכף חזר לאחוריו.
 ואני הלכתי אחריו למלון לביתו ועל הדרך דבר עמדי איך הב
 עבין וועלין נאך דער נייא שטט גיהן דא הב איך מיין אייגן
 קופ מאן. ואני חשבתי כדבריו כן הוא ולא עלה על לבי שחשב
 רעה עלי כאשר תשמע להבא. ועל הדרך אמרתי רבש"ע היה
 נא מצליח את דרכי אשר אנוכי הולך עליה. והנה הארורה
 הזאת לא הוליכה לי דרך הישר והסבני דרך מעוקס כדי להטעות
 לי שאחשוב שהוא איש זר אשר לא בקי בדרך הנה. והנה
 כאשר בא לפני הבית קפץ קל כארי ודילג וירץ לתוך הבית
 חיש קל הקל הזה ואני אחריו. וכאשר באתי לתוך הבית
 באמת מזלי חזה איזה רעה אשר שמר לנגדי לולי הי' אשר
 עזרני. חרדה גדולה נפלה עלי כי קפץ עלי ביעתותא ופחד
 בלבי מאחר שמצאתי הבית רק אין בו כלי בית כנהוג בבית
 הסוחרים או בבית אוישפיו' הנה ולא ראיתי שום בן אדם בתוכי,

1) Vgl. Diarium Europ. Contin. XVII, 244, Schudt
 IV, 1, 207.

אזי דא וועגן יודן זישט גאלד שמיד פויל) [ן] האמל אזי קומן בני
 של ר' . . . בער אוישטרליצער רב הגאון הגדול מוהר"ר שמואל
 התיפס ישיבה בק"ק הילדסום ע . . . הבן זא גיפראנט אב
 ער כח פויל) [ן] זישט ג"ש העט. השיב כן. האבן זיא ערשטלך
 כ . . . כלומר בשם השר ומשמעות וויילן איך עטלך עקסעס¹⁾
 העט בינאנן אויג' . . . ווען איך דיא מעות זאל צאלן אן
 בערנט ו' מאות. גנש ב' מאית. והמות . . . אח"כ האט מיך
 דער פֿישגאל ופוקר שטארק משביע גיוועזן דאמיט בין
 איך נון . . . [340^b] . . . זיין אפגנגן. בין איך ווידר
 לפני השופטין גנגן אויג' מבקש גיוועזן דו איך . . . כ"ד שעות
 זמן הב. הבן מיר משיב גיוועזן עז זיא אויש הנדליש ניט
 בחרה להן מ"ן צרהי זונדרן איך מוזט בערנט לוי אן שפרעכען
 בין איך גנגן . . . ת ש"ב יוזל איז ער בלד קומן ר"י הויקשר
 צו גין מיך מזהיר גיוועזן באזהרה אחר אזהרה איך זאלט קיין
 המשכה מאכן. בין תיכף גאנגן מיט איינים שליח כמו חצי
 תחום שבת פויל) [ן] פיטרש האנגן. דען שליח ווידר גין לאזן בין
 אין איינש פרארן בית גנגן ער לילה אויג' בין ווידר בסוד
 לפיטרש האנגן בבית יוזל גנגן. ליל מוצאי שבת בין איך מיט
 ש"ב יוזל גנגן אין מגדול צווישן פ"ה אויג' מינדן בהישכמה זום
 א' הב איך לאזן צו מיר קומן מיני גוטי פֿריינט יש' ות"י אויז
 מינדן. אן דער פאקין מיל²⁾ אן דער וועזיר הבן מיר אויש גיזענגט.
 זוא בין איך גנגן ביז דאן הייזן³⁾. איז איין עגלה גיוועזן הב
 מיך אויף גידינגט אויג' הר"ר אנשל מעמדן ש"ב זלמן ש"י מיכל
 מעמדן האב איך גיטי חכרותא גיהאט ביז עמדן. עכ"ל.

II.

Aus Samuel b. Meir Heksher's Notizen hinter צמה יודר im
 Besitze von Rabb. Dr. Sg. Auerbach in Halberstadt.

ויתנכלו אותי להמיתני כורה שוחה בו יפול לול' ה'
 עזרתה לי כמעט שכנה דומה נפשי אודה ה' מאוד כפי ובתוך
 רבי" אהללנו. אספרה שמך לאחי בתוך קהל אהללך. הנמל

1) Exeess 2) Mühle 3) Tannhausen.

אעפ"י כן לא חשבתו שום רעה עליהם, רק כל מגמת לבי ה"י
 שבעל האושפיו הוא בעל פליטה, לכן שאלתי לשגלו הנצבת
 לימינו אחר הלכו לא יש לאדוניך איזה דבר לעסוק ולמכור,
 השיבה לי בועם ובפנים זועפות לא. אז הלכתי מביתו ואני
 בדרך הלכתי פגע בי המנוול הבליעל הזה על הרחוב לשוב
 לביתו שאלתיהו ובקשתיהו לחזור ולמכור לי השרשרות זהב ואתן
 לו ריווח עליו השיב לי שהוא רוצה לתן אותי לשגלתו ואשתו
 אז הלכתי לביתי ואמרתי גם זו לטובה. והלכתי לביתי ואכלתי
 ושבעתי וברכתי לה, והנה למחרתו ביו"ה ה' ז' מנחם הנ"ל
 בהשכמה גדולה באה צעקה גדולה ומרה ברחוב שהאיש א'
 נאבד, ושמו אהרן בן החבר משה חתן יוסף בר חיים דק"ק
 המבורג ובקשהו בכל שווקי ורחובות כל היום ההוא וכל הלילה
 ולא נמצא, אז אמרתי בלבי יפה דברי חכמינו ז"ל שלא לילך
 יחדי בבית גוי ואמרתי לאבי ש"י גם אתמול נפל פחד ואימה
 גדולה עלי שהלכתי בבית גוי יחדי והלילה אם היו פוגעים
 בי מי ה"י תובע דמי מידן, וכן דברתי והלכתי עם אבי ש"י
 על הכעריש כדי לזרז את האנשים לחקור הנה והנה באיזה
 תחבולה האפשרי באולי יגעו וימצאו איזה ידיעה וכאשר באתי
 על הכעריש גם דברתי בתוך ההמוני הדברים אשר קרוני אתמול
 מעשה שה"י וה' אנה שישמע הדבר איש א' ושמו ליפמן ברי
 יעקב שמש ושאל לי באיזה אופן ה"י השרשות גם באיזה
 בית ה"י והגדתי לו את טבעו ומותו ומקום הבית אז השיב
 לי שזה השרשרות ה"י משכון אצלי ובעל האושפיו הוא
 מפורסם שהוא רשע רוצה וגנב אז חרדה גדולה נפלה עלינו
 ותכף עלתה בלבנו שבוודאי מאחר שהוא גוי חשוד שאפשר
 יש לו חלק באבידות הקדושי הנ"ל, גם בתוך כדי דבור בא
 קול תרועה ישקדושי אברהם מ"ן עה"ש אישר נאבד באסרו
 חג של יש"ת שנת [תמ"ה] גם זה ה"י יוצא ונכנס באותו הבית של
 הצירר הנ"ל כשה"י דר בשיפרגיו ועל שאפט וגם באותו היום שנאבד
 נראה בבית הנ"ל, אז פתחו כולם בפה א' ואמרו אין ספק שזה

כי אם איש א' הו' הולך ושוב בתוך הבית מעוטף בסרבלו
 כאלו רצה להלך למקום. וסברתי שהוא סוחר א' ואעפ"כ
 במחתי בחסד ה' אשר בל ינחני לעושקי. והלכתי עם האיש
 הזה לתוך חדר הפנימי ושם ה' שלחן וכסאות מוכני. והכליעל
 הזה ישב על כסא א' ול' נתן כסא לישיב עליו שה' אחורי
 נגד פתח החדר כי כל מחשבותיו רעה על. והוציא משק בתי
 הישוקים שאכטלין בתוכו ישרשות זהב, גם איזה כסף, ושאל[נ]
 מה אדוני רוצה ליתן לי בעד הישרשות הזה, מד פתחתי
 הסרבל שלי והנחתי הבא"י שה' לי תחת הסרבל על השלחן
 נגדו והשבתו לו מה רוצה אדוני שאתן לו בעד הל"ט הישיב
 לי ט"ז שוק, ואני אמרתי בלבי מ' יתן שאקנה אותו במקח
 הזה אך כדי שלא ירגיש שהוא כ"כ בזול צויתו לו ט"ז
 שוק. בתוך כדי הדבור בא הצורר הזה אשר הלך בתוך הבית
 לכתחילה לתוך החדר שאנחנו בו גם מעוטף בסרבלו והוא הו'
 הבעל אושפיו עצמו ושאל לי באיזה מקום אני דר ובאיזה
 רחוב השבתו לו כאן בעלבשטראס ויתנכלו אותי להמיתני, כי
 לכתחילה הו' סבורי שהבא"י אשר נשאתי תחת הסרבל שלי
 הוא מעות כדרך החלפני' כאן נושאי' כיסם תחת סרבלם, וה'
 הפר עצתם וקלקל מחשבותם, כאשר ראה רק שהוא באי
 ובגדים שלי הו' קרועים ובלועי' אז אמר כמה עסקתם. הישיב
 האחר שהוא רוצה למכור לי הישרשות זהב והוא הניח לי הל"ט
 בעד ט"ז שוק ואני לא רוצה ליתן לו רק ט"ז שוק הישיב לי
 הראני נא והראה לו אז אמר אני אתן לאדוני ט"ז שוק וחצי
 (עם ה' ש') יותר מאשר הוא בעצמו בקיש בעד הזהב. ושאל
 לו בזה הלשון גיטרוואט מירש דער הער וואל, כדי שלא ארגיש
 נבילותם ורמאתם ואחישוב כאלו הכליעל הזה אישר הביאני
 לתוך ביתי הוא זה, והישיב לו כן, אז הלך מהבית לדרכו
 ואני אמרתי להכליעל האחר לא רוצה אדוני למכור לי הכסף,
 הישיב לי לאו, במקום שהזהב נמכר אוכל גם למכור הכסף,

1) Germanismus : = bot.

לתבוע את דם הקדושים מיד הרוצח הזה. העיר את רוחינו
 כולם כאחד והשריש לבנו הוא וודאי הרוצח. ולמחרתו בין
 השבת ט' מנחם הנ"ל יצאתי מב"ה מדרעקוואל לבית מצאתי
 לפני פתח ביתה אשת כמר ליפמן אושטרוד וספרתי לה
 דברים הדברי אשר נעשה בהדבר הנ"ל ומי האיש הבליעל
 הנ"ל. אז פתחה בפה מלא אין ספק שזה הרוצח כי אני
 מכירו. והנה בחצי שעה אחר זאת בא הבליעל הזה עם שגלו
 לימינו, ועבר לפני פתח בית האשה הנ"ל, ואחריו נושא סבל
 הולך בקרון תיבה קטנה מסוגרת וכאשר ראה האשה הזאת
 אמרה אולי הרשעים הללו יצאו משער העיר לפרוש בים
 לפליטה. ובודאי שהתיבה הזאת שלו. ואפשר שהורג בתוכו.
 ולבשה רוח, והביטה אחריהם, ויצאה אחריהם עד לאלטונא.
 ושמה ראתה שהלכו לאושפיזא סמוך לעלב. אז האשה הזאת
 עשתה אסיפה גדולה בין היהודי ואמרה שזה וודאי הרוצח
 וכישמעו זאת שלחו אחריהם לראות מה יעשו באושפיזא.
 וכשראה הבליעל שהיהודי נקבצו יחדיו הלך מאושפיזא לאושפיזא
 אחר וכאשר ראה שגם שמה הלכו יהודי נקבצים, הלך מאושפיזא
 ברחוב לילך להמבורג. והי הפיל עליו אימה ופחד ונשא את
 נפשו לרוץ קפיץ כארי ודילג לבא אל מחוז המבורג, וכאשר
 שראו היהודי שהוא רוצח לברוח, אז תפשהו בכנפו ואמרו
 לא כן אתה, למה רץ ועל מה רץ לך עמנו להשררה והוליכותו
 לאדון פריזדענטין שי וכאשר נתפרסם הדבר תיכף הלכתי
 לאלטונא בחדוה, גם לבית הפריזדענטין אשר תבע אותי להגיד
 לו מעשה אשר קרוני בבית הבליעל הנ"ל, וכאשר באתי לבית
 הפריזדענטין מצאתי הבליעל הנ"ל עם שגלו בבית החיצון
 הלוך ושוב בקצף ובזעם חירף וגידף ירוק ירוק בפנים של
 האלוף ר' זעליגמן יצ"ו. אחר הדברים האלה תבע אותי האדון
 פריזדענטין גם הבליעל הנ"ל ושגלו, וספרתי לו הדברים אשר
 קרוני וכישנשא ונתן עם הבליעל הנ"ל בשאלת ותשוב ארוכים
 נתפסו ונלכדו בדבריהם שנראה להאדון ראוי ברורה שזה הרוצח

הצורך האכזר את ה' קדוש' הנ"ל ואמרת' אל הכ"ב כמר
 ליפמן הנ"ל מאחר שאתה מבדו לשעבר בא אל בית הצורך
 הנ"ל ונראה אם יתגדע לנו איזה חקירה או ידיעה ועשינו
 תחבולה והלכנו שם אל הבית לשאול לו כמר ליפמן הנ"ל
 מאחר שרג"ל להתעסק עמו אם לא רוצה למכור לו השרשרות
 הנ"ל ישנה מור וכאשר באנו לביתו, והנה לא מצאנו הכלועל
 הזה עם שגלו הארורה בביתו רק שפחה אחת ושאלנו לה אן
 אדונה עם שגלו בבית והשיבה אינה יודעת ושאלנו אם לא
 יודעת מאיש זר אשר כאן באושיבוא והשיבה שלא הי' כל
 השביעה שום זר ואז ראינו למרתף ונכנסם [ג] עמה בדברים
 באם לחקר ממנה איזה דבר אבל לא יכלנו לחקור ממנה
 כלום, אעפ"י כן אמרנו לך לעת ערב עד פעם לשם לראית
 אם בא לביתו וכן עשה כמר ליפמן הנ"ל והלך לעת ערב
 לביתו אבל עוד לא שמע ולא ראה בעל אישיבוא גם שגלו
 וכאשר שמנו הדברים האלה על לבנו נכנס בני החשד עליו
 יותר מאחר שאין דרך בעל אישיבוא לצאת מביתו עם שגלו
 כל הזם והנה לא נחנו ולא שקטנו ולמחרתו ביו' ו' הלך כמר
 ליפמן הנ"ל עם אשתו לבית הצורך הנ"ל וכשמצאהו שאלו
 תיכף בבקשה שימכור לו השרשרות זהב שקנה מאיש זר
 ויתן לו ריוח והשיב לו שלא הי' זר בביתו והשרשרות הזאת
 זה שלו והראו לו השרשרות ואמר ישנה שרשרות אשר הושכן
 אצלך. אז שתק כמר ליפמן הנ"ל, אך בקש ממנו באם שיבא
 איזה זר לביתו שיש לו איזה דבר לישא וליתן לשלוח אצלו
 לעסוק עמו, והשיבו כן אך שתוק ולבך לפומ"י לא גל"י,
 ובתיך כדי דבור נשתנה פניו ככרום. וכאשר בא אלי כמר
 ליפמן הנ"ל והגיד לי הדבר"י כהווייתן אז חרדה גדולה נפלה
 עלי ואמרת' הלא תראה ברור גמור ישנו רמאות גדול וכודאי
 וודאי' היא הרג את הקדוש הנ"ל. גם הקדוש כמר אברהם
 מיין, אך אעפ"י כן לא ידענן מה לעשות בעסק זו כי דבר
 קשה הוא להעליל עלילות בלי שום עדים והכל הי' רוצה

אך אעפ"י כן הגיד לפ"ו יצו, מי יכול לתפוס אותי על דברים
 מאחר שאין עדים בדבר ואין ממש מאחר שהוא לא הודיע(ה)
 כלום. וה' אשר רצה לנקים נקמת דם עבדיו השפוך נתן
 בלב אשה אשת אהרן בר משה שגם היתה מכירתו והלכה
 לבית הבליעל הנ"ל, שם מצאה שלחנו ערוך כי שפחה שלהם
 היתה סוכרת שיבאו לביתם אז פתחה בערמה בזעקת מר
 ויללה גדולה בזה"ל א וואט פר איין אונגליק איז אונז דירק
 טוא קאמין. ואני יודע שאין אשם בו כי בוודאי שהור שהי'
 בביתו הוא עשה הרציחה. אך יראתי שבאם לא יודה תיכף
 והעסק יבא באריות יתפס בכבלי כרוזל. אז השיבה השפחה,
 אמת שאין אשם בו אך הור עשה. אז פתחה אשה שבאם
 יתודע לנו ההרוג תיכף יפטר אדוניך. אז השיבה השפחה
 והראה, באותו מקום נרצה ושם נקבר. פתחה האשה בא נא
 תיכף עמדי לאלטוני והגד נא זו הדברי' שאין אשם באדוניך,
 תיכף יפטר אדוניך מכלום. כן עשתה השפחה והלכה עמה
 לאלטוני, אז כאשר באתה ושמענו כדברים האלה ויפג לבנו
 כי לא האמינו לקול הדברי' האשה, וכאשר בדקנו אותה בחקירו'
 ודרישות מצאנו דברי' וודאי כנים וה[נ] לכנוה להאדון פרזדענט
 כי הוא חקרה בדברי' ומצא דברי' מכוונים, תיכף שלח להשררה
 בכאן להודיע להם הדברי' של השפחה, אעפ"י כן ליתר בטחון
 שלחו השררה יר"ה. מהמבורג שני נאמנים לאלטוני לישמוע
 מפיה ולא מפי כתביו. ומצאו ג"כ דברי' מכווני'. תיכף חפשו
 באותו מקום שהגידה ומצאו ההורג ב"מ נחפר בקרקע סמוך
 לפתח החצר. וכמו מעקה עשה הרוצח סביבות המקום כדי
 שנפנה מדריסת הרגל. וכאשר מצאנו הרוג בפצעים וחבורות
 ומכת מרי' אשר לא נשמע ולא נראה, אז כאשר הודיע הדבר
 לאלטוני, תפסו את השפחה אצל הישומר שסבורו שבוודאי
 אין בה מעל מאחר שהיא [ע"כ].

DS Hameln, Glückel of
135 Zikhronot marat Glikel
G5H326 Hamil
1896

BOOK: Zikhronot marat Glikel Hamil

DUE: 01/23/1996

02/15/1996

02/16/1996

